

Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora

Marinković, Marina

Doctoral thesis / Disertacija

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:704132>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

1. Uvod

Punktovi istočnogoranske kajkavštine¹ popisani su i grupirani u istočnogoranski kajkavski poddijalekt² 80-ih godina prošloga stoljeća. Tada je, naime, Josip Lisac u okviru svoje doktorske disertacije³ goranski dijalekt podijelio na veći, zapadni dio te manji, istočni dio. Istočnome poddijalektu pridružuje punktove oko Lukovdola, Osojnika i Severina na Kupi, dok “sav preostali teren, već od Zaumola i Plemenitaša na zapad, pripada zapadnomu poddijalektu goranskog dijalekta” (Lisac 2006: 11). U detaljniju raščlambu istočnih govora više nije ulazio. Istočnogoranskim kajkavskim govorima detaljnije se bavila Vida Barac-Grum čiji su rezultati vrijedni i svakako poticajni za daljnja istraživanja, no sama priroda njene monografije⁴ nije dozvoljavala iscrpnije fonološke i morfološke opise spomenutih govora. Nerijetko je Vida Barac-Grum dijalektološka istraživanja Gorskoga kotara provodila s Božidarom Finkom. Njihovi su rezultati istraživanja goranskih govora veliki i nezaobilazni temelj svakog novijeg istraživanja. Njihove, ali i sve druge dosadašnje spoznaje o istočnogoranskoj kajkavštini, te o susjednim (ne)kajkavskim punktovima, detaljnije će se prikazati u zasebnoj poglavlju.

U odnosu na centralnu kajkavštinu, gorskokotarskim je govorima u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi pripisivan prvenstveno rubni status. Naime, razmatrajući nekoliko kriterija podjele kajkavskoga narječja (jednačenje poluglasa i jata te stražnjeg nazala i samoglasnog *l*⁵, akcentuacija) Mijo Lončarić (1996: 144–145) grupira kajkavske dijalekte ponajprije u dvije skupine. Prvu, veću skupinu dijalekata određuje kao glavnu, dok u drugu, manju i rubnu, svrstava tri jedinice: zapadnomeđimurske govore, donjosutlanski te goranski dijalekt. Priključivši zapadnomeđimurske govore ostatku međimurskoga dijalekta dobivena je tako u konačnici karta kajkavskoga narječja s ukupno 15 dijalekata (v. kartu 1). Rubnost

---

¹ U nastavku rada kratica igk. odnosit će se na sintagmu *istočnogoranski kajkavski* (sustav, govori, punktovi i sl.).

² U hijerarhizaciji dijalektoloških sustava Dalibor Brozović (1960: 77) svrstao je kategoriju poddijalekta u apstraktnu grupu jedinica (klasifikacija je u njegovu radu predočena shemom: grupa dijalekata → podgrupa dijalekata → dijalekt → poddijalekt → grupa govora → podgrupa govora → govor → varijanta govora). Kao jedinu konkretnu jedinicu organskih idioma Brozović izdvaja mjesni govor (1970b: 12).

³ Doktorska disertacija *Delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*, obranjena je 1986. na Filozofskome fakultetu u Zadru, pretisnuta 2006. u knjizi *Tragom zavičaja*.

⁴ *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*, 1993.

⁵ Često puta isticane 'kajkavske formule' jednačenja u hrvatskoj je dijalektologiji inaugurirao Pavle Ivić. Na temelju rezultata istraživanja njegovih prethodnika (ponajviše Stjepana Ivšića, Franje Fanceva i drugih) te na temelju svojih rezultata Ivić dolazi do spoznaje “(...) da je najveći deo kajkavskih govora prošao kroz karakterističan razvoj $b = \text{b} = \text{ě} > \text{e}$ i $l = \text{q} > \text{q}$ ” (1968: 57). U svjetlu te izoglose izdvaja kajkavizirane čakavske govore, odnosno Ivšićevu II. grupu, “a isto tako i govore u Gorskom kotaru [naglasila M.M.] i u buzetskoj zoni u severnoj Istri (!) (...). U oba slučaja radi se o govornim tipovima genetički sasvim različitim od glavne hrvatskih kajkavskih govora” (1968: 57, bilj. 3).

goranskoga dijalekta tumačena je u Lončarićevoj monografiji njegovom sličnošću sa slovenskim jezikom, posebice na planu prozodije i razvoja vokalizma (1996: 54, 76), međutim, svi navedeni primjeri u toj knjizi pripadaju upravo punktovima zapadnoga poddijalekta (Ravna Gora, Delnice, Turni), dok je situacija istočnoga poddijalekta spomenuta samo uzgredno, u kontekstu njegove povezanosti s ostatkom kajkavskih govora (1996: 54). Koji su opsezi te povezanosti i u čemu se ona zapravo ogleda, pokazat će se, između ostalog, u ovome radu.

Karta 1. Rasprostranjenje kajkavskoga narječja prema Miji Lončariću

U pojedinim je fundamentalnim kajkavološkim radovima Gorski kotar bio zaobilažen. Jedan od prvih istraživača kajkavskoga narječja, Aleksandar Belić, u enciklopedijskoj natuknici *Kajkavski dijalekt* utvrdio je da “(...) u Modruško-riječkoj županiji ima K.D. [kajkavskog dijalekta, M.M.] najviše u Čabarskom kotaru, nešto iznad polovice u Delničkom, nešto u Vrbovskom kotaru, u Ogulinskom i Vojničkom” (1929: 224). Međutim, daljnjom analizom tog tipa kajkavštine nije se bavio. Nadalje, Stjepan Ivšić u svojim je opsežnim terenskim istraživanjima obišao Gorski kotar, no ipak ga u *Jeziku Hrvata kajkavaca* ne spominje. Ne zna se koliko je zapravo Ivšić išao u dubinu istraživanja goranskih govora, no poznato je da je uočio neke karakteristične goranske vokalske osobine (Lisac 1991: 383).

Teškoće pri definiranju kajkavskih granica južno od Kupe uzrokovane poslijeturskim migracijama imao je i Mate Hraste: “I južno od Kupe područje kajk. narječja znatno je prošireno, ali ga je ovdje teško razlikovati od slovenskoga jezika, jer su se predstavnici slov. jezika, kad su ovi krajevi bili oslobođeni od Turaka, počeli naseljavati u ove krajeve. Među tim naseljenicima bilo je mnogo hrvatskih povratnika, koji su se ranije sklonili u Kranjsku [v. bilješku 14 ovoga rada, M.M.], bježeći ispred Turaka” (1948: 5). To je vjerojatno bilo uzrokom njegova zaobilaženja kajkavštine Gorskoga kotara 10 godina kasnije u *Općem pogledu na kajkavski dijalekt* kao sastavnome dijelu *Antologije novije kajkavske lirike* (1958: 123–132) gdje sažeto opisuje prostiranje i dotadašnje istraživanje kajkavskoga narječja, popisuje kajkavske značajke na svim jezičnim razinama, uključujući i kratku analizu leksika, no i u tekstu i na dijalektološkoj karti kajkavskog jezičnog područja izostavlja Gorski kotar kao sastavnicu toga narječja, premda je u *Antologiju* uključena dijalektalna lirika lukovdolskoga pjesnika Ivana Gorana Kovačića.

Sve navedene činjenice koje svjedoče još uvijek nedostatnoj istraženosti toga područja koja nerijetko rezultira fragmentarnim rezultatima upućuju na to da se potreba za proučavanjem kajkavskih govora istočnoga Gorskoga kotara pokazala opravdanom i urgentnom. Stoga sam u periodu 2008. – 2013. godine poduzela niz terenskih istraživanja sa svrhom prikupljanja dijalektološke građe i njene analize kako bi se razriješile nejasnoće o dijalektološkoj situaciji u istočnome dijelu Gorskoga kotara na način da se danas o tim govorima, u kontekstu cjeline kajkavskoga narječja, može sa sigurnošću mjerodavno suditi.

1.1. Tema rada i područje obuhvaćeno istraživanjem

U doktorskoj radnji *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora* analizirat će se, dakle, fonologija i morfologija onih govora koji su u relevantnoj podjeli goranskoga kajkavskoga dijalekta svrstani u kajkavski istočnogoranski poddijalekt (Lisac 2006: 11). Radi se o govorima sljedećih punktova: Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močila⁶, Klanac, Damalj,

---

⁶ Prema priručniku Jurja Hrzenjaka (1993: 277–279), odnosno prema njegovome tabličnom popisu naseljenih mjesta na području (tada općine) Vrbovsko punkt Močila zapisan je u varijanti Močile. Također, Plešivica Lukovdolska zapisana je samo kao Plešivica, a Lipje Bosiljevsko kao Liplje. Na terenu su također potvrđene ove varijante potvrđene i kod Hrzenjaka, kao i na stranicama Državnoga zavoda za statistiku, pa se one stoga upotrebljavaju i u ovome radu. Ime punkta Rtić do 1900. godine bilježeno je kao Ertić, a ta je varijanta imena

Plešivica Lukovdolska, Rim, Lipje Bosiljevsko, Mali Jadruč, Veliki Jadruč i Osojnik. Ovom popisu pridružujem punkt Smišljak. Smišljak je udaljen oko 1 km od Severina na Kupi. Preliminarnim je istraživanjem⁷ utvrđen njegov pretpostavljeni jezični identitet, odnosno pripadnost ostalim govorima istočnoga poddijalekta, prethodno potvrđena i u dijelu dijalektološke literature (Barac – Finka 1965: 386; Barac-Grum 1965: 13; 1993: 38).

U Liščevu popisu punktova istočnoga goranskog poddijalekta nalazi se i naselje Zdihovo. Zdihovo je u dijalektološkoj literaturi svrstavano i u čakavski ikavsko-ekavski dijalekt (Lukežić 1990: 24), no u vrijeme ovoga istraživanja u tome punktu nisu pronađeni izvorni govornici koji bi sa sigurnošću potvrdili današnje stvarno stanje koje je najvjerojatnije prijelaznoga, kajkavskoga-čakavskog tipa. Na njegovu dijalektnu pripadnost zasigurno je utjecala veća povezanost domicilnoga stanovništva s, također, ikavsko-ekavskim Bosiljevom, te pripadnost župi Bosiljevo. I prema sjećanju starijih govornika okolnih selā taj je govor imao naznake istočnijih prikupskih (ikavsko-ekavskih) govora. Stoga je taj punkt ostao izvan fokusa ovoga istraživanja.

Za pojedine će se punktove u nastavku rada upotrebljavati sljedeće kratice: Damalj (Da), Dolenci (Do), Draga Lukovdolska (DL), Gorenci (Go), Klanac (Kl), Liplje (Li), Lukovdol (Lu), Mali Jadruč (MJ), Močile (Mo), Nadvučnik (Nv), Osojnik (Os), Plešivica (Pl), Podvučnik (Pv), Rim (Ri), Rtić (Rt), Severin na Kupi (SnK), Smišljak (Sm), Veliki Jadruč (VJ), Vučnik (Vu).

---

danas potvrđena i kod ispitanice rtičkoga idioma (rođ. 1933.) i kod najstarijih stanovnika Lukovdola kojemu je 2001. dio Rtića i pripojen (<http://www.dzs.hr/>). Budući da je u službenome popisu iz 2011. ovo naselje zabilježeno kao Rtić, a ime Ertić polako iščezava iz svakodnevne uporabe, u ovome radu koristi se novija varijanta toga imena.

⁷ O važnosti, tijeku i rezultatima preliminarnoga istraživanja više u poglavlju 5.1.

Karta 2⁸: Smještaj istočnogoranskih kajkavskih punktova s užom okolicom

2. Povijesno-geografsko-etnografski okvir istraživanoga područja⁹

Dijalektološka heterogenost analiziranoga područja koja je višekratno naglašavana kroz dosadašnje radove hrvatskih i inozemnih dijalektologa te objašnjavana raznorodnim utjecajima (v. poglavlje 3.), svoje uporište pronalazi i u nemonolitnosti povijesno-administrativnih i crkvenih struktura koje su se izmjenjivale na tome prostoru. Raslojenost crkvene uprave seže daleko u prošlost. Naime, početkom 16. stoljeća registrirano je pripadanje župe Bosiljevo zagrebačkoj biskupiji (Buturac 1984: 85). Župa Lukovdol pripadala je krbavskoj biskupiji (Bogović 1996: 296). Takva se podjela održala do današnjih

⁸ Ova je karta dio karte Gorskoga kotara iz monografije *Gorski kotar*, 1981. Punktove koji će biti temelj analize u ovome radu na postojećoj je karti uokvirila autorica ovoga rada. Za okvirni prostorni odnos između ovdje analiziranih punktova te njihov smještaj u kontekstu šireg gorskokotarskog i belokrajinskog univerzuma v. i kartu u Barac-Grum 1993 i Pronk 2010: 99.

⁹ "Prikazujući koji govor treba reći, kako je sastavljeno stanovništvo, koje govori tim govorom treba reći, jesu li stanovnici starosjedioci ili doseljenici, koje su vjere itd. Svakome govoru treba, koliko se može, odrediti granice i kazati, kako pojedini govor stoji prema susjednima. Istraživači kajkavskih i čakavskih govora, koji graniče sa slovenskim govorima, treba da kažu, kako naši govori stoje prema slovenskima" (Ivšić 1914: 1–2).

dana: prema zadnjoj katoličkoj upravnoj podjeli Republike Hrvatske župa Bosiljevo danas pripada zagrebačkoj, a župa Lukovdol riječkoj nadbiskupiji (Hrženjak 1993: karta riječke metropolije; 2004: 154;158). U kontekstu ove podjele važno je istaknuti da punktovi Liplje, Zdihovo te polovica sela Rim (!!) pripadaju bosiljevskoj župi¹⁰. Prilikom istraživanja kazivači su o toj problematici više puta istaknuli kako se u Rimu nalazi stara tromeda triju nadbiskupija: riječke, zagrebačke i ljubljanske. Tu je činjenicu zabilježio i Strohal: “Selom Rimom završuje na Lujzinskoj cesti područje senjsko-modruške biskupije i područje nekadanjega severinskoga dominija” (1935: 96).

Povijest severinsko-lukovdolskoga područja obilježila je vladavina Zrinskih i Frankopana¹¹ te odljev stanovništva uzrokovan turskim upadima. Najstarija pisana vijest o jednome od analiziranih punktova istočnogoranskoga kajkavskoga poddijalekta – Lukovdolu seže u 1481. kada je izdana isprava u kojoj se uz Moravice i Vrbovsko Lukovdol spominje kao naselje uz cestu u kojem su Frankopani ubirali maltarinu¹² od zagrebačkih trgovaca (Kruhek 1984: 25). Kronološki druga povijesna isprava u kojoj se opet spominje Lukovdol datirana je 1486. Radi se o *Urbaru modruškome* koji je angažmanom Radoslava Lopašića na temelju dvaju prijepisa transkribiran i priređen za tisak 1894., a u izdanju ogulinskoga ogranka Matice hrvatske ponovno izdan 1997. te tako postao dostupan širem krugu korisnikā. Kao dijelu modruškoga vlastelinstva u Lukovdolu je tada evidentiran 21 nositelj zemljišnoga posjeda¹³, od kojih je čak već tada 8 napuštenih (*Urbar modruški* 1997: 78–79). Valja napomenuti da priređivač Lopašić u bilješci ispod spomenutoga popisa locira Lukovdol kao župno mjesto sat hoda daleko od Severina na Kupi te naglašava da se u “listinah sve do konca šestnaestoga vieka zove i grad Severin Lukovdolom”. Lopašićevom je zaslugom objelodanjen i *Urbar grada Bosiljeva g. 1650. i inventar od g. 1697.* U kontekstu ovoga rada važno je istaknuti da se u potonjem *Urbaru* spominju mjesta Liplje, Rim, Osojnik i Zdihovo. Liplje (u izvorniku Lipje (!), 1894: 309) je spomenuto u kontekstu njegove pozicije na međi tadašnjih dvaju gradova: bosiljevskoga i severinskoga. Za punkt Rim Lopašić navodi njegovo

---

¹⁰ Župi Lukovdol pripadaju svi ostali analizirani punktovi, uključujući i izlučene punktove zapadnoga poddijalekta.

¹¹ Jedan od prepoznatljivijih kulturnih spomenika ovoga područja jest frankopanski kaštel u Severinu na Kupi za koji se ne zna pouzdano datum početka gradnje, no poznato je da je 1803. dobio svoj konačni oblik (Strohal 1935: 93), a poznate su i njegove brojne promjene vlasništva. U bliskoj prošlosti njegova funkcija bila je ugostiteljsko-turistička, no danas je, nažalost, prepušten propadanju.

¹² Maltarina je pristojba što su je feudalni gospodari, gradovi ili samostani ubirali za robu i vozila prilikom stupanja na njihovo zemljište (Hrvatski leksikon 1996: 579).

¹³ Mjera za veličinu posjeda izražavala se tada prema danima oranja, odnosno jedan dan oranja odgovara jednom jutru zemlje, v. *Urbar modruški* 1997: 109.

nekadašnje ime *Dvorišće*. Osim toga, uz današnje punktove Zdihovo i Osojnik, u prvoj polovici 17. stoljeća gradu Bosiljevu pripadalo je i selo *Jedrč(j)e* (1894: 323, 344) – s obzirom da danas stanovnici punktova Veliki i Mali Jadruč svoja selā nazivaju *Jèdrč*, a u bosiljevskom se *Urbaru* u navedenom selu spominju prezimena čiji nositelji i danas žive u tim punktovima – za pretpostaviti je da se taj lokalitet s imenom zbirnoga karaktera (*Jedrč(j)e*) odnosi na danas razdružena sela Veliki i Mali Jadruč koja su polovicom 17. stoljeća pripadala gradu Bosiljevu.

Najteže provale Turaka na području istočnoga Gorskoga kotara zabilježene su 1558. i 1577. Najviše ljudi izbjeglo je prema sjeveru, na područje današnje slovenske Bele krajine. Nakon smirivanja nepovoljnih prilika na opustošena područja karlovački generali Lenković i Kisel naseljavaju novo stanovništvo pravoslavne vjere oko Vrbovskoga (Gomirje, Moravice), pa i Severina (1641. Vlasima su naseljene Ponikve, usp. Burić 1979: 21). U otprilike isto vrijeme i goranske izbjeglice iz Slovenije sele se natrag u stari zavičaj¹⁴. 1776. ovo je područje ušlo u sastav Severinske županije kao dio Kupuskoga kotara (Erceg 1960: 114–115). Početkom 19. stoljeća (1808.) započela je izgradnja Lujzijane što je rezultiralo obnavljanjem naselja oko nje. Lujzijana je uvelike obilježila život stanovnika cijeloga Gorskoga kotara, no izgradnjom autoceste Zagreb-Rijeka izgubila je na važnosti. Posljedice toga ogledaju se u životu stanovnika i danas: trgovina i ugostiteljstvo nisu više primarna djelatnost stanovnika uz Lujzinsku cestu. Djelomičnom revitalizacijom drvne industrije obnovljen je stari interes Goranā za šumu, a žitelji zapravo većeg broja naselja koja ne leže direktno na staroj cesti (Osojnik, Veliki i Mali Jadruč, Liplje, Smišljak, Lukovdol i njegova okolica) još uvijek se bave određenim poljodjelskim i stočarskim aktivnostima.

Geografske granice Gorskoga kotara kao regije u raznim su radovima definirane podosta široko. Opravdavajući njegovu dijalektalnu i etničku raznorodnost te geografsku nekoherentnost terminom 'povijesni zbjeg', Aleksandar Flaker ističe da “Gorskog kotara kao zatvorene cjeline zapravo ni nema” (1969: 12). Naime, prema Antunu Buriću (1979: 9) istočna granica Gorskog kotara obuhvaća Vukovu Goricu i bosiljevski kraj, pa čak i neke periferne dijelove područja današnjih gradova Duga Rese i Ogulina. U radovima geografa

---

¹⁴ “U pusta sela naseli on [*Vuk Krsto Frankopan*, M.M.] nove kmetove i slobodnjake; naročito naseli g. 1622. Goricu kod Severina i g. 1636. Plešivicu. Za njegova doba dodjoše u severinske krajeve iz Kranjske Slovenci i Kočevari...” (Lopašić 1895: 253). “U sela Damalj, Klanac i Rim naseliše se djeca i unučad pobjeglih starosjedilaca, koji su prebjegli u Kranjsku...” (Strohal 1935: 95). Strohal u opisu naseljavanja mjesta uz Lujzinsku cestu navodi da su mjesta Zdihovo, Bosanci i Glavica naseljavana pučanstvom iz modruške okolice i Bosne te u tome pronalazi uzroke razlika “...u dijalektu između stanovnika Damlja, Klanca i Rima s jedne strane i stanovnika sela Zdihova, Bosanaca i Glavice s druge strane” (1935: 96).

Radovana Pavića ta se problematika labavih granica također obrađuje u kontekstu dodira više različitih cjelina: “Istočni dio Gorskog kotara u niskom i plitkom kršu oko Dobre, Mrežnice i Korane je granični prostor, u kojem se naziru i neke peripanonske, i neke goransko-krške značajke. Uključujući Lukovdolsku dragu, padine Jadrča i Osojnika, kupski predjel od Severina do Zdihova Bosiljevskog, blagi valoviti ravnjak prema bosiljevskom Drušcu (479 m) i Privisu (461 m), taj prostor ima prijelazne osobine – i Gorskog kotara i Ogulinsko-plašćanske udoline” (1981: 17)¹⁵.

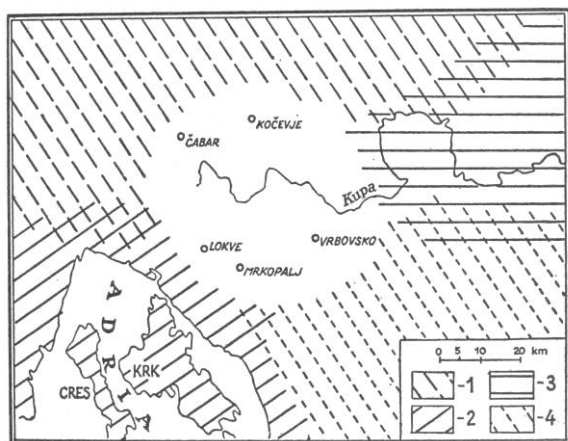
Danas se mjesta čiji su govori analizirani u ovome radu, zajedno s navedenim mjestima čiji govori pripadaju zapadnome poddijalektu, administrativno nalaze u sklopu Primorsko-goranske županije, na njenom najistočnijem dijelu, te, u užem smislu, na teritoriju grada Vrbovsko. Na još nižoj administrativnoj razini podijeljeni su u dvije cjeline: mjesna zajednica Severin na Kupi te mjesna zajednica Lukovdol. Na staroj cesti (D3) Zagreb-Rijeka, krećući se u smjeru Karlovca, nakon Zdihova prvo je naseljeno mjesto Fratrovci govor kojeg je u dijalektološkoj literaturi identificiran kao sastavnica kontinentalnoga poddijalekta čakavskog ikavsko-ekavskog dijalekta, kao i daljnji istočniji govori prema Bosiljevu i Vukovoj Gorici (v. Lukežić 1990: 24).

Premda je zbog zbog kompleksnosti problema¹⁶ Gorski kotar bio zaobilažen i u etnološkim istraživanjima, ipak se na temelju određenih značajaka tradicijske kulture došlo do zanimljive slike čvorišta četiriju kulturnih areala: istočno-alpskoga, jadranskog, podunavskog te dinarskoga. Zapravo se radi o 'bjelini' na zemljovidu koja otprilike obuhvaća Gorski kotar i koja označava periferni etnološki prostor na koji utječu elementi svih četiriju okolnih, nabrojanih areala (karta br. 3).

---

¹⁵ Slično je geografsko određenje iznio i u svome novijem djelu *Geografija gorske Hrvatske* (2012: 47).

¹⁶ “To se može objasniti time [*nedostatak etnoloških istraživanja*, M.M.] da je mješoviti značaj područja koji i laik može primijetiti, kao i nedostatak određene etnografske osobitosti nasuprot svima četirima okolnim područjima (od kojih svako ima vrlo izrazita etnografska obilježja), stalno odvrtao pažnju etnologa od ovoga područja” (Gavazzi 1978: 183).

Područje kulturnoga čvorišta na sjeverozapadu Balkanskoga poluotoka (Gorski kotar): 1. Periferni sloj istočno-alpskoga kulturnog areala — 2. Periferni sloj jadranskog kulturnog areala — 3. Periferni sloj podunavskoga (panonskog) kulturnog areala — 4. Periferni sloj dinarskog kulturnog areala — Prazan prostor: prostor pronicanja tradicijskih kulturnih elemenata četiriju okolnih kulturnih areala (shematski)

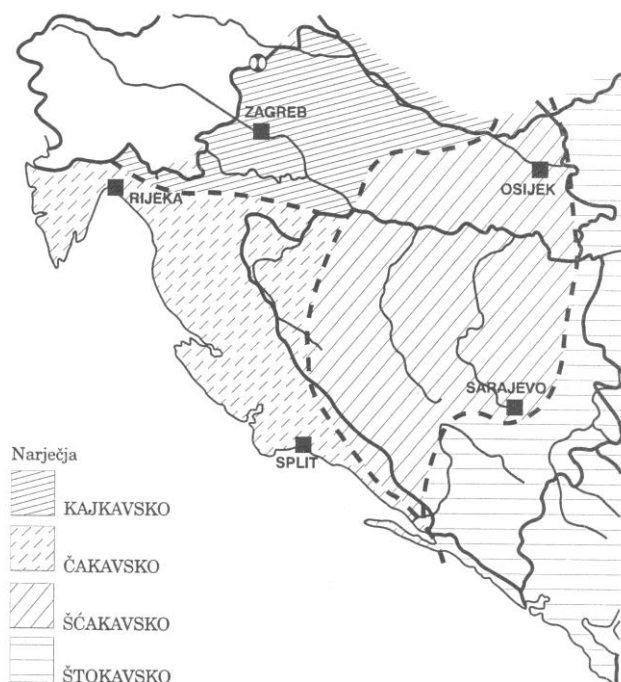
Karta 3: Karta Milovana Gavazzia uz članak *Čvorište tradicijske kulture na sjeverozapadu Balkanskoga poluotoka*

Navedene izvanjezične okolnosti (velike migracije, povijesne, geografske, etnološke i dr. okolnosti) koje su se kroz povijest poklopile na ovome teritoriju i njegovoj široj okolini, uzrokom su dijalektološke slike uz koju su često vezana određenja heterogenosti i raznorodnih jezičnih utjecaja. U svojoj monografiji Vida Barac-Grum (1993: 28) istočne kajkavske govore Gorskoga kotara u tome svjetlu opisuje kao govore koji su “u zaokruženju hrvatskih pokupskih kajkavskih govora, čakavskih ličkih govora i slovenskih belokrajinskih govora”. Uzimajući, pak, u obzir sve povijesne procese koji su se odvijali na ovome teritoriju, Lonačarić iznosi svoje viđenje prostiranja predmigracijskoga tipa kajkavštine koji nije morao biti nužno jedinstven, ali koji se prostirao od današnjih goranskih govora pa na istok, odnosno: “to bi, otprilike, bila crta: Vrbovsko – Generalski Stol – Petrova gora – Zrinska gora, približavajući se Uni oko Kostajnice, što bi odgovaralo, više-manje, granici zagrebačke županije i biskupije s krbavskom, odnosno modruškom županijom i biskupijom” (1990: 141–142). Prodiranje Turaka preko doline Kupe i odlazak starosjedilačkoga stanovništva rezultirali su nestajanjem prostornoga kontinuiteta između vivodinskih i goranskih govora (1990: 142)¹⁷.

¹⁷ O goranskome podrijetlu vivodinskih govora smještenih uz slovensku granicu sjeverozapadno od Karlovca usp. Težak 1957.

VJEROJATAN PREDMIGRACIJSKI RASPORED

Karta 4: Vjerojatan predmigracijski raspored, preuzeto iz Lončarić (1996: 38)

2.1. Demografski podaci istraživanoga područja

Prema tabličnim podacima iznesenima 1984. u monografiji *Općina Vrbovsko* (1984: 22–23), a prema tada zadnjem popisu stanovništva iz 1981., na području mjesnih zajednica Lukovdol i Severin na Kupi evidentirano je ukupno 1775 stanovnika. Tu su uključeni i stanovnici selā koja administrativno pripadaju lukovdolskoj župi i mjesnoj zajednici (Plemenitaš, Zaumol, Štefanci, Blaževci, Zapeć), odnosno punktova koji su u ovome radu zbog pripadnosti zapadnome poddijalektu isključeni iz daljnje jezične analize (v. poglavlje 3.4.). Međutim, za okvirni uvid u demografska kretanja njihov broj iz 1981. (190) ne utječe bitno na percepciju demografskoga stanja. Naime, prema podacima Državnog zavoda za statistiku, odnosno prema popisu stanovništva iz 2011.¹⁸, u mjestima istočnoga goranskoga poddijalekta (v. poglavlje 5.1.) živi sveukupno 891 stanovnik. Veća koncentracija stanovništva nalazi se u punktovima Lukovdol, Osojnik i Severin na Kupi. Izlučeni punktovi

¹⁸ http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup08_5096.html

Plemenitaš, Zaumol, Štefanci, Blaževci i Zapeć 2011. broje sveukupno 127 stanovnika. Prema popisu stanovništva iz 2001. u igk. punktovima evidentirano je 1079 stanovnika.

Prema navodima autorā spomenute monografije područje današnjeg grada (tada općine) Vrbovsko “...već je više od stotinu godina *izrazito iseljenički kraj*” (1984: 17). Gore izneseni podaci pokazuju da se ta tendencija nastavila i do današnjih dana. Osim toga, to je područje u kojem većinu stanovništva čine žitelji starije životne dobi, što dokazuje današnji broj učenika Područne škole *Ivan Goran Kovačić* u Severinu na Kupi¹⁹, odnosno prema podacima iz Godišnjega plana i programa ta škola unazad nekoliko školskih godina bilježi pad ionako malog broja učenika: u školsku godinu 2011.–2012. upisano je 60 učenika, 2012.–2013. 56 učenika, a u školskoj godini 2013.–2014. ovu školu pohađalo je svega 54 učenika.

Svakodnevnim migracijama stanovništvo danas odlazi na posao u Vrbovsko ili u Karlovac, a privremeni odlazak na školovanje ili rad u Zagreb ili Rijeku nerijetko postaje trajnim.

3. Dosadašnja istraživanja i spoznaje o kajkavskim govorima istočnoga Gorskoga kotara

Budući da je u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi u nekoliko navrata dan pregled dosadašnjih istraživanja kako kajkavskih tako i ostalih govora cijeloga Gorskog kotara²⁰, ovdje će se detaljnije prikazati istraživanja i spoznaje dijalektologā o kajkavskim govorima istočnoga Gorskoga kotara, dakle samo o području s govorima koji su predmet analize ovoga rada.

Ivan Goran Kovačić uvrstio je 1945. u obliku pogovora svoje pjesničke zbirke *Ognji i rože* kratak opis idioma rodnoga Lukovdola (*O jeziku, kraju i ljudima*, 1945: 119–124)²¹ te

---

¹⁹ Tu osmoljetku koja djeluje u sastavu OŠ Ivana Gorana Kovačića Vrbovsko pohađaju i učenici sela Ponikve, punkta koji je nastanjen pravoslavnim pripadnicima istočno-hercegovačkog štokavskog dijalekta (v. poglavlje 3.1.) i koji administrativno pripada već Karlovačkoj županiji (Hrženjak 1993: 140), te također učenici s gore nabrojanih punktova koji su u dosadašnjim istraživanjima pripajani zapadnome goranskome poddijalektu.

²⁰ Lisac (1982: 126–134; 2006: 12–14), dijelom i Malnar (2010: 47–69).

²¹ Već i prije pogovora Kovačić upozorava na, po njemu najvažnije osobine lukovdolskoga govora: “Glavne su osobine ovoga govora, za razliku od drugih govora kajkavskog narječja: »ke« dolazi mjesto »kaj«, i mjesto nepostojanog »a « ili »e« dolaze prastari poluvokali. Zato valja upozoriti čitaoce, da čitaju na pr. mjesto »venjac« (vijenac) »venj č«, a nikako »venjc«, kako izgovaraju Slovenci” (1945: 117).

skroman rječnik, zapravo popis manje poznatih riječi. Osvrćući se i na ostale govore u okolici utvrdio je da “Severin na Kupi, 5 km istočno od Lukovdola, govori dijalektom, koji se razlikuje od lukovdolskog; mjestimično zanosi na karlovački, odnosno bosiljevski, i imade katkada prizvuk štokavštine Ponikava. Taj se utjecaj naročito osjeća u kajkavskom narječju Osojnika i Jadrča, mjestâ najbližih Ponikvama, a najudaljenijih od Lukovdola, t. j. oko 15 km” (1945: 119).

Prije Kovačića nekoliko je naznaka o igk. govorima dao Rudolf Strohal. Strohal je, naime, već 1905. klasificirao govore tadašnje modruško-riječke županije, i to prema administrativnim jedinicama – kotarima. U okviru kotara Vrbovsko registrirao je, između ostalih, i punktove Severin i Lukovdol. Za potonji ističe da je kajkavski punkt, a Severin na Kupi grupira među govore čakavsko-kajkavske baze (1905: 267). Međutim, budući da neke Strohalove ideje i postavke, primjerice ona o čakavštini kao jedinome hrvatskom predmigracijskom narječju (v. Lisac 1995: 47), nisu nakon njega dokazane, ovdje se njegove spoznaje o kajkavsko(čakavskim) govorima istočnoga Gorskog kotara (točnije, Severina na Kupi) ipak nisu uzele u obzir. Posebice je zanimljiva njegova teorija o goranskim kajkavcima koji su tek u izbjeglištvu u Sloveniji poprimili svoju kajkavštinu i povratkom u zavičaj implementirali je na ovim prostorima.

Respektirajući Strohalove i Kovačićeve napore i zaključke, može se konstatirati da početak intenzivnijeg i ozbiljnijeg istraživanja istočnogoranskih kajkavskih govora seže ipak u šezdesete godine prošloga stoljeća. Prvi je sažeti prikaz fonoloških i morfoloških značajki jednoga istočnogoranskog kajkavskog govora – govora Severina na Kupi, tada dao Pavle Ivić (1961: 196–197). U zaključku svoga prikaza kratko se osvrnuo na jedno od temeljnih jezičnih obilježja toga područja, tj. na interferenciju kajkavske osnovice sa slovenskim i čakavskim utjecajima utvrdivši da je to “stari govor sa specifičnom kajkavskom osnovicom koja čini prelaz od kranjske ka hrvatskoj kajkavštini. Docije je, u rezultatu migracija, ovaj govor pretrpeo čakavski uticaj” (1961: 197). Za položaj ovih govora u okviru kajkavskoga narječja posebice su važna Ivićeva zapažanja o akcentuaciji. Između ostalog, za govor Severina na Kupi utvrdio je dva važna svojstva: cirkumfleks u onim kategorijama koje su karakteristične za ostale hrvatske kajkavske govore te gubitak intonacije: “...dugi akcent izgovara se uzlazno sem na ultimi gdje je silazan, a kratki akcent uvek je silazan i oštar...” (1961: 196).

Dvije godine kasnije objavljen je prvi od nekoliko zajedničkih radova Vide Barac-Grum i Božidara Finke koji tematiziraju govor nekog igk. punkta ili značajke više punktova toga područja. Radi se o *Izveštaju o istraživanju govora Lukovdola u Gorskom kotaru*. Na kraju kratkoga pregleda fonoloških i morfoloških značajki govora Lukovdola autori zaključuju da je taj govor “lingvistički veoma zanimljiv” i potiču na istraživanja okolnih sela “zbog toga što su neka susjedna sela više pod utjecajem čakavskog, odnosno štokavskog dijalekta, a neka su pod jačim utjecajem slovenskih dijalekata” (1963: 348). Već u sljedećem zajedničkom radu *Ispitivanje govora u Gorskom kotaru* sami su prionuli na istraživanje ostalih okolnih punktova pa su tako vrlo kratko dali fonološke naznake govora Močila i još nekoliko susjednih kajkavskih punktova. Osim toga, u tom su radu, malo opširnije, analizirali i čakavske govore oko Vrbovskog te govore Zaumola, Plemenitaša i Blaževaca, zaključivši kako oni čine “zaseban govorni tip” (1965: 387).

1965. obranjen je i magistarski rad Vide Barac-Grum naslovljen *Karakteristične osobine lukovdolskog govora*. Osim fonoloških i morfoloških značajki idioma Lukovdola (fonološke osobine prezentirane su u većem opsegu, dok morfološke obuhvaćaju razmjerno manji dio rada) spomenuto je i nekoliko drugih punktova igk. sustava za koje je uglavnom utvrđeno pripadanje istom govornom tipu: “Govor Močila i Severina ni akcenatski, ni fonetski, ni morfološki ne razlikuje se bitno od lukovdolskog govora” (1965: 13). Ipak, na drugom se mjestu spominje da govor Močila ima više ikavskih čakavskih elemenata, no bez potvrde te teze. Njen je magistarski rad vrijedan sažeti prikaz lukovdolskoga govora sa zemljopisnom kartom obrađivanog područja i kratkim rječnikom. Pri prikazu prozodije spominju se 4 akcenta, no bez preciziranja odnosa inventara i realizacije.

Zbog težišta istraživanja na samome govoru Lukovdola u radovima Vide Barac-Grum i Božidara Finke izostaju konkretna oprimjerenja iz istočnijih punktova (Osojnik, Liplje, Rim i dr.).

U samostalnome članku iz 1974. B. Finka (Finka 1974: 29–43) govori o 8 tipova gorskokotarskih kajkavskih govora. To su lukovdolski, skradski, ravnogorski, delnički, brodskokupski, gerovsko-čabarski, lokvarsko-fužinarski i prezidanski govori. U monografiji *Gorski kotar* iz 1981., a u suautorstvu s Barac-Grum, on izostavlja govor Skrada i spominje 7 dijalektnih tipova goranske kajkavštine (Finka i Barac-Grum 1981: 419–432). U obje klasifikacije lukovdolski govorni tip, kojem su pridodani svi ostali kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara (osim Zaumola, Plemenitaša, Blaževaca), identificiran je kroz nekoliko odrednica: monofonški vokalizam, zatvorenost vokalā *e* i *o* u dugome slogu, glas *o* na mjestu

starog stražnjeg nazala, obezvučenje krajnjih zvučnih suglasnika, duljenje akcenta " na starom mjestu, nastavak *-ov* u G mn. imenica muškoga roda, upitno odnosna zamjenica *kè(j)* za neživo, tvorba futura pomoću svršenog prezenta glagola *biti* i dr. 1981. u sklopu *Fonoloških opisa* (1981: 297–300) objavljen je opis govora Močila (OLA 26)²², u autorstvu Vide Barac-Grum. Istočni kajkavski govori uključeni su i knjigu Vide Barac-Grum (1993.), a u kontekstu interferencije s čakavskim govorima Gorskoga kotara. Naglasak je stavljen na analizu vokalizma, dok su konsonantizam, prozodija te morfologija obrađeni u kratkim crtama. Barac-Grum bavila se goranskim govorima s više aspekata pa je tako analizirala i gorskokotarsku antroponimiju (1987) odnosno razvoj prezimena na goranskome tlu od vremena *Urbara modruškoga* do suvremenoga doba te toponimiju, s posebnim osvrtom na lukovdolske toponime (1969). Lukovdolskim se govorom bavila i na razini leksika, pa je stoga u radu *Dijalektna lukovdolska riječ* (1991) obradila lekseme s komparativnoga stajališta, odnosno utvrdila koji su od analizirani leksema germanizmi, koji pripadaju starome slavenskome sloju, koju pripadaju zajedničkome leksičkome fondu čakavskih i slovenskih govora te, na koncu, koji se pojavljuju i u drugim kajkavskim, posebice goranskim govorima.

Sličnost igk. govora s istočnijim prigorskim govorima utvrdio je prema akcenatskome kriteriju i Dalibor Brozović: "U goranskom dijalektu akcentuacija u istočnom dijelu oko Lukovdola i Severina na Kupi slična je kao u prigorskom dijalektu " (1988: 93). Njegova je zasluga i u definiranju goranskoga dijalekta kao prvenstveno organske tvorbe (1960: 80, bilj. 18), nasuprot teorijama o dijalektološkoj jedinici nastaloj uslijed prožimanja više raznorodnih elemenata sa slovenskim jezikom kao centralnom kohezijskom snagom (v. Barac-Grum – Finka 1981: 424). U istoj bilješci Brozović nadalje rezolutno obrazlaže 'goranski problem' pozicije u kontekstu kajkavsko-slovenskih odnosa: "Nevolja je što nema kakvih značajnijih osobina zajedničkih Goranima i ostalim kajkavcima, a nepoznatih s jedne strane slovenskim i s druge štokavskim i čakavskim govorima. Čini se da u nekim goransko-slovenskim

---

²² Valja razjasniti moguće zablude oko odabira punktova za izradu dijalektoloških atlasa s ovdje obrađivanoga područja. Naime, na dva je mjesta u literaturi spomenuto istraživanje govora Severina na Kupi: jedno za OLA, drugo za HJA. Vida Barac-Grum u svojoj monografiji pri zaključnoj obradi gorskokotarskih prozodijskih sustava navodi da akcente, zbog fakultativnih opreka u njihovoj kvaliteti, nije bilježila "u prozodijskom opisu govora Severina na Kupi u Općeslavenskom lingvističkom atlasu (OLA)" (1993: 135). Na drugome je mjestu, u bibliografiji njenih radova (*Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26), spomenuto da je za potrebe HJA ispunila *Upitnik* također za punkt Severin na Kupi. Pri spominjanju punkta Severin na Kupi u kontekstu obrade za OLA vjerojatno je došlo do omaške: u FO je, naime, predöčen fonološki opis Močila (OLA 26), punkta koji je susjedan Severinu na Kupi, dok je za potrebe HJA Barac-Grum ispunila *Upitnik* za punkt Lukovdol (koji sam dobila na uvid, v. bilješku 76).

opozicijama ostali kajkavci idu uz Slovence (u akcentu), a u drugim kajkavsko-slovenskim opozicijama sa Slovencima se slažu Gorani (u vokalizmu). Za pripadnost goranskih govora kajkavštini odlučno je samo ovo: oni su hrvatskosrpski (dakle ne slovenski), a očito su bliži kajkavskim (osobito prigorskim) nego čakavskima i pogotovu štokavskima” (1960 : 80).

Karta 5: Rasprostiranje kajkavskoga narječja prema Daliboru Brozoviću

Komparacija igk. govora s govovima prigorskog dijalekta prihvaćena je i u najrecentnijoj literaturi. Slovenski istraživač Šekli doprinosi proučavanju slovensko-hrvatskih odnosa te na temelju građe preuzete iz radova Vide Barac-Grum zaključuje da su to govori “ki so genetsko zelo blizu ozaljskim govodom, ki sodijo v prigorsko narečje, ki je prehodno kajkavsko-čakavsko narečje” (2013: 36). Zanimljivo je da među te istočne govore, osim već gore spominjanih, on uključuje i govore Blaževaca, Plemenitaša i Zaumola te Lokava i Fužina (!!) (2013: 35). Takav je postupak najvjerojatnije uzrokovan konstatacijom Vide Barac-Grum koja je u spomenutoj monografiji utvrdila veliki stupanj sličnosti vokalskih inventara

govorā Lokava i Fužina s inventarom igk. govora (1993: 46). Mlađim slovenskim istraživačima hrvatsko-slovenske jezične problematike pridružuje se svojom doktorskom disertacijom (*Izoglose na stiku slovenskega kostelskega narečja in kajkavskega goranskega narečja*) i Januška Gostenčnik čiji su predmet interesa punktovi zapadnoga poddijalekta u komparaciji sa susjednim govorima slovenskoga kostelskoga narječja²³, dok usputne napomene o govorima istočnoga poddijalekta ekscerpira iz radova Josipa Lisca, Mije Lončarića, Vide Barac-Grum i drugih. Valja napomenuti da je, u suradnji s autoricom ovoga rada, Jožica Škofic, voditeljica Dialektološke sekcije Instituta za slovenski jezik Fran Ramovš, 2009. posjetila Severin na Kupi radi prikupljanja dijalektološke građe sa semantičkim poljem 'čovjek', za potrebe istraživanja hrvatsko-slovenskog jezičnog kontakta.

Popisu inozemnih dijalektologā koji su se manjim dijelom dotaknuli igk. dijalektološke problematike valja pribrojiti i Willema Vermeera te Tijmena Pronka. Kroz analize kajkavskih vokalizama, također na temelju spoznaja prethodnih istraživača, Vermeer spominje igk. govore kao *posebne tipove* kajkavskih govora²⁴ (1982: 441–442), zaključujući na kraju ipak kako se ti govori *na temelju akcentuacije čine kao tipično kajkavski* [istaknula

---

²³ Valja istaknuti zaključke do kojih je Gostenčnik došla u svojoj disertaciji. Intencija je, naime, njenoga rada bila dokazivanje hipoteze da dio govora zapadnoga goranskoga poddijalekta iz genetskolingvističke perspektive pripada slovenskome jezičnom sustavu. U disertaciji su predstavljeni fonološki opisi triju zapadnogorskih punktova (Gerovo, Čabar, Ravna Gora) te šest punktova slovenskoga kostelskoga narječja (Babno Polje, Ravnice, Osilnica, Bosljiva Loka, Vas, Banja Loka). U komparaciji starih izofona (pri međusobnom razlučivanju govora izomorfe se nisu pokazale kao relevantne) u svima navedenima govorima Gostenčnik je krenula od dvije glavne polazišne teze: 1. "Obravnavani govori su sistemski in ne iskazuju mešanosti, zato jih lahko imamo za avtohtone govore." 2. "Obravnavani govori na obeh straneh državne meje glede na starejše jezikovne pojave (razvoj dolgega vokalizma, sovpad e-jevskih in o-jevskih glasov, refleksi umično naglašanih e in o, refleks dolgega polglasnika) spadajo v dolensko narečno ploskev slovenskega jezikovnega sistema" (2013b: 266) [istaknula M.M.]. Analiza razvoja polaznih fonoloških jedinica u analiziranim govorima uistinu je pokazala velika podudaranja. Tezom o genetskoj jedinstvenosti govora s obje strane državne granice zaključen je i Šeklijev opsežni rad: "Zahodni gorskokotarski govori gorskokotarskega narečja (hr. *goranski* ali *gorskokotarski dijalekt*) sodijo v **kostelsko narečje** slovenščine in so nastali iz dolenske narečne ploskve (južne) slovenščine" (Šekli 2013: 49). Šekli dalje diferencira zapadnogorske govore na dvije skupine: gorskokotarske govore zapadno od Delnica (Čabar, Gerovo, i same Delnice) pridružuje zapadnim govorima slovenskoga kostelskoga narječja, dok su tom logikom gorskokotarski govori smješteni istočno od Delnica (tu nabraja punktove: Prezid, Turni, Brod na Kupi, Ravna Gora, Skrad) dijelom istočnoga ogranka kostelskoga narječja (2013: 49).

I Gostenčnik i Šekli svoje mišljenje temelje uglavnom na podudaranju odraza ishodišnih vokalā i konsonanāta u svima analiziranim govorima, te na podudaranju prozodijskih osobina. Međutim, većina se tih osobina pojavljuje i u nekim drugim hrvatskim govorima. Primjerice, odraz *ō > *u* zabilježen je kako u analiziranim slovenskim kostelskim govorima, tako i u nekim hrvatskim gornjosutlanskim govorima (Celinić 2005: 189), međimurskim (Blažeka 2008: 50) i čakavskim govorima Buzeštine (Šimunović 1970: 39), duljenje refleksa akuta van ultime također je pojava zajednička mnogim hrvatskim govorima čakavske i kajkavske osnovice (Celinić 2005: 203, Šimunović 1970: 37) itd. Daljnja terenska istraživanja pokazala bi vjerojatno i druge fonološke podudarnosti hrvatskih i slovenskih govora. Stoga je uvrštavanje zapadnogorskih govora u dolensku narječnu skupinu na temelju nekih zajedničkih odraza polaznih jedinica neopravdano.

Ovom prilikom zahvaljujem Januški Gostenčnik za uvid u njenu doktorsku disertaciju.

²⁴ U obzir je uzeo 'netipične' reflekske poluglasa, odnosno izostanak kajkavskog jednačenja refleksa poluglasa i jata.

M.M.J. Tijmen Pronk svojim se opsežnijim radom priključuje raspravama o podrijetlu goranskoga dijalekta te na temelju analize nekoliko fonoloških izoglosa zaključuje da “uglavnom nema razloga smatrati goranske govore doseljenima izdaleka ili miješanim. Autohtona je osnova jasno vidljiva i nikada nije došlo do eliminiranja prvotnoga goranskog dijalekta...” (2010: 129). Međutim, zbog nedostatnih podataka pri donošenju zaključaka o nekoj od izoglosa u igk. govorima, Pronk često ostavlja otvorenima više mogućnosti²⁵ te nedvojbeno upućuje upravo na slabu istraženost toga područja. U kontekstu utvrđivanja prozodijskoga inventara igk. govora Pronk donosi zaključak također na temelju dostupnih podataka: “Čini se da istočnogoranski govori imaju fonološku tonsku opoziciju (Barac-Grum 1993: 127), ali to je posljedica recentnih analogija i posuđenica. Prije toga su ti govori izgubili tonsku opoziciju, i to na takav način da su svi dugi samoglasnici postali uzlaznima u nezadnjim slogovima i silaznima u zadnjim slogovima” (2010: 102, bilj. 4)²⁶.

Zaključno, valja prezentirati rezultate najzaslužnijeg istraživača goranske kajkavštine, Josipa Lisca. Premda je predmet njegova interesa zapadni goranski poddijalekt, u mnogim se radovima osvrnuo i na govore istočnoga dijela. Kao što je na početku ovoga rada spomenuto (v. i bilj. 3), Lisac je zaslužan za inauguraciju podjele goranskoga kajkavskoga dijalekta na dva dijela. Istočnome poddijalektu pridružuje ova naselja: Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močila, Klanac,

---

²⁵ U odlomcima posvećenima igk. govorima česte su formulacije: “Za istočne goranske govore **nemamo podatke** [naglasila M.M.] koji bi nam mogli pokazati je li izvršeno regresivno pomicanje novog cirkumfleksa (str. 106). Za istočne goranske govore imamo **samo** dva primjera s prvotnim početnim *v- (str. 108). Za istočnije govore **ne možemo biti sigurni** jesu li uopće imali rano zatvaranje *ō u *ō̄ (str. 119)” itd. Oslanjanje mlađih istraživača na prijašnja istraživanja goranskog dijalektnog stanja, istraživanja koja su uglavnom obuhvaćala zapadne govore, rezultiraju donošenjem zaključaka iz kojih se teško može razlučiti status istočnih kajkavskih goranskih govora. Primjerice, dok govori o pomicanju starih cirkumfleksa prema kraju riječi, Kapović (2008: 12) u kontekstu te izoglose poistovjećuje goranske govore sa slovenskima, odnosno tvrdi da su goranski “genetski zapravo slovenski govori”. Iz materijala koji donosi u ostatku svog rada razvidni su uistinu primjeri sa teritorija zapadnoga poddijalekta što nas lako upućuje na zaključak da nedostatak građe i radova o igk. govorima rezultira kod današnjih istraživača upravo takvim širokim generalizacijama. Međutim, i kod starijih je istraživača uočen problem generalizacija, odnosno donošenja zaključaka čija su uporišta neprecizne spoznaje - zanimljivo je da, Šojat, primjerice, u stvaranju mreže punktova potencijalnoga Rječnika hrvatskih kajkavskih govora problematičnim smatra status goranskih govora, odnosno njihovo (ne)uvrštavanje u takvo leksikografsko djelo. Ne precizirajući koji su zapravo goranski govori ‘neprihvatljivi’, na koncu zaključuje: “Po mojem mišljenju, najsretnije bi rješenje toga problema bilo da se rječnik goranskih govora prikaže u posebnom, odvojenom dijelu KR [kajkavskog rječnika, M.M.]” (Antun Šojat 1985. Zasadje rječnika hrvatskih kajkavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7, 337–361). I Pavle Ivić je problem priključivanja goranskih govora kajkavskome narječju riješio na način da se oni izdvoje iz cjeline i obilježe kao poseban sustav: “Drugim rečima ovi govori [gorokotarski, M.M.] ostaju kao posebna klasifikaciona jedinica, odnosno kao poseban klasifikacioni problem. Po svojoj prilici najumesnije bi bilo tretirati ih u nekoj vrsti aneksa sistematici naših dijalekata” (1963: 37).

²⁶ Ovdje se otvara iznova krucijalno pitanje prozodije igk. govora. U citiranoj knjizi Barac-Grum na navedenoj, 127. stranici, ukratko se analizira naglasni sustav i utvrđuje se troakcenatski inventar igk. govora. Međutim, upozorava se i na proces utrnuća kvalitativnih opreka u tim istim govorima (1993: 135).

Damalj, Plešivica Lukovdolska, Rim, Zdihovo, Lipje Bosiljevsko, Mali Jadruč, Veliki Jadruč, Osojnik (2006: 11). Osim toga, kroz brojne je druge radove davao naznake karakateristika tih govora. Najčešće je spominjan noviji čakavski utjecaj te dijalektološka povezanost istočnoga dijela Gorskoga kotara s većinom ostalih, centralnih kajkavskih dijalekata. Ta se povezanost, prema Liščevim navodima, najčešće očituje u prozodiji, odnosno u metatonijskome cirkumfleksu koji se javlja “u istim kategorijama kao u glavninskoj kajkavštini” (1999: 112)²⁷. Uz to, Josip Lisac dao je veliki doprinos rasvjetljavanju predmigracijskoga stanja u Gorskome kotaru: “Goransko područje prije migracija bilo je svojevrsni prijelaz između kajkavštine i slovenskih osobina, a danas takve govore u dobroj mjeri predstavljaju idiomi oko Lukovdola i Severina na Kupi, kao i sama ta mjesta. Slično je govorno stanje bilo i u Beloj krajini” (2009: 273)²⁸

Autorica ovoga rada (Valenčić 2011; 2013) objavila je dva znanstvena članka na temu igk. govora.

U *Ozvučenoj čitanci iz hrvatske dijalektologije* autoricā Mire Menac-Mihalić i Anite Celinić objavljena su dva ogleđa govora Osojnika koje je također snimila autorica ovoga rada (2012: 140–142). Jedan je ogleđ kazivala starija, a drugi mlađa informantica.

3.1. Rezultati istraživanja susjednih nekajkavskih govora

Igk. govori sa triju su strana omeđeni govorima čakavske baze. Zapadnije od punktova Lukovdol i Nadvučnik (v. kartu 5) nalaze se čakavski govori vrbovščanske uže okolice: radi se o punktovima Stubica, Vrbovsko i Senjsko te, još zapadnije, Jablan i Presika. 90-ak godina nakon Strohala (1903., 1905.) ozbiljnije se njima, kao i ostalim govorima kontinentalnoga poddijalekta čakavskog ikavsko-ekavskog dijalekta, bavila Iva Lukežić, utvrdivši njihovu pripadnost čakavskome ikavsko-ekavskom poddijalektu. U novije vrijeme na mjesni govor Vrbovskoga kratko se prije analize frazeološkoga fonda osvrnula i Mihaela Matešić (2006: 38–43), dopunivši dotadašnje spoznaje vlastitim terenskim istraživanjima. Južnije su smješteni govori ogulinskoga kraja koji, unatoč novoštokavskim utjecajima, još uvijek čuvaju neke čakavske osobine (usp. Vulić 2008; 2009.), kao i čakavski govori koji omeđuju igk.

---

²⁷ V. i Lisac 2006: 93: “...istočni pak poddijalekt osjetno je bliži tzv. osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji o kojoj piše S. Ivšić 1936.”

²⁸ V. i Lisac (1991: 381–386; 1997: 155–161).

teritorij s istočne strane – govori oko Bosiljeva (Krajač 1999) i Vukove Gorice (Barac – Finka 1966)²⁹. U neposrednome susjedstvu punktova Osojnik i Liplje smješten je novoštokavski punkt Ponikve (1641. naseljen Vlasima). Prema (jugo)zapadu nalaze se Moravice³⁰, Tuk, Gomirje, punktovi koji su uz ostale govore Gorskoga kotara također bili predmetom interesa Božidara Finke (1977). On je gorskokotarske štokavske ijekavske govore klasificirao u dva govorna tipa: drežničko-jasenički i srpskomoravički (1981: 423). Potonjem pripadaju gore navedeni punktovi.

3.2. Naznake o slovenskim govorima Bele krajine³¹

Slovenski govori Bele krajine također su u dosadašnjim istraživanjima bivali okarakterizirani kao miješani, a za neke govore koji su teritorijalno smješteni na samoj rijeci Kupi utvrđena je velika sličnost sa susjednim igk. govorima: “Radi poređenja izvršio sam kratku posetu zaseoku Kot na slovenačkoj strani Kupe. Tamo je govor sličan onome u Severinu, sa glavnom razlikom da je u kanovačkom položaju dobiveno dugo ε i ϱ , čime je kod naglašenih dugih vokala stvoren sedmovokalski trougao” (Ivić 1961: 197).

Naime, Fran Ramovš za belokrajinske dijalekte³² zaključuje da su “...v pravem pomenu besede mešani dialekti slovensko-srbskohrvaški in se tudi med seboj razlikujejo le po

---

²⁹ Uz neke čakavske osobine (ikavsko-ekavski refleks jata, konsonantske osobine) Barac i Finka u prikupskim su govorima na relaciji Glavica – Netretić utvrdili sva 4 novoštokavska akcenta, no vjerojatno se radi o 4 akcenta na fonetskoj razini, odnosno razini realizacije (1966: 319).

³⁰ Nekoć jedinstveno selo koje se dijelilo na dva dijela, starije Gornje Moravice i mlađe Donje, nakon osmanskih haranja i administrativno se rascijepilo na dva mjesta: Gornje Moravice pripale su brodscome vlastelinstvu (vlastelinstvo Broda na Kupi) i prozване Brod Moravice. Donje Moravice pripale su bečkoj Komori i stoga prozване Komorske Moravice (Marković 2003: 88). Ime Komorske Moravice za to je mjesto bilo u uporabi do 1919. godine, zatim do 1991. Srpske Moravice. U svjetlu intenzivnih migracija (ne)posredno uzrokovanih turskim osvajanjima zanimljiv je podatak da se stanovništvo Vukmanića i Knez-Gorice, selā jugoistočno od Karlovca, i danas katkada naziva komorskim vlasima ili Kranjcima (podatak dobiven na terenu). Naime, “... u Vukmanić i u Knez-goricu smjestiše [grofovi Draškovići, M.M.] posredovanjem generala karlovačkog grofa Karla Auersperga god 1700. komorske kmetove (tako zvane Kranjce) iz Moravica, Broda i Delnica” (Lopašić 1895: 290). Dislocirani goranski govori u okolici Karlovca te njihovo točno podrijetlo fenomenom su kojem tek treba pristupiti (njima se dosada u određenoj mjeri posvetio Stjepko Težak, 1957.). Goranske je govore u Moslavini istraživao Mijo Lončarić (1997b).

³¹ U ovome poglavlju te u svim narednim poglavljima u primjerima koji su citirani iz drugih dijalektoloških radova zadržana je izvorna transkripcija, prenesena iz izvornika, što znači da je transkripcija primjera preuzetih iz različitih izvora neujednačena. Transkripcija je ujednačena jedino u poglavljima posvećenima naglasnim tipovima pri preuzimanju polaznih akcenatskih likova iz različitih izvora, zbog odabira polaznoga naglasnoga sustava u ovome radu o kojemu u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi postoje razilaženja u mišljenjima (usp. poglavlje 5.4.1). O transkripciji koja je primijenjena pri opisu igk. govora v. poglavlje 5.5.

³² Slovenska i hrvatska dijalektološka terminologija u kontekstu nazivlja za dijalektološku klasifikaciju nije ista. U ovome je poglavlju zadržan slovenski pristup.

tem, da je v severnem belokrajinskem pasu slovenski jezikovni odstotek večji, v južnem pa raste srbskohrvaški” (1935: 135). Izostavivši štokavske govore (Bojanci, Marindol), Ramovš teritorialno dijeli te govore na četiri skupine pri čemu su za eventualne komparacije s igk. govorima najrelevantnije druga i treća skupina, odnosno prema slovenskoj terminologiji središnji belokrajinski govor koji se prostire na relaciji Črnomelj–Dragatuš–Stari Trg te Griblje–Podzemelj–Metlika i južni ili privrški govor koji zauzima prostor između Vinice i Adlešiča³³. Tine Logar ponudio je drugačiju klasifikaciju te na području Bele krajine razlikuje tri tipa govora: pretežno slovenske, miješano slovensko-hrvatske i potpuno hrvatske (“oziroma srbske”), odnosno štokavske govore³⁴ (1996: 79). Logar je i autor fonološkoga opisa Dragatuša (OLA 15) za kojeg ističe: “Gre za mešan slovensko-srbsko-hrvaški govor. Zato pri opisu izvora samoglasnikov in prozodije ni mogoče izhajati v celoti iz izhodiščnega splošnoslovenskega fonološkega sistema. Tako ni bil izveden sicer splošnoslovenski pomik naglasa *zlà:to* > *zlatò*: in *òko* > *okò*:. V nasprotju z večino drugih slovenskih govorov tudi ni podaljšal skrajšanega starega dolgega in kratkega novega akuta v nezadnjih besednih zlogih” (1981: 133).

Oba autora tumače dijalektološka miješanja na području Bele krajine povijesnim okolnostima. Naime, župe Metlika, Črnomelj, Dragatuš i Vinica u srednjem su vijeku bile dijelom zagrebačke biskupije (Buturac 1984: 86). Osim srednjovjekovne administrativne pripadnosti Bele krajine hrvatskim krajevima, za sudbinu ovih govora važne su migracije uzrokovane osmanskim osvajanjima pa Ramovš zaključuje da su današnji belokrajinski govori “(...) nastali v sožitju redkih staroselcev s srbskohrvaškemi begunci in slovenskimi priseljenci iz novejše dobe...”(1935: 136)³⁵.

---

³³ Preostale dvije govorne skupine u Beloj krajini prema Ramovšu čine šokarski i kostelski govor. Šokarski je govor najsjeverniji i karakterizira ga akcenatski razvoj *ðko* > *okô*. Na koncu, četvrti je tip govora kostelski, smješten nasuprot Broda na Kupi. Unatoč teritorialnome diskontinuitetu Ramovš ga uvršta među belokrajinske govore: “Ker je ta govor po svojem postanku, razvoju in po svojem bistvu takšen kot belokrajinski, ga štejem kar k njim” (1935: 136).

³⁴ Logar spominje tri 'neslovenska' punkta: “Prav tako ne morem govoriti o tretji vrsti belokranjskih govorov, kot jih slišimo v Marindolu, Bojancih in Tribučah. Končno tudi ni potrebno, saj ti govori spadajo v srbsko oz. hrvaško dialektologijo, kajti v Marindolu se govori štokavščina, v Trubičah dalmatinska ikavščina, medtem ko bojanske govorice ne poznam, ker nisem bil tam” (1996: 85).

³⁵ Zanimljivo je da u nastavku Ramovš utvrđuje iste povijesne okolnosti razvoja govora na području koje se (dijelom) obrađuje u ovoj radnji: “Enakšno usodo je doživela tudi pokrajina na levem bregu Kolpe, od Broda do Zdihovega ”(1935: 136).

Radi mogućnosti poredbe te osvjetljavanja nekih jezičnih pojava evidentiranih u istraživanim igk. punktovima, ovdje će se na temelju relevantne literature sažeto prikazati osnovne fonološke i morfološke karakteristike belokrajinskih govora, u ovome slučaju, zbog teritorijalnoga kontinuiteta, konkretno Ramovševih dvaju gore spomenutih tipova govora, središnjeg i južnog, odnosno Logarove 'mešano slovensko-hrvaške govore' koji se prostiru južno od crte Jelševnik pri Dobljuč–Krasinec pri Podzemlju (1996: 79). Kao važnu osobinu središnje skupine Ramovš ističe izostanak progresivnoga pomaka cirkumfleksa (*ōko > okô*) kao jedne od akcenatskih izoglosa koja je smatrana glavnim kriterijem odvajanja slovenskoga jezika u 10. st. od ostalih jedinica južnoslavenskoga zapada³⁶. Privrški govor pak "iskazuje še većjo srbskohrvaško primes" (1935: 141). Radi preglednosti i konciznosti, za potrebe ovoga rada pregledane su i analizirane sve značajke Ramovševih dviju relevantnih skupina i Logarovih *miješanih* govora te su ovdje donesene objedinjeno s naglaskom na onim značajkama koje se uglavnom preklapaju sa značajkama igk. govora, a umjesto teritorijalnoga raščlanjivanja sve su skupine označene kao *južnobelokrajinski* govori (kao i u Pronk 2010).

Na teritoriju južnobelokrajinskih govora odraz dugoga jata može biti diftonški (*iē:*, *e:i*) i monoftonški (*e:*, *ē:*). Odraz *ē:* nije u Logarovu radu opisan, a taj fonem nije zabilježen niti u vokalskome inventaru govora Dragatuša (OLA 15), premda Logar ističe da taj glas "slišimo tam, kjer se prej opisani severni govori [sjeverni govori Bele krajine u okolici Semiča, M.M.] stikajo s temi, namreč v okolici Dobljuč in Dragatuša" (1996: 83). Budući da Logar pri nabranju kontinuanata jata ističe da se "refleksi za psl. dolgi *ě* gibljejo na črti *ē-ē-ēj-īe/iē*" za pretpostaviti je da se radi o otvorenome *e*. Isti su odrazi potvrđeni i za *ē. Polazni *ē i njegovi refleksi u analiziranoj literaturi nisu zasebno obrađeni, no iz građe se mogu deducirati refleksi u nekim govorima: *'pe:č*, *'mē:t*, primjerice, u govoru Dragatuša. Refleks je dugoga stražnjega nazala trojak: *o:/u:/o:u*. Pronk je zamijetio da je govor Preloke najbližiji igk. sustavu, potkrijepivši to brojnim komparacijama iz kojih proizlazi da je i **ō > o:* u tome punktu istovjetan onome u igk. govorima³⁷. Ramovš je za južne govore istaknuo refleks *u <*

³⁶ Usp. Lončarić 1996: 3940. i bilj. 58 ovoga rada. U ovome radu termin *progresivno pomicanje* odnosi se na pomak naglaska prema kraju riječi, dok termin *regresivno pomicanje* označava naglasni pomak prema početku riječi. Radi izbjegavanja zabune, valja naglasiti da nije svugdje tako: Ivšić, primjerice, te termine koristi u obrnutome slijedu: progresivnom metataksom imenuje pomak prema početku, a regresivnom prema kraju riječi (1936 [2012]: 33).

³⁷ Prema Pronkovim zaključcima, jedino Preloka nema razvoj *ō > ū* koji je zabilježen u ostalim belokrajinskim i zapadnim goranskim govorima. Upravo je ta crta jedna od ključnih izoglosa između igk. govora i južnobelokrajinskih, odnosno zapadnogoranskih govora: "Jedina je rana izoglosa među istočnogoranskim govorima i govorima Starog Trga, Vinice i Goleka, koji se nalaze sjeverno od njih, spomenuti razvoj *ō u *ū,

*o kao frekventniji (1935: 141). Samoglasno *ī/**j* prema dostupnim podacima u svim je južnobelokrajinskim govorima dalo *u*: 'su:nce, b'uxa, p'uno. Na mjestu staroga poluglasa u kratkome slogu stoji glas *ə*: d'anəs, p'əs, m'əgla³⁸ s nekoliko iznimaka: m'alēn, m'alīnīca, l'ažem, v'an || v'a:n. Inicijalno /*ū*/ dobiva protezu /*v*/: v'u:š, v'u:xo, v'u:sta. Vokalizam Dragatuša obogaćen je fonemom *ū* koji pak u susjednome Starome Trgu prelazi u *i*: sī:xa, kī:rim.³⁹

Na kraju riječi te ispred bezvučnih suglasnika *-v* se ponaša kao zvučni opstruent, odnosno kao parnjak bezvučnome *f* s kojim se zamjenjuje *pr'af, m'ɪtəf, dan'u:f* G mn., *ðfca, fčēra*. U najjužnijima, privrškim govorima, *v* se ponaša kao sonant: *k'ɪv, l'ɔ:pov*. Finalni zvučni opstruenti zamjenjuju se bezvučnima: *m'ɔ:š, g'olup*. Čuva se samoglasno *ɪ*: *d'ɪvʎe, č'ɪf*. Skup *skj dao je *šč*: *l'iščem*. Skupovi *čr-* i *žr-* su neizmijenjeni, kao i sekundarni skupovi *təj, dəj*: *čr'ɛ:šna, žr'ɛbɛ; hrastj'ɛ:, gr'ɔ:z(d)je*. Polazno *ń odrazilo se dvojako: *sv'i:na, k'oīn*. Provedena je druga jotacija labidentala *v*⁴⁰: *d'ɪvʎe, zdr'a:vʎe*. Potvrde za drugu jotaciju labijala *p, b, m* u analiziranim izvorima nisu navedene. U konsonantskome pogledu valja izdvojiti promjenu *-m > -n* potvrđenu u kostelskome govoru Babnoga Polja⁴¹. Naime, kao i u govorima zapadnogoranskoga poddijalekta⁴², u finalnoj je poziciji u tome punktu potvrđen prijelaz *-m > -n*: Dmn. *x'či:əran, ž'īenan, 'nuogan*; 1. jd. prez.: *m'leīen* 'meljem', *'ne:īman, 'de:īuan, 'nu:əsən* 'nosim' (Gostenčnik 2013b: 72).

Na sekundarno naglašenim slogovima najčešće se ostvaruje kratki silazni naglasak (*v'ɔda, n'ɔga*)⁴³. Međutim, prema zapadu češće se javlja dugi uzlazni naglasak (*g'óra, čl'óvək*). Ramovš je uočio da su se različiti rezultati pomaka siline sa starih akcenatskih mjesta rasporedili na crti jug-sjever, istok-zapad, odnosno: “(...) na sever od Dragatuša je posebno

---

koji je došao sa sjevera i nije zahvatio istočnogoranski. Postoji mogućnost da je istočnogoranski već imao *ū iz *ī koje je blokiralo put *ō u *ū” (Pronk 2010: 125).

³⁸ Sekundarno naglašeni *ə* u tipu *məgla* ima na području južne Bele krajine tri odraza: *'ə, ə i á* (Logar 1996: 84).

³⁹ Usp. poglavlje 3.4. ovoga rada.

⁴⁰ U razvoju hrvatskoga jezika razlikuju se dvije *l*-epenteze: prva (starija) provedena je u općeslavenskome periodu. U skupinama **pj, *bj, *mj, *vj* nakon epenteze suglasnika *l dolazi do njegove jotacije: *zemlja, pljuvati, ljubljen, pozdravljati*, itd. (usp. Holzer 2011: 48; Lukežić 2012: 39). Mlađa ili novija jotacija (Malić 2005: 620), odnosno druga jotacija (Lukežić 2012: 196) nastupila je nakon ispadanja poluglasa u slabu položaju. U slučaju jotacije labijala *p, b, m* i labiodentala *v* smatra se da skupovi *bj, mj, pj* te *vj* prelaze u sljedove *bl, ml, pl* te *vl*: “...druga jotacija labijala *p, b, m* i labiodentala *v* ne podrazumijeva izravnu jotaciju ovih suglasnika artikulacijskim slijevanjem u jedan novi palatalni suglasnik, nego jotaciju 'epentetskoga' *l*, sekundarno usađenoga u skupine sastavljene od labijala i *j” (Lukežić 2012: 198). U slučaju ovdje navedene imenice *zdravje* razvoj je, dakle, tekao: **zdravəje > *zdravje > *zdravlje > zdravlje*. Holzer (2011: 82) ovu promjenu nazivlje razvojem drugoga epentetskoga *l*.

⁴¹ O kostelskome govornom tipu koji je pridružen belokrajinskim govorima usp. bilj. 33.

⁴² Usp. naredno poglavlje.

⁴³ U govorima Ramovševe privrške skupine zabilježen je pomak siline i s medijalnoga primarno naglašenoga sloga te na prednaglasnicu: *l'opata, l'ɛsica, š'ɛnica, n'e znam, z'a nēga*.

pri zlogu z *-e-* dolžina čedalje običajnejša (...). To mešanje med dolžino in kračino, med padajoče in rastoče poudarjenim zlogom si je treba razlagati s križanjem osrednje-belokrajinskega *žèna* (*žèna*) s šokarskim *žéna*” (1935: 139). Uz to, okolica Črnomlja (sjeverni dio belokrajinskih govora) bilježi progresivni pomak cirkumfleksa (*desêt, večîr, obl'āk, učî*), dok u ostatku (južnijih) govora ove skupine taj pomak nije zabilježen (*'òko, v'êčer, d'êvet, g'òlup*). Duženje refleksa akuta izvan ultime u belokrajinskim govorima nije zabilježeno, barem ne, prema svjedočanstvima Tine Logara, u južnome dijelu belokrajinskoga teritorija: “Dolgi akut, ki se je v južni slovanščini že zelo zgodaj skrajšal, se je tod prej, tam kasneje v večini slovenskih narečij v nezadnjih zlogih znova podaljšal, medtem ko se v prekmurskem, prleškem in južnem belokranjskem narečju (tako kot v srbščini in hrvaščini) to ni zgodilo” (1993: 12)⁴⁴.

U cjelini su i ti govori međusobno akcenatski izdiferencirani pa se tu razlikuju govori u kojima su ukinute opreke po intonaciji “(...) vse področje ob Kolpi med Balkovci–Ziljami in Adlešiči...podobno kot Metlika)” te govori koji čuvaju tonske opozicije (pojas Dobljče–Dragatuš–Vinica, Poljanska dolina) (Logar 1996: 84).

Iz morfologije ćemo izvojiti nekoliko osobina. Nmn. imenica muškoga roda dolazi bez proširene osnove: *las'i*; *m'òži*. Nastavak je u Gmn. *-ov* (*dan'u:v, m'ò:žof*), *-ev* (*k'ò:ńef, kom'u:lcef*), *-i* (*p'è:t par'i*; *an'aĭst lək'a:ti*). Čuva se dvojina (*dv'è: n'ò:gi, m'è:ne 'òbədve v'u:xi bul'i:ta*). Osobna zamjenica za prvo lice jednine glasi *ja*. Komparativ se tvori najčešće prema uzorku *st'a:reji*, rjeđe *d'è:bl'i, l'agl'i*. Nastavci su za 3. mn. prezenta *-jo* (*b'ojò*), *-do* (*gr'èdo*), *-du* (*vel'idu*). Prvo lice jednine prezenta pomoćnoga glagola htjeti glasi *č'o*, a futur se tvori i s *čo* i s *bom*.

---

⁴⁴ Kostelski govor koji Ramovš također uvršta u belokrajinsku skupinu te koji graniči s govorima zapadnoga goranskoga poddijalekta prema rezultatima istraživanja Januške Gostenčnik poznaje duženje akuta van ultime: “V vseh obravnavanih govorih (morda z izjemo krajevnega govora Banje Loke) je prišlo do zgodnje podaljšave nezadnjih kratkoakutiranih zlogov” (2013b: 211).

3.3. Osnovne fonološke značajke zapadnoga goranskoga poddijalekta

Podjela goranskoga kajkavskoga dijalekta na dva podsustava, zapadni i istočni, izvršena je ponajviše na temelju prozodijskih te vokalskih kriterija.

U akcenatskome smislu zapadni je poddijalekt obilježen s nekoliko karakteristika⁴⁵. Prije svega to je gubitak intonacije, odnosno i kratki i dugi akcent izgovaraju se uglavnom silazno. U govoru Ravne Gore, na fonetskoj razini, posljednji su slogovi naglašeni silazno, dok su slogovi izvan ultime naglašeni uzlazno. Na mjestu praslavenskoga akuta izvan posljednjega sloga nalazi se dugi naglasak (Ravna Gora: *dl̩:ka*, *nede:la*; Turni: *ba:ba*, *si:to*; Delnice: *br̩:žza*, *ž̩:ba*; Tršće/Prezid/Čabar: *j'ābuka*, *k'āč̩a*; Gerovo: *sr̩:ka*, *jāgada*; Brod na Kupi: *kra:va*, *bra:ta* Gjd.). Dugi se naglasak nalazi i na mjestu metatonijskoga dugog silaznog akcenta (Ravna Gora: *ce:star*, *j̩:got* Gmn.; Turni: *gove:dina*, *z lopa:to* Ijd.; Delnice: *ot̩:va*, *bog̩:ty*; Tršće/Prezid/Čabar: *c'eistar*, *s kr'āvo*; Gerovo: *l̩:ta* Nm., *st̩:ry*; Brod n/K: *ce:star*, *gove:dina*). Na mjestu metatonijskoga dugog uzlaznog akcenta također se nalazi duljina (Ravna Gora: *kle:tva*, *ml̩:di*; Turni: *že:ja*, *m̩:tyš*; Delnice: *cv̩:jtje*, *my̩:tyn* 'mlatim'; Tršće/Prezid/Čabar: *br'ānen*, *str'āža*; Brod n/K: *šu:ša*, *stra:ža*).

U većini govora zapadnogoranskoga kajkavskoga kompleksa primarni cirkumfleksi, dugi i kratki, pomicali su se progresivno na naredni slog. Potom su se ponovno, tercijarno, vratili na primarno naglašeni slog o čemu svjedoče različite kvalitete i kvantitete primarno naglašenih vokala te kvaliteta nenaglašenoga sloga⁴⁶ (Turni: *zl̩:tu*, *m̩:su*, *k̩:koš*, *òblak*; Delnice: *ròko* A jd, *v̩:xu||v̩:xu*, *kòryn*, *v̩:s̩u* 'veseo'; Tršće/Prezid/Čabar: *m'̩:su*, *z̩:atu*, *k'akuš*, *p'amuč*; Gerovo: *s̩:nu*, *k̩:kuš*; Brod na Kupi: *ùku*, *k̩:koš*). U govoru Ravne Gore cirkumfleksi se s otvorenoga sloga obično tercijarno pomiču natrag, dok na zatvorenom slogu najčešće ostaju (*ko:lo*, *te:lu*, *abl̩:k*, *dese:t*).

U vokalizmu se od glavninske kajkavštine zapadnogorskokotarski kajkavski govori odvajaju izostankom jednačenja refleksa starih jezičnih jedinica⁴⁷: poluglasa i jata te

⁴⁵ Primjeri za zapadnogorskokotarske fonološke pojave preuzeti su iz Lisac 1999 (Ravna Gora), 2000 (Brod na Kupi) i 2006 (Turni i Delnice), Malnar 2012 (Čabar, Tršće, Prezid), Gostenčnik 2013a (Gerovo).

⁴⁶ O nekim specifičnostima u vokalizmu i prozodiji zapadnogoranskih govora v. i poglavlje 3.4.

⁴⁷ U ovome je radu preuzeta terminologija iz najrecentnijega djela o unutrašnjoj povijesti hrvatskoga jezika, odnosno iz knjige Ive Lukežić: *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija* (2012.). U starijim je radovima Iva Lukežić (1999.) također predložila podjelu epoha razvitaka hrvatskoga jezika u predmigacijskome razdoblju te razlučila dvije cjeline: protojezično razdoblje (od konca 6. do sredine 11. st.) te starojezično razdoblje (od konca 11. do konca 14. st.). U skladu s time tako je definirala i pojedine jezične jedinice koje su u svojim (protojezičnim i dijalekatskim, starojezičnim) skupinama u jednoj od navedenih vremenskih cjelina prolazile kroz transformacije. U spomenutome, najnovijem opsežnom radu ove autorice, a prema premisama novijih istraživača povijesti hrvatskoga jezika (ponajviše prema rezultatima Georga Holzera i Ranka

stražnjega nazala i samoglasnog *l*. Diferencijacija između tih govora i govora istočnoga poddijalekta u vokalskome pogledu načelno se ogleda u nekoliko točaka: diftonški inventar koji općenito u usporedbi s istočnim govorima s monofonškim vokalizmima⁴⁸ broji više fonema, čuvanje fonološke individualnosti jata, akanje, prijelaz **u > ü > y > i*, itd.

Mada se kroz literaturu konsonantske osobine dosada nisu izričito spominjale u kontekstu relevantnoga kriterija diobe goranskoga kajkavskoga dijalekta, ipak se na temelju dostupnih podataka o zapadnim goranskim govorima te na temelju rezultata preliminarnoga istraživanja igk. govora mogu izdvojiti neke specifičnosti iz konsonantskoga sustava koje se pojavljuju u zapadnim govorima, a u istočnima nisu zabilježene. Izdvojiti ćemo čakavizam na prezidanskome području (Malnar 2012: 105–108)⁴⁹, prijelaz *-m > -n* na kraju nepromjenjivih riječi te u gramatičkim morfemima (Lisac 2000: 32; 2006: 68; Malnar 2012: 110), vokaliziranje finalnoga *-l* u *ɥ*⁵⁰ (Lisac 1999: 146; 2000⁵¹: 31; 2006: 65; Malnar 2012: 109).

Matasovića), predmigracijsko razdoblje hrvatskoga jezika dijeli se također na dvije velike epohe s pripadajućim im podrazdobljima. Prva epoha obuhvaća slavenske zametke hrvatskoga i dijeli se kronološki na dvije podcjeline: starije praslavensko razdoblje u 6. i 7. st. te općeslavensko koje je obilježilo 8. st. Druga je epoha starohrvatska i dijeli se na starije podrazdoblje čije su jedinice sastavnice zapadnojužnoslavenskoga dijalekta (od 9. do konca 11. st.) te na mlađe starohrvatsko podrazdoblje (od 12. do konca 15. st.). U kontekstu ove razrađene podjele ovdje se rabe nazivi protojedinica onako kako su se one razvijale kroz povijest, preferirajući njihov mlađi naziv. Primjerice, općeslavensko doba razlikuje dva jera: tvrd, velaran (**b*) te mek, palatalan (**b̥*). Kako njihova opozicija *prednji - stražnji* nije relevantna za današnje odraze te im se u starijemu podrazdoblju starohrvatske epohe artikulacija stopila u jednome fonemu (**ə*) koristit će se termin zapadnojužnoslavenski poluglas ili šva. S druge strane, u skladu s dosadašnjom praksom imenovanja, a da bi se naznačile pojedine faze razvoja, kod nekih će se jedinica, ponegdje, rabiti i termini i *općeslavenski* i *zapadnojužnoslavenski* (npr. jat: općeslav. **ě > ZJsl. *e*). U zapadnojužnoslavenskome se dijalektu (ZJsl.) “razabiru začetci nekoliko protojedinica iz kojih su se razvili zapadnojužnoslavenski idiomi ranga jezika. ZJsl. je najbliži ishodišni prajezik slovenskim i hrvatskim narječjima” (2012: 44).

⁴⁸ Polazna pretpostavka o igk. monofonškom vokalizmu te o drugim vokalskim osobinama različitim od zapadnih govora temeljena je na dosadašnjim istraživanjima igk. govora (usp. poglavlje 3).

⁴⁹ Čakavizam tipa *c, ś, ź* potvrđen je u Prezidu samo kod starijih govornika (rođeni oko 1920-e), dok je već srednja generacija (rođeni oko 1940-e) u svome sustavu izgubila *ś* i *ź* (Malnar 2012: 106). Malnar i Vukša prepoznale su čakavizam kao čakavski element u fonologiji čabarskih govora. Osim toga, na tragu Brozovićeve (1988.) određenja prijelaza dočetskoga *-m > -n* kao osobine svojstvene čakavskim govorima (ali i nečakavskima koji su smješteni duž jadranske obale, tzv. adrijatizami), i ta je promjena u govorima čabarskoga kraja evidentirana kao čakavski element unutar kajkavskoga, zapadnogorskoga sustava (Malnar – Vukša 2012: 179–180). Najnovija su istraživanja, međutim, potvrdila tu mijenu i u govorima koji su teritorijalno daleko od obale, primjerice u nekim govorima na sjeverozapadu Hrvatske (više su o tome izložile Anita Čelinić i Mira Menac-Mihalić na *VI. hrvatskome slavističkome kongresu* 2014. u referatu ‘Završni *m* i *n* u hrvatskim govorima’).

Prijelaz *m > n* izostaje u Ravnoj Gori (Lisac 1999: 146).

⁵⁰ Promjena *-l > -ɥ/-v/-[f]* potvrđena je i u sjeverozapadnočakavskim rubnim govorima. Termin *rubni* odnosi se na njihov teritorijalni položaj, odnosno, to su govori koji “sa sjeverozapadne strane zarubljuju čakavski narječni sustav bez obzira kojega su od postojećih dijalekata čakavskoga narječja na opserviranu prostoru dijelom: ikavskoga, ekavskoga, ikavsko-ekavskoga ili buzetskoga” (Vranić 1999b: 50). Promjena *-l > -ɥ/-v/-[f]* realizira se u tim govorima u trima kategorijama (neovisno o tome do kojeg je stupnja promjena došla: *-l > -ɥ* ili *-v*) : a) na dočetu medijalnoga sloga najčešće imenica, pridjeva, priloga i glagola; b) na dočetu finalnoga sloga imenica, pridjeva i priloga i c) na dočetu finalnoga sloga glagolskoga pridjeva radnog u jd. m. r. (usp. Vranić 1999b: 55). O realizaciji finalnoga slogovnoga *l* na širem čakavskom teritoriju usp. Vranić 1997: 275–291.

⁵¹ U nekim zapadnogorskotatarskim govorima fonem *ɥ* iz slijeda *-l > ɥ* dalje se konsonantizirao kao *v*: *bi:v* ‘bio’, *čõv* ‘čuo’ u Brodu na Kupi (Lisac 2000: 31); *võv* ‘vol’, *pi:v* ‘pio’ u Turnima (Lisac 2006: 64).

Fonem *l* mijenja se u *ʌ* i u nefinalnome položaju, ispred stražnjih vokala⁵² (Lisac 2006: 65; Malnar 2012: 100–101; Gostenčnik 2013a: 54).

3.4. Fonološke i morfološke značajke govora zapadno od Zaumola u kontekstu pripadnosti zapadnome poddijalektu goranskoga kajkavskoga dijalekta

Status punktova Zaumol, Plemenitaš, Zapeć, Blaževci i Štefanci kod većine je istraživača goranskih govora određen pripadnošću zapadnome goranskome poddijalektu: “Sav preostali teren, već od Zaumola i Plemenitaša na zapad, pripada zapadnomu poddijalektu goranskog dijalekta” (Lisac 2006: 11).

Zanimljivost te dijalektološke stratifikacije leži u činjenici da ti punktovi prema svim izvanjezičnim parametrima gravitiraju Lukovdolu, te i administrativno pripadaju području grada Vrbovsko (Hrženjak 1993: 277–279), odnosno mjesnoj zajednici Lukovdol. I u pogledu crkvenoga ustroja ta su selā dijelom lukovdolske župe, djeca odlaze u školu u Severin na Kupi (prva četiri razreda u Lukovdol), a stanovništvo na rad u Vrbovsko.

Premda su ti idiomi svrstani u zapadni poddijalekt⁵³, dosada ipak nisu bili predmetom iscrpnijih dijalektoloških istraživanja koja bi potkrijepila tu tezu. U kontekstu istraživanja igk. govora obuhvaćeni su stoga i ovi govori kako bi se potvrdili dosadašnji navodi te tako sa sigurnošću izuzeli iz daljnje obrade. U ovom će se poglavlju analizirati ponajprije neke fonološke značajke tih govora kao najrelevantniji pokazatelji pripadnosti zapadnome poddijalektu goranskoga kajkavskog dijalekta te, manjim dijelom, neke morfološke značajke. Naglasak istraživanja stavljen je na fonologiju, posebice vokalizam i prozodiju.

Kao predstavnik ove skupine govora uzet je govor Blaževaca, prema kriteriju dostupnosti pouzdanih izvornih govornika. Naime, prema popisu stanovništva 2011. u nabrojanim je punktovima evidentirano svega 127 stanovnika te je pronalazak izvornih govornika bio otežan. Kratkim razgovorom s mlađim ispitanicima te ispitanicima srednje životne dobi utvrđeno je da je većina njih pod velikim utjecajem standardnoga jezika. U

---

⁵² U slovenskoj dijalektološkoj terminologiji prijelaz nefinalnoga *-l* u *-ʌ* ispred vokala stražnjega niza naziva se švapanje (usp. Rigler 2001b: 159–168). Odredivši ugrubo rasprostranjenost ove pojave na slovenskome području, Rigler napominje da se švapanje javlja “še na manjšem ozemlju v okolici Prezida do Delnic, kar je deloma na slovenski, deloma na hrvaški (kajkavski) strani...” (2001b: 163).

⁵³ Usp. i Barac-Grum 1993: 43–46.

punktu Blaževci ipak, nasreću, pronašla sam dvoje kazivača⁵⁴ starije dobi koji su vrlo rado pristali na snimanje i koji zadovoljavaju utvrđene dijalektološke kriterije (usp. metodu odabira govornika te pristup odabran u ovome radu u poglavlju 5.1.)

U zajedničkome radu iz 1965. Barac-Grum i Finka utvrdili su da se na sjeverozapadu od Lukovdola nalaze “sela Zaumol, Plemenitaši i Blaževci koja po svojim morfološkim, leksičkim, a naročito fonetskim osobinama čine zaseban govorni tip” (1965: 387). I njima je punkt Blaževci bio središte proučavanja, no u tome tekstu donose samo kratke naznake govora, bez obrazloženja što te govore čini zasebnim govornim tipom. U kontekstu obrade prozodije spominju 4 akcenta, no tu je vjerojatno riječ o fonetskoj razini. U kratkoj analizi vokalizma primijetili su da je vokalski sustav govora Blaževaca “veoma bogat i raznolik: isti glas realizira se u nekoliko varijanata, od kojih su neke toliko udaljene od osnovnoga glasa da lako prelaze u drugi glas. To naročito vrijedi za glasove *u* i *o*, pa otuda mnoge glasovne razlike prema stanju u lukovdolskom govoru” (1965: 388). I Ivan Goran Kovačić na šaljiv je način zabilježio razliku u vokalizmu između govora Lukovdola i njemu zapadnijih kajkavskih govora: “U Plementašu kažu kruški: *rūnka*, bukvi: *būkva* itd. Stoga se Lukovdolci rugaju Plementaščanima i Zaumolčanima: 'Pri nas bura puše, a pri vas piše!’” (1945: 120)⁵⁵. U monografiji iz 1993. Barac-Grum pri analizi vokalizma ovih govora donosi primjere iz Plemenitaša i načelno zaključuje da je “(...) ovaj makrosustav identičan lukovdolskom. Razlike koje ga odvajaju od njega nisu još sustavne i pokazuju više smjer nego završen proces vokalskih promjena” (1993: 44), odnosno da je ovaj “fonološki makrosustav zanimljiv naročito zato što pokazuje elemente onih promjena koje su se sustavnije izvršile u zapadnim gorskokotarskim govorima, unatoč tome što je geografski udaljen od njih” (1993: 45). U nastavku rada pri obradi konsonantizma, prozodije i morfologije (kajkavskih i čakavskih) govora Gorskoga kotara Barac-Grum izostavlja ove govore, obrazlažući takav postupak

---

⁵⁴ U Blaževcima ispitanici su bili Anka Mihelić (1931.) i Petar Medved (1940.). U punktu Plemenitaš ispitan je Marijan Osojnički (1942.), a u punktu Štefanci Slavko Muhvić (1942.). U tim je punktovima potvrđena ista jezična situacija kao u govoru reprezentantu – Blaževcima. U Zapeću i Zaumolu nisu pronađeni govornici koji bi zadovoljavali utvrđene dijalektološke kriterije. Zapeću je u novije vrijeme postao vikend-naselje, a u Zaumolu gotovo polovicu žitelja čine pripadnici romske manjine. Od izvornih govornika u Zaumolu je ispitana jedna govornica mlađe generacije (Sanja Lesac, 1983.) koja, međutim, zbog rada izvan Zaumola te školovanja u Rijeci nije bila podvrgnuta sustavnijem ispitivanju, ali je prema sjećanju na govor bake mogla rekonstruirati neke akcenatske likove. Njena rekonstrukcija poklapala se s primjerima potvrđenima u Blaževcima.

⁵⁵ Tijekom recentnoga terenskoga istraživanja u Lukovdolu zabilježena je također inačica ove rugalice: 'Do Pišćetka [mikrotoponim, oranica između Gorenaca i Zaumola, M.M.] b'ura p'ūše, a od Pišćetka b'ura p'īha.' Udaljenost između Lukovdola i njemu najbližega punkta zapadnogorskokotarske kajkavštine – Zaumola, iznosi 5 km, a između Lukovdola i Blaževaca 9 km. Za prostorne odnose između analiziranih punktova v. kartu 2.

nejasnom tvrdnjom da “ovaj govorni sustav i ne pripada gorskokotarskima (...)” (1993: 46, 30).

Ovdje će se na temelju novijih terenskih istraživanja dopuniti dosadašnje spoznaje⁵⁶, i to ponajviše prema kriterijima koji su relevantni pokazatelji pripadnosti izlučenih govora zapadnome poddijalektu goranskoga kajkavskoga dijalekta (usp. poglavlje 3.3.).

U dugim je slogovima jat dao zatvoreno *e*: *cv'ēt*, *zv'ēzda*, *ml'ēko*, a u kratkim te nenaglašenim slogovima vokal *e* tipa srednje artikulacije: *d'eca*, *m'esto*, *sedī* 3. jd. prez. Poluglas je u dugim i kratkim naglašenim slogovima dao *a* (*d'ān*, *t'āst*, *s'āñam*, *d'āska*, *m'āgla*; *p'asi*, *d'aš* 'kiša', *s'ada*), a u nenaglašenim je sačuvao svoju artikulacijsku vrijednost: *sv'ētək*, *'osəm*, *gl'ādən*, *zl'ātən*. Iznimka su zabilježeni leksemi *st'oza* te nenaglašeni prezent gl. biti *s'um* kod kojeg je kontinuanta poluglasa prošla razvoj *o > ɔ > u*.

Stražnji nazal dao je u dugim slogovima *o* vrlo zatvorene artikulacije, a u kratkim 'srednje' *o*: *r'ōka*, *z'ōp*, *r'oča* 'ručka'. Kontinuanta etimološkoga *o u dugim se slogovima zatvara do *u*⁵⁷: *sn'ūči* 'sinoć', *'ūn* 'on', *n'ūs*, *gr'ūblje*, *p'ūjdemo*, *j'ūkat*. Samoglasno *l* dalo je *u* i u dugim i u kratkim slogovima: *s'ūnce*, *ž'ūt*; *p'uno*, *b'uxa*. Prema Barac-Grum⁵⁸ (1993: 136) upravo vokalizam zapadnih goranskih govora svjedoči o pomicanju primarnoga silaznog naglasaka na sljedeći slog i zatim opet, tercijarno, o njegovome pomaku natrag. Pronk (2010: 102–103) taj proces u zapadnome poddijalektu oprimjeruje pomakom dugog primarnog

⁵⁶ U ovome se dijelu rada ne donosi cjelovit fonološki opis, već se osvrćemo samo na neka specifična obilježja koja, u usporedbi s dosadašnjima istraživanjima ostalih govora zapadnoga goranskoga poddijalekta (usp. Majnarić 1938–1939; Ivić 1961; Lisac 1999, 2000, 2006; Malnar 2012; Gostenčnik 2013a, 2013b) utvrđuju pripada li govor Blaževaca tome hijerarhijski višem sustavu. Ispitivanje govornika u selu Blaževci provedeno je na način da su iz navedenih izvora ekscerpirane najvažnije fonološke značajke s relevantnim primjerima koji su zatim provjeravani u tome punktu, a dio je primjera ekscerpiran iz ogleđa spontanoga govora. Ispitivanje i analiza sklonidbenih paradigmi imenicā provedeni su u skladu s metodološkim postavkama za istraživanje dijalektalne morfologije (usp. Ivšić 1914; Finka 1973.) te s ustaljenim metodama morfološkoga opisa organskih govora (usp. bilj. 113).

⁵⁷ Daljnje zatvaranje fonema *ō (*ō > ū*) objašnjava se praznim mjestom koje je nastalo na mjestu starog *u nakon pomaka u *ū (usp. Ivić 1968: 60). Nakon pregleda rasprostranjenosti te izoglose u gorskokotarskim govorima Pronk pokazuje da se uistinu razvoj *ō > ū* javlja u onim kajkavskim govorima Gorskoga kotara kod kojih nije potvrđen tercijaran vokalski pomak *ū > u* (2010: 121).

⁵⁸ Ističući čabarske primjere *āku* i *ūaku* te prezidanski *kakuš* Barac-Grum navodi da oni "govore u prilog pretpostavci da je u vrijeme prelaženja *o > a* akcent u njima bio na prvom slogu" (1993: 136).

Progresivna metaksa cirkumfleksa smatra se prvom izoglosom koja u 10. st. slovenski jezik odvaja od ostalih jedinica južnoslavenskoga zapada (Lončarić 1996: 22; Lukežić 2012: 54; Šekli 2013: 7). S obzirom na učestale, zbunjujuće formulacije o progresivnome pomaku starih cirkumfleksa kao indikatoru slovenskoga jezičnoga razvoja, Anita Celinić korigira takvo poimanje i na temelju analize gornjosutlanskih govora zaključuje da ta izoglosa ne prati strogo hrvatsko-slovensku jezičnu i političku granicu već da njena linija ide nešto istočnije, dakle hrvatskim teritorijem. U tome pogledu Celinić (2011: 26, bilj. 10) naglašava potrebu o poimanju progresivnoga pomaka starih silaznih naglasaka kao jedne od naglasnih osobina nekih hrvatskih govora, smještenih na sjeverozapadu Hrvatske, bez aluzija da su zbog toga ti govori u osnovi slovenski. U prethodnim je radovima nekih istraživača posvećenima problemima kajkavske akcentuacije registriranje te izoglose u goranskim, najčešće zapadnim govorima bilo razlogom za pripajanjem tih govora slovenskoj jezičnoj zajednici (Kapović 2008: 12).

cirkumfleksa, odnosno navodi kratak vokal⁵⁹ u korijenu riječi *s'ynu/s'ínu* 'sijeno' (< *sěno) koji pokazuje da je jednom bio u predakcenatskome slogu, a dočetak *-u* u Njd. imenica srednjega roda također je odraz nekadašnjega položaja dočetnoga *-o* u naglašenome slogu.

Govor Blaževaca zahvatila je promjena *u > *ü* (usp. bilj. 57 i time povezane primjere zatvaranja vokala *ō*: *j'ūkat*, *n'ūs* i sl.). Rasprostiranje centraliziranih odraza praslavenskoga *u Vermeer (1979: 173) prikazuje u obliku bumeranga čije linije ocrtavaju smjer Istra – Prekomurje – slavonska Posavina. Na zapadnome kraku te izoglose upravo je usko područje oko Blaževaca granično: u govoru Lukovdola, te istočnijim igk. govorima u ovome istraživanju ta inovacija nije potvrđena. Prema građi iz Barac-Grum (1981: 300) Vermeer zaključuje da palatalizirano *l* u primjerima *pl'u:k*, *gl'u:xi*, *l'ukofčan* svjedoči o nekadašnjem *ü* u govoru Močila. Također prema građi Barac-Grum (1993: 143) i Pronk donosi isti zaključak za igk. govore na temelju primjera *Ľukovdol*, *Ĵük* i *slūžila* (2010: 110). Labijaliziran vokal *ü* u govoru je Blaževaca potvrđen u dvama slučajevima: *xr'ūška* i *klab'ūk*. Ostali primjeri pokazuju pomak prema *y/i*: *kyp'ili*, *syš'ilo*, *v'ira*, *ob'ila se bom*, *s'txo*, *s'tša*, *skyx'āla*⁶⁰. Na mjestu početnoga slijeda *və stoji *vę*: *V'ęzam*, *v'ędrit*, *v'ęn*.

U Blaževcima fonološki su relevantna prozodijska obilježja mjesto akcenta i kvantiteta. Primarni dugi i kratki cirkumfleks pomaknuli su se na naredni slog. Na zatvorenome slogu većinom ostaju, dok je njihov položaj u otvorenim slogovima nestabilan (zabilježen je samo jedan primjer s naglašenom otvorenom ultimom, u ostalima je potvrđeno tercijarno mjesto): *'uči*, *v'ęxo* 'uho', *nac'u*; *dam'ūx*, *kak'ūt*, *kak'ūš*, *gol'ūp*, *pep'el*, *več'ēr*, *ok'ūli*. Međutim, pomak je primarnoga cirkumfleksa nesustavan⁶¹ te su tako zabilježeni primjeri *m'ęso*, *zl'āto*, *s'ęno*, *d'evet*, *d'eset* kod kojih niti mjesto naglasaka niti vokalska obilježja ne svjedoče o sekundarnome, odnosno tercijarnome naglasnome mjestu.

Na mjestu staroga akuta izvan ultime stoji duljina na vokalu *a*: *kr'āva*, *m'āti*, *j'āgoda*, *lop'āta*, *br'āta* Gjd. Na ostalim vokalima na mjestu staroga akuta stoji kratak naglasak: *kor'ito*,

⁵⁹ Već je Majnarić u analizi govora Ravne Gore uočio da tercijarno naglašeni slogovi mogu biti dugi i kratki, uspoređujući tu osobinu sa istom situacijom u nekim slovenskim govorima (1938–1939: 138). Jednake je mogućnosti akcenatske kvantitete u tome punktu potvrdio i Josip Lisac (*zlg:tu*, *ko:lo*, *te:lu*; *něbu*, *ūxu*, *rāka* 'ruku' Ajd.; 1999: 149). U punktovima Delnice i Turni potvrđeni su na tercijarno naglašenim slogovima kratki akcenti, bez obzira da li se progresivno pomicao primarno dugi ili kratki silazni akcent: *sīxu*, *v'īxu||vīxu*; *kōyu* 'kolo', *něbu* u Delnicama; *měsu*, *blīdu*; *ūku*, *kūlu* u Turnima (2006: 90).

⁶⁰ Potvrđeni su i likovi *p'īxat*, *p'īxa* 'puhati', no oni su izvedeni od polaznoga lika **p'īxāti* (Snoj 2003: 512).

⁶¹ Analizirajući hrvatsko-slovenski jezični odnos na području Gorskoga kotara Lončarić (1997a: 353) na primjeru progresivne metatakse definira status govora u kojima se ona, kao i u govoru Blaževaca, javlja nesustavno: "(...) neki govori pokazuju miješano stanje, tj. nalazimo u njima primjere za progresivnu metataksu i primjere bez nje. To znači ili da je govor prijelazan, tj. primarno je u njemu dolazilo do progresivne metatakse siline samo u nekim kategorijama, ili je govor miješan, tj. nastao sekundarnim miješanjem dvaju različitih govornih tipova, jednoga koji je poznao tu metataksu i drugoga bez nje."

š'iba, l'ipa, smr'eka, ned'eļa. Duljina stoji na mjestu metatonijskoga dugog silaznog naglasaka (*c'ēstar, gov'ēdina, k'āvran*) te na mjestu metatonijskoga dugog uzlaznog akcenta: *str'āža, ml'ātiš*. Metatonijski je kratki uzlazni naglasak produljen: *'ōkna, z'ēļe*. S kratke otvorene ultime akcent se pomaknuo na prednaglasnu kračinu i naknadno produžio: *ž'ēna, m'āgla, d'āska, k'ōpal, n'ōga, m'ēja, d'ōbro, z'ōbat*. Pomakom siline s otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu dužinu ostvaruje se dugi naglasak: *gl'āva, tr'āva, p'ētək, r'ōka*.

Akanje⁶² je provedeno u prednaglasnim pozicijama: *dam'ūx, nas'ēča, nac'u, klab'ūk, mat'ika, nasn'ica, pand'ēļak*. Iznimno je, vjerojatno analogijom, potvrđeno u dugo naglašanim slogovima u ograničenom broju primjera: *'āna 'ona', s 'ānom r'ōkom, s t'ābo*.

Polazni je suglasnik ⁶³ *t' dao č̣ (*m'āč̣exa*), sekundarna skupina *tāj ostaje nepromijenjena: *t'ītje*. Suglasnik *d' dao je j (*m'ēja, s'aja*), a sekundarna skupina *daj > ẓ̌ (*roẓ̌āk, pos'ōẓ̌e*). Primjer je čuvanja nepromijenjene sekundarne skupine *zdj*: *gr'ōzdje*. Razvoj *v- > x- > g-* osvjedočen je u odrazima glagola *umrijeti* (**uṃṛēti*), s frikativnom realizacijom: *ymr'ēt inf., ym'īla*. Uz zamjenu finalnih zvučnih konsonanta bezvučnima (*žl'ēp, d'aš* (< *dažd*), *m'ōš, Z'āgrop, zv'ēst* Gmn.) u govoru je Blaževaca u dočetnoj poziciji zabilježena zamjena okluziva /g/ frikativom /x/, iako oni ne tvore zvučno-bezvučni opozicijski par: iz *M'āle Dr'āx, tr'āx, vr'āx*⁶⁴. Promjena *-v > -f* potvrđena je ispred bezvučnih opstruenata te također na kraju riječi: *žerj'āfka, zdr'af*. Razvoj *r' > rj potvrđen je samo u riječi *m'ōrje*, inače je *b'ura*, Gjd.

⁶² “Eden najznačilnejših in geografsko ter internojezikovno najsplošnejših pojavov slovenske moderne samoglasniške redukcije, ki sega tja nazaj v 16. stoletje, je akanje, to je prehod nenaglašenega ali kratkega naglašenega *o > a*” (Logar 1996: 164).

⁶³ Polazni je sustav starohrvatski, kao i u obradi igk. govora (usp. poglavlje 5.4.1.)

⁶⁴ Ova je zamjena rasprostranjena i u drugim govorima sjeverozapadnoga areala. Prijelaz dočetnoga *-g > -x* svrstan je među najvažnije crte sjeverozapadnoga čakavskoga areala (Brozović 1988: 85). Lenček (1989: 221) ističe da ta izoglosa povezuje zapadne slovenske dijalekte s čakavskim teritorijem i da se razvila u kasnijem periodu. Budući da je zamjena dočetnoga *-g* u *-x*, osim u ostalim sjevernim čakavskim govorima (npr. u Bužeštini *prāg^h, stōmig^h, vrāg^h*, Šimunović 1970: 43; *ruh* 'rog', Lisac 2001: 15) te u čakavskim govorima u kontaktu sa slovenskim jezikom (npr. *snīx, rōx* u mjesnome govoru Staroda, *cūx, okrōx* u mjesnome govoru Račica, *brīx* u mjesnome govoru Obrova usp. Vranić 2006: 124–130; 2013: 312; Zubčić 2009: 129) i nekim slovenskim govorima (npr. *rūx* u južnonotranjskim govorima, Lenček 1989: 223; u nekim govorima Bele krajine, Logar 1996: 154) potvrđena, primjerice, i u Ravnoj Gori (*Bōh, snēh, dōuh* Majnarić 1938–1939: 141; *trā:x, vrā:x, bre:x*; Lisac 1999: 146), može se pretpostaviti da ta osobina pripada sjeverozapadnome međudijalektu. Taj je pojam na temelju rezultata istraživanja gorskokotarske kajkavsko-čakavske interferencije Vide Barac-Grum (1993.) te na temelju vlastitih zapažanja Iva Lukežić uvela u knjizi *Govori Klane i Studene* (Lukežić 1998.). On obuhvaća sjeverozapadni areal “(...) s gorskokotarskim govorima kajkavske osnove, sjeveroistočnim istarskim govorima čakavske osnove u bužetskoj zoni i na Čičariji, te dijelom susjednih slovenskih belokrajinskih govora” (1998: 121). Riječ je o skupini govora koji se protežu na potezu od Buzeta do istočnih dijelova Gorskoga kotara zalazeći sjevernije na slovenski teritorij te koji su, dakle, jezično i dijalekatski heterogeni, a njihove su zajedničke jezične crte rezultat višestoljetnoga kontakta. Međutim, ta je promjena zapravo mnogo šira – evidentirana je i u otočnome poddijalektu čakavskoga ekavskoga dijalekta (usp. na Cresu, OLA 23), te drugim govorima koji pripadaju različitim hijerarhijski višim sustavima. Prema zaključcima Tijmena Pronka (izlaganje *Podrijetlo slabljenja velara u čakavskim govorima* na 12. znanstvenome skupu o hrvatskim dijalektima, 18.-20. listopada 2012, Zagreb) glas *ɣ* (> *h*) u sjeverozapadnim je čakavskim govorima arhaizam.

d'oktora, zagov'arat. Dočetno *-l* dalo je *-u* u nekoliko frekventnih pridjeva radnog m. r. (*b'iy, d'ēlay, r'ēkau*), no promjena nije provedena dosljedno te su češće zabilježeni primjeri s nepromijenjenim *l*: *pr'tšal, p'ōjel, gl'ēdal, 'tskal, ogov'āral, k'ōsil, p'ōsal, st'ol, v'ol*. Ispred stražnjih vokala fonem *l* također je neizmijenjen (usp. bilj. 52): *gl'āva, b'īla* pr. r. ž. jd., *gl'ās, zl'āto, žel'ōdāc*. Ishodišni **l* i **ñ* nisu se depalatalizirali (*k'l'uč, n'iva*), a nije potvrđena ni anticipacija palatalnog elementa: *ned'eļa, k'oñ, p'āñ*. Finalno *-m* u gramatičkim nastavcima i nepromjenjivim riječima ne prelazi u *-n*⁶⁵: *s'edam, 'osam, n'tsam*.

U prikazu morfologije govora Blaževaca zadržat ćemo se na imenicama, odnosno trima sklonidbenim vrstama⁶⁶.

Imenice *a*-vrste obuhvaćaju imenice muškoga roda koje završavaju na konsonant, neke imenice muškoga roda koje završavaju na *-o* (*str'īko, J'ānko*) te imenice srednjega roda.

Nastavci su za imenice *a*-vrste sljedeći:

muški rod:

padež	N	G	D	A	V	L	I
jd.	-∅/-o	-a	-u	-∅/-a	-∅	-u	-om/-em
mn.	-i	-of	-em	-e	-i	-ix/-ex	-ima

srednji rod:

padež	N	G	D	A	V	L	I
jd.	-o/-e	-a	-u	-o/-e	-o/-e	-u	-om/-em
mn.	-a	-∅	-am	-a	-a	-ix	-mi, -ima

Imenice ženskoga roda, imenice muškoga roda koje u Njd. ne završavaju na konsonant niti na *-o* (*sl'ūga*), te zbirne imenice tipa *br'ača* pripadaju *e*-vrsti.

Nastavci su za imenice *e*-vrste sljedeći:

padež	N	G	D	A	V	L	I
jd.	-a	-e	-i	-o	-a	-i	-om
mn.	-e	-∅	-am	-e	-e	-ax	-ami

⁶⁵ Usp. primjerice *o:san, mislyn, š člove:kon* u govoru Broda na Kupi (Lisac 2000: 32) te *s'īden, t'an* u govoru Tršća i Čabra (Malnar 2012: 102).

⁶⁶ Teorijska polazišta pri obradi morfologije u ovome radu bit će razrađena u nastavku, pri obradi morfologije igk. govora.

U *i*-vrstu ulaze imenice ženskoga roda koje u Njd. završavaju na konsonant (*kak'ūs*).

Nastavci su za imenice *i*-vrste sljedeći:

padež	N	G	D	A	V	L	I
jd.	-Ø	-i	-i	-Ø	-i	-i	-jo
mn.	-i	-i, -af	-ami	-i	-i	ix	-mi, -ami

Od ostalih morfoloških osobina izdvojit ćemo nepoznavanje dvojine (izuzetak je relik *dv'ě, tr'ī, čet'iri l'ěte*), izostanak tipične kajkavske distinkcije supin : infinitiv, tvorba futura s *bom*.

U relaciji spram igk. govora u suštini je razvidna pripadnost govora Blaževaca zapadnome poddijalektu. To se ponajviše odražava u prozodiji (progresivni pomak cirkumfleksa, duljenje refleksa akuta izvan ultime na vokalu *a*). Ipak, čvrsta povezanost s Lukovdolom i ostalim igk. punktovima rezultirala je jednim specifičnim statusom ovih govora koji s jedne strane, imaju neke tipične značajke zapadnoga poddijalekta, a s druge strane, u usporedbi s jezičnim značajkama drugih govora (Ravna Gora, Delnice, Turni, Brod na Kupu, čabarski kraj) mnoge zapadne karakteristične značajke tu izostaju. Opisane vokalske i akcenatske osobine glavnim su razlogom isključenja ovih govora iz daljnje analize.

4. Ciljevi istraživanja

Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara u dosadašnjoj su dijalektološkoj literaturi uglavnom bili prepoznati kao relativno homogena cjelina, s tek ponekim međusobnim razlikovnostima. U poglavlju 3. popisane su sve dosadašnje spoznaje o igk. govorima. Prema tim se istraživanjima može okvirno izdvojiti nekoliko osobina tih govora koje su višekratno naglašavane u zadnjih 50-ak godina (počevši od Ivićeva rada 1961.):

- ▶ povezanost igk. govora s govorima prigorskoga kajkavskoga dijalekta⁶⁷
- ▶ noviji čakavski utjecaj (s različitim teorijama o podrijetlu i statusu čakavštine/kajkavštine na području Gorskog kotara)
- ▶ povezanost s ostatkom kajkavštine, posebice u prozodiji
- ▶ sporadični slovenski utjecaji

Premda su ove značajke zauzele stalno mjesto u dijalektološkoj literaturi, one su ipak dosada imale malo uporišta u konkretnim primjerima. Građa s terena igk. govora još uvijek se kreće u okvirima građe što su je prošloga stoljeća prikupili Barac-Grum i Finka. Uzimajući u obzir njenu vrijednost, kao i značaj rezultata koji su proizašli iz njene analize, valja ipak imati na umu činjenicu da je fokus njihova istraživanja bio na govoru Lukovdola. Autorica ovoga rada kao izvorna govornica jednoga od igk. punkta (v. bilj. 72) uvidom u literaturu te provođenjem svojih prvih terenskih istraživanja uvidjela je da postoje neka razilaženja između dosad zapisanih podataka te današnjega stanja na terenu, odnosno da su jezične činjenice ostalih punktova nedovoljno istražene.

Cilj je doktorskoga rada *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora* rasvjetljavanje dijalektološke slike istočnogoranskoga kajkavskoga područja na temelju sustavne fonološke i morfološke analize odabranih punktova. Dosadašnje spoznaje (kao i spoznaje o intenzivnim povijesnim procesima i migracijama) poslužit će kao pomoćni instrument pri interpretaciji određenih jezičnih karakteristika. Rezultati istraživanja i jezične analize prikupljene građe pokazat će tako u kojoj mjeri odabrani mjesni govori nose tipične kajkavske/čakavske osobine te na kojim su razinama vidljivi utjecaji susjednih kajkavskih i nekajkavskih govora kao posljedica dugotrajnoga povijesnog arealnog kontakta s čakavskim i slovenskim govorima.

---

⁶⁷ Ovdje se prvenstveno misli na ozaljske govore prigorskoga dijalekta, usp. Barac-Grum 1993: 38.

Nadalje, cilj je ove radnje izdvojiti one izoglose koje taj sustav čine jedinstvenim u odnosu na susjedne, primarno zapadne gorskokotarske govore, odnosno potvrditi presuponirani status istočnih gorskokotarskih kajkavskih govora kao poddijalekta unutar gorskokotarskoga dijalekta kajkavskoga narječja.

Da bi se ovi ciljevi ostvarili, nametnulo se nekoliko primarnih zadataka:

- ▶ istražiti fonološke i morfološke značajke dosad neistraženih ili dijelom istraženih igk. govora
- ▶ objediniti rezultate ovoga istraživanja s rezultatima prijašnjih istraživanja
- ▶ utvrditi opravdanost, mogućnosti i kriterije daljnje klasifikacije igk. govora

Zaključno, dobiveni bi podaci trebali predočiti dijalektološku sliku analiziranoga područja te stvoriti temelje za daljnje rasprave i donošenje zaključaka o odnosu istočnogoranskih kajkavskih govora prema zapadnogoranskim kajkavskim govorima, ostalim govorima kajkavskoga narječja te prema svima ostalima hrvatskim govorima.

5. Metodologija istraživanja

5.1. Prikupljanje građe i provođenje preliminarnoga istraživanja

Status punktova koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem (v. poglavlje 1.1.) u relevantnoj je literaturi naznačen odrednicom 'kajkavski' stoga se njihova pripadnost hijerarhijski višim sustavima, kajkavskome goranskome dijalektu te, u konačnici, kajkavskome narječju terenskim istraživanjima provedenima za potrebe ovoga rada nije dodatno provjeravala. Međutim, u prethodnim je poglavljima pokazano da su dosadašnji istraživači⁶⁸ često povlačili paralele ovih govora s drugim (ne)kajkavskim sustavima, no nerijetko bez egzaktnih potvrda. Najčešće je spominjan neujednačen čakavski utjecaj: “U tim kajkavskim mjestima svakako je evidentan noviji čakavski utjecaj, obično *nejednak od punkta*

---

⁶⁸ Kao što je i prije naznačeno, ovdje se uglavnom izostavljaju zaključci Rudolfa Strohal, premda se njegova 'kajkavsko-čakavska teza' provlači i kroz radove mlađih istraživača goranskih govora. U kasnijim radovima Strohal je revidirao svoja stajališta te je i za punkt Severin na Kupi, koji je pri ranijem istraživanju okarakterizirao kao kajkavsko-čakavski, 1935. u monografiji *Uz Lujzinsku cestu* (pretisak 1993.) naveo: “Severinci danas govore kajkavskim narječjem” (1993: 94). Međutim, ne navodi argumente ni za jednu od svojih teza.

do punkta [istaknula M.M.]” (Lisac 2006:11)⁶⁹. Sljedeća asocijacija koja se provlačila kroz literaturu o igk. govorima jest povezanost s kajkavskim prigorskim dijalektom (prvenstveno s ozaljskim govorima prigorskoga dijalekta), dijalektom koji je također obilježen kajkavsko-čakavskom interferencijom,⁷⁰ te također bez definiranja koji igk. govori odaju navedenu sličnost i u čemu se ona sastoji.

Ispitanici su odabrani prema utvrđenim dijalektološkim kriterijima⁷¹. To znači da se kod odabira posebice pazilo da su osobe odrasle u istraživanome punktu, da su starije ili zrelije životne dobi, da nisu suzdržani i bojažljivi te da im je izražavanje mjesnim govorom spontano i neizvještačeno. Pritom se neki ustaljeni kriteriji kao što su neobrazovanost te kriterij idealnog ispitanika u liku kućanice nisu strogo uzimali u obzir jer se ubrzo nakon prvih terenskih istraživanja pokazalo da su neke bake, unatoč svim pretpostavljenim dijalektološkim osobinama, bile u situaciji prisutnosti strane osobe nespremne izražavati se neusiljeno. U ovome terenskome istraživanju idealnima se pokazalo nekoliko ispitanika-entuzijasta srednje dobi i srednje stručne spreme s pozitivnim stavom prema materinjem idiomu, koji su svjesni potrebe ovakvoga istraživanja i polaganog izumiranja govornikā te koji su, što je najvažnije, bez zapreka i samouvjereno odgovarali na postavljena pitanja⁷². Raspon godina između najstarijega i najmlađega ispitanika je velik. Najstarija je ispitanica iz mjesnoga govora Smišljaka (1927.), a najmlađa iz mjesnoga govora Osojnika (1987.). Mlađi ispitanici uzimani su u obzir samo u onim situacijama u kojima je utvrđeno da im govor nije podložan vanjskim utjecajima.

Pomni odabir ispitanika starije i zrelije dobi implicira tradicionalan, strukturalistički pristup govoru, odnosno, u ovome se radu analizi odabranih mjesnih govora pristupa sa stajališta dijalektologije kao sastavnice genetske lingvistike. Ta dijalektologija “ima kao svoj zadatak da ustanovi kako danas izgleda »praslavenski« u nekom selu hrvatskom, ili poljskom, ili ruskom, ili bugarskom ili bilo kakvu drugome slavenskom selu danas” (Brozović 2004: 2).

---

⁶⁹ Usp. i naslov značajne monografije o gorskokotarskim govorima: *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt* (Barac-Grum, 1993).

⁷⁰ O dosadašnjima rezultatima istraživanja igk. govora usp. poglavlje 3. ovoga rada; o govorima prigorskoga dijalekta usp. Rožić 1893.–1894, Težak 1981b., punkt OLA 27 (Domagović) 1981, Ivić-Brozović 1988: 92–93, Lončarić 1996: 145.

⁷¹ Usp. Ivšić 1914; Hraste 1959.–1960. U novije je vrijeme o metodologiji dijalektoloških istraživanja pisao Željko Jozić (*Šokačka rič* 4, 2007: 155–161; *Šokačka rič* 5, 2008: 151–156). Popis ispitanika priložen je na kraju rada, a ovom im prilikom najsrdačnije zahvaljujem na pomoći i suradnji.

⁷² Autorica ovoga rada odrasla je u Severinu na Kupi, majka joj je iz Osojnika, otac iz Smišljaka, pa je kao, uvjetno rečeno, izvorni govornik mogla utvrditi mjerodavnost potvrda i govora ispitanikā.

U praktičnome smislu to je prilikom ovoga istraživanja podrazumijevalo prije svega bilježenje odraza polazišnih fonoloških jedinica te morfoloških mijena od praslavenskoga i općeslavenskoga doba do danas. Neki polazni vokali, kako je razvidno iz nastavka rada, danas u nekim mjesnim govorima imaju dvostruke odraze koji su zabilježeni kod svih govornika usmjerenim ispitivanjem prema *Upitnicima* te ekscerpirani iz njihovih ogleđa spontanoga govora. Kao primjer spomenut ću dvojni odraz stražnjega nazala u mjesnome govoru Osojnika (*r'ōka, p'ōt, kr'ūg, t'ūžit*) – takvi su odrazi zabilježeni u fonološkim opisima i interpretirani. Međutim, prilikom preslušavanja i transkripcija snimki slobodnoga govora ponegdje su uočeni noviji elementi, poput, primjerice, DLImn. *g'odinama* u mjesnome govoru Osojnika umjesto nastavaka *-am(i)* u množinskim padežima *e*-vrste koji su s velikom sigurnošću potvrđeni od strane svih ispitanika prilikom usmjerenoga ispitivanja pomoću *Upitnika*, a osim toga potvrđeni i u drugim kontekstima u spontanome govoru. Primjer novijeg elementa⁷³ uočen prilikom preslušavanja snimki spontanoga govora jest i imenica *m'eža* s afrikatom na mjestu staroga dentala *d – prilikom usmjerenog ispitivanja taj isti govornik mjesnoga govora Lukovdola (i svi ostali iz toga punkta) potvrdio je inačicu *m'eja*, a inačica *m'eža* zabilježena je, dakle, samo jednom i samo u jednoga govornika. Ovakvi slučajevi nisu ušli u strukturu fonoloških opisa. Osim toga, i unutar jednoga ogleđa govora u istoga govornika zamijećene su fonološke dublete tipa *pōt* || *pūt* 'put, staza', a u brzome govoru jedne od starijih govornica mjesnoga govora Lukovdola uočen je lik *cr'ēva*, dok je usmjerenim ispitivanjem potvrdila lik *č'er'ēva*. Kod takvih dubleta koje su dodatno provjeravane u fonološki su opis ušli oni likovi potvrđeni usmjerenim ispitivanjem kod svih ispitanika, ili barem kod većine, u ovome slučaju – inačice *pōt* i *č'er'ēva*.

I na leksičkoj razini uočena je uporaba različitih leksema za isto značenje – ciljanim ispitivanjem često su izricani leksemi koji katkada pripadaju pasivnome leksiku, dok su analizom spontana govora ekscerpirani drugi leksemi ista značenja, uvezeni najčešće iz standardnojezičnoga sustava.⁷⁴ Frekvencija pojavljivanja novijih fonoloških, morfoloških, leksičkih i drugih jezičnih elemenata, kontekst, kvantitativni omjer starijih i novijih inačica te

⁷³ Ovdje se pod *novijeg* podrazumijeva noviji element, supostojeći uz stariji, na mjestu polaznih jedinica, odnosno tu se ne misli na afrikatu *ž* koja je u sustav ušla preko posuđenih leksema tipa *ž'uveč, ž'ipat* (kojih je tijekom ovoga istraživanja potvrđen priličan broj) ili koja je rezultat druge jotacije dentala: *pos'ōže, r'ožak* (Os) || *rož'āk* (Sm, Lu), već na odraz polazne jedinice *d.

⁷⁴ Primjer iz ogleđa mjesnoga govora Osojnika: "(...) *do r'čka se je šlò na n'ivo, do r'čka, znāš, kòpalo...*". Ista je ispitanica (i ostali ispitanici) prilikom usmjerenoga ispitivanja samouvjerenom odgovarala da se u tome značenju u mjesnome govoru Osojnika rabi samo leksem *j'užina*. Nadalje, u ogleđu mjesnoga govora Lukovdola ispitanica je u brzom govoru upotrijebila leksem *šečer*, premda je, zajedno s ostalim ispitanicima, kroz ciljano ispitivanje naknadno potvrdila da se u tome značenju u mjesnome govoru Lukovdola koristi germanizam *c'ukar*. Zabilježeni su i drugi primjeri uporabe novijih leksema u spontanome govoru, a starijih u odgovaranju na pitanja.

sociološka pozadina govornika (ponajviše dob i obrazovanje) ulaze u domenu sociolingvistike. Sociolingvistički pristup u ovome radu nije primijenjen. Kako je razvidno iz poglavlja 3., neki su istočnogoranski govori potpuno neistraženi (kao, primjerice, govori Osojnika, Liplja te Velikog i Malog Jadrča), a neki su istraženi dijelom – bilo na samo jednoj jezičnoj razini, bilo kroz osnovne crte. Stoga su za igk. govore nužna prije svega bazična istraživanja temeljena na tradicionalnome pristupu čiji će rezultati potom biti temelj složenim, također potrebnim sociolingvističkim istraživanjima⁷⁵.

Prikupljanje jezične građe za analizu igk. govora provodila sam u periodu 2008. - 2013. u nekoliko faza. U prvoj fazi prikupljanja građe snimala sam oglede govora izvornih ispitanika. Analiza transkripata zvučnih zapisa govora upućivala je uistinu na realne mogućnosti i potrebe međusobnog grupiranja igk. govora. Naposljetku, i sami ispitanici na terenu upozoravali su me na razlike između pojedinih govora i upućivali koji su govori međusobno slični ili isti. Stoga je za potvrdu tih pretpostavki sastavljen kraći *Upitnik za preliminarno istraživanje*⁷⁶ s relevantnim pitanjima za otkrivanje osnovnih fonoloških i morfoloških crta, odnosno s ciljem osvjetljavanja mogućih grupacija govora, a na što su (ne)posredno upućivala sva dosadašnja istraživanja. Druga faza prikupljanja građe obuhvaćala je primjenu U1 u svim punktovima koji su ranije identificirani kao sastavnice igk. poddijalekta (Lisac 2006: 11).

U dosadašnjim klasifikacijama kajkavštine uzimani su u obzir različiti kriteriji⁷⁷. Prvu je klasifikaciju kajkavskoga narječja ponudio A. Belić (1929.) razvrstavši kajkavske govore u

---

⁷⁵ Primjerice, u recentnoj monografiji o fonološkoj povijesti svih triju hrvatskih narječja pri obradi refleksa poluglasa koristi se građa dijalektalne zbirke pjesama lukovdolskoga pjesnika Ivana Gorana Kovačića, uz napomenu da se, s obzirom na to da je lukovdolski idiom Kovačiću materinji, i takva građa temelji samo na lukovdolskim primjerima (Lukežić 2012: 142).

⁷⁶ *Upitnik za preliminarno istraživanje* u nastavku rada bit će označen kraticom U1, a *Upitnik za ispitivanje fonologije i morfologije istočnogoranskih kajkavskih govora* kraticom U2. Ispitivanja informanata prema upitniku U2 vršena su nakon prve faze istraživanja, odnosno nakon podjele igk. govora u tri grupacije, u punktovima Os, Sm i Lu. Oba su Upitnika priložena na kraju rada. U2 sastavljen je na temelju podataka iz literature uz kombinaciju primjera koji se nalaze u Upitniku za *Hrvatski jezični atlas*. Naime, za potrebe kolegija *Kajkavsko narječje* pri poslijediplomskome studiju *Povijest i dijalektologija hrvatskog jezika* ustupljen mi je popunjeni Upitnik za HJA za govor Lukovdola (ispunjavala Vida Barac-Grum). Uvidjevši da je za temeljito istraživanje kajkavskih punktova Upitnik za HJA kao takav nedostatan, on je za potrebe ovoga rada uvelike modificiran, odnosno dopunjen pitanjima koja se većinom odnose na probleme kajkavske akcentuacije, a zatim i drugih kajkavskih fonoloških i morfoloških pojava. U U2 uvrštena su i pitanja za ispitivanje naglasnih tipova imenica, pridjeva i glagola u onim govorima u kojima to, kao u govorima prve skupine, nije bilo redundantno.

⁷⁷ Metodološke je temelje hrvatskih dijalektoloških klasifikacija postavio Dalibor Brozović uzevši u obzir dva tipa kriterija: genetski i strukturalni. Analiziravši dotadašnje uzuse dijalektoloških klasifikacija Brozović je vrlo zorno pokazao neprimjenjivost te donekle i apsurdnost primjene samo jednoga od navedenih dvaju tipova kriterija. Stoga kao prihvatljivo rješenje ističe kombinaciju obaju tipova kriterija, a kako bi se došlo do *objektivne stvarnosti dijalekatskog terena* (1960: 74). U dijalektološkoj klasifikaciji hrvatskosrpskog terena kao

tri skupine prema kriteriju odraza dentala *t i *d. Naredne su klasifikacije uzele u obzir po jedan kriterij: Ivšić (1936.) akcenatski, a Hraste (1956.) refleks jata.⁷⁸ U recentnim radovima kajkavski su se govori grupirali kombinacijom kriterija: Brozović (1988.) dijeli kajkavsko narječje na šest dijalekata uzevši u obzir akcenatski, vokalski i konsonantski kriterij, a u najnovijoj je klasifikaciji kajkavsko narječje podijeljeno na 15 dijalekata, pri čemu su od najveće važnosti akcentuacija i neka tipična kajkavska vokalska obilježja (Lončarić 1996).

Budući da je akcenatski sustav pri dosadašnjim dijalektološkim klasifikacijama uziman kao kriterij najvišega ranga⁷⁹ najveći se dio *UI* bazirao na pitanjima za provjeravanje akcentuacije. Iz fonologije preliminarnim su istraživanjem stoga ispitivane sljedeće značajke:

- odraz primarnog akuta, pozicija primarnog, dugog i kratkog cirkumfleksa, frekventnost i distribucija metatonijskog cirkumfleksa i metatonijskog akuta, rezultat pomicanja kratkoga naglaska s otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu kračinu i dužinu, pomicanje kratkoga naglaska s medijalnoga sloga, pomicanje naglaska na prednaglasnicu

- refleks jata

- frekventnost ikavizama⁸⁰, posebice onih koje ne pripadaju skupini tzv. 'stalnih ikavizama' (usp. Zečević 1993: 15; Lisac 1999: 29)

- refleks poluglasa u dugom i kratkom slogu

- refleks stražnjeg nazala i slogotvornog *l*

- zamjena prednjeg nazala prema obrascu *e > *a* iza *j, č, ž* te *e > *e* iza nepalatala

- razvoj polaznih *t i *d te starih konsonantskih skupina

- status fonema *x*

- status finalnih zvučnih konsonanata te sonanta *v*

---

najrelevantnije izdvojio je tako u konačnici tri kriterija: akcenatski sustav, odrazi *st/*sk*' te refleks jata. Prvi je kriterij strukturalan, drugi genetski, a zadnji i strukturalan i genetski.

⁷⁸ Na Hrastinoj *Karti dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika* kajkavsko je narječje podijeljeno na dvije grupacije: jednu čine govori s ekavskim odrazom jata, a u drugoj su govori u kojima je u dugim slogovima iekavski odraz, a ekavski u kratkim. Zanimljivo je da je na toj karti područje Gorskoga kotara osjenčano 'kajkavskom' bojom, no bez naznake odraza jata.

⁷⁹ "Ovo drugo, koje se u hrvatskosrpskoj dijalektologiji zove 'akcenatski sustav', ima po mom mišljenju izvanredno veliku važnost za klasifikaciju, ali se dosad malo uzimalo u obzir" (Brozović 1960: 76). "Za podjelu na poddijalekte i skupine govora najpogodnije su uz naglasak osobine vokalizma, a neglasovne značajke nemaju veće važnosti za unutarnju razdiobu nego samo karakteriziraju kajk. skupinu dijalekata općenito" (Brozović 1988: 93). "(...) zato je prirodno da se upravo na akcentuaciji osniva jedina sustavna dioba kajkavskih govora" (Junković 1982: 191). "Kao jezični znak akcent ima prvorazredno prozodijsko značenje i kriterij je najvišeg ranga za utvrđivanje strukturne i genetičke bliskosti među srodnim jezicima, a kao pojava najfrekventnija u govoru, ima prednost pred drugim strukturalno jednako važnim elementima" (Lukežić 1990: 31).

⁸⁰ Provjera refleksa jata (ikavski ili ekavski) vršena je prema pitanjima koja su u *UI* uvrštena uglavnom prema primjerima iz *Terenskoga upitnika za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora* (Vranić 1999a: 434–479).

U morfološkom dijelu *UI* naglasak je stavljen na one morfološke osobine za koje je uočeno razilaženje između potvrda u nekim punktovima utvrđenih analizom ogleda govora⁸¹ te podataka navedenih u literaturi.

Preliminarno su istražene sljedeće morfološke značajke:

- upitno-odnosna zamjenica za neživo i njeni kompoziti
- nastavci u trima sklonidbenim vrstama imenica
- odnos supin – infinitiv
- tvorba futura
- tvorba komparativa
- prezentski oblični nastavci

5.1.1. Rezultati preliminarnog istraživanja

Analizom rezultata fonološke razine *Upitnika za preliminarno istraživanje* došlo se do zaključka da se na temelju odabranih fonoloških kriterija svi igk. govori mogu podijeliti u dvije skupine. Osnovni je kriterij akcenatski. Osim toga, kao relevantan indikator za klasifikaciju pokazala se i frekventnost ikavizama te, u manjoj mjeri, status fonema *x*. Prema tima trima parametrima u igk. skupini prvo su izdvojeni mjesni govori Osojnika, Velikog Jadrča, Malog Jadrča i Liplja. Temeljno je obilježje ovih govora visok stupanj pomaka siline: prema obrascu raščlanjivanja akcenatskih pomaka opisanih u monografiji Ive Lukežić⁸² u navedenim je govorima retrakcija zahvatila kratki naglasak od prve do zadnje faze, a kod dugog je naglasaka zaobišla zadnju fazu. Prema tome su zabilježeni primjeri: *gl'āva, gl'āve* Gjd., *ž'ena, ž'ene* Gjd., *j'ezik, p'ētāk, gl'āvo* Ijd., *k'olac, k'otač, m'exur, c'imbur* Gmn. od *c'imbura* 'vrsta šljive', *Sev'erin, k'oleno, k'opriva, ist'učena, r'okami* Imn., *otp'ełala* pr. r. ž. jd., *pos'adili* pr. r. m. mn., *n'āčelnik, peč'ūrka, gov'ēdina, kup'ūjemo, več'ēra, pos'ēkəl* (ali: *p'osekli*), *n'a pašo, n'a vodo*. Uz to, u navedenim je govorima zabilježen neznatno veći broj

---

⁸¹ Ovdje je iskorištena i autoričina jezična kompetencija izvornoga govornika.

⁸² "Unatražno povlačenje naglasne siline na prvu ili drugu moru prethodnoga samoglasnika unutar riječi (morfološke i fonetske) druga je tendencija koja se javila u ŠTOK., ČAK. i KAJK. potkraj starojezičnoga razdoblja usporedo s metatonijom neoakuta u cirkumfleks" (Lukežić 2012: 219). Šest faza naglasnih retrakcija Lukežić (2012: 220–221) je prikazala sljedećim redoslijedom (u zagradama su polazni likovi prije retrakcije): a) pomak naglasaka s otvorene ultime na dugu penultimu (*glāvā*); b) pomak naglasaka s otvorene ultime na kratku penultimu (*nogā*); c) pomak sa zatvorene ultime na dugu penultimu (*pētāk*); d) pomak sa zatvorene ultime na kratku penultimu (*lonāc*); e) pomak naglasaka s medijalnoga sloga na prednaglasnu duljinu (*nāčelnik*); f) pomak sa medijalnoga sloga na prednaglasnu kraćinu (*pečūrka*).

ikavizama, veći broj primjera s izostankom obezvučenja na kraju riječi te vrlo nestalan status fonema *x*.

U akcenatskome pogledu u svim ostalim govorima igk. teritorija metodom usmjerenog ispitivanja prema *UI* potvrđeni su sljedeći primjeri⁸³: *gl'āva, gl'āve* Gjd., *j'ezik, p'ētək* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri) || *p'ētək* (Lu, DL, Go, Do, Rt, Pv, Nv, Vu), *mex'ūr, kot'āč, cimb'ūr* Gmn., *Sever'tn, kol'eno, kopr'iva, kon'opla, istuč'ena* pr. trp. ž. jd., *rok'ami* Imn., *otpeļ'āla* pr. r. ž. jd., *posad'ili* pr. r. m. mn., *lis'ica, gov'ēdina, kop'ām* 1. jd. prez., *sed't* 3. jd. prez., *pos'ēkal* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri) || *pos'ēkal* (Lu, DL, Go, Do, Rt, Pv, Nv, Vu) – *pos'ekli, na p'ašo, na v'odo*.

Na fonološkome planu između ostatka igk. govora preliminarnim istraživanjem nisu zabilježena međusobna znatna odstupanja. Međutim, analizom morfološkoga dijela *UI* potvrđeno je pretpostavljeno odstupanje skupine govora oko Lukovdola. Najviše se razlika pokazalo u sklonidbi imenica *a*-vrste. Premda morfološke osobine ne pripadaju osnovnim kriterijima dijalektoloških klasifikacija (usp. bilješku 77), skupina govora oko Lukovdola svrstana je u zasebni tip govora. Taj je potez dodatno bio ojačan činjenicom registriranja više akcenatskih likova poput *kok'ōš, kok'ōt, pep'ēl*, upitno-odnosne zamjenice *k'e 'što'* i njenih kompozita, te brojnih riječi koje pripadaju leksičkome fondu zajedničkome hrvatskim i slovenskim govorima, a koje u ostalim igk. govorima nisu zabilježene: *f'ant, 'oča, rd'ēča, d'eklica*.⁸⁴

Tako se došlo do triju skupina igk. govora:

I. Osojnik, Veliki Jadrč, Mali Jadrč, Liplje

II. Severin na Kupi, Smišljak, Močile, Damalj, Klanac, Plešivica, Rim

III. Lukovdol, Draga Lukovdolska, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Vučnik, Nadvučnik, Rtić

---

⁸³ U ovome dijelu primjeri uz kojih nije navedena kratica potvrđeni su u svima igk. govorima, osim u govorima Os, VJ, MJ i Li.

⁸⁴ Premda su ovi leksemi vrlo frekventni u slovenskome jeziku, Svetlana Zajceva je pokazala da je zapravo velik dio leksičkoga fonda zajednički slovenskome jeziku, čakavštini i štokavštini. Naglasak je njena rada posebice bio na istraživanju leksika koji ona nazivlje "čakavsko-slovenačkim" (1967: 74). Navela je, naime, veliki broj primjera koji su zajednički i slovenskome jeziku i govorima čakavskoga narječja (posebice na sjeveru čakavskoga terena), stoga je leksik, kao jezični sloj najotvoreniji vanjskim utjecajima, nezahvalan kao osnova ozbiljnijih klasifikacija. Osim toga, pokazalo se da i u govorima istočnije od Lukovdola postoji razmjernan broj leksema koji se pojavljuju i u susjednoj Beloj krajini (*xlač'n'āk, škr'l'āk, nakol'ēnəc, b'ōb'nat*, usp. Wilfan 1969: 127–128).

Prva skupina odvaja se od ostale dvije ponajviše akcentuacijom. S drugom skupinom vežu je zajedničke morfološke osobine (uglavnom isti nastavci u imeničkoj i pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi, prezentski oblični nastavci). S druge strane pak, druga i treća skupina uglavnom su povezane na fonološkoj razini, a razjedinjene na morfološkoj. Iste fonološke značajke u drugoj i trećoj skupini zasada se mogu shvatiti uvjetno, budući da je istraživanje pomoću upitnika *U1* vršeno na ograničenom broju primjera i s ciljem utvrđivanja osnovnih fonoloških crta. Na toj, osnovnoj razini, ova su dva sustava uistinu vrlo bliska, a ono što ih eventualno razlikuje ispitivalo se pomoću drugoga, preciznijega upitnika *U2*. Naredne fonološke analize proizašle nakon ispitivanja po upitniku *U2* pokazat će same po sebi smjerove i stupnjeve eventualnih međusobnih razilaženja.

5.2. Odabir punktova

U doktorskome radu *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora* opisat će se fonološki i morfološki sustav triju igk. mjesnih idioma koji predstavljaju jednu od triju navedenih skupina: opisat će se govor Osojnika, Smišljaka i Lukovdola.

Ova tri punkta odabrala sam kao reprezentante prema dvama kriterijima. Naime, brojem stanovnika Lukovdol i Osojnik, uz Severin na Kupi, najveća su naselja ovoga područja. S druge strane, s ovom izvanjezičnom činjenicom poklopila se sretna okolnost da sam upravo u tim mjestima pronašla govornike koji su zadovoljavali utvrđene dijalektološke kriterije (v. Hraste 1959–1960: 71–81) i koji su rado sudjelovali u dugotrajnijim ispitivanjima. Premda se Severin na Kupi nalazi među prvima trima mjestima po broju stanovnika, kao reprezentant druge skupine odabran je prvi susjedni punkt Smišljak koji se teritorijalno odmah nadovezuje na Severin te zajedno čine jednu cjelinu. Naime, u Severinu na Kupi bilo je poteškoća s dostupnošću izvornih govornika. Kod onih ispitanika koji su bili zainteresirani za ispitivanje, nakon nekog vremena pokazalo se da su ipak, uslijed školovanja i rada u drugim mjestima, pod velikim utjecajem standarda. Slaba dostupnost izvornih govornika omogućila je preliminarno istraživanje, no ne i dugotrajnije i zahtjevnije ispitivanje prema *U2*. Osim usmjerenim ispitivanjem, za potrebe izrade fonoloških i morfoloških opisa ovdje odabranih punktova provedeno je mnogo vremena i u neformalnim situacijama te spontanim dijalogima.

U trećoj fazi istraživanja i prikupljanja građe, nakon utvrđivanja tipova govora, odlasci na teren uključivali su sve više ciljana istraživanja triju odabranih punktova-

reprezentanata (Osojnik, Lukovdol, Smišljak), a sve manje ostalih. Ta su ispitivanja provedena također metodom ciljanoga ispitivanja, međutim sada pomoću drugoga, opsežnijega upitnika *U2*.

Upitnik *U2* mnogo je opsežniji od *U1*. Osim onih pitanja koja su uključena u *U1*, on sadrži i brojna druga koja pokrivaju razne kajkavske fonološke i morfološke osobine. Od fonoloških izdvojiti ćemo: protetsko *v* i *j*, palatalno *r*, akanje, zamjena *pro* > *pre*, status fonema *l* i *ń*, status finalnoga *-l*, prefiks/prijedlog **və(-)* i **u-*, prefiks/prijedlog **sə(-)* i **izə(-)*, skupovi *jt* i *jd*, rotacizam, odrazi skupova **čr-*, **črě-* i **žr*, ispadanje vokala i konsonanata i dr. Primjere koji potvrđuju inventar/distribuciju/povijesni razvoj glasova i glasovnih skupina ekscerpirla sam, osim iz Upitnika za HJA (usp. bilj. 76), i iz brojnih dijalektoloških radova, posebice onih koji se bave govorima kajkavskoga narječja te govorima koji pokazuju i kajkavske i čakavske elemente.

Ispitivanje morfologije prema *U2* (dio morfologije i prema *U1*) bilo je zahtjevnije i tražilo je više snalažljivosti od ispitivanja fonologije koje se provodilo po principu pitanje – odgovor: *Kaj mene dojde mamin brat? V'ujac. Kako se zove povrće od kega se dela pomfri? Kr'umpir. Kako se zove mesto kade sadite krumpir? N'iva*, itd. Budući da je posebice kod starijih ispitanika bilo otežano strogo ispitivanje imeničke sklonidbe prema padežima ili prezentskih paradigmi npr. prema licima jednine i množine, kao bolja opcija pokazalo se ispitivanje pomoću već gotovih rečenica ponuđenih ispitanicima na standardnome jeziku koje su oni zatim ponavljali na idiomu ili ubacivanjem traženih riječi u određeni rečenični kontekst. Primjer je takve ponuđene rečenice: *Ovo je drveni stol. Kako bi rekli da držite vazu na njemu? Držim vazou na...* (kod ispitivanja nastavaka imeničke i pridjevsko-zamjeničke sklonidbe). *Kako bi rekli kćeri/sinu/nekome drugome* (varijabilni, prilagodljiv dio) *da vam pomogne u pospremanju? XX, daj mi....* (ispitivanje nastavaka za imperativ), itd. Za ekcerciju nekih oblika pomogli su i ogledi spontanoga govora. Rezultati ispitivanja prema *U2* (uključujući one prethodno dobivene ispitivanjem prema *U1*) prezentirani su u fonološkim i morfološkim opisima Osojnika, Smišljaka i Lukovdola. Međutim, u te je opise ušla i građa koja nije dobivena strogim ispitivanjem prema upitnicima, već je zapisana u spontanim situacijama, kroz višegodišnji kontakt s izvornim govornicima, slušajući njihove dijaloge u raznim situacijama, razgovarajući s njima o raznim temama, a da pritom oni nisu bili svjesni takovoga neposrednoga ispitivanja. Na taj je način sakupljen pozamašan leksički fond koji je svakako potencijalan za daljnja istraživanja na razini leksika te eventualnu leksikografsku obradu.

Zadnje je veće terensko istraživanje provedeno u svibnju i lipnju 2013. Navodi iz literature koji govore Plemenitaša i okolice (v. poglavlje 3.4.) smještaju u zapadni goranski poddijalekt potvrđeni su tada i sustavnijim terenskim radom te su time ti punktovi isključeni iz daljnjega istraživanja.

Kako bi se pokazala jednakost među govorima pojedine skupine te kako bi se pokazale fonološke i morfološke razlike na temelju kojih je izvršena preliminarna klasifikacija igk. govora, u nastavku će se prikazati osnovne fonološke i morfološke crte govora triju igk. skupina. Primjeri doneseni u naredna tri poglavlja prikupljeni su prema *UI*, a manji je dio ekscerpiran iz spontana razgovora s ispitanicima.

5.3. Fonološke i morfološke značajke triju skupina istočnogoranskih kajkavskih govora

5.3.1. Fonološke i morfološke značajke prve skupine istočnogoranskih kajkavskih govora

Iščitavanjem postojeće literature utvrđen je veliki nedostatak fonoloških i morfoloških podataka o govorima Osojnika, Velikog Jadrča, Malog Jadrča te Liplja. Ovi su punktovi spomenuti u dvama radovima. Ivić za njih napominje sljedeće: “Za susedna mesta Liplje, Zdihovo i Fratrovci *saopšteno mi je* [istaknula M.M.] da imaju isti govor kao Severin. Blizak je ovom tipu i govor sela Lukov Dol kojim je ispevan jedan deo pesama Ivana Gorana Kovačića” (1961: 210, bilj. 3). Prema ovoj napomeni razvidno je da Ivić sâm nije istraživao te govore, niti donosi primjere iz njih. Određen broj primjera iz punktova Os, VJ, MJ i Li donesen je u monografiji Barac-Grum, unutar poglavlja o vokalskome inventaru istočnoga makrosustava (1993: 39–41). Izvan vokalizma, primjeri su iz punktova prve igk. skupine u ovoj monografiji uglavnom izostali, tek je u konsonantskome poglavlju istaknut primjer *sl'ūžila* iz mjesnoga govora Osojnika kao jedna od potvrda nekadašnje promjene **u > *ü*, a koja je na temelju prijelaza *l > /* razvidnija u ostalim igk. govorima (usp. poglavlje 7.2.3.).

Povezanost igk. govora s ostalim kajkavskim govorima na planu prozodije često je isticana u radovima Josipa Lisca, no u tom se kontekstu uvijek spominju samo govori Severina na Kupi i Lukovdola: “Kao posebno važnu značajku ističem *severinsko-lukovdolsku* [istaknula M. M.] akcentuaciju koja je osobito u pogledu sudbine metatonijskog cirkumfleksa dobro povezana sa središnjom kajkavskom” (2006: 92). Ne spominju se govori Osojnika i drugih govora naše prve skupine čija se akcentuacija već preliminarnim istraživanjem pokazala različitom od spomenute severinsko-lukovdolske akcentuacije. U dosadašnjim

proučavanjima igk. govora razvidan je, dakle, deficit podataka o govorima prve skupine uopće.

Jednakost na fonološkoj i morfološkoj razini između svih četiriju govora prve skupine (Os + VJ, MJ, Li, kratice za mjesne govore usp. u poglavlju 1.1.) predočit će se primjerima dobivenima preliminarnim istraživanjem u svima četirima punktovima, zabilježenima u spontanoj komunikaciji te ekscerpiranima iz spontanih oglada govora.

5.3.1.1. Akcentuacija prve igk. skupine

U svima četirima govorima prve igk. skupine u akcentuaciji je zabilježen pomak siline s ultime te s medijalnoga sloga. Osim naglasnih retrakcija, ovim su istraživanjem ispitane i utvrđene i druge naglasne osobine. Odraz je primarnog akuta u svima četirima govorima kratak – VJ: *b'aba, sl'iva, j'abuka, š'iba, bl'ato, m'ati*; MJ: *kr'ava, br'eza, dl'aka, br'ata* Gjd., *l'ipa*; Li: *r'epa, b'aba, r'iba, dl'aka*; Os: *kr'ava, l'ipa, m'ati*.

Zbog povlačenja paralela s zapadnogorskokotarskim kajkavskim govorima (usp. poglavlje 3.3.) ovim je istraživanjem ispitivan i status primarnih cirkumfleksa, odnosno postoje li indicije izvršenog progresivnog pomaka cirkumfleksa (usp. bilj. 58) te tercijarno naglašenih slogova⁸⁵. Primjeri *m'ēso, 'oko, n'aco, k'okoš, k'okot, t'ēlo, s'ēno, zl'āto, 'oblak, d'eset, g'olub* potvrđeni su u svima govorima prve skupine. Vokalizam i duljina u ovim primjerima svjedoče o tome da se progresivni pomak najvjerojatnije nije dogodio.

Ispitivanje frekventnosti i distribucije metatonijskoga cirkumfleksa dalo je u svima govorima prve skupine sljedeće rezultate:

Gmn. *j'āgod; č'ūjem, l'ājem, v'īdim, kup'ūjem, gr'īzəl, pos'ēkəl, d'ēlala, v'īdla, r'ūška, p'īsala, obd'ēlan, r'ēzan, pos'ējan; gov'ēdina, ot'āva, k'ōža, m'ēļa, s m'ānom;*

Ijd. *kr'avo, sl'amo, ž'abo*; Nmn. *m'esta, k'olena; č'istim, g'inem, m'islim, č'istila, gr'abila, x'odila, v'ozila, 'iskala, g'avran, p'auk, b'abin, c'estar, v'iš'na, sv'adba, v'iž'en, m'uč'en;*

Ljd. *'orexu, p'otoku; p'oslala, g'orela, 'obrisan, p'osekli*

Kao što je razvidno iz donesenih primjera, na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa u dijelu potvrda dolazi dugi naglasak, a u dijelu kratki, odnosno u tim se primjerima metatonijski cirkumfleks nije ni razvio.

---

⁸⁵ Usp. Celinić 2005: 44

Metatonijski akut, odnosno duljina na staroj kračini⁸⁶ potvrđena je u mjesnim govorima Os, VJ, Li, MJ na sljedećim primjerima: *z'ēļe, st'ōlnāk, gr'ōbļe, tr'ēč'i, s'ēdmi, 'ōsmi, ž'ēnska*, Gmn. *ž'ēn, s'ēl*, Nmn. *s'ēla, 'ōkna, r'ēbra, j'ājca*, LImn. *k'ōni, v'ōli*.

Osim u riječima iz drugih sustava (*folir'ant, zajeb'ant, fakult'ēt, avij'ōn*) u svima je govorima prve skupine silina pomaknuta s otvorene i zatvorene, duge i kratke ultime na dugu i kratku penultimu: *ž'ena, ž'ene* Gjd., *v'oda, d'obra, p'otok, r'ebro, j'ezik, p'ēsak, gl'āva, tr'āva, l'īce, str'ēla, m'exur, k'otač, d'ivan* 'pripovijedanje', *Sev'erin, d'učan, sir'omak, š'irok, d'ebel*.

U svima četirima govorima zabilježen je i dosljedan pomak kratkoga naglaska s medijalnoga sloga: *š'enica, n'edeļa, k'oleno, k'onopļa, l'edina, 'ovako, p'aprika, s'obota, š'iroka, k'opriva, k'obila, nek'akova, l'esica, j'etjva, sv'ekjva, c'imbura* 'vrsta šljive', *gl'iboka, gr'omača*, Gjd. *gr'omače*, DLljd. *d'etetu*, Imn. *n'ogami, ž'enami; st'jnišče* 'ostatak stabiljaka nakon žetve', *dv'orišče, n'osnica*.

Akcent koji stoji na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa regresivno je pomaknut iz medijalnih slogova na kratak slog u svima opserviranim govorima prve skupine. S obzirom da su u VJ, MJ, Os i Li na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa zabilježene i duljine i kračine (vidi gore) ostaje otvorenim pitanje jesu li prije retrakcije ti medijalni slogovi bili naglašeni kratko (pa se akcent pomaknuo poput staroga kratkoga naglaska) ili su bili naglašeni dugo (pa se metatonijski dugi akcent pomaknuo na kračinu u obliku kratkoga akcenta). Budući da boja vokala s kojih je naglasak pomaknut ne odražava starije stanje (u dugim je slogovima vokal *e* zatvoren) vjerojatnijim se čini pretpostavka da se u tom dijelu potvrda metatonijski cirkumfleks nije ni razvio te da se takav kratak naglasak regresivno pomaknuo kao i kratak naglasak podrijetlom od staroga kratkog (kao u primjerima *k'onopļa, k'obila*). Sljedeći su primjeri toga pomaka zabilježeni u svima četirima govorima: *š'enično, p'okrije, p'okrita* pr. trp. ž. jd.

Analizom spontana govora uočeno je pomicanje naglaska na prednaglasnicu koje u drugim igk. govorima nije zabilježeno, a u svima govorima prve skupine jest: *n'a pašo, p'o noči, n'a vodo, pr'ed mene, z'aglavo, 'ivragu*.

5.3.1.2. Refleks jata

Refleks je jata u dugim slogovima, primarno i sekundarno naglašenima zatvoreno *e* (*e*)⁸⁷ – VJ: *l'ēp, sm'ēx, sv'ēča, str'ēla, r'ēz, cv'ēt, sv'ēt* 'svijet', *bogat'ēja* komp., *m'ēsila* pr. r. ž.

⁸⁶ Usp. Ivšić 1936 [2012]: 32.

jd., *dv'ē, d'ēte, gr'ēx, bl'ēd*; MJ: *R'ēka, sr'ēda, mr'ēt* inf., *l'ēve, sn'ēg, gr'ēxi, kor'ēne* zb. im., *c'ēli, ml'ēko, kl'ēšča, zam'ēsit*; Os: *l'ēn, m'ēx, t'ēlo, t'ēsto, s'ēno, cv'ēče, t'ēsno, r'ēka, st'ēna*, Lmn. *br'ēgi, r'ēžem* 1. jd. prez.; Li: *slab'ēja* komp., *vr'ēme, vr'ēč* Gmn., *l'ēpa, r'ētiko, pr'ēko, sl'ēpo, t'ēla* pr. r. ž. jd., *cv'ēti* Nmn., *b'ēla, žl'ēb, zv'ēzde, s'ēkəl* pr. r. m. jd., *mr'ēž* Gmn. U kratkim je slogovima, primarno i sekundarno naglašenima, te nenaglašenima, refleksi jata vokala *e* srednje artikulacije, potvrđen u svima govorima prve skupine⁸⁸ – VJ: *s'est* inf., *ml'et* inf., *xr'en, m'esto, d'elo, l'eto, t'emi* Imn., *str'exa; ž'tvet*, DLjd. *R'ēke, m'ēļe, m'oje, za'ūvek*; Os: *c'esta, m'exur, mr'eža, 'orej, dv'esto; č'ovek, n'edeļa, n'evesta, v'idet*, Imn. *dr'ūgemi*, DLjd. *ž'ene, t'ete, m'atere*; MJ: *sm'ejat se* inf., *kr'epko, j'est* inf., *sr'ed 'usred', r'ezat, br'eme, l'epota*; inf: *p'oseč, v'ŗtet, k'oleno, č'ovek, k'oren*; Li: *d'elat, d'eca, sv'edok, m'erit, m'era; n'āpred, bel'īna, k'ade*, DLjd. *šk'ōle, t'ebe, ž'ēnske*.

• ikavizmi: *t'irat, m'isec, b'ižat, bl'iskat, s'ikera* (VJ, MJ, Os, Li)

5.3.1.3. Refleks poluglasa

U svima je govorima prve skupine refleksi poluglasa u dugome slogu *a*: *d'ān, p'ān, l'āž, t'āst, s m'ānom, p'ājši*. U kratkome naglašenome slogu situacija je ponešto drugačija, no bitna je značajka svih govora isti refleksi u kratkome slogu. U većini primjera potvrđeno je čuvanje poluglasa (*d'anəs, p'əs, k'əsno, s'əda*) no zabilježeni su i drugi odrazi: **ə > a* (*m'alın, k'ade, m'aša, sn'axa*), **ə > o* (*st'oza*). Osim toga, u kratkim naglašenim slogovima zabilježene su u svima govorima alternacije tipa *s'al || s'al* pr. r. m. jd. U kratkome nenaglašenome slogu zabilježena je razlika među analiziranim govorima. U svim govorima i u toj se poziciji poluglas čuva (*č'abər, č'ešəl, d'anəs, p'əkəl*), no alternira i s vokalom *a*⁸⁹: *d'ošəl || d'ošal, s'edəm || s'edam*. U mjesnim govorima VJ i MJ zabilježeno je ipak više primjera u kojima su ispitanici u nenaglašenome slogu izgovarali poluglas, dok su u mjesnim govorima Os i Li u istoj poziciji više izgovarali vokal *a*, premda, važno je istaknuti, u svima su se govorima ispitanici složili da su oba fonema u tome položaju uobičajena.

⁸⁷ U svima je govorima ove skupine refleksi dugoga jata izjednačen s refleksima etimološkog *e* te prednjeg nazala – VJ, MJ, Os, Li: *m'ēļa, več'ēra, s'ēst, z'ēļe* (**ē > ē*), *j'ētra, kl'ētva, m'ēso, gov'ēdina, p'ēt* (**ē > ē*).

⁸⁸ Vokal *e* srednje artikulacije u svima je govorima kontinuanta i prednjeg nazala te etimološkog *e*: *j'ezik, pr'eja* (**ē > e*) *n'ebo, d'evet, s'estra* (**e > e*).

⁸⁹ Vokal *e* na mjestu poluglasa u nenaglašenoj je poziciji u svima igk. govorima potvrđen samo u leksemu *b'ōgec 'jadnik, siromah'*.

5.3.1.4. Refleks stražnjeg nazala i samoglasnog *l*

U mjesnim su govorima prve skupine zabilježeni sljedeći odrazi stražnjega nazala i samoglasnog *l*. Samoglasno *l* jednoznačno je u svima tima govorima, u dugome i kratkome slogu zamijenjeno vokalom *u*: *ž'ūt, k'ūk, v'ūk, st'ūp, p'ūž, č'ūn* 'čamac', *d'ūžan, ž'ūč, s'ūnce; s'ūza, s'ūzica, v'una, b'uxa, ž'utica, p'un, v'uxko* 'vlažno', *j'abuka*. Stražnji nazal dao je u svima govorima i u dugome i kratkome slogu dvostruke odraze, no s pretežitošću vokala *o*-tipa. U nenaglašenoj poziciji u Ajd. imenica *e*-vrste te u 3. jd. prez. potvrđen je samo odraz *o*. Primjeri su odraza stražnjega nazala u kratkome slogu, naglašenom i nenaglašenom, sljedeći: *t'oča, b'om, b'oš, r'oča* 'ručka', *rok'avica, r'okav, g'olub, kud'ēļa* 'kudjelja'; Ajd. *ž'eno, v'odo* (VJ), *b'abo, sv'ojo, j'edno gl'āvo, Pl'ešivico, R'ēko* (MJ), *m'ojo, on'akovo, ambr'ēlo, Dr'āgo* (Os), *b'ēlo r'obačo, c'ēlo 'išo, šk'ōlo* (Li); 3. mn. prez. *p'ījo, spr'āvļajo, j'ōčo* (VJ), *z'īdajo / z'īdado, č'ūjo, n'imajo* (MJ), *p'ītajo / p'ītado, r'ivļo se, s'elijo / s'elido, zap'erjo* 'zatvaraju' (Li), *x'odijo, pl'ēšo, m'učijo se / m'učido se, m'eļo* (Os). Vokal *u* u kratkome naglašenome slogu zabilježen je u primjerima *po p'utiču* Ljd., *m'uka, s'used* (Os, VJ, MJ, Li). U dugome je slogu vokal *ō* na mjestu stražnjega nazala potvrđen u primjerima *k'ōpat se inf., pr'ōžit se* 'ispružiti se' (Os), *žel'ōdāc, r'ōka, z'ōb* (VJ), *pōt, m'ōž, t'ōp* (MJ), *n'ōtār* 'unutra, smjer', *kl'ōp* 'klupa', *vr'ōče, g'ōsto* (Li), a vokal *u* u primjerima *m'ūdār, m'ūdrost, l'ūg, s'ūd, n'ūtre* 'unutra, mjesto', *kl'ūpa, t'ūžit inf., t'ūga* (Os, VJ, MJ, Li). Vokal *ō* u svima se govorima nalazi i na mjestu polaznoga *ō: *d'ōm, k'ōža, sv'ōra, m'ōst*.

5.3.1.5. Promjena *ę > a* iza *j, č, ž, š*

Budući da se u dosadašnjim istraživanjima istočnogoranskih govora provlačila teza o čakavskome utjecaju, u svima je igk. govorima istražena i preinaka prednjega nazala iza palatala. Naime, u dijalektološkoj je literaturi slijed *ę > a* iza *j, č, ž, š* prihvaćen kao primarno čakavski element (Moguš 2010: 38; Lukežić 2012: 131–132), iako su takovi odrazi zabilježeni i u nečakavskim govorima (Lončarić 1996: 68; Lisac 2003: 52). Za pretpostaviti je da će daljnja ispitivanja govora hrvatskoga jezika potvrditi odraze *ę > a* iza *j, č, ž, š* i u drugim nečakavskim punktovima. Zbog toga je u svim igk. govorima posebno ispitivana ta promjena, međutim s ciljem utvrđivanja stupnja njene raširenosti, bez početnih aluzija na inonarječne utjecaje. U svima govorima prve skupine potvrđeni su tako sljedeći primjeri: *j'ačmen, jačm'ēnāc, j'adrka te j'ezik, p'očet, ž'ēja, ž'etva, j'ētra*.

5.3.1.6. Odrazi starih suglasnika *t̥, *d̥ te konsonantskih skupova

Prema porijeklu jedinica *t̥, *d̥, *st̥, *zd̥ svi se govori prve skupine podudaraju. Doneseni primjeri potvrđeni su u svima govorima prve skupine:

*t̥: sv'ēča, pl'ūča, č'o 1. jd. prez., n'ōč̣, vr'eča, br'ača; *d̥: m'eja, ml'aja, s'aja, sl'aje, t'ūje, br'eja, ž'ēja, gl'oješ 2. jd. prez., dox'ājat 'dolaziti', pox'ājat se 'polaziti se', ogr'aeno⁹⁰ pr. trp. s. r., posoj'ēvali pr. r. m.; sekundarni skup daj: r'ožak, pos'ōže; *st̥: dv'orišće, prošč'ēne, šč'āp, kl'ēšće, g'uščer, n'atāšće, vr'īščijo 3. mn. prez., k'īščen, p'uščen pr. trp. m. jd., šč'īpnil pr. r. m. jd., st'īmišće; 3. jd. prez. 'išće, p'īšči 'pišti'; *staj: Ijd k'oščo, m'aščo; *zdaj: gr'ōže⁹¹.

5.3.1.7. Status fonema x

Spontanom razgovorom s ispitanicima uočeno je da govornici mjestā prve skupine, za razliku od govornikā ostalih igk. punktova, nesustavno izgovaraju fonem x. Stoga je distribucija toga fonema također ušla u preliminarno istraživanje kako bi se utvrdila (ne)jednakost među igk. govorima i prema tome su kriteriju rezultati pokazali da je u navedenima četirima govorima prve skupine status fonema x nestabilan u inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj poziciji: xr'en, x'ige, 'iša, t'ēla pr. r. ž. jd., k'ūvala, sn'axa, 'ōdma, po z'ābava Lmn., na št'ēnga Lmn., m'āena, str'exa, 'orej, 'oreji, s'ūvo, Gmn. b'ūx, m'ūx. Gubitak glasa x značajkom je uglavnom štokavskih govora (Lisac 2003: 17). No, nestabilan status fonema x potvrđen je i u drugim kajkavskim govorima⁹².

5.3.1.8. Status finalnih zvučnih konsonanata

Zamjena zvučnih konsonanata bezvučnima karakteristika je najvećma govorā kajkavskoga narječja (Lončarić 1996: 94), zatim nekih govora čakavskoga narječja (Lukežić 2012: 254) te nekih govora štokavskoga narječja (Lisac 2003: 101). U svima govorima prve

⁹⁰ Nakon razvoja *d̥ > j u ovom je primjeru sonant j ispaao.

⁹¹ Nakon ispadanja poluglasa iz skupa *zdaj drugom je jotacijom nastao suglasnički skup žd' (usp. Holzer 2011: 85–86). Suglasnik ž u analiziranim je govorima nakon toga ispaao.

⁹² Potvrđen je, primjerice, u podravskim kajkavskim govorima koji su locirani u susjedstvu štokavskih govora te na temelju te geografske stratifikacije Maresić zaključuje da se najvjerojatnije “ta glasovna osobina u istočni dio podravskih kajkavskih govora proširila pod utjecajem štokavskih slavonskih govora” (2000: 38).

igk. skupine zabilježene su dvostrukosti, odnosno u finalnome se položaju zvučni konsonanti obezvučuju, no to nije jedina realizacija: *m'ōž* || *m'ōẓ̌*, *p'ūž* || *p'ūẓ̌*, *vr'āg* || *vr'āg̣*, *k'ukuruz* || *k'ukuruẓ*. Potpuna zamjena zvučnih konsonanata bezvučnima stoga nije potvrđena. Premda nije riječ o zvučnome konsonantu, ispitivana je i zamjena *-v > -f*, također svojstvena ponajviše kajkavskim govorima te sjeverozapadnim čakavskim govorima (Vranić 1999a: 339–346). U finalnoj poziciji te ispred opstruenata u dijelu je potvrda u svim govorima prve skupine zabilježeno ponašanje sonanta *v* kao zvučnog parnjaka bezvučnome *f*, odnosno zamjena je fakultativna. U dijelu primjera ta promjena nije zabilježena ili je potvrđeno obezvučeno *v*: Os: *d'īv*, *tv'ōrov*, *'ovca*, *kr'āf*, [*s'īnoy*]; VJ: *ž'īv*, *sl'inav*, [*b'alay*], *'ōf* 'ovaj'; MJ: *pur'ānov*, *r'ēdov*, *'ofca*, *'olovka*; Li: *c'ūckof*, *tež'ākov*, *ž'ilav* || *ž'ilaf*, *'ofči* 'ovčji'.

5.3.1.9. Zamjenica *kaj* i njeni kompoziti

Govornici prve skupine u značenju 'neživo' upotrebljavaju upitno-odnosnu zamjenicu *kaj*: *k'aj*, *z'akaj*, *z'ato k'aj*, *p'okaj*, *n'ekaj*. Vokal *e* na mjestu *a* dolazi u oblicima *z'ake* 'zato što' i *k'e ne* 'zar ne? Neodređena zamjenica za 'neživo' u svima govorima glasi *n'iš* (< *n'ič*)⁹³ 'ništa'.

5.3.1.10. Nastavci imeničke *a-*, *e-*, *i-*vrste

Premda morfološka razina u dosadašnjim dijalektološkim klasifikacijama nije smatrana kriterijem najvišega ranga, ovdje je ipak preliminarno ispitano nekoliko morfoloških osobina. Ispitane su posebno one osobine za koje je prethodno prilikom preslušavanja snimki govora uočeno da se razlikuju među pojedinim igk. govorima, a preliminarno su ispitane i neke osobine koje se tradicionalno drže tipično kajkavskima (npr. razlikovanje supina i infinitiva, v. u nastavku).

Sklonidba imenica u svima govorima prve skupine pokazala je jednoobraznost nastavaka – ***a*-vrsta, m.r., jednina**: N *č'ovek*, *d'ečko*, *gn'ōj* (Os), *s'īn*, *n'ōž* (VJ), *p'op*, *š'araf* 'vijak' (MJ), *br'at*, *p'ekmez* (Li); G *č'oveka*, *gn'ōja* (Os), *s'īna*, *n'ōža* (VJ), *p'opa*, *šar'āfa* (MJ), *br'ata*, *p'ekmeza* (Li); D *č'oveku*, *gn'ōju* (Os), *s'īnu*, *n'ōžu* (VJ), *p'opu*, *šar'āfu* (MJ), *b'ratu*, *p'ekmezu* (Li); A *č'oveka*, *gn'ōj* (Os), *s'īna*, *n'ōž* (VJ), *p'opa*, *š'araf* (MJ), *br'ata*, *p'ekmez* (Li); V=N *k'oŋu j'edən*, *B'ože* (VJ, MJ, Os, Li); LI *č'oveku*, *gn'ōju* (Os), *s'īnu*, *n'ōžu* (VJ), *p'opu*,

⁹³ Zamjena afrikate *č* frikativom *š* “potvrđena je u nejednaku opsegu u svim trima narječjima” (Lukežić 2012: 105).

šar'āfu (MJ), br'atu, p'ekmezu (Li); **množina:** N d'ečki, tań'tri (Os), d'ōlari, p'okloni, žel'ōci (VJ), b'ubregi, n'osi, m'etri (MJ), z'ōbi, zmij'āki 'mjesta gdje ima puno zmija' (Li); G d'ečkov, tań'trov (Os), p'oklonov, žel'ōcov, d'ōlarov || d'ōlari (VJ), b'ubregov, n'osov, m'etri, j'āncov (MJ), z'ōbi, zmij'ākov (Li); D d'ečkum, tań'trum (Os), p'oklonum, žel'ōcum (VJ), b'ubregum, n'osum (MJ), z'ōbem, zmij'ākum (Li), l'ūdem (Os, VJ, MJ, Li); A d'ečke, l'ūde, p'ope (Os), p'oklone, žel'ōce, pr'išće (VJ), z'ōbe, b'ubrege, n'ose (MJ), zmij'āke, l'once, p'ūže (Li); V=N, LI d'ečki, m'ōži (Os), p'otoki, br'ēgi (VJ), z'īdi, l'onci (MJ), s'īni, v'ōli (Li); **a-vrsta, s. r., jednina:** N s'elo, j'elo, p'oje (Os), r'ebro, č'elo, st'ado (VJ), j'ańe, d'ŕvo, s'alo, v'ūxo (MJ), p'išće 'pile', b'ŕdo, d'ēte, k'orito (Li); G s'ela, p'oja (Os), r'ebra, č'ela (VJ), j'ańeta, d'ŕva, s'ala (MJ), p'iščeta, b'ŕda, d'eteta (Li); DLI s'elu, p'oju (Os), r'ebri, k'oritu, č'elu (VJ), j'ańetu, s'ēnu, s'alu (MJ), p'iščetu, d'etetu, b'ŕdu (Li); AV=N; **množina:** N s'ēla, k'orita, p'oja (Os), st'ada, zv'ona (VJ), d'ŕva, r'ēbra, v'ūxa (MJ), vr'āta, l'eta (Li); G s'ēl, p'ōl, k'orit (Os), r'ēbar, st'ād (VJ), d'ŕv, v'ūx (MJ), b'ŕd, l'ēt, vr'āt || vr'āti (Li); D k'oritur, s'ēnum (Os), j'atur, st'adum, v'ūxi (VJ), gń'ēzdum, l'īcum, r'ēbri (MJ), kr'īlum, j'ajcum, s'ēli (Li); L k'ōli, gń'ēzdi, d'ŕvi || d'ŕve (Os), j'ājci, r'ēbri, s'ēli || s'ēle (VJ), v'ūxi, d'ŕvi, m'ēsti || m'ēste (MJ), od'ēli, proš'č'ēni, kol'ēni || kol'ēne, p'ōli || p'ōje (Li); I k'ōli, vr'āti (Os), j'ētri, d'ŕvi (VJ), gń'ēzdi, r'ēbri (MJ), j'ājci, od'ēli (Li).

e-vrsta, jednina: N tr'āva, s'oba, gov'ēdina (Os), m'aša, p'aša, j'etŕva, p'ārma 'sjenik iznad staje' (VJ), ž'ena, št'ala, k'oščica (MJ), k'obila, n'evesta, kr'ava (Li); G tr'āve, s'obe (Os), m'aše, j'etŕve (VJ), ž'ene, k'oščice (MJ), k'obile, k'oprive (Li); D tr'āve, j'abuke (Os), c'ure, detel'īne (VJ), dl'ake, k'oze, m'āčke (MJ), gr'omače, m'lame, c'epike (Li); A r'ōko, ž'eno, s'oboto (Os), b'abo, tr'āvo, n'evesto, K'upo (VJ), čer'ēšno, ž'elo, l'opato (MJ), kišo, pr'asico, gl'avico (Li); V=N, M'arijo, d'ūšo (Os, VJ, MJ, Li, usp. poglavlje 9.1.3.); L tr'āve, c'ure (Os), gl'āve, iše (VJ), Sl'ave, sv'ekŕve (MJ), pri c'imbure, na Pl'ešivice (Li); I tr'āvo, b'uxo, t'ukačo 'naprava za tučenje konoplje' (Os), n'ogo, k'upino (VJ), s'ikero, p'ečico 'maramica' (MJ), c'āno 'košara', r'obačo, č'ubico (Li); **množina:** N ž'ene, gl'āve, c'ērkvē (Os), n'oge, kr'ižice (VJ), č'izme, 'ose (MJ), ambr'ēle, b'abe, ž'ūne (Li); G ž'ēn, b'āb (Os), n'ōg, kr'ižic, m'otik, Pon'ikav (VJ), m'īnut, iš, r'ōž (MJ), št'al, š'ibic, st'ozic (Li); DI ž'enam || ž'enami, kr'avam || kr'avami, sn'axam || sn'axami (Os), 'ovcam || 'ovcami, gl'īstami, d'ūšami (VJ), č'elam || č'elami, d'ekami, sr'akami (MJ), c'īpelami, rok'avicami, št'alami (Li); AV = N (Os, VJ, MJ, Li); L ž'ena || ž'enami, z'ābava || z'ābavami (Os), kon'opljami, po š'uma || po š'umami, maš'īnami (VJ), išami, c'ērkvā || c'ērkvami, gr'ēdica 'lijeha' (MJ), P'onikva (top. P'onikve), kr'avami, št'ala || št'alami (Li).

i-vrsta, jednina: N *p'amet*, *r'ēč* (Os), *k'ōst*, *č'ī* (VJ), *k'okoš*, *r'āvən* 'širok vanjski prostor' (MJ), *m'āst*, *stv'ār* (Li); G *'ispovedi*, *p'ameti* (Os), *k'osti*, *č'ēri*, *k'okoši* (VJ), *t'eladi*, *p'eči*, *x'žzi* (MJ), *k'āpi*, *m'ilosti*, *j'eseni* (Li); DL *č'ēri*, *k'okoši*, *kl'ōpi* (Os), *p'eči*, *k'osti*, *vl'āsti* (VJ), *r'avni*, *p'ameti*, *b'olesti* (MJ), *n'oči*, *ml'adosti*, *s'amŕti*, *'ispovedi* (Li); AV=N, I *p'ameti* || *p'amečo* (Os), *b'olesti* || *b'oleščo*, *m'atero* (VJ), *k'oščo*, *t'eladi* (MJ), *č'ēri*, *p'osteļo* (< *p'osteļ*), *k'ŕŕlo* (Li); **množina:** NGA *č'ēri*, *b'olesti* (Os), *stv'āri*, *r'ēči* (VJ), *l'āzi*, *k'okoši*, *k'osti* (MJ), *p'eči*, *k'āpi* (Li); D *č'eram* || *č'erami*, *k'okošam* || *k'okošami* (Os, VJ, MJ, Li), LI *č'erami*, *k'okošami*, *p'ečami* (Os, VJ, MJ, Li).

5.3.1.11. Supin – infinitiv

Ispitivanje funkcionalnoga i morfološkoga razlikovanja infinitiva i supina potvrdilo je da je u svima analiziranim govorima prve igk. skupine ta opreka utrnuta, a infinitiv je svuda okrnjena dočetka: *gr'ēm sp'at – n'e morem sp'at* (Os), *gr'ēmo k'opat – n'ī t'ēla k'opat* (VJ), *'ajmo j'est – n'ečado n'iš j'est* (MJ), *gr'ēmo š'ētat? – n'e morem š'ētat*, *n'oga me vrej'ūje* (Li).

5.3.1.12. Tvorba futura

Futur je u svima govorima prve skupine tvoren pomoću svršenoga prezenta glagola biti i glagolskoga pridjeva radnog. Buduće se vrijeme može izreći i pomoću prezenta svršenih glagola: *pr'edelal bom*, *x'odila boš*, *j'utre p'ōjdem* (Os), *p'adalo bo*, *č'ekali b'omo*, *b'ote š'li?* (VJ), *s'ējala bo*, *otp'ŕli b'omo*, *j'utre ti nap'ŕšem* (MJ), *b'ote v'idli*, *č'istili b'odo*, *t'ō z'emeš i 'onda si sl'obodan* (Li).

5.3.1.13. Tvorba komparativa

U svima je četirima govorima tvorba komparativa pridjeva pomoću sufiksa *-ši* potvrđena samo u nekoliko primjera: *l'epši,-a,-e*, *m'ekši,-a,-e*, *v'iši, -a, -e*. U ostalim se pridjevima komparativ tvori pomoću sufikasa *-ji* i *-ēji*: *j'ači*, *zdrav'ēji* (Os), *č'išči*, *bogat'ēja* (VJ), *ml'aja*, *zgodn'ēja* (MJ), *t'ŕji*, *pametn'ēje* (Li).

5.3.1.14. Gramatički morfemi u prezentu

Uspoređujući prezentske nastavke koje je za istočni gorskokotarski makrosustav u svojoj monografiji donijela Barac-Grum (1993: 193) s prvim podacima dobivenima kroz

spontani razgovor s izvornim ispitanicima te preslušavanjem snimki – uočena je razlika u distribuciji nekih nastavaka te njihovoj kvantiteti. Nakon ispitivanja prezentskih konjugacijskih paradigmi uočena je jedinstvenost prezentskih nastavaka govora Os, Vj, Mj, Li. Od prezentskih nastavaka govora druge i treće skupine razlikuje ih kvantiteta nastavaka u pojedinih glagola. Razlike u kvantiteti između govora ovih grupacija razvidne su najvećma u glagola s drugom skupinom prezentskih nastavaka (v. dolje): Os, VJ, MJ, Li: *'etet – 'etim, 'etiš, 'eti, 'etimo, 'etite, 'etijo || 'etido*; Sm, Mo, SnK, Da, Kl, Pl, Ri, Lu, DL, Do, Rt, Go, Vu, Nv, Pv: *letīm, letīš, letī, letīmo, letīte, letījo || letīdo* (usp. i poglavlje 9.6.2.2.1.). Za prvu su igk. skupinu karakteristične četiri grupacije prezentskih nastavaka:

a) -am, -aš, -a, -amo, -ate, -ajo/-ado: *d'elat – d'ēlam, d'ēlaš, d'ēla, d'ēlamo, d'ēlate, d'ēlajo || d'ēlado* (Os); *č'itat – č'itam, č'itaš, č'ita, č'itamo, č'itate, č'itajo || č'itado* (VJ); *šļ'ušat – šļ'ušam, šļ'ušaš, šļ'uša, šļ'ušamo šļ'ušate, šļ'ušajo || šļ'ušado* (MJ); *prigov'ārat – prigov'āram, prigov'āraš, prigov'āra, prigov'āramo, prigov'ārate, prigov'ārajo || prigov'ārado* (Li).

b) -im, -iš, -i, -imo, -ite, -ij/-ido: *ml'ātit – ml'ātim, ml'ātiš, ml'āti, ml'ātimo, ml'ātite, ml'ātijo || ml'ātido* (Os); *'učit – 'učim, 'učiš, 'uči, 'učimo, 'učite, 'učido || 'učijo* (VJ); *m'islet – m'islim, m'isliš, m'isli, m'islimo, m'islite, m'islijo || m'islido* (MJ); *vr'īščet – vr'īščim, vr'īščiš, vr'īščī, vr'īščimo, vr'īščite, vr'īščijo || vr'īščido* (Li).

c) -em, -eš, -e, -emo, -ete, -edo/-o: *s'eč – s'ēč'em, s'ēčeš, s'ēče, s'ēčemo, s'ēčete, s'ēčedo || s'ēko* (Os); *d'ospet 'dospijeti – d'ospem, d'ospeš, d'ospe, d'ospemo, d'ospete, d'ospedo || d'ospo* (VJ); *tr'ēst – tr'ēsem, tr'ēseš, tr'ēse, tr'ēsemo, tr'ēsete, tr'ēsedo || tr'ēso* (MJ); *v'ūč – v'ūč'em, v'ūčeš, v'ūče, v'ūčemo, v'ūčete, v'ūčedo || v'ūko* (Li).

d) -jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -jo/-jedo: *p'it – p'ijem, p'iješ, p'ije, p'ijemo, p'ijete, p'ijo* (Os); *ml'et – m'eļem, m'eļeš, m'eļe, m'eļemo, m'eļete, m'eļo* (VJ); *m'etat 'stavljati' – m'eč'em, m'ečeš, m'eče, m'ečemo, m'ečete, m'ečo || m'eč'ado* (MJ); *ost'ajat – ost'ājem, ost'āješ, ost'āje, ost'ājemo, ost'ājete, ost'ājedo || ost'ājo* (Li).

5.3.2. Fonološke i morfološke značajke druge skupine istočnogoranskih kajkavskih govora

Preliminarnim je istraživanjem utvrđeno da je druga igk. skupina u odnosu na prvu divergentna ponajviše u akcenatskome sustavu, odnosno u distribuciji kratkih i dugih naglasaka (opreka po tonu utrnuta je i u ovoj skupini). S obzirom da je akcenatski sustav

kriterij najvišega ranga pri dijalektološkim klasifikacijama (usp. bilj. 77 i 79 ovoga rada), ovi su govori (Sm, Mo, SnK, Da, Kl, Pl, Ri) automatski grupirani u zasebnu skupinu. Dodatna potvrda ovakvoga postupka jest i razlika u distribuciji finalnih konsonanata s obzirom na opreku prema zvučnosti, što je jedna od značajnijih kajkavskih (Lončarić 1996: 88; Lukežić 2012: 254) i sjeverozapadnih čakavskih osobina (Vranić 1999a: 339–346; Lukežić 2012: 254). U vokalizmu na fonološkoj razini u odnosu na prvu skupinu nema značajnijih razlika. Razlike su uočene na fonetskoj (zatvoreniiji ostvaraj dugih vokala $\bar{e}$ i $\bar{o}$, primjerice), o čemu će više riječi biti u nastavku rada. Na morfološkoj su razini ova dva sustava ujednačena. U ovome poglavlju naglasak će biti na onim osobinama druge skupine koje su razlikovne u odnosu na osobine govora prve igk. skupine, a koje su potvrđene u svima govovima druge igk. skupine. Ostale osobine koje su podudarne među govovima obiju skupina bit će također spomenute, no primjeri su za njih doneseni u manjemu opsegu.

5.3.2.1. Akcentuacija govora druge igk. skupine

Osnovno je akcenatsko obilježje ove skupine govora, u odnosu na prvu, dugi naglasak u svima pozicijama, u inicijalnome, medijalnome i finalnome slogu, otvorenome i zatvorenome. U finalnome slogu dugi naglasak dolazi uglavnom na mjestu neoakuta (*jun'āk*, *vojn'īk*), u rijetkim primjerima rezultat je progresivnoga pomaka cirkumfleksa (*kok'ōš*, *kok'ōt*), a u ostalima položajima rezultat je naglasnih retrakcija (*l'īce*, *ml'ēko*) ili se pojavljuje na mjestu primarnoga cirkumfleksa (*m'ēso*), te metatonijskoga cirkumfleksa (*pos'ēkəl*), odnosno akuta (NAMn. *s'ēla*). Primjeri su u svima trima položajima: inicijalni – *j'ādit se*, *v'ēzali* (Sm), *k'ūkoļ*, *j'āka*, *p'īsmo* (Mo), *d'īmñak*, *kl'ātimo se*, *b'ērba* (SnK), *g'īļak* 'grlo boce', *l'ēšniki*, *ml'ēko*, *pr'āvdat se* 'svađati se' (Da), *T'ēlovo*, *gh'īlo*, *gl'āva*, *sr'ēda* (Kl), *s'āni*, *t'ēsto*, *dr'ūgega*, *c'ōprat* 'čarati, vraćati', *br'āda* (Pl), *gl'āve* Gjd., *kl'ēšća*, *ž'īvet*, *l'īšće*, *m'ēļa* (Ri); medijalni – *sirom'āki*, *rasp'ēlo* (Sm), *lov'īla* pr. r. ž. jd., *ot'āva*, *Kap'ēla*, *bed'āki* (Mo), *povez'ūje* 3. jd. prez., *seļ'āka* Gjd., *ves'ēļe* (SnK), *gov'ēdina*, *kop'ājo* 3. mn. prez., *čer'ēšna*, *zašiš'ānək* 'praseći vrat' (Da), *prign'īla* pr. r. ž. jd., *sus'ēda*, *žel'ōdəc*, *žerj'āfka* (Kl), *osn'āžila* pr. r. ž. jd. 'očistila', *nik'āmər*, *poz'ābit* inf., *ispov'ēdala* pr. r. ž. jd. (Pl), *prebol'ēla* pr. r. ž. jd., *prež'īveli* pr. r. m. mn., *Moč'īle*, *kam'āne*, *pos'ēkəl* pr. r. m. jd. (Ri); finalni, zatvoreni – *sirom'āk*, *tež'āk* (Sm), *kok'ōt*, *sad'īm* 3. jd. prez. (Mo), *klob'ūk*, *gospod'ār* (SnK), *deč'k'ōf* Gmn., *faž'ōn*, *kok'ōš*, *Sever'īn* (Da), *dužn'īk*, *let'īm* 1. jd. prez., *ručn'īk*, *nov'āc* Gmn. (Kl), *ruk'āf*, *mex'ūr*, *kot'āč*, *kov'āč*, *lež'īm* 1. jd. prez. (Pl), *plaf'ōn*, *trat'ūr*, *biž'īm* 1. jd. prez., *krump'īr*, *ig'āl* Gmn. (Kl), *rož'āk*, *seļ'āk*, *duč'ān*, *lug'ār*,

vojn'ik, *vel'im* 1. jd. prez. (Ri); finalni, otvoreni – *koz'ē* Gjd. (Sm), *kolc'ē* Lmn., *stolc'ē* Lmn., *košč'ō* Ijd. (Mo), 3. jd. prez. *vel'ī*, *dosp'ē* (SnK), *let'ī*, *dec'ē* Gjd. (Da), *mašč'ō* Ijd., Imn. *ludm'ī*, *zobm'ī*, *fall'ī* 3. jd. prez. 'nedostaje' (Kl), *noč'ī* Ljd., Ijd. *čerj'ō*, *ofc'ō*, *bol'ī* 3. jd. prez. (Pl). U mjesnome govoru Rima nisu potvrđeni naglašeni otvoreni slogovi u finalnoj poziciji: Gjd. *k'oze*, *d'ece*. Naglašeni zatvoreni slogovi su potvrđeni, no u manjem broju primjera: Gmn. *nov'āc*, *min'ūt*, *sest'ār*; *kov'āč*, *korb'āč*, *sej'āk*, ali: *v'olof* Gmn., *k'olcof*. S obzirom da se u ostalim akcenatskim obilježjima podudara s drugim govorima ove skupine, a s prvom skupinom ne dijeli njeno temeljno akcenatsko obilježje visokoga stupnja pomaka siline (s trećom skupinom ne povezuju ga druge izoglose, usp. poglavlje 5.3.3.) govor je mjesta Rim svrstan u drugu igk. skupinu.

Kratki naglasak ne dolazi na finalnome otvorenome slogu. Govori su druge igk. skupine, dakle, bez oksitoneze. Na finalnome zatvorenome slogu kratki je naglasak u ovih govora potvrđen samo u posuđenicama (tip *stud'ent*). Pomakom kratkoga naglaska na prednaglasnu kračinu nastaje kratki naglasak⁹⁴, a na dužinu dugi: *ž'ena*, *s'estra*, *kr'īlo*, *l'īce* (Sm), *j'ezik*, *n'oga*, *gl'āva* (SnK), *d'ēte*, *p'otok*, *'ofca* (Mo), *zv'ēzda*, *l'onac*, *d'aska* (Da), *ml'ēko*, *k'olac*, *k'olca* Gjd. (Kl), *m'etla*, *r'ōka*, *c'ūcak* (Pl), *'okno*, *'ogān*, *č'ovik* (Ri).

Potvrde su čuvanja kratkoga naglaska u medijalnome slogu: *kopr'iva*, *ned'eļa* (Sm), *kob'ila*, *kol'eno* (SnK), *zam'erit se 'zamjeriti se komu'*, *lis'ica*, *pot'oku* DLjd., *ofc'ami* LImn., *šen'ica* (Mo), *rok'ami* Imn., *or'exu* Ljd., *nev'esta*, *sik'era*, *dvor'išče* (Da), *koš'ara*, *papr'ika*, pr. r. m. mn. *im'eli*, *pos'ekli*, *č'ov'ika* Gjd. (Kl), *mlad'ico* Ajd., *deb'ela*, *cel'ina* 'njiva koja nije dugo obrađivana', *medv'edu* DLjd., *č'rv'iva*, *jedn'ega* Gjd. (Pl), *prol'eče*, *lop'ata*, *det'eta* Gjd., *nog'ami* Imn. (Ri).

Utrnuta je opreka po intonaciji⁹⁵. Dužina u svima govorima dolazi na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa u većemu postotku nego li u prvoj igk. skupini: *v'īdim*, *v'īžen* (Sm), *r'ēzan*, *gr'īzəl*, *d'īgəl*, *od'ōjək* (SnK), *kv'ōč'ka*, *sk'ūxam*, *napr'āvīm*, *x'ītala* (Mo) *rod'īla*, *d'ēlala*, *br'ījem*, *kr'āla*, *r'ēzan* (Da), *pos'ējal*, *ost'āne*, *r'ūška*, *g'āvran*, *pos'ēkəl* (Kl), *v'īdla*, *k'āpļe*, *kup'ūje*, *č'ex'ātva* 'čehanje perja', Gmn. *j'āgot*, *j'ābuk* (Pl), Nmn. *kol'ēna*, *m'ēsta*, *kor'īta*, *s t'ōbom* Ijd., *z'ājac* 'zec', *z'ājci*, *ot'āva*, *kup'ūjem*, *šen'ično*, *gor'ēla* (Ri). Kao što je razvidno iz navedenih primjera, naglasak koji prema osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji stoji na mjestu

⁹⁴ Naknadno duženje sekundarno naglašanih kratkih slogova u ovim je govorima uglavnom izostalo. Nekoliko potvrđenih primjera koji su validni u svima govorima obrađeno je u sklopu fonološkoga opisa govora Smišljaka.

⁹⁵ U kontekstu akcentuacije Finka i Barac-Grum utvrdili su za punkt Močile da "ima četiri akcenta, kako smo to utvrdili i u lukovdolskom" (1965: 385). Indirektno se u monografiji Barac-Grum spominje da akcenti poput Imn. *z b'jki*, *s p'jsti*, *z v'ōli* "nisu inherentna padežna obilježja, već samo mogući ostvaraji" (1993: 174). U fonološkome opisu Močila (OLA 26) govori se o tri prozodema: 'V.; 'V i nenaglašeni V (FO, 1981: 298). Taj je inventar uz različite realizacije potvrđen i novijim istraživanjima.

metatonijskoga cirkumfleksa, kratak ili dugi, nije regresivno pomican na prethodni slog: *pokr'tje, lop'ato* Ijd., *gov'ēdina, post'āne, zav'jšil* pr. r. m. jd., *prestr'āšila* pr. r. ž. jd., *ost'ānem, ob'ūjem, ot'āva, pos'ekli* pr. r. m. mn.

U istočnogoranskim kajkavskim govorima druge skupine u svima je govorima potvrđen progresivan pomak cirkumfleksa u dvama primjerima: *kok'ōš, kok'ōt*. Ostali primjeri progresivnoga pomaka cirkumfleksa ovim istraživanjem nisu potvrđeni. Odraž primarnog akuta izvan ultime je kratki naglasak, potvrđen također u svima analiziranim govorima druge igk. skupine: *kr'ava, l'eto, b'aba, j'abuka, p'amet, r'epa, str'exa, dl'aka, kol'eno, ned'eļa*.

U većini primjera nije potvrđeno pomicanje naglaska na proklitiku: *za n'ega, na p'oļe* (Sm), *pri m'ene, po v'odo* (SnK), *na p'ašo, na v'odo, po n'ega* (Mo), *ne st'ānemo, na s'ūt, bež n'ega* (Da), *na s'ebe, vu n'as, za gl'āvo, ne v'īdim* (Kl), *pred m'ene, pri n'āmi, ne m'orem* (Pl), *bež n'ē, ne p'ītam, na r'ōko, vu t'ebe* (Ri). Pomicanje naglaska na proklitiku u svima je govorima izvršeno s nenaglašenih oblika osobnih zamjenica te povratne zamjenice: *v'ū me, v'ū te, v'ū se*.

5.3.2.2. Refleks jata

Refleks je jata u kratkim slogovima vokal *e*, a u dugima e^{96} : *br'eja, t'eme, p'ešice, pop'ēfka* (Sm), *tr'eba* 3. jd. prez., *smr'eka, nev'esta, bl'ēt, p'otreba* (SnK), *kr'ēs, ced'ilo, raz'umet, s'ēle* Lmn., *slep'ič* (Mo), *s'edet, zd'ela, na kl'ē, z'īde* Lmn., *l'ēvemi* DLImn., *sm'ēj* 2. jd. imp., *c'ēpat, c'enit, tv'oje zgr'ade* Dj. (Da), *mex'ūr, m'erica* 'mjerica', Ljd. *R'ēke, Pl'ešivice, r'ēdāk* (Kl), *posved'očit, od'ūvek, v'etār* (Pl) *br'ēge* Lmn., *k'oren, kor'ēñe, kud'ēļa* 'kudjelja', *g'īmet, k'ipet, dol'etela, dv'esto, k'ade* (Ri). Na fonetskoj je razini u govorima Sm, Mo te SnK uočen zatvoreniji ostvaraj kontinuantne dugoga jata, dok je u ostalim govorima ove skupine taj ostvaraj manje zatvoren i nerijetko se čuje vokal *e* srednje artikulacije.

Od ikavizama potvrđeni su svi kao i u govorima prve igk. skupine te zabilježeni i neki drugi (*č'ovik*, svi govori), no nisu potvrđena veća odstupanja u frekvenciji.

---

⁹⁶ Kao i u govorima prve skupine, i ovdje je refleks dugoga i kratkoga jata izjednačen s refleksom dugoga i kratkoga prednjeg nazala te etimološkog *e* – * $\bar{e}$ > $\bar{e}$: *p'ētāk, dev'ēti, gov'ēdina*; * $\bar{e}$ > $\bar{e}$: *r'ēbra* Nmn., *s'ēdmi*; * $\bar{e}$ > *e*: *z'et, pr'eja*; *e > *e*: *č'elo, ž'ep, n'ebo*.

5.3.2.3. Refleks poluglasa

Refleks je poluglasa u svima govorima druge igk. skupine u dugome slogu vokal *a* (*t'āst, d'ān, p'ān*), dok je u kratkome slogu na mjestu ZJsl. *a većinom sačuvan poluglas. Kao i u govorima prve skupine, i u govorima druge skupine registrirana je jednosmjerna opozicija, odnosno mogući su i likovi s vokalom *a* na mjestu poluglasa u kratkome, naglašene i nenaglašene slogu. Međutim, budući da takva zamjena nema razlikovnu ulogu (*sn'axa = sn'axa*), funkcionalnost poluglasa u kratkome slogu još nije narušena. Premda u suštini u kontinuantama poluglasa vrlo slične, razlika se između prve i druge skupine ogleda u većem broju potvrda s poluglasom u kratkome nenaglašene slogu zabilježenih na terenu druge skupine (tip *pos'ēkəl, ž'ēdān, t'ežək, ž'ālēc* itd.).

5.3.2.4. Refleks stražnjeg nazala i samoglasnog *l*

Refleksi stražnjeg nazala te samoglasnoga *l* također nisu kriterijem podjele govora koji su u ovome radu svrstani u tri skupine. Naime, kao i u prvoj, refleksi stražnjega nazala nisu jednoznačni, odnosno i u govorima druge skupine izmjenjuju se dvije kontinuantе: *o*-vokal i *u*-vokal. Refleks je samoglasnog *l* jednoznačan, odnosno i u govorima druge skupine na mjestu je dugoga i kratkoga samoglasnoga *l* vokal *u*. Sm: *r'ōka, kl'ōp, košč'ō* Ijd., *r'učka, v'ōsko, h'išo* Ajd., *d'ēlajo* 3. mn. prez., *s'ūnce, j'abuka*; SnK: *z'ōp, t'oča, p'utič, ž'ūto, v'una, m'ūdār*; Mo: *b'om, b'oš, r'oča* 'ručka', *n'ūtre* 'unutra, mjesto', *sus'ēda, g'ōsto, r'ōke* Gjd., *p'ūš, s'uza*; Da: *vr'ōče* (ali: *vruč'ina*), *rokav'ica, g'olup, st'ūklo* pr. r. m. jd., *muč'ī* 3. jd. prez.; Kl: *rok'āf, kud'ēļa* 'kudjelja', *g'uska, ž'eno* AIjd., *k'ūk, d'ugo*; Pl: *t'ōp* '1.tup; 2. pren. glup', *gl'āvo* Ajd., *pos'ōže, s'uset, p'un*; Ri: *m'ōš, spr'āvļajo* 3. mn. prez., *r'učna, m'udrica, m'ūk, b'uxa*.

Premda u suštini jednoznačni, u građi druge skupine igk. govora zamijećeno je nekoliko različitih odraza nenaglašenoga *o*: *ruk'āf* (Pl), *rok'āf* (Kl), *rokav'ica* (Da, Sm), *rukav'ica* (SnK). Detaljnije ispitivanje svih govora druge skupine pokazalo bi vjerojatno još neka razilaženja, no za cjelinu ovoga istraživanja važan je podatak da i u dugim i u kratkim, naglašenim i nenaglašenim slogovima podjednako dolaze dva odraza. Prevlast ipak ima odraz *o > *o*, budući da su u kategoriji AIjd. riječi koje se sklanjaju prema imeničkoj i pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi te u 3. mn. prez. potvrđeni samo odrazi s vokalom *o*.

5.3.2.5. Promjena $e > a$ iza $j, \check{c}, \check{z}, \check{s}$

Pri istraživanju ove promjene u svima su govorima druge skupine potvrđeni isti primjeri kao i u prvoj skupini igk. govora, usp. poglavlje 5.3.1.5.

5.3.2.6. Odrazi starih suglasnika $*t, *d$ te konsonantskih skupova

Pri istraživanju razvoja suglasnika $*t, *d$ te konsonantskih skupova u govorima druge skupine potvrđeni su odrazi identični onima u prvoj skupini igk. govora. Primjeri zabilježeni u tome poglavlju razlikuju se od primjera potvrđenih u drugoj skupini akcentuacijom: *dv'orišće* (Os, VJ, MJ, Li) || *dvor'iščē* (Sm, Mo, SnK, Da, Kl, Pl, Ri), *st'jniščē* (Os, VJ, MJ, Li) || *stjn'iščē* (Sm, Mo, SnK, Da, Kl, Pl, Ri), *p'uščēn* (Os, VJ, MJ, Li) || *p'ūščēn* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri), itd.

5.3.2.7. Status fonema x

Fonem x u sustavu je svih govora druge skupine stabilan i dolazi u inicijalnome, medijalnome i finalnome slogu: *xr'ānimo, m'axune, t'j̄bux* (Sm), *x'odit, grex'ota, kr'ux, m'āx* (Mo), *x'jga, p'axuļa, 'orex* (SnK), *x'jpa, x'iša, d'ixat, potep'ūxi, s'ūx* (Da), *x'jbat, xr'āst, or'exi, gl'ūx* (Kl), *H'jvatska, b'uxa, t'ixo, b'ūx* Gmn. (Pl), *x'fkat, m'uxa, d'ūx* 'neugodan miris' (Ri). Izostajanje je spiranta x potvrđeno u svim govorima u prezentu i pridjevima radnim glagola *htjeti*: *č'o, č'emo, t'ēla, t'el, t'eli*, te imperativu glagola u značenju 'ići' (infinitiv *p'ojt*): *'odi, 'ote*. Iz navedenih je primjera razvidna razlika u čuvanju ovoga fonema, primarnoga i protetskoga (*xj'ava, x'jja, x'jš*). Osim toga, fonem x izgubljen je i u prilogu *'ōdma* te, prema Skoku, u prilogu *spr'ōti*.⁹⁷ U prvoj igk. skupini, vidjeli smo, situacija je s distribucijom fonema x ponešto drugačija (usp. poglavlje 5.3.1.7.).

5.3.2.8. Status finalnih zvučnih konsonanata

U svima govorima druge igk. skupine u finalnome je položaju utrnuta opreka po zvučnosti, odnosno u toj su poziciji u svima analiziranimi punktovima zabilježeni bezvučni

⁹⁷ Prilog *spr'ōti* potvrđen je u svima igk. govorima (usp. poglavlje 9.6.1.) te žumberačkim čakavskim govorima u sličnome značenju: 'za svakidašnju uporabu' (Skok 1956: 238). Prema Skoku, ovdje se radi o kontrakciji sekvence *-oho-* u riječi *sprohod*.

konsonanti na mjestu zvučnih: *Z'āgřep, s'ūt, br'ēk, v'us 'uz', n'ōš* (Sm), *gr'op, n'ikat, sn'ēk, kn'ēs* (Mo), *gr'ap 'drvo grab', n'ārot, vr'āk, l'ōs* Gmn. od *l'oza, m'ōš* (SnK), *z'ōp, g'at, b'ubrek, v'ōs, l'āš* (Da), *sr'āp, gr'āt, n'ōk* Gmn., *skr'ōs, j'ēš* (Kl), *g'olup, br'ōt, c'uk 'vlak', b'es 'bez', b'eš 'bež* (Pl), *r'ōp 'rub', m'edvet, r'ōk 'rog', 'obras, x'fš* (Ri).

Osim toga, u finalnoj poziciji te ispred bezvučnih suglasnika sonant *-v* mijenja s frikativom *-f*: *č'f, č'n'āfka 'masnica'* (Sm), *kr'tš, l'ūbaf, 'ofca, ž'ifčena* (Mo), *s'if, 'olofka* (SnK), *p'išif, 'ōfči* (Da), *zdr'af, ž'ifci, petr'ōfka 'sorta kruške'* (Kl), *Ponik'āf* Gmn., *Bl'āžefci* (Pl), *č'elaf, Fratr'ōfci, Učak'ōfci top.*⁹⁸ (Ri).

5.3.2.9. Morfološke osobine druge igk. skupine

Preliminarnim ispitivanjem morfološke razine igk. govora, kako je već rečeno, između govora prve i druge skupine nisu utvrđene značajnije razlike na toj jezičnoj razini. Stoga se ovdje neće posebno donositi morfološke potvrde kategorija zadanih Upitnikom *UI*, budući da se one od potvrda s terena prve skupine razlikuju samo fonološki, a veliki dio se u svima analiziranim govorima prve i druge skupine podudara i fonološki: *d'ece* (OS, VJ, MJ, Li) || *dec'ē* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl), *d'elimo* (OS, VJ, MJ, Li) || *del'imo* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri), *l'eti* (OS, VJ, MJ, Li) || *let'ī* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl), *d'ečkov* (OS, VJ, MJ, Li) || *deč'ōf* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl), *l'etijo / l'etido* (Os, VJ, MJ, Li) || *let'ijo / let'ido* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri); *gl'āve* Gjd., *m'oje* DLjd., *kr'avo* Ijd., *p'īsala bom, gr'ēm sp'at – m'oreš sp'at?* (Os, VJ, MJ, Li, Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri) itd.

Morfološka je razlika između govora ovih dviju skupina evidentnija u nastavku Lmn. imenica muškoga roda *a*-vrste. Naime, u govorima prve skupine dominantan je nastavak *-i* (usp. 5.3.1.10.), dok je u svima govorima druge igk. skupine u tome padežu kod imenica muškoga roda zabilježen pretežit nastavak *-e*, uz poneke dublete *-e* || *-i* te oblike s *-i*: *m'ōže, tañ'iri, kolec'ē* (Sm), *z'ide, p'ūže, kot'āče* || *kot'āči, zob'ē*, (Mo), *ž'l'ēbe, st'ole, pr'īšče* (SnK), *orm'āre, v'ūke, d'ōlare, br'ēge* (Da), *s'īne, pot'oke, šar'āfe, zmij'āke* (Kl), *kompj'utere, krump'īre, grad'ē* (Pl), *n'ōže, z'ōbe* (Ri). U imenica srednjega roda u Lmn. između govora ovih dviju skupina nema značajnijih razlika – u svima govorima dolazi uglavnom nastavak *-i*: *d'fvi, gñ'ēzdi* (Sm), *r'ēbri, j'ājci* (SnK), *vr'āti, prošč'ēni* (Mo), *v'ūxi, b'fđi* (Da), *s'fci, kr'fili* (Kl), *kol'ēni, j'ētri* (Pl), *p'īsmi, k'ōli* (Ri), *s'ēli* || *s'ēle, od'ēle, m'ēste* (svuda).

⁹⁸ Selo s druge strane Kupe, u Beloj krajini.

Upitno-odnosna zamjenica za 'neživo' glasi *k'aj* u svima analiziranim govorima druge skupine. Finka i Barac-Grum u govoru su Močila utvrdili da “kao i u Lukovdolu, upitno-odnosna zamjenica i ovdje glasi *kè*. Prema njoj je i *zàke, nèke* (*zàke grêš, prèstrašila se nèke*)” (1965: 386). Zamjenica *k'e* u značenju 'što' u govorima druge (i prve) igk. skupine ovim istraživanjem nije potvrđena. Uz češće *z'akaj, n'ekaj, z'āto k'aj, p'okaj* potvrđena je u kompozitima *z'ake, n'eke*.

5.3.3. Fonološke i morfološke značajke treće skupine istočnogoranskih kajkavskih govora

Prvi sažeti opisi lukovdolskoga govora datiraju iz 60-ih godina prošloga stoljeća kada su mjesni govor Lukovdola opisivali Božidar Finka i Vida Barac-Grum (usp. poglavlje 3. ovoga rada). Govore koji su predmet analize ovoga rada, odnosno sve igk. govore svrstali su u lukovdolski govorni tip (Finka 1974: 29–43; Finka – Barac-Grum 1981: 419–432). U prvome zajedničkom radu iz 1963. (*Izveštaj o istraživanju govora Lukovdola u Gorskom kotaru*) donose sažete rezultate istraživanja sela Lukovdol sa zaseocima Gorenci i Dolenci, Lesci, Ertić, Vušnik i Lukovdolska Draga. Prema ovim istraživačima, “sva ta sela čine lukovdolski govorni tip” (1963: 346). Punkt Lesci danas je nenaseljen. Nekoć je u tome zaseoku bio važan mlin na rijeci Kupi (ili *voden'ica*) koji je danas u ruševnome stanju. Stariji lukovdolski ispitanici sjećaju se vremena kada se išlo *'na br'ĕk v L'ĕsce šen'ico ml'et*⁹⁹. U nabrojanim su govorima Finka i Barac-Grum utvrdili četveroakcenatski sustav, no novija su istraživanja utvrdila da se radi o sustavu s dvama naglascima, dugim i kratkim, koji se na fonetskoj razini mogu ostvariti i silazno i uzlazno.

U magistarskome radu Vide Barac-Grum (1965.) najveća je pozornost pridana fonološkim obilježjima lukovdolskoga govora. Osvrćući se na govore okolnih selā, Barac-Grum napominje da su “...razlike između govora Lukovdola, Močila i Severina i suviše neznatne da bi se ti govori mogli podijeliti u dvije različite grupe” (1965: 13). Ista je teza

---

⁹⁹ *Br'ĕk* ovdje znači područje uz rijeku, prema psl. riječi **bĕrgъ* u značenju 'obala rijeke ili potoka', usp. Skok I, 210; Derksen 2008: 37. Prema podacima iz monografije *Općina Vrbovsko* izdane 1984., ovo je selo već tada bilo potpuno napušteno, a iz tabličnoga prikaza popisa stanovništva 1961. godine imalo je svega 17 stanovnika (1984: 21–22). Budući da za potrebe ovoga istraživanja nisu pronađeni izvorni, očito malobrojni govornici ovoga punkta koji danas, pretpostavljamo, najvjerojatnije žive u Rijeci ili kojem drugom gradu (kao što je slučaj kod govornika punkta Podvučnik, usp. sljedeću bilješku), on nije uvršten u popis igk. punktova.

izložena i najznačajnijoj monografiji o gorskokotarskim kajkavskim i čakavskim govorima (1993.) u kojoj su istočnome makrosustavu sa znakom međusobne jednakosti priključeni i govori Osojnika, Velikog Jadrča, Malog Jadrča i Liplja. Međutim, već novija istraživanja provedena za potrebe ovoga rada pokazala su da se potonji govori akcentuacijom kao najvažnijim klasifikacijskim kriterijem odvajaju od ostatka istočnogoranskoga kajkavskoga jezičnog kompleksa. Novija su istraživanja utvrdila uistinu veliku fonološku sličnost između govora druge i treće skupine. Fonološke se razlike među njima ogledaju u nekoliko segmenata koji će se detaljnije opisati u nastavku rada, dok su razlike na razini morfologije evidentnije. Ipak, radi preglednosti i iscrpnoga opisa, mjesni je govor Lukovdola izdvojen u zasebnu skupinu i kao takav obrađen kroz zasebni fonološki opis, a nakon njegova morfološkoga opisa u zaključnim će se poglavljima proanalizirati sve razlike u odnosu na drugu (i prvu) skupinu te utvrditi valja li ubuduće u kontekstu istočnogoranskih kajkavskih govora govoriti o dvama ili trima govornima tipovima. Punktovi treće skupine zapravo su dijelovi, odnosno zaseoci sela Lukovdol, u nekima danas živi samo po jedna obitelj, a za neke ni sami ispitanici nisu mogli utvrditi preciznu fizičku granicu¹⁰⁰. I u ovome će poglavlju naglasak biti na onim fonološkim i morfološkim osobinama koje su razlikovne od osobina govora prve i druge skupine.

5.3.3.1. Akcentuacija govora treće skupine

Ovim je istraživanjem utvrđena ista distribucija naglasaka u govoru Lukovdola i njegovih zaselaka kao i u drugoj igk. skupini: kratki naglasak dolazi u jedinome, inicijalnome i medijalnome slogu, a dugi u svima trima pozicijama te u jedinome slogu: *p'op*, *pr'išal* pr. r. m. jd. (Go), *ž'ep*, *d'ebel* (Rt), *t'epeš* 2. jd. prez. (Vu), *deb'ela*, *šen'ica* (Pv), *šir'oko*, *kob'ila* (DL), *žen'ami*, *sad'ili* pr. r. m. mn. (Nv), *sed'ele* pr. r. ž. mn. (Lu); *v'ōsko*, *m'ūtiš* 2. jd. prez., *br'ek*, *z mašč'ō* Ijd. (DL), *po p'ōle* Lmn., *š'tvat* inf., *tež'āk* (Go), *gr'ōže*, *br'ēst*, *r'ūška*, *ost'ārela* pr. r. ž. jd., *svinšč'āk* (Do), *k'ōra*, *p'ūš*, *sus'ēda*, *smeč'ē*, *klab'ūk* 'klobuk, sljeme' (Rt), *m'ōš*, *potroš'tla* pr. r. ž. jd., *vjš'n'āk* (Nv), *kokot'č'ak*, *poč'ēla* pr. r. ž. jd., *nagr'īnamo* 1. mn. prez.

¹⁰⁰ Primjerice, za zaselak Podvučnik ispitanici su uglavnom tvrdili da je zapravo dio Lukovdola, a ne zasebno selo. U Hrženjakovu je popisu naselja Primorsko-goranske županije Podvučnik zasebno selo koje je još 1991. imalo 16 stanovnika (1993: 278). U tome punktu danas više ne žive govornici istočnogoranskoga kajkavskoga poddijalekta. Popisom stanovništva iz 2011. on je nenaseljen, no povremeno tu borave stanovnici koji su iselili u Rijeku. Jedan on njih bio je informantom za ovo istraživanje (Hrvoje Krizmanić, 1983) koji je, premda boravi u Rijeci, odgovaranjem na pitanja iz Upitnika U1 pokazao baratanje sustavom kojim je, prema njegovim riječima, govorila i njegova baka s kojom je odrastao i koji je potvrđen i u drugim govornika treće igk. skupine.

(Lu), *vr'āk*, *ok'āpat* inf., *ludm'ī* Imn. (Vu), *k'ōst*, *doj'īle* pr. r. ž. mn., *ruk'āf*, *kop'ām* 1. jd. prez. (Pv). Akcenatska se razlika između govora ovih dviju skupina (druge i treće) ogleda u nešto većemu broju primjera progresivne metatakse staroga cirkumfleksa, potvrđene u svima punktovima treće skupine: *pep'ēl*, *obl'āk*, *obr'ōč*^đ, *kok'ōš*, *kok'ōt*, *gol'ūp*. Navedeni primjeri pokazuju da je pomak izvršen na zatvorenu ultimu. U ostalim primjerima pomak nije izvršen, odnosno duljina i boja vokala ne odaju pomicanja akcenta: *m'ēso*, *'oko*, *v'ūxo*, *zl'āto*, *p'omoč*^đ.

Na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa nalaze se i dugi i kratki naglasci. Razvoj metatonijskih naglasaka bit će detaljnije opisan u poglavlju 8.3.4. Budući da su u svima punktovima treće skupine ovim istraživanjem potvrđeni isti odrazi metatonijskih naglasaka (npr. *pos'ekli* – Lu, DL, Rt, Do, Pv, Nv, Vu, Go; *br'atu*, *or'exu* Ljd. – Lu, DL, Rt, Do, Pv, Nv, Vu, Go; itd.) oni se ovdje neće donositi pojedinačno za svaki punkt. Sve akcenatske potvrde prikupljene u lukovdolskim zaseocima ući će u fonološki opis, zajedno s potvrdama prikupljenima istraživanjem prema U2, odnosno ispitivanjem govornika samoga sela Lukovdol.

5.3.3.2. Ostale fonološke osobine treće igk. skupine

Većina ostalih fonoloških osobina treće igk. skupine koje su ispitivane preliminarnim istraživanjem (refleks stražnjeg nazala i samoglasnog *l*, promjena $\epsilon > a$ iza *j*, *č*, *ž*, *š*, razvoj konsonantskih skupova, status fonema *x* te distribucija finalnih konsonanata) jednaka je onima u govorima druge skupine. Refleks je jata u govorima treće skupine konzekventno ekavski. U odnosu na govore prve dvije skupine to znači vrlo malen broj potvrđenih stalnih ikavizama: u svima su govorima treće skupine zabilježeni ikavizmi *s'im* i *sik'era*, te dublete *t'irat* || *t'erat*. U ostalim primjerima koji u govorima prve i druge skupine imaju ikavski refleksa jata u govorima treće skupine potvrđen je ekavski refleks: *b'ežat*, *bež'āla* pr. r. ž. jd., *bež'ī* 3. jd. prez., *č'ovek* || *č'ojek*, *m'esec*. Zabilježena je i dosljednija zamjena jata fonemom *e*-tipa i u gramatičkim morfemima. Razlikovnost se u kategoriji gramatičkih morfema ponajviše ogleda u Lmn. imenica m. i s. r. gdje dosljedno dolazi morfem *-e* na oba tipa osnova, palatalnu i nepalatalnu¹⁰¹: *po m'ēste*, *pl'ace*, *br'ate* (Lu), *p'ōte*, *v'ūxe*, *m'ōže*, *š'ajare* (DL), *s'ēle*,

¹⁰¹ U ostalim gramatičkim morfemima s jatom u sastavu ekavski je refleks jata potvrđen i u govorima preostalih dviju igk. skupina. Iznimka je Ljd. imenica *a*-vrste zbog preuzimanja nastavka *-u* iz nekadašnjih *u*-osnova (usp. poglavlje 9.1.2). Popis gramatičkih morfema s jatom u sastavu v. u Vranić 1999a: 207–222. Uz nastavak *-e* (< *ěhv), u govorima je treće skupine u Lmn. imenica srednjega roda (i DImn.) potvrđen i inovacijski nastavak *-ima* (usp. 5.3.3.4 i 9.1.2.).

st'ole, n'ōže, zob'ē (Go), *pot'oke, tañ'tre, 'ōkne, pod r'ēbre* (Do), *na kol'ēne, po kr'ove, z'īde* (Rt), *v'ūste, p'ōļe, k'olce* (Pv), *d'īve, jez'ike, s'īne* (Vu), *br'ēge, p'ūže, od'ēle* (Nv). U govorima prve igk. skupine u ovome je padežu dominantan nastavak *-i*, s ponekim dubletama *-i || -e*, usp. poglavlja 5.3.1.10. i 9.1.2.). U govorima druge skupine kod imenica muškoga roda dominantan je nastavak *-e*, no također su zabilježeni poneki oblici s nastavkom *-i*, dok u srednjemu rodu dominira također, kao i u prvoj skupini, nastavak *-i*.

U mjesnim pak govorima oblici lokativa množine srednjega roda uglavnom imaju nastavak *-e*, dok je nastavak *-i* vrlo rijetko potvrđen. Budući da nije utvrđena pravilnost distribucije prema palatalnom ili nepalatalnom dočetu osnove¹⁰² (u govorima prvih dviju igk. skupina potvrđen je tako nastavak *-i* bez obzira na dočetak osnove – Os: *obl'āki, n'ōži, v'ūxi, prošč'ēni*; Sm: *na k'ōli, po p'ōļi*) ne može se izvesti pouzdan zaključak da li je ovaj nastavak u ovim govorima ikavski odraz jata, odnosno *-i < *-ěhъ*, ili je kontinuanta ishodišnoga nastavka **-ihъ*. U mjesnim govorima treće skupine nastavak *-e* zasigurno je ekavski odraz jata iz nastavka **-ěhъ*.

U odnosu na govore prve i druge igk. skupine uočljiva je razlika u inventaru nenaglašenih vokala – u mjesnim govorima treće igk. skupine fonem *ə* nije sastavnicom inventara nenaglašenih vokala: *pr'išal, s'edam, č'edan* (Lu), *'ogañ, r'ekal, cv'ętak, s'ūdac* (DL), *'osam, cv'ergaļ 'pasmına male kokoši, v'etar, pr'ęsan, p'akal* (Do), *osamn'ājsto, n'īsam, d'anas, j'ājac* Gmn. (Go), *pond'ęļak, k'aman, t'ętak* (Rt), *p'ekal, t'orak, p'ętak* (Vu), *d'obar p'osal, tr'ęzan, pas'tčak* (Pv), *pos'ękal, r'ekal, gr'anak, m'ozak* (Nv). Potvrde prikupljene istraživanjem u svima punktovima treće skupine, kao i potvrde prikupljene opsežnijim istraživanjem u govoru Lukovdola prema U2 ući će u fonološki opis govora Lukovdola (poglavlje 8).

5.3.3.3. Zamjenica *kaj* i njeni kompoziti

U svima je govorima treće skupine potvrđena zamjenica *k'e* u značenju 'što'. Potvrđena je i u oblicima *z'ake, n'eke, p'oke*. Premda ovaj rad u načelu nastoji izbjeći uvriježene generalizacije, odnosno striktno podjele hrvatskih govora u tri narječja, ovdje je različitost ovih zamjenica uzeta kao kriterij razlikovanja ovih govora od preostalih igk. govora¹⁰³. Osim

¹⁰² U polaznome sustavu imenice glavne promjene muškoga i srednjega roda imale su u Lmn. nastavak *-ěhъ* ako im je osnova završavala nepalatalom, odnosno *-ihъ* ako im je osnova završavala palatalom (*raběxъ, konjihъ, selěhъ, poljihъ*), usp. Damjanović 2005: 77–78; Matasović 2008: 180–189.

¹⁰³ Upitno-odnosna zamjenica za 'neživo' u dosadašnjim je dijalektološkim klasifikacijama uzimana kao kriterij najvišega ranga. U hijerarhiji razlikovnih dijalektoloških kriterija, kriteriji najvišega ranga nazivani su alijetima. U hrvatskoj je dijalektologiji taj termin uveden u monografiji *Čakavsko narječje* (Moguš 1977.),

toga, zabilježene su i različitosti u zamjenicama za 'živo' (usp. poglavlje 9.3.1.3.). Na temelju te različitosti, i u svijesti je govornika ovoga područja duboko usađen stav o posebnome jezičnome identitetu te se na terenu od govornika prve i druge skupine nerijetko čuju izjave da *'Ľukofci ne div'ānijo k'o m'ī'* (Nada Fabac, Močile).

5.3.3.4. Morfologija treće skupine igk. govora

Kao što je već rečeno, govori se treće igk. skupine razlikuju od govora druge u nastavcima imeničke sklonidbe muškog i srednjega roda, a uz to, od govora prve i akcentuacijom.. Preliminarnim su istraživanjem u govorima treće skupine potvrđeni sljedeći oblici – **imenice e-vrste, jednina**: N *b'oba* 'bobica grožđa', *ž'aba* (Lu), *r'ōka*, *st'eļa* 'paprat' (Go), *s'l'uga*, *b'ukva* (Rt), *nev'esta*, *s'īna* (DL), *m'etla*, *sl'ama*, *kud'ēļa* (Vu), *z'īpka*, *d'eca* (Pv), *n'ogica*, *k'ōra* (Nv), *žen'īdba*, *n'āčka* (Do); G *t'ōrbe*, *dec'ē* (Lu), *r'ōke*, *m'ame* (Go), *fam'īlije*, *c'ure* (Rt), *gr'ēde*, *x'iše* (DL), *tr'ēske*, *d'āske* (Vu), *zd'ele*, *gl'āve* (Pv), *lop'ate*, *k'ūne* (Nv), *šen'ice*, *xr'āne* (Do); DL *ja'nice*, *r'ōde* (Lu), *pras'ice*, *ž'ūne* (Go), *kv'očke*, *z'ābave* (Rt), *kor'nače*, *mlad'ēnke* (DL), *koš'are*, *čer'ēšne* (Vu), *r'epe*, *situ'ācije* (Pv), *tr'āve*, *l'ipe* (Nv), *topl'īne*, *mr'eže*; A *ž'eno*, *na r'ōko* (Lu), *n'ogo*, *st'ēno* (Go), *na sr'ečo*, *por'ōko* (Rt), *m'ejo*, *zv'ēzdo* (DL), *sub'oto*, *v'ūsnicu* (Vu), *k'ukavico*, *m'ēļo* (Pv), *c'ērkvu*, *m'ašo* (Nv), *M'arico*, *l'āstavico* (Do); I *gl'āvo*, *beļ'ačo* (Lu), *papr'iko*, *ž'ējo* (Go), *ž'lico*, *lop'āto* (Rt), *j'abuko*, *d'oto*, *sus'ēdo* (DL), *'iglo*, *Ľukofč'ānko* (Vu), *s'estro*, *vul'āfko* (Do), *kob'ilo*, *k'āfo* (Pv), *s'l'uzbo*, *par'ādo* (Nv); **množina**: NA *m'agle*, *papr'ike* (Lu), *v'ode*, *s'īne* (Go), *lončar'ice*, *m'āčke* (Rt), *s'estre*, *šk'ōle* (DL), *'ofce*, *c'ērkvu* (Vu), *r'ibe*, *gl'āve* (Pv), *š'ume*, *r'ōke* (Nv), *kopr'ive*, *v'āge* (Do); G *gl'āf*, *kr'āf* (Lu), *n'ōk*, *lop'atic* (Go), *r'ām*, *r'ōk* (Rt), *c'ūr*, *ov'āc* (DL), *gus'āk*, *les'īc* (Vu), *b'ūx*, *čer'ēšan* (Pv), *bres'āk*, *zv'ēst* (Nv), *sest'ār*, *k'ōs* (Do); D *k'ozam*, *ž'enam* (Lu),

---

prema terminologiji Žarka Muljačića. Kriteriji nižega ranga nazivani su alteritetima. U najnovijemu radu Iva Lukežić koristi termin vlastitost, odnosno obilježja koja su proširena samo u kajkavskim organskim govorima nazivlje kajkavskim vlastitim obilježjima (2012: 252). Budući da novija dijalektološka istraživanja sukcesivno otkrivaju dosada nepoznate činjenice hrvatskih organskih govora (primjerice, prijelaz *-m > -n* u kajkavskim govorima na sjeverozapadu Hrvatske te kajkavskim zapadnogoranskim govorima, cakavizam u kajkavskome govoru Prezida, usp. bilj. 49 te Malnar 2012: 105, itd.), ovdje se termini alijeteti i alteriteti ne koriste. U kontekstu nekih morfoloških osobina, poput funkcionalnoga i morfološkoga razlikovanja infinitiva i supina u ovome je radu sa zadržkom upotrijebljen termin *tipično kajkavsko obilježje* koji, valja istaknuti, ne isključuje mogućnost pojave ove morfološke osobine i u govorima koji nisu determinirani kao kajkavski i koji dosada još nisu istraženi. Prema vlastitim spoznajama autorice ovoga rada, upravo je ta morfološka činjenica prisutna, primjerice, u govorima istočne karlovačke okolice koji su u ranijim istraživanjima uglavnom proglašavani *miješanima*, kajkavsko-čakavskima. Na tragu novih spoznaja o govorima svih triju hrvatskih narječja koji su, suprotno očekivanjima, povezani brojnim izoglosama te u iščekivanju novih otkrića, u ovome radu nastojalo se izbjeći generaliziranje i priključivanje određenih osobina isključivo jednome narječju. Za novootkrivene činjenice o hrvatskim govorima te za produbljivanje svijesti o potrebi njihova povezivanja zahvaljujem dr. sc. Aniti Celinić.

r'okam, n'ogam (Go), *g'uskam, m'āčkam* (Rt), *s'īnam, kr'avam* (DL), *b'abam, c'ērkvam* (Vu), *ž'abam, c'icam* (Pv), *b'uxam, s'estram* (Nv), *r'ibam, t'ōrbam* (Do); L *z'ābava, ž'ena* || *žen'ami* (Lu), *po š'uma* || *po š'umami* (Go), *maš'īnami* (Rt), *c'ērkvami* (DL), *pri kr'ava* || *kr'avami* (Vu), *št'ala* || *št'alami* (Do), *n'āčka* || *n'āčkami* (Pv), *r'ama* || *r'amami* (Nv); I *žen'ami, Ľukofč'ānkami* (Lu), *kr'avami, kob'ilami* (Go), *kopr'ivami, čer'ēš'īnami* (Rt), *rok'ami, nog'ami* (DL), *gl'āvami, bes'ēdami* (Do), *b'uxami, m'āčkam* (Vu), *'ofcami, lop'atami* (Pv), *j'abukami, sus'ēdami* (Nv); **imenice a-vrste, muški rod, jednina:** N *d'ečko, n'ōš* (Lu), *m'ōš, krump'īr* (Go), *p'op, z'ōp* (Rt), *n'ōs, žel'ōdac* (DL), *br'at, s'īn* (Pv), *d'ōlar, p'ekmes* (Vu), *č'ovek, p'oklon* (Do), *tañ'īr, b'ubrek* (Nv); G *d'ečkota, n'ōža* (Lu), *m'ōža, s'īna* (Go), *b'ubrega, st'ola* (Rt), *z'ōba, krump'īra* (DL), *tañ'īra, č'oveka* (Vu), *br'ata, k'oña* (Pv), *gn'ōja, žel'ōca* (Nv), *šar'āfa, v'ola* (Do); DL *č'oveku, st'olu* (Lu), *p'opu, br'atu* (Go), *b'ubregu, m'ōžu* (Rt), *s'īnu, d'ečkotu* (DL), *k'oņu, v'olu* (Vu), *v'etru, tañ'īru* (Pv), *šar'āfu, p'oklonu* (Nv), *krump'īru, n'osu* (Do); A *č'oveka, gn'ōj* (Lu), *d'ečkota, v'etar* (Go), *p'opa, šar'āf* (Rt), *m'ōža, krump'īr* (DL), *s'īna, b'ubrek* (Vu), *k'oña, tañ'īr* (Pv), *v'ola, st'ol* (Nv), *br'ata, n'ōš*; I *č'ovekom, k'oņem* || *k'oņom*¹⁰⁴ (Lu), *st'olom, kļ'ūčem* (Go), *pr'īščem, z'ōbom* (Rt), *s'īnom, m'ōžem* (DL), *or'exom, n'ōžem* (Vu), *d'ečkom, m'išem* (Pv), *br'atom, j'ēžom* (Nv), *g'uščerom, p'ūžem* (Do); **množina:** N *l'ūdi, k'oņi* (Lu), *st'oli, kļ'ūči* (Go), *v'oli, pr'asci* (Rt), *n'ōži, d'ečki* (DL), *šar'āfi, p'opi* (Vu), *l'ofci, krump'īri* (Pv), *n'ōži, d'ōlari* (Nv), *v'ūki, m'ōži* (Do); G *p'opof, vol'ōf* (Lu), *l'oncef, z'ōbi* (Go), *dečk'ōf, pras'āc* (DL), *st'olcef, nov'āc* (Vu), *tañ'īrof, t'ēlcof* (Pv), *v'ūkof, d'ōlari* (Nv), *cv'ētof, m'etri* (Do); D *b'īkom, v'olom* (Lu), *s'īnom, pr'ascem* (Go), *gol'ūbom, sirom'ākom* (Rt), *k'oņem, d'ečkom* (DL), *l'ūdem, tañ'īrom* (Vu), *Bos'āncem, krump'īrom* (Pv), *j'āncem, p'opom* (Nv), *mlad'ēncem, 'ovnom* (Do); A¹⁰⁵ *p'ope, krump'īre* (Lu), *st'ōļ'ņake, sirom'āke* (Go), *l'ūde, sv'ate* (Rt), *šar'āfe, s'īne* (DL), *d'ečke, kļ'ūče* (Vu), *k'oņe, cv'ēte* (Pv), *b'īke, tañ'īre* (Nv), *pr'asce, d'ōlare* (Do); L *r'ēde, p'īste* (Lu), *z'īde, pot'oke* (Go), *k'ōlce, k'ōņe* (Rt), *br'ēge, p'ūže* (DL), *b'īke, n'ōfte* (Vu), *st'ōle, duč'āne* (Pv), *tañ'īre, zob'ē* (Do), *v'ōle, obl'āke* (Nv); I *s'īni, k'ōņi* (Lu), *v'ōli, d'ečki* (Go), *zobm'ī, or'ēxi* (Rt), *ļudm'ī, m'ōži* (DL), *n'ōži, n'ōfti* (Vu), *b'īki, b'īki* (Pv),

¹⁰⁴ Alternacija *o/e* iza palatala nije dosljedno provedena: uz češći nastavak *-em*, ispitanici su u svima govorima treće igk. skupine potvrdili da su u tome jezičnome kontekstu mogući i oblici *s -om*: *k'oņom, m'ōžom*. Kod jednosložnih imenica koje u slogu ispred nastavka imaju vokal *e*, potvrđen je, bez obzira na palatalni dočetak osnove, samo nastavak *-om*: *j'ēžom*. Ista je distribucija nastavaka potvrđena i u Gmn. imenica muškoga roda (*-of /-ef*) koje u jednosložnoj i dvosložnoj osnovi sadrže vokal *e*: *st'olcef, j'ēžof, t'ēlcof*. U tome padežu u imenica čija osnova završava na palatal češće je pak (uz *-ef*) potvrđen nastavak *-of*: *m'išof, p'ūžof*.

¹⁰⁵ U Amn. imenica muškoga roda *a*-vrste u svima je govorima treće igk. skupine potvrđen nastavak *-e*, prema nekadašnjoj mekoj promjeni. Božidar Finka i Barac-Grum u toj su poziciji zabilježili i nastavak *-i*, doduše samo u jednome primjeru: *na gāča smo nosili svitīnaki* (Barac - Finka 1963: 348; Finka 1974: 34). Budući da je u novijim radovima Barac-Grum uz Amn. imenica muškoga roda navela samo nastavak *-e* (1993: 174), a nastavak *-i* potvrđen je samo u ovome izdvojenome primjeru, opravdano je pretpostaviti da je taj nastavak, porijeklom iz nekadašnje tvrde deklinacije, relikat kakva starijega razdoblja i da su se s vremenom nekoć razjedinjeni nastavci akuzativa množine izjednačili u jednome, odnosno u nastavku *-e*.

c'ūcki, tañ'iri (Nv), *d'ōlari, k'ūčiči* (Do); **srednji rod, jednina:** *s'elo, p'oļe* (Lu), *j'añe, r'ebro* (Go), *st'ado, d'ļvo* (Rt), *v'ūxo, kor'ito* (DL), *b'ļdo, p'iščē* (Vu), *d'ēte, ml'ēko* (Pv), *j'ato, s'ļce* (Nv), *l'eto, kr'īlo* (Do); G *s'ela, p'oļa* (Lu), *j'añeta, r'ebra* (Go), *det'eta, p'iščeta* (Rt), *b'ļda, l'īca* (DL), *r'ebra, gñ'ēzda* (Vu), *m'esta, kr'īla* (Pv), *v'ūxa, kor'ita* (Nv), *l'eta, s'ļca* (Do); DL *d'ļvu, st'adu* (Lu), *s'elu, j'añetu* (Go), *gñ'ēzdu, r'eburu* (Rt), *v'ūxu, kor'itu* (DL), *s'ļcu, p'oļu* (Vu), *det'etu, kr'īlu* (Pv), *l'etu, j'atu* (Nv), *l'īcu, p'iščetu* (Do); A=N; I *s'ļcem, j'añetom* (Lu), *j'ajcem, č'elom* (Go), *s'elom, kor'itom* (Rt), *l'īcem, r'ebrom* (DL), *det'etom, gr'ōžetom* (Vu), *v'ūļem, st'adom* (Pv), *p'iščetom, s'īcem* (Nv), *m'estom, s'ūncem* (Do); **množina:** NA *l'ēta, gñ'ēzda* (Lu), *s'ēla, j'ājca* (Go), *r'ēbra, l'īca* (Rt) *kr'īla, v'ūxa* (DL), *p'oļa, b'ļda* (Vu), *s'ļca, kor'ita* (Pv), *st'ada, d'ļva* (Nv), *p'īsma, st'ābla* (Do); G *stab'āl, v'ūx* (Lu), *r'ēbar, kol'ēn* (Go), *d'ļf, j'ājac* (Rt), *s'ēl, m'ēst* (DL), *zvon'ōf, p'īsam* (Vu), *kor'īt, kr'īl* (Pv), *gñ'ēst || gñ'ēzdof, l'ēt* (Nv), *vim'ēn, k'ōl* (Do); D *zv'onom, kr'īlima* (Lu), *s'ēlom, r'ēbrima* (Go), *gñ'ēzdom, p'oļem* (Rt), *r'ēbram, gñ'ēzdima* (DL), *kor'ītom, st'āblima* (Vu), *j'ajcem, d'ļvem* (Pv), *v'ūxam, k'olima, j'ētram* (Nv), *p'īsmam, s'īcem* (Do); L *d'ļve, v'ūxe* (Lu), *v'ūste, r'ēbre* (Go), *s'elima, od'ēle* (Rt), *r'ēbri, p'oļe* (DL), *s'ēle, v'ūxi* (Vu), *p'īsmi, l'ēžima* (Do), *dļž'ali, m'ēste* (Pv), *gñ'ēzde, č'er'ēvi* (Nv); I *v'ūxi, kr'īlima* (Lu), *v'ūsti, p'īsmi, l'ēžima* (Go), *k'ōli, j'ājcima* (Rt) *d'ļvima, r'ēbri || r'ēbrima* (DL), *dļž'ali, j'ājci* (Vu), *kr'īlima, s'īci* (Pv), *v'ūstima, vr'āti* (Nv), *j'ētri, r'ēbrima* (Do).¹⁰⁶ U svima je govorima treće skupine uz brojeve dva, tri i četiri potvrđen dvojinjski oblik imenice *l'eto: dv'ē, tr'ī, čet'iri l'ete*; **imenice i-vrste, jednina:** NA *k'ōst, l'ūbaf* (Lu), *č'ī, k'ļf* (Go), *l'āš, p'ēč* (Rt), *kok'ōš, m'āst* (DL), *p'omoč, n'ōč* (Vu), *pr'īčest, p'osteļ* (Pv), *kl'ōp, ž'alost* (Nv), *p'amet, r'āl* (Do); GDL *k'osti, l'ūbavi* (Lu), *č'ēri, p'omoči* (Go), *m'asti, l'āži* (Rt), *p'eči, r'āli* (DL), *p'ameti, r'ēči* (Vu), *kl'ōpi, pr'īčesti* (Pv), *k'ļvi, ž'alosti* (Nv), *jes'eni, b'ōli* (Do); I *l'āži || l'āžjo, k'ļvļo* (Lu), *košč'ō, m'atero* (Go), *č'ēri, p'amečo* (Rt), *mašč'ō, s'oli* (DL), *pl'ēsni, jes'eni* (Vu), *r'ēči,*

¹⁰⁶ U DLImn. imenica srednjega roda Barac-Grum je zabilježila isključivo sinkretiziran nastavak *-ima* (1993: 179). Ovim su istraživanjem, uz nastavak *-ima*, u DLImn. imenica srednjega roda, zabilježeni u svima govorima treće skupine i stariji nastavci. U Dmn. to su *-om/-em/-am*. Uz nastavak *-e* kao kontinuantu staroga nastavka nepalatalnih osnova (< *-ehv*), u Lmn. imenica srednjega *a*-vrste potvrđen je i nastavak *-i*, no znatno rjeđe. Stoga su u svima govorima treće igk. skupine moguće triplete poput: *po s'ēle || po s'ēli || po s'ēlima, m'ēste || m'ēsti || m'ēstima*, itd. U konačnici, uz novije *-ima*, u Imn. zabilježen je i stariji nastavak *-i*. Intencija je ovoga poglavlja osnovni prikaz inventara i distribucije padežnih nastavaka koji su u određenim oblicima razlikovni u odnosu na imeničke nastavke prve i druge igk. skupine, stoga se donose samo neki primjeri ekscerpirani iz građe. Primjerice, premda tu nije naveden uz sve punktove, oblik Imn. *vr'āti* iz punkta Nv zabilježen je kao takav i u drugim punktovima treće igk. skupine, odnosno – u svima govorima treće skupine u Imn. supostoje i oblici s nastavkom *-i* i s nastavkom *-ima*. Isto vrijedi i za nastavke dativa i lokativa množine. U ovome se radu nećemo baviti pitanjem koji od navedenih morfema u pojedinome padežu prevladava. Naime, na temelju dosadašnjega dijalektološkog iskustva mogu pretpostaviti da bi u mlađih govornika prevladavali inovacijski morfemi. Međutim, kako je navedeno u poglavlju 5.1., za takvu vrstu analize potrebna je sustavna sociolingvistička metoda koja u ovome radu nije primijenjena. Ispitivanje promjena na fonološkoj i morfološkoj razini u govorima istočnoga Gorskoga kotara zadatkom je budućih istraživanja.

ž'aloščo (Pv), *l'ūbavi*, *p'omoči* (Nv), *k'okošo*, *m'atero* (Do); **množina**¹⁰⁷: NA *k'osti*, *b'ōli*, *r'ēči*, *č'ēri*, *l'āži*, *m'asti*; G *kost'ī*, *p'eči*, *n'oči*, *m'asti*, *č'ēri*; D *m'asti*, *p'ečima*, *č'eram* || *čer'ami*, *kok'ōšam*; L *kost'ī* || *kost'ē* (Lu, Go, DL) || *k'ostima* (ostali), *oč'ē* (Lu, Go, DL) || *oč'tma* (svi), *kokoš'ami*, *r'ēčima*, *č'era* || *čer'ami*; I *čer'ami*, *k'osti*, *r'ēčima*, *l'āžima*, *oč'tma*, *p'eči*, *kokoš'ami*.

Iz navedenih su potvrda razvidne neke razlike u nastavcima imeničke sklonidbe među dvama igk. morfološkim sustavima: prvome sustavu pripadaju govori prve i druge igk. skupine koji su morfološki ujednačeni, dok drugome pripadaju govori treće skupine. Govore treće skupine (naspram govora prve dvije) morfološki determiniraju ostaci nekadašnje palatalne i nepalatalne promjene, odnosno dubletni nastavci određenih padeža čija distribucija ovisi o palatalnome ili nepalatalnome dočetu osnove. Tako je, s određenim iznimkama, zamjena vokala *o > e* iza palatala te afrikate *c* u svima govorima treće skupine zabilježena u nastavcima za ljd. m. r. i s. r. (*-om/-em*), NAVjd. s. r. (*-o/-e*), Gmn. m. r. (*-of/-ef*), Dmn. m. r. i s. r. (*-om/-em*). Uz to, u svima je govorima treće skupine u množini zabilježen inovacijski nastavak *-ima* u imenica srednjega roda te u imenica *i*-vrste, što u govorima prve dvije skupine nije slučaj. Alternacija *o/e* iza palatala i afrikate *c* u govorima prve dvije skupine potvrđena je samo u NAVjd. imenica srednjega roda (*s'elo – p'oļe – s'ļce*).

Analiziravši prezentske konjugacijske nastavake, Barac-Grum (1993: 193) u istočnim kajkavskim govorima Gorskoga kotara u svima četirima skupinama prezentskih nastavaka (usp. poglavlje 9.6.2.2) ističe za 2. l. mn. nastavak *-šte* s primjerima *čitašte*, *vrščište*, *děšte* (< inf. *dět* 'staviti'), *zēmļešte* (< inf. *zēmat* 'uzimati'). Nastavak *-šte* značajkom je zapadnih goranskih govora – prema dostupnim podacima iz zapadnogorskokotarske kajkavske morfologije potvrđen je u mjesnim govorima Ravne Gore (Lisac 1999), Broda na Kupi (Lisac 2000), Delnica i Gornjih Turni (Lisac 2006: 107–108). Prema Liščevom mišljenju, “*-šte* u nastavku (a ne *-ste*) dobiveno je analogijom, s obzirom na činjenicu da u 2. l. sg. dolazi *š*” (1999: 152, bilj. 74). Budući da je u monografiji Barac-Grum u fokusu analize bio mjesni govor Lukovdola, za pretpostaviti je da su tada ti oblici u 2. l. mn. potvrđeni upravo u tome punktu koji je geografski bliži zapadnome jezičnome kompleksu. Danas je u svima igk. govorima u 2. l. mn. potvrđen nastavak *-te*.

Iz prethodnih triju poglavlja razvidna je jednakost među govorima pojedinih skupina, prema utvrđenim fonološkim i morfološkim kriterijima, ispitivanima Upitnikom za preliminarno istraživanje u svima govorima (19 punktova) koji su dijelom istočnogoranskoga

¹⁰⁷ Mnoge su imenice *i*-vrste singularia tantum, stoga je za množinske oblike dobiveno manje potvrda. Svi ovdje navedeni primjeri imenicā *i*-vrste u množini potvrđeni su u svima govorima treće igk. skupine, osim onih uz koje su posebno navedene kratice.

kajkavskoga poddijalekta. Razlike među govorima unutar pojedine skupine utvrđene su ponajprije na razinama vokalskih i akcenatskih ostvaraja, te u leksičkim razlikama, odnosno u riječima koje često već pripadaju pasivnome leksiku (npr. *c'āha*, Li – *k'ošara*, Os). Uključivanjem većega broja ispitanika te ciljanim ispitivanjem prema semantičkim poljima utvrdilo bi se vjerojatno da su leksemi koji su ovim istraživanjem potvrđeni samo u jednome punktu, sastavni dio leksika i drugoga, trećega punkta. No, ove razlike u dijalektološkim klasifikacijama nemaju značajne važnosti. Kod treće skupine govora razlika među utvrđenim dijalektološkim punktovima gotovo i nema, budući da su svi punktovi treće skupine zapravo zaseoci sela Lukovdol. Nakon pregleda osnovnih značajki govora po skupinama, u nastavku rada u fokusu će fonološke i morfološke analize biti govori odabranih punktova reprezentanata (usp. poglavlje 5.2.1.1.).

5.4. Metodologija rada

5.4.1. Fonološka analiza

Kako bi se izbjeglo izostavljanje nekih bitnih čimbenika, fonološki opisi izabranih mjesnih govora strukturirani su tablično s uobičajenim sastavnicama: na sinkronijskoj razini analiziraju se inventar, realizacija, distribucija s odgovarajućim primjerima, te na dijakronijskoj razini povijesni izvod. Kao polazni sustav u obradi vokalizma i konsonantizma uzet je starohrvatski sustav (Brozović – Ivić 1981: 221–225; Lončarić 1996: 67; 87).

Polazni vokalski sustav:

i			u
ě	ə		q
e	o		ę
	a		

Silabemi su u polaznome sustavu i slogotvorni sonanti *ʃ* i *ʒ*.

Ovaj je polazni inventar vokala rezultat procesa koji su se odvijali u praslavenskome i općeslavenskome periodu. Jedino su vokali **a* i **e* neizmijenjeno nasljeđe praslavenskoga (Lukežić 2012: 31–32). Ostali su vokali polaznoga sustava kontinuanate odgovarajućih jedinica konstituiranih u općeslavenskoj i zapadnojužnosl. jezičnoj fazi. U novijoj literaturi u

polaznome sustavu pretpostavlja se fonem *ę na mjestu *ě, kao rezultat procesa uženja jata (opsl. *ě > ZJsl. *ę).¹⁰⁸

Polazni konsonantski sustav:

sonanti			opstruenti		
w ¹⁰⁹		m	p	b	(f)
l	r	n	t	d	
j	ʃ	ń	c	s	z
			ć	đ	
			č	š	ž
			k	g	x

Fonem *f* u ishodišnome sustavu “javlja se efemerno, u neasimiliranim tuđicama, s tendencijom da prijeđe u /p/ čim se riječ usvoji” (Brozović – Ivić 1981: 222). U novijim radovima fonem *f* ne smatra se sastavnicom polaznoga konsonantskoga inventara već rezultatom preinaka uzrokovanih gubitkom slabih poluglasa (Matasović 2008: 158; Moguš 2012: 86; Lukežić 2012: 112–113).

Prije obrazloženja odabira polaznoga akcenatskoga sustava, radi sprečavanja eventualne terminološke zbrke, valja ukratko obrazložiti i različite stavove dijalektologā oko polaznoga akcenatskoga inventara hrvatskoga jezika. Naime, u suvremenoj hrvatskoj dijalektološkoj literaturi oko tog su se pitanja iskristalizirala dva gledišta. Prvo gledište zastupaju Milan Moguš (2010: 99) i Iva Lukežić (2012: 33). Ovi autori u naglasni sustav koji prethodi starohrvatskome uvrštavaju tri prozodema: jedan kratak (*[˘]) i dva duga, silazne (*^{˘˘}) i uzlazne (*^{˘˘˘}) intonacije. Prema tome, naglasni inventar u starijem praslavenskom i mlađem općeslavenskom razdoblju (usp. bilj. 47) čine tri naglasne jedinice: kratki naglasak (*òko, *plòtь), cirkumfleks (*zòlto, *gòrd) i akut (*kòrva, *kòlda). Pojava neoakuta (~) u radovima ovih autora smješta se u starije podrazdoblje starohrvatskoga (9. – kr. 11. st.). Valja naglasiti da se znak ~ tu odnosi na novi, dugi naglasak nastao retrakcijom. Starojezičnom naglasnom retrakcijom kojom se silina s poluglasa u slabome položaju povlačila na prethodni kratki slog nastaje, prema ovim autorima, mlađi kratki ([˘]) naglasak: *bobà > *bòb*. Novi kratki naglasak

¹⁰⁸ Usp. Lukežić 2012: 53.

¹⁰⁹ Za razliku od prethodnikā (Brozović – Ivić 1981.), Lončarić na mjestu današnjega labiodentalnoga sonanta *v* pretpostavlja polazišno bilabijalno *w*. Bilabijalno je *w* (uz *r) sastavnicom i polaznoga konsonantskoga sustava slovenskoga jezika (usp. Logar, OLA, 1981: 29).

rezultat je, dakle, procesā koji su se odvijali u starohrvatskome razdoblju, nakon zamuknuća poluglasa u slabome položaju koje se datira polovicom 11. st. (Matasović 2008: 171).

Drugo stajalište, temeljeno na spoznajama drugih starijih autora, danas zastupa Mate Kapović (2008: 1–2). Prema tom stajalištu dugi neoakut (~) jedinicom je već naglasnog inventara kasnog praslavenskog razdoblja¹¹⁰. Osim toga, prozodem koji je nastao retrakcijom na kratke slogove naziva se kratkim neoakutom (*'), stoga akcenatski likovi prema tome stajalištu već u praslavenskome glase *bòbь, *kǫr'ь, a naglasni je inventar praslavenskoga peteročlan: uz navedena dva neoakuta, čine ga i stari akut (*kǫrva), te kratki (*slǫvo) i dugi cirkumfleks (*zǫlto). Metatonijski cirkumfleks prema ovome pristupu nije dijelom polaznoga naglasnoga inventara. Takvo poimanje ishodišnoga inventara promicao je već Stjepan Ivšić (1911.), Stang (1965.) i dr.

Budući da se kod ovih teorija zapravo radi o dvama razdobljima, starijem (s tri prozodema) i mlađem (s pet prozodema proizašlih iz prethodnih tri), te budući da je u obradi igk. akcentuacije uzet polazni akcenatski sustav D sa zadanim polaznim akcenatskim jedinicama, pitanje kronologije postanka pojedinih prozodema za ovaj je rad dalje irelevantno.

Polazni je sustav u obradi igk. prozodije dakle sustav D iz *Fonoloških opisa*, 1981. Naime, s obzirom da svi navodi iz literature istočnogoransku kajkavštinu vežu uz centralne kajkavske govore, govore koji su bili u fokusu Ivšićeva istraživanja, ovdje se zbog dominantnoga stava o akcenatskoj povezanosti igk. govora s ostatkom kajkavštine kao akcenatsko polazište uzima kajkavski sustav D. Osim toga, prve analize građe s igk. terena pokazale su da je taj sustav najprihvatljiviji. U dosadašnjim istraživanjima kajkavskih govora utvrđeno je da se metatonijski cirkumfleks ne javlja podjednako, odnosno u nekim kategorijama on se javlja, a u nekima ne¹¹¹. Budući da je takova distribucija metatonijskoga cirkumfleksa utvrđena i u igk. govorima, polazni je sustav D bio najzahvalniji za opis onih kategorija u kojima se metatonijski cirkumfleks javlja, kao i onih u kojima izostaje.

Ostala tri sustava (A, B, C) polazišna su govorima štokavskoga i čakavskoga narječja. Neocirkumfleks je u tim sustavima zastupljen samo u Gmn., tip bābь (u sustavu C, odnosno u

---

¹¹⁰ Više polaznih prozodema (> 3) pretpostavlja i Fran Ramovš u analizi kronologije slovenskih akcenatskih pojava (riječ je o radu koji je objavljen 1950. u trećemu broju *Slavistične revije* – pretisnut 1997. u sabranim djelima Frana Ramovša). Ramovš, naime, za završnu fazu praslavenskoga pretpostavlja 6 akcenata – sve gore navedene te metatonijski cirkumfleks (1997: 510). Nastanak metatonijskoga cirkumfleksa u recentnoj se hrvatskoj literaturi vremenski smješta koncem ZJsl. faze, odnosno koncem 11. st. (Lukežić 2012: 56).

¹¹¹ Za podatke o frekvenciji metatonijskoga cirkumfleksa u ostatku (ne)kajkavskih govora zahvaljujem dr. sc. Aniti Celinić. Usp. i Celinić 2010: 29.

dijelu čakavskoga narječja i u tipovima *gŷnešb* i *bogãtoje*). Građa igk. govora pokazala je zastupljenost neocirkumfleksa u mnogo više kategorija, od kojih su neke predstavljene u sustavu D (uz *bãbb*, *gŷnešb*, *bogãtoje*, navedeni su primjeri *bãbojq*, *rŷbarjb* i *mŷslišb*) – stoga je kao polazni prozodijski sustav u obradi akcentuacije igk. govora uzet upravo sustav D čiji je najveći dio Ivšićeva osnovna kajkavska akcentuacija (u nastavku OKA, Ivšić 1936 [2012]: 70–72). OKA “za kajkavsko narječje pretpostavlja na mjestu starih kračina postojanje novih dugih metatonijskih naglasaka, nastalih u zadnjoj fazi praslavenskoga jezika (tzv. novoga praslavenskog akuta i novog cirkumfleksa), i njihov specifičan raspored. Ti se naglasci javljaju i u čakavštini i u štokavštini, ali u mnogo manje kategorija, a postoje i u slovenskom jeziku, koji je kajkavštini u tom pogledu bliži. No, i među njima ima razlika jer je distribucija tih naglasaka u slovenskome jeziku nešto drugačija nego u kajkavštini” (Celinić 2010: 28). Polazni sustav D sastoji se tako od triju jedinica: $\hat{}$, $\tilde{}$ i $\`$ . Naglasak  $\hat{}$  u OKA-i odgovara praslavenskome cirkumfleksu (*\*mêso*) te metatonijskome cirkumfleksu. Naglasak  $\tilde{}$  odgovara novome akutu na dugim i kratkim vokalima, a kratki  $\`$ starome kratkom (**ðko*) te starome akutu (**bãba*), usp. Ivšić 1936 [2012]: 30. Ostala podrijetla ovih polaznih jedinica opisana su u FO, 1981: 226. U ovome polaznome sustavu nije zastupljen progresivni pomak starog cirkumfleksa koji je djelomično zahvatio neke igk. govore. Pretpostavlja se da je ta pojava provedena koncem 1. tisućljeća (Ramovš 1977a: 510).

Prema Ivšiću “glavna je razlika između štokavske i čakavske akcentuacije s jedne strane i kajkavske s druge, što je metatonijski akcentat¹¹² $\hat{}$ u kajkavskom dijalektu kud i kamo običniji nego u štokavskom i čakavskom” (Ivšić 1936 [2012]: 30). Metatonijski je cirkumfleks u kajkavštini također polazno dug, odnosno, u praktičnome smislu to znači da se sve riječi koje pripadaju spomenutim Ivšićevim kategorijama, uz one sa starim dugim cirkumfleksom, u kajkavštini smatraju polazno dugo naglašenima (Celinić 2010: 29).

---

¹¹² Rezimirajući dotadašnje oprečne stavove slavista o mogućem porijeklu neocirkumfleksa Zubčić (2006: 29–35) je prikazala slijed ideja o etimologiji toga naglaska te distribuciji u raznim fazama njegova ravoja. Prikazavši temeljne postavke znanstveno utemeljene teorije C. Stanga o metatonijskome podrijetlu neocirkumfleksa (nasuprot teoriji o kompenzacijskome duljenju kao uzroku nastanka neocirkumfleksa) Zubčić se i sama priklanja toj tezi te sekundarni cirkumfleks (prije induktivnog donošenja zaključaka rabi termin *sekundarni* u značenju 'onaj cirkumfleks koji je sekundarno razvijen i koje se po podrijetlu razlikuje od praslavenskoga', 2006: 31) koji se u sjevernoj čakavštini pojavljuje u dvjema morfološkim kategorijama (u prezentu glagola *e*-tipa te u određenome liku pridjeva tipa *sîti*, *bogãti*, *stârî*) nazivlje *metatonijskim*. Polemike o podrijetlu neocirkumfleksa aktualne su i u novijim akcentološkim radovima: usp. Langston 2007. i Kortlandt 2013. Teoriji o metatonijskome podrijetlu neocirkumfleksa u svima trima protojedinicama (kajk., čak., štok.) priklanja se u svome najrecentnijem djelu i Iva Lukežić (2012: 54–57).

Ivšičeve kategorije u kojima se, dakle, na mjestu stare kračine javlja metatonijski cirkumfleks (˘) su: 1. u primjerima kao *cêstar, mlînar, rîbič, rîbñak, govêdina, bâbin, gâvran, pâvuk* pored *pàvučina*; 2. u Ijd. imenica ženskoga roda gdje je u štokavskom govoru kratki akcent ispred dugog vokala starijeg ili mlađeg postanja: *krâvom, lopâtom, jâgodom*, Ijd. zamjenica *mênom, têbom, sêbom*; N mn. srednjeg roda: *lêta, mêsta, korîta, kolêna*; G mn. *jâgod, šîbic*; LI mn. m./s. r. *orêhi(h), potôki(h), korîtih*; I mn. *ženâmi, (ž) nîmi*; u pridjevima, zamjenicama i rednim brojevima tipa *slâbi, sîti, dûgi, bogâti, plemenîti, vêkši, novêji, nêki, pîvi, drûgi*; Ljd. *na ognû, f peči / na prâgu, na pocêku, na orêhu, potôku, v rîti*; 3. u prezentu tipa *sêdem, lêžem, gînem, rêžem, čûjem, kupûjem, vîdim, mîslim, dêlam*; u glagolskom pridjevu trpnom: *prêden, vîden, mûčen, rêzan*; u glagolskom pridjevu radnom: *grîzel, dîgel/ jêla, krâla, gorêla*; 4. u zatvorenim slogovima kao: *hrûška, višña, črêšña, svâdba, zâjci* (analogijom i *zâjec*), *pâlci* (analogijom i *pâlec*), *trgôvci* (*trgôvec*), *ponedêlek* (analogijom prema ostalim padežima: Gjd. *ponedêlka*); *lisîčji, pšenîčni, gôrni, srêdñi*; 5. u primjerima kao *svôra, slôga*; 6. u primjerima *otâva, oprâva, kôža, mêla*; 7. u primjerima kao: *fîži* (< *vъ xîži*), *jûtro* (< *vъ jûtro*), *vêčer* (< *vъ vêčerъ*). Mijo Lončarić (1996: 23) ovom je popisu dodao još dvije kategorije: A mn. *i*-osnova: (*v*) (*j*)ôči i A jd. *a*-osnova (*v*) *zêmlu, vôdu*. U praktičnome smislu to znači da se sve riječi koje pripadaju spomenutim Ivšičevim kategorijama, uz one sa starim dugim cirkumfleksom, u kajkavštini smatraju polazno dugo naglašenima (Celinić 2010: 29).

Novi akut na staroj kračini stoji prema Ivšiću u sljedećim kategorijama: 1. u primjerima kao *zêlje, grôblje, stôlnak*; 2. Nmn. s. r. *sêla, rešêta, ôkna, rêbra, jâjca*; 3. Gmn. *lônec, kônec*; 4. LI mn. m. i s. *kôni(h), vôli(h), kôli(h)*; 5. u pridjevima kao *nôvi, dôbri, širôki, zelêni; Bôžji, kôzji*; 6. u rednim brojevima *trêti, sêdmi, ôsmi*; 7. u pridjevima kao *žênski, kôñski, peklênski* i dr.

Ovakvim se pristupom fonološkoj analizi teži dobivanju cjelovite slike pojedinoga punkta/skupine govora, pa onda i cijeloga poddijalekta. Na kraju fonološkoga opisa pojedinoga punkta dodano je poglavlje s komentarima i činjenicama koje se ne uklapaju direktno u strukturu tablica. Svaki je fonološki opis cjelina sama za sebe, a poredbe između pojedinih govora /skupina govora donose se naknadno u zasebnim poglavljima.

5.4.2. Morfološka analiza

Morfološka analiza provedena je prema metodologiji koja je uobičajena u hrvatskoj dijalektologiji pri morfološkim opisima kajkavskih govora¹¹³. Analizom *U1*, a zatim i *U2* došlo se do zaključka da se između triju odabranih punktova na planu morfologije govori Osojnika i Smišljaka uglavnom podudaraju, dok je analiza lukovdolske građe pokazala razlikovanje od preostalih dvaju sustava tek u nekoliko nastavaka imeničke sklonidbe *a-* i *i-* vrste. Osim toga, lukovdolski je idiom determiniran upitno-odnosnom zamjenicom *k'e* za 'neživo', dok je u govorima Osojnika i Smišljaka potvrđena zamjenica *kaj*. Međutim, budući da su ***u svemu ostalome morfološki sustavi triju odabranih govora međusobno podudarni*** – ovdje će se zbog funkcionalnosti i svrsishodnosti sve promjenjive vrste riječi ovih govora obraditi u jednoj cjelini, a sve će se posebnosti posebno istaknuti i interpretirati s naznakom kratice punkta u kojem su potvrđene¹¹⁴.

Nepromjenjive su vrste riječi također obrađene kumulativno, bez specificiranja po sustavima, a pripadnost primjera punktu u kojem je potvrđen naznačena je odgovarajućom kraticom (v. poglavlje 1.1.). Naime, analizom upitnika *U2* došlo se do spoznaje da se u svim analiziranim punktovima na morfološkoj razini nepromjenjive vrste riječi ne razlikuju. Razlika je razvidna u akcenatskome pogledu (Os, VJ, MJ, Li: *k'uliko, t'akovo*; Lu, Sm i svi ostali: *kul'iko, tak'ovo*), zbog toga je uz svaki primjer donesena kratica koja pokazuje punkt u kojem je primjer potvrđen.

Napomene o morfonološkim alternacijama utkane su u tkivo teksta u onim poglavljima gdje je potrebno o njima reći, pa je tako u poglavlju o sklonidbi imenica obrađena, primjerice, glasovna promjena sibilizacija (Njd. *v'ūk, Nmn. v'ūki*), a u poglavlju koje tematizira glagolski sustav obrađene su one alternacije koje se javljaju prilikom tvorbe prezenta i sl. (*j'ōkat inf. – j'ōčem 1. jd. prez*). Morfonologija je, naime, “dio gramatike koji proučava fonemski sastav morfema i međusobne veze između strukture morfema i njihova funkcioniranja” (Barić i dr. 2005: 76) odnosno ona se bavi “promjenama glasova, fonova –

---

¹¹³ Usp. Celinić 2000., Maresić 2000. Slični metodološki postupci primjenjuju se i u morfološkim odlomcima u radovima koji nisu isključivo morfološke problematike, već opisuju govor kojega punkta u cjelini, usp. Jedvaj 1956., Lončarić 1977., 1986; Težak 1981b., Jembrih – Lončarić 1982.–1983., Kalinski – Lončarić 1994, Maresić 1992., Houtzagers 1999., Lisac 2006. ili pak obrađuju neki uži aspekt kajkavske morfologije, usp. Kalinski 1987, Maresić 1995, Zečević 1992, 1995, Horvat 2012. itd. O polazištima obrade pojedine vrste riječi više u nastavku, u morfološkim poglavljima.

¹¹⁴ Kumulativna obrada morfologije više govora, skupine govora ili cijeloga dijalekta provedena je i u spomenutim opisima i monografijama kajkavskih govora: Maresić 2000, Lisac 2006.

onda eventualno i fonema – unutar morfova koje su posljedica dodira morfova, odnosno okoline u kojoj se morf ili fon nalaze” (Marković 2013: 2).

Ovdje ćemo se, na za to predviđenim mjestima, zasebno baviti sibilizacijom, jotacijom i palatalizacijom, prema tradicionalnome kroatističkome pristupu, ne umanjujući činjenicu da su zapravo sve to u širokome smislu vrste palatalizacije. Palatalizacija je u najširem smislu riječi “svaki fonološki proces, svaka promjena pri kojoj glas koji nije bio palatalan postaje palatalan ili alveolo-palatalan (ako je oblikovan jednostavno) ili palataliziran (ako je oblikovan složeno, upravo dodatno)” (Marković 2013: 43). Uz to, naglasak će pri obradi morfonoloških alternacija biti na morfološkim glasovnim promjenama, odnosno onima koje su uvjetovane određenim obličnim i tvorbenim okružjima u kojima se glas u morfu nađe. Marković (2013: 32) za hrvatski jezik navodi šest takvih promjena: palatalizacija (u užem smislu riječi), sibilizacija, jotacija, promjene u I. i II. glagolskoj vrsti, prijevoj i naglasne promjene te internacionalni sloj promjena. Fonološke glasovne promjene (jednačenja po zvučnosti i mjestu tvorbe, ispadanje konsonanata, umetanje *j* i *a*, promjena *l > o*, prijeglas) bit će obrađene u sklopu fonoloških opisa.

Zbog povezanosti s paradigmama, naglasni će tipovi imenica, glagola i riječi koje se sklanjaju prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola (te govora Osojnika, usp. poglavlje 9.5.) biti obrađeni u sklopu morfološkoga opisa igk. govora.

Kao polazni sustav u morfološkoj analizi deklinacijskih paradigmi uzima se općeslavenski sustav te oblici navedeni u gramatikama Ivšić 1970; Jurišić 1944 [1992]; Hamm 1970; Damjanović 2005; Matasović 2008. Gramatike Josipa Hama i Stjepana Damjanovića opis su staroslavenskoga jezika, dakle književnoga jezika baziranoga na makedonskome jeziku, te se oblici navedeni u njima samo uvjetno mogu smatrati polazišnim govorima hrvatskoga jezika. Usporedba morfoloških osobina staroslavenskoga književnoga jezika s morfološkim osobinama općeslavenskoga organskoga jezika, zorno prikazanim u monografiji Ranka Matasovića (2008.)¹¹⁵, pokazala je ipak podudaranja u bitnim morfološkim crtama ovih dvaju sustava, stoga su, uz metodološke zadržke, i staroslavenski oblici ovdje poslužili kao pomoćni instrument pri određivanju polazišnih oblika.

---

¹¹⁵ Premda u periodizaciji Matasović razlikuje praslavensko i općeslavensko razdoblje te u fonološkome dijelu analizira razvoj polaznih jedinica u slijedu psl. > opsl. > ZJsl., u morfološkome dijelu donosi samo oblike praslavenskoga (i staroslavenskoga) jezika.

5.5. Kratice i transkripcija

Kratice za lingvističke pojmove (za kratice punktova usp. poglavlje 1.1.) upotrijebljene u ovome radu su:

psl. – praslavenski	pr. r. – pridjev radni
opsl. – općeslavenski	pr. trp. – pridjev trpni
ZJsl. – zapadnojužnoslavenski	N, G, itd. ¹¹⁶ – nominativ, genitiv, itd.
ž./m./s. r. – ženski/muški/srednji rod	pl. t. / sg. t. – pluralia / singularia tantum
jd. – jednina	im. – imenica
mn. – množina	zb. im. – zbirna imenica
inf. – infinitiv	pridj. – pridjev
prez. – prezent	komp. – komparativ
pril. – prilog	prij. – prijedlog
imp. – imperativ	čest. – čestica
fut. – futur	br. gl. / br. r. – broj glavni / redni
zamj. – zamjenica	svr. / nesvr. – svršeni / nesvršeni glagol
vez. – veznik	top. – toponim
pf. – perfekt	fraz. – frazeološki izričaj
1., 2., 3. – prvo, drugo, treće lice	np – naglasna paradigma
pr. neod. – neodređeni pridjev	pr. odr. – određeni pridjev

U radu je primijenjena tradicionalna hrvatska dijalektološka transkripcija. U bilježenju samoglasnika, suglasnika i naglasaka primijenjen je fonološki kriterij. To znači da je za prozodiju korišten znak ' za naglašeni slog te ^ˉ za duljinu. U poglavljima o realizaciji te u ogleđima govora navedene su fonetske karakteristike. Pritom je za kratki naglasak korišten znak [˘]¹¹⁷, za dugi silazni ^ˆ te za dugi uzlazni Ivšićev¹¹⁸ [˜]. Pri tromijoj realizaciji kratkoga

¹¹⁶ Gramatička odrednica koja stoji iza primjera odnosi se konkretno na samo taj jedan primjer, dok gramatička odrednica koja stoji na početku niza primjera određuje upravo te sve primjere. Ta je cjelina na kraju odvojena znakom ;.

¹¹⁷ Premda u svim igk. govorima ne postoji opreka po kretanju tona u kratkome slogu, kratki se naglasak ovdje u poglavljima o realizaciji te u ogleđima govora tradicionalno bilježi znakom [˘], a ne iktusom.

¹¹⁸ Dugi uzlazni akcent Finka i Barac-Grum u svim radovima koji se tiču igk. problematike bilježe simbolom kojim se tradicionalno označava štokavski dugouzlazni akcent. Autori to objašnjavaju njegovom realizacijom po kojoj je "(...) taj akcent bliži po izgovoru štokavskom dugouzlaznom akcentu nego čakavskom i kajkavskom akutu, (...)" (usp. Barac-Finka 1963: 347 te poglavlje 6.3.2. ovoga rada). Iako je realizacija dugoga naglasaka u

naglaska u fonetskom se bilježenju koristio znak ". U bilježenju ishodišnih i pretpostavljenih oblika (usp. npr. u bilj. 191) koristi se zvjezdica (*). Kod manje poznatih i frekventnih leksema navedeno je i njihovo značenje.

Kao što je napomenuto u bilješci 31, pri donošenju primjera iz drugih (ne)goranskih punktova zadržana je transkripcija iz izvornika.

Slovni znakovi za neke glasove igk. govora:

ɛ – zatvoreni glas tipa *e*

o – zatvoreni glas tipa *o*

ɑ, ɛ... – glasovi izgovoreni nazalno

ɛ, u... – otvoreni vokali

ə – poluglas

č̣, ʒ̣ – afrikate srednje vrijednosti

ʒ, ʎ – slogotvorni sonanti

ʎ, ɲ – palatalni sonanti

ɖ, z... – glasovi izgovoreni obezvučeno

ĩ, ũ – neslogovnost vokala

Kratice za literaturu:

FO – *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom (OLA)*, 1981.

HJA – *Hrvatski jezični atlas*

---

svim analiziranim punktovima i danas uistinu 'štokavoidna', primjeri duge uzlazne intonacije ekscerpirani iz korpusa prikupljena na igk. terenu u ovom se radu (u poglavljima o realizaciji i ogledima govora) označavaju zavnutim znakom (~) koji je u hrvatskoj dijalektologiji inauguirao Stjepan Ivšić (1911: 137).

6. Fonološki opis govora Osojnika¹¹⁹

6.1. Vokalizam

6.1.1. Inventar

Vokalski je inventar monofonški, čine ga 5 dugih i 6 kratkih jedinica.

<u>dugi</u>		<u>kratki (naglašeni i nenaglašeni)</u>		
$\bar{i}$	$\bar{u}$	i		u
$\bar{e}$	$\bar{o}$	e	$ə$	o
	$\bar{a}$		a	

Silabemi su i i $\bar{i}$ te nenaglašeni l i l ¹²⁰.

Fonematičnost jedinica vokalskog inventara utvrđena je metodom komutacije. Ovdje se donose samo neki primjeri za vokal $ə$.

$ə$ $p'əkəl$ 'pakao' - $p'ekəl$ pr. r. m. jd. od 'peći'

¹¹⁹ U prethodnim poglavljima u kojima su analizirane značajke govora po trima skupinama (poglavljja 5.3.1., 5.3.2 i 5.3.3) analiza je krenula od akcentuacije zbog njene važnosti u klasifikaciji istočnogoranskih govora. Ovdje, međutim, u fonološkim opisima triju punktova reprezentanata analiza slijedi uobičajeni poredak: vokalizam, konsonantizam i naposljetku prozodija. Tako je strukturirana većina suvremenih fonoloških opisa kajkavskih govora: Celinić 2005, Kuzmić 2008, Malnar 2012.

¹²⁰ Silabemi l i l potvrđeni su samo u riječima stranoga podrijetla (v. poglavlje 6.1.3.), stoga se njihova funkcija mora shvatiti uvjetno. Naime, u monografiji o fonologiji hrvatskoga jezika Marija Turk takve, nepodesne skupove suglasnika u slogu koji karakterizira slijed VCR (pri čemu je R=sonant, a C=okluziv ili frikativ) naziva *bočnima*. Slogotvornost takvih skupova postoji na fonetskoj razini, što znači da bi riječ potvrđena u mjesnome govoru Os $šp'ēgəl$ fonološki imala jedan slog, fonetski dva: $špe-gəl$. Jezgru takvih slogova ne čine vokali, već alofoni suglasničkih fonema (Turk 1992: 41–44). U hrvatskome književnome jeziku takvi leksemi pripadaju sekundarnome sustavu koji sadrži riječi stranoga podrijetla te koji se na fonotaktičkoj razini upotpunjava s primarnim sustavom s domaćim riječima čije su fonološke strukture, uz određeni stupanj transformacije, naslijeđene (1992: 144–145). Zrinka Jelaska, također u monografiji o fonološkoj strukturi hrvatskoga jezika, takve foneme u riječima stranoga podrijetla naziva rubnima, što ih implicitno marginalizira u odnosu na ostale, nerubne foneme: “Stoga riječi iz rubnijih kategorija hrvatskoga rječnika mogu dati fonemsku rubnost glasovima pa se kao netipični ili posve rubni fonemi doživljavaju glasovi koji razlikuju uglavnom ili isključivo strane riječi, bez obzira na njihov broj” (Jelaska 2004: 67). Prema Jelaski, oponent rubnim fonemima su prototipni fonemi, poput $/a/$, $/e/$, $/p/$, $/k/$, itd. Prototipni fonemi “razlikuju ili mogu razlikovati mnoštvo riječi, uključujući i riječi koje se doživljavaju kao najbolje hrvatske riječi (izvorne hrvatske riječi, odnosno stare, obične i česte riječi slavenskoga podrijetla)” (2004: 67). Prema navedenim spoznajama ovih dviju autorica, maksima *Jednom fonem - uvijek fonem* koju su zagovarali sljedbenici praške lingvističke škole ne primjenjuje se doljedno u slučaju atipičnih fonema u riječima stranoga podrijetla. Odnosno, takvim se fonemima ipak pridaje status rubnih jedinica.

Nenaglašeni poluglas može se zamijeniti vokalom *a*, posebice u poziciji gdje kontinuirano sekundarni poluglas, i ima tendenciju ispadanja iz inventara nenaglašenih vokala, no određeni minimalni parovi ukazuju na (još uvijek) njegovu funkcionalnost u nenaglašenome slogu:

sv'ekər Njd. 'svekar' – *sv'ekar* Gmn. od 'svekrva'

6.1.2. Realizacija

Navedeni se vokalski fonemi ostvaruju u sljedećim varijantama, neovisno o fonemskom kontekstu:

dugi	kratki (naglašeni i nenaglašeni)
/ī/: [i]	/i/: [i]
/ē/: [e, e, e ⁱ]	/e/: [e, e, e ⁱ]
/ā/: [a, a]	/a/: [a]
/ō/: [o, o, o ⁿ]	/o/: [o, o]
/ū/: [u, u]	/u/: [u]
/r̄/: [r̄, ər]	/ə/: [ə]
	/r̄/: [r̄, ər]
	/l̄/: [l̄, əl̄]

Naglašeni vokali:

- Dugi vokali *ē* i *ō* mogu imati srednju realizaciju, *ē* i *ō*: *bērsa* 'bijeli talog na vinu', *kolēnce* 'zglob na prstu', *šēst*; *drōga*, *ōkna* Nmn., *bōlnica*

- Kratki se *o* i *e* u naglašenom položaju mogu zatvoriti: *ōko*, *dōsta*; *mēsto*. Uz nazal vokal *o* zamjenjuje se vokalom *u* u određenih priloga (*ūnda*, *onūliko*)¹²¹ ili se, uz ispadanje sonanta, izgovora nazalno: *ū* 'on, onaj'. Međutim, zamjena *o* > *u* ili nazalni izgovor vokala nisu provedni dosljedno (*pōmoč̣*, *dōm*), stoga je riječ o fakultativnoj pojavi.

- I ostali se vokali uz nazale ponekad izgovaraju nazalno, uz ispadanje *n* ili *m*: *štēpl̄i* 'cjepanice koje na *vogl'ēnici* drže zemlju', *s tē* 's tim', *sə* 'sam', *kā* 'kamo', *za nēč̣i* 'za nečim', *n̄sə* 'nisam'

¹²¹ Potvrđeni su i likovi *k'uliko* i *t'uliko*.

- U dugim slogovima vokali $\bar{e}$ i $\bar{o}$ ponekad se izgovaraju diftonški s oslabljenom artikulacijom drugoga člana: *voglě̄hne*, *zamě̄tal*, *stô^u*
- Uz sonant *r* kratko se *e* izgovara otvoreno: *vě̄ra*, *mě̄ra*, *žě̄re* 3. jd. prez.
- Dugo se *a* sporadično zatvara do $\hat{a}$: *dân*, *tât*.
- Samoglasno se *r* u dugim slogovima može realizirati kao $\bar{a}$: *bârki*, *mârlac*. I u suglasničkom skupu *-rl* u finalnome položaju glagolskog pridjeva radnog u muškome rodu $\bar{r}$ alternira sa sekvencom $\bar{a}$: *stârl*, *ôtpârl*, *zâpârl*, *râzdârl*.

Nenaglašeni vokali:

- Nenaglašeni vokali artikuliraju se reducirano s tendencijom ispadanja, posebice u finalnoj poziciji priloga: *viš^e*, *gôr^e*, *sîm*, *tâm*, *kâm*, *dôst*. Redukcija zanaglasnog *i*, djelomična ili potpuna,¹²² zabilježena je najviše u primjerima 2. mn. imp.: *rěcⁱte* || *rěcte*, *pěcⁱte* || *pěcte* te u primjerima *čëtri*, *kûlko*, *tûlko*, *pozâbⁱla* pr. r. ž. jd., *îdmo* 1. mn. prez., koji također alterniraju s inačicama u kojima zanaglasno *i* ne ispada.
- Nenaglašeni vokali *e* i *o* mogu se zatvoriti: *pôsêkâl*, *jâkô*, *večĉera*, *čövek*.

6.1.3. Primjeri¹²³

Dugi vokali

$\bar{r}$	<i>b^rki</i> Nmn., <i>jel^rta</i> pl.t. s. 'krvavice', <i>kr^rĭlat</i> inf. 'pokazivati prstima', <i>p^rĭla</i> pr. r. ž. jd., <i>v^rino</i> , <i>nagr^rĭnâmo</i> 1. mn. prez., <i>marg^rĭl</i> 'kamen međaš', <i>ocv^rirki</i> 'čvarci', <i>kop^rĭce</i> pl.t. ž. 'visoke čarape', <i>žalod^rĭja</i> 'hladetina' ¹²⁴ , <i>p^rĭščanci</i> Nmn. 'pilići', <i>laxkom^rĭja</i> , <i>zal^rĭknit</i> inf. 'zagrcnuti', <i>raspe^rĭvat</i> 'razvažati', <i>p^rĭr</i> ;
-----------	---

¹²² Brozović (1963: 107) navodi da su "različiti stupnjevi i vidovi samoglasničke redukcije prilično rašireni u srpskohrvatskim govorima, osobito na zapadu (*u kajkavaca prvenstveno u Gorskom kotaru* [istaknula M.M.], u čakavaca rjeđe, u štokavaca u mnogim ikavskim i rjeđe ijekavskim govorima, bilj. 16)" te da postoje dva različita stupnja intenziteta redukcije: redukcija nultog stupnja, koju ne bilježimo posebnim znakom, i djelomična redukcija, koja se bilježi samoglasnikom u eksponentu. U mjesnome govoru Osojnika preteže redukcija nultoga stupnja (usp. poglavlje 6.1.4.), odnosno potpuna eliminacija vokala u inicijalnome (afereza), medijalnome (sinkopa) i finalnome (apokopa) položaju (Marković 2013: 12).

¹²³ U fonološkim opisima svih triju punktova te u morfološkom dijelu rada nalaze se brojne riječi čije je značenje potencijalno nejasno. Kada je takova riječ u kanonskome obliku (Njd. u imenica i pridjeva, infinitiv u glagola) tada je uz nju obično navedeno i značenje. Međutim, kada su potvrde navedene u nekome drugome obliku (npr. u glagolskome pridjevu radnome ili imperativu) tada je njihovo značenje navedeno u poglavlju 13., uz njihov kanonski oblik, radi preglednosti i rasterećenja glavnoga teksta.

¹²⁴ Prema Skoku (I, 546), dalmatsko-romanski leksički ostatak.

<i>ē</i>	<i>kor'ēne</i> 'mrkva', <i>bl'ēda</i> 'blijeda', <i>l'ēp</i> , <i>pond'ēlǎk</i> , <i>č'ēpet</i> inf. 'čučati', <i>j'ētika</i> 'ljutnja, zloća', <i>žl'ēmala</i> pr. r. ž. r., <i>sm'ērum</i> 'stalno', <i>sem'ēne</i> , <i>f'ērtun</i> 'pregača', <i>z'ēle</i> , <i>g'ērma</i> 'kvas', <i>p'ērje</i> , <i>več'ēra</i> , <i>prošč'ēne</i> , <i>kn'ēdli</i> , <i>m'ēla</i> , <i>gov'ēdina</i> ;
<i>ā</i>	<i>k'ā</i> 'koja', <i>k'al</i> 'lokva', <i>R'āzdoje</i> top. ime šume, <i>sl'āk</i> 'vrsta korova', <i>br'āda</i> , <i>fkr'āla</i> pr. r., <i>m'āčka</i> , <i>pr'āse</i> , <i>ot'āva</i> , <i>j'ājac</i> Gmn., <i>m'ālkac</i> 'malo', <i>ul'āfka</i> 'žniranac', <i>žensk'āroš</i> , <i>utan'āčit</i> inf. 'utvrditi', <i>bog'āsat</i> inf. 'kleti Boga', <i>dom'āče</i> , <i>vr'ātaca</i> 'vratašca', <i>nik'āmər</i> 'nikamo', <i>j'āzbac</i> 'jazavac';
<i>ō</i>	<i>'ōv p'ōt</i> , <i>razl'ōčit</i> inf. 'razdvojiti', <i>t'ōč</i> pril. 'malo prije', <i>r'ōb</i> 'rub', <i>z'ōb</i> , <i>c'ōta</i> 'okrugli vrh kape', <i>spr'ōti</i> pril. 'redovito, kontinuirano', <i>okr'ōgle</i> , <i>r'ōštat</i> inf. 'bučiti', <i>m'ōži</i> , <i>vr'ōče</i> , <i>sk'ōsat</i> inf. 'sasjeckati', <i>kr'ōsna</i> 'razboj', <i>gr'ōže</i> , <i>izv'ōrdano</i> 'istrošeno', <i>v'ōščit</i> inf. 'priuštitu komu što', <i>r'ōka</i> , <i>Os'ōnik</i> 'Osojnik';
<i>ū</i>	<i>s'ūnce</i> , <i>tr'ūpac</i> , <i>p'ūkat</i> , <i>r'ūžit</i> , <i>zgr'ūntat</i> inf. 'razmisliti', <i>c'ūcək</i> , <i>vrej'ūje</i> 3. jd. prez. 'žulja', <i>k'l'ūču</i> DLjd., <i>č'ūn</i> , <i>pilim'ūdac</i> 'krpelj', <i>mač'ūkano</i> 'maleno', <i>v'ūk</i> , <i>v'ūkla</i> pr. r., <i>žl'ūndra</i> , <i>ž'ūt</i> , <i>ž'uč</i> , <i>ž'ūna</i> , <i>g'ūlit</i> , <i>bl'ūza</i> , <i>s'ūša</i> ;

Dugi slogotvorni sonant

<i>ř</i>	<i>k'řt</i> , <i>ž'řt</i> 'drvo kojim se učvršćuje voz sijena', <i>v'řmit</i> inf., 'vratiti', <i>s'řbi</i> 3. jd. prez., <i>g'řdo</i> , <i>x'řkat</i> , <i>st'řla</i> pr. r. ž. jd.;
----------	---

Kratki vokali (naglašeni i nenaglašeni)

<i>i</i>	<i>b'ižat</i> , <i>k'idat</i> 'čistiti staju ili snijeg', <i>z'ijat</i> inf., <i>s'ir</i> , <i>m'iza</i> 'ladica', <i>d'ivan</i> 'govor', <i>'iscedit</i> inf., <i>t'ič</i> 'jastreb', <i>v'išna</i> , <i>gl'ibok</i> , <i>čel'inak</i> 'pčelinjak', <i>štr'ik</i> , <i>g'izdava</i> , <i>c'ima</i> , <i>pr'ipravit</i> inf., <i>m'isec</i> , <i>pov'itica</i> 'kvasni kruh s jajima', <i>maš'inat</i> inf. 'vršiti žito', <i>r'ijf</i> 'daska za pranje rublja', <i>t'ica</i> ; 3. jd. prez. <i>s'ēdi</i> , <i>v'ēli</i> , <i>l'eti</i> , <i>kob'ilica</i> 'skakavac'
<i>e</i>	<i>l'eto</i> , <i>m'edved</i> , <i>m'exur</i> , <i>M'ekota</i> top. ime šume, <i>š'enica</i> , <i>l'etet</i> '1. letjeti; 2. trčati', <i>l'esica</i> , <i>kred'enc</i> 'kuhinjski ormarić', <i>P'etrovo</i> ¹²⁵ 'blagdan sv. Petra, 29. VI.', <i>kr'eļut</i> 'krilo ptice', <i>p'etļat</i> inf. 'prositi', <i>nev'eļava</i> 'lijena', <i>pr'evračat</i> inf. 'prevrtati', <i>t'entat</i> inf. 'nagovarati', <i>k'ebər</i> 'hrušt', <i>fuz'ekli</i> pl. t. m. 'muške čarape', <i>st'eļa</i> 'paprat', <i>st'ekla</i> 'luda', <i>pot'ekar</i> 'pogotovo'; DLjd., Nmn. <i>n'oge</i> , <i>c'ure</i> , <i>iše</i> 'kuće';

¹²⁵ U Osojniku je crkva svetoga Petra, dijelom je župe Lukovdol.

a	<i>z'abalal</i> 'bacio' pr. r. m. jd., <i>pr'aščak</i> 'svinjac', <i>v'aļe</i> , <i>n'azovi</i> 2. jd. imp., <i>n'apeļat</i> inf. 'navesti koga na što', <i>z'aglavo</i> 'hitno', <i>p'ačat se</i> inf. 'miješati se u tuđe poslove', <i>m'aša</i> , <i>n'aco</i> 'noćas', <i>kr'ava</i> , <i>zid'anica</i> 'podrum', <i>parad'ajz</i> ; <i>h'īta</i> 3. jd. prez., <i>ž'ena</i> , <i>k'ōža</i> , <i>n'ovac</i> Gmn., <i>n'a pašo</i>
o	<i>t'oča</i> , <i>d'opeļal</i> pr. r. m. jd., <i>'orej</i> 'orah', <i>'otoman</i> , <i>p'opreko</i> , <i>st'ožina</i> 'stog sijena', <i>s'olika</i> , <i>s'obota</i> , <i>'orjemo</i> 1. mn. prez., <i>k'otač</i> , <i>k'orlat</i> 'korito za sijeno', <i>sak'ojako</i> , <i>sir'omak</i> , <i>'okrak</i> 'buncek', <i>pr'oč</i> pril., <i>šm'ogor</i> 'kvruga na drvetu', <i>st'oza</i> 'staza', <i>kl'ošč</i> 'krpelj', <i>k'okot</i> , <i>p'ojt</i> , <i>p'olok</i> 'pokraj'; <i>m'ēso</i> , <i>s'elo</i> , <i>t'ekoti</i> pl.t. ž. 'nametnici na peradi', Ijd. <i>m'aščo</i> , <i>b'abo</i> ;
u	<i>'ufat se</i> , <i>d'ur</i> 'skroz', <i>j'utre</i> 'sutra', <i>b'uča</i> , <i>s'uza</i> , <i>c'ukat</i> inf. 'trzati', <i>k'usa</i> 'podsuknja', <i>k'ušnit</i> inf., <i>d'upkom</i> pril. 'sasvim, do kraja', <i>p'uļkat</i> inf. '1. uznemiravati površinu vode; 2. igrati se vodom', <i>k'uliko</i> , <i>p'uno</i> , <i>V'uzam</i> , <i>vn'uk</i> , <i>k'upčēč</i> 'umanj. od kup', <i>p'utan</i> 'kokošji grkljan', <i>kr'umpir</i> ; DLI jd. <i>č'oveku</i> , <i>c'ūcku</i> , <i>s'elu</i> , <i>J'edrču</i> , <i>s'akemu</i> 'svakome', <i>m'inut</i> Gmn., <i>m'exur</i> , <i>j'abuka</i>
ə	<i>z'əlva</i> , <i>p'əs</i> , <i>d'ənəs</i> , <i>k'əsno</i> , <i>k'əda</i> , <i>p'əčki</i> pl.t. m. 'kožice od grožđa, ostaci od tropa', <i>n'əčka</i> '1. posuda za pranje rublja; 2. posuda za miješanje tijesta', <i>g'əni</i> se 2. jd. imp. 'pokreni se', <i>z'asəkal</i> pr. r. m. jd. 'potrošio, raskućio'; <i>j'ālən</i> , <i>p'osəl</i> , <i>k'otəl</i> , <i>v'inkəl</i> 'stolarski ili bravarski kutomjer', <i>p'ētək</i> , <i>č'esən</i> 'češnjak', <i>r'ēbər</i> Gmn.

Slogotvorni sonanti (naglašeni i nenaglašeni)

ɣ	<i>k'rtica</i> , <i>m'ɣzəl</i> , <i>v'ɣt</i> , <i>v'ɣtat</i> inf. 'bušiti', <i>t'ɣšče</i> 'vinograd', <i>d'ɣžali</i> pr. r. m. mn., <i>t'ɣta</i> 'vinova loza', <i>g'ɣba</i> , <i>x'ɣbət</i> 'leđa', <i>x'ɣga</i> , <i>f'ɣtaļ</i> , <i>st'ɣgat</i> , <i>šm'ɣkav</i> , <i>v'ɣba</i> ; <i>j'adyka</i> , <i>j'etɣva</i> , <i>'ostɣva</i> 'drveni rašljati stup oko kojeg se slaže sijeno', <i>št'okɣl</i> 'stolac bez naslona';
l̥	<i>v'inkl̥</i> 'kutomjer', <i>m'antl̥</i> 'kaput', <i>r'ajsnedl̥</i> 'pribadača sa širokom glavom', <i>kremen'ād̥l̥</i>
l̥	<i>šp'ēgl̥</i> 'ogledalo', <i>bic'ikl̥</i> , <i>dr'okl̥</i> 'nepristupačna udubina u zemlji'

6.1.4. Distribucija

- Dugi vokali mogu biti samo naglašeni, dok kratki mogu biti naglašeni i nenaglašeni.
- Vokali mogu ispadati u inicijalnom, medijalnom i finalnom položaju. U medijalnom položaju zabilježeni su sljedeći primjeri ispadanja vokala: 3. mn. prez. *n'ečədo* (< *ne čedo*),

m'ečado, pond'elak, 'ost, č'etri, t'ulko, k'ulko. Osim toga, u medijalnome slogu ispada zanaglasni vokal *i* u 2. mn. imp.: *r'ecte, p'ecte*. Pojava ispadanja vokala najčešća je u finalnome položaju priloga, nakon čega često dolazi do obezvučenja finalnih konsonanata: *'ovođ 'ovuda, 'ozađ 'ozad, t'am, s'im 'simo, na'opak 'naopako, pos'udđ 'posvuda, r'ađ 'rado, k'ōđ 'kuda*, komparativi *d'aļ 'dalje, v'iš 'više*. Osim toga, zabilježene su i kontrakcije te ispadanja cijelih slogova, naglašениh i nenaglašениh: *st'āt 'stajat*, pr. r. ž. r. glagola III. vrste,¹²⁶ *b'āla 'bojala, st'āla 'stajala, n'ī 'nije, 'ote* 2. mn. imp. 'odite', *j'ēmpot, k'ī* '1. tko; 2. koji' (*k'ā, k'ō*), *kom'ār 'komarac, g'ospa, n'īs 'nisam*. Ispadanje vokala u inicijalnome položaju najrazvidnije je u pridjevu radnom glagola *ići*: *š'al, š'la, š'li*.

- Ispred inicijalnoga *u-/ū-* < **u-* zabilježeno je protetsko *v*. Protetsko je *v* potvrđeno i ispred inicijalnog *o-/ō-* < **o-*:

a) *v'ujče, v'ūjac* (ali hipokoristik *'ūjo*), *v'ūjna, v'ura, v'ūxo, v'ūsta, v'ūš, vuš'tvka* 'osoba koja ima uši'. Međutim, potvrđen je i nemali broj primjera bez protetskoga *v*: *'ufat se, 'ūgarki, 'ubit, 'učitel, 'učit, n'aučit, n'aučān* 'naviknut', *udr'ila* pr. r. ž. jd., *'ūvek, 'uļe*;

b) *v'ōsko, v'ozal* 'čvor', *v'oglen, vogl'ēne*.

- Protetsko *j* nije zabilježeno: *'otac, 'osa, 'ogān, obl'āki, 'orali* pr. r. m. mn., *oč'āle, 'oko - 'oči, oč'istit, 'oženil* pr. r. m. jd., *ocv'irki, ambr'ēla*. Izuzetak su hipokoristici od nekih osobnih imena: *J'andra*¹²⁷

- Protetsko *x* potvrđeno je ispred slogotvornoga *r*¹²⁸ samo u imenici 'raž' (< *rɔgb) i njenim izvedenicama – *x'jš, x'jžena sl'ama*. U ostalim je slučajevima ta proteza izostala: *'lja, 'ljavo, 'lžat, 'ljljo se* 3. mn. prez.; protetsko *x* izostaje i u drugim kontekstima: *'ambar, 'alat*¹²⁹

- Zijev je uklonjen u sljedećim slučajevima: a) umetanjem sonanta *j* u brojeva koji imaju slijed *ae*¹³⁰: *jed'anajst, dv'ajset* (uz prethodno ispadanje dentala *d*), *dvan'ājsti*; b) zamjenom *u* > *v* [*> f*] u glagolima 'jaukati', 'mijaukati': *j'āvče, j'āvkale, mj'āvče*; c) stezanjem, primjerice *s'āni* 'saonice'. Međutim, zijev nije uklonjen: a) u posuđenicama *'auto, 'Austrija*; b) u

¹²⁶ Podjela glagola prema infinitivnoj ili infinitivno-aoristnoj osnovi na glagolske vrste i njima pripadajuće razrede preuzeta je prema Barić i dr. 2005: 235.

¹²⁷ Valja naglasiti da je *J'āna* ime koje je u sustav ušlo u novije vrijeme. Stariji ljudi se prisjećaju 'običajnih' imena poput *'Ana, 'Ānka, 'Ānkica...*, dok je *J'andra* jedini potvrđen primjer prejotacije. Podrijetlo sonanta *j* u riječi *j'ūžina* 'ručak' diskutabilno je, odnosno ono može biti protetsko i etimološko (**jugɔ||*ugɔ*, Skok, I, 784).

¹²⁸ Mijo Lončarić, uz *v-* protezu uvrštava i protezu *h-* ispred slogotvornoga *r* u opće kajkavske pojave, "(...) do koje je došlo prije nego je ono [*r*; M.M.] u nekim govorima uklonjeno iz sustava predmetanjem *ɛ* ispred, npr. *hrš, hrži - hērš, hērži*" (1996: 81). Prejotacija inicijalnoga etimološkoga *o* ima manju rasprostranjenost na kajkavskome teritoriju od *v-* i *h-* proteze.

¹²⁹ Protetsko *x-* ispred inicijalnoga *a* potvrđeno je, primjerice, u južnomoslavačkim kajkavskim govorima (Kuzmić 2008: 45) te zapadnogoranskim (Lisac 2006: 79).

¹³⁰ I u slijedu *io* u riječi *av'ijon*.

imenicama *p'auk*, *p'aučina*, *p'aun*; c) u vokalskim skupovima nakon ispadanja konsonanata *x* i *j*: *gr'eota*, *pre'laen* 'prehlađen', *ogr'aeno* 'ograđeno', *m'āena* (m. r. *m'ājen* 'malen'), *m'oem* Ljd., *m'oe*.

- Skup *črě* (< **čer-*) dao je tzv. kajkavsko punoglasje *ere*: *čer'ěšna*, *čer'ěvo*, *č'erep* 'crijep'.
- Pojavljuje se nekoliko ikavizama¹³¹: *t'irat* (i izvedenice *'istirat*, *p'otirat*), *s'ikera*, *s'im*, *m'isec*, *b'ižat*, *bl'iskat*, *ditel'ina*, *d'itel* 'djetlić'.

Zamjenjivanje vokala

- Kratko se *a* u nekim slučajevima mijenja u *e*: *ž'ifčena*, *z'ake* 'zato što'. Lik *k'e* za upitno-odnosnu zamjenicu 'što' dolazi samo u spomenutoj složenici u funkciji uzročnoga veznika. Međutim, češće se u toj funkciji koristi lik *z'ato k'aj*, kao i lik *k'aj* za 'što'.
- Ostale se alternacije javljaju pojedinačno: *aper'ācija*, *cerkul'ācija*, *fam'ēlija*, *kuš'evat* 'ljubiti', *sol'āta*, *čekol'āda*, *zapis'ēvala* pr. r. ž. jd., *kam'ēlica*, *kol'endar*, *l'esica*, *ob'odve* 'obje', *ob'odva* 'oba', *šp'ēgl* 'ogledalo' (< njem. Spiegel).
- Akanje je potvrđeno jedino u riječi *n'aco* 'noćas, večeras'.
- Zamjena *pro-* > *pre-* u govoru je Osojnika potvrđena u nekoliko glagola i u njihovim oblicima: *preg'añat*, *prekl'iñat* (i u oblicima svršenoga glagola: *prekl'ēla* pr. r. ž. jd., *pr'eklel* pr. r. m. jd.), *pr'ecedit*, *prec'ērat*¹³², *prez'ēbla* pr. r. ž. jd. Zamjena *pro-* > *pre-* nije potvrđena u medijalnome položaju: *spr'ovod*. Spomenutu je pojavu obradila Vera Mitrović (1986.). Popisavši slučajeve zamjenā *pro-* > *pre-* u govorima kajkavskog narječja, a na temelju rezultata dotadašnjih kajkavoloških istraživanja, Mitrović zaključuje da zamjena prefiksa *pro-* u *pre-* u govorima kajkavskog narječja ima veliku frekventnost. Uočila je da je ta promjena dosta zastupljena i u onim kajkavskim govorima koji sudjeluju u intenzivnim

---

¹³¹ Za ikavizme tipa *tirati*, *sikira* i *sinokoša* Zečević utvrđuje da su u kajkavske sustave "(...) preuzeti kao gotovi leksemi iz ikavskih govora i u kajkavskih se govornika izgubila veza s jatom... Najčešći je razlog obično utjecaj superstrata i adstrata u različitim oblicima kontaktnih situacija" (1993: 15). Ostale ikavizme potvrđene u govoru Osojnika ne spominje. Postanak primjera (< *ě || *ę) sa značenjem 'djetelina' još uvijek nije dokraja etimološki razjašnjen: Bezljaj navodi podrijetlo od *verjetno* [istaknula M.M.] psl. *dětelъ (1997: 99), a Snoj ističe da 'pslovan. *dětelъ, **dětel'a*, *dětelina (tudi *dětelina) etimološko ni dokončno pojašnjeno.' (2003: 105) Slična je situacija i sa riječju 'djetao'.

¹³² Ovaj je glagol ovjeren samo u frazemskome izričaju *prec'ērat s'ako k'ūno* 'biti jako štedljiv'. U *Rječniku varaždinskoga kajkavskog govora* Tomislava Lipljina te u *Rječniku govora Sv. Đurđa* (Belović–Blažeka) uz taj je glagol navedeno značenje 'probavljati', a isto mi je značenje toga glagola u govorima ludbreške Podravine potvrdila Bojana Schubert.

kontaktima s nekajkavcima (primjerice, u govorima Prigorja u susjedstvu s kontinentalnim čakavcima). U govoru je Osojnika takva visoka frekventnost te alternacije izostala.

6.1.5. Podrijetlo

Naglašeni vokali

<i>ī</i>	< dugog <i>i</i> u jedinom slogu: <i>m'īr</i> , <i>tr'ī</i> , <i>č'ī</i> , <i>v'ī</i> , <i>b'īk</i> , <i>ž'īr</i> , <i>s'īn</i>
	< dugog <i>i</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>z'īma</i> , <i>p'īsmo</i> , <i>l'īce</i> , <i>ž'īvet</i> , <i>v'īdla</i> pr. r. ž. jd., <i>l'īšće</i> , <i>r'ība</i> 3. jd. prez., <i>gl'īsta</i> , <i>bl'īzu</i> , <i>šč'īpat</i> , <i>š'īvat</i> , <i>d'īšala</i> pr. r. ž. jd., <i>v'īno</i> , <i>kr'īlo</i> , <i>sv'īrat</i> , <i>sv'īla</i>
	< dugog <i>jb</i> ¹³³ u <i>īne</i>
	< <i>i</i> u <i>p'ījemo</i>
	< <i>ě</i> u <i>l'īvat</i> , <i>prol'īvat</i>
<i>i</i>	< kratkog <i>i</i> u jedinom slogu: <i>m'īš</i> , <i>s'it</i> , <i>s'ir</i>
	< <i>i</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>r'iba</i> , <i>gl'iboko</i> , <i>g'init</i> , <i>gl'iva</i> , <i>m'ikat</i> , <i>br'itva</i> , <i>s'ito</i> , <i>l'ipa</i> , <i>š'iroka</i> , <i>š'iba</i> ;
	< <i>ě</i> u: <i>t'irat</i> , <i>m'isec</i> , <i>b'izat</i> , <i>bl'iskat</i> , <i>s'ikera</i>
	< <i>jb</i> u <i>'igla</i> , <i>'igra</i> , <i>'izba</i> , <i>'ime</i>
	< stezanjem susjednih vokala u fonetskoj riječi u <i>n'imam</i> , <i>n'imaš</i> , <i>n'ima</i> [<i>neimam</i>]
<i>ē</i>	< dugog <i>ę</i> u jedinom slogu: <i>p'ēt</i> , <i>z'ēt</i> 'uzeti', <i>sv'ēt</i> 'svet', <i>r'ēp</i> , <i>r'ēd</i> 'red', <i>z'ēc</i> , <i>tr'ēst</i> inf.
	< primarno naglašenog <i>ę</i> u nezadnjem slogu: <i>m'ēso</i> , <i>gov'ēdina</i> , <i>j'ētra</i> , <i>p'ēti</i> , <i>des'ēto</i> , <i>tr'ēsəl</i> pr. r. m. jd.
	< sekundarno naglašenog <i>ę</i> u nezadnjem slogu: <i>gr'ēda</i> , <i>p'ēta</i> 'peta, anat.', <i>p'ētək</i> , <i>sv'ētək</i> , <i>v'ēzat</i> inf., <i>ž'ēdən</i> , <i>pl'ēsale</i> pr. r. ž. mn., <i>sv'ēzala</i> pr. r. ž. jd., <i>kl'ētva</i> , <i>ž'ēja</i>
	< dugog <i>jata</i> u jedinom slogu: <i>l'ēp</i> , <i>l'ēk</i> , <i>sl'ēp</i> , <i>r'ēč</i> , <i>c'ēv</i> , <i>sv'ēt</i> 'svijet', <i>gr'ēx</i> , <i>sn'ēg</i> , <i>pr'ē</i> 'prije', <i>br'ēg</i> , <i>b'ēl</i> , <i>bl'ēd</i> , <i>l'ēn</i> , <i>m'ēx</i> 'mijeh', <i>sm'ēx</i> , <i>cv'ēt</i> , <i>dv'ē</i> , <i>m'ēst</i> Gmn., <i>sl'ēd</i> 'slijed'
	< primarno naglašenog dugog <i>jata</i> u nezadnjem slogu: <i>t'ēlo</i> , <i>t'ēsto</i> , <i>s'ēno</i> , <i>r'ēžem</i> 1.

¹³³ Podrijetlo fonema *i* od početnoga slijeda *jb*- predviđeno je već u polaznome vokalskome inventaru (Brozović– Ivić 1981: 223), međutim ono se još uvijek tradicionalno uvrštava u suvremene fonološke opise hrvatskih govora (usp. Lisac 2006: 54; Celinić 2010: 33).

	jd. prez.
	< sekundarno naglašenog jata u nezadnjem slogu: <i>sv'ēčca, str'ēla, l'ēska</i> 'lijeska', <i>c'ēna, vr'ēme, sr'ēda, ml'ēko, r'ēka, st'ēna, p'ēsak, v'ēhac, zv'ēzda, tr'ēska, um'ēsit, d'ēte, str'ēlat, gn'ēzdo, zal'ēpit</i>
	< dugoga <i>e</i> u jedinom slogu: <i>ž'ēn</i> Gmn., <i>m'ēd, l'ēd, š'ēst, p'ēč</i> 'peć'
	< primarno naglašenog dugog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>ž'ēnska, š'ēsti, s'ēdmi, z'ēle, s'ēla</i> Nmn., <i>m'ēļa, več'ēra, p'ērje</i>
	< u <i>c'ērkva</i> ¹³⁴ (< *cъky)
e	< kratkoga jata u jedinom slogu: <i>d'et, j'est, ml'et, (x)r'en</i>
	< primarno naglašenog jata u nezadnjem slogu: <i>r'epa, br'eza, s'ever, s'ejat, s'eč</i> 'sjeći', <i>s'eme, v'era, l'eto, d'elo, c'esta, z'enica, v'etar, s'ever, m'era, m'esto, str'exa</i> ¹³⁵
	< sekundarno naglašenog jata u nezadnjem slogu: <i>d'eca, m'exur, s'edet, st'enica, sv'etal, d'eteta</i> Gjd.
	< kratkoga <i>e</i> u jedinom slogu: <i>ž'ep, s'e, mr'e</i> 3. jd. prez., <i>š'le</i> pr. r. ž. mn.
	< primarno naglašenog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>n'ebo, p'epel, b'ez</i> 'bez', <i>v'ečer, d'evet, d'eset</i>
	< sekundarno naglašenog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>č'elo, s'estra, s'elo, ž'ena, t'ele, z'emļa, pr. r. ž. jd. r'ekla, p'ekla, r'ebro, sr'ebro, z'eleni, r'ešeta</i> Nmn., <i>t'eta, m'edved, m'etla, n'evesta, n'edeļa, p'eče</i> 3. jd. prez., <i>ž'elezo, vr'eteno</i>
	< kratkoga <i>ę</i> u jedinom slogu: <i>z'et</i> 'zet', <i>v'eč</i> 'više', <i>ž'et</i> 'žeti'
	< primarno naglašenog <i>ę</i> u nezadnjem slogu: <i>z'eti</i> Nmn., <i>pr'eja</i>
	< sekundarno naglašenog <i>ę</i> u nezadnjem slogu: <i>j'ezik</i>
	< u prefiksu <i>pre-</i> od <i>pro-</i> : <i>preg'añat, prekl'iñat, pr'ecedit</i>
	< u skupu <i>je</i> u <i>pj'esma, pj'eva</i> 3. jd. prez.
	< <i>ə</i> u: <i>z'emi</i> 2. jd. imp.
	< <i>i</i> u <i>l'esica</i> 'lisica'
	< <i>a</i> uz tautosilabičko <i>j</i> u primjeru <i>k'e ne</i> 'zar ne?'
ā	< dugog <i>a</i> u jedinom slogu: <i>m'āst, gl'ās, j'āk, vr'āt, gl'ād, gr'ād, vr'āg, kv'ās, tl'āk, dv'ā, j'ā</i>

¹³⁴ Skok (I, str. 275) napominje da leksem *crkva* nema praslavensko već njemačko (stvnjem. *chirihha* = nvnjem. *Kirche*). Oblike sa *-er-* određuje kao slovenske (slov. *cerkev*, gen. *-kve*, pored *cerkva*).

¹³⁵ Snoj (2003: 703) ističe dvojaki polazni akcenatski lik: *strēxa (ali *strēxā).

	< dugog <i>a</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>ot'āva, gl'āva, ok'āpat, j'āpno, ml'ātimo, vr'āta, str'āža, m'āxat, nap'ājat, tr'āva, str'āna, z'āručnik, m'āčka</i>
	< dugog <i>ə</i> : <i>d'ān, l'āž</i> ¹³⁶ , <i>p'āñ, t'āst, s m'ānom</i> Ijd., <i>p'ājši</i>
	< kontrakcijom <i>-oja-, -aja-</i> : <i>p'ās, st'āt</i>
	< primarno naglašenog jata iza sonanta u: <i>n'ādra 'njedra</i> ¹³⁷ , <i>j'ādān 'ljut', j'āl</i>
a	< kratkog <i>a</i> u jedinom slogu: <i>dl'an, mr'az, m'ak, br'at</i>
	< kratkog <i>a</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>kr'ava, m'ati, b'aba, br'ata</i> Gjd., <i>bl'ato, k'ašlat, m'ačexa, j'abuka, t'ata, vr'ana, gr'abit, bl'ato, j'ama</i>
	< <i>ə</i> , primarnog i sekundarnog: <i>v'aļe 'odmah', ž'añem</i> 1. jd. prez., <i>m'aša, m'alín, st'aklo, s'ajəm, k'ade, sn'axa, l'agat, m'agla, m'axovina, t'anək, š'av, č'abər, m'añi</i> komp., <i>p'as</i> (u fraz., usp. bilj. 238);
	< polazno dugog <i>ə</i> u: <i>t'ama</i>
	< <i>ę</i> iza <i>j</i> u: <i>j'ačmen, jačm'ēnəc, j'adrka 'jezgra'</i>
	< akanjem jedino u primjeru <i>n'aco</i>
ō	< dugoga <i>o</i> u jedinom slogu ¹³⁸ : <i>d'ōm, b'ōs, n'ōs, s'ōl, l'ōv, n'ōč, m'ōst, v'ōz 'voz sijena'</i>
	< dugog <i>o</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenog: <i>k'ōža, sv'ōra, gr'ōže</i> ¹³⁹ , <i>'ōkna</i>
	< dugoga <i>o</i> u jedinom slogu: <i>z'ōb, m'ōž, t'ōd 'tuda', kl'ōp 'klupa', p'ōt, k'ōt 'kut', t'ōp 'tup'</i>
	< dugoga <i>o</i> u nezadnjim, primarno i sekundarno naglašenim slogovima: <i>m'ōži, r'ōka, žel'ōdəc, vr'ōča, v'ōsko, g'ōsto, pos'ōže, razl'ōčit 'razdvojiti', okr'ōgle, p'ōpək,</i>

¹³⁶ Ivić (1968: 58) na temelju primjera iz prigorskih govora kod kojih je izostalo jednačenje poluglasa s kontinuantom jata ističe da slijed *ə > a* nije iznimka na kajkavskome teritoriju, “(...) budući da svugde ima primera sa *a*, najčešće iza *l* ili pod ^ akcentom”.

¹³⁷ Snoj (2003: 440) iz starijeg *ǣdra izvodi staroslavenski *jadra* 'prsa'. Skok (I, 768) izvodi postanak riječi *njedra* deglutinacijom sraslice *vñēdrēh*.

¹³⁸ Ovdje je riječ o položajnim duljenjima iskonski kratkoga vokala pred krajnjim poluglasom, neposredno prije njegove eliminacije koncem općeslav. razdoblja, odnosno o formuli *VKə > VK̄ə* pri čemu *K* može biti okluziv, afrikata ili palatalni ploziv (kompenzacijsko duljenje) ili pak sonant (duljenje pred sonantom). Usp. Lukežić 2012: 60–63.

¹³⁹ Ishodišno su kolektivne imenice na *-bje* (< *-ije*), nakon primjene Dyboova zakona (usp. Holzer 2011: 49), imale nastavak na poluglasu: “Therefore, all of the putative cognates of Slavic derivatives in *-bje-* would have to be oxytona...” (Matasović, Ranko 2005. Collectives in *-bje* in Slavic, *SL* 59–60, 35–38). Nestankom poluglasa naglasak je prelazio na prethodni slog, npr. *sъsōdъje > *sūdъje > *sūdje > *sūdje* (usp. Ivšić 1911: 195).

	<i>r'ōbāc, n'ōtār</i> (u značenju 'unutra, mjesto', ali: <i>n'ūtre</i> 'unutra, smjer'), <i>k'ōpat se</i> 'kupati se';
o	< kratkoga <i>o</i> u jedinom slogu: <i>gr'ozd, kr'ov, tr'op, st'ol, k'oń</i>
	< <i>o</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>'oko, g'ora, v'oda, 'oprava, k'obila, 'otāc, p'omoč, k'ošara, p'osekli</i> pr. r. m. mn., <i>p'otoku</i> Ljd., <i>k'olač, m'otika, k'okot, k'okoš, k'ojit</i> 'gojiti, uzgajati', <i>'omit, 'oprava, sv'oja, m'oja, x'odila</i> pr. r. ž. jd., <i>p'ojim</i> 1. jd. prez., <i>'ovca, g'olub, k'oza</i>
	< kratkoga <i>o</i> : <i>b'om</i> 'budem', <i>r'okovet, s'o</i> 3. mn. prez. od 'biti', <i>r'oča</i> 'ručka', <i>t'oča, g'oba</i> 'gljiva koja raste na stablu', <i>r'obača</i>
	< <i>ə</i> u <i>st'oza</i>
ū	< dugoga <i>u</i> u jedinom slogu: <i>gl'ūp, g'ūv</i>
	< dugoga <i>u</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>p'ūxat, p'ūkat</i> inf. 'čupati', <i>r'ūška, tr'ūcat</i> inf. 'predbacivati', <i>s'ūša</i>
	< dugoga <i>o</i> jedinom slogu <i>u</i> : <i>kr'ūg</i> (ali: <i>okr'ōgla</i>), <i>l'ūg</i> 'šumica, gaj', <i>s'ūd</i> 'sud, sudstvo'
	< sekundarno naglašenoga <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>m'ūdār, m'ūdrost, t'ūga</i>
	< dugoga samoglasnoga <i>l</i> u jedinom slogu: <i>k'ūk, ž'ūt, v'ūk, p'ūž, č'ūn</i> 'čamac', <i>ž'uč</i>
	< dugoga samoglasnoga <i>l</i> u nezadnjim, primarno i sekundarno naglašenim slogovima: <i>s'ūnce, t'ūčem</i> 1. jd. prez., <i>ž'ūna, v'ūčo</i> 3. mn. prez.
u	< kratkoga <i>u</i> u jedinom slogu: <i>l'uk, kr'ux</i>
	< <i>u</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>p'ustit, b'ukva, č'udo, p'ura</i>
	< kratkoga samoglasnoga <i>l</i> u jedinom slogu i u nezadnjim, primarno i sekundarno naglašenim slogovima: <i>s'uza, b'uxa, p'un, m'učat, p'unica, d'ugo, p'ux, v'uxko</i> 'vlažno'
	< kratkoga <i>o</i> : <i>k'upina, g'usle, p'uca</i> 'dugme'
ə	< <i>ə</i> : <i>k'āsno, k'āšne, d'aska, š'əl, s'am, d'anəs, p'əs, s'əda, n'əčka, z'əlva</i>

Naglašeni slogotvorni sonant:

r	< <i>r</i> : <i>s'rce, b'rdo, v'rx, v'rt</i>
ř	< <i>ř</i> : <i>s'řp, m'řzi</i> 3. jd. prez., <i>čet'řtak</i>

Nenaglašeni vokali:

i	< nenaglašenoga <i>i</i> : <i>pl'esniv</i> , <i>z'ōbi</i> , <i>st'oli</i> , <i>p'ūži</i> , <i>m'izica</i> 'ladica u stolu, umanj.' <i>pr'ipravit</i> inf., Lmn. imenica <i>a</i> -vrste: <i>s'ēli</i> , <i>kol'ēni</i> , <i>b'ŷki</i>
	< u zanaglasnom slogu, nakon naglasnih retrakcija: <i>k'obila</i> , <i>k'opriva</i> , <i>c'epika</i> , <i>j'ezik</i> , <i>g'onit</i>
	< u sufiksu <i>ni</i> prema * <i>ny</i> u glagola II. vrste: <i>d'ignit</i> , <i>m'aknit</i> , <i>š'apnit</i> , <i>kl'eknit</i> ; pr. r. m. jd. <i>d'ignil</i> , <i>šč'ŷpnil</i> ; pr. r. ž. jd. <i>skr'ēnila</i> , <i>sk'inila</i>
	< <i>ě</i> u: <i>'istirat</i>
e	< nenaglašenoga <i>e</i> : <i>p'epel</i> , <i>s'ūnce</i> , <i>m'ōre</i>
	< <i>ě</i> : <i>'orej</i> , <i>j'utre</i> , <i>č'ovek</i> , <i>n'edeļa</i> ; DLjd. imenica <i>e</i> -vrste (i zamjenica koje idu prema imeničkoj sklonidbi): <i>ž'ene</i> , <i>šk'ōle</i> , <i>kr'ave</i> , <i>l'āmpa</i> , <i>m'ene</i> , <i>t'ebe</i> ; Ijd. i GDLmn. riječi koje idu prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi: <i>n'ašem</i> Ijd., <i>l'ēpe</i> GLmn., <i>n'ovem</i> Dmn., Imn. <i>n'ašemi</i> , <i>n'ovemi</i> ; u infinitivnoj osnovi glagola I. razreda 3. vrste: <i>v'idet</i> , <i>v'iset</i> , <i>v'oļet</i> , <i>ž'ŷvet</i>
	< <i>ę</i> : <i>vr'ēme</i> , <i>s'eme</i> , <i>'ime</i> , <i>l'ane</i> , <i>m'isec</i> ; NAVmn. <i>l'ēpe</i> , <i>kr'ave</i> , <i>r'ōže</i> , <i>j'agode</i>
	< pokraćenog * <i>ē</i> : Gjd. <i>ž'ene</i> , <i>d'ece</i> , <i>k'iše</i>
	< <i>i</i> u <i>s'ikera</i> 'sjekira'
	< <i>a</i> u nenaglašenom zadnjem slogu uz tautosilabičko <i>j</i> koje je ispalo: <i>z'ake</i>
a	< nenaglašenoga <i>a</i> : <i>br'eza</i> , <i>dl'aka</i> , <i>kr'ava</i> , <i>k'ōža</i> , <i>'oblak</i>
	< u zanaglasnom slogu, nakon naglasnih retrakcija: <i>k'otač</i> ^č , <i>ž'ena</i> , <i>s'estra</i> , DLImn. <i>ž'enami</i> , <i>r'okami</i>
	< poluglasa u Gmn. imenica ženskoga roda: <i>r'ūšak</i> , <i>s'estar</i> , <i>d'asak</i> , <i>br'esak</i> ;
o	< nenaglašenoga <i>o</i> : <i>k'orito</i> , <i>t'ēlo</i> , <i>n'ebo</i>
	< <i>ō</i> u <i>k'okoš</i>
	< <i>o</i> u AIjd. imenica <i>e</i> -vrste te u AIjd. pridjevsko-zamjениčke sklonidbe ženskoga roda: <i>d'eco</i> , <i>b'eno</i> , <i>kr'avo</i> , <i>gl'āvo</i> , <i>p'uco</i> , <i>t'ōrbo</i> , <i>k'ikļo</i> , <i>M'iko</i> , <i>c'ukrico</i> , <i>sl'ivo</i> , <i>'išo</i> , <i>r'epo</i> ; <i>l'ēpo</i> , <i>sv'ojo</i> , <i>m'ojo</i> , <i>on'akovo</i> ; u 3. mn. prez. <i>b'odo</i> , <i>p'ŷjo</i> , <i>b'ero</i> , <i>k'opajo</i> , <i>č'ūjo</i> , <i>d'ēlado</i> , <i>kup'ūjo</i> , <i>sp'ŷdo</i> ;
	< u zanaglasnom slogu, nakon retrakcija: <i>s'elo</i> , <i>s'obota</i> , <i>kr'ŷlo</i> , <i>p'otoku</i> DLjd.
u	< nenaglašenoga <i>u</i> : <i>rup'etina</i> , <i>bud'ala</i>
	< u zanaglasnom slogu, nakon retrakcija: <i>gr'ādu</i> , <i>s'elu</i> DLjd., <i>k'ošuta</i>

	< ʎ: j'abuka, dub'ina
	< dugog o: g'olup
	< o: Ijd. k'oŋu, v'olu, s'ɽcu; Dmn. k'oŋum, v'olum, s'elum
ə	< ə, primarnog i sekundarnog: d'anəs, v'ēhəc, l'əkət 'lakat', v'etər, c'ūcək, k'otəc, j'esəm, s'edəm, 'osəm, 'ogəń, p'əkəl 'pakao', d'onesəl, vr'ābəc, gl'ādən, ž'ēdən, t'orək, m'okər, n'isəm, d'obər, r'ēbər, m'ūdər, n'atašće
	< e u k'amən 'kamen' (ali: kam'āne)
ɽ	< polaznog slijeda əɽ: gr'abɽ, m'okɽ, n'ōtɽ
ʎ	< u riječima stranoga podrijetla: m'antʎ, kremen'ādʎ
ʎ	< u riječima stranoga prodrijetla: šp'ēgʎ 'ogledalo', bic'ikʎ

6.2. Konsonantizam

6.2.1. Inventar

Konsonantski sustav mjesnoga govora Osojnika ima 23 fonema:

sonanti			konsonanti				
v		m	p	b		f	
	l	r	n	t	d		
j	ʎ		ń	c		s	z
				č	ǰ	š	ž
				k	g	x	

- U konsonantskome je inventaru mjesnoga govora Osojnika zastupljen jedan par palatalnih afrikata č–ǰ.

6.2.2. Realizacija

- U finalnome položaju dolazi do obezvučenja konsonanata: b: gr'ob, zg'l'ob, z'ōb; d: br'ōd, r'ōd, j'āgod; g: vr'āg, sn'ēg; z: k'ukuruz, skr'ōz; ž: m'ōž, p'ūž. Međutim, obezvučenje se ne provodi dosljedno jer su moguće obje varijante: n'ikad || n'ikađ, s'used || s'used, l'ēd || l'ēđ, B'ōg || B'ōg, mr'az || mr'až, kr'īž || kr'īž, itd. Do obezvučenja obično ne dolazi u prijedlozima ispred sonanata ili vokala: 'od mene, 'od ŋega, med n'ārodu, pod 'oreju, od 'Anke.

- Na kraju riječi te u poziciji ispred bezvučnih suglasnika sonant *v* fakultativno se mijenja šumnikom *f*: *c'ěf*, *kr'of*, *l'ūbaf*, *sl'if* Gmn., *t'ělcof*, *žer'āfka*, *nofč'lanik*, *j'āfče*, *'olofka*, *kr'āf* Gmn. ili se izgovara obezvučeno. Međutim, najčešće se čuju primjeri poput *Pon'ikav* Gmn., *b'alav*, *ž'tv*, *kr'astav*, *s'iv*, *l'ūbav*, *'olovka*, *bos'tļevka* 'sorta grožđa' i dr.
- Sonant *l* ispred stražnjih i prednjih vokala većinom ostaje neizmijenjen: *l'uk*, *Luk'ovdol*, *l'ūda*, *k'uliko*, *gl'iboko*, *l'ice*, *t'ele*, *l'ēn*. Potvrđeno je nekoliko primjera zamjene *l* > *l̥* ispred prednjih i stražnjih vokala: *g'ūlit*, *gl'ūv*, *šl'ūžit*, *šl'ušat*, *bl'ūza*.
- U finalnim se slogovima sonant *m* ponekad u izgovoru gubi, a vokal koji mu prethodi u tom se slučaju izgovara nazalno: *n'īsq*, *gl'ēdq* (usp. poglavlje 6.1.2).
- Fonem *n* ispred *k* i *g* ostvaruje se velarno, kao [ŋ]: *Āŋka*, *f'asung*, *šl'ingana* pr. trp. ž. jd.
- U sandhi pozicijama, unutrašnjim i vanjskim¹⁴⁰, ostvaruje se alofon [ʒ] na mjestu fonema *c* te alofon [c] na mjestu konsonantskih slijedova *ds*, *ts*: [*otāʒ ga*], [*oc'ečena*] 'odsječena', [*x'ŋvacki*], [*bog'āctvo*], [*x'ŋvace*] 'Hrvat se'.

6.2.3. Distribucija

- Fonem *l* čuva se u svim pozicijama: *l'ūdi*, *l'ūla*, *kāšle* 3. jd. prez., *ž'ūli* 3. jd. prez., *st'eļa*, *učitel*, *pr'ijatel*, *p'ostel*.
- Fonem *n̄* ostao je nepromijenjen, odnosno nije depalataliziran: *k'oň*, *n'iva*, *p'tsaňe* gl. im., *kň'iga*, *j'āňac*, *ž'utňak*, *sr'edňak*. Progresivna asimilacija potvrđena je u ojkonimu *Os'ōňik*¹⁴¹ te u *pok'ōňi/-a* 'pokojni/-a'. Međutim, etnici glase *Os'ōňčan*, *Os'ōňčica*, ktetik *os'ōňčki*. Zamjena *n* > *n̄* potvrđena je u riječi *v'ēňac* te u primljenicama iz njemačkoga jezika: *št'āňga*, *š'ūňka*.
- Sonant *l* čuva se na kraju sloga i riječi: *z'əlva*, *j'elkica*, *t'ělci*, *p'ōldan* 'podne', *p'osəl*, pr. r. m. jd., *d'onesəl*, *d'otekəl*, *'otprl*, *d'elal*.
- Skup *čr* također je uglavnom ostao nepromijenjen: *č'tv*, *č'voj'ēdina* 'crvotočina', *zač'v'tvel* pr. r. m. jd., *č'v'tčak*, *č'tm*¹⁴², *č'm'ina*, *č'm'āvka*, *č'er'ēšna*, *č'erep*. Iznimka je pridjev *c'ŋven/-a/-o* i njegove izvedenice: *c'ŋvenkast*. I stari suglasnički skup *žr* ostao je nepromijenjen u oblicima

¹⁴⁰ “U unutrašnjem sandhiju promjena se pojavljuje unutar pojedine riječi na granici između dvaju morfema. U vanjskome sandhiju promjena se provodi na granici dviju riječi” (Trask 2005: 310).

¹⁴¹ Prema Skoku (III, str. 248) *osoj* 'strana koja nije prema suncu', pridjev na *-bn* < *-an* *ōsojan*, *osōjna*, poimeničen na *-ik* *Osojnik* (toponim).

¹⁴² U zoonimima je potvrđen slijed *čr-* > *cr-*: *C'tni*, *C'tnka*.

glagola *ž'erat* inf., *ž'ere* 3. jd. prez., *ž'āla* pr. r. ž. jd. Konsonant *d* umetnut je u imenici *ždr'ēbe*, *ždr'ebica*.

- U stare slavenske skupine *bj*, *mj*, *pj* i *vj* umeće se epentetsko *l*: *l'ūb|en*, *z'em|a*, *p|'uvat*, *pozdr'āv|at*. U sekundarne skupove *bāj*, *māj*, *pāj* i *vāj* umetnuto je drugo epentetsko *l* (nakon ispadanja poluglasa, usp. bilj. 40 ovoga rada) koje je potom podvrgnuto drugoj jotaciji (usp. Holzer 2011: 85–86): *gr'ab|e*, *gr'ōb|e*, *g'f|m|e*, *z'em|em* 1. jd. prez., *sn'ōp|e*, *L'p|e*¹⁴³, *zdr'āv|e*, *kr'āv|e*, *s k'rv|o* Ijd., *d'iv|i*, *d'eb|a*, *g'ib|e*. Analogijom je takvo *l* preuzeto i u komparaciji pojedinih pridjeva kojima osnova ne završava na labijale: *d'u|a* (nakon ispadanja *g*), *s'ux|i*, *v'iš|i*.

- Status je fonema *x* nestabilan – u svim pozicijama u podjednakom broju dolaze primjeri i koji čuvaju *x* i u kojima ispada, a u medijalnom je i finalnome slogu podložan zamjeni s konsonantima *j* i *v*. Pojave su, međutim, nesustavne¹⁴⁴:

- inicijalni slog: *x'and|kast* 'luckast', *xarm'onika*, *x'eklat*, *x'odit*, *x'odil* pr. r. m. jd. (ali 2. jd./mn. imp. '*odi*, '*ote*), *xr'en* i *r'en*, *x'itit*, *xl'adit*, *x'i|ladu*, *x'rga*, *x'žena*, *x'žkat*, *X'rvat*, *x'ajduk* 'lopov, divljak', *x'a|a* 'jakna'; '*iša*, '*lād*, *lad'ovina*, '*žla* 'htjela', '*el* 'htio', '*eli* 'htjeli', '*ače*, '*ajde*, '*ajmo*, 1. mn. imp., '*rānit* 'hraniti'; *x* je ispao i u suglasničkom skupu *xv-* u glagolu *v'atat* inf., '*uvati* 2. jd. imp.

- medijalni slog: *m'exur*, *d'uxan*, *v'ūxo*, *j'ūxa*, *sn'axa*, *D'ūxovo*, *d'ixat*, *k'uxi|na*, *p'ūxat*, *št'ixat*, *t'epixica*, *č'ē|xat*, *str'āxa* G jd.; '*oreji*, *m'uva* (ali: *b'uxa*!), '*uvatit*, *gr'eota*, '*iova*, *prel'aena* pr. trp. ž. jd., *k'uvat* || *k'uxat*; *k'ūvala* || *k'ūxala* pr. r. ž. jd., *sk'ūvano* pr. trp. s. jd., *sk'uvaj* 2. jd. imp., '*oreji* Nmn.

- finalni slog: *kr'ux*, *str'āx*, *t'rbux*, Gmn. *b'ūx*; '*orej*, *s'ūv*, '*ōdma*, *g'l'ūv*, Lmn. *po r'oka*, *z'ābava*, *na kol'ēni*;

- Ishodišni prefiks¹⁴⁵ **və-* dao je *v-*: *vd'at*, *vd'āla* pr. r. ž. jd. 'udala', *vr'eknit* 'ureknuti'. Ispred bezvučnih se suglasnika realizira kao šumnik *f*: *fkr'āla* pr. r. jd. ž., *ft'opit se*. Prefiks *v-*

¹⁴³ U *Urbaru grada Bosiljeva g. 1650. i inventaru od g. 1697.* ovaj je toponim zabilježen u inačici Lipje (Lopašić 1894: 309) što znači da je u suvremenome toponimu *L'p|e* epentetsko *l* novijega postanja, umetnuto vjerojatno analogijom. Toponim *Lipje* potvrđen je na istočnokarlovačkome kajkavsko-čakavskome teritoriju.

¹⁴⁴ Nestabilan status fonem *x* ima i u govoru obližnjega, čakavskoga punkta Bosiljevo. Premda njegov opisivač izriječkom to ne apostrofira, iz donesenih primjera u njegovoj monografiji jasno se dadu povezati ova dva sustava: *lād*, *lādīt* 'hladiti se', *ōrij*, a u priloženome rječniku ovoga mjesnog govora pod slovom *h* zapisane su dublete *hīža* || *īža*, *hřja* || *řja*, *h/rptēnka* 'kralježnica', *h/řžulja* 'raž', usp. Krajač 1999: 134.

¹⁴⁵ Prema sintezi Ive Lukežić, ZJsl. prefiks **və-* (< opsl. **vǝ-*, **vǝ-*) te ZJsl. prijedlog **və* u starohrvatskom su razdoblju jezične povijesti doživjeli transformacije uzrokovane nestankom 'slabih' poluglasova, a rezultati tih preinaka ovisili su u govorima kajkavskoga i čakavskoga narječja o suglasničkim svojstvima drugoga člana slijeda, tj. "zvučnost ili bezvučnost ako je posrijedi šumnik, artikulacijska svojstva ako je posrijedi sonant" (2012: 86).

(preinaka *v- > Ø-) podložan je ispadanju: *m'ŕla* pr. r. ž. jd. *mr'ēt* inf., *z'ēt* inf. 'uzeti', *z'emi* 2. jd. imp., m., *d'ovac*, *t'orək*. Kod imenicā *V'uzəm* i *v'uš* i njihovim izvedenicama (*v'uzmeni*, *vuš'tvka* 'ona koja ima uši') slijed *və- razvio se u *vu-*, kao i ispred zamjenica: *v'ū to*, *v'ū tem*, *v'ū ņo*, *v'u ņem*, *v'ū te*. Prilog *v'āvek* 'uvijek' imao je razvoj *və > *va* (ali i: 'ūvek). Ishodišni prefiks *u- dao je *u-*: *'ubit*, *um'tivat se*, *ul'ovil* pr. r. m. jd.

- Prijedlog *və ima kontinuantu *v* koja se, kao i u slučaju prefiksa *v-*, ispred bezvučnih suglasnika (te rijetko ispred vokala) realizira kao šumnik *f* (usp. poglavlje 6.2.2.): *f s'elu*, *f št'ērnie*, *v r'eštu*, *v gl'āve*, *f 'iše*, *v 'oku*, *v l'etu*, *f s'obe*, *v j'ūxe*, *f t'ŕšču*, *v Zd'ixovu*, *f t'ŕbuxu*, *f Sever'tnu*, *v dv'orišču*, *v R'ēke*.

- Ishodišni prefiksi i prijedlozi *sə(-) i *jəz(-) dali su sljedeće kontinuate: prefiks *sə- razvio se u tri moguće kontinuate, odnosno u *s-/sə-/z-*: *s'āšit*, *s'əstat*, *s'əmlet*, *st'ŕt*, *spl'ašit*, *zdr'obit*, *zgr'ešit*. Prefiks *jəz- razvio se u *iz-* koji se ispred bezvučnih suglasnika realizira kao *is-*, a ispred palatala asimilira se u *iš-*: *'izajt*, *iz'abrat*, *'ispral* pr. r. m. jd., *'ispoved*, *'iščinit* 'razbrljaviti (najčešće jelo)', *'iščekat* 'dočekati'. Prijedlog *sə dao je kontinuantu *s* koja se ispred palatala asimilira u *š*: Imn. *s c'urami*, *s v'ōli*, *š ņ'tmi*. Prijedlog *jəz dao je kontinuantu *iz* koja se ispred bezvučnih opstruenata te ispred palatala asimilira u *is* || *iž*: *iz gr'āda*, *iz vl'āka*, *iz R'ēke*, *iz Vrb'ōsk*, *is tv'ōrnice*, *is p'ečine*, *'iž ņega*, *'iž ņe*.

- U prezentskim oblicima glagola *moći* potvrđen je rotacizam: *m'orem*, *m'ore*, *m'ored*; rotacizam je potvrđen i u imperativnoj osnovi glagola izvedenih od *moći* (*p'omori* 2. jd. imp.), te u priložima *s'amor* 'samo', *nik'āmar* 'nikamo', *n'igdor*, *n'igdar*¹⁴⁶.

- U prezentskoj i imperativnoj osnovi¹⁴⁷ glagola prefiguriranih od glagola *ići* čuva se skup *jd*: *p'ōjdem*, *pr'ōjde*, 2. jd. imp. *iz'ājdi*, *n'ājdi*. U infinitivnoj osnovi dolazi skup *jt*: *n'ājt* 'naći', *z'ājjt* 'ući', *pr'ōjt* 'proći'.

- Staro palatalno *r razvilo je slijed *r + j* dosljedno u prezentskoj i imperativnoj paradigmi nekoliko glagola: *'orjem*, *'orješ*, *'orjemo*; *'orji*, *n'ek 'orje*; *pob'ŕje* 3. jd. prez. (< *pob'irat*), *m'erje* 'umire'. Izvan te paradigme slijed *r + j* potvrđen je primjeru *šk'ārje*. U ostalim

¹⁴⁶ Suglasnik je *r* u priložima *nik'āmar*, *n'igdor*, *n'igdar* relikat čestice *že*. Ta se čestica najčešće upotrebljavala "za pojačanje drugih konektora, priloga, zamjenica i vezala se jako često uz zanijekane zamjenice i priloge – *nikamo že*, *nik'eto že*, *nič'eto že* i sl" (Damjanović 2005: 153). Usp. i Jurišić 1994 [1992]: 115; Lukežić 2012: 52, 227.

¹⁴⁷ Ovdje, a i u nastavku rada, preuzeto je učenje Josipa Silića koji pojednostavljuje učestalo poimanje glagolskih osnova. On se, naime, na tragu Veberova učenja zalaže za diobu osnova prema jednostavnom principu: "Svaki glagolski oblik ima (isključivo) svoju osnovu. Infinitiv ima infinitivnu, a prezent prezentsku. Niti infinitivna osnova može biti prezentska niti prezentska infinitivna" (Silić 1998: 242). Time bi se u gramatikama izbjegle uobičajene zbunjujuće formulacije, a Silić takve slučajeve opimjeruje opisom tvorbe aorista: "Događa nam se naime da nam se kaže da jedan te isti oblik sad tvorimo od prezentske, sad od infinitivne osnove" (1998: 242).

primjerima u intervokalnoj poziciji *r se mijenja u r: *več'ēra*, *z'ora*, *m'ōre*, *d'oktora* Gjd., *krump'ira* Gjd., *odgov'arat* inf., *zagov'āra* 3. jd. prez., *prigov'āra* 3. jd. prez.

- U pojedinim su slučajevima provedene metateze suglasnika: *p'ājši* 'pasji', *žl'ica*, *vr'ajži*, *s'av* (< *vbsb).

Ispadanje suglasnika

- Sonant *v* ispada u nekim primjerima na početku riječi te u sljedećim suglasničkim skupovima: *tvr-*, *svr-*, *svl-*, *-tvr-*, *vs-*: *l'āsi*, *l'āt* 'vlat', *n'ūtire*, *s'aki*; *t'īdo*, *t'īje*, *čēt'ītāk*, *s'raka*, *sr'āčje*, *s'ībi* 3. jd. prez., *sr'āb*, *sl'ēkla* pr. r. ž. jd., *sl'āčim se*, *s'e* 'sve', *s'i* 'svi', *s'em* Dmn., *s'aki*, *s'akam*, *sak'ojako*. Sonant *v* ispaao je i u starome skupu *dv* u glagolu *d'ignit* inf. i njegovim oblicima: *d'ignil* pr. r. m. jd., *d'īgla*. Čuva se u skupu *čvr-*: *čv'īst*, *čv'jšč'ēji*.

- Ostali su primjeri ispadanja suglasnika: *š'enica*, *t'ica*, *r'ūška*, *k'ombaj*, *n'iš*, *č'ī* 'kći', *j'enega* Gjd., *j'enemu* Dj. (Njd. *j'edən*), finalni sonant *j* u 2. jd. imp.: *j'ē*, *p'ogle*.

Zamjene konsonanata u skupovima

Potvrđene su sljedeće promjene u suglasničkim skupovima:

-**tl-** > -**kl-**: *n'ākle* (mjesto), *n'akla* (smjer)

-**gk-** > -**xk-**¹⁴⁸: *l'axko*

-**kək-** > -**xk-**: *m'exko*, *ž'uxko* 'gorko'

-**gt-** > -**ft-**: *n'ofti*, *n'oftof* Gmn.

-**str-** > **štr-**: *uštr'ojit*¹⁴⁹ 'dovesti u red', *šk'opit* 'kastirati', ali: *'ostrič* 'ošišati'

- **xt-** > -**kt-**: *nar'iktat*, *sr'iktat se*, *fe'ktat* 'prositi'

- **čn-** > -**šn-**¹⁵⁰: *V'ūšnik*, top.

gn- > **gñ-**: *gñ'ūs*, *gñ'ūsno*

¹⁴⁸ "Zamjena velarnih i bilabijalnih (gdjekad i dentalnih) okluziva na dočetu unutrašnjega zatvorenog sloga frikativom *h* ili *f* potvrđena je u ČAK. i KAJK. dijalektima te se može smatrati zajedničkom KAJK.-ČAK. inovacijom izazvanom utnućem 'slaboga' poluglasa" (Lukežić 2012: 106).

¹⁴⁹ Promjenu *str-* > *štr-* Skok (III, 347) objašnjava uz natuknicu *strōjiti* te navodi i primjer *škopiti*. Nadalje, *-kt-* u glagolima *r'iktat* i *fe'ktat* ima polazište u njem. *richten* (Skok, III, 142) i *fechten* (Skok, I, 509).

¹⁵⁰ Premda opservirana u svima trima narječjima, zamjena afrikate frikativom (*č* > *š*) percipirana je u dijalektološkoj literaturi kao općečakavska inovacija izazvana utnućem slaboga poluglasa, radi smanjenja zatvornosti u zatvorenome slogu (Moguš 1977: 87, Lukežić 2012: 105). Osim istaknutoga toponima *V'ūšnik*, u građi iz mjesnoga govora Osojnika nisu potvrđeni drugi primjeri te promjene: *š'enični*, *r'učnik*, *sestr'ična*, itd.

6.2.4. Podrijetlo

Polazni, opsl. *t (psl. *tj) izjednačio se sa starim *č u afrikati *č*: *č'etri*, *kl'uč*, *č'udo*, *več'era*, *č'ovek*; *sv'ęća*, *pl'uča*, *č'o* 1. jd. prez., *n'ōč*, *vr'eća*. Sekundarno *taj dalo je također *č*: *br'aća*, *pr'oleće*, *sm'eće*. Praslavensko *dj, odnosno opsl. *d dalo je *j*, a sekundarni skup *daj* dao je *ž*: *m'eja*, *ml'aja*, *s'aja* 'čada', *sl'aje*, *t'ūje*, *br'eja*, *z'ęja*, *gl'oješ* 2. jd. prez., *dox'ājat* 'dolaziti', *pox'ājat se* 'polaziti se', *ogr'aeno* pr. trp. s. r., *posoj'ęvali* pr. r. m. mn.; *r'ožak*, *pos'ōžę*. Analogijom prema prijedlozima *nad* i *pod*¹⁵¹ potvrđen je prijedlog *m'ed* 'među' (< *među), često s obezvučenjem u finalnoj poziciji.

- Suglasnički skup *st* (< *stj = *skj)¹⁵² dao je suglasničku skupinu *šč*: *dv'oriščę*, *prošč'ęne*, *šč'ap*, *kl'ęščę*, *g'uščęr*, *n'ataščę*, *vr'tščiję* 3. mn. prez., *k'jščen*, *p'uščęn* pr. trp. m. jd., *šč'tpnil* pr. r. m. jd., *st'gmišće*; 3. jd. prez. *lišće*, *p'tšči* 'pišti'. Ta je suglasnička skupina rezultat i stapanja suglasnika u sekundarnome skupu *stj* (< *staj) – Ijd: *k'oščę*, *m'aščę*.

- Skup *zd* (< *zdj = *zgj) dao je *žd*: *zv'tždat*. Umjesto očekivanoga *dažda*, u mjesnome govoru Osojnika koristi se noviji leksem *k'iša* (< *kyša)¹⁵³, a za značenje 'mozak, moždani' koristi se leksem *m'ozak*. Sekundarni skup *zdj* (*< *zdaj*) dao je *ž*: *gr'ōžę*.

Fonemi /*v*, *j*, *l*, *l*, *r*, *m*, *n*, *n*, *p*, *b*, *t*, *d*, *c*, *s*, *z*, *š*, *ž*, *k*, *g*, *x*/ potječu od odgovarajućih fonema ishodišnoga sustava.

Osim toga¹⁵⁴:

<i>v</i>	< u NVjd. u imenicama ishodišne <i>v</i> -promjene analogijom prema kosim padežima:
----------	---

¹⁵¹ "Prijedlog se može skratiti ispuštanjem dočetnog *-u*, *-i med* = *mej*. Taj se oblik analogijski preinačuje prema prijedlozima *pod*, *nad* u *męd* (ŽK) (iz-)" (Skok, II, 399).

¹⁵² "Poznato je da nema ni jednog slovenskog jezika u kome bi se čuvala razlika između refleksa *skj*, *zgj* s jedne strane i *stj*, *zdj* s druge strane" (Pešikan 1958: 247). Na dvojbu o dataciji toga jednačenja (praslavenska epoha ili u kasnijim fazama razvoja pojedinih slavenskih jezika) Pešikan odgovara: "Mislim da ima dovoljno osnova pretpostavka da se to jednačenje vršilo još u praslavenskom, i to u korist refleksa grupa sa prvobitnim velarnim konsonantom, *skj*, *zgj*." Prema periodizaciji jezičnih promjena Ive Lukežić, u mlađem se općeslavenskom razdoblju (7. i 8. st.) dogodila mijena *tj > *t te *dj > *d na cijelome slavenskome teritoriju (2012: 34). Nadalje, pojava različitih sekundarnih odraza dentala *t i *d, bilo samostalnih, bilo u suglasničkim skupinama, rezultirala je početkom 9. stoljeća stvaranjem protojedinica - začetaka današnjih narječja. Kajkavsku protojedinicu u pogledu razvoja dentala obilježavaju, uglavnom, sljedeći odrazi: *t > *č*, *št > *šč*; *d > *j*, *žd > *žj* na zapadu kajkavskog teritorija te *d > *ž* ili *ž*, *žd > *žž* ili *žž* na kajkavskome istoku i sjeveroistoku (Lukežić 2012: 46–48). Na zapadu se, naime, odvijao proces u tri etape *zd > *žž* > *žj* (Lončarić 1996: 89).

¹⁵³ Leksem godina u značenju 'kiša' potvrđen je u mjesnome govoru Os samo u fraz. *j'ōkat ko r'odna g'odina* 'jako plakati'.

¹⁵⁴ Posebnosti poput razvitka protetskoga *v* ispred vokala *u* i *o*, zamjena *x* > *j* u '*orej*', razvoj polaznoga *ř, alofoni u sandhi-pozicijama i sl. navedene su u poglavljima o realizaciji i distribuciji vokala i konsonanata. Razvoj primarnih i sekundarnih suglasničkih skupina također je zbog iznimne važnosti zasebno opisan naprijed, stoga se ovdje ne ponavlja. Isti je postupak proveden i pri fonološkim opisima govora Smišljaka i Lukovdola (usp. poglavlja 7 i 8).

	<i>sv'ekva, b'ukva, c'ērka, br'eska</i>
	< inicijalnog <i>və</i> :- <i>vn'uk, vd'at</i> inf., <i>vr'eknit</i> inf.
j	< <i>d</i> : <i>m'eja, s'aja</i> 'čađa', <i>ž'ēja, pr'eja</i> (usp. poglavlje 6.2.1.)
	< <i>v</i> u <i>D'unaj, j'āpno</i>
	< <i>i</i> u skupini <i>jd</i> u prezentskoj i imperativnoj osnovi glagola prefiguriranih od glagola <i>íci</i> te u skupini <i>jt</i> u infinitivnoj osnovi tih glagola: <i>p'ōjdem</i> 1. jd. prez., <i>pr'ōjdi</i> 2. jd. imp., <i>p'ojt</i> 'íci' inf., <i>z'ājt</i> 'unići'
	< <i>e</i> u <i>dv'ajset</i>
l	< <i>l</i> u <i>sl'iva</i>
ļ	< <i>l</i> ispred <i>i</i> i <i>u</i> : <i>šl'ūžit, šl'ušat, g'ūlit, šar'ājzļin</i>
	< <i>l</i> asimilacijom ispred <i>n</i> u <i>b'eļņak</i>
	< <i>l</i> u skupu <i>lě</i> u prilogu <i>v'aļe</i> 'odmah'
	< sekundarnoga skupa <i>lāj</i> : <i>z'ēļe, ves'ēļe, s'oļo</i> Ijd.
m	< <i>n</i> : <i>j'empot, p'očmi</i> 2. jd. imp., <i>p'očmem</i> 1. jd. prez.
ņ	< sekundarnoga skupa <i>nāj</i> : <i>venč'āņe, kam'āņe, gr'āņe, zeleń'āva, peruš'īņe</i> 'kumušina kukuruza'
	< nazala <i>n</i> u suglasničkome skupu <i>gn</i> u primjerima <i>gń'ēzdo, gń'ōj, gń'ūsan</i>
b	< <i>v</i> u <i>j'āzbēc</i> 'jazavac'
f	< od skupa <i>xv</i> - ¹⁵⁵ u <i>f'āla, naf'ālit</i>
	< od skupa <i>-pv</i> - <i>u</i> : <i>'ufat se, 'ufaņe</i>
	< u posuđenicama: <i>fam'ēlija, s'ifon</i> 'odvod', <i>f'ažon</i> 'grah', <i>fl'aša, kl'āfa, pl'āfta, f'ērtun</i> 'pregača', <i>f'ama</i> 'skandal', <i>f'irunga, šk'af</i> 'vjedro', <i>k'efa</i> 'četka'
t	< Ø u imenici <i>st'ļšļen</i> Njd.
c	< <i>č</i> u starome skupu <i>čr</i> : <i>c'ļven, c'ļenkast</i>
s	< <i>c</i> u skupu <i>ct</i> nakon ispadanja <i>ə</i> : <i>'ost, 'osta</i> Gjd.
č	< * <i>č</i> : <i>m'āčji, m'učat, č'udo</i>
	< <i>t</i> : <i>vr'eča, sv'ēča, n'ōč</i> (usp. poglavlje 6.2.1.)
	< najnovijim jotovanjem u riječi <i>č'edān</i> 'tjedan' (Skok, III, 431)
ž	< u posuđenicama <i>ž'āk, ž'on, ž'āmija, M'ažar, 'anžel, piž'āma</i>
š	< <i>č</i> (< <i>ž</i> < * <i>dj</i>) u 2. jd. imp. <i>v'iš</i> ; osim toga: < <i>č</i> u <i>n'iš, p'ošten</i>

¹⁵⁵ Početni suglasnički skupovi *xv*- (< *xəv) i *-pv*- (< *pəv) dali su progresivnom asimilacijom *xf*- i *-pf*-, a zatim pojednostavnjivanjem *f*, usp. Moguš 2010: 93.

	< x asimilacijom u <i>šč'ěra</i> 'jučer' (< * <i>vьčera</i>)
	< s asimilacijom prema mjestu tvorbe: <i>š n̄tmi</i> , <i>š n̄ō</i> , <i>š č'erami</i> Ijd., <i>šl'ūžit</i> , <i>šl'ušat</i>
ž	< u riječima stranoga podrijetla <i>ž'ep</i> , <i>žig'ERICA</i>
	< z asimilacijom prema mjestu tvorbe: <i>b'ež néga</i> , <i>č'ižma</i>
k	< c u <i>m'ikat</i>

6.3. Prozodija

6.3.1. Inventar

- Razlikovnu funkciju ima kvantiteta sloga i mjesto naglaska.
- Inventar prozodema sastoji se od dva akcenta (' $\bar{V}$ ', 'V) i od nenaglašene kračine. Utrnuta je opreka po intonaciji.
- Naglašeni silabemi mogu biti dugi i kratki dok nenaglašeni silabemi mogu biti samo kratki, tj. u govoru su utrnete nenaglašene dužine¹⁵⁶.

6.3.2. Realizacija

- Kratki se naglašeni slog uglavnom izgovara silazno. Međutim, nerijetko se na razini realizacije čuje dulji, 'nekanonski'¹⁵⁷ ostvaraj kratkoga naglaska, i na primarno i na sekundarno naglašenim slogovima: *krāva*, *jābuka*, *nāpravil*, *lōpata*.
- Dugi se naglašeni vokali izgovaraju uzlazno, osim u rijetko naglašenom posljednjem slogu gdje je intonacija silazna. Uzlazna je intonacija ravnomjerna, nelomljena. Tu su osobinu i u

¹⁵⁶ Analizirajući akcenatsku građu Pergošićeva prijevoda *Tripartituma* Ivšić je na temelju primjera *mūž - zamuž* pokazao da su već tada (1574.) zanaglasne duljine u kajk. narječju bile pokraćene: "(...) ta razlika [*mūž - zamuž*, M.M.] otvara pogled u prošlost jedne od osnovnih crta današnje kajkavske akcentuacije, tj. pokazuje da su se već u Pergošićevu govoru pokratile dužine iza akcenta, jer sudeći po tim primjerima, Pergošić je govorio na pr.: (kupila je) za svojega *mūža*, ali: pošla je *zāmūž*" (1971: 688). Prednaglasna je duljina ovjerena na dijelu teritorija kajkavskoga narječja (Lončarić 1996: 48). Zbog intenzivnih procesa retrakcija prednaglasne su duljine u govoru Os izgubljene, dok su eventualne zanaglasne duljine koje se sporadično čuju u govoru – fonetske.

¹⁵⁷ Termin 'nekanonski' koristi Mate Kapović (2008: 7) pokrivši tako sve 'nekanonske' ostvaraje kratkoga naglaska ističući i kako je taj aloton (" "često fonetski duži od npr. 'pravoga' dugoga naglaska ^." Ivšićev je tromi naglasak prema tome samo jedan od nekanonskih ostvaraja. Takvu, tromu, realizaciju kratkoga akcenta u govorima kajkavskoga narječja Ivšić opisuje na sljedeći način: "Akcentat " je nešto uzlazan; kvantitet mu je u pojedinim govorima različan, pa može dosegnuti do potpune dužine, osobito na vokalu *a*" (Ivšić 1936 [2012]: 26–27). O fiziologiji tromoga naglaska u jednome gornjolonjskome kajkavskome govoru v. opširnije u Hendelja 2011.

drugim igk. punktovima (primjerice u govoru Lukovdola) uočili i Finka i Barac-Grum nazvavši ju 'štokavoidnom' (usp. bilj. 118 ovoga rada).

6.3.3. Distribucija

- Naglašeni mogu biti svi vokali te slogotvorno γ : *kr'ava*, *gl'āva*, *l'eto*, *l'ēp*, *r'iba*, *l'īšće*, *p'op*, *k'ōža*, *l'uk*, *č'ūn*, *x'ɣga*, *čet'ītāk*.

- Akcent se pomaknuo s polazno naglašene ultime, otvorene i zatvorene, na polazno kratku (*r'ebro*, *j'ezik*) i polazno dugu penultimu (*r'ōka*, *p'ētāk*).

- Kratki naglasak može stajati na inicijalnome i medijalnome slogu te u jednosložnim riječima: *f'ažon*, *d'ebela* Njd. ž, *l'iša*, *d'ixat*, *r'ožak*, *k'ukuruz*, *n'aučān* pr. trp. m. jd., *n'osnica*, *p'ečica* 'maramica', *'iscedit*, *z'amerit* 'zamjeriti', *'otekle* pr. r. ž. mn., *c'imbura* 'vrsta šljive', *k'onac*, *s'edam*, *k'olač*, *'oprava*, *s'obota*, *p'aprika*, *x'ajduk*, *x'odila*, *d'oktoru* Djd., *j'ezik*, *l'ovil*, *p'ustil* pr. r. m. jd., *sk'očila* pr. r. ž. jd., *fl'etān*, *č'ovek*, *'otac*, *t'ɣmast* 'hladnokrvan', Ljd. *p'otoku*, Gmn.: *n'ovac*, *m'inut*, *t'ekot*, *br'esak*. Primjeri su za kratki naglasak u jednosložnim riječima: *p'ās*, *z'et* 'zet', *v'ol*, *k'oń*, *p'ojt*, *sp'at*, *ft'eč* inf., *pr'av*, *gr'ob*, *v'jt*. Primjeri su kratkoga naglasaka u medijalnome slogu: *ver'ovat* inf., *zid'anica* 'podrum', *iz'aberi* 2. jd. imp., *pis'anica*, *lop'atica*, *mal'inica*, *brad'avica*, *sak'ojako*, *nagr'abilo* pr. r. s. jd., *zag'asili* pr. r. m. mn., *Pon'ikav* Gmn., *prek'ojutre*, *ruk'avica*, *cop'ɣnica*, *sir'omak*, *osāmn'ajstega* Gjd. red. br., *Luk'ovdol*, *žig'erice*, *raz'lumejo* 3. mn. prez. U finalnim slogovima, otvorenim (tjeđe) i zatvorenim, dolazi samo u riječima stranoga podrijetla: *kombin'e*, *sak'o*, *parad'ajz*, *dokum'ent*, *konc'ert*, *komun'ist*, *stud'ent*, *folir'ant*.

- Dugi naglasak može stajati na inicijalnome i medijalnome slogu, te u jednosložnim riječima: *p'īsmo*, *gl'āva*, *k'ūpila* pr. r. ž. jd., *j'ōkat*, *r'ōbāc*, *ogov'ārat*, *nac'ēpat*, *prit'īskala* pr. r. ž. jd., *ped'ēset*, *vogl'ēne*, *nik'āmār*, *zapis'ēvala* pr. r. ž. jd., *post'āvajo* 3. mn. prez., *žl'ēb*, *č'ī*, *p'īr*, Gmn. *r'ōk*, *ž'ēn*. U finalnome zatvorenome slogu potvrđen je u vrlo malom broju primjera¹⁵⁸: *kom'ār* 'komarac', *Maž'ār*, *vɣg'āń* || *v'ɣgań*, *milij'ōn*. Osim toga, u finalnom je slogu zabilježen i u riječima stranoga podrijetla: *fakult'ēt*, *advok'āt*, *konzul'āt*.

¹⁵⁸ Zbog važnosti pojave, mogućnost naglašene ultime na terenu je posebno provjeravana. Kod izgovora triju navednih primjera nestrana podrijetla s dugo naglašenom zatvorenim ultimom informanti su nesigurno izgovarali dvojake ostvaraje: *v'ɣgań* i *vɣg'āń*.

- Potvrđen je manji broj višesložnih riječi s dva naglasaka, od kojih je jedan od naglasaka slabije siline. Riječ je o sraslicama i superlativima pridjeva i priloga: *Zdr'lavom'arija*, *t'amos'iva*, *n'ajg'ori*, *n'ajl'epša*, *n'ajb'oļe*.

6.3.3.1. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu

Na ograničenom je broju primjera iz korpusa potvrđeno pomicanje¹⁵⁹ naglasaka na prednaglasnicu. Naglasak se na prednaglasnicu najdosljednije pomaknuo sa zamjenica u akuzativu i lokativu jednine: *p'o sebe*, *pr'e' tebe*, *pr'i nas*, *pr'i mene*, *b'ež' nega*, *z'a nega*, *z'ā' no*, *p'ō' me*, *z'ā' me*, *p'ō' to*, *'o tem*, *pr'i tem*.

Pomicanje naglasaka s imenice u LAjd. potvrđeno je u manjem broju slučajeva: *p'o noči*, *n'a vodo*. Često takvim pomicanjem nastaju okamenjeni izrazi prenesenoga značenja: *z'a vraga* 'baš u inat; slučajno' (*T'ēla s'əm mu k'ūpit*, *al ko z'a vraga poz'ābila nofč'anik.*), *'i vragu* 'puno' (*Ima 'ōn j'oš 'i vragu za g'uslat do d'ōma.*), *n'i vraga* 'ništa' (*St'ālno je na b'olovaņu*, *a n'ī mu n'i vraga*). Akcenatske sraslice *z'aglavo*, *n'apamet* konverzijom su postale prilozni: *z'aglavo* u značenju 'hitno, važno' (*N'ī mi z'aglavo t'ako j'ūret*) te *n'apamet* u značenju istovjetnome onome u standardnome jeziku: *Nab'ūbala je s'e n'apamet*. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu baština je praslavenskoga pomicanja u imenica koje su bile dijelom akcenatskog *c*-tipa¹⁶⁰. Naglasni tip *c* imao je pomičan naglasak: "(...) riječ ima cirkumfleks

¹⁵⁹ "To praslavensko pomicanje naglasaka na klitiku treba razlikovati od novijega prenošenja naglasaka do kojeg dolazi novoštokavskim pomakom i kod imenica ostalih akcenatskih paradigmi, npr. *pò ribu* (a. p. a), *zà ženu*, *òd kućē* (a. p. b). Kao što se vidi, novoštokavskim pomakom na proklitici nastaje uzlazni naglasak" (Matasović 2008: 214). O razlici između stare proklize i novoštokavskoga pomaka usp. i Ivšić 1970: 171. Martina Bašić u svom je radu o pomicanju naglasaka s imenskih riječi u čakavskome ekavskom govoru Crikvenice popisala najčešće nazive za ovu jezičnu pojavu odlučivši se za dva termina: *pomicanje naglasaka na prednaglasnicu* te *praslavenski prijenos siline unutar naglasne cjeline* (Bašić 2008: 1). Prvi je termin učestao i kod recentnijih opisa kajkavskih sustava (usp. Kuzmić 2008: 115) ili se koriste njemu slični izrazi tipa *prebacivanje naglasaka na prednaglasnicu* (Oraić Rabušić 2009: 260; Horvat 2012: 280).

¹⁶⁰ Polazni akcenatski tipovi imenica su: *a*. sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi, *b*. sa stalnim mjestom naglasaka na nastavku i *c*. s pomičnim mjestom naglasaka (Zubčić 2006: 51; Matasović 2008: 210–214). Zubčić je ponudila akcenatsku klasifikaciju sjeverozapadnih čakavskih govora prema tipologiji koju je 1957. postavio Christian Stang i koja "(...)postaje poticajem većini stranih slavista za uspostavljanje nove ili materijalu primjerene klasifikacije" (Zubčić, cit. dj., bilj. 177). Zubčić nadalje pretpostavlja da je golemi nedostatak istraživanja akcenatskih tipova u kajkavskome narječju vezan uz usku povezanost i međusobnu uvjetovanost kajkavskoga vokalizma i prozodije (2006: 74). U novije je vrijeme napravljen korak naprijed pa je, primjerice, Joža Horvat u primarno morfološkom radu o imenicama *a*-sklonidbe u kajkavskome mjesnome govoru Svetoga Đurđa obradio naglasne tipove imenica muškoga i srednjeg roda. Zabilježio je pritom, također sporadično, pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u slučaju imenice *polje* (Horvat 2012: 280). Katarina Novak istraživala je govore ludbreške Podravine (teritorijalno bliski govoru Svetoga Đurđa) te u njima također ovjerila akcenatske likove *n'a poļe*, *p'ot stol*, *b'ež' nega*, *pr'i nas* itd. (2013: 97). Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u dosadašnjim

na početku (A.¹⁶¹ *rǫkǫ), akut u sredini (i. *rǫkǫami, *učǫti) ili naglasak na kraju riječi (d. *golsomǫ, 2. mn. prez. *učǫtǫ). U slučaju početnoga cirkumfleksa, on uvijek preskače na slog ispred sebe (prijedlog ili veznik) u fonetskoj riječi, npr. *n'ā rǫkǫ (hrv. *nā rūku*)” (Kapović 2008: 3). Valja naglasiti da su naglasci koji se u današnjim govorima pomiču na prednaglasnicu kontinuantne opsl. naglasākā¹⁶²: kratki naglasak kao kontinuantna opsl. kratkog (*^v) te dugi silazni kao kontinuantna opsl. cirkumfleksa (*[^]). Stoga, budući da je kratki naglasak u *p'aša* staroakutskoga postanja u akcenatskome liku *n'a pašo* nije riječ o starome pomicanju u imenica *c*-tipa. Isti je primjer takvoga pomaka potvrđen u geografski bliskome čakavskome mjesnome govoru Bosiljeva¹⁶³, a prema usmenome priopćenju Anite Celinić i u brojnim drugim kajkavskim govorima. Noviji pomak novoštokavskoga tipa (usp. bilj. 159) u ovome govoru nije potvrđen: *za k'učo, za ž'eno, na r'ibo*.

Budući da naglasak u ovome mjesnome govoru ne stoji na ultimi višesložnih riječi on je pomaknut i s prezentskih oblika na negaciju *ne* (negacija se s glagolom promatra kao fonetska riječ): *n'e gre, n'e smem, n'e smeš, n'e spim, n'e zna, n'e znam, n'e bom*. Budući da su glagoli *byti i *sǫmǫti ishodišno pripadali akcenatskoj paradigmi *a* (1. jd. prez. **bǫdǫ, *sǫmǫjǫ*), a *mogti akcenatskoj paradigmi *b* (1. jd. prez. *mogǫ),¹⁶⁴ nije riječ o staroj pomičnosti naglasne paradigme *c*.

6.3.4. Podrijetlo

-	< na mjestu primarnog cirkumfleksa u jedinom slogu: <i>s'tn, l'ās, d'ār, m'tr, m'ōž, gr'ād, s'ūv, z'ōb, p'ēt</i>
---	--

radovima o kajkavskim mjesnim govorima uglavnom se najčešće obrađivalo u kontekstu pomicanja naglasaka s naglašenih i nenaglašenih oblika zamjenica, tipa *n'a: mę, p'o: tę*, ali: *pręd s'ębę* (Maresić 1992: 78); *bęž nęga, vū tę* (Kuzmić 2008: 115–117); *xū mę, pǫ nas* (Oraić Rabušić 2009: 260).

O naglasnim tipovima imenica i glagola u govorima prve i druge igk. skupine čiji je naglasni sustav drugačiji od naglasnoga sustava govora Osojnika (i ostalih govora prve skupine) v. u nastavku radu.

¹⁶¹ Mate Kapović u svojim radovima označava padeže u jednini velikim slovom, a u množini malim.

¹⁶² O nazivlju i distribuciji naglasaka u polazišnome naglasnome sustavu usp. Lukežić 2012: 33 te o tezi prihvaćenoj u ovome radu usp. poglavlje 5.4.1. O praslavenskoj proklizi u imenskih riječi stare naglasne paradigme *c* v. također u Lukežić 2012: 118–123.

¹⁶³ Bosiljevski govor poznaje oblike: *ožnim se, zabavit se / zǫbavit se, pǫginit, dǫnesal, namętat / nǫmetat, šęnica, kǫrito*. Istraživač bosiljevskoga govora, Josip Krajač, u analizi akcenatskoga sustava toga idioma ukazuje na izvjesnu nestabilnost u mjestu naglasaka (1991: 91). U kontekstu pomicanja naglasaka na prednaglasnicu navodi sljedeće primjere: *nā vodu < vǫda, pǫ vodu: Vǫdarice ĩdu pǫ vodu*. Ali: *u vǫdu, iz vǫde; nā pašu < paša*. Sintagme *nāpašu* i *nāvodu* smatra ustaljenim sintagmama koje se analogijom prema drugim sličnim imenicama “ponekad preoblikuju u imenicu: *Ā tā tvǫja nǫpaša je slǫba*. (Vjerojatno slijedeći: *ĩspaša*, dio koji se ispaša, a ne kosi)” (1999: 94). Stanovništvo Bosiljeva, kao i stanovništvo sela Osojnika, podrijetlom je iz modruške okolice (Lopašić 1895: 71). O pretpostavljenoj akcenatskoj sličnosti mjesnoga govora Osojnika s mjesnim govorom Bosiljeva i drugih čakavskih punktova v. u nastavku rada.

¹⁶⁴ Za polazišne prezentske oblike ovih glagola usp. Dybo 2000: 229; 334; 351.

	< na mjestu primarnog cirkumfleksa u nezadnjem slogu: <i>m'ěso, s'ěno, t'ělo, t'ěsto, z'l'āto</i> , Ajd. <i>gl'āvo, r'ōko</i>
	< na mjestu iskonski kratkih vokala produljenih kompenzacijskim duljenjem: <i>k'ōst, n'ōs, l'ōj, l'ēd, m'ēd</i>
	< na mjestu neoakuta u jedinom slogu: <i>j'ā, p'ōt, r'ēp, sm'ēx, k'l'ūč, s'ūd</i> , Gmn. <i>b'ūx, gl'āv, n'ōg, r'ōk, ž'ēn, l'ic</i> ; inf. <i>z'ēpst, kl'ēt</i> ;
	< pomakom siline s ultime (otvorene i zatvorene) na prednaglasnu dužinu: <i>gl'āva, gr'ēda, z'l'ma, vr'ēme, kr'īlo, kl'ěščā, v'ūsta, c'ūcāk, ml'āda, gl'ādna, sv'ēča, v'īno, tr'āva, l'ice, str'ēla, vr'ābēc, p'ētāk</i> , Ljd. <i>p'ōtu, l'ādu</i> ; <i>n'āgəl, inf. r'ānit 'hraniti', ž'īvet, k'ūpit, r'āžat, v'īkat</i>
	< u primarno naglašenoj ishodišno dugoj penultimi, na mjestu neoakuta: <i>str'āža, s'ūša, l'īščē, gr'ōbļe, z'ēļe</i> , 2. jd. prez. <i>ml'ātiš, p'ītaš</i> , Nmn. s. r. <i>s'ēla, 'ōkna, r'ēbra</i> , LI mn. m. i s. r. <i>v'ōli, k'ōni, k'ōli</i> ; <i>tr'ēči, s'ēdmi, 'ōsmi, st'ōti, ž'ēnska, 'ōfči, k'ōzji</i>
	< u primarno naglašenoj ishodišno dugoj penultimi, na mjestu metatonijuskog cirkumfleksa: <i>k'ōža, k'ōra, sv'ōra, ot'āva, m'ēļa, gov'ēdina</i> ; Ijd. s <i>m'ānom, t'ōbom, s'ōbom</i> ; <i>š n'īmi</i> , Gmn. <i>j'āgod, š'ībic</i> ; <i>n'ēki, p'īvi, dr'ūgi, v r'īti</i> Ljd, 1. jd. prez. <i>p'ījem, r'ēžem, č'ūjem, kup'ūjem, v'īdim, d'ēlam</i> ; pr. r. m. jd. <i>gr'īzəl, pos'ēkəl</i> ; pr. r. ž. jd. <i>j'ēla, fkr'āla, im'ēla, v'īdla</i> ; gl. pr. trp. <i>r'ēzan, d'ēlan</i> ; ispred suglasničkog skupa: <i>r'ūška, č'er'ēšna, p'ālcī</i> Nmn., <i>pond'ēļka</i> Gjd. (analogijom i Njd. <i>pond'ēļāk</i>), <i>g'ōrni</i> ;
	< u primarno naglašenoj antepenultimi: <i>gov'ēdina</i>
'	< u primarno naglašenoj, ishodišno kratkoj penultimi, na mjestu primarnog akuta u: <i>br'ata</i> Gjd., <i>m'ati, b'aba, br'eza, kl'ada, l'ipa, ž'aba, kr'ava, j'ama, dl'aka, l'eto</i> ; na mjestu opsl. kratkoga akcenta: <i>'oko, n'ebo, p'omoč, k'okoš, k'okot</i>
	< u primarno naglašenoj, ishodišno kratkoj antepenultimi: <i>j'abuka</i>
	< u sekundarno naglašenoj penultimi, pomakom kratkoga akcenta s otvorene i zatvorene ultime na ishodišno kratak slog: <i>č'elo, s'elo, s'estra, d'eca, ž'ena, m'agla, n'oga, v'oda, p'otok, 'orej, d'obra, r'ebro, j'ezik, V'uzəm</i> , Ljd. <i>n'osu, p'odu</i> ; pr. r. m. jd. <i>p'ustil; č'ovek, kup'ovat, mir'ovat, l'onac, sv'edok, 'otac, st'olac, d'ebel, v'isok, k'otəl, p'ečēn</i> , Gjd. <i>st'ola, v'ola</i>
	< u sekundarno naglašenoj penultimi, pomakom dugog akcenta iz (zatvorene i otvorene) ultime: <i>m'exur, k'otač 'bicikal', k'olač, pr'oblem, pr'aščak 'svinjac', tr'atur, t'añir, x'ajduk, kl'avir, ot'irač, kr'umpir, l'eti</i> 3. jd. prez., Gmn. <i>'ovac, m'īnut, m'ekot</i> ;

	<i>v'odo</i> Ijd., Gjd. <i>v'ode, ž'ene, m'oje</i>
	< u sekundarno naglašenoj antepenultimi, regresivnim pomakom kratkoga naglaska s medijalnoga sloga: <i>k'orito, k'obila, k'opriva, k'ošara, l'esica, s'ikera, dv'orišće, p'oginit, š'enica, s'obota, č'etiri, t'uliko, r'obača, m'otika, k'oleno, g'ovedo, l'opata, n'evesta, k'onopla, Imn. ž'enami</i> ¹⁶⁵ , <i>r'okami, n'ogami, 'ovcami</i>
	< na mjestu metatonijskog cirkumfleksa u dijelu primjera: <i>c'estar, j'astreb, p'auk, b'abin, g'avran, sl'oga, v'oļa</i> , Ijd. <i>s kr'avo, ž'abo, k'ašo, b'abo, j'agodo; v'oļa</i> , Ljd. <i>v j'utro, f'iše, v'oči, v'dimu</i> ; NAmn. s. r. <i>m'esta</i> ; pred suglasničkim skupom: <i>sv'adba, kr'asta, v'išna, kv'očka, t'epka</i> (vrsta kruške), <i>ž'etva, sr'edni; j'utro</i> ('ujutro'), <i>v'ečer</i> ('uvečer')
	< u sekundarno naglašenoj antepenultimi, regresivnim pomakom metatonijskoga akcenta s medijalnoga sloga: pr. r. ž. r. <i>d'obila, x'odila, p'oslala</i> ; Ijd. (s) <i>k'obilo, (s) l'opato</i> , pr. r. m. jd. <i>oš'potal, d'onesal, p'oderal, n'aprazil, p'osekli</i> (ali: <i>pos'žkal</i>), Ljd. <i>p'otoku, 'oreju; 'oprava, b'ogat(i), plem'enit(i), š'enični</i> , NA mn. s. r. <i>k'orita, k'olena, j'ezera, r'ešeta, z'elena</i> ; LImn. m. i s. r. <i>'oreji, p'otoki, k'oriti; t'rgovci</i>
∪	< pomakom kratkoga naglaska na prethodnu moru iz finalnoga ili medijalnoga sloga: <i>n'ogā, k'olēno</i>
	< na mjestu polazne zanaglasne duljine: <i>c'estar, ml'inar</i>

6.4. Komentar o fonologiji mjesnoga govora Osojnika

Vokalski je inventar mjesnoga govora Osojnika monofonški, i u dugim i u kratkim slogovima. U usporedbi s osnovnim kajkavskim vokalizmom uočljiv je manji broj fonemskih jedinica: čini ga pet jedinica u dugome te šest u kratkome naglašenome i nenaglašenome slogu. Osnovni je kajkavski vokalski trokut sedmeročlan¹⁶⁶ (Ivić 1968: 57). Takav je (kao i u

¹⁶⁵ Primjer *ženâmi* jedan je reprezentativnih primjera metatonijskoga cirkumfleksa, uvršten u Ivšićev rad (1936 [2012]: 31). Nastavak *-âmi* izvodi se od starijeg *-*âmī* "pri čemu je duljina zadnjega sloga tu zacijelo analogijom prema **ī* u muškom rodu" (Kapović 2011b : 160). Kapović je ovo podrijetlo utvrdio na primjeru instrumentala množine imenica np *b*, kojoj pripada i imenica *žena* te imenica np *c* (*ruka, noga*, 2011b: 167). Međutim, kako i sam Kapović navodi, kratak nastavak *-âmi* na sinkronijskoj se razini javlja i u Ivšićevim konzervativnim govorima poput Bednje, Velike Rakovice i Ozlja (Ivšićeva zagorsko-međimurska skupina), zajedno s varijantom *-âmi* (Ozalj: *rukâmi* || *rukâmi*). Može se stoga zaključiti da je polazni akcent u medijalnome slogu u Imn. imenicâ *žena, roka, noga, ovca* (np b/c, Derksen 2008: 384) za govore kajkavskoga narječja nejasan.

¹⁶⁶ Usp. i Lukežić 2012: 185. Lukežić navodi da je osnovni vokalizam u kajkavskome narječju osmeročlan, no u suštini njeno je određenje osnovnih jedinica isto kao i Ivićevo, s dodanim slogotvornim sonantom *ɾ*.

Os) vokalizam i prigorskih ozaljskih govora (Težak 1981b: 211) s kojima su svi igk. govori u dosadašnjoj literaturi često uspoređivani. U sintezi vokalizama igk. govora Barac-Grum na tragu te podudarnosti zaključuje: "...zato bez obzira na očitu genetsku srodnost i genetsku pripadnost ovoga makrosustava kajkavskom narječju, tipološka srodnost sa čakavskim narječjem očita je na sinkronijskoj vokalskoj razini" (Barac-Grum 1993: 43). Naime, ozaljske govore prigorskoga kajkavskoga dijalekta na vokalskoj razini karakterizira nekoliko značajnih osobina koje odudaraju od većine kajkavskih govora: izostanak jednačenja $*\check{e} = *a$ (*telo, delo; pās, sən*), čakavsko-štokavsko jednačenje $*l = \varrho > u$ (*muži, kuk*), dvojaki odraz poluglasa, ovisno o kvantiteti: $*\bar{a} > a$ (*dan, čast*), $*a > \bar{a}$ (*dānas, pās*), dvojaki ikavsko-ekavski refleksi jata po pravilu Meyera i Jakubinskog (*vrime, triba, delo, bel*)¹⁶⁷.

Od navedenih osobina većina je evidentirano i u mjesnome govoru Os, osim dosljedne promjene $\varrho > u$ te refleksa jata prema Meyeru i Jakubinskom. Refleks jata u dugim je, primarno i sekundarno naglašenim slogovima vokal $\bar{e}$ (*l'ēp, t'ēlo, sv'ēča, b'ēlo ml'ēko, m'ēsīt t'ēsto*) te je u dugim slogovima izjednačen s refleksima etimološkoga *e* i prednjega nazala (*m'ēsō, gr'ēda, gov'ēdina, ž'ēnska*). U kratkim je slogovima refleks jata također izjednačen s refleksima kratkoga etimološkoga *e* i prednjega nazala u vokalu *e* srednje artikulacije: *z'et, j'ezik, br'eza, j'est, l'eto, d'eca*.

Uz prevladavajući refleks $\bar{o}$ dugoga stražnjega nazala (*r'ōka, m'ōtno, z'ōb, m'ōž, p'ōt, žel'ōdāc, vr'ōča, v'ōsko, g'ōsto, pos'ōže, razl'ōčit* 'razdvojiti', *okr'ōgle, p'ōpāk, r'ōbāc, n'ōtār* 'unutra, mjesto', *k'ōpat se* 'kupati se'), potvrđen je i manji broj leksema s refleksom $\bar{u}$: *kr'ūg, l'ūg, s'ūd, m'ūdār, t'ūga, n'ūtre* 'unutra, smjer'. Dvostruki su odrazi potvrđeni i u kratkim slogovima, no također s pretežitim kratkim vokalom *o* na mjestu kratkoga stražnjega nazala: *b'om* 'budem', *r'okovet, r'oča* 'ručka', *t'oča, g'oba, r'obača*, AIjd. *b'ēlo m'ēlo, v'isoko ž'eno, st'aro lišo*, 3. mn. prez. *b'odo, s'o* (< *biti*), *p'ljo, b'ero, k'opajo, č'ljo, d'ēlado, kup'ljo, sp'ido*.

¹⁶⁷ Primjeri su preuzeti iz Težak 1981b. Osim toga, usp. Brozović – Ivić 1988: 93, Lukežić 1990: 25, 2012: 261. Nije, međutim, u svim govorima kajkavskoga prigorskoga dijalekta tako: mjesni govor Domagovića (OLA 27) koji također pripada tome hijerarhijski višem sustavu ima 'kajkavskije' odraze vokala (usp. FO, 301–305). Ugrubo bi se moglo reći da dobar dio igk. govorima teritorijalno bliske karlovačke regije ima ikavsko-ekavski odraz jata: "Prema refleksu jata idu karlovački govori među ikavsko-ekavske govore i uklapaju se u veliko područje ikavsko-ekavskih govora koji se protežu od Karlovca na zapad: na sjeverozapadu sve do prvih gorskokotarskih kajkavskih sela (Severin na Kupi i dr.), a na jugozapadu preko Generalskog Stola i Erdelja do prvih čakavskih sela (Bosiljevo, Josipdol i dr.), koja su također ikavsko-ekavska" (Finka – Šojat 1973: 84–85). Ti su govori, ovisno o kvantiteti kajkavskih/čakavskih osobina, najčešće bivali određivani ili kao kajkavsko-čakavski (Težak 1974: 47; Moguš 1977: 6) ili, u sjevernoj zoni karlovačkog četveroriječja kao čakavsko-kajkavski (Težak 1979: 37). Ikavsko-ekavski su i kopnjeni čakavski govori koji zaorubljuju igk. područje s južne i zapadne strane, usp. Lukežić 1990: 24–25.

Primjeri s vokalom *u* na mjestu kratkoga stražnjega nazala potvrđeni u mjesnome govoru Osojnika su: *k'upina*, *kup'tine* 'mjesto gdje rastu kupine, najčešće zaraslo', *p'uca* 'dugme'¹⁶⁸.

U dugim slogovima poluglas daje *a* (*d'ān*, *t'āst*, *p'āñ*, *za m'ānom* Ijd.). U kratkim naglašenim slogovima potvrđene su dvostrukosti. U toj poziciji, naime, poluglas ili ostaje neizmijenjen (*d'anəs*, *p'əs*, *b'ət*, *k'əsno*, *k'ašne* komp., *n'ačve*, *d'aska*, *š'al*, *s'am*, *p'akəl* 'pakao') ili je preinačen u drugi samoglasnik (*m'aša*, *z'emī*, *z'emļem*, *st'oza*, *m'agla*, *k'ade*, *m'alīn*, *v'aļe* 'odmah', *ž'añem* 1. jd. prez. *st'aklo*, *s'ajəm*, *sn'axa*, *š'av*, *č'abər*, *m'añi* komp., *p'aščē* pogr. 'pas'), a kod mlađih govornika u spontanome su govoru zbilježene i dublete *d'aska* || *d'aska*, *s'am* || *s'am*. U kratkome nenaglašenome slogu potvrđene su dublete:

- u dočetu pr. r. m. r. *pos'ekəl* || *pos'ekəl*, *p'ekəl* || *p'ekəl*, *t'ekəl* || *t'ekəl*
- u sufiksima *-ac*, *-an*, *-ak*: *k'olac* || *k'olac*, *j'āñac* || *j'āñac*, *ž'ēdan* || *ž'ēdan*, *t'ežək* || *t'ežək*, *sv'ētək* || *sv'ētək* itd.

Ispitanici su potvrdili da su obje inačice u ovim kategorijama sasvim uobičajene¹⁶⁹, dok su u izdvojenim leksemima tipa *d'anəs*, *p'akəl* 'pakao', *otac* istaknuli samo potvrdu s neizmijenjenim poluglasom što još uvijek upućuje na njegovu funkcionalnost u nenaglašenome slogu.

Usporedivši vokalizam Osojnika s drugim (ne)kajkavskim sustavima koji su smješteni u području kontakta sa slovenskim jezikom (buzetski, zapadnogorskokotarski, gornjosutlanski, zapadnomeđimurski¹⁷⁰, u Osojniku su se na planu vokalske kvalitete tek dijelom odrazile ranije kvantitetske razlike: dugi jat, dugi prednji nazal i dugo etimološko *e* dali su zatvoreni vokal (*ē*), a kratki su dali srednji vokal (*e*). Također, dugi stražnji nazal i dugo etimološko *o* dali su zatvoreni vokal (*ō*), a kratki su dali srednji vokal (*o*). Ostali polazni vokali nisu se rascijepili na dva fonema. Razlogom takva razvoja je opreka u kvantiteti koja u drugim navedenim pograničnim govorima uglavnom izostaje. Nadalje, potvrđen je tek neznatno veći broj ikavizama, od kojih nekoliko njih 'stalnih' (usp. bilj. 131).

U konsonantskome inventaru nije zabilježeno većih odstupanja od osnovnoga suglasničkoga sustava kajkavskog narječja (usp. Lončarić 1996: 87–95, Lukežić 2012: 190).

¹⁶⁸ Višestrukost odraza stražnjega nazala (i unutar istih gramatičkih kategorija) zabilježena je i u drugim kajkavskim (Maresić 2000: 30–31) i čakavskim govorima (Vranić 1999: 250–258).

¹⁶⁹ U malobrojnim potvrdama iz punktova Os, VJ, MJ i Li u monografiji Vide Barac-Grum (1993.) zabilježen je poluglas u nenaglašenoj poziciji u primjerima *kamən*, *jela səm* stoga se nameće zaključak da je proces preinake poluglasa u puni vokal u mjesnome govoru Osojnika (i pripadajućim govorima prve skupine) u tijeku, što dodatno potvrđuju primjeri vokalā u kratkome naglašenome slogu. Osim toga, Barac-Grum je utvrdila da je promjena *ə > a* češća u govornika upravo punktova Os, VJ, MJ (i Sm).

¹⁷⁰ Usp. za govore buzetskoga dijalekta Šimunović 1979, Lisac 2001; zapadnogorskokotarski: Lisac 2006, Malnar 2012; gornjosutlanski: Celinić 2005; zapadnomeđimurski: Blažeka 2008.

Izostaju, ipak, neke specifično kajkavske konsonantske promjene poput depalatalizacije fonema *ʃ* i *ɲ*, anticipacija fonema *j* u slijedu *jn* (*kojn*), prijelaz *x > ʃ* u skupu *xt-* (*štel*).

Osim toga¹⁷¹, od kajkavskih su vokalskih i konsonantskih osobina u govoru Os evidentirane sljedeće: ispred početnoga *ū/ō* javlja se nesustavno protetsko *v-*, dok protetsko *j* nije potvrđeno. U konsonantizmu je potvrđena suglasnička skupina *čr-* (*č'ṛv*), slijed *-rj-* (< *r) u intervokalnome položaju u malom broju primjera, suglasnici *j* i *č* kao odrazi opsl. *d i *f, izostanak zamjene zvučnih konsonanata bezvučnima, rotacizam, neizmijenjen dočetni *-l*, izostanak sibilizacije, nestabilan status fonema *x*, slijed *-jd-* u prezentskoj i *-jt-* u infinitivnoj osnovi glagola složenih od 'ići'.

U akcenatskome pogledu u ovome je govoru fonološki relevantna kvantiteta i mjesto naglasaka. Ultima višesložnih riječi u ovome govoru ne može biti naglašena, odnosno s ultime se pomiče i dugi i kratki naglasak (*s'estra*, *ž'ena*, *d'ēte*, *ml'ēko*, *č'ovek*, *m'exur*, *ž'ut'nak*, *Og'ulin*, *Oč'enaš*, *k'olač*, *sir'omak*, *kr'umpir*, *'ovac* Gmn., *gosp'odar*, *š'ešir*, *t'a'ñir*, *s'e'lak*). Uvidom u distribuciju naglasaka (poglavlje 6.3.3.) uočeno je da je u najvećem broju višesložnih primjera kratki naglasak pomaknut i s medijalnoga sloga: *s'obota*, *'ozgora*, *'ozdola*, *k'oleno*, *n'azovi* 2. jd. imp., *d'otekal* pr. r. m. jd., *p'aprika*, *sak'ojako*, *brad'avica*, *n'apravil*, *izj'amičaj* 2. jd. imp., *n'atekle*, *d'ope'lat*, *k'obila*, *k'ošara*, *k'opriva*, *sr'amotit* inf., *'istirat* inf., *pr'ipravil* inf., *d'očekat* inf., *'oženil*, *k'ukuruz*. Postoje, međutim, i iznimke: *Luk'ovdol*, Gjd. *kuk'uruza*, *kup'ovat*, *glad'ovat*, *ož'enit*¹⁷².

Utrnuta je opreka po intonaciji¹⁷³ čemu svjedoči sljedeća tablica:

Tablica 1: Utrnuće intonacije

vokal	leksem	značenje	leksem	značenje
<i>ā</i> (< <i>ã</i>)	<i>vr'āta</i>	'vrata'	<i>vr'āta</i>	Gjd. od 'vrat'
	<i>m'āčka</i>	'mačka'	<i>m'āčka</i>	Gjd. od 'mačak'

¹⁷¹ Kajkavske su tipične vokalske i konsonantske osobine ovdje navedene prema Lončarić 1996: 67–85, Celinić 2005: 11–20 i Lukežić 2012: 252–254.

¹⁷² Kod ispitivanja distribucije naglasaka u infinitivu ispitanici su davali dvostruke primjere: *'istirat* i *ist'irat*. Pritom se pokazalo da se u spontanu govoru više rabe primjeri kod kojih je naglasak pomaknut, dok sam usmjerenim ispitivanjem prema *Upitnicima* najčešće dobivala akcenatske likove tipa: *ist'irat*, *pr'ipravil* i sl.

¹⁷³ Ovdje revidiram i korigiram svoje prijašnje spoznaje o troakcenatskome inveniaturu svih igk. govora (Valenčić 2011; 2013) – na fonetskoj se razini čuju tri akcenta, dugi se akcenti i u nefinalnome slogu mogu izgovarati silazno [gláva], premda u nefinalnome slogu dominira fonetski uzlazni izgovor. Međutim, metodom je komutacije novijim istraživanjima u mjesnome govoru Os utvrđena nefunkcionalnost intonacije.

	<i>st'āla</i>	pr. r. ž. r. od 'stajati'	<i>st'āla</i>	pr. r. ž. r. od 'stati'
	<i>pr'āvo</i>	'pravna znanost'	<i>pr'āvo</i>	pridj. s. r. 'pravo'
	<i>str'āna</i>	strana, stranica	<i>str'āna</i>	pridj. ž. r. 'strana'
	<i>ml'āda</i>	'mladenka'	<i>ml'āda</i>	pridj. ž. r. 'mlada'
	<i>gl'āvo</i>	Ajd. od 'glava'	<i>gl'āvo</i>	ljd. od 'glava'
<i>ē</i> (<i>< ē</i>)	<i>p'ēta</i>	'peta'	<i>p'ēta</i>	red. br. 'peta'
	<i>s'ēla</i>	Nmn. od 'selo'	<i>s'ēla</i>	pr. r. ž. r. od 'sjesti'
<i>ū</i> (<i>< ū</i>)	<i>p'ūže</i>	Amn. od 'puž'	<i>p'ūže</i>	3. jd. prez. od 'puzati'
	<i>ž'ūji</i>	Nmn. od 'žulj'	<i>ž'ūji</i>	3. jd. prez. od 'žuljati'
	<i>v'ūxa</i>	Gjd. od 'uho'	<i>v'ūxa</i>	Nmn. od 'uho'
<i>ō</i> (<i>< ô</i>)	<i>r'ōke</i>	Gjd. od 'ruka'	<i>r'ōke</i>	Nmn. od 'ruka'
	<i>z'ōbi</i>	Nmn. od 'zub'	<i>z'ōbi</i>	Gjd. od 'zob'
<i>ī</i> (<i>< î</i>)	<i>k'īpi</i>	Nmn. od 'kip'	<i>k'īpi</i>	3. jd. prez. od 'kipjeti'
	<i>ž'īvi</i>	3. jd. prez. od 'živjeti'	<i>ž'īvi</i>	pridj. m. r. mn.

S obzirom da preostali igk. govori imaju drugačiju distribuciju naglasaka (usp. poglavlja 5.3.2.1, 5.3.3.1., 7.3.3. i 8.3.3.) valja razmotriti širi kontekst ovakve distribucije u

mjesnome govoru Osojnika. Ista je pravilnost u distribuciji naglasaka potvrđena i u obližnjim čakavskim govorima Generalskoga Stola, Tounja i Oštarija. Primjeri su iz Tounja: *zèleno, līsica, kùkuruz, Gjd. kukùruza, upîtate, domâci* (Ivić 1959: 397) te *plèteno, ožènila, òdnesi, svèkrva, sòbota, pomâziš, cvêće* (Trdić 2009: 29–32)¹⁷⁴. Za govor Generalskoga Stola Ivić (1961: 200) je zabilježio: “Akcentuacija govora Generalskog Stola prošla je kroz proces stilizacije istovetan s onim u oštarijskom i tounjskom govoru. To znači da se, posle skraćivanja posleakcenatskih dužina, akcenat vezao za slog koji sadrži treću moru od kraja, dakle za penultimu ako je na ovoj ili na ultimi bila dužina (*hajdu:ki, ha'jdu:k* ili *ha'jduk*), a inače za antepenultimu (*so'bota, i'stiraj, na' pašu, u' šumu, mise'čina, zar'đalo*)”. Iz Upitnika za Hrvatski jezični atlas (istraživač Božidar Finka)¹⁷⁵ izdvojit ću iz punkta Generalski Stol nekoliko primjera: *nòsnica, lopàtice, rùkami, nògami* Imn, *pěčena, kùkuruz, bĕlĕnak, vrèteno, cvīti, strīžemo, ždrībe, ozēbla*, ali i dubletni likovi *dònesal || donēs̄al, tràtur || tràtūr, zàjaši || zajāši, krùmpīr || krūmpir*.

U Oštarijama, u okolici Ogulina, istu je pojavu zabilježio Strohal još početkom 20. stoljeća: “Ako je posljednji slog dug, ne može biti u oštarijskom narječju naglas na trećem slogu od kraja riječi, kao u *razgovòrîm se*¹⁷⁶, a ne *razgòvorîm*. Isto tako ne može biti naglas na trećem slogu od kraja riječi, ako je pretposljednji slog dug, kao u *povâlim*, a ne *pòvâlim*” (1910: 16–17). Strohalove je rezultate istraživanja potvrdila i Sanja Vulić tijekom novijih istraživanja oštarskoga govora (2009).¹⁷⁷

Takva akcenatska sličnost govora Osojnika sa spomenutim govorima može se tumačiti dvama razlozima: Osojnik je, u odnosu na druge igk. govore uz samu Kupu (Severin na Kupi, Močile, Rim, Lukovdol...) teritorijalno smješten južnije od Kupe, upravo u smjeru navedenih govora (v. kartu 2). Drugi je čimbenik vjerojatno povijesne naravi: Strohal je, naime, zabilježio da je nakon osmanskoga pustošenja ovoga teritorija “sin Vukov, a šurjak petra Zrinskoga, Juraj Frankopan, vice-general karlovački, otvorenim pismom od 8. lipnja 1654. (izdanim in thermis neostadiensibus) naselio u Osojniku Stipana Domitrovića na cijelom selu, od kojega je imao davati četiri ranjčka na godinu i od cijeloga godišnjega prihoda desetinu”

¹⁷⁴ Ovom prilikom zahvaljujem Mariji Trdić za uvid u njen diplomski rad.

¹⁷⁵ Zahvaljujem Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje za ustupljen Upitnik.

¹⁷⁶ Strohal u opisu oštarijskoga govora koristi znak ` za kratki silazni akcent, te znak ´ za dugi silazni. Nenaglašenu duljinu obilježava znakom ^.

¹⁷⁷ Isto je utvrdila i za punkt Hajmaš u kojem je pronašla jednog od zadnjih izvornih govornika, potomka hrvatskih izbjeglica sa širega ogulinskoga područja: “...hajmaški naglasni sustav srodan naglasnom sustavu u govoru Oštarija (u ogulinskom kraju), koji također ima dvoakcenatski sustav s dva silazna akcenta, a naglasak je smješten na trećoj mori od kraja riječi, ali uz brojna odstupanja u današnjem govoru toga mjesta” (Vulić 2007: 18).

(1993: 89–90). I danas je prezime Domitrović najfrekventnije u analiziranome punktu. A prema navodima zaslužnoga proučavatelja ogulinske povijesti, Hrvoja Salopeka, podrijetlo roda Domitrović smješteno je u ogulinski kraj: “Veća rodovska zajednica nastala u 15. st. na području srednjovjekovne modruške županije. Tijekom 17. st. razvijaju veći rodovski ogranak u bosiljevačkom kraju: *Osojnik* [istaknula M.M.], Zdihovo i Bosiljevo” (Salopek 2007: 301–302). Osim toga, Osojnik, Zdihovo, Liplje, Rim¹⁷⁸ i (vjerojatno) Jadruč, prema svjedočanstvu Lopašićevih *Urbara* (1894.) polovicom 17. stoljeća administrativno su bili dijelom grada Bosiljeva (usp. poglavlje 2), današnjega čakavskog ikavsko-ekavskog punkta.

Iva Lukežić ovdje je spomenute idiome bosiljevsko-ogulinskoga kraja klasificirala kao čakavske govore s novim akcenatskim sustavom u kojima je na snazi pravilo D₁ koje podrazumijeva pomak siline sa svakog kratkog akcenta na starom mjestu regresivno za jedan slog prema početku riječi (1990: 82–83). Takav akcenatski pomak (*lopàta* > *löpata*) evidentiran je i u govorima Ivšičeve kajkavske križevačko-podravске grupe¹⁷⁹, stoga Lukežić zaključuje da se radi o osobini zajedničkoj dijelu kajkavskih i dijelu sjevernočakavskih ikavsko-ekavskih govora koja ukazuje na njihovu bližu genetičku srodnost, a ne, barem u ovome slučaju na njihove međusobne interferencije (1990: 84).

S obzirom da je uz ovakvu distribuciju naglasaka ispisivanje naglasnih paradigmi ovoga govora redundantno, analiza naglasnih paradigmi imenica i glagola provest će se u nastavku rada, u sklopu morfoloških opisa preostalih dvaju govora (Sm, Lu) u kojima nije utvrđen takav tip naglasaka. Građa iz mjesnoga govora Osojnika uključena je u analizu naglasnih tipova pridjevsko-zamjениčke sklonidbe, zbog registriranja metatonije u nekim određenim likovima pridjeva (*vis'ōki*, *st'āri*, *pj'āni*), naspram kratkoga naglasaka u neodređenome liku (*v'isok*, *st'ar*, *p'ijan*).

U vokalskome i akcenatskom pogledu mjesni govor Osojnika karakterizira, ugrubo, izostanak tipičnih kajkavskih crta poput jednačenja poluglasa i jata, stražnjega nazala i samoglasnog *l*, dvojaki odraz poluglasa, ovisno o kvantiteti: *ǣ > *a*, *ǝ > *ǝ/a/e/o*, dvostrukosti u odrazu stražnjeg nazala, izostanak duljina u nekim kategorijama u kojima se pojavljuje metatonijski cirkumfleks¹⁸⁰, intenzivni procesi regresivne metatakse siline¹⁸¹. Regresivna

¹⁷⁸ Prema rezultatima preliminarnoga istraživanja, punkt Rim pripojen je drugoj skupini igk. govora.

¹⁷⁹ U preostale tri grupe takav pomak nije zabilježen, usp. imenicu 'pšenica' u Ivšičevim ogledima govora 1936 [2012]: 46–48.

¹⁸⁰ Nedosljednost pojave duljina na mjestu kajkavskoga cirkumfleksa ogleda se čak i unutar iste kategorije: *ot'āva* : 'oprava, *r'ūška* : *v'išña* (usp. poglavlje o podrijetlu naglasaka).

metataksa kratkoga naglaska koja je u mjesnome govoru Osojnika dosljedno potvrđena i s medijalnih slogova u dosadašnjim se proćavanjima različito poimala, odnosno i kao čakavska¹⁸² i kao kajkavska crta¹⁸³. U svjetlu navedenih fonoloških činjenica¹⁸⁴ mjesnoga govora Osojnika nameće se pitanje pripadnosti govora Osojnika (i njemu srodnih govora Li, VJ, MJ) hijerarhijski višim sustavima. U dosadašnjoj je literaturi taj punkt svrstan u istočnogoranski *kajkavski* poddijalekt, no uvijek se o svim tim govorima kroz literaturu provlačila napomena o većem ili manjem čakavskome utjecaju (usp. Lisac 2006: 11). Osim toga, dosadašnja su dijalektološka istraživanja istočnoga Gorskoga kotara uglavnom zaobilazila punktove Osojnik, Veliki Jadrč, Mali Jadrč i Liplje (usp. poglavlje 3) jer njihova specifično akcenatska obilježja koja ih diferenciraju od ostalih govora nigdje nisu spomenuta. Nakon izloženih fonoloških osobina može se zaključiti da se u ovome punktu miješaju kajkavske i čakavske značajke, odnosno da su nakon osmanskih osvajanja u ova mjesta došli doseljenici iz južnijih čakavskih područja (ogulinska okolica) koji su u suživotu s kajkavskim starosjediocima¹⁸⁵ poprimili neke njihove kajkavske osobine. U slučaju govora Osojnika na sinkronijskoj razini može se govoriti o pitanju pretežitosti kajkavskih ili čakavskih osobina, međutim ni određenje tipično kajkavskih ili tipično čakavskih osobina više nije jednoznačno, budući da su novija istraživanja hrvatskih govora pokazala da neke osobine koje su tradicionalno poimane kao 'tipično' kajkavske ili 'tipično' čakavske egzistiraju u govorima u

¹⁸¹ Iva Lukežić razlikuje, s obzirom na krajnji rezultat, dvije vrste regresivnoga povlaćenja siline na prvu ili drugu moru prethodnoga samoglasnika: "I ove su se retrakcije (retrakcije naglaska otpočete koncem staojezičnoga razdoblja, M.M.) odvijale kao postupan (evolutivan) proces, a u manjini kao inovativno radikalno prevratnički proces: samo novoštokavski govori pružaju potvrde o istovremenosti i radikalno prevratničkoj inovativnosti u naglasnom inventaru..." (2012: 219–220). Nenovoštokavske govore, dakle i kajk. i čak., odlikuje stoga postupan i parcijalan proces pomaka siline, od kraja prema početku riječi. Čakavske govore kontinentalnoga ikavsko-ekavskoga poddijalekta (ogulinska i zapadnokarlovačka zona) odlikuje tako ekstenzivna evolutivnost u odnosu na ishodišni sustav (Lukežić 1990: 111).

¹⁸² "Svakako se frekventnija metatonija " > ^ može smatrati kajkavskom, a češće regresivna metataksa " čakavskom crtom. Najjača je tendencija prenošenja kratkosilaznog naglaska sa središnjih slogova na krajnjem jugozapadu dvoakcenatskoga čakavsko-kajkavskoga područja, tj. područje oko Generalskog Stola" (Težak 1982b: 300).

¹⁸³ Na području oko Generalskog Stola, odnosno u tounjskim govorima Finka i Pavešić također su potvrdili regresivnu metataksu kratkoga naglaska, međutim oni ju interpretiraju kao kajkavski element: "Na tom se području uz čuvanje starijeg mjesta naglaska i uz mogućnost prenošenja akcenta po novoštokavskom uzoru zapaža dosta izražena metataksa, koja te govore približava kajkavskima" (1963: 309). I Ivšić je, između ostaloga, (1936 [2012]: 33) razlikovao govore prema dvjema vrstama metatakse. U jednim je govorima izvršen prijenos samo metatonijskoga cirkumfleksa prema početku riječi (tipa *põsekel* ≤ *posêkel*: *posèkli*), dok u drugima taj prijenos izostaje, ali se pomiče kratki (") akcent staroakutskoga postanja, i to u oba pravca. Regresivni je pomak staroakutskoga kratkoga akcenta u kajkavskim govorima predočio na primjerima *lòpata*, *pìsati* (< *pìsàti*).

¹⁸⁴ Izostaju i neka tipična kajkavska morfološka obilježja poput morfološkog i funkcionalnog razlikovanja supina i infinitiva, nastavka *-me* u 1. mn. prez., zamjenica što u značenju 'tko' i sl. Čuva se, međutim, upitno-odnosna zamjenica *kaj* i tvorba futura sa *bom*. Više u nastavku rada.

¹⁸⁵ Prema rezultatima preliminarnih istraživanja – govornika severinske i lukovdolske osnovice, usp. poglavlja 5.3.2. i 5.3.3.

kojima se prema unaprijed stvorenim očekivanjima – ne očekuju¹⁸⁶. Premda kriterijem manjega ranga, detaljna morfološka analiza ovoga govora pomoći će pri donošenju sigurnijih zaključaka.

7. Fonološki opis govora Smišljaka

7.1. Vokalizam

7.1.1. Inventar

Inventar je monofonoški, čine ga 5 jedinica u dugome slogu te 6 u kratkome i nenaglašenome.

dugi vokali

kratki (naglašeni i nenaglašeni)

ī	ū	i	u	
ē	ō	e	ə	o
ā	a			

- Silabemi su i *r* (naglašeni i nenaglašeni), *r̄* te nenaglašeni *l̄* i *l̄*.

Fonem /ə/ u nenaglašenome slogu nerijetko se zamjenjuje fonemom *a* (*tèkəl* || *tèkal*, *mòzək* || *mòzak*) stoga se može govoriti o jednosmjernoj opoziciji. Premda zabilježena i u kratkome naglašenome slogu (*dəska* || *daska*), alternacija *ə* > *a* u toj se poziciji čuje rjeđe nego u nenaglašenom. Vida Barac-Grum u fonološkome opisu susjednoga punkta Močila (*Moč'ile*) utvrdila je sličnu situaciju, odnosno uočila da se umjesto poluglasa izgovara “često pod utjecajem adstratnih govora /a/ ('pəs, 'ra:vən, 'bətac, pored 'pas, 'ra:van, 'batac), a pored tipičnijeg domaćeg 'səm govori se i 'som)” (FO, 1981: 297). Lik *s'om* nije zabilježen u mjesnome govoru Smišljaka (ni ostalih govora druge igk. skupine) prilikom ovoga istraživanja.

¹⁸⁶ Kao primjer navest ću prijelaz finalnoga *-m* > *-n* u zapadnogorskokotarskim govorima te govorima sjeverozapadne Hrvatske (usp. bilj. 49), osobine koja je donedavno smatrana adrijatizmom.

7.1.2. Realizacija

Navedeni se vokalski fonemi, dugi i kratki, ostvaruju sljedećim inačicama neovisnima o fonemskome kontekstu:

dugi	kratki (naglašeni i nenaglašeni)
/ī/: [i]	/i/: [i]
/ē/: [e, e, e̞]	/e/: [e, e, e̞]
/ā/: [a, a]	/a/: [a]
/ō/: [o, o]	/o/: [o, o, o̞]
/ū/: [u]	/u/: [u]
/r̄/: [r̄, ər]	/r/: [r̄, ər]
	/ə/: [ə]

Zatvoreno *o* javlja se i u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *nõsit, mlēko, domāča*. Zatvoreno kratko *e* čuje se najčešće u prednaglasnome položaju: *dēcē* Gjd, *ježike* Lmn., *jednāko, hēgōva*. Alofon [a] javlja se u dugome slogu (primarno i sekundarno naglašenome): *grāt, grāna, xlāt*.

Vokali *ē* i *ō* mogu se izgovoriti 'srednje': *lēp, pōt*. Upravo je za mjesni idiom Smišljaka (i Os, VJ, MJ) Barac-Grum utvrdila da u realizaciji ovi fonemi "iskazuju manju zatvorenost i napetost tih vokalnih ostvaraja" (1993: 41) referirajući se na veću zatvorenost tih vokala u zapadnijim govorima igk. treće skupine okupljenima oko Lukovdola (usp. u nastavku rada). Ovim je istraživanjem potvrđeno da unutar govora druge skupine također postoje oscilacije u izgovoru dugoga *e*: govornici punktova Sm, SnK te Mo imaju zatvoreniju realizaciju ovoga fonema od govornika preostalih punktova druge skupine, premda su te realizacije u većini slučajeva zapravo vrlo slične. Vokal *ē* fakultativno se realizira i kao diftong [e̞i]: *zamēče* 3. jd. prez., *mēste* Lmn.

U susjedstvu nazala vokali se fakultativno nazaliziraju, a konsonant se pritom izgovara oslabljeno: *ūⁿ'on, onaj', nīsam*.

Kratki fonemi *e* i *o*, naglašeni i nenaglašeni, nerijetko se izgovaraju dosta otvoreno. Međutim, otvoreni vokali nisu ipak sastavnicom inventara jer su češći ostvaraji s tim vokalima srednje artikulacije te je alternacija ostvaraja sasvim uobičajena.

Nenaglašeni vokali artikuliraju se labavije, često s redukcijom obaju stupnjeva (usp. poglavlje 7.1.4.).

7.1.3. Primjeri

Dugi vokali

ī	<i>p'īščanci</i> 'pilići', <i>gl'īsta</i> , <i>z'īdat</i> inf., 3. jd. prez. <i>k'īpi</i> , <i>stoj'ī</i> , <i>gor'ī</i> , <i>diš'ī</i> ; <i>tañ'īr</i> , <i>ocv'īrki</i> 'čvarci', <i>pom'īvat</i> inf. 'prati suđe', <i>z'īma</i> , <i>br'īne</i> 'crnogoričan grm', <i>d'īrat</i> inf., <i>pap'īr</i> , <i>koč'īja</i> , <i>lept'īr</i> , <i>L'īčan</i> , <i>R'ībļe</i> top., <i>Moč'īle</i> , <i>R'īm</i> , <i>l'īšće</i> , <i>miš'īč</i> , <i>ozebl'īna</i> , <i>ogr'īzək</i> , <i>ož'īvet</i> inf., <i>pr'īčest</i> , <i>rak'īja</i> , <i>rib'īč</i> , <i>pokr'īvat</i> inf., <i>Il'īne</i> ¹⁸⁷ 'blagdan sv. Ilije, 20. srpnja', <i>uceñ'īvat</i> inf., <i>šeš'īr</i> , <i>žalod'īja</i> 'hladetina', <i>š'īvat</i> inf., <i>posad'īla</i> pr. r. ž. jd., <i>b'īk</i> , <i>k'īxat</i> inf., <i>Gr'īč</i> top.
ē	<i>g'ēрма</i> 'kvas', <i>vod'ē</i> Gjd., <i>nad'ēvat</i> 'nadijevati', <i>sop'ēk</i> 'opet', <i>št'ēnge</i> , <i>t'ēlci</i> , <i>m'ēļa</i> , <i>c'ērkva</i> , <i>sm'ēje</i> 3. jd. prez., <i>R'ēka</i> , <i>kor'ēne</i> , <i>s'ēno</i> , <i>l'ēk</i> , <i>razum'ēmo</i> 1. mn. prez., <i>sl'ēp</i> , <i>peč'ēnka</i> , <i>čer'ēva</i> , <i>več'ēra</i> , <i>šč'ēra</i> 'jučer', <i>č'ēpet</i> 'čućati' inf., <i>dr'ēmat</i> inf., <i>ispov'ēdat</i> inf., <i>pl'ēvit</i> inf., <i>b'ēlo</i> , <i>smeč'ē</i> , <i>pond'ēļək</i> , <i>f'ēkica</i> 'jaglac', <i>čer'ēšņa</i> , <i>sv'ēča</i> , <i>v'ēñəc</i> , <i>r'ēzanci</i> , <i>poc'ējak</i> '1. ostatak pića u čaši; 2. <i>pogr.</i> osoba koja kupi ostatke'
ā	<i>l'āne</i> 'lani', <i>nov'āc</i> Gmn., <i>dox'āja</i> 3. jd. prez. 'dolazi', <i>pl'āxta</i> , <i>v'ānkuš</i> , <i>m'āčka</i> , <i>br'ājda</i> , <i>x'āļ</i> Gmn., <i>dl'āk</i> Gmn., <i>j'āf'če</i> 3. jd. prez., <i>div'ānit</i> inf., <i>l'āsi</i> , <i>kam'āne</i> , <i>opr'āla</i> pr. r. ž. jd, <i>prašč'āk</i> , <i>otir'āč</i> , <i>j'ājca</i> , <i>meč'āva</i> , <i>srñ'āk</i> 'srndać', <i>čud'āk</i> , <i>vr'āk</i> , <i>Smišļ'āk</i> , <i>Kl'ānac</i> , <i>t'āčka</i> 'ručna kolica', <i>jax'āč</i> , <i>j'āñci</i> , <i>k'āca</i> , <i>obl'āki</i> , <i>ok'āpat</i> inf., <i>l'āje</i> , <i>dux'ān</i> , <i>dom'āči</i> , <i>dam'āļsko</i> , <i>t'āst</i> , <i>p'āñ</i> , <i>m'ānom</i> Ijd.
ō	<i>st'ōpnik</i> 'naprava za proizvodnju žitne kaše', <i>B'ōk</i> , <i>kok'ōš</i> , <i>r'ōka</i> , <i>v'ōšči</i> 3. jd. prez. 'priuštiti', <i>v'ōs</i> 'voz sijena', <i>m'ōš</i> , <i>vr'ōče</i> , <i>l'ōjtre</i> , <i>z'ōbi</i> , <i>p'ōt</i> , <i>faž'ōn</i> , <i>c'ōpņica</i> , <i>lav'ōr</i> , <i>l'ōvnica</i> 'kup sijena', <i>n'ōč</i> , <i>D'ōbrava</i> top., <i>v'ōsko</i> , <i>t'ōp</i> 'tup', <i>kl'ōp</i> 'klupa'.
ū	<i>gl'ūx</i> , <i>s'ūxo</i> , <i>v'ūgarki</i> , <i>p'ūr</i> Gmn., <i>r'ūžit</i> inf., <i>boc'ūn</i> , <i>š'ūnka</i> , <i>kap'ūtof</i> Gmn., <i>v'ūk</i> , <i>v'ūxo</i> , <i>min'ūt</i> Gmn., <i>c'ūrək</i> 'ledena siga', <i>r'ūška</i> , <i>ž'ūt</i> , <i>pļ'ūča</i> , <i>l'ūpat</i> inf., <i>kļ'ūč</i> , <i>milij'ūn</i> , <i>ob'ūč</i> inf., <i>v'ūsek</i> 'usjek', <i>str'ūja</i> , <i>s'ūnce</i> , <i>k'ūpit</i> inf., <i>p'ūš</i> , <i>pot'ūkla</i> pr. r. ž. jd., <i>l'ūt</i> , <i>P'ūrğa</i> top. (dio Severina na Kupi uz stari kaštel)

Dugi slogotvorni sonant

ī	<i>k'īr</i> , <i>v'īnit</i> inf., <i>k'īf</i> , <i>raš't'īkano</i> , <i>t'īče</i> 'vinograd' ¹⁸⁸ , <i>č'īmo</i> , <i>t'īdo</i> , <i>zad'īt</i> 'zaostao', <i>s'īkat</i> inf., <i>šv'īļat</i> inf., <i>čet'ītak</i> , <i>f'īkat</i> inf. 'namatati/ zamatati'
----------	---

¹⁸⁷ U Damlju se nalazi crkva Sv. Ilije, dijelom je župe Lukovdol.

¹⁸⁸ U značenju 'trs' u uporabi je leksem *t'īta*.

Kratki vokali (naglašeni i nenaglašeni)

<i>i</i>	<i>t'ič</i> 'jastreb', <i>šen'ica</i> , <i>m'iza</i> , <i>kup'ina</i> , <i>ž'l'ica</i> , <i>peč'ina</i> , <i>Pri vod'ice</i> top., <i>Gor'ica</i> top., <i>Pod lesn'iko</i> top., <i>gr'intaf</i> , <i>pot'irat</i> inf., <i>lis'ica</i> , <i>vratn'ice</i> , <i>n'išče</i> 'nitko', <i>kob'ila</i> , <i>r'iba</i> , <i>dol'ina</i> , <i>k'ikla</i> , <i>c'ikla</i> , <i>v'idet</i> inf., <i>m'isec</i> , <i>nakičen</i> , <i>n'izək</i> , <i>papr'ika</i> , <i>t'ica</i> , <i>ž'ifčan</i> , <i>gl'ibok</i> , <i>d'ivlač</i> , <i>kob'ilica</i> 'skakavac', <i>pov'itica</i> 'savijača', <i>šn'ita</i> ; <i>vis'oka</i> , <i>m'iši</i> Nmn.
<i>e</i>	<i>s'elo</i> , <i>kr'ev'elit se</i> 'raditi grimase, gluposti', <i>lep'ota</i> , <i>jez'ero</i> , <i>or'exi</i> , <i>d'eca</i> , <i>kost'eni</i> 'kesteni', <i>vr'eča</i> , <i>j'ezik</i> , <i>x'eklat</i> , <i>l'eto</i> , <i>šp'ek</i> , <i>m'etat</i> inf., <i>m'efko</i> , <i>st'eļa</i> , <i>oc'edit</i> inf., <i>ob'esit</i> inf., <i>sik'era</i> , <i>s'edet</i> inf., <i>d'et</i> , <i>m'eja</i> , <i>iskor'enit</i> inf., <i>kol'eno</i> , <i>p'ena</i> ; Ljd. <i>Sever'īnu</i> , DLjd. <i>svek'īve</i> , <i>Pl'ešivice</i>
<i>a</i>	<i>s'an</i> , <i>kr'ava</i> , <i>j'agodo</i> Ijd., <i>j'ačmen</i> , <i>ov'ako</i> , <i>prevr'ačat</i> inf. 'prevrtati sijeno', <i>l'anci</i> , <i>l'ajt</i> , <i>tr'aktor</i> , <i>j'arit</i> inf. 'vući', <i>m'ajcen</i> 'malen', <i>orex'n'ača</i> , <i>g'anak</i> , <i>b'ara</i> , <i>kym'ača</i> , <i>r'aca</i> , <i>g'ače</i> , <i>gr'anko</i> 'gorko', <i>l'ače</i> , <i>l'axko</i> , <i>ogr'adit</i> inf., <i>gr'abļe</i> , <i>b'aba</i> , <i>grom'ača</i> , <i>vrt'ača</i> 'udolina, drāga'; <i>z'ābava</i> , <i>D'ēlnica</i> Lmn., <i>dgv'ena</i>
<i>o</i>	<i>k'orak</i> , <i>s'obo</i> Ajd., <i>n'oga</i> , <i>k'oza</i> , <i>l'opta</i> , <i>m'olit</i> , <i>n'ofci</i> , <i>p'otļe</i> , <i>'ovde</i> , <i>'okno</i> , <i>k'oren</i> , <i>kv'očka</i> , <i>'običaj</i> , <i>ob'olet</i> inf., <i>osram'otit</i> inf., <i>zv'ono</i> , <i>r'oča</i> 'ručka', <i>t'očit</i> inf., <i>s'okne</i> , <i>presk'očit</i> inf., <i>b'oca</i> , <i>nal'ožit</i> inf., <i>ž'oknit</i> inf. 'udariti', <i>st'oza</i> , <i>r'ogļe</i> , <i>t'oča</i> , <i>ošp'otat</i> inf., <i>v'ol</i> , <i>b'olest</i> , <i>'otac</i> , <i>'ost</i> 'ocat', <i>t'orək</i> ; <i>Moč'īle</i> , <i>Gor'ica</i> top., LI mn. <i>rok'ami</i> , AIjd. <i>rožak'īno</i> , <i>kolc'ē</i> Lmn.
<i>u</i>	<i>p'ux</i> , <i>k'uxat</i> , <i>b'uxa</i> , <i>sp'ustit</i> inf., <i>pom'učit se</i> inf., <i>v'ura</i> , <i>b'uča</i> , <i>d'usat</i> inf. 'lupati', <i>cimb'ura</i> , <i>V'uzəm</i> , <i>kuk'uris</i> , <i>g'uska</i> , <i>p'ura</i> , <i>j'utre</i> , <i>'umit se</i> inf., <i>c'ura</i> , <i>kr'ux</i> , <i>x'uškat</i> inf., <i>štr'uca</i> ; <i>ļudm'ī</i> Imn., DLjd. <i>j'ārcu</i> , <i>z'ājcu</i> , <i>Jed'īču</i> , <i>Kl'āncu</i>
<i>ə</i>	<i>m'ənit</i> 'trljati', <i>d'ənəs</i> , <i>p'əs</i> , <i>l'əzgat</i> 'palucati jezikom', <i>k'əsno</i> , <i>nat'əšče</i> , <i>s'əsec</i> inf. 'sasjeći', <i>g'ənit se</i> inf. 'trgnuti se, pomaknuti', <i>m'əgla</i> , <i>d'əska</i> , <i>l'əkət</i> ; <i>c'ūrək</i> , <i>sv'ētək</i> 'blagdan', <i>r'əkəl</i> pr. r. m. jd.

Kratki slogotvorni sonanti

<i>ɣ</i>	<i>v'ɣba</i> , <i>p'ɣst</i> , <i>št'ɣpčit</i> inf. 'biti nervozan', <i>d'ɣvo</i> , <i>x'ɣge</i> , <i>x'ɣbət</i> , <i>t'ɣbux</i> , <i>k'ɣcļi</i> pl. t. m. 'ostaci od obrade kolca', <i>svek'ɣva</i> , <i>p'ɣnie</i> , <i>ost'ɣva</i> 'rašljasti deblji stup (od debla) oko kojeg se slaže stog sijena', <i>sp'ɣčkat</i> inf., <i>t'ɣgat</i> inf., <i>b'ɣnica</i> ; <i>št'okɣl</i> 'stolica bez naslona', <i>pɣt'īla</i> pr. r. ž. jd., 3. jd. prez. <i>smɣd'ī</i> , <i>sɣb'ī</i> ;
<i>ɮ</i>	<i>škɣn'icɮ</i> 'papirnata vrećica', <i>šn'icɮ</i>
<i>ɮ</i>	<i>p'enzɮ</i> 'kist', <i>p'ēgɮ</i> 'pegla', <i>šp'ēgɮ</i> 'ogledalo', <i>r'igɮ</i> 'zasun na vratima', <i>kr'igɮ</i> , <i>v'andɮ</i> 'plastična kadica', <i>kn'ēdɮ</i> , <i>resn'ēdɮ</i> 'pribadača sa širokom glavom', <i>xɣm'ādɮ</i> 'ukosnica,

7.1.4. Distribucija

- Dugi vokali mogu biti samo naglašeni, dok kratki mogu biti naglašeni i nenaglašeni.
- Ispred inicijalnoga *u-/ū-* < **u-/ū-*, *u-* < **o-* te inicijalnoga *o-/ō-* < **o-/ō-* dolazi protetsko *v*:
  - a) *v'ūsta*, *v'ūxa* 'uši', *v'us* 'uz' prij., *v'ūgarki* 'krastavci', *v'ūroki*, *vudr'tila se*, *v'ura*, *v'ujče*, *v'ūna* 'ujna', *v'ūsek*¹⁸⁹ 'usjek', *vuč'tila* pr. r. ž. jd.; *v'uglen*, *vugl'ēnica*; proteza ostaje i nakon prefiksacije osnovne riječi: *nav'učit*, *nač'tila* (-*v* > -*f*, usp. poglavlje 7.2.3.)
  - b) *v'ōsko*, *v'ozal* 'čvor';
- Proteza *v-* nije potvrđena u primjerima: *'ufat se* 'nadati se', *'ulica*, *'ubil* pr. r. m. jd., *'ūpornost*, *'udica*.
- Protetsko *x* potvrđeno je ispred slogotvornoga *ʎ* u primjerima *x'ʃš*, *x'ʎja*, *xʎ'avo*, *x'ʎlo se*, *x'ʎal* pr. r. m. jd. 'rzao';
- Prejotacija nije zabilježena: *apot'ēka*, *'oko*, *'osa*, *ocv'irki* 'čvarci', *obl'aki*, *or'ali* pr. r. m. mn.
- U inicijalnoj poziciji u riječi nisu potvrđeni primjeri dugih vokala *ē* i *ō*.
- Skup *črě* (< **čer-*) dao je tzv. kajkavsko punoglasje *ere*: *čer'ēšna*, *čer'ēvo*, *čer'ēp* 'crijep'.
- Pojavljuju se sljedeći ikavizmi: *t'irat* (i izvedenice *ist'irat*, *pot'irat*), *sik'era*, *s'im*, *m'isec*, *b'ižat*, *bl'iskat*, *ditel'ina*, *d'itel* 'djetlić', *č'ovik*.
- Zamjena vokalā *o* > *u* uz nazale u naglašenim i nenaglašenim slogovima leksički je vezana uz nekoliko primjera: *'unaj*, *'ūn*, *'unda*, *'unde* 'ondje', *onul'iko*.
- Zijev se uklanja na nekoliko načina: umetanjem sonanta *j* u brojeva koji imaju slijed *ae*: *jed'anajst*, *dv'ajset* (uz prethodno ispadanje dentala *d*), *dvan'ājsti*; u glagolima zamjenom *u* > *v* (> *f*) u glagolima: *j'āfče*, *j'āfkale*, *mj'āfče*. Međutim, zijev nije uklonjen u posuđenicama *'auto*, *'Austrija*, *Austr'ālija* te u imenicama *p'auk*, *p'aučina*, *p'aun*. U riječima preuzetima iz standardnojezičnoga sustava zabilježene su potvrde *kupa'ōna*, *pra'ōna*, ali i uklanjanje zijeva u slijedu *io*: *avij'ōn*, *gostij'ōna*.

¹⁸⁹ I top. *V'ūsek* – šuma iznad usjeka kroz koji je trebala prolaziti pruga, ali je izgradnju prekinuo 2. svjetski rat. Danas željeznica ne prolazi prostorom igk. govora.

Ispadanje i zamjenjivanje vokala

Do ispadanja vokala dolazi u nenaglašenome slogu, inicijalnome, medijalnome i finalnome. Inicijalni vokal ispada u svim oblicima glagolskoga pridjeva radnoga od glagola ići (*š'al, š'la, š'lo, š'li, š'le, š'la*).

Najviše potvrda ispadanja medijalnoga vokala zabilježeno je u 2. mn. imp. glagola prve, četvrte i pete vrste (usp. poglavlje 9.6.2.2.1.) gdje ispada vokal *i*: *z'emte, r'ecte, div'ānte, z'ošte* 'zovite', *v'oste* 'vozite', *p'ičte* (< *p'ičit* 'bježati, juriti'), *b'ište* 'bježite', *d'jšte* 'držite'. Osim toga, medijalni vokal ispada i u primjerima *'idmo* 'idemo', *n'ec'ādo* (< *ne čedo*), *pond'ēļak*, *'ost* 'ocat', *frižd'ēr* 'hladnjak'.

Ispadanje finalnoga vokala zabilježeno je u sljedećim primjerima:

- u nekih priloga: *s'im, t'am, n'ikam, d'ost, ov'ōt, oz'āt, naop'āk, pos'ut, 'upraf*'upravo', *popr'ēk, r'at* 'rado', *odon'ūt* 'odonuda', *tob'ōš, zab'ādaf*
- u komparativa načinskih i količinskih priloga: *b'oļ, g'or, v'iš*
- kod prijedloga *m'et* 'među' te u česticama *n'ek, s'am* 'samo'
- u 2. jd. imp. glagola *b'ižat, d'jšat*: *b'iš, d'jš*

U nekim iterativnim glagolima dolazi do zamjene vokala *i* > *e*: *preskak'ēvat, dopis'ēvat, prepis'ēvat, iskux'ēvat, navaļ'ēvat* 'navaljivati', *zafaļ'ēvat* 'zahvaljivati', *kuš'evat*¹⁹⁰. Zabilježeni su i sljedeći pojedinačni primjeri zamjene vokala: *k'osteñ* 'kesten', *kolend'ār, medec'īna* 'lijek', *šp'oret* (< njem. *Sparherd, štednjak*), *cerkul'ār* (< njem. *Zirkular*, 'kružna pila'). Akanje je potvrđeno jedino u primjeru *nac'ō* 'večeras'.

Promjena *pro-* > *pre-* potvrđena je na malome broju primjera: *prec'ērat* (u fraz., usp. bilj. 132), *preced'īla* pr. r. ž. jd., *preg'ānat, prekl'ēl* pr. r. m. jd, *preš'ācat* 'procijeniti, ocijeniti odoka'.

7.1.5. Podrijetlo

Naglašeni vokali

<i>ī</i>	< dugoga <i>i</i> u finalnome i jedinome slogu: 3. jd. prez: <i>sed'ī, ogoj'ī se, let'ī, vel'ī se</i> 'kaže se', <i>biž'ī</i> ; Imn. <i>lasm'ī, zobm'ī, ļudm'ī, očm'ī</i> ; <i>po noc'ī</i> Ljd., <i>kost'ī</i> Gmn., <i>vojn'īk, drob'īš</i> 'sitniš', <i>kr'īl</i> Gmn., <i>Moč'īl</i> (< top. <i>Moč'īle</i>), <i>Sever'īn, Ogul'īn, spomen'īk, posad'īš</i> 2. jd. prez, 1. jd. prez. <i>vel'īm, vuč'īm, sad'īm; s'īn, m'īr, t'ī, kr'īš</i>
----------	--

¹⁹⁰ Iterativni su glagoli "nastali od nesvršenih trajnih glagola, obično sufiksima *-iva(ti), -ava(ti)*..." (Barić i dr. 2005: 374). U mjesnome govoru Smišljaka zabilježen je, osim sa *-eva-*, i iterativni infinitiv sa sufiksom *-iva-*: *prixrañ'īvat*.

	< dugoga <i>i</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>l'ice, kr'ilo, v'ino, g'ila, l'istu</i> Ljd, <i>isk'ipet</i> inf, pr. r. ž. jd. <i>dob'ila, vuč'ila; v'idim, p'itaš, šč'ipat</i> inf., <i>š n'imi</i> 's njima'
	< sekundarno naglašenog <i>i</i> naknadno produženog kratkoga <i>i</i> u nezadnjem slogu u višesložnim imenicama sa sufiksom <i>-ina</i> ¹⁹¹ : <i>vruč'ina, deb'l'ina, vis'ina, pet'ina, star'ina</i>
	< dugog <i>jā-</i> u <i>'ine</i>
	< <i>ě</i> u <i>l'ivat, prol'ivat</i>
<i>i</i>	< kratkoga <i>i</i> u jedinom slogu: <i>r'it, m'iš, s'ir</i>
	< kratkoga <i>i</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>kopr'iva, lis'ica, kob'ila, kop'ito, r'iba, š'iba, m'islet</i> inf. 'misliti', <i>š'irok, lesn'ika</i> 'sorta necijepljene jabuke'
	< <i>ě</i> u <i>t'irat, m'isec, b'ižat, bl'iskat, s'im</i> 'ovamo'
	< <i>jb-</i> u <i>igral</i> pr. r. m. jd, <i>iskra</i>
<i>ē</i>	< dugoga, primarno naglašenoga <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>m'ēla, z'ēle, r'ēbra</i> Nmn., <i>s'ēla</i> Nmn., <i>ž'ēnska, s'ēdmi</i>
	< sekundarno naglašenoga <i>i</i> naknadno produženoga kratkoga <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>zd'ēnac, t'ēlac</i>
	< dugoga jata u finalnome i jedinome slogu: <i>l'ēp, sm'ēx, gr'ēx, cv'ēt, j'ēm</i> 'jedem', <i>c'ēf, br'ēk, b'ēl, c'ēl, sn'ēk, sv'ēt, pr'ē</i> 'prije', Lmn. <i>kolc'ē, stolc'ē, grad'ē, zob'ē</i>
	< dugoga jata u nezadnjem, primarno naglašenom slogu: 1. jd. prez. <i>r'ēžem, d'ēlam, s'ēno, t'ēlo, pos'ēkal</i> pr. r. m. jd.
	< dugoga jata u nezadnjem, sekundarno naglašenom slogu: <i>str'ēla, ml'ēko, g'n'ēzdo, vr'ēme, d'ēte, m'ēsit</i> inf.
	< prednjeg nazala u jedinom i zadnjem slogu: <i>kl'ēl</i> pr. r. m. jd, <i>z'ēl</i> pr. r. m. jd., <i>gr'ēt</i> Gmn. od <i>gr'ēda</i> , Gjd. <i>dec'ē, vod'ē, žen'ē; nač'ēt, nap'ēt, z'ēpst</i> inf.

¹⁹¹ Ova pojava koja se u starijoj literaturi nazivala kanovačkim duljenjem (Hraste 1957.) zahvaća govore svih triju hrvatskih narječja. Prema karti područja kanovačkoga akcenta (1957: 65), teritoriju igk. govora s takvim akcentom geografski su najbliži govori žumberačkoga i ozaljskoga područja. Novija istraživanja hrvatskih govora potvrdila su sekundarni i naknadno produženi kratki vokal na mnogo širemu teritoriju. Ovdje će se spomenuti novija otkrića u kajkavskim govorima: u turopoljskim govorima zabilježio ga je Šojat (1982: 383–384), u bilogorskim Lončarić (1986: 31), u južnomoslavačkim Martina Kuzmić (2008: 128) te u gornjosutlanskim Anita Celinić (2005: 52, 74, 126, itd.). 'Klasični' primjeri sekundarno naglašenoga te naknadno produženoga vokala poput **z'ēna, *č'ēlo, *n'ōga, *v'ōda* u igk. govorima nisu potvrđeni. Potvrđeni su, međutim, u govoru punkta Blaževci koji je zbog svojih vokalskih i prozodijskih osobina isključen iz skupine igk. govora (usp. poglavlje 3.4.).

	< primarno naglašenog prednjeg nazala u nezadnjem slogu: <i>m'ēso, gov'ēdina, ž'ēja, kl'ētva, dev'ēti, des'ēti</i>
	< sekundarno naglašenog prednjeg nazala u nezadnjem slogu: <i>gr'ēda, p'ētāk, sv'ētāk, v'ēzat inf.</i>
	< dugoga <i>e</i> u jedinom slogu, te u finalnome slogu u nekih zbirnih imenica: <i>m'ēt, l'ēt, j'ēš, š'ēst; smec'ē</i>
e	< kratkoga jata u jedinom slogu: <i>d'et, j'est, ml'et, xr'en</i>
	< primarno i sekundarno naglašenog jata u nezadnjem slogu: <i>r'epa, br'eza, v'era, l'eto, d'elo, v'etər, d'eca, dv'esto, s'edet, s'tenica, sv'etəl, ned'eļa, nev'esta, pos'ekli pr. r. m. mn.</i>
	< kratkoga <i>e</i> u jedinom slogu: <i>ž'ep, s'e 'sve', mr'e 3. jd. prez., š'le pr. r. ž. mn.</i>
	< primarno i sekundarno naglašenog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>n'ebo, d'evet, ž'ena, s'elo, s'estra, č'elo</i>
	< kratkoga <i>ę</i> u jedinom te nezadnjem, primarno i sekundarno naglašenom slogu: <i>z'et 'zet', v'eč, pr'eja, j'ezik, prej'emi (< prej'ēt) 'primi',</i>
	< <i>i</i> u <i>sik'era</i>
ā	< dugog <i>a</i> u jedinome i finalnome slogu: <i>m'āst, gl'āt, gr'āt, vr'āk, korb'āč 'bič za stoku', kov'āč, kol'āč, zub'ār</i>
	< dugog <i>a</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>ot'āva, gl'āva, ok'āpat, j'āpno, str'āža, z'ājac 'zec', sk'ākala pr. r. ž. jd., j'ājca Nmn.</i>
	< dugog <i>a</i> : <i>d'ān, p'ān, s m'ānom, Gmn. sest'ār, bres'āk (usp. poglavlje 9.1.6.3.)</i>
a	< kratkoga <i>a</i> u jedinom te nezadnjem, primarno i sekundarno naglašenom slogu: <i>br'at, m'ak, dl'an, pr'ak, zdr'af, j'abuka, kr'ava, lop'ata, k'aj, j'agoda, s'aja, p'ameti Gjd., žen'ami LImn.</i>
	< <i>a</i> : <i>k'ade, m'alín, v'aļe, m'aša, st'aklo, s'an, š'av, č'abər, t'ama, l'axko, l'agat, s'af, m'axovina, s'ajəm</i>
	< <i>ę</i> iza <i>j</i> : <i>j'adrka, j'ačmen</i>
ō	< od dugoga <i>o</i> pri progresivnome pomaku starih silaznih naglasaka na sljedeći slog: <i>kok'ōš, kok'ōt</i>
	< sekundarno naglašenog i naknadno produženog kratkoga <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>dv'ōji, tr'ōji, k'ōļe zb. od k'olac, besn'ōča</i>

	< dugoga <i>o</i> u jedinome slogu, produženom kompenzacijskim duljenjem ¹⁹² : <i>n'ōs</i> , <i>l'ōj</i> , <i>v'ōs</i> 'voz sijena', <i>k'ōst</i>
	< dugoga <i>o</i> u nezadnjem slogu, primarno naglašenom: <i>sv'ōra</i> , <i>k'ōža</i> , <i>'ōsmi</i> , <i>k'ōhski</i> , <i>'ōkna</i> Nmn., Imn. <i>k'ōni</i> , <i>v'ōli</i>
	< položajnim produljenjem iskonski kratkoga <i>o</i> u nastavku Gmn. imenica muškoga roda: <i>stol'ōf</i> , <i>vol'ōf</i> , <i>snop'ōf</i>
	< dugoga <i>o</i> u jedinom i finalnom slogu: <i>z'ōp</i> , <i>m'ōš</i> , <i>p'ōt</i> , <i>t'ōp</i> 'tup', Ijd. <i>mašč'ō</i> , <i>košč'ō</i> , <i>koz'ō</i> , <i>ofc'ō</i> , <i>č'erj'ō</i>
	< dugoga <i>o</i> u nezadnjim, primarno i sekundarno naglašenim slogovima: <i>p'ōpək</i> , <i>b'ōbñat</i> inf. 'bubnjati', <i>r'ōka</i> , <i>g'ōsto</i> , <i>vr'ōče</i> , <i>k'ōpat se</i> 'kupati se', <i>okr'ōgla</i> , <i>nap'ōtila</i> pr. r. ž. jd. 'naputila', <i>D'ōbrava</i> top., <i>razl'ōčit</i> inf.
o	< kratkoga <i>o</i> jedinom slogu, te u nezadnjem primarno i sekundarno naglašenom slogu: <i>p'op</i> , <i>kr'of</i> , <i>dr'obno</i> 'sitno', <i>m'olit</i> inf., <i>t'opal</i> , <i>'ofca</i> , <i>kon'opla</i> , <i>d'obər</i> , <i>sub'ota</i>
	< kratkoga <i>o</i> u jedinom te nezadnjem, primarno i sekundarno naglašenom slogu: <i>b'om</i> , <i>b'oš</i> , <i>s'o</i> 3. mn. prez., <i>t'oča</i> , <i>r'oča</i> , <i>rob'ača</i>
	< <i>ə</i> u <i>st'oza</i>
ū	< dugoga <i>u</i> u jedinome i finalnome slogu: <i>s'ūx</i> , <i>ž'ūl</i> , <i>mex'ūr</i> , <i>trat'ūr</i> , <i>pand'ūr</i> , Gmn. <i>v'ūx</i> , <i>m'ūx</i> , <i>min'ūt</i> , <i>cimb'ūr</i> (od: <i>cimb'ura</i> 'sorta šljive')
	< dugoga <i>u</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>j'uxa</i> , <i>p'ūxat</i> , <i>t'ūja</i> 'tuđa', <i>p'ūkat</i> , <i>tr'ūpac</i> , <i>v'ūsta</i> , <i>g'ūlit</i>
	< dugoga samoglasnoga <i>l</i> u jedinom slogu: <i>k'ūk</i> , <i>ž'ūt</i> , <i>v'ūk</i> , <i>č'ūn</i> , <i>ž'uč</i> , <i>p'uš</i> , <i>b'ūx</i> Gmn.
	< dugoga samoglasnoga <i>l</i> u nezadnjem, primarno i sekundarno naglašenom slogu: <i>s'ūnce</i> , <i>ž'ūta</i> , <i>d'ūzna</i> , <i>k'ūne se</i> 3. jd. prez., <i>ž'ūna</i> , <i>t'ūčem</i> , <i>p'ūži</i> Nmn.
	< dugoga <i>o</i> u: <i>k'ūkoļ</i> , <i>pr'ūče</i> , <i>tr'ūt</i> , <i>kr'ūk</i>
u	< kratkoga <i>u</i> jedinom slogu: <i>l'uk</i> , <i>d'ux</i>
	< kratkoga <i>u</i> u nezadnjem, primarno i sekundarno naglašenom slogu: <i>sr'ušit</i> inf., <i>j'utre</i> 'sutra', <i>šl'ušaj</i> 2. jd. imp., <i>c'ukat</i> inf. 'navlačit', <i>č'udo</i>
	< kratkoga samoglasnoga <i>l</i> u jedinom slogu te u nezadnjem, primarno i sekundarno naglašenom slogu: <i>p'ux</i> , <i>b'uxa</i> , <i>s'uza</i> , <i>p'uno</i> , <i>v'una</i> , <i>m'učat</i> , <i>v'uxko</i> 'vlažno'
	< kratkoga <i>o</i> u primjerima <i>kl'upko</i> , <i>g'ubaf</i> , <i>p'up</i> , <i>g'uska</i> , <i>g'usenica</i>
ə	< <i>ə</i> : <i>d'ənəs</i> , <i>p'əs</i> , <i>m'əgla</i> , <i>n'əčka</i> 'načve', <i>š'al</i> pr. r. m. jd., <i>p'əkəl</i> , <i>k'əsno</i> , <i>k'əšne</i> komp.,

¹⁹² Kompenzacijskim duljenjem nisu zahvaćeni primjeri *v'ol*, *g'ol*, *pl'ot* 'ograda'.

	<i>nat'ǎšč'e</i> 'natašte', <i>s'ǎda</i> , <i>z'ǎlva</i> 'zaova', <i>b'ǎzak</i> 'bazga'
--	---

Naglašeni slogotvorni sonant:

<i>r</i>	< <i>r</i> : <i>s'ǎč'eko</i> , <i>b'ǎdo</i> , <i>m'ǎkva</i> , <i>x'ǎdat</i> inf. 'glodati', <i>f'ǎkni</i> 2. jd. imp. (< <i>f'ǎknit</i> 'baciti'), <i>pov'ǎzi</i> 2. jd. imp. 'stavi', <i>x'ǎskavica</i> , <i>x'ǎga</i> , <i>p'ǎne</i> 'pogr. odjeća'
<i>ř</i>	< <i>ř</i> : <i>s'ǎřp</i> , <i>č'et'ǎta</i> red. br. 'četvrta', <i>ob'ǎni</i> 2. jd. imp. 'okreni', <i>t'ǎn</i> , <i>x'ǎkat</i> inf., <i>č'ǎna</i> , <i>pož'ǎla</i> pr. r. ž. jd., <i>ž'ǎt</i> 'drvo kojim se učvršćuje voz sijena', <i>K'ǎč</i> top.

Nenaglašeni vokali

<i>i</i>	< nenaglašenoga <i>i</i> : <i>s'aki</i> 'svaki', <i>j'ūnci</i> , <i>štrig'āfka</i> 'štriga', <i>mis'l'eli</i> pr. r. m. mn., <i>pripr'avit</i> inf., <i>Gorič'ani</i> etnik
	< <i>ě</i> u: <i>sik'era</i> , <i>č'ovik</i>
	< u sufixu <i>-ni-</i> (*ny-) u glagola II. vrste: <i>r'init</i> 'gurnuti', <i>pr'ignit se</i> , <i>m'ǎknit</i> 'maknuti', <i>n'agnil se</i> pr. r. m. jd., <i>pog'inili</i> pr. r. m. mn., <i>prev'ǎnila</i> pr. r. ž. jd.
	< početnoga <i>jǎ-</i> : pr. r. m. mn. <i>isk'ali</i> , <i>igr'ali</i>
<i>e</i>	< nenaglašenoga <i>e</i> : <i>vel'īm</i> , <i>j'agle</i> m. pl. t. 'grubo samljeveno kukuruzno brašno', <i>vret'eno</i> , <i>ned'eļo</i> Ajd., <i>č'et'ǎto</i> AIjd., <i>zel'ēnik</i> 'vrt na kojem se uzgaja povrće'
	< <i>ə</i> u <i>b'ōgec</i>
	< <i>ę</i> u zanaglasnome položaju: <i>d'ēte</i> , <i>'ime</i> , <i>m'isec</i> , <i>k'ońe</i> Amn.; <i>ē</i> u: <i>p'amet</i> , Gjd. <i>d'ūše</i> , <i>gl'āve</i> ; Ajd. osobnih zamjenica <i>me</i> , <i>te</i> , <i>se</i>
	< nenaglašenoga jata - prednaglasnog <i>ě</i> : <i>dec'ē</i> Gjd., <i>cep'ika</i> , <i>mex'ūr</i> ; zanaglasnoga <i>ě</i> u glagolima 1. razreda III. vrste: (<i>do</i>) <i>ž'ǎvet</i> , <i>č'āmet</i> , <i>g'oret</i> , <i>žm'ǎret</i> , <i>sm'ǎdet</i> ; u DLjd. imenica te zamjenica ženskoga roda koje idu prema imeničkoj promjeni: <i>s'estre</i> , <i>Gor'ice</i> , <i>m'ene</i> , <i>tv'oje</i> , <i>'one</i> ; Lmn. imenica m. i s. r.: <i>s'ēle</i> , <i>zel'ēnike</i> , <i>d'ǎve</i> ; Ijd. i GDLImn. riječi koje idu prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi: Ijd. <i>č'ǎnem</i> , <i>dr'ūgem</i> ; GLmn. <i>č'ǎne</i> , <i>dr'ūge</i> ; Dmn. <i>st'ōtem</i> ; Imn. <i>l'ēpemi</i> , <i>n'ovemi</i> , <i>dug'āč'kemi</i>
	< <i>e</i> u <i>m'islet</i>
<i>a</i>	< nenaglašenog <i>a</i> : <i>b'efkat</i> 'lajati', <i>s'ejat</i> , <i>sm'ejat se</i> , <i>k'idat</i> 'čistiti snijeg', <i>kr'ǎlat</i> 'pokazivati prstom', <i>st'eļa</i> 'paprat', <i>c'ima</i> 'stabljika krumpira', <i>ž'ena</i> , <i>r'ōka</i> , <i>m'ēļa</i> , <i>t'eška</i> , <i>tr'ēča</i>
	< akanjem u <i>nac'ō</i>
	< <i>ə</i> Gmn. <i>s'estar</i> , <i>p'ušak</i> , <i>'igal</i> (usp. poglavlje 9.1.6.3.)

o	< nenaglašenog <i>o</i> : <i>pot'oku</i> DLJjd., <i>kop'īci</i> m. pl. t. 'vunene čarape', <i>kor'āba</i> , <i>gr'ējemo se</i> 'grijemo se', <i>s'elo</i> , <i>kr'īlo</i> ; prednaglasnog <i>o</i> nakon progresivnoga pomaka starog silaznog naglaska: <i>kok'ōš</i> , <i>kok'ōt</i>
	< <i>o</i> u AIjd. ž.r. imeničke i pridjevsko-zamjeničke sklonidbe: <i>lis'ico</i> , <i>črn'īno</i> , <i>obl'ēko</i> , <i>na j'agmo</i> , <i>v'ašo z'emlo</i> , <i>zamo'tāno</i> , <i>tul'iko</i> ; 3. mn. prez. <i>vel'ījo</i> <i>vel'ido</i> , <i>vuč'ido</i> , <i>pl'āzijo</i> , <i>rapr'āvļajo</i> <i>raspr'āvļado</i>
u	< nenaglašenoga <i>u</i> : Ljd. <i>t'ēlu</i> , <i>kr'aju</i> , <i>kov'āču</i> , <i>ž'akļu</i> 'vreća'; <i>vuč'īm</i> , <i>sudb'ina</i> , <i>jedn'emu</i> Djd., <i>k Špex'ārum</i> Dmn.
	< samoglasnog <i>l̥</i> : <i>žu'tica</i> , <i>žutn'āk</i> , <i>muč'īmo</i> 'šutimo', <i>j'abuka</i>
	< stražnjeg nazala: <i>sus'ēda</i> , <i>lug'ār</i> , <i>vruč'īna</i>
	< <i>o</i> u <i>kul'iko</i> , <i>tul'iko</i>
ə	< ə, primarnog i sekundarnog: pr. r. m. jd. <i>dot'ekəl</i> , <i>don'esəl</i> , <i>v'etər</i> , <i>'ogəń</i> , <i>d'obər</i> , <i>sv'ekər</i> , <i>p'osəl</i> , <i>m'āčək</i>
	< <i>ę</i> iza <i>j</i> u <i>z'ājəc</i> 'zec'
	< analogijom u riječima stranoga podrijetla: <i>k'ābəl</i> 'žica' (njem. <i>Kabel</i>), <i>š'ōdər</i> 'pijesak, šljunak' (njem. <i>Schotter</i>)

Nenaglašeni slogotvorni sonanti

r	< <i>r</i> <i>škŕt'ārit</i> , 3. jd. prez. <i>mŕz'ī</i> , <i>smŕd'ī</i>
l̥	< <i>l̥</i> <i>škŕn'icl̥</i> 'papirnata vrećica', <i>šn'icl̥</i>
l̥	< <i>l̥</i> <i>p'enzl̥</i> 'kist', <i>p'ēgl̥</i> 'pegla', <i>šp'ēgl̥</i> 'ogledalo', <i>r'igl̥</i> 'zasun na vratima', <i>kr'īgl̥</i>

7.2. Konsonantizam

7.2.1. Inventar

Konsonantski inventar mjesnoga govora Smišljaka sadrži 23 fonema, 8 sonanata te 15 šumnika:

sonanti			šumnici			
<i>v</i>	<i>m</i>		<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>j</i>	<i>l̥</i>	<i>ń</i>	<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
			<i>č</i>	<i>ǰ</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>

U konsonantskome inventaru mjesnoga govora Smišljaka postoji jedan par palatalnih afrikata $\overset{\text{č}}{\underset{\text{ž}}{\mathfrak{z}}}$.

7.2.2. Realizacija

- Uz zamjenu zvučnih konsonanata bezvučnima, u finalnom se položaju zvučni konsonanti rjeđe ostvaruju i obezvučeno: *gr'āq̄, skr'ōž̄, n'ōž̄, gr'ob̄*.
- Afrikata $\mathfrak{z}$ nije sastavnicom konsonantskoga inventara, već se ostvaruje u sandhi-pozicijama: [*zē $\mathfrak{z}$ bi*], [*ōtə $\mathfrak{z}$ ga*].
- Sonant *l* uglavnom se na kraju riječi izgovara neizmijenjeno, u rijetkim je primjerima potvrđen dvousnjeni spirant $\underset{u}{l}$, u finalnome položaju glagolskoga pridjeva radnog: *b $\hat{u}$, st $\hat{u}$, sr $\hat{u}$ š $\underset{u}{l}$* .
- Fonem *n* ispred *k* i *g* ostvaruje se velarno, kao [ŋ]: *t $\hat{a}$ ŋka, b $\hat{a}$ ŋka, il $\hat{i}$ ŋka* 'sorta kruške, dozrijeva krajem srpnja', *gr $\hat{a}$ ŋka* 'gorka'.

7.2.3. Distribucija

- U finalnome je položaju ukinuta opreka po zvučnosti, tj. zvučni se opstruenti *b, d, g, z, ž* zamjenju svojim bezvučnim parnjacima *p, t, k, s, š*: *gr'op, g'olup, gr'ap, gr'āt, pr'ēsat* 'sadnice za presađivanje', *pl'ōt* 'plod', *st'ok* 'stog sijena', *sn'ēk, j'āgot* Gmn., *p $\underset{u}{l}$ 'uk* 'plug', *b'ubrek, sl'ūs* 'sluz', *v'ōs* 'voz (sijena)', *mr'as, kuk'uris, 'obras, m'ōš, kr'īš, n'ōš*.
- Sonant *v* ispred bezvučnih se opstruentata te na kraju riječi zamjenjuje frikativom *f*: *petr'ō $\underset{f}{k}$ a* 'vrsta kruške', *'olofka, 'ofca, n'egof, l'ōf, ž'īf, ž'īfčan, Fratr'ō $\underset{f}{c}$ i, Pleš'ī $\underset{f}{k}$ a* 'stanovnica Plešivice', *Ľ'ukofčica* 'stanovnica Lukovdola', *'ōf'ovaj, k'īf*, Gmn. *gr'ādof, kr'āf*.
- Sonant *l* pred naglašenim, dugim i kratkim, vokalom *u* zamjenjuje se palatalnim l^{193} : *l'uk, p $\underset{u}{l}$ 'uk, p $\underset{u}{l}$ 'užit, p $\underset{u}{l}$ 'ūča, l'ūpit, l'uska, Ľ'ukovdol, Ľ'ukofčan, gl'ūx, bl'ūza, šl'ūžila* pr. r. ž. jd., *šl'ušaj*

¹⁹³ Zamjena *l > l̥* ispred vokala *u* u dosadašnjoj je literaturi interpretirana kao odraz nekadašnjeg prijelaza **ū > *ū̄* (Vermeer 1983: 449). Centraliziran vokal *ū̄* naknadno je povučen u **ū*, a, prema Vermeeru, vokal *ū* nastao od **l̥* kompenzirao je prazninu nastalu nakon pomaka ishodišnoga **ū*. Ukidanje opreke po palatalnosti u mjesnome govoru Smišljaka nije provedeno kod riječi koje su u sustav ušle naknadno (*l'ūt* 'lud', *l'ūk* 'oružje kojim se odapinju strijele', *l'uster, lub'enica*), kod primjera u kojima *u < o* (*lug'ār*) te kod posuđenica (*žl'ūndra*, usp. Snój 2003: 872; ali: *l'ūftat* 'prozračivati').

2. jd. imp. Promjena $l > ʎ$ javlja se i u riječima stranoga podrijetla (*t'išʎar*), a zabilježena je i ispred palatala $ń$ u primjerima *beʎń'āk*, *st'ōʎńak*, *čeʎń'āk* 'pčelinjak'. Pred nenaglašenim u sonant l ostaje neizmijenjen: *lub'enica*, Ljd. *s'elu*, *t'ēlu*, *st'olu*. Pred prednjim vokalima i , e također je neizmijenjen: *l'ipa*, *lis'ica*, *l'ist*, *v'ilica*, *obl'ēč*. Iznimka su glagoli *g'ūʎit* i *kr'ūʎit* 'kruliti'.

- U stare slavenske skupine *bj*, *mj*, *pj* i *vj* umeće se epentetsko l : *ʎ'ūʎen*, *z'emʎa*, *pʎ'uvat*, *pozdr'āvʎat*. U sekundarne skupove *baj*, *maj*, *paj* i *vaj* umetnuto je drugo epentetsko l (nakon ispadanja poluglasa, usp. bilj. 40 ovoga rada) koje je potom podvrgnuto drugoj jotaciji: *gr'ōbʎe*, *gr'abʎe*, *g'f'mʎe*, *L'ipʎe*, *hr'ipʎe* 3. jd. prez., *zdr'āvʎe*.

- Polazni palatalni sonanti $ʎ$ i $ń$ koji su u većini kajkavskih govora (usp. Lončarić 1996: 93) prošli kroz promjene u govoru su Smišljaka uglavnom ostali neizmijenjeni: primarni $ʎ$ ostaje neizmijenjen, odnosno nije depalataliziran: *pr'ijateʎ*, *ʎ'ūdi*, *ž'ūʎ*, *kʎ'ūč*, *k'ašʎat*, *z'emʎo* Ajd. Sekundarni skup *ʎaj* izjednačio se s primarnim $ʎ$: *z'ēʎe*, *ves'ēʎe*, *k'ōʎe*. Primarni $ń$ ostaje neizmijenjen: *ń'iva*, *ń'ušit* inf., *p'āń*, *k'oń*, *vʎg'āń*, *s'āńkat se*. Sekundarni skup *naj* izjednačio se s primarnim $ń$: *kor'ēńe*, *gr'āńe*, *im'āńe*, *kam'āńe*.

- Bezvučni fonem k ispred bezvučnih konsonanata može prijeći u bezvučni velar x : *d'uxtor* 'doktor', Djđ. *d'uxtoru*. Takvo se x dalje mijenja u $š$: *ni-čьtь-že > n'ixče > n'išče* 'nitko'.

- Fonem $/x/$ u ovom je sustavu uglavnom stabilan u inicijalnom, medijalnom i finalnom slogu: *xr'en*, *x'ʎbat*, *xl'āt*, *xl'ače*, *x'ajcat* 'jako ložiti', *x'iša*, *x'itat*, *mex'ūr*, *k'uxiņa*, *or'exi*, *s'ūxo*, *k'ūxala*, *grex'ota*, *sn'axa*, *ž'uxko*, *'orex*, *kr'ux*, *gr'ēx*, *m'ēx*, *v'ix*. Ispadanje je zabilježeno u inicijalnome položaju u oblicima pomoćnoga glagola *htjeti* (*t'ēla* pr. r. ž. jd., *t'eli* pr. r. m. mn., *č'o* 1. jd. prez., *č'emo* 1. mn. prez.), u imperativu glagola *x'odit* (*'odi*, *'ote*), u finalnome položaju u Lmn. imenica e -vrste *ž'ena*, *št'ala*, *K'amenska*, *na Vʎb'ōska* 'u Vrbovskom'¹⁹⁴ te u nekim izdvojenim primjerima poput *'ōdma* 'odmah' koji su kao takvi zabilježeni u svim igk. govorima (usp. poglavlje 5.3.2.7.).

- Staro palatalno $*r'$ razvilo je slijed $r + j$ dosljedno u prezentskim i imperativnim paradigmama glagola *'orat* (*'orjem*, *'orješ*, *'orjemo*; *'orji*, *n'ek 'orje*), *prim'ērjat* 'mjeriti' *zam'ērjat* 'zamjeravati se komu', *sm'ērjat* 'smjerati što, planirati' te u primjeru *šk'ārje*. U ostalim primjerima u intervokalnoj poziciji izvršena je promjena $r' > r$: *več'ēra*, *z'ora*, *m'ōre*, *d'uxtoru* Djđ., *krump'ira* Gjd., *odgov'ārat*, *zap'erat* 'zatvarati'.

- Polazni suglasnički skupovi $*čar-$ i $*čer-$ ostaju neizmijenjeni: *č'f'*, *č'f'm*, *č'ń'āfka*, *č'ń'ivo*; *čer'ēp*, *čer'ēva*, *čer'ēšna*. Iznimka je pridjev *c'ʎven* te njegove izvedenice. U stari skup $*žar$

¹⁹⁴ Od toponima *K'amenske* i *Vʎb'ōske*.

umetnut je konsonant *d* u primjeru *ždr'ēbe*, *ždr'epčič'*, *ždreb'ica*. Neizmijenjen je u oblicima glagola *ž'erat*: *pož'eral* pr. r. m. jd., *ž'ereš* 2. jd. prez.

- Slijed *jn* u rijetkim se potvrdama, nakon provedene metateze, stapa u glas *ń*: *pok'ōńa*.

Ishodišni prijedlog **və* i ishodišni prefiksi **və-* i **u-*

Na mjestu staroga prijedloga **və* dolazi sonant *v* te slijed *vu*. Potonja je kontinuantna potvrđena ispred zamjenica (*v'ū te*, *v'ū se*). Prijedlog *v* ispred bezvučnih je suglasnika zamijenjen frikativom *f*: *v'ū me*, *v'ū te*, *v gr'āt*, *v 'oči*, *v duč'ān*, *f s'elu*, *f kr'aj*, *f št'ale*.

Na mjestu starih prefikāsā **və-* i **u-* dolazi sonant *v-* koji se, također, ispred bezvučnih suglasnika mijenja frikativom *f*: *vd'at* 'udati', *vdov'ica*, *vm'īla* pr. r. ž. jd., *vmr'emo*, *vn'uk*, *ft'aknit* inf. 'utaknuti', *ft'opit* inf., *ft'ekal* pr. r. m. jd. Osim toga, zabilježeni su razvoji **və- > vu-* u primjerima *v'ūš*, *vuš'īfka* 'ona koja ima uši' i *V'uzəm* te **və- > Ø-* u primjerima *z'emi* 2. jd. imp. od 'uzeti', *t'orək*. Prilog *vav'ēk* 'uvijek' imao je razvoj **və > va*.

Ishodišni prijedlozi i prefiksi **sə(-)* i **jəz(-)*

Prijedlog **sə* dao je kontinuantu *s* koja se ispred palatala asimilira u *š*: *s m'ānom*, Imn. *s rok'ami*, *s dec'ō*, *š ņ'ō*. Prijedlog **jəz* razvio se u *iz*. Ovaj se prijedlog ispred bezvučnih suglasnika (ali i nekih zvučnih) asimilira u *is*, a ispred palatala u *iž*: *iz gr'āda*, *is D'amļa*, *is vod'ē*, *is topl'ic*, *iž ņīve*.

Prefiks **sə-* razvio se u dvije moguće kontinuantne, odnosno u *sə-/z-*: *s'əmlet*, *s'əšit*, *s'əstat se*, *s'əbrat se*, *zdr'orbit*, *zgr'ešit*. Prefiks **jəz-* dao je kontinuantu *iz-* koja se, ovisno o fonemskome kontekstu, asimilira u *is-*, odnosno *iš-*: *iz'ājt*, *ispr'āl* pr. r. m. jd., 'ispovet', *isk'opat*, *isk'ipelo*, *išč'ekat* 'dočekati', *išč'ašit*. U primjeru *zor'āna* 'izorana' u kontinuantu *iz-* ispalo je inicijalno *i*.

U prezentskoj osnovi glagola prefigiranih od glagola *ići* čuva se skup *jd*: *p'ōjdem* 1. jd. *iz'ājdi* 2. jd. imp., a u infinitivnoj skup *jt*: *n'ājt* 'naći', *z'ājt* 'ući'. Infinitiv glagola 'ići' glasi *p'ojt*.

Rotacizam je potvrđen u prezentskim oblicima glagola *m'oč'* (*m'orem*, *m'ore*, *m'oredo*) te u priložima *nik'āmər* 'nikamo', *nigd'ōr* 'nitko', *nigd'ār* 'nikada'.

Ispadanje i zamjene konsonanata

Osim gore istaknutih, u prikupljenu materijalu zabilježene su i druge suglasničke promjene, odnosno zamjene i ispadanja u suglasničkim skupinama:

tl- > **kl-**: *na kl'ē*

vl- > **l-**: *l'āsi*, *lasm'ī* Imn., *l'āt* 'vlat trave'

svl- > *sl-*: *sl'ēci* 2. jd. imp., *sl'ēkla* pr. r. ž. jd.

svr- > *sr-*: *sr'b'ī* 3. jd. prez., *sr'aka*, *sr'āp*

tvr- > *tr-*: *t'īt*, *č'et'īti*, *č'et'ītāk*

g- > *k-* > *ø*: *r'ūška*

-kāk- > *-xk-* > *-fk-*: *m'efko*

ps- > *š-*: *šen'ica*

pt- > *t-* *t'ica*, *t'ič'* 'jastreb'

-čn- > *-šn'*¹⁹⁵: *V'ušnik*

vs- > *s-*: *s'aki*, *s'emu* Djd., *s'a* 'sva'

7.2.4. Podrijetlo

Polazni, opsl. **t'* (< psl. **tj*) te polazni stari **č* dali su bezvučnu palatalnu afrikatu *č'*: *pl'ūča*, *sv'ēča*, *vr'eča*, *dom'āča*, *vr'ōč'*, *sr'eča*, *n'ōč'*; *č'itat*, *č'udaj* 'puno', *č'ovik*, *č'ista*, *vuč'ī* 3. jd. prez. Sekundarni skup **taj* dao je također *č'*: *cv'ēče*, *br'ača*, *pr'ūče*, *prol'eče*, *smeč'ē*.

Praslavensko **dj*, odnosno opsl. **d'* dalo je *j*, a sekundarni skup *daj* dao je *ž'*: *m'eja*, *s'aja*, *br'eja*, *ž'ēja*, *zagr'ājen*, *t'ūje*, *r'ajše*, *h'j'avo*, *sl'aje*; *rož'āk*, *pos'ōž'e*.

Suglasnički skup *st'* (< **stj* = **skj*) dao je suglasničku skupinu *šč'*: *dvor'išče*, *prošč'ēne*, *šč'āp*, *kl'ēšč'e*, *st'p'išče*, *p'išče* 'pile', *išče* 3. jd. prez. Sekundarni skup *stj* (< **staj*) također je dao *šč'*: *l'išče*, Ijd: *košč'ō*, *mašč'ō*.

Za kontinuantu polaznoga skupa *zd'* (< **zdj* = **zgj*) prikupljeno je malo potvrda: leksem u značenju 'mozak' glasi *m'ozāk*, a umjesto pretpostavljenoga leksema **dažd* u svim je govorima druge skupine potvrđen noviji leksem *k'iša* ili, rjeđe i stilizirano, *g'odina* (usp. bilj. 153). Potvrđeni su, međutim, likovi *zv'īzdat* (uz češće *f'ūčkat*), *br'izgat* i *r'ūžīt*. Sekundarni skup *zdj* (**< zdaj*) dao je *ž'*: *gr'ōž'e*.

Fonemi /v, j, l, l̥, r, m, n, n̥, p, b, t, d, c, s, z, š, ž, k, g, x/ potječu od odgovarajućih fonema ishodišnoga sustava. Bezvučni su u finalnome položaju nastali i od odgovarajućih zvučnih, uključujući i finalni suglasnički skup *zd*: *gr'ost* 'grozd', *zv'ēst* Gmn.

¹⁹⁵ Palataliziranje sonanta *n* ispred vokala *i* u građi je potvrđeno u navedenome toponimu te u toponimu *V'iñica* (mjesto u Sloveniji, u Beloj krajini). U ostalim potvdama u istome okruženju fonem *n* ostaje nepromijenjen: *ož'enil*, *č'ini mi se*, *ruč'n'ik*.

Posebnosti su (usp. bilj. 154):

v	< u NVjd. imenica stare v-deklinacije, analogijom prema kosim padežima: <i>svek'ľva</i> , <i>br'eskva</i> , <i>b'ukva</i>
	< inicijalnog <i>və-</i> u <i>vn'uk</i> , <i>vdov'ica</i>
	< inicijalnog <i>u-</i> u <i>vm'ľla</i>
j	< $\emptyset$ u <i>žerj'āfka</i> (*žerāvъ)
	< <i>đ</i> : <i>m'eja</i> , <i>s'aja</i> 'čađa', <i>ž'ēja</i> , <i>pr'eja</i> , <i>pres'ājen</i> , <i>x'ľja</i>
ľ	< jotacijom nakon umetanja epentetskoga <i>l</i> između <i>p</i> , <i>b</i> , <i>v</i> <i>m</i> i sonanta <i>j</i> : <i>gr'ōbľe</i> , <i>sn'ōpľe</i> , <i>zdr'āvľe</i> , <i>g'ľmľe</i>
	< <i>l</i> ispred dugoga i kratkoga (naglašenoga) <i>u</i> : <i>ľ'uk</i> , <i>pľ'uk</i> , <i>pľ'užit</i> , <i>pľ'ūća</i> , <i>ľ'ūpit</i> , <i>ľ'uska</i> , <i>ľ'ukovdol</i> , <i>šľ'ūžit</i>
	< <i>l</i> ispred <i>i</i> u primjerima: <i>kr'ūľit</i> , <i>g'ūľit</i>
	< sekundarnoga skupa <i>ľaj</i> : <i>z'ēľe</i> , <i>ves'ēľe</i>
m	< <i>n</i> u <i>p'očmi</i> , <i>p'očmem</i> , <i>najed'ampot</i> 'odjednom'
ň	< sekundarnoga skupa <i>naj</i> : <i>zel'ēňe</i> , <i>kam'āňe</i> , <i>br'āňe</i>
b	< <i>v</i> u <i>j'āzbac</i>
f	< skupa <i>hv</i> u <i>f'āla</i> ,
	< skupa <i>pəv</i> u <i>'ufat se</i>
	< u posuđenicama: <i>f'ilm</i> , <i>fam'ēľija</i> , <i>fal'inga</i> 'nedostatak, mana', <i>f'ara</i> 'župa'
t	< $\emptyset$ u imenici <i>st'ľšľen</i> Njd.
c	< <i>č</i> u skupu <i>čr</i> : <i>c'ľven</i> , <i>cľ'ica</i> 'tip tla'
s	< <i>c</i> u skupu <i>ct</i> nakon ispadanja <i>ə</i> : <i>'ost</i> 'ocat', <i>'osta</i> Gjd.
č	< polaznoga *č: <i>č'udo</i> , <i>č'ovik</i> , <i>čet'iri</i> , <i>č'emu</i> , <i>ž'ūč</i>
	< <i>č</i> : <i>pľ'ūća</i> , <i>vr'ōč</i> , <i>p'ēč</i> , <i>dom'āči</i> , <i>sr'eča</i>
	< najnovijim jotovanjem u riječi <i>č'edən</i> 'tjedan'
ž	< u posuđenicama i onomatopeji: <i>p'ūňža</i> , <i>ž'ubər</i> 'stajski gnoj', <i>Maž'ār</i> , <i>ž'ip</i> uzvik 'hop', <i>nakinž'ūrit se</i> 'okititi se', <i>'āňžel</i>
š	< <i>x</i> u <i>n'išče</i> 'nitko'
	< <i>x</i> asimilacijom u <i>šč'ēra</i> 'jučer' (< *vьčera)
	< <i>s</i> asimilacijom ispred <i>ľ</i> u primjerima <i>šľ'ūžit</i> , <i>šľ'ušaj</i> 2. jd. imp. (ali: <i>posľ'uxni</i>)
ž	< u riječima <i>ž'ep</i> , <i>ž'igarica</i>

7.3. Prozodija

7.3.1. Inventar

- Razlikovnu funkciju ima kvantiteta sloga i mjesto naglaska.
- Inventar prozodema sastoji se od dva akcenta (' $\bar{V}$ ', ' V ') i nenaglašene kračine. Utrnuta je opreka po intonaciji.
- Naglašeni silabemi mogu biti dugi i kratki dok nenaglašeni silabemi mogu biti samo kratki, tj. u govoru su utrnuti nenaglašene dužine.

7.3.2. Realizacija

- Kratki se naglašeni slog izgovara silazno i oštro¹⁹⁶. Međutim, nerijetko se na razini realizacije čuje i dulji, 'nekanonski' ostvaraj kratkoga naglaska.
- Dugi se naglašeni vokali izgovaraju uzlazno, osim u naglašenom posljednjem i jedinom slogu gdje je intonacija silazna.

7.3.3. Distribucija

- Naglašeni mogu biti svi vokali te slogotvorno *ɣ*: *s'aki* 'svaki', *b'āla* pr. r. ž. jd. 'bojala', *im'eli* pr. r. m. mn., *kol'ēn* Gmn., *rukav'ica*, *ž'īvet* inf., *r'ōka*, *t'oča*, *m'učat* inf. 'šutjeti', *s'ūt* 'sud'; *x'īpa*, *č'et'ītāk*.
- Naglasak može stajati na svakome slogu: inicijalnom, medijalnom i finalnom.
- Kratki naglasak dolazi u jedinome te inicijalnom i medijalnom slogu: *m'iš*, *s'ir*, *ž'ep*, *sn'op*, *b'at*, *zdr'af*, *šp'ot* 'grdnja', *p'īst*, *l'ipa*, *š'iba*, *sr'eča*, *g'uščer*, *st'okviš*¹⁹⁷, *sp'axnit* inf. 'uganuti', *z'idanica*, *m'axune*, *r'epa*, *kr'avo* AIjd., *z'obat* inf.; *kob'ila*, *tuk'ača*, *kon'opļa*, *lop'ata*, *šen'ica*, *ned'eļa*, *kor'ito*, *deb'ela*, *zaž'eglo* 'ustajalo, staro', *vdov'ica*, *mis'eca* Gjd., *or'exi* Nmn., *pot'oke* Lmn., *rok'ami* Imn. U finalnome položaju kratki naglasak dolazi u posuđenicama: *parad'ajs*, *projekt'ant*, *ministr'ant*, *bapt'ist*.
- Dugi naglasak dolazi u jedinome te inicijalnome, medijalnome i finalnome slogu:

¹⁹⁶ Takav je izgovor kratkoga akcenta u mjesnome govoru Severina na Kupi polovicom prošloga stoljeća uočio i Pavle Ivić (1961: 196).

¹⁹⁷ Potvrđeno samo u fraz. *s'ūx ko st'okviš* 'biti jako mršav'. U *Rječniku delničkoga govora* leksem *stokviš* potvrđen je i u značenju 'bakalar'. U mjesnim igk. govorima to značenje nije potvrđeno, odnosno ta namirnica, prema iskazu govorniku, nije uobičajena za istočnogoranski kraj.

- a) jedini slog: *m'īr, l'ēt, sm'ēx, ž'ūt, l'ās, z'ōp, b'īl* pr. r. m. jd., *vr'āk, b'ūx* Gmn., *t'ūč* inf., *ž'īt*
- b) inicijalni slog: *m'ēļa, k'ōža, v'ūsta, z'ēļe, ml'ēko, r'ūška, č'ūjem, j'āfkat* 'plakati, jaukati', *šk'ātula* 'kutija', *v'ōli* Imn., *r'ēbra* NAmn., *z'īdu* DLjd., *cv'ētof* Gmn., *s'īni* Nmn., *č'ēri* Nmn.
- c) medijalni slog: *ot'āva, pos'ēkəl* pr. r. m. jd., *zamo'tāne, kol'ēna* Nmn., *prefr'īgana* 'mudra', *pok'ōra, obl'āki, razj'ādit* 'naljutiti koga', *nad'ēvat* 'nadijevati', *igr'āčka, drug'āčeva* 'drugačija';
- d) finalni slog – otvoreni: *dec'ē* Gjd., *vod'ē* Gjd., *košč'ō* Ijd., *kolc'ē* Lmn., *ognoj'ī* 3. jd. prez., *let'ī* 3. jd. prez., *nes'ō* 3. mn. prez. 'nositi jaja'; zatvoreni – *Smišl'āk, Sever'īn, mex'ūr, kov'āč, pajd'āš, probl'ēm, faž'ōn, nap'ēt, kos'īr, kok'ōš*, Gmn. *bres'āk, vol'ōf, nov'āc, min'ūt*. U finalnom je slogu dugi naglasak potvrđen i u riječima stranoga podrijetla: *frišk'al* 'mudrac', *fakult'ēt*.
- Pri pomaku siline s kratke, otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu dužinu ostvaruje se dugi naglasak: *r'ōbəc, br'ānit* inf, *r'ōka, d'ēte, kr'īlo, v'īno, gn'ēzdo, v'ēnəc* 'vijenac', *s'īce* 'cjedilo', *br'āzda, s'ūxa, j'ūxa, sv'ēča, gl'āva, gr'āna, ž'ēdən*, Gjd. *p'ūža, n'ōža, gr'ādu* Ljd., *del'īmo* 1. mn. prez.
- Pri pomaku siline s kratke, otvorene i zatvorene, ultime na prednaglasnu kračinu ostvaruje se kratki naglasak: *č'ovik, p'otok, j'ezik, st'isnit, 'okno, k'onci* Nmn., *m'edvet, s'estra, l'onəc, s'elo, r'osa, ž'ena, č'esən* 'češnjak', *r'ebro, v'oda, p'opa* Gjd., *l'edu* Ljd., DLjd. *s'elu*
- S medijalnog se sloga kratki naglasak ne pomiče na prethodni kratki slog: *gov'edo, lop'ata, kor'ito, jet'īva, pos'ekli, kak'ova, papr'ika, pras'ica, im'eli, or'ali, misl'eli, košč'ica, glav'ico* Ajd., *kopr'ive* Nmn., *bol'elo* pr. r. s. jd., *nosn'ica, Jed'īča* Gjd., *sol'ika, rok'ami* LImn., *det'etu* DLjd., *ofc'ami*. Kada se pomiče na prethodni polazno dugi slog – postaje dugi¹⁹⁸: *v'ūsnica, pl'ēsale* pr. r. ž. mn., pr. r. m. mn. *nav'āžali, zav'ēžali, š'ētali, p'īsali, xr'ānili*.
- Potvrđene su riječi s dvama naglascima - u superlativima pridjeva i priloga te složenicama domaćega i stranoga podrijetla: *n'ājboļe, n'ājl'akše, n'ājl'epši, n'ājd'aļe; pr'ekšč'era, šar'afc'īger* 'odvijач', *x'ozntr'ēgeri* 'naramenice za hlače'.

7.3.4. Podrijetlo

-	< na mjestu dugog primarnog cirkumfleksa u jedinom slogu: <i>m'īr, gr'āt, m'ōš</i>
	< na mjestu dugog primarnog cirkumfleksa u nezadnjem slogu: <i>m'ēso, s'ēno, t'ēlo, zl'āto, t'ēsto</i>

¹⁹⁸ U mjesnome govoru Sm te u svima govorima druge igk. skupine (usp. poglavlje 5.3.2.) potvrđen je uglavnom pomak središnjega kratkoga akcenta na prethodni dugi slog. I najstarije ispitanice u spontanome su razgovoru rabile novije likove poput *xr'ānili*, međutim kod usmjerenoga su ispitivanja pomoću U1 i U2 bile naglasile da bi se moglo reći i *xrān'ili*. Duplete *xrān'ili* || *xr'ānili* potvrđene su rijetko stoga se može pretpostaviti da je u dogledno vrijeme generalni pomak kratkoga medijalnoga naglaska na prethodni dugi slog sasvim izvjestan. Prednaglasna je duljina u rijetkim potvrdama neprenesenoga naglaska fonetska.

	< progresivnim pomakom primarnog cirkumfleksa na zatvorenu i otvorenu ultim u primjerima <i>kok'ōš, kok'ōt</i>
	< kompenzacijskim duljenjem: <i>n'ōs, s'ōl, l'ēt, m'ēt</i>
	< u primarno naglašenom finalnome otvorenom slogu te u finalnom zatvorenom i jedinom slogu na mjestu neoakuta: - jedini slog: <i>p'ōt, gr'ēx, kr'īš, b'āt</i> se inf. 'bojati se', <i>mr'ēt</i> inf. 'umrijeti', Gmn. <i>s'ēl, gl'āf, r'ōk, n'ōk</i> - finalni zatvoreni slog: <i>vojn'īk, ručn'īk, mex'ūr, vuč'īm</i> 1. jd. prez., Gmn. <i>vret'ēn, vol'ōf, sest'ār, ov'āc</i> - finalni otvoreni slog: <i>smeč'ē</i> , 3. jd. prez. <i>let'ī, lež'ī, dīž'ī, biž'ī</i> , Gjd. <i>dec'ē, žen'ē, vod'ē</i> , Ijd. <i>koz'ō, ofc'ō</i> ¹⁹⁹ , <i>mašč'ō</i> ²⁰⁰ , <i>košč'ō, čerj'ō</i> ; <i>po noč'ī</i> Ljd., <i>kost'ī</i> Gmn., <i>kolc'ē</i> Lmn (usp. poglavlje 9.1.6.3.)
	< pomakom siline s ultime (otvorene i zatvorene) i penultime na prednaglasnu dužinu: <i>gr'ēda, v'īno, ml'ēko, ml'ādi</i> , Gjd. <i>gl'āve, tr'āve, p'ūža</i> , Ljd. <i>kov'āču, gr'ādu</i> , Gmn. <i>r'ēbar, p'ūžof, pur'ānof, tr'ēsəl, d'ūbəl</i> pr. r. m. jd., 1. mn. prez. <i>kleč'īmo, let'īmo, gl'ādna, xr'ānili, p'īsali</i>
	< regresivnim pomakom metatonijskog cirkumfleksa na prednaglasnu dužinu: <i>D'ōbrava, z'ābava, pr'īsega</i> ²⁰¹
	< u primarno naglašenoj ishodišno dugoj penultimi, na mjestu neoakuta: <i>gr'ōbļe, z'ēļe, st'ōlñak</i> , Nmn. s. r. <i>s'ēla, 'ōkna, j'ājca, r'ēbra</i> , Imn. m. i s. r. <i>v'ōli, k'ōni, k'ōli, s n'ōfti; tr'ēči, s'ēdmi, 'ōsmi, st'ōti, ž'ēnska</i> , pr. r. ž. jd. <i>lov'īla, zdrop'īla, bud'īla, or'āla; l'īšče, s'ūša</i> , 2. jd. prez. <i>p'ītaš, kl'ātiš</i>
	< u primarno naglašenoj ishodišno dugoj penultimi i antepenultimi, na mjestu metatonijskog cirkumfleksa: <i>k'ōža, k'ōra, sv'ōra, ot'āva, pos'ōda, tež'āva</i> 'mučnina', <i>m'ēļa, gov'ēdina</i> ; Ijd. <i>s m'ānom, t'ōbom, s'ōbom; š n'īmi, j'āgot</i> Gmn., <i>n'ēki, p'īvi, dr'ūgi, v r'īti</i> Ljd., 1. jd. prez. <i>g'āzim, č'ūjem, v'īdim, d'ēlam</i> ; Nmn. <i>kor'īta, m'ēsta, kol'ēna</i> ; pr. r. m. jd. <i>gr'īzəl, pos'ēkəl</i> ; pr. r. ž. jd. <i>j'ēla, fkr'āla, im'ēla, v'īdla, gor'ēla, zn'āla, d'ēlala</i> ; pred suglasničkim skupom: <i>r'ūška, kv'ōčka, čer'ēšna, žen'īdba, p'ālci</i>

¹⁹⁹ Prema I. Lukežić, akut se javio “samo na morfemu Ijd. a-osnova proizašlom iz kontrakcije u ranijem starohrv. razdoblju na koji je kasnije analoški prilijegao *-m iz Ijd. o-osnova” (2012: 128, bilj. 136).

²⁰⁰ Analizirajući naglasne paradigme imeničnih i-osnova u hrvatskome standardnome jeziku te nekim štokavskim govorima, Kapović zaključuje da je u nekim govorima naglašena ultima u Ijd. ovih imenica ostatak starijega stanja te da je ta duljina sekundarna prema a-osnovama, odnosno prema tipu *ženōm* (2007a: 75).

²⁰¹ Ovo su primjeri Ivšičeve retrakcije naglaska, usp. Pronk 2007: 171–183; 2010: 105–107.

	Nmn., <i>pond'ělka</i> Gjd. (analogijom i Njd. <i>pond'ělak</i>), <i>g'ōrni</i> , <i>sr'ēdñi</i> ; pr. trp. m. r. <i>r'ēzan</i> , <i>d'ēlan</i> , <i>pos'ējan</i> , <i>ogr'ājen</i> , <i>nam'āzan</i> , <i>p'ūščēn</i>
	< u Imn. imenica np c: <i>zobm't</i> , <i>ludm't</i>
	< naknadnim duženjem sekundarno naglašenoga, ishodišno kratkoga sloga: <i>slab'tna</i> 'mučnina, slabost', <i>vis'tna</i> , <i>star'tna</i> , <i>t'ēlac</i> , <i>šč'ēra</i>
	< naknadnim duženjem primarno naglašenog sloga: <i>c'ōprnica</i> , <i>rak'tja</i> , <i>koč'tja</i>
'	< na mjestu starohrvatskoga kratkoga akcenta ²⁰² : <i>'oko</i> , <i>n'ebo</i> , <i>s'an</i> , <i>kor'ito</i> , <i>kol'eno</i> , <i>gov'edo</i> , <i>'istina</i> , <i>r'iba</i> , <i>kr'ava</i> , <i>br'eza</i> , <i>j'abuka</i> , <i>kl'ada</i>
	< u sekundarno naglašenoj penultimi, pomakom kratkoga akcenta s otvorene i zatvorene ultime na ishodišno kratak slog: <i>č'elo</i> , <i>sv'edok</i> , <i>s'estra</i> , <i>d'ebel</i> , <i>k'otal</i> , <i>š'irok</i> , <i>p'ečēn</i> , <i>b'ogat</i> , <i>'otac</i> , Gjd. <i>p'opa</i> , <i>st'ola</i> , Ljd. <i>s'elu</i> , <i>s'edlu</i>
	< na mjestu metatonijskog cirkumfleksa u dijelu primjera: <i>p'auk</i> , <i>v'išna</i> , <i>sl'oga</i> , <i>sv'adba</i> , <i>rob'ača</i> , <i>napr'avil</i> , <i>dr'obil</i> pr. r. m. jd., <i>pos'ekli</i> , Ljd. <i>or'exu</i> , <i>pot'oku</i> , <i>pr'agu</i> , <i>v'etru</i> , <i>d'imu</i> , Ijd. <i>kr'avo</i> , <i>ž'abo</i> , <i>j'agodo</i> , <i>lop'ato</i> , Imn. <i>žen'ami</i> , <i>rok'ami</i> , <i>nog'ami</i> , <i>ofc'ami</i> (usp. bilj. 165), Ljd. <i>f p'eči</i> , <i>v j'utro</i> , <i>f'iše</i> , <i>v'oči</i> ;
	< progresivnim pomakom staroga kratkoga naglaska: <i>jez'ero</i> , <i>kym'ača</i>
∪	< na mjestu utrnute zanaglasne duljine nakon pomaka iz otvorene ultime: Gjd. <i>tr'āve</i> , <i>gl'āve</i>
	< pomakom kratkoga naglaska na prethodni slog iz finalnoga sloga: <i>n'oga</i> , <i>s'estra</i> , Ljd. <i>s'elu</i> , <i>gr'ādu</i>
	< na mjestu polazne zanaglasne duljine: <i>c'estar</i> , <i>mli'nar</i>

7.4. Komentar o fonologiji mjesnoga govora Smišljaka

Fonologija mjesnoga govora Smišljaka različita je od fonologije mjesnoga govora Osojnika u najvažnijemu kriteriju – akcenatskome. Naime, kako je razvidno iz prethodnih ulomaka, govor Smišljaka nije zahvatio pomak siline u stupnju u kojem je to evidentirano u govoru Osojnika. U odnosu na osnovnu kajkavsku akcentuaciju ovaj govor ima uglavnom sljedeće karakteristike:

²⁰² Starohrvatski je kratki naglasak dvojaka podrijetla, on, naime, “nasljeđuje stariji općeslavenski kratki cirkumfleks (*) na općesl. i ZJsl. kratkim samoglasnicima *o, *e, *ə...te još stariji baltoslavenski akut (*) pokraćen u ZJsl. na dugim samoglasnicima *a, *u, *y, *i, *q, *ę, *ę...” (Lukežić 2012: 118).

- metataksa kratkoga akcenta s otvorene i zatvorene ultime na penultimu, dugu i kratku: *ž'ena, j'ezik, gl'āva, š'lūžit* inf. Pomakom na dugu penultimu nastaje dugi naglasak, dok pomakom na kratku nastaje kratki (uz poneke primjere naknadnoga duženja)
- čuvanje medijalnoga kratkoga naglaska ispred kojeg je kratki slog: *kob'ila, lop'ata, kon'opļa*; prenošenje medijalnoga kratkoga naglaska na prethodni dugi slog čime nastaje dugi naglasak: *xr'ānili, pl'ēsale*
- izostanak prednaglasnih duljina, povezan s prve dvije karakteristike
- dužine na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa i metatonijskoga akuta u velikome broju primjera; međutim, u dijelu potvrda metatonija nije provedena, ponajviše u sljedećim kategorijama: Ljd. imenica ženskoga roda (*kr'avo, ž'abo, j'agodo, sl'amo*), Ljd. muškoga roda (*or'exu, pot'oku, pr'agu, v'etru, d'imu*) te u pojedinačnim primjerima (*b'abin, c'estar, sl'oga*, itd.); metatonijski naglasci na starome mjestu (*pos'ēkal, gov'ēdina, gor'ēla*)
- dugi naglasak na ultimi, otvorenoj i zatvorenoj (*vel'tm, dužn'rk, let'ī, dec'ē* Gjd.)
- progresivni pomak starog cirkumfleksa u dvama primjerima: *kok'ōš, kok'ōt*

Dopunivši Ivšićevu klasifikaciju, Mijo Lončarić (1996) podijelio je kajkavske govore na pet akcenatskih sustava. Premda u svojoj podjeli nije obuhvatio istočnogoranske govore, na temelju navedenih osobina zbog utruća opreke po intonaciji, mjesni govor Smišljaka priključuje se njegovu sustavu B, dakle sustavu s dvama obilježjima, mjestom naglaska i kvantitetom. Nadalje, u sustavu B Lončarić je tada utvrdio tri tipa govora, naglasivši da se može “s velikom vjerojatnošću pretpostaviti još nekoliko” (1996: 61). Mjesni govor Smišljaka pripao bi tako prvome tipu u kojem ultima može biti naglašena. Primjerice, zapadnogorskokotarski govori Delnica i Gornjih Turni zbog nenaglašenosti ultime (usp. Lisac 2006: 88), a utrućem intonacije, dijelom su drugoga tipa Lončarićeve B skupine. Prvi je tip zbog tada još uvijek velikog broja neistraženih govora slabo opisan, a prema postojanju prednaglasne duljine dijeli se na govore s oprekom u kvantiteti u prednaglasnim slogovima i bez nje. Govor Smišljaka, pripao bi, dakle, skupini bez prednaglasne duljine. Dugi je naglasak u finalnome zatvorenome slogu stabilan. Iznimka su imenice *e*-vrste u Gmn. s nepostojanim *a* koje uglavnom u tome padežu imaju dublete poput *s'estar* || *sest'ār*, *br'esak* || *bres'āk* (usp. poglavlje 9.1.6.3.). Osim toga, pregled naglasnih tipova imenica pokazao je da neke imenice muškoga roda polazne np *b* koje su ishodišno u nekim padežima imale naglasak na finalnome zatvorenome slogu danas također pokazuju kolebanje – u nekih je to naglasno mjesto očuvano, no u većine je regresivno pomaknuto. U otvorenim je slogovima finalni dugi

naglasak najdosljedniji u 3. jd. prez. u glagola polazne np *c* (usp. poglavlje 9.6.6): *let'ī, sed'ī, dīž'ī* itd.

U vokalizmu u odnosu na govor Osojnika nema značajnijih razlika: vokalski je inventar također monoftonški, u kratkome slogu sadrži 6 jedinica, u dugome 5. Izjednačeni su refleksi dugoga i kratkoga jata, prednjega nazala i etimološkoga *e*. Slogotvorno *l* dosljedno se mijenja u vokal *u*, dok je u slučaju stražnjega nazala pretežit *o*-odraz. Druga je mogućnost vokal *u* na mjestu stražnjeg nazala. Odrazi poluglasa u nenaglašenome slogu neujednačeni su, odnosno u toj su poziciji potvrđeni primjeri i s vokalom *a* i s vokalom *ə*, a nerijetko su u istoga govornika kod izgovora istoga leksema potvrđene dublete poput *don'esəl* || *don'esal*.

Konsonantski sustav mjesnoga govora Smišljaka sadrži 23 jedinice i odlikuju ga sljedeće osobine: jedan par afrikata, refleksi *č* i *j* na mjestu polaznih **t* i **d*, neizmijenjen skup *čr-*, promjena *l > ʎ* ispred dugoga i kratkoga naglašenoga *u* (sporadično i ispred *i*: *g'ūlit, kr'ūlit*), neizmijenjeni polazni **l* i **n*, neizmijenjen finalni *-l*, stabilna *v*-proteza, stabilan status fonema *x* na njegovome etimološkome mjestu i kao proteze ispred slogotvornoga *ʎ*, zamjena zvučnih konsonanata bezvučnima u finalnoj poziciji i zamjena sonanta *v* frikativom *f* na kraju riječi te ispred bezvučnih suglasnika. Zamjenom zvučnih opstruenata bezvučnima (te *-v > -f*), stabilnijim statusom fonema *x*, dosljednijom zamjenom *l > ʎ* te dosljednijom *v*-protežom ovaj se govor u konsonantskome pogledu razlikuje od govora reprezentanta prve skupine.

U odnosu na govore prve skupine, na temelju ovih dvaju fonoloških opisa, može se zaključiti da govor Smišljaka pokazuje veći stupanj podudarnosti s ostalim govorima tzv. centralne kajkavštine, što je u dosadašnjoj literaturi često isticano kao glavno obilježje svih govora istočnogoranske kajkavštine, a u opoziciji prema zapadnogoranskoj. Govori prve skupine, vidjesmo, ne podržavaju tu teoriju i njihova je akcentuacija kao kriterij najvišega ranga bila glavnim razlogom njihova definiranja kao miješanih govora s otvorenim pitanjem pretežitosti kajkavskih ili čakavskih osobina. Govor Smišljaka, naprotiv, pokazuje veću akcenatsku arhaičnost i akcenatsku sličnost s govorima, primjerica, ozaljskoga kraja²⁰³ koji su u Ivšićevoj klasifikaciji pripali njegovoj prvoj, konzervativnoj skupini. Stoga se često isticana povezanost istočnogoranskoga teritorija s govorima prigorskoga dijalekta, točnije s njegovim ozaljskim dijelom može prema akcenatskome kriteriju odnositi na govore druge igk. skupine.

---

²⁰³ Usp. ozaljske akcenatske likove: *seľāk, mesâr*, Gmn. *plotôf, danôf*, Imn. *ľudmî*, Gjd. *ženê*, Ijd. *ženûm*, itd. Težak 1981b.

8. Fonološki opis govora Lukovdola²⁰⁴

8.1. Vokalizam

8.1.1. Inventar

Inventar je monoftonoški, čine ga 5 jedinica u dugome slogu, 6 u kratkome naglašenome te 5 u nenaglašenome slogu.

dugi vokali

ī

ū

ē

ō

ā

kratki (naglašeni)

i

u

e

ə

o

a

kratki (nenaglašeni)

i

u

e

o

a

- Silabemi su i *r* (naglašeni i nenaglašeni), te *r̄*.

8.1.2. Realizacija

Navedeni se vokalski fonemi, dugi i kratki, ostvaruju sljedećim inačicama neovisnima o fonemskome kontekstu:

dugi

kratki (naglašeni i nenaglašeni)

/ī/: [i]

/i/: [i, y]

/ē/: [e, ĩ, e]

/e/: [e, ě, ě]

---

²⁰⁴ Kao što je navedeno u bilj. 76, ustupljen mi je Upitnik za HJA koji je u mjesnome govoru Lukovdola ispunila Vida Barac-Grum. Za potrebe izrade ovoga fonološkoga opisa korištena je novija građa dobivena vlastitim usmjerenim istraživanjem lukovdolskoga idioma prema upitnicima U1 i U2 te građa sakupljena kroz spontane razgovore s izvornim govornicima. Usporedbom dvaju korpusa utvrđeno je da se oni u bitnim crtama (refleksi polaznih jedinica) uvelike podudaraju. Sve novije potvrde koje se značajnije razlikuju od starijih, zapisanih u Upitniku za HJA, bit će dodatno markirane simbolom [⊙] kako bi se utvrdile promjene u razvoju jednoga govora (konkretno – govora Lu) u zadnjih 50-ak godina.

/ā/: [a, a]	/a/: [a, a]
/ō/: [o, o, u]	/o/: [o, o, u]
/ū/: [u]	/u/: [u]
/ȳ/: [j]	/ȳ/: [j]
	/ə/: [ə]

Vokali $\bar{e}$ i $\bar{o}$ rijetko se mogu izgovoriti 'srednje': *mēla*, *kōst*, odnosno za njih je karakterističan vrlo zatvoren izgovor. U govoru je Lukovdola na razini realizacije zabilježeno zatvaranje vokala $\bar{o}$ do dugoga *u*, odnosno glasa između *o* i *u*, ali koji je bliži *u*²⁰⁵: *vūsko*, *vūje* 'ulje', *ūf* 'ovaj'. Ovakva je realizacija ovoga zatvorenoga monoftonga vrlo česta. Na isti se način zatvara i kratki *o*. Potpuno zatvaranje provedeno je u leksikaliziranim primjerima: *ūnda*, *onuľiko*, *ūn* 'onaj', *kūdi* 'kao'.

Vokal $\bar{e}$ u nekoliko je primjera izgovoren kao *j*: *mljko*, *bjl* 'bijel', *grjx*, *rjp* 'rep'.

Kratak naglašen fonem *e* rijetko se izgovara otvoreno: *vęra*, *zamęrit se*, *k sębe* Djđ. Zabilježeno je više zatvorenih ostvaraja, u kratkome naglašenome slogu te zanaglasnom položaju: *sęstre* Djđ., *žęnit*, *kę*, *frjškega* Gjđ., *na dęske* Ljd.

U nenaglašenome slugu, na mjestu staroga poluglasa, dolazi vokal *a*. Vokal $\bar{a}$ javlja se u poziciji sekundarnoga poluglasa u primjerima poput *đsəm*, *sędəm*, *jėsəm*. Međutim, i u tim su primjerima uobičajene alternacije, odnosno dublete kao *đsəm* || *đsam*. U naglašenome slogu alternacije $\bar{a} > a$ potvrđene su vrlo rijetko: *męgla*, *pękal*, *dęska*, *sęnam*, *lętak* 'lakat', *pęs*, *dęnas*, *snęxa* || *snąxa*.

Naglašeno dugo *a* zatvara se do *a*: *dąn*, *ląš*, *grąt*, *smjąt*, *jąt* 'jad'.

Kratko naglašeni vokal *i* u nekoliko je primjera realiziran kao visok, nelabijaliziran glas *y*: *kukurjza*, *mjyslit*, *jarebjca*.

Diftonški ostvaraji u ovome korpusu nisu potvrđeni.

Nenaglašeni vokali artikuliraju se labavije i reducirano (usp. poglavlje 8.1.4.).

8.1.3. Primjeri

Dugi vokali

$\bar{i}$	<i>pirn'ik</i> 'sudionik svadbe', <i>tań'ir</i> , <i>srb'ĩ</i> 3. jd. prez., <i>n'ĩ</i> 'nije', <i>daľ'ina</i> , <i>gľ'ista</i> , <i>doj'ila</i> pr. r. ž. jd., <i>bar'ılac</i> 'mala bačva', <i>noľčan'ik</i> , <i>vuč'ım</i> 1. jd. prez., <i>kokoš'ĩ</i> Gmn., <i>ž'ıf</i> , <i>pr'ıdeš</i> 2. jd. prez., <i>mošk'ĩ</i> <i>mušk'ĩ</i> , <i>težak'ına</i> , <i>bol'ĩ</i> 3. jd. prez., <i>ľudm'ĩ</i> Imn., <i>Ogul'ın</i> , <i>Pr'ımorci</i>
-----------	---

²⁰⁵ Opis prema Menac-Mihalić – Celinić 2012: 26–28.

<i>ē</i>	<i>vl'ēkla</i> pr. r. ž. jd., <i>b'ēl</i> , <i>im'ēna</i> Nmn., <i>v oč'ē</i> Lmn., <i>dub'ē</i> 3. jd. prez., <i>pep'ēl</i> , <i>p'ēt</i> <i>mušk'ē</i> 'petorica', <i>Gor'ēnci</i> , <i>Dol'ēnci</i> , <i>br'ēk</i> '1. brijeg; 2. obala Kupe', <i>L'ēsci</i> , <i>pov'ēdala</i> (< <i>pov'ēdat</i> 'ispričati, ispričovijedati') pr. r. ž. jd., <i>v'ēja</i> 'grana', <i>nas'ēč</i> inf. 'nasjeći', <i>zapov'ēdat</i> inf., <i>kol'ēna</i> NAmn., <i>p'ēk</i> 'pekar'
<i>ā</i>	<i>r'ābit</i> inf., <i>kr'ātkā</i> , <i>j'ā</i> , <i>t'ā</i> 'taj' Njd., <i>n'āj</i> inf., <i>L'āščič</i> hidronim, <i>nal'āgat</i> inf., <i>kom'ārac</i> , <i>igr'ā</i> 3. jd. prez., <i>purl'ā</i> (< <i>p'urlat</i> 'glasati se kao pura') 3. jd. prez., <i>ul'ār</i> 'oglav, ular', <i>pozn'āš</i> 2. jd. prez., <i>drug'āč</i> , <i>kirij'āš</i> 'šumski radnik', <i>cig'ān</i> , <i>namot'ā</i> 3. jd. prez., <i>poz'ābilo</i> pr. r. s. jd., <i>zamo't'āla</i> pr. r. ž. jd., <i>vritn'āk</i> , <i>bres'āk</i> Gmn., <i>zajed'āvac</i> 'krpelj', <i>Goršet'āni</i> top.
<i>ō</i>	<i>gn'ōj</i> , <i>k'ōt</i> 'kut' ²⁰⁶ , <i>žel'ōdac</i> , <i>d'ōsadan</i> , <i>dom'ō</i> 'kući, doma', <i>mot'ōrka</i> 'motorna pila', <i>ispr'ōski</i> pl. t. m. 'prosidba', <i>mašč'ō</i> Ijd., <i>peč'ō</i> 3. mn. prez., <i>ov'ōt</i> 'ovuda', <i>p'ōt</i> , <i>L'ōka</i> hidronim, <i>por'ōka</i> 'vjenčanje', <i>kok'ōt</i> , <i>ob'ōjak</i> 'krpa za omatanje nogu'
<i>ū</i>	<i>m'ūrva</i> , <i>V'ušnik</i> , <i>p'ūše</i> 3. jd. prez., <i>ž'uč</i> , <i>otr'ūje</i> 3. jd. prez., <i>zagraj'ūjo</i> 3. mn. prez., <i>mex'ūr</i> , <i>škr'ūp</i> 'vrhnje', <i>gol'ūp</i> , <i>ž'ūkno</i> 'izvor' ²⁰⁷ , <i>r'ūžit</i> inf. 'runiti', <i>podm'ūkal</i> , <i>t'ūčedo</i> 3. mn. prez., <i>klab'ūk</i>

Dugi slogotvorni sonant

<i>ř</i>	<i>k'řt</i> , <i>b'řki</i> Nmn., <i>'řze</i> 3. jd. prez., <i>s k'řv'lo</i> Ijd., <i>č'řf</i> , <i>č'řme</i> Nmn. ž., <i>p'řste</i> Lmn., <i>očv'řčki</i> Nmn. 'čvarci'
----------	---

Kratki vokali (naglašeni i nenaglašeni)

<i>i</i>	<i>'išt'le</i> pl. t. ž. 'predprostorija za odlaganje stvari', <i>pr'išal</i> pr. r. m. jd. 'došao', <i>x'iša</i> , <i>k'išta</i> 'sanduk', <i>s'irutka</i> , <i>kob'ila</i> , <i>košen'ica</i> 'livada, sjenokoša', <i>kukur'iza</i> , <i>poroč'ili</i> pr. r. m. mn.; <i>glib'oka</i> , <i>st'ative</i> Nmn. 'vratnice', <i>m'iši</i> Nmn., <i>vj'everica</i> , <i>ž'ak'li</i> Nmn. 'vreće'
<i>e</i>	<i>v'eža</i> 'kuhinja', <i>m'exen</i> 'malen', <i>b'eremo</i> 1. mn. prez., <i>podoj'ena</i> pr. trp., <i>l'eto</i> , <i>kol'eno</i> , <i>d'eklica</i> 'djevojka', <i>prol'eče</i> ²⁰⁸ , <i>det'etom</i> Ijd., <i>cv'ergaļ</i> 'vrsta male kokoši', <i>sik'era</i> ; <i>gled'ālac</i> 'zjenica', <i>b'ubregi</i> Nmn., <i>x'iše</i> Gjđ., <i>gl'āve</i> DLjd., <i>k'ūčem</i> Ijd., <i>č'ojek</i> <i>č'ovek</i>
<i>a</i>	<i>r'ame</i> Njd., <i>l'axko</i> , <i>v'aļa</i> 3. jd. prez., <i>or'ali</i> , <i>pozn'ali</i> pr. r. m. mn., <i>gosp'a</i> Njd., <i>zaj'aše</i>

²⁰⁶ I u toponimima *Dol'āni K'ōt*, *Gor'āni K'ōt*.

²⁰⁷ U hidronimu *Ivanovo ž'ūkno* (ili: *Ivanovo vr'elo*) – izvor podno Lukovdola.

²⁰⁸ *Pr'oječe* u sintagmi *G'oranovo pr'oječe*.

	3. jd. prez., <i>k'ablica</i> 'posuda za muzenje', <i>orexí'acá</i> , <i>nog'ami</i> Imn.; <i>vr'ābac</i> , <i>k'ūxano</i> pr. trp. s., <i>l'onac</i> Njd., <i>ž'ena</i> , <i>gl'āva</i>
o	<i>v'ozido</i> 3. mn. prez., <i>'ote</i> 2. mn. imp., <i>šk'oda</i> 'šteta', <i>pod'ojit</i> inf., <i>sved'oki</i> Nmn., <i>gl'oje</i> 3. jd. prez., <i>k'o</i> 'kao', <i>g'odina</i> '1. godina; 2. kiša', <i>g'oba</i> 'gljiva koja raste na stablu', <i>'oča</i> 'otac', <i>dr'obno</i> 'sitno'; <i>gl'āvo</i> AIjd., <i>zn'āmo</i> 1. mn. prez., <i>s k'jv'lo</i> Ijd.
u	<i>v'ura</i> , <i>k'upica</i> 'čaša', <i>p'uta</i> 'drvena posuda', <i>g'ubica</i> , <i>vn'uki</i> Nmn., <i>m'uka</i> 'mučnina', <i>m'uxa</i> , <i>p'uk</i> , <i>š'uma</i> , <i>pof'urit</i> inf. 'preliti vrućom vodom', <i>l'ukofski</i> ; <i>v'ānkuš</i> 'jastuk', <i>na zd'ēncu</i> Ljd., <i>dobr'ēmu</i> Djd., <i>žut'ica</i> , <i>j'abuka</i>
a	<i>d'aska</i> , <i>z'ālva</i> 'zaova', <i>n'āčka</i> 'naćve', <i>m'āgla</i> , <i>p'as</i> , <i>d'anas</i> , pr. r. m. jd. <i>iz'āšal</i> , <i>š'al</i> , <i>s'āšal</i>

Kratki slogotvorni sonant (naglašen i nenaglašen)

r	<i>m'jšaf</i> , <i>'jja</i> , <i>x'jbat</i> , <i>p'jša</i> , <i>jet'jva</i> ; <i>kjv'āf</i> , <i>popj'd'ēvali</i> pr. r. m. mn., <i>vjg'ān</i> , <i>djv'etu</i> Ljd., <i>pjš't</i> 3. jd. prez. (< <i>p'jšit</i> 'polagano padati (snijeg), u rijetkim pahuljicama'), <i>j'adjka</i>
----------	--

8.1.4. Distribucija

- Dugi se vokali ostvaruju samo u naglašenim slogovima, a kratki u naglašenim i nenaglašenim slogovima.

- U prednaglasnoj poziciji potvrđeno je nekoliko primjera promjene /o/ > /a/: *nas'ēča* 'trudna', *klab'ūk*, *klabuč'āki* Nmn. 'klobuci', *nac'ō*. U ostalim primjerima ta promjena nije provedena, kao niti u naglašenome slogu: *pond'ēlak*, *pov'ēdat* inf., *kok'ōš*, *m'oja*. Zabilježene su i neke druge vokalske alternacije: *a* > *e* *čer'ape* 'papuče', *a* > *o* *bradov'ica*, *i* > *e* uz *r* u primjerima *zap'erat*, *otp'erat* (u drugim primjerima nema te promjene: *m'tr*, *š'irok*).

- Ispred inicijalnih vokala /u/ i /ū/, dolazi protetsko *v*:- *v'ūxo*, *v'ūsta*, *v'ūjac*, *v'ugarak*, *v'ura* *v'udri* 3. jd. prez., *v'udril* pr. r. m. jd, *vuč'tm* 1. jd. prez. Iznimka je glagol *'ufat* inf. te imenice *ul'ār* i ²⁰⁹*'učitef*. U primjeru *nav'učit* inf. protetsko *v*- ostaje i nakon prefiksacije. Protetsko je *v*- ispred kontinuantne *q- zabilježeno u imenici *v'ogal* 'ugao'. Novije protetsko *j* nije zabilježeno: *apot'ēka*, *'osa*, *or'ali* pr. r. m. mn.

²⁰⁹ Kod ove je imenice u Upitniku za HJA zabilježena napomena da je to noviji leksem u sustavu, dok je za stariju varijantu navedena imenica *šk'olnik*. Novijim je istraživanjem potvrđen samo leksem *'učitef*.

- Zabilježeno je ispadanje vokala u svima položajima, inicijalnom, medijalnom i finalnom. U inicijalnome položaju u nenaglašenim prefiksima izgubio se vokal *i* u glagolima poput *sc'ēpat* 'iscijepati', *zg'ubit* i sl. Primjeri ispadanja vokala u medijalnome slogu su *pond'ēlak*, 'ost 'ocat'. Do redukcije nultog stupnja (potpunog gubljenja vokala, u mjesnome govoru Lukovdola nenaglašenih) najčešće dolazi u finalnome položaju priloga, i u tom slučaju ispadaju sljedeći fonemi (nakon čega se zvučni suglasnici mijenjaju bezvučnima): /e/ u komparativima *d'aļ*, *v'iš*, *r'aj*, /a/ *d'ost*, *pos'ut* 'posvuda', /o/ *d'alek*, *k'am*, *s'im*, *naop'āk*, *pr'ēk*, *r'at* 'rado'. Osim toga, zabilježene su i kontrakcije: *st'āt* inf., 'ote 2. mn. imp., *gosp'a*, *jemp'ōt*, *k'ī* 'koji', *p'ās* 'pojas'.
- Zijev se ne uklanja u primjerima *p'aun*, *p'auk*, *b'elouška*. Kod slijeda *ae* zijev je uklonjen zamjenom vokala *e* sonantom *j*: *jedan'ājst* br. gl., *trin'ājsti* br. red. Kod slijeda *au* zijev je uklonjen zamjenom vokala *u* sonantom *v* (koji se ispred bezvučnoga opstruenta mijenja frikativom *f*): *j'āfče* 3. jd. prez., *j'āfkala* pr. r. ž. jd. U primjeru *a'uto* slijed *au* ostaje nepromijenjen.
- Skup *črě* (< *čer-) razvio se u *ere*: *čer'ēšna*, *čer'ēvo*, *čer'ēp*.
- Kratki vokal *a* uz sonant *j* mijenja se s *e* u primjerima *k'e* 'kaj', *d'ej mi* 2. jd. imp., *n'eke(j)*, *p'oke(j)*, *z'ake(j)*. Ne mijenja se u imenici *kr'aj*.

8.1.5. Podrijetlo

Naglašeni vokali

ī	< dugoga <i>i</i> u jedinom i posljednjem (otvorenom i zatvorenom) slogu: <i>m'īr</i> , <i>tr'ī</i> , <i>kr'īš</i> , <i>č'ī</i> , 3. jd. prez. <i>s'jb'ī</i> , <i>vuč'ī</i> , <i>sed'ī</i> , <i>ļudm'ī</i> , <i>nofčan'īk</i> , <i>čep'īm</i> 1. jd. prez. (< <i>č'ēpet</i> 'čučati')
	< dugoga <i>i</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>p'īsana</i> 'šarena', <i>l'īce</i> , <i>kr'īlo</i> , <i>v'īdim</i> 1. jd. prez., <i>ž'īvet</i> , <i>pr'īdeš</i> 2. jd. prez., <i>bar'īlac</i> , <i>obr'īsan</i> , <i>lajt'īčak</i> 'umanj. od <i>l'ajt'</i> , <i>jed'īno</i> , <i>prign'īvat se</i> 'prigibati se' inf., <i>rod'īla</i> pr. r. ž. jd., <i>ž'īvimo</i> 1. jd. prez., <i>v'īno</i> , <i>p'īsāt</i> inf., <i>z'īdu</i> Ljd.
	< dugoga inicijalnoga <i>jə</i> :- <i>īne</i>
	< sekundarno naglašenog i naknadno produženog <i>i</i> : <i>daļ'īna</i> , <i>spar'īna</i>
i	< kratkoga <i>i</i> u jedinom slogu: <i>n'ič'</i> , <i>m'iš</i> , <i>š'li</i> pr. r. m. mn., <i>p'it</i> inf.
	< kratkoga <i>i</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>v'īdet</i> , <i>m'īša</i> Gjd., <i>kor'īto</i> , <i>l'īpa</i> , <i>r'ība</i> , <i>pr'īšal</i> pr. r. m. jd., <i>xod'īli</i> pr. r. m. mn., <i>glav'īca</i> , <i>šen'īčno</i> ,

	<i>d'ignit</i> inf., <i>poč'init</i> 'odmoriti' inf., <i>jez'ika</i> Gjd., <i>dvor'išće</i> , <i>čet'iri</i> , <i>kopr'iva</i>
	< <i>ě</i> : <i>s'im</i> , <i>t'irat</i> ²¹⁰
	< početnoga <i>jə</i> : <i>'ime</i> , <i>'iščem</i> 1. jd. prez., <i>'istina</i> , <i>'iskra</i> , <i>'imaš</i>
<i>ē</i>	< dugoga jata u jedinom slogu: <i>cv'ēt</i> , <i>br'ēk</i> , <i>l'ēp</i> , <i>sn'ēk</i> , <i>dv'ē</i> , <i>r'ēč'</i> , <i>sm'ēx</i>
	< dugoga jata u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>t'ēlo</i> , <i>ml'ēko</i> , <i>l'ēpo</i> , <i>s'ēno</i> , <i>od'ēlo</i> , <i>d'ēte</i> , <i>pop'ēfka</i> , <i>pov'ēdala</i> pr. r. ž. jd., <i>od'ēle</i> Lmn., <i>l'ēšnik</i> , <i>vr'ēme</i> , <i>pos'ēkal</i> pr. r. m. jd., <i>sem'ēne</i> , <i>pob'ēlit</i> , <i>b'ēsna</i> , <i>sl'ēpac</i> , <i>r'ēdak</i> 'rijedak', <i>sm'ēšni</i> , <i>c'ēpit</i> 'cijepiti'
	< dugoga <i>e</i> u jedinom slogu: <i>l'ēt</i> , <i>m'ēt</i> , <i>š'ēt</i> , <i>č'ēs</i> 2. jd. prez.
	< dugog <i>e</i> u nezadnjem slogu: <i>tr'ēči</i> , <i>ž'ēnska</i> , <i>z'ēje</i> , <i>m'ēja</i> , <i>č'ēri</i> Gjd.
	< primarno naglašenog produženog kratkog <i>ē</i> u nezadnjem slogu u primjeru <i>j'ēcat</i> 'mucati'
	< dugoga <i>ē</i> u jedinom slogu: <i>r'ēp</i> , <i>sv'ēt</i> 'svet', <i>z'ēl</i> pr. r. m. jd., <i>gr'ē</i> 3. jd. prez.
	< dugoga <i>ē</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>j'ētra</i> , <i>kl'ētva</i> , <i>m'ēso</i> , <i>dev'ēto</i> , <i>gov'ēdina</i> , <i>ž'ēja</i> , <i>gr'ēda</i> , <i>ž'ēdan</i> , <i>p'ētak</i> , <i>sv'ēzat</i>
	< <i>e</i> u ultimi pri progresivnom pomaku starog silaznog naglaska: <i>pep'ēl</i>
<i>e</i>	< kratkoga jata u jedinom slogu: <i>j'est</i> , <i>d'et</i> 'staviti', <i>x'ren</i> , <i>ml'el</i> pr. r. m. jd.
	< kratkoga jata u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>c'esta</i> , <i>r'epa</i> , <i>pos'ekli</i> , <i>čov'eka</i> Gjd., <i>or'exi</i> Nmn., <i>l'eto</i> , <i>sr'eča</i> , <i>d'eca</i> , <i>nev'esta</i> , <i>kol'eno</i>
	< kratkoga <i>e</i> u jedinom slogu: <i>ž'ep</i> , <i>š'l'e</i> pr. r. ž. mn., <i>b'es</i> 'bez', <i>s'e</i> 'sve'
	< kratkoga <i>e</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>č'elo</i> , <i>don'esal</i> pr. r. m. jd., <i>s'edam</i> <i>s'edam</i> , <i>m'etla</i> , <i>s'estra</i> , <i>s'elu</i> Ljd., <i>reš'eto</i> , <i>m'eja</i> , <i>ž'epa</i> Gjd.
	< kratkoga <i>ē</i> u jedinom slogu: <i>z'et</i>
	< kratkoga <i>ē</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>z'emī</i> , <i>pr'eja</i> , <i>j'ezik</i>
	< <i>a</i> uz sonant <i>j</i> (koji u nekim potvrdama naknadno ispada): <i>k'e</i> 'što', <i>d'ej</i> 2. jd. imp.
	< <i>a</i> u <i>m'exen</i> 'malen'
<i>ā</i>	< dugoga <i>a</i> u jedinom i posljednjem slogu: <i>m'āst</i> , <i>j'āk</i> , <i>vr'āk</i> , <i>pl'āf</i> , <i>str'ān</i> 'strana', <i>sv'āk</i> , <i>kirij'āš</i> , Gmn. <i>kr'āf</i> , <i>pozn'ām</i> 1. jd. prez., <i>ko'tāč'</i>
	< dugog <i>a</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašeno: <i>ot'āva</i> , <i>p'ālac</i> , <i>p'āla</i> pr. r. ž. jd., <i>ml'ātim</i> 1. jd. prez., <i>zl'āto</i> , <i>gl'āve</i> Gjd., <i>z'ājac</i> 'zec', <i>l'āsi</i> , <i>tr'āvo</i> Ajd.,

²¹⁰ Uz inačicu *t'erat*.

	<i>xr'ānimo</i> 1. mn. prez., <i>j'ājac</i> Gmn., <i>ok'āpala</i> pr. r. ž. jd., <i>pozn'ādo</i> 3. mn. prez.
	< u ultimi pri progresivnom pomaku starog silaznog naglaska: <i>obl'āk</i> , <i>ob'āt</i>
	< kontrakcijom <i>-aja-</i> u <i>st'āt</i> 'stajati'
	< dugoga <i>a</i> , primarnog i sekundarnog: <i>d'ān</i> , <i>l'āš</i> , <i>t'āst</i> , <i>st'āblo</i> , <i>p'ān</i> , <i>s m'ānom</i> Ijd., <i>v'ān</i> , Gmn. <i>grab'āl</i> , <i>stab'āl</i> , <i>bres'āk</i> , <i>gus'āk</i> , <i>sest'ār</i>
a	< kratkoga <i>a</i> u jedinom slogu: <i>br'at</i> , <i>dl'an</i> , <i>pr'ak</i> , <i>m'ak</i>
	< kratkoga <i>a</i> u nezadnjem slogu: <i>m'ati</i> , <i>b'aba</i> , <i>ž'akaļ</i> 'vreća', Ijd. <i>kr'avo</i> , <i>st'arački</i> , <i>diš'alo</i> pr. r. s. jd., <i>tr'aļe</i> pl. t. ž. 'drvena nosila', <i>b'ara</i> , <i>lop'ata</i> , <i>na p'ašo</i>
	< kratkoga <i>a</i> : <i>m'aša</i> , <i>k'ade</i> , <i>sn'axa</i> , <i>st'aklo</i> , <i>š'apnit</i> inf., <i>m'alinica</i> , <i>t'anak</i> , <i>s'an</i> , <i>m'axovina</i> , <i>l'agat</i> , <i>š'af</i> , <i>s'af</i> , <i>t'ama</i>
	< <i>ę</i> iza <i>j</i> u <i>j'ačmen</i> , <i>j'adŕka</i> 'jestivi dio orašastih plodova'
ō	< dugoga <i>o</i> u jedinom slogu: <i>k'ōst</i> , <i>m'ōst</i> , <i>d'ōm</i> , <i>gn'ōj</i> , <i>dr'ōp</i>
	< dugoga <i>o</i> u nezadnjem slogu: <i>k'ōra</i> , <i>k'ōža</i> , <i>g'ōrni</i> , <i>'ōsmi</i> ,
	< u ultimi pri progresivnom pomaku starog silaznog naglaska: <i>kok'ōš</i> , <i>kok'ōt</i>
	< stražnjeg nazala u jedinom slogu: <i>z'ōp</i> , <i>m'ōš</i> , <i>p'ōt</i> , <i>k'ōt</i>
	< stražnjeg nazala u nezadnjem slogu: <i>r'ōka</i> , <i>r'ōbac</i> , <i>v'ōsko</i> , <i>m'ōdar</i> 'mudar', <i>por'ōbit</i> , <i>z'ōbi</i> , <i>g'ōsto</i> , <i>pos'ōdila</i> pr. r. ž. jd., <i>p'ōpak</i> , <i>L'ōka</i> hidronim, <i>pr'ōče</i> , <i>žel'ōdac</i> , <i>m'ōtno</i> , <i>ispr'ōžit</i> inf.
	< samoglasnog <i>l</i> u primjerima [⊙] <i>ž'ōt</i> , [⊙] <i>s'ōnce</i> ²¹¹
o	< kratkoga <i>o</i> u jedinom slogu: <i>p'op</i> , <i>kr'op</i> 'ključala voda', <i>k'oñ</i> , <i>kr'of</i>
	< kratkoga <i>o</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenog: <i>m'otika</i> , <i>d'ovac</i> , <i>p'osal</i> , <i>kon'opļa</i> , <i>n'ogo</i> Ijd., <i>'oko</i> , <i>pot'oku</i> Ljd., <i>sub'ota</i> , <i>č'ovek</i> <i>č'ojek</i> , <i>d'obar</i> , <i>'oča</i>
	< stražnjeg nazala u svim slogovima: <i>b'om</i> , <i>s'o</i> 2. mn. prez., <i>t'oča</i> , <i>g'oba</i> 'gljiva koja raste na stablu', <i>p'okat</i> inf. 'čupati koštice iz plodova voćki', <i>r'obača</i>
ū	< dugoga <i>u</i> u jedinom slogu: <i>kļ'ūn</i> , <i>kļ'ūč</i> , <i>gl'ūx</i> , <i>m'ūx</i> Gmn.
	< dugoga <i>u</i> u nezadnjem slogu, primarno i sekundarno naglašenom: <i>s'ūša</i> , <i>pļ'ūča</i> ,

²¹¹ Prema istraživanjima Barac-Grum, u Lukovdolu i Severinu na Kupi polovicom se prošloga stoljeća na mjestu samoglasnoga *l* izgovarao vokal *o*, koji je u dugim slogovima bio zatvorene artikulacije: *ž'ōt*, *s'oza*, *b'oxa* (1993: 118). Vokal *o* na mjestu samoglasnoga *l* nalazi se i u dijalektalnoj poeziji lukovdolskoga pjesnika Ivana Gorana Kovačića (usp. stihove pjesme *Mali pot: Čez šumo vodi mali pot / Od lada plav, od sonca žot.*) Novija istraživanja koja su provedena za potrebe ovoga rada u mjesnim govorima prve i druge igk. skupine nisu potvrdila nijedan odraz *o*-tipa: *s'uza*, *b'uxa*, *s'ūnce* (usp. prethodna poglavlja). Prvo novije istraživanje lukovdolskoga idioma provedeno je 2009. Tada je na mjestu **l* potvrđen vokal *ō* samo u dvama primjerima – *ž'ōt* i *s'ōnce* – mada su ispitanice tada naglasile da su to stariji likovi i da bi danas u spontanoj komunikaciji rekle *ž'ūt* i *s'ūnce*. Iscrpnije novije istraživanje lukovdolskoga idioma provedeno je 2013. i tada je u svima primjerima i kod svih ispitanika na mjestu samoglasnoga *l* potvrđen vokal *u*: *s'ūnce*, *ž'ūt*, *v'una*, *v'ūk*, itd.

	<i>v'uxo, v'usta, dr'uga, g'uvno</i>
	< inicijalnoga dugog <i>və-</i> u slijedu <i>vu-</i> : <i>v'uš</i>
	< dugoga stražnjeg nazala u primjerima: <i>t'uga, t'uzan, sk'upo, s'udac, k'ukoļ, st'upil</i> pr. r. m. jd., <i>kr'ūk, b'ūbañ</i>
	< dugoga samoglasnog <i>l</i> u jedinom slogu te nezadnjem, primarno i sekundarno naglašenom: <i>ž'uč', p'uš, ž'ūt, v'ūk, k'ūk, b'ūx, s'ūs</i> Gmn., <i>d'ūk 'dûg', s'ūnce, ž'ūta, p'ūži, t'učem</i> 1. jd. prez.
	< stražnjeg dugog nazala pri progresivnom pomaku staroga cirkumfleksa: <i>gol'up</i>
u	< kratkoga <i>u</i> u jedinom slogu: <i>p'uk, l'uk, kr'ux</i>
	< kratkoga <i>u</i> u nezadnjem slogu: <i>b'ukva, k'upica, p'ura</i>
	< kratkoga samoglasnog <i>l</i> u svim pozicijama: <i>d'ugo, p'uno, p'unica, v'una, s'uza, b'uxa</i>
	< kratkoga stražnjeg nazala: <i>g'uska, m'uka, r'učka, g'usle, g'ubaf</i>
ə	< ə: <i>d'ənas, p'əs, b'ət, d'əska, m'əgla, b'ək</i> (uz češće <i>b'ĭk</i>), <i>nat'əšč'e, k'əсно, b'əzak</i> 'bazga', <i>p'ək'al, z'əlva</i> 'zaova'

r	< <i>r</i> : <i>jet'ŕva, k'ŕpa, na x'ŕptu, s'ŕcem</i> Ijd.
ř	< <i>ř</i> : <i>x'řkat, b'řki</i> Nmn., <i>sm'řdel</i> pr. r. m. jd., <i>zm'řv'len, pom'řlo</i> 'poumiralo' pr. r. s. jd.

Nenaglašeni vokali

i	< nenaglašenog <i>i</i> : <i>n'ogica, nik'oga</i> Gjd., <i>k'ablica, pozdr'avit</i>
	< u sufiksu <i>-ni-</i> u glagola II. vrste: <i>poč'init, pred'axnit, d'ignit, č'epnit</i> 'čučnuti', <i>kl'eknit, p'iknit, v'ĭknit</i>
	< <i>ě</i> u <i>sik'era</i>
e	< nenaglašenoga <i>e</i> : <i>sed'ele</i> pr. r. ž. mn., <i>p'oļe, m'ōre, šen'ica, pep'ēl, d'ebel, sed'ĭ</i> 3. jd. prez., <i>ned'eļa</i>
	< nenaglašenoga jata, prednaglasnog: <i>bež'ĭdo</i> 3. mn. prez., <i>det'eta</i> Gjd; zanaglasnog: <i>'orex, č'ovek</i> <i>č'ojek, s'uset, l'ete</i> (u sintagmi <i>dv'ē / tr'ĭ / čet'iri l'ete</i>), DLjd. <i>f'are, d'eklice, c'ĕrkve</i> , Lmn. <i>na Prib'āñce, Gor'ĕnce, m'ĕste</i> ; u infinitivnoj osnovi glagola I. razreda III. vrste: <i>sv'idet, ž'ĭvet</i> ; Ijd. i GDLImn. riječi koje idu prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi: <i>v'ašem</i> Ijd., GLmn. <i>namot'āne, sakoj'ake; n'ixovem</i> Dmn.; Imn. <i>b'ĕlemi, ž'ĭtemi</i>
	< nenaglašenoga <i>ę</i> : <i>jez'ika</i> Gjd., <i>'ime, vr'ĕme</i> , Gjd. <i>r'ōke, s'ūše</i>

	< o u prefiksu <i>pro-</i> : <i>prec'edit, preg'ānat</i>
a	< nenaglašenoga <i>a</i> : <i>s'estra, rast'avni</i> 'razvedeni', <i>ž'aba, gl'āva, p'asalo</i> pr. r. s. jd., <i>lasm'ī</i> Imn.
	< poluglasa ²¹² , primarnog i sekundarnog: <i>pos'ēkal, t'ekal, p'ekal, pr'išal, m'asan, ①t'ēsan, ①gl'ādan, k'ebār</i> 'hrušt', <i>p'ēsak, p'ētak, v'ūjac, k'olac, n'ofat, pl'ēsan, gr'anak</i> 'gorak', <i>m'exak, j'edan, ①'osam, vr'ēdan, c'ūrak, k'abal, bar'īlac, ž'alosan</i>
	< akanjem u <i>nac'ō, klab'ūk, klabuč'āki</i> 'klobuci', <i>nas'ēča</i>
o	< nenaglašenoga <i>o</i> : <i>gospod'ār, kos'īm</i> 1. jd. prez., <i>pozn'āš</i> 2. jd. prez., <i>got'ovo, Gor'ica</i> top., <i>zamo'tāla, slov'ēnski, kopr'iva, poz'ābil, kob'īlica</i> 'skakavac', <i>s'elo, g'īdo, sad'īmo</i> 1. mn. prez.
	< nenaglašenog <i>o</i> : <i>rok'ami</i> Imn., <i>ropč'īčak, rok'āf, mošk'ī</i> ²¹³ 'muškarci', Ajd. <i>k'iklo, l'ajsno, koš'aro, br'ādo, dŕv'eno, na p'ašo, v'odo</i> ; Ijd. z <i>v'ilico, kr'avo, s'estro, br'ačo</i> ; 3. mn. prez. <i>lov'ījo</i> <i>lov'īdo, pozn'ādo, p'īšo, n'īso, bol'īdo, pr'īdedo, v'ozido</i>
u	< nenaglašenog <i>u</i> : <i>suš'īla</i> pr. r. ž. jd., <i>cur'ī</i> 3. jd. prez., <i>īud'ī</i> Gmn., DLjd. <i>vr'ōčemu, j'ajcu, kr'aju, p'ōtu, na v'etru</i>
	< nenaglašenog <i>o</i> u primjerima ① <i>sus'ēda</i> (Upitnik za HJA: <i>sos'ēda</i>), <i>sub'ota, gus'ēnka</i> 'gusjenica', <i>kud'ēļa, gus'āk</i> Gmn.
	< nenaglašenog <i>ī</i> : <i>j'abuka, bux'ami</i> Imn., <i>dužn'īk</i>
r	< <i>r</i> : <i>dŕv'etu</i> Ljd., <i>kŕp'ami</i> Imn., <i>sŕn'āki</i> Nmn., <i>tŕgov'ino</i> Ajd.

²¹² Za razliku od govora prvih dviju igk. skupina, u mjesnome govoru Lukovdola (i ostalim dijalektološkim punktovima treće skupine) prema novim je istraživanjima u nenaglašenome slogu poluglas potpuno prešao u vokal *a*. Iz građe koju je u Lukovdolu prikupila Barac-Grum (Upitnik za HJA), vidljivo je da je promjena *a > a* u nenaglašenome slogu dobro provedena već tada (na naslovnici Upitnika nije navedena godina ispitivanja, no budući da je njena monografija objavljena 1993. pretpostavlja se da je ispitivanje govora Lukovdola provela svakako dosta vremena prije te godine). Naime, u tome Upitniku potvrđeno je svega nekoliko primjera poluglasa u nenaglašenome slogu (*t'ēsan, gl'ādān, vr'ābāc, kokot'īčak, s'edam, 'osam*). Isti su primjeri novijim istraživanjem potvrđeni s nenaglašenim vokalom *a*, uz rijetke dublete: *s'edam* || *s'edam*.

Zanimljiva je napomena Ivana Gorana Kovačića iz kratkoga opisa rodnoga idioma o čitanju riječi poput *vijenac*, – odnosno uslijed tehničkih nemogućnosti on na mjestu poluglasa stavlja apostrof, što znači da je u prvoj polovici 20-og stoljeća, kada je Kovačić živio i stvarao, poluglas bio dijelom nenaglašenog vokalskog inventara, usp. bilj. 21 ovoga rada. Budući da ni najstariji govornici lukovdolskoga idioma koji su sudjelovali u ovome istraživanju nisu potvrdili lik **vēnāc*, odnosno nijedan primjer s tim tipom starog mjesta naglasaka, malo je vjerojatno da Kovačićev apostrof u *'venj'c* znači naglasak. I on sam napominje da se tu nalaze 'prastari poluvokali'.

²¹³ Uz inačicu *mušk'ī*.

8.2. Konsonantizam

8.2.1. Inventar

Konsonantski inventar mjesnoga govora Lukovdola sastoji se od sljedećih jedinica:

sonanti			konsonanti			
<i>v</i>		<i>m</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>t</i>	<i>d</i>	
<i>j</i>	<i>ʎ</i>		<i>ń</i>	<i>c</i>		<i>s</i> <i>z</i>
				<i>č</i>	<i>č̣</i>	<i>š</i> <i>ž</i>
				<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>

- Kao i u prethodnim dvama govorima, u konsonantskome inventaru mjesnoga govora Lukovdola postoji jedan par palatalnih afrikata: *č̣* - *č̣̣*.

8.2.2. Realizacija

- Uz zamjenu zvučnih konsonanata bezvučnima, u finalnome položaju zvučni konsonanti mogu biti i samo obezvučeni: *vr'āg*, *s'ad*, *'obraž*, *m'ōž*, *z'ōb*. Sonant *v*, uz zamjenu fonemom *f*, na kraju riječi te ispred bezvučnih šumnika također se realizira i obezvučeno: *b'ikoy*, *žerj'āyka*.

- Afrikata *č̣*, kao i prethodnim analiziranim govorima, nije sastavnicom konsonantskoga inventara, već se ostvaruje u sandhi-pozicijama: [*zēč̣bi*], [*ōtač̣ga*].

- Afrikate *č̣* i *č̣̣* mogu se realizirati i umekšano²¹⁴. Barac-Grum je u obradi konsonantizma istočnih goranskih kajkavskih govora (u ovaj konsonantski makrosustav uvršta govore SnK, Lu i Mo, 1993: 143) u konsonantski inventar uvrstila afrikatu *č̣̣*. Ovim je istraživanjem glas *č̣̣* potvrđen samo u primljenicama iz standardnoga jezika: [*ānč̣̣el*], [*č̣̣avoļi prōlas*], no s alternacijama *ānč̣̣el* || *ānč̣̣̣el*. Budući da je na mjestu polaznih jedinica potvrđen fonem *č̣̣̣* (usp. prethodno poglavlje), a u realizaciji standardnojezičnih leksema postoje dublete tipa *ānč̣̣̣el* || *ānč̣̣̣̣el*, glas *č̣̣̣̣* može se objasniti kao o realizacija fonema *č̣̣̣̣*.

- Ispred prednjih, naglašanih vokala sonant *l* može se izgovarati umekšanije, palatalizirano: *ḷice*, *gḷista*, *ḷep*.

- Realizacija sonanta *n* ispred velara *k* i *g* istovjetna je onoj u ostalim analiziranim igk. govorima (usp. poglavlja 6.2.2. i 7.2.2.).

²¹⁴ U Upitniku za HJA zabilježen je i jedan grafem *č̣* u primjeru *ḍž'ēci* pril. sad.

8.2.3. Distribucija

- Svi navedeni suglasnici, osim zvučnih opstruenata i sonanta *v*, dolaze u inicijalnom, medijalnom i finalnom položaju.
- Kod finalnih opstruenata uglavnom je ukinuta opreka po zvučnosti, odnosno zvučni su finalni opstruenti te suglasnički skup *zd* zamijenjeni svojim bezvučnim parnjacima: *br'žk*, *br'žt*, *m'žš*, *Z'āgřep*, *k'olovos*, *ž'l'žp*, *ov'žt* 'ovuda', *zv'žst* Gmn. Osim toga, iz poglavlja 8.2.2. vidljivo je da se finalni zvučni opstruenti mogu realizirati i obezvučeno.
- Na kraju riječi te ispred bezvučnih suglasnika sonant *v* zamjenjuje se fonemom *f*: *č'l'f*, *n'of*, *kr'of*, *zv'on'ōf* Gmn., *vr'āpcef* Gmn., *n'ixof*, *'ofca*, *n'ofci*, *d'ofca* Gjd. 'udovca'. Kao šumnik se realizira i u funkciji prijedloga *v* < *v ispred bezvučnih suglasnika: *f p'ameti* Ljd., *f kop'tce* Lmn., *f čar'apa* Lmn., *f c'ērkv*o Ajd.
- Sonant *l* ispred vokala *u* (naglašenog i, rjeđe, nenaglašenog, usp. situaciju u govoru Smišljaka, 7.2.3.) mijenja se palatalom *ʃ*: *ʃub'enica*, *ʃ'uk*, *s'ʃužba*, *g'ʃūx*, *ʃukofč'an*, *ʃ'ukofski*.
- Na kraju sloga te u finalnim pozicijama riječi *l* je neizmijenjen: *k'olca* Gjd., *j'alva* Njd. 'jela', *v'idel* pr. r. m. jd., *zaj'axal* pr. r. m. jd., *stab'al* Gmn.
- Fonem *n* (< *n/*naj*) ostao je nepromijenjen, odnosno nije potvrđena anticipacija palatalnoga elementa²¹⁵: *k'oń*, *p'āń*, *p'īsańe* gl. im., *v'āńkuš*, *pl'āńki* 'daske', *j'āńac*, *žutń'āk*, *sredń'āk*, *l'ański*, *kń'iga*, *im'āńe*, *gr'āńe*, *t'jńe*.
- Skup *čr* također je uglavnom ostao nepromijenjen: *črv'tčak*, *č'l'm*, *č'l'ma*, *č'l'mo*. Iznimka su pridjevi *c'jven*, *c'jvenkast* (kod starijih govornika i *rd'čča*). Skup *črě* (< **čer-*) i u ovom je punktu dao tzv. kajkavsko punoglasje *ere*: *čer'čšna*, *čer'čvo*, *čer'čp* 'crijep'.
- Fonem *k* ispred bezvučnih konsonanata može prijeći u bezvučni velar *x*: *d'uxtor* 'doktor', Dj. *d'uxtoru*. Takvo se *x* dalje mijenja u *š*: *ni-čvčv-že* > *n'ixče* > *n'išče* 'nitko'.
- Fonem */x/* u načelu se dobro čuva u svim položajima – inicijalnom, medijalnom i finalnom: *x'l'ep*, *x'jbat*, *x'iša*, *x'īta* 3. jd. prez.; *mex'ūr*, *v'ūxo*, *or'čxof* Gmn., *v'ūx* Gmn., *kr'ux*. U inicijalnom i finalnom položaju u nekim se primjerima *x* gubi ili izgovara oslabljeno: *t'el* pr. r. m. jd., *l'ače*, *'orex*, *po s'oba* Lmn. Protetsko *x* potvrđeno je samo u oblicima glagola 'hrvati se': *x'jva se* 3. jd. prez., *x'jvali* pr. r. m. mn., dok u ostalima slučajevima ne dolazi: *ʃš*, *ʃja*. Fonem */x/* javlja se i u pridjevima u skupu *xk* na mjestu polaznih sufikasa *-gčk-*, *-kčk-*: *l'axak*, *m'exak*.
- U sekundarne (i primarne, kao u prethodnima dvama govorima, usp. poglavlja 6.2.3. i 7.2.3.) suglasničke skupove *pj*, *vj*, *bj* i *mj* umeće se epentetsko *l*: *gr'ablę*, *gr'ōblę*, *sn'ōpļę*,

²¹⁵ Depalatalizacija te anticipacija palatalnoga elementa značajkom je zapadnih goranskih govora (Lisac 2006: 68; Malnar 2012: 101–102).

zdr'āvļe s k'f̄vļo Ijd., *g'f̄mļe*; u komparativima pridjeva: *d'ebļa, gl'ibļa*. Analogijom je takvo *ļ* preuzeto i u komparaciji pojedinih pridjeva kojima osnova ne završava na labijale: *d'uģļa, m'ekļa, s'uxļi*.

- Sonant *v* u nekim je pozicijama ispao, a u nekima ostao:

▪ Sonant */v/* ispao je u suglasničkim skupinama sa slogotvornim sonantom *ʃ* i *ʃ̄*, najčešće u skupini *tvr*: *čēt'f̄ti, čēt'f̄tega* Gjd., *čēt'f̄tak* Njd., *t'f̄t* 'tvrđ', *t'f̄ji* komp.; *šyb̄t* 3. jd. prez. Iznimka je suglasnički skup *čvr*: *čv'f̄st, čv'f̄šč'ēji*.

▪ Ispadanje sonanta *v* zabilježeno je i u suglasničkim skupovima *vl-* i *svl-*: *l'āsi* Nmn., *lasm't* Imn., *sl'ēkla* pr. r. ž. jd., *sl'ēci* 2. jd. imp. te u starome skupu *dv* u glagolu *d'ignit* inf. i njegovim oblicima: *d'ignil* pr. r. m. jd.

- Ishodišni prijedlog **və* dao je: a) *v – v očē* Lmn., *v bes'ēde* Ljd., *v n'oči* Ljd., koji se ispred bezvučnih suglasnika zamjenjuje šumnikom *f* (usp. poglavlje 8.2.3.); b) *vu – v'ū nas* L, *v'ū vas* L, *v'u čem* L. Ishodišni prefiksi **və-* i *u-* izjednačili su se i također u većini slučajeva dali *v*: *vl'ēč* inf. 'vući', *vmr'ēt* inf., *vmrē* 3. jd. prez., *vm'f̄la* pr. r. ž. jd., *vm'it se* inf. 'umiti se', *v'nuk*. Takvo inicijalno *v-* < *və-* u nekim je primjerima ispalo: *z'ēt* inf., *z'emeš* 2. jd. prez., *s'aki, s'e 'sve', s'ega* Gjd., *s'em* Dmn, *d'ovac, t'orak*. Kod imenica *V'uzam, v'ūš* **və-* se razvio u *vu-*. Razvoj **və- > va-* potvrđen je u prilogu *vav'ēk* 'uvijek'.

- Ispred inicijalnih vokala *u-* i *ū-*, dolazi protetsko *v-*: *v'ūxo, v'ūsta, v'ubil* pr. r. m. jd., *v'ūjac, v'ugarak, v'ura, v'udri* 3. jd. prez., *v'udril* pr. r. m. jd., *vuč'f̄m*. Iznimka je glagol *'ufat* inf. te imenice *ul'ār* i *'učiteļ*. Proteza ostaje i nakon prefiksacije glagola u primjeru *nav'učit* inf. Protetsko je */v/* ispred kontinuantе **q-* zabilježeno u imenicama *v'ogal* 'ugao' i *v'ozal* 'čvor'. Staro protetsko */j/* potvrđeno je u primjerima *j'užina* 'objed', *j'añe*. Novije protetsko */j/* nije zabilježeno: *'oča, 'oči, 'osa, or'ali* pr. r. m. mn.

- Ishodišni prijedlog **sə* dao je *s* koje se ispred zvučnih suglasnika ponaša kao *z*: *s k'f̄vļo* Ijd., *s pr'f̄ščem* Ijd., *z b'f̄ki* Imn., *z det'etom* Ijd., a ispred palatala asimilira se u *š*: *š n'f̄ō*. Prefiks **sə-* razvio se u dvije kontinuantе, *s-* i *sə-*: *skr'it* inf., *st'f̄t* inf. 'satriti', *st'ere* 3. jd. prez.; *səšma* 'sasvim', *səšal* pr. r. m. jd. Prefiks **izə-* dao je kontinuantu *iz-* [*is-*] te *izə-*: *iz'ājt* inf., *isc'edit* inf., *iz'əšal* pr. r. m. jd., *iz'əpral*.

- U prezentskim oblicima glagola *moči* potvrđen je rotacizam: *m'orem* 1. jd. prez., *m'ore* 3. jd. prez., *m'oredo* || *m'orejo* 3. mn. prez.

- U prezentskoj osnovi glagola prefiguriranih od glagola *íci* čuva se skup *jd*: *p'ōjdem* 1. jd. prez., *pr'ōjde* 3. jd. prez., *iz'ājdi* 2. jd. imp., a u infinitivnoj skup *jt*: *n'ājt* 'naći', *z'ājt* 'ući'.

- Ishodišno *r razvilo je slijed r + j uglavnom u prezentskim oblicima nekih glagola (*preb'irat*, *zap'erat*, *otp'erat*): *preb'irje* 3. jd. prez., *zap'erjo* 3. mn. prez., *otp'erjem* 1. jd. prez., te u oblicima glagola '*orat* i '*m'erat* 'umirati': '*orjem*, '*m'erjem*. Potvrđen je i u primjeru *šk'ārje*. Međutim, u ostalim primjerima u intervokalnoj poziciji *r se razvilo u r: [⊙]*m'ōre* (Upitnik za HJA: morje), *b'ura*, *več'ēra*, *z'ora*, Gjd. *tr'aktora*, *d'inara*, *d'uxtora*, Nmn. *d'inari*, *d'uxtori*, 3. jd. prez. *odgov'āra*, *prigov'āra*.

- Metateze suglasnika zabilježene su u sljedećim primjerima: *l'atak* 'lakat', *na l'atku* Ljd., *p'ājši* 'pasji', *ž'lica*.

- Stari suglasnički skup *žr* ostao je nepromijenjen u oblicima glagola *ž'erat*: *ž'ere* 3. jd. prez., *ž'īla* pr. r. ž. jd. Konsonant *d* umetnut je u imenici *ždr'ēbe* || *ždr'ēbac*.

Potvrđeni su sljedeći primjeri ispadanja i zamjenjivanja suglasnika unutar suglasničkih skupina:

- ispadanje: pš- > š- *šen'lica*; tpl- > pl- *p'oplat*; pt- > t- *t'ica*; xr- > r- *r'ūška*; xč- > č- *č't*.
- zamjenjivanje: tl- > kl- *na kl'ē* Ljd.; bč- > žb- *žb'ela* 'pčela'; kt- > ft- *n'ofat*, *n'ofti* Nmn.; kt- > gd- *n'egdo* 'netko'; mñ- > mļ- *s'umļamo* 1. mn. prez., *d'imļak*; mn- > vn- *g'ūvno*.

8.2.4. Podrijetlo

Polazno *t dalo je *č* i izjednačilo se tako s polaznim *č: *vr'eča*, *n'ōč*, *vr'ōče*; *čet'iri*, *č'elo*, *č'ekat* inf. Sekundarni skup *tj (<*taj) također se spojio u fonem /č/: *pr'ōče*, *smeč'ē*, *t'jče* (< *t'jta* 'trs') 'vinograd', *br'ača*.

Polazno *d dalo je *j*: *m'eja*, *pr'eja*, *s'aja* 'čađa', *ž'ēja*, '*ija*, *br'eja*. Sekundarna skupina *dj (<*daj) dala je *ž*: *rož'āk*, *r'ožen*, *pos'ōže*. Taj se fonem javlja i u riječima preuzetima iz drugih jezičnih sustava: *ž'āk*, *Maž'ār*.

Polazni skupovi *skj, *stj dali su suglasničku skupinu *šč*: *dvor'išče*, *šč'ap*, *kl'ēščē*, *g'uščer*, *stj'mišče*, '*išče* 3. jd. prez., *vrišč'īdo* 3. mn. prez., *p'uščēn* pr. trp., *šč'īpnil* pr. r. m. jd. Ta je suglasnička skupina rezultat i stapanja suglasnika u sekundarnome skupu *stj (<*staj): *k'jščan*, Ijd. *košč'ō*, *mašč'ō*.

Potvrda za odraze skupova *zdj i *zgj, kao i u prethodnim govorima, u građi ima vrlo malo. Naime, umjesto uobičajenog pretpostavljenog kajkavskog *dežda, novijim su terenskim istraživanjima potvrđeni leksemi *g'odina* i *k'iša*. Uz *f'učkat*, na terenu su potvrđeni i glagoli

zv'īzdat i *br'izgat*, dakle s nejedinstvenim rezultatima refleksa ishodišnih skupova. U značenju 'mozak' zabilježena je potvrda *m'ozak*. Sekundarni skup *zdj* (*< *zdaǵ*) dao je žž: *gr'ōžže*.

Fonemi /v, j, l, l̥, r, m, n, ŋ, p, b, t, d, c, s, z, š, ž, k, g, x/ potječu od odgovarajućih fonema ishodišnoga sustava. Osim toga, bezvučni suglasnici potječu i od odgovarajućih zvučnih parnjaka na kraju riječi, uključujući i finalni suglasnički skup *zd*: *gr'ost*, *zv'ēst* Gmn.

Posebnosti su (usp. bilj. 154):

v	< u NVjd. imenica stare <i>v</i> -deklinacije, analogijom prema kosim padežima: <i>svek'iva</i> , <i>br'eskva</i> , <i>b'ukva</i> , <i>m'rkva</i>
	< inicijalnog <i>və</i> u <i>vn'uk</i> , <i>vl'ēč</i> inf.
j	< $\emptyset$ u <i>žerjāfka</i> (* <i>žerávъ</i>), <i>vj'everica</i> (* <i>věverica</i>)
	< * <i>d</i> : <i>m'eja</i> , <i>s'aja</i> 'čađa', <i>ž'ēja</i> , <i>pr'eja</i>
	< <i>v</i> u <i>D'unaj</i> ²¹⁶ , <i>j'āpno</i> , <i>č'ojek</i>
	< u slijedu <i>r + j</i> < * <i>r</i> : <i>m'erjem</i> 1. jd. prez., <i>zap'erjo</i> 3. mn. prez.
l̥	< jotacijom nakon umetanja epentetskoga <i>l</i> između <i>p</i> , <i>b</i> , <i>v</i> <i>m</i> i sonanta <i>j</i> : <i>gr'ōbļe</i> , <i>sn'ōpļe</i> , <i>zdr'āvļe</i> , <i>g'īmļe</i>
	< <i>l</i> ispred dugoga i kratkoga (naglašenoga i, rjeđe, nenaglašenoga) <i>u</i> : <i>l'uk</i> , <i>p'l'uk</i> , <i>p'l'ūžit</i> , <i>p'l'ūča</i> , <i>ļub'enica</i> , <i>l'ūpit</i> , <i>s'l'ūx</i> , <i>l'uska</i> , <i>l'ukovdol</i> , <i>š'l'ūžit</i> , <i>zas'l'ūži</i> 3. jd. prez.
	< sekundarnoga skupa <i>laj</i> : <i>z'ēļe</i> , <i>ves'ēļe</i>
m	< <i>n</i> u prezentu i imperativu glagola <i>p'očet</i> : <i>p'očmem</i> 1. jd. prez., <i>p'očmi</i> 2. jd. imp.
ŋ	< sekundarnoga skupa <i>naj</i> : <i>zel'ēŋe</i> , <i>kam'āŋe</i> , <i>br'āŋe</i> , <i>gr'āŋe</i>
b	< <i>v</i> u <i>j'āzbac</i>
f	< skupa <i>hv</i> u <i>f'āla</i>
	< skupa <i>pəv</i> u <i>'ufat se</i>
	< u posuđenicama: <i>f'ektat</i> 'prošiti', <i>f'ūš</i> , <i>k'āfa</i> , <i>f'ūčkat</i> , <i>f'ēst</i> 'jako', <i>f'ēlga</i>
t	< $\emptyset$ u imenici <i>st'īšļen</i> Njd.
c	< <i>č</i> u skupu <i>čr</i> : <i>c'īven</i> , <i>c'īvenkast</i> , <i>c'īlica</i> 'tip tla'
s	< <i>c</i> u skupu <i>ct</i> nakon ispadanja <i>ə</i> : <i>'ost</i> 'ocat', <i>'osta</i> Gjd.
č	< * <i>č</i> : <i>č'udo</i> , <i>č'ovek</i> <i>č'ojek</i> , <i>č'ēsto</i> , <i>č'elo</i> , <i>č'ēpet</i> 'čučati'
	< * <i>t</i> : <i>p'l'ūča</i> , <i>sv'ēča</i> , <i>n'ōč</i> , <i>p'eč</i> inf.
	< najnovijim jotovanjem u riječi <i>č'edan</i> 'tjedan'

²¹⁶ 1. Voda koja povremeno izlazi iz pećine u Smišljaku. 2. Rijeka Dunav.

ž	< u posuđenicama: ž'ubar 'stajski gnoj', Maž'ār, 'anž'el, ž'ek 'važna osoba, faca'
š	< k u n'išče 'nitko'
	< s asimilacijom ispred l u primjerima š'l'ūžit, š'l'ušaj 2. jd. imp. (ali: pos'l'uxni)
ž	< u riječima ž'ep, ž'igarica

8.3. Prozodija

8.3.1. Inventar

- Prozodijski se sustav govora Lukovdola sastoji od dvaju naglasaka, dugoga i kratkog²¹⁷.
- U nenaglašenome slogu utrnuta je opreka po kvantiteti.
- U sustavu je, dakle, fonološki relevantno mjesto naglasaka te kvantiteta naglašenih silabema.

8.3.2. Realizacija

- Dugi se naglasak ostvaruje većinom silazno, uzlazna je intonacija češća u nezadnjim slogovima.
- Kratki se naglasak uglavnom ostvaruje silaznom intonacijom, no ne takvom izrazitom silaznošću kao u govoru Smišljaka. U Upitniku za HJA u brojnim su primjerima na sekundarno naglašenome slogu zapisane dublete poput: žèna || žèna, nòga || nòga, čòvek || čòvek, dàska || dàska, stàklo || stàklo, sèstra || sèstra, pòtok || pòtok, ògañ || ògañ, lònac || lònac, òkno || òkno, itd. Na primarno naglašenim kratkim slogovima dominira naglasak silazne intonacije: òko, sème, jàgoda, lopàta. Prema navedenim primjerima, u govoru Lukovdola kratkouzlazni bi naglasak bio relevantan. Međutim, novija su istraživanja potvrdila uzlazni izgovor kratkoga akcenta i na starome mjestu [kolèno, konòpļa], kao i vrlo često silaznu realizaciju na novome akcenatskome mjestu [sèlo, pòsal]. Stoga se kratkouzlazni naglasak ne smatra fonološki relevantnim. Uz to, u Upitniku za HJA u svima su sekundarno naglašenim kratkim slogovima potvrđene gore navedene dublete, dok likovi s isključivo kratkouzlaznim akcentom nisu potvrđeni. Produljenje kratkoga akcenta u kajkavskim govorima uočio je već Ivšić zaključivši da se “akcentovani [vokali, dodala M.M.]

²¹⁷ U zajedničkome istraživanju Božidara Finke i Vide Barac-Grum, te magistarskom radu spomenute autorice, u govoru Lukovdola utvrđena su 4 akcenta. U monografiji iz 1993. godine u prozodijskome inventaru govora Lukovdola utvrđena su tri akcenta. Međutim, autorica je ovoga rada u najnovijim ispitivanjima lukovdolske akcentuacije došla do otkrića slobodne zamjene dugoga uzlaznog i silaznoga akcenta što govori o nefunkcionalnosti intonacije u svima pozicijama, odnosno – dugi se naglasak u svima slogovima može izgovoriti i silazno i uzlazno, premda je u finalnome slogu silaznost češća.

ako su iskonski i kratki, često manje ili više produlje” (1936 [2012]: 26, usp. i bilj. 157 ovoga rada). Iako Ivšić govori o produljenju i uzlaznosti 'iskonskih akcentovanih vokala', u nastavku rada daje primjere produljenoga izgovora i na sekundarno (dakle: neiskonskim) naglašenim vokalima kao *sělo, pōsel, dōbro* || *dōbro* (2012: 27). Stoga je za zaključiti da se u slučaju kratkoga naglasaka uzlazne intonacije na primarno i sekundarno naglašenim slogovima u govoru Lukovdola radi o tipičnome kajkavskome ostvaraju kratkoga akcenta, potvrđenome i u drugim kajkavskim govorima.

- U dijelu primjera iz korpusa, posebice u finalnome slogu, potvrđene su dublete *f'učkate* || *f'učkate* 2. mn. prez., *v'ŕba* || *v'ŕba*, *k'ozji* || *k'ōzji*, *škraŕ'up* || *škraŕ'up* 'skorup', *met'ul* || *met'ul* 'leptir', *klab'uk* || *klab'uk*, *slav'uj* || *slav'uj*, *muz'ej* || *muz'ej*, *past'ux* || *past'ux*, *ŕukofč'an* || *ŕukofč'an*, *gr'om* || *gr'om*, *pep'el* || *pep'el*, *kr'ajef* || *kr'ajef* Gmn. Navedeni primjeri odraz su početka procesa ukinuća i kvantitativnih opreka u mjesnome govoru Lukovdola.

8.3.3. Distribucija

- Naglašeni mogu biti svi vokali te slogotvorno *ŕ*: *ž'aba*, *gr'āda* Gjd., *fl'eka*, *r'ēp*, *gr'iva*, *muč'ila* pr. r. ž. jd., *k'opaj* 2. jd. imp., *t'ōpo*, *p'ux*, *pop'ukat* inf., *f'rktat*, *k'ŕt*.

- Svaki slog u riječi može biti naglašen.

- Kratki naglasak dolazi u:

a) jedinom i, rjeđe, posljednjem zatvorenom slogu (u posuđenicama): *m'iš*, *dn'o*, *n'ič*, *š'al* pr. r. m. jd., *k'oš*, *sm'ŕt*, *vn'uk*, *p'up*, *b'at*, *s'ir*, inf. *sm'et* 'smjeti', *ml'et*, *t'epst*, *ž'ak* 'grom'²¹⁸, *Amerik'ant*, *komun'ist*, *prišvar'ak* 'nadimak', *špekul'ant*, *pat'ent*

b) inicijalnom: *'oča*, *m'alēn* 'mlin', *'omladina*, *m'iši*, *p'uta* 'čabar za nošenje vode', *p'iļevino* Ajd., *sp'okala* pr. r. ž. jd., *'ogañ*, *š'egŕt*, *m'otika*, *'išče* 3. jd. prez., *č'apļa*, *m'utaf* 'gluhonijem'

c) medijalnom: *got'ovo*, *plement'aški*, iz *Jabl'ana* (top. *J'ablan*), *cep'ika*, *pob'irat* inf., *izn'emat* inf. 'vaditi', *šen'ična*, *zакl'ale* pr. r. ž. mn., *korñ'ača*, *pos'ekli* pr. r. m. mn., *čep'ŕkat* inf., *dugoŕ'asta*, *kup'oval*, *pog'inił* pr. r. m. jd., *det'etom* Ijd., *gred'ico* Ajd., *kak'ova*, *kob'ila*, *glav'ica*, *šuš'ica* 'sušica', *medv'edi* Nmn.; iako se kratki akcent u medijalnome slogu još uvijek dobro čuva, zabilježene su i dvostrukosti poput Imn²¹⁹. [Ⓢ]*rok'ami* || *r'okami*, [Ⓢ]*nog'ami* || *n'ogami*, *žen'ami* || *ž'enami*, *kol'iba* || *k'oliba*, *j'ezikof* || *jez'ikof* Gmn., te primjeri s pomaknutim naglaskom s medijalnog sloga: *m'otika*, *k'ošnica*, *č'ešala* pr. r. ž. jd. Navedene su dublete potvrđene u govornika srednje životne dobi, rođenih 60-ih godina prošloga stoljeća. Kod

²¹⁸ U kletvi 'B'oži te ž'ak v'ubil!'

²¹⁹ U Upitniku za HJA uz imenice 'ruka' i 'noga' zabilježeni su u Imn. samo oblici s pomaknutim mjestom naglasaka: *rōkami* || *rōkami*, *nōgami* || *nōgami*.

govornika starije životne dobi (rođeni oko 1930-e) potvrđene su uglavnom inačice s medijalnim mjestom kratkoga naglasaka.

- Dugi naglasak dolazi u :

a) jedinom i posljednjem slogu: *j'ā, kl'ās, gl'āt, n'ājt* inf., *n'ōs, m'ōst*, Gmn. *b'ūx, lis'ic, l'ēt; opst'āt* inf. 'opstati', *mošk't* || *mušk't, mudrij'āš, krump'ir, razl'il* pr. r. m. jd., *lud't* Gmn., *sad'im* 1. jd. prez., *gor't* 3. jd. prez., *očm't* Imn., *kok'ōt, pep'ēl, bogat'ūn, bolesn'ik, tež'āk, dux'ān, bet'ōn*. Unutar paradigmi potvrđene su i dvostrukosti: *jed'ān* || *j'edan*, Gmn. *vol'ōf* || *v'olof, zvon'ōf* || *zv'onof, vrag'ōf* || *vr'āgof, d'īve* || *d'iv'ē* Lmn.

b) inicijalnom: *šč'āpom* Ijd., *gor'āne* 'gornje', *m'īkva, pr'āšit* inf. 'usitnjavati zemlju motikom', *n'ōtre* 'unutra', *šk'ātula* 'kutija', *t'āčka* 'ručna kolica, sg. t.', *k'ōža, z'ājci* Nmn., *t'īdemu* Djd.

c) medijalnom: *kor'ita* NAmn., *bež'ido* 3. mn. prez., *rod'tila, izn'ēla* pr. r. ž. jd. (< 'iznest), *ran'ēji* komp., *pos'ēkal, fč'ēra, gov'ēdina, jed'ino, živ'ina, diš'ēče* 'mirisavo', *prod'ānega* Gjd.

- Pri pomaku siline s otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu dužinu ostvaruje se dugi naglasak: *gl'āva, r'ōka, d'ēte, ml'ēko, kr'tilo, rasp'ēlo, zv'ēzde, ž'ūna, str'ēla, del'timo* 1. mn. prez.

- Pri pomaku siline s otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu kračinu ostvaruje se kratki naglasak: *ž'ena, n'oga, s'estra, s'uza, d'eca, č'ovek* || *č'ojek, p'otok, t'ībux, j'ezik, 'ofca, st'aklo, l'onac, 'okno, 'ogañ, v'ode, ž'ene* Gjd.

- Prijenos siline na prijedlog zabilježen je sporadično kod nekih osobnih zamjenica. Ako je zamjenica naglašena dugim naglaskom on se i na prijedlog prebacuje kao dug, te obratno, kratki naglasak zamjenice prebacuje se na prijedlog kao kratak: *v'ū nas, vū vas, 'o č'em, v'u č'em, z'a niš* || *za n'iš*.

8.3.4. Podrijetlo

-	< na mjestu polazno dugog primarnog cirkumfleksa u jedinom i zadnjem slogu: <i>vr'āk, m'ōš, z'ōp, gr'āt, t'ī, l'uck't, mošk't</i> <i>mušk't</i> ²²⁰ , komp. <i>brž'l'ē, topl'ē</i>
	< na mjestu polazno dugog primarnog cirkumfleksa u nezadnjem slogu: <i>zl'āto, bl'āgo, s'ēno, t'ēlo</i>

²²⁰ Kao što je u literaturi već uočeno (Kapović 2011e: 370), stari finalni naglasak *î* u određenomu liku pridjeva u kajkavskim je govorima sačuvan u tragovima. Najčešće je riječ o pridjevima izvedenima sufiksalsnom tvorbom od imenica. U korpusu iz mjesnoga govora Lukovdola potvrđena su dva takva lika. Primjer *mošk't* || *mušk't* poimeničeni je pridjev u značenju 'muškarci'. Pridjevsko značenje izriče se likom *m'uški: m'uške xl'ače*. Osim toga, komparativi tvoreni sufiksom *-ej-* obično čuvaju naglasak na tome sufiksu, osim onih polazne np *a* kod kojih je češći naglasak na osnovi (usp. Langston 2006: 185). U nastavku rada bit će više riječi o tvorbi komparativa u mjesnome govoru Lukovdola. Naglašena otvorena ultima u korpusu je potvrđena u komparativima pridjeva polazne np *b* (**teplb*, Derksen 2008:480) i np *c* (**bīrzь*, Derksen 2008: 70).

	< na mjestu iskonski kratkih vokala produljenih kompenzacijskim duljenjem: <i>m'ōst, l'ēt, m'ēt, v'ōs, l'ōf</i>
	< progresivnim pomakom primarnog cirkumfleksa na zatvorenu i otvorenu ultimom u nekim primjerima: <i>kok'ōš, kok'ōt, obl'āk, pep'ēl, gol'ūp</i>
	< u primarno naglašenoj finalnome otvorenom slogu te zatvorenom i jedinom slogu na mjestu neoakuta: - jedini slog: <i>gr'ēx, k'l'uč', kr'al, n'ōš, gr'ē</i> 3. jd. prez., Gmn. <i>ž'ēn, tr'āf, b'ūx, gr'ān</i> - finalni zatvoreni slog: <i>klab'ūk, rok'āf</i> , Gmn. <i>ig'al, sest'ār, pras'āc, nov'āc</i> , 1. jd. prez. <i>sad'īm, kleč'īm, vuč'īm</i> - finalni otvoreni slog: 3. jd. prez. <i>gor'ī, bež'ī, bol'ī, dec'ē</i> Gjd., <i>lud'ī</i> Gmn.
	< u sekundarno naglašenoj ishodišnoj dugoj penultimi, pomakom kratkoga akcenta s ultime na prednaglasnu dužinu: <i>p'ētak, sv'ēča, tr'āva, ml'ēko, p'īsmo, z'īma, j'ūxa, gl'āva, r'ōka, v'īno, sv'ētak, ml'ādi</i> , Gjd. <i>p'ōta, k'l'uča, g'n'ēzda</i> , Ljd. <i>gr'ādu, p'ānu, kov'āču</i> , Ijd. <i>gl'āvo</i> , 1. jd. prez. <i>vel'īmo, kleč'īmo</i> , inf. <i>k'ūpit, f'ūčkat, š'tvat</i>
	< u sekundarno naglašenoj ishodišnoj dugoj penultimi, pomakom dugog akcenta s ultime na prednaglasnu dužinu: Gjd. <i>tr'āve, L'ōke, gl'āve; p'ūžof</i> Gmn.
	< pomakom kratkoga akcenta s penultime na prednaglasnu dužinu: pr. r. m. mn. <i>xr'ānili, nap'īsali, f'ūčkali, ž'tveli</i> ; pr. r. ž. jd. <i>š'ētala, preokr'ēnila</i>
	< pomakom metatonijskog akcenta s penultime na prednaglasnu dužinu: <i>n'āčelnik, z'ābava, pr'īsega</i>
	< u primarno naglašenoj ishodišnoj dugoj penultimi, na mjestu neoakuta: <i>z'ēle, st'ōl'nak, s'ūša, gr'ōbje, z'ēnska</i> , Nmn. s. r. <i>s'ēla, 'ōkna, reš'ēta, j'ētra, r'ēbra</i> , LI mn. m. i s. r. <i>v'ōli, k'ōni, k'ōli</i> ; pr. r. ž. jd. ²²¹ <i>lov'ila, sad'ila, nafč'ila</i> , 2. jd. prez. <i>pom'tvaš, r'ōbiš, ml'ātiš</i>
	< u primarno naglašenoj ishodišnoj dugoj penultimi i antepenultimi, na mjestu metatonijskog cirkumfleksa, u sljedećim kategorijama: ▪ u primjerima: <i>r'ībnak, g'āvran, gov'ēdina, m'ēla, sv'ōra, k'ōža, k'ōra, bes'ēda, pušč'āva</i> ▪ ispred dugog vokala starijeg ili mlađeg postanja: Ijd. <i>lop'āto, m'ānom, t'ōbom, s'ōbom</i> ; Nmn. <i>l'ēta, kor'īta, m'ēsta, kol'ēna</i> ; Gmn. <i>j'āgot, r'ūšak, š'ībic, j'ābuk</i> ; Imn. m. r. <i>or'ēxi</i> ▪ pred suglasničkim skupom: <i>r'ūška, žen'īdba</i> , Nmn. <i>z'ājci, p'alci, pond'ēlka</i> Gjd., <i>sr'ēdni, čer'ēšna</i>

²²¹ Podrijetlo je duljina u glagolskome pridjevu radnome ženskoga roda dvojako: u glagolima s akutskom osnovom duljina se javlja na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa, a u ostalima glagolima na mjestu neoakuta.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ u prezentu: <i>r'ēžem, č'ūjem, kup'ūjem, v'īdim, d'ēla, p'āda, ost'āne, sk'ūxam, st'ānem, p'ūjem, gr'ējem, m'āžem, put'ūjem, l'āje, skr'tje</i> ▪ pr. r. m. jd.: <i>pos'ēkal, gr'īzal, x'ītal</i>; pr. r. ž. jd. <i>kr'āla, v'īdla, gor'ēla, d'ēlala, č'ūla, d'īgla, r'ēzala, zn'āla, pos'ēkla</i> ▪ gl. prid. trp: <i>odr'ēzan, d'ēlan, zv'ān</i>
	< u Imn. imenica np c: <i>zobm'ī, ljudm'ī</i>
	< naknadnim duženjem sekundarno naglašenoga, ishodišno kratkoga sloga: <i>daļ'īna, debļ'īna, spar'īna, besn'ōč'a, slatk'ōč'a, d'ōsadan</i>
	< naknadnim duženjem primarno naglašenoga, ishodišno kratkoga sloga: <i>kud'ēļa 'kudjelja', sus'ēda</i>
'	< na mjestu starohrvatskoga kratkoga akcenta: <i>dl'aka, kob'ila, kol'eno, b'aba, br'ata</i> Gjd., <i>l'eto, sl'iva, sl'inaf, lop'ata, zd'ela, k'uja</i>
	< pomakom kratkoga naglaska s otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu kračinu: <i>d'eca, r'ebro, z'emļa, n'oga, m'āgla, 'osa, p'osal, b'uxa, k'olac, j'edna k'oza, k'osac, 'orex, d'obro, Gjd. k'oña, kr'ova, s'ela, Ijd. k'oñem, v'olom, inf. k'opat, dv'orit</i>
	< pomakom dugog naglaska s otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu kračinu: Gjd. <i>ž'ene, v'ode; v'odiš</i>
	< na mjestu metatonijskog cirkumfleksa u primjerima: <i>b'abin, ml'inar, p'auk, c'estar, v'išña, sv'adba,</i> ²²² <i>sl'atka, šen'ič'na, Ijd. kr'avo, sl'amo, ž'abo, j'agodo, 1. jd. prez. p'ušim, g'inem, č'istim; Ljd. or'exu, pr'agu, br'atu, pot'oku, v'etru; pos'ekli, pr. r. m. jd. d'ignil, pr'ignil, s'ipal, por'ušil; gl. prid. trp: p'ušč'en, ist'uč'en, don'esen, ost'avļ'en, v'enč'an, napr'avļ'en</i>
	< pomakom medijalnoga kratkoga naglaska na prednaglasnu kračinu u nekoliko primjera: <i>m'otika, k'ošnica</i>
∪	< na mjestu utrnute zanaglasne duljine nakon pomaka iz otvorene ultime: Gjd. <i>gr'ēde, j'ūxe, n'oge</i>
	< pomakom kratkoga naglaska na prethodni slog iz finalnoga ili medijalnoga sloga: <i>ž'ena, m'āgla, m'otika, Ljd. s'elu, gr'ādu</i>
	< na mjestu polazne zanaglasne duljine: <i>c'estar, b'abin</i>
	< utrnućem prednaglasne duljine: <i>sus'ēda</i>

²²² Novije, učestaliji je leksem *por'ōka*.

8.4. Komentar o fonologiji mjesnoga govora Lukovdola

Fonološki sustav mjesnoga govora Lukovdola u mnogim se segmentima podudara s fonološkim sustavom mjesnoga govora Smišljaka. Razlika je evidentna u inventaru nenaglašenih vokala – u lukovdolskome inventaru nenaglašenih vokala nedostaje fonem *a*, a uz to, uočene su i neke razlike u distribuciji akcenata i razvoju polaznih prozodema. Međutim, kako je, između ostalog, komparacija triju analiziranih mjesnih igk. govora predmetom zaključnih poglavlja, u ovome će se poglavlju ukratko sažeti i interpretirati prikazana fonološka obilježja lukovdolskoga idioma.

I u ovome su govoru izjednačeni refleksi jata, prednjeg nazala i etimološkoga *e*, u dugome i kratkome slogu – *ē/*ě: *bl'ēt*, *br'ēk*, *c'ēna*, *st'ēna*, *pop'ēfka*, *č'ovek*, *d'elo*, *deč'inski*, *d'elit*; *ē/*e: *sv'ētak*, *ž'ēja*, *j'ezik*, *jet'iva*; *ē/*e: *ž'ēnske*, *m'ēja*, *n'ebo*, *deb'ela*, *voden'ica*. Vokalu *ē* svojstven je vrlo zatvoren izgovor. Ekavska je zamjena jata konzekventna, o čemu svjedoče odrazi i u nenaglašenome slogu, te vrlo mali broj ikavizama. Refleks je poluglasa u dugome slogu vokal *ā*, a u kratkome poluglas: *d'ān*, *l'āš*, *p'āh*, *t'āst*, *d'ānas*, *p'ās*, *d'aska*. U nenaglašenome slogu stari je poluglas također preinačen u puni vokal: *vr'ēdan*, *p'osal*, *pos'ēkal*, *kr'ātak*, *t'orak*. Slična je situacija zabilježena već za ranijih istraživanja lukovdolskoga idioma – u Upitniku za HJA evidentirano je svega nekoliko primjera s poluglasom u nenaglašenoj poziciji. Za ovoga je istraživanja potvrđen jednoznačan refleks *u* na mjestu samoglasnog *l*, i u dugim, i u kratkim slogovima: *ž'ūt*, *s'ūnce*, *t'ūčem*, *k'ūk*, *st'ūp*, *č'ūn*, *p'un*, *p'unica*, *d'ūžan*, *b'uxa*, *s'uza*, *j'abuka*. Prema prethodnim istraživačima, u mjesnome govoru Lukovdola polazno *l* supstituirano je vokalom *o*-tipa (Barac-Grum 1993: 118²²³). Relikti toga starijega stanja potvrđeni su u ranijim istraživanjima autorice ovoga rada (2009.) kada su kod dvoje ispitanika starije životne dobi zabilježeni primjeri *ž'ōt* i *s'ōnce*. Na mjestu stražnjega nazala nalazi se uglavnom vokal *o*-tipa, kako u dugim, tako i u kratkim slogovima: *L'ōka*, *r'ōbac*, *p'ōpak*, *r'ōka*, *m'ōš*, *z'ōp*, *g'ōsto*, *g'oba*, AIjd. *kr'avo*, *m'ēja*, 3. mn. prez. *pr'idedo*, *pozn'ādo*. Potvrđene su i dublete poput *mošk'ī* || *mušk'ī*²²⁴ te određen broj likova s refleksom *u*: *p'up*, *m'uka*, *s'uset*, *t'uga*, *sk'ūp* (usp. poglavlje 10.1.).

²²³ Vokal *o* na mjestu samoglasnog *l* opserviran je u ovome djelu i u govoru Severina na Kupi. Istraživanja provedena za potrebe ovoga rada (u punktu SnK na preliminarnoj razini) u tome su govoru potvrdila vokal *u*, dugi i kratki, ne mjestu polaznoga, dugoga i kratkoga, samoglasnoga *l*, usp. poglavlje 5.3.2.4.

²²⁴ Ispitanici su konkretno kod ovoga pridjeva decidirano tvrdili da su sasvim uobičajene obje inačice, a u spontanome govoru čas bi koristili jednu, čas drugu. Stoga je taj primjer svuda kroz fonološki opis govor Lukovdola zapisan kao fonološka dubleta. Zbog općenite pretežitosti *o*-vokala na mjestu stražnjega nazala u lukovdolskome idiomu, inačica *mošk'ī* stavljena je na prvo mjesto.

Vokalizam mjesnoga govora Lukovdola obilježava, dakle, izostanak jednačenja poluglasa i jata te stražnjeg nazala i samoglasnog *l*.

Iz konsonantizma će se navesti nekoliko bitnih obilježja: zamjena finalnih zvučnih opstruenata bezvučnima, zamjena $-v > -f$, jedan par afrikata $\overset{\text{č}}{c}-\overset{\text{ž}}{ž}$, fonemi $\overset{\text{č}}{c}$ i j na mjestu ishodišnih $*t$ i $*d$, čuvanje starih suglasničkih skupova $\overset{\text{čr}}{čr}$ i $\overset{\text{žr}}{žr}$, pojava protetskoga v - ispred inicijalnoga v i $o < *o$ u velikom broju primjera, zamjena $l > \text{ɫ}$ ispred naglašenog i , rjeđe, nenaglašenog u , izostanak zamjene $-m > -n$ u dočetnome položaju ($n'isam$, $s'edam$), nepromijenjeni ishodišni fonemi $*l$ i $*n$. Refleks polaznih skupina $*skj$, $*stj$ je $\overset{\text{šč}}{šč}$, dok za polazne skupine $*zdj$, $*zgj$, osim primjera $zv'izdat$, u građi nisu pronađene potvrde.

U akcenatskome pogledu mjesni govor Lukovdola determiniran je kroz, sažeto, nekoliko obilježja:

- gubitak intonacije
- pomak kratkoga akcenta s ultime, otvorene i zatvorene, na prednaglasnu kračinu ($n'oga$, $ž'ena$, $m'agla$, $k'osac$, $p'osal$, $k'otac$) i prednaglasnu duljinu ($gl'āva$, $d'ēte$, $ml'ēko$, $r'ōbac$)
- dugi naglasak na ultimi, zatvorenoj i otvorenoj ($\overset{\text{čud'āk}}{čud'āk}$, $pirn'īk$, $vrt'ī$ 3. jd. prez., $dec'ē$ Gjd.)
- čuvanje medijalnoga kratkoga naglaska ispred kojeg je kratki slog: ($kor'ito$, $sik'era$), uz iznimke: $m'otika$, $k'upina$; prenošenje medijalnoga kratkoga naglaska na prethodni dugi slog čime nastaje dugi naglasak: $div'ānili$, $fūč'kali$, $poz'ābilo$, $p'īsala$.
- dublete Imn. $r'okami$ || $rok'ami$, $ž'enami$ || $žen'ami$, $n'ogami$ || $nog'ami$ potvrđene kod govornika srednje generacije
- u komparaciji s mjesnim govorom Smišljaka dužine na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa stoje u manjem broju primjera, posebice u kategoriji glagolskoga pridjeva trpnog muškoga roda; metatonijski naglasci na starome mjestu ($pos'ēkal$, $gov'ēdina$, $gor'ēla$, $ot'āva$), uz nekoliko potvrđenih primjera pomaka na prethodni i dugi slog ($z'ābava$, $pr'īsega$, $z'āstava$)
- progresivni pomak starog cirkumfleksa potvrđen je u nešto većem broj primjera nego li u prethodnome punktu (Smišljaku): $kok'ōš$, $kok'ōt$, $gol'ūp$, $pep'ēl$, $obl'āk$; sudeći prema položaju akcenta, kvantiteti i kvaliteti vokala, progresivni je pomak izvršen ograničeno, odnosno prema navedenim parametrima u ostalim primjerima nema tragova koji bi ukazivali na sekundarno i tercijarno naglasno mjesto: $v'esel$, $p'omoč$, $k'oren$, $kr'epak$, $m'ēso$, $s'ēno$, $v'ūxo$, $'oko$, $n'ebo$. Stoga se može zaključiti da progresivni pomak na otvorenu ultimom nije proveden, dok je na zatvorenu ultimom proveden parcijalno.
- fonetska uzlazna intonacija kratkoga naglaska na primarno i sekundarno naglašenim slogovima

- isti je slog u nekim primjerima naglašen i dugim i kratkim naglaskom (*past'ūx* || *past'ux*, *Łukofč'ān* || *Łukofč'an*, *gr'ōm* || *gr'om*, *t'ēč* || *t'eč*), odnosno u ovim se primjerima (usp. i poglavlje 8.3.2.) naglašeni vokali izgovaraju proizvoljno i dugo i kratko; ove dublete te dublete u primjerima navedenima u poglavlju 8.3.2. pokazuju da je proces utrnuća kvantitativnih opreka u mjesnome govoru Lukovdola počeo zahvaćati zadnje i jedine slogove. Da bi se u tim pozicijama utvrdila relevantnost kvantitete, u ovome su idiomu posebno provjeravani minimalni parovi.

Tablica 2: *Primjeri potvrde opreke po kvantiteti u mjesnome govoru Lukovdola*

<i>Vokal</i>	<i>Dugi</i>	<i>Kratki</i>
<i>a</i>	<i>p'āst</i> 'pasti stoku, nesvr.'	<i>p'ast</i> 'pasti, svr.'
	<i>r'āt</i> 'rad'	<i>r'at</i> 'rat'
<i>e</i>	<i>z'ēt</i> 'uzeti'	<i>z'et</i> 'zet'
<i>i</i>	<i>p'īt</i> Gmn. od <i>p'ita</i>	<i>p'it</i> inf.
<i>o</i>	<i>pl'ōt</i> 'plod'	<i>pl'ot</i> 'plot'
<i>u</i>	<i>sk'ūp</i> 'skup, pridj.'	<i>sk'up</i> 'skup, im.'
	<i>kap'ūt</i> 'kaput'	<i>kap'ut</i> 'mrtav, gotov'
	<i>č'ūt</i> 'čud, narav'	<i>č'ut</i> inf. 'čuti'

Navedeni primjeri pokazuju da se u jedinom i finalnome slogu još uvijek ne može govoriti o potpunome utrnuću kvantitete. Međutim, primjeri poput *tr'ūt* 'trut' i *tr'ūt* 'trud', *k'ōt* 'kut' i *k'ōt* 'kuda' pokazatelj su smjera akcenatskoga razvoja ovoga govora²²⁵. Prefonologizacija kvantitete u kvalitetu vokala nije još provedena, premda se na fonetskoj razini ostvaruje, primjerice, zatvaranje vokala *a* u dugim jedinim slogovima te općenito povećan broj alofona upravo u toj poziciji.

U nezadnjim slogovima kvantitativne su opreke stabilne: *r'iba* 'riba' – *r'ība* 3. jd. prez. od *r'ībat*, *p'ita* 'pita' – *p'īta* 3. jd. prez. od *p'ītat*, *l'īsta* Gjd. od *l'īst* – *l'īsta* 3. jd. prez. od *l'īstat*, *sk'upļa* komp. od *sk'ūpa* – *sk'ūpļa* 3. jd. prez. od *sk'ūpļat*, *m'aši* 3. jd. prez. od *m'ašit* 'voditi misu' – *m'āši* 2. jd. imp. od *m'āxat*. Kod vokala *e* i *o*, kvantitativne opreke se ogledaju i u

²²⁵ Prema dosadašnjim istraživanjima, u zapadnogorskokotarskim govorima kvantitativne su opreke gotovo potpuno utrnuće u mjesnome govoru Prezida (Barac-Grum 1993: 130; Malnar 2012: 124)

kvaliteti dugih vokala: *m'ēļe* Gjd. od *m'ēļa* – *m'ēle* 3. jd. prez. od *ml'et*, *z'ōba* Gjd. od *z'ōp* – *z'oba* 3. jd. prez. od *z'obat*.

Poput mjesnoga govora Smišljaka, i mjesni govor Lukovdola pripao bi prema navedenim akcenatskim karakteristikama prvome tipu Lončarićeve akcenatske skupine B u kojem ultima može biti naglašena.

Na fonološkoj razini ova su dva govora gotovo ujednačena stoga se u dosadašnjoj literaturi u kontekstu akcentuacije istočnogoranskih kajkavskih govora opravdano koristila sintagma 'severinsko-lukovdolska'.

9. Morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora

Morfologija se kao jezikoslovna disciplina koja proučava vrste riječi i njihove oblike u širem smislu riječi dijeli na dvije poddiscipline, prema funkciji dviju vrsta osnovnih morfoloških jedinica – morfema. Oblikotvorni, gramatički ili fleksijski morfemi tvore različite oblike iste riječi, dok derivacijski, leksički morfemi tvore nove riječi. Sukladno tome, fleksija, odnosno fleksijska morfologija proučava oblike i promjene iste riječi, a derivacija, odnosno derivacijska morfologija bavi se tvorbom novih riječi (Marković 2012: 50, 52). Budući da obrada tvorbe riječi nadilazi ciljeve i zadatke ovoga rada (a to je opis fonologije i morfologije u užem smislu riječi), tvorba riječi igk. govora ostaje predmetom drugih, budućih istraživanja.

Svojim se fonološkim značajkama, kako je razvidno iz prethodnih poglavlja, govori Osojnika i Smišljaka razlikuju ponajviše akcentuacijom. Preliminarnim je istraživanjem, slušanjem ogleđa govora te kontinuiranim, dugotrajnim dijalogima s izvornim govornicima tih dvaju punktova (te punktova koji pripadaju njihovim skupinama) utvrđeno da su na morfološkoj razini mnogo ujednačeniji. Govore Smišljaka i Lukovdola ujedinijuju pak akcenatske izoglose. Naspram morfološkoga sustava Osojnika i Smišljaka, prema preliminarnome istraživanju morfološki se sustav govora Lukovdola najvećma razlikuje u svega nekoliko nastavaka imeničke deklinacije. Naime, prvim dvama govorima svojstven je nešto konzervativniji morfološki imenski sustav. Međutim, kako se u glavnini ostalih morfoloških obilježja sva tri govora međusobno podudaraju, opisi se njihovih morfoloških sustava zbog malih razlika i zbog transparentnijeg isticanja pojedinih specifičnosti triju

sustava – donose zajedno. Kada se primjeri na fonološkoj razini u potpunosti podudaraju tada uz njih nije stavljena kratica, odnosno oni su kao takvi potvrđeni u svima trima sustavima (npr. Njd. *br'at*, Gjd. *br'ata* – potvrđeno u Os, Sm, Lu). Kada se, međutim, na fonološkoj razini razlikuju (bilo akcenatski, vokalski, konsonantski ili kombinacijom ovih osobina) tada je uz svaki primjer donesena i odgovarajuća kratica, kao i kod razlika na morfološkoj razini (npr. 3. jd. prez. *l'eti*, Os – *let'ī* Sm, Lu; Ijd. *d'etetu*, Os – *det'etu*, Sm – *det'etom*, Lu)²²⁶. Kratica je donesena i uz primjere koji su potvrđeni samo u jednome punktu, premda se iz fonoloških opisa može naslutiti isti fonološki lik i morfološki oblik i u drugome. Pojedina odstupanja i specifičnosti bit će zasebno analizirana i interpretirana. Kao što je već naznačeno, zbog ujednačenosti, nepromjenjive će vrste riječi biti obrađene na kraju rada, a pripadnost kojemu punktu odredit će se kraticom.

9.1. Imenice

9.1.1. Uvodne napomene

Gramatičke su kategorije imenica rod, broj i padež (Barić i dr. 2005: 101). Marković 2012: 233, 246) donekle modificira ustaljeno poimanje, odnosno kategorije roda i broja pripisuje inherentnim kategorijama imenice, dok padež svrstava u konfiguracijske, “(...) a to znači da je padež ovisan o semantičko-sintaktičkom okružju u kojemu se imenica nalazi i ne proizlazi iz imenice same, padež je imenici – nametnut” (2012: 247).

Dok o broju padeža u hrvatskome jeziku nije bilo sporenja, rod i broj, odnosno određivanje roda u pojedine imenice zadavalo je katkada teškoća. U dosadašnjoj gramatičkoj praksi nema jedinstvenoga stava oko preciznoga načina određenja roda. U *Hrvatskoj gramatici* (Barić i dr. 2005: 101), primjerice, pri definiciji roda kombiniran je semantički (imenice koje znače muško biće muškog su roda), morfološki (imenice koje završavaju na suglasnik muškog su roda, osim manjeg broj takvih imenica koje su ženskog roda) i sintaktički kriterij (rod je osobina imenice koja određuje da pridjevi i zamjenice koje je izbliže određuju uvijek imaju samo jedan od moguća tri oblika). U novije vrijeme, ipak, postignut je konsenzus i u različitim istraživača gramatičkih kategorija prevladava sintaktički kriterij određivanja roda. Prema mišljenju Branke Tafre (2007: 220), rod imenica “valjalo bi

---

²²⁶ Isti je princip primijenjen i u nastavku rada, u zaključnim poglavljima.

odrediti pomoću slaganja s pridjevnim riječima jer pridjevi dobivaju rod, broj i padež od imenica”. Rod je, prema koncepciji Ivana Markovića (2012: 233–243), jedna od više kategorija inherentnih imenicama koja nije određena semantičkom kategorijom spola (bez obzira koliko su te dvije instance povezane), već se radi o kategoriji “koju prepoznajemo prema slaganju pridjevske, modifikatorske riječi s imenicom, odnosno promjeni njezinih gramatičkih afikasa ovisno o rodu imenice” (2012: 237). Određivanje gramatičkoga roda kao sintaktičke kategorije jedan je od temeljnih postulata recentne monografije o gramatici roda (Pišković 2011). Takav se pristup pri određivanju roda imenica primjenjuje i u ovome radu.

U ovdje analiziranim kajkavskim mjesnim govorima istočnoga Gorskog kotara postoje dva gramatička broja: jednina i množina. U polaznome morfološkom sustavu postojala je dvojina koja je danas svojstvena slovenskome jeziku²²⁷. U određenim kontekstima u nekim igk. govorima potvrđeni su relikti dvojine o čemu će više riječi biti u nastavku rada. Radi izbjegavanja nedoumica oko kategorija roda u imenica tipa *d'eca*, *st'oka* i sl., u ovome se radu primjenjuje način određivanja broja imenica predložen u spomenutom radu Branke Tafre (2007: 231) koja zaključno ističe da bi “korisno bilo da se rod i broj obrađuju zajedno, da se uvede pokazna zamjenica kao glavni sintaktički pokazatelj i roda i broja (*ova žena*, *ovaj tata*, *ova vrata*), te da se kao sekundarni kriterij osim nominativa uvede i akuzativ (*ovu ženu*, *ovoga tatu*, *ova vrata*)”.

Kao polazni sustav u analizi deklinacijskih paradigmi uzima se općeslavenski sustav (usp. poglavlje 5.4.2.) koji je u odnosu na današnji hrvatski deklinacijski sustav imao veći

---

²²⁷ “U velikoj većini kajkavskih govora danas nema dvojine kao gramatičke kategorije. To je jedna od bitnih osobina po kojoj se kajkavština odvaja od slovenskoga jezika, odnosno po kojoj se slovenski jezik, čuvanjem duala, odvaja od hrvatskoga i drugih južnoslavenskih jezika” (Lončarić 1996: 98). Kenneth Naylor eliminaciju dvojine u slavenskim jezicima objašnjava njenom marginalnom pozicijom u odnosu na jedninu i množinu – dvojina se, naime, rabila samo uz broj dva ili kada se izricao par. Grafički je to prikazao kao binarni model: s jedne strane nalazi se dvojina, a s druge 'ne-dvojina', odnosno plural i singular. Takva neravnoteža u sustavu rezultirala je preslagivanjem opozicija na par singular-plural. Prema Nayloru – u slavenskim jezicima dva su načina eliminacije dvojine: “(...) u prvome, oblici dvojine pridruženi su kao alomorfi postojećim morfemima sa sličnim fonemskim likom; drugi je način dobivanje nove funkcije dvojinjskih oblika, katkada sa stvaranjem novih gramatičkih kategorija (novih funkcija)” (Naylor 1972: 3, *prevela M.M.*). Potonji je način svojstven hrvatskome jeziku – oblici duala u hrvatskom su jeziku ostali funkcionalnima za izražavanje tzv. brojne forme, posebice iza brojeva 2,3,4 te posebice za imenice muškoga roda (1972: 4). Osim toga, mnogi su nastavci danas izravni ostatak nekadašnjih dvojinjskih nastavaka: “Uopće, za kategoriju koja se izgubila (u svim slavenskim jezicima osim slovenskoga i lužičkoga) dual je hrvatskoj fleksiji namro mnogo morfova: *-ima* u DLlpl. *a*-deklinacije, *-ama* u DLlpl. *e*-deklinacije, *-iju* u Gpl. *i-*, *e-* i *a*-deklinacije, *-u* u Gpl. imenica *ruka*, *noga*. Morf *-i* proširio se pak iz Gpl. *i*-deklinacije (npr. *kosti*, *momčadi*) na pojedine imenice *a*-deklinacije (npr. *sati*, *dečki*, zasad samo regionalno u primjerima poput *pedeset euri*), na imenice *e*-deklinacije s konsonantskim skupom u dočetu (npr. *bajki*, *molbi*), a regionalno se pod utjecajem dijalekata primjećuje i u ostalih imenica *e*-deklinacije (npr. *pet kuni*, *pet minuti*, *drugi par postoli*) (Marković 2012: 461). O gubitku dvojine i njenim reliktima u današnjemu hrvatskomu jeziku usp. i Matasović 2008: 302–303. Prema Matasoviću, nestanak dvojine kao gramatičke kategorije u hrvatskome jeziku vremenski je vezan za polovicu 15. stoljeća (2008: 304).

broj sklonidaba. Imenice muškoga roda mijenjale su se kroz sedam padeža jednine, dvojine i množine. U glavnoj sklonidbi razlikovale su se *o-* i *jo-* osnove, ovisno o tome je li osnova završavala palatalom ili nepalatalom. Nadalje, imenice muškoga roda mogle su se sklanjati po *i-*, *u-* i konsonantskoj *n-*promjeni. S dijakronijskoga aspekta sve imenice muškoga roda sporednih promjena postale su *o*-osnovama, a ostaci njihovih ishodišnih promjena ogledaju se u pojedinim nastavcima ili nerelacijskim morfemima (primjerice umetak *-ov-* u Nmn. *sinovi*) koje su *o*-osnove analoški preuzele od njih.

Imenice ženskoga roda polazno su se sklanjale također prema nekoliko promjena. U glavnu promjenu imenica ženskoga roda ušle su imenice *a-* i *ja-* osnova koje su se međusobno diferencirale ovisno o palatalnome (**duša*) ili nepalatalnome (**žena*) dočetu osnove. Osim toga, imenice ženskoga roda mogle su biti dijelom *i-* (**kostb*), *v-* (**svekry*) i konsonantske *r-* promjene (**mati*, **dъšti*). Kao i kod muškoga roda – broj deklinacija se smanjio, no ne na isključivo jednu promjenu. Očuvana je, naime, glavna te *i*-promjena ženskoga roda, dok su im preostale dvije priključene.

Imenice srednjega roda polazno su se također sklanjale prema glavnoj, *o-/jo-* promjeni. Osim toga, sklanjale su se i prema konsonantskim *n-*, *t-* i *s-* promjenama. Potonje, konsonantske, priključene su glavnoj promjeni.

U ovomu će se poglavlju obraditi imenice mjesnih govora Osojnika, Smišljaka i Lukovdola prema trima sklonidbenim vrstama određenima prema nastavku u genitivu jednine: “Za tvorbu oblika imenica služe nastavci triju vrsta, koje se prema nastavku u gen. jedn. zovu vrsta *a*, vrste *e*, vrsta *i*” (Barić i dr. 2005: 103)²²⁸. I izvan gramatičkih priručnika ovaj se tip podjele u raznim dijalektološkim radovima pokazao kao najučestaliji i najprihvaćeniji (usp. popis autora u bilj. 113). Takva je podjela u dosadašnjoj literaturi pravdana njenom višestoljetnom tradicijom: “Danas uviđamo da je oblik imenica za genitiv jednine najopravdanije i najjednostavnije polazište za razdiobu imenica u sklonidbske vrste, a to su znali već Della Bella i Reljković” (Tafra 1981: 47).

Međutim, dosadašnja hrvatska gramatička praksa ipak nije ujednačena pri određivanju kriterija podjela imenica. U *Gramatici hrvatskoga jezika* autorā Josipa Silića i Ive Pranjkovića imenice se, pa i njihove sklonidbe dijele po rodu. U sklonidbu imenica ženskoga roda, primjerice, ulaze tako imenice muškoga i ženskoga spola koje u Njd. završavaju na *-a* (2007:

---

²²⁸ Usp. i Lončarić 1996: 98; Babić i dr. 1991: 489; Težak – Babić 2003: 99.

108). Uz ostale kategorije, i kategorija sklonidbenih vrsta pripada skupini inherentnih imeničkih kategorija. Odredivši podjelu imenica prema rodu kao metodološki neprikladnu, Marković predlaže novi nacrt morfološkoga opisa, odnosno podjelu hrvatskih imenica prema pet sklonidbenih vrsta. Prve tri vrste su iste kao i u Barić i dr. Četvrtu vrstu (tzv. *g*-vrstu) u Markovićevoj koncepciji čine imenice nastale konverzijom (tip *Hrvatska*, *Baška*) čija je sklonidba u svojoj suštini pridjevsko-zamjenička. Peta vrsta je, kako i sam Marković napominje, metodološki najupitnija, s obzirom da se tu radi o nesklonjivim imenicama koje kroz cijelu paradigmu imaju morf - $\emptyset$, primjerice imenice tipa *Ines*, *deci*, *doba* i sl. (2012: 282–285).

U ovome radu se, ipak, zbog učestalosti dosadašnje primjene, prihvaća podjela imenica na tri sklonidbene vrste (*a*-, *e*- i *i*-) prema kriteriju nastavka u Gjđ.

9.1.2. *a*-vrsta

Imenice *a*-vrste obuhvaćaju imenice muškoga roda i srednjega roda.

Imenice muškoga roda *a*-vrste su one koje završavaju na konsonant (*m'iš*, *n'ōs*, *n'ōž* (Os) || *n'ōš* (Lu, Sm), *č'ovek* (Lu, Os) || *č'ovik* (Sm), *č'ŷv* (Os) || *č'ŷf* (Lu, Sm), *n'ārod* (Os) || *n'ārot* (Lu, Sm)), neke imenice muškoga roda koje završavaju na -*o* (*d'ečko*, *r'ādiĵo*, *d'ēdo*), imenice stranoga porijekla s nastavkom -*e* (*kar'e*, *kombin'e* 'žensko donje rublje'), muška osobna imena s nastavcima -*o*/*e* (*Št'ēvo*, *Fr'āne*) te pluralia tantum (*tr'enci* 'sukana kaša', *fuz'ekŷi* 'muške čarape'). Prema nastavku u Gjđ., ovoj vrsti pripada i imenica '*oča* 'otac', potvrđena u mjesnome govoru Lukovdola: GAjđ. '*očeta*, DLjđ. '*očetu*, Ijđ. '*očetom*.

U *a*-vrstu ulaze također sve imenice srednjega roda s dočetakom -*o*/*e* (*m'ēso*, *r'ešeto* (Os) || *reš'eto* (Lu, Sm), *n'ebo*, *d'ēte*, *j'ajce*, *'īne*) uključujući zbirne (*kam'āne*, *rem'ēne*, *kup'īne* 'mjesto gdje rastu kupine', *žel'ēže* zb. od *ž'elezo* (Os) || *žel'ezo* (Lu, Sm), *komuš'īne* 'perje od kukuruza') i glagolske imenice (*prev'ijaĵe*, *narež'ēne*) te singularia (*pos'ōže*, *b'abiĵe*, *sm'eče* (Os) || *smeč'ē* (Lu, Sm) i pluralia tantum (*vr'āta*, *j'ētra*, *pl'ūča* (Os) || *pl'ūča* (Sm, Lu), *k'ola*).

Od ishodišnih 'sporednih' sklonidaba (usp. prethodno poglavlje), u ovu su sklonidbu prešle malobrojne imenice muškoga roda nekadašnje *u*-promjene ("U stsl. jeziku mogu se kao *u*-osnove dobro potvrditi ove: *synb*, *volb*, *vrxbx*, *domb*, *medb*, *polb*." Ivšić 1970: 206), imenice muškoga i srednjeg roda nekadašnjih konsonantskih *n*-, *t*- i *s*- promjena (*k'amən* (Sm, Os) || *k'aman* (Lu), *k'oren*, *j'elen*, *vr'ēme*, *s'eme*, *j'aĵe*, *t'ele*, *č'udo*, *t'ēlo*) te imenice muškoga roda koje su polazno bile dijelom *i*-promjene (*'ogān* (Os, Sm) || *'ogaĵ* (Lu), *g'ost*, *t'āst*, *p'ōt*).

Imenica *gl'ād* (Os) || *gl'āt* (Lu, Sm) potvrđena je samo u muškome obliku (*M'f̄la b'om od gl'āda*, Os. *Pr'ē je gl'āt b'il n'ormalan k'o d'anās prej'ēdañe*, Sm. *Da n'ī s'ada te p'oslof po d'ržavnemi s'l'ūžbami, 'opet bi b'ilo gl'āda*, Lu), dok je imenica *b'ōl* potvrđena u muškome obliku u značenju tjelesne te ženskome obliku u značenju duševne boli (Os: *N'īsəm m'ogla sp'at od b'ōlov; l'ubavna b'ōl* Os, Sm, Lu).

9.1.2.1. Imenice muškoga roda

Nastavci su za imenice muškoga roda *a*-vrste u mjesnome govoru Osojnika sljedeći:

jednina	množina
N - $\emptyset$ / - <i>o</i>	N - <i>i</i>
G - <i>a</i>	G - <i>ov</i> / - <i>i</i> / - $\emptyset$
D - <i>u</i>	D - <i>um</i> / - <i>i</i> / - <i>em</i>
A - $\emptyset$ / - <i>a</i>	A - <i>e</i>
V - $\emptyset$ / - <i>e</i> / - <i>u</i>	V - <i>i</i>
L - <i>u</i>	L - <i>i</i> / (- <i>e</i>) ²²⁹
I - <i>u</i>	I - <i>i</i>

U mjesnom govoru Smišljaka imenice se muškoga roda *a*-vrste sklanjaju pomoću sljedećih nastavaka:

N - $\emptyset$ / - <i>o</i>	N - <i>i</i>
G - <i>a</i>	G - <i>of</i> / - <i>i</i> / - $\emptyset$
D - <i>u</i>	D - <i>um</i> / - <i>i</i> / - <i>em</i>
A - $\emptyset$ / - <i>a</i>	A - <i>e</i>
V - $\emptyset$ / - <i>e</i> / - <i>u</i>	V - <i>i</i>
L - <i>u</i>	L - <i>e</i> / (- <i>i</i>)
I - <i>u</i>	I - <i>i</i> / - <i>mi</i>

²²⁹ U mjesnim govorima Osojnika i Smišljaka u Lmn. na prvo je mjesto stavljen gramatički morfem koji je u dotičnome govoru najčešći. Na drugome je mjestu morfem koji se javlja rjeđe, no kako ti morfemi ujedno možda odražavaju i odraz jata, oni su ovdje posebno grafički istaknuti – dodatnom zagradom za rjeđe nastavke.

Na koncu, imenička sklonidba muškoga roda u govoru Lukovdola razlikuje se od prethodne dvije u nekoliko padežnih nastavaka koji su u sljedećem prikazu istaknuti masnijim slovima:

N - <i>ø</i> / - <i>o</i>	N - <i>i</i>
G - <i>a</i>	G - <i>of</i> / - <i>ef</i> / - <i>i</i> / - <i>ø</i>
D - <i>u</i>	D - <i>om</i> / - <i>em</i>
A - <i>ø</i> / - <i>a</i>	A - <i>e</i>
V - <i>ø</i> / - <i>e</i> / - <i>u</i>	V - <i>i</i>
L - <i>u</i>	L - <i>e</i>
I - <i>om</i> / - <i>em</i>	I - <i>i</i> / - <i>mi</i>

U Njd. imenice muškoga roda ove vrste imaju većinom nastavak -*Ø*: *n'ōs*, *pr'īšć*, *d'učan* (Os) || *duč'ān* (Lu, Sm), *z'īd* (Os) || *z'īt* (Lu, Sm), *č'ovek* (Lu, Os) || *č'ovik* (Sm), *p'ās*, *sn'ēg* (Os) || *sn'ēk* (Lu, Sm), *'ormar* (Os) || *orm'ār* (Lu, Sm), *s'īn*, *št'okl* 'mala stolica bez naslona', *gr'adič*, *V'uzəm* (Os, Sm) || *V'uzam* (Lu), *k'ocen* 'stabljika kupusa', *pr'opux*, *gr'abrič* 'mlada stabljika graba', *vr'āg* (Os) || *vr'āk* (Lu, Sm), *k'ōt* 'kut', *ž'īžak* (Os) 'insekt koji napada mahunarke', *m'ešung* (Os) || *m'ešunk* (Sm, Lu) 'mješavina benzina i motornog ulja koja se koristi za motorne pile', *b'ombon* (Os) || *bomb'ōn* (Lu, Sm), *šl'āf*, *kl'ūn*, *sl'ūx* (Lu, Sm), *v'ānkuš* 'jastuk', *friž'idēr* (Os) || *friž'id'ēr* (Lu, Sm), *D'unaj*²³⁰. Manji je broj imenica potvrđen s nastavkom -*o*:²³¹ *d'ečko*, *r'ādijo*, *J'ānko*, *Br'anko*.

U Gjd. ove imenice, kako je i razvidno iz prikaza deklinacije, imaju nastavak -*a* (< *-*a*): *n'osa*, *p'epela* (Os) || *pep'ela* (Sm, Lu), *k'okota* (Os) || *kok'ōta* (Sm, Lu), *kol'āča*, *p'ekmeza*, *m'edveda* (Os) || *medv'eda* (Lu, Sm), *probl'ēma*, *t'rbuxa* (Os) || *t'rb'uxa* (Sm, Lu). Imenicama muškoga roda koje završavaju na -*o* (najviše je potvrđeno osobnih imena te hipokoristika) u kosim se padežima te u akuzativu jednine (v. u nastavku) osnova produljuje nerelacijskim morfemima -*et*- i -*ot*-, reliktima nekadašnje konsonantske *t*-sklonidbe: N *J'ūre*, *Št'ēvo*, *sn'eško*,

²³⁰ Ime vode koja se za kišnih razdoblja izlije iz stijene podno Smišljaka i nerijetko poplavi obližnje oranice, pa i širi prostor: *Pr'et p'ār l'ēt D'unaj je d'ošal skr'ōs do Moc'īl, a zn'āl se prel'īvat i pr'ēko k n'am f Dr'ago* (Lukovdolska Draga, M.M).

²³¹ Osim nastavaka -*ø* / -*o* u Njd. imenica m. roda *a*-vrste terenskim je istraživanjem potvrđen i manji broj imenica koje imaju druge nastavke: u prvoj skupini riječ je o stiliziranim osobnim imenima, hipokoristicima (*J'ūre*, *Ūve*, *M'āte*, *T'ōne*) koja, osim u NVjd., imaju u sklonidbenoj paradigmi iste nastavke kao i ostale imenice *a*-vrste, odnosno sklanjaju se kao imenice srednjega roda nejednakosložne promjene. Drugu skupinu čine imenice stranoga podrijetla čiji su nastavci, također, razlikovni u NV jd. (i u Ajd. ako je riječi o imenici koja znači 'neživo'): *kar'e*, *bif'e*. Muška osobna imena *Š'ima*, *Ūva*, *J'ura* sklanjaju se kao imenice *e*-vrste.

'ūjo (Os) || v'ūjo, v'ūje (Sm, Lu), G *J'ūreta, Št'ēvota, sn'eškota, (v)'ūjota* D *J'ūretu, Št'ēvotu, sn'eškotu, (v)'ūjotu* A *J'ūreta, Št'ēvota, sn'eškota, (v)'ūjota* V *J'ūre, Št'ēvo, sn'eško, (v)'ūjo* L *J'ūretu, Št'ēvotu, sn'eškotu, (v)'ūjotu* I *J'ūretu, Št'ēvotu, sn'eškotu, (v)'ūjotu* (Os, Sm) || *J'ūretom, Št'ēvotom, sn'eškotom, v'ūjetom* (Lu), usp. i poglavlje 7.1.2.2.1. Imenica *r'ādijo* ima proširenu osnovu samo u Gjd.: *r'ādijsota*.

Dativ i lokativ jednine imaju u svima govorima nastavak *-u*. U dativu je ovaj gramatički morfem izravno naslijeđe istoga morfema u ishodišnoj glavnoj promjeni imenica muškoga i srednjega roda, dok je u lokativu analoški preuzet iz lokativa jednine iščeznutih *u*-osnova: Djđ. *sej'āku, sirom'āku, č'oveku* (Os) || *č'ov'iku* (Sm) || *č'ov'eku* (Lu), *c'ūcku, d'ečkotu, v'ūjcu* (Sm), *T'ōnetu, B'ērotu, z'etu, šl'ēvaru* 'zgubidanu', *sirom'āku, p'opu, k'otlu, p'ēku*; Ljđ. *tr'aktoru, kr'ovu, st'olu, l'edu, p'odrumbu, prašč'āku, p'aklu, r'ūdniku, gr'ādu, l'oncu, mot'ōru, rok'āvu, p'ēsku, sv'ētu, šk'afu, J'edrču* (Os) || *Jed'rču* (Sm, Lu), *Smišl'āku, Os'ōhiku* (Sm, Os) || *Os'ōjniku* (Lu), *Luk'ovdolu* (Os) || *Ľ'ukofdolu* (Sm, Lu), *stolč'ičku, čl'enku, k'olcu, z'ājcu* (Sm), *'oreju* (Os) || *or'exu* (Sm, Lu), *olt'āru, š'ajaru, mis'ecu* (Sm), *p'otoku* (Os) || *pot'oku* (Sm, Lu), *v'etru, d'imu, šekr'ētu, p'oštaru, zr'āku*.

U svima trima promatranima idiomima u osnovi lokativa jednine imenica muškoga roda potvrđen je kratki naglasak, i u imenica koje znače živo i u imenica koje znače neživo (*br'atu, v'etru, pr'agu, p'otoku* || *pot'oku*). Duljina na mjestu kajkavskoga cirkumfleksa u toj kategoriji (OKA, usp. Ivšić 1936 [2012]: 31) u ovim govorima nije potvrđena.

U Ajđ. razjedinjeni su oblici za neživo i živo: *l'onac* (Os, Sm) || *l'onac* (Lu), *pl'ac, kr'ov* (Os) || *kr'of* (Lu, Sm), *p'ān, kr'aj, d'učan* (Os) || *duč'ān* (Sm, Lu), *m'otor* (Os) || *mot'ōr* (Sm, Lu), *k'otač* (Os) || *kot'āč* (Sm, Lu), *n'ōž* (Os) || *n'ōš* (Sm, Lu); *k'oña, p'asa, s'īna, kl'oščā* 'krpelja', *br'ata, s'useda, š'ēfa, B'oga, 'učiteļa* (Os, Lu) || *v'učiteļa* (Sm), *kop'āčā, Fr'ānōta*. Izostaje, dakle, kajkavska izomorfa²³² izjednačavanja akuzativa i genitiva jednine i kod imenica koje znače neživo, u konstrukcijama bez prijedloga, usp. u podravskim govorima *vōzil'i so gn'oja* (Maresić 2000: 52), *sī čāja skūxam* (Horvat 2012: 257). Izjednačavanje oblika za akuzativ i genitiv jednine u imenica koje znače neživo izostaje i u zapadnogorskokotarskim govorima (Lisac 2006: 95) i brojnim drugim kajkavskim sustavima (usp. Jedvaj 1956: 295; Kalinski – Lončarić 1994: 110, Celinić 2000: 14). Sintagme tipa *kuhati čaja, rezati kruha* prisutne su i u analiziranim igk. govorima, no potvrde iz građe govore da se radi o primjerima

²³² Međutim, to nije samo kajkavska pojava – zbog njene prisutnosti u sjevernoj Slavoniji te nekim drugim štokavskim govorima Lončarić ju naziva slavonizmom (1996: 100).

partitivnoga genitiva²³³: *n'areži mi šp'eka* (Os), *d'aj mi krump'ira* (Os), *don'esi mi kr'uxa* (Sm), *'imam p'osla* (Sm), *d'eneš s'oli i p'apra* (Lu). Izvan te sintaktičke kategorije genitiv i akuzativ jednine kod imenica koje znače neživo nije izjednačen: *v'ozili smo gn'ōj* (Os), *s'l'oži k'auč* (Sm) *na 'išo smo d'eli n'ātpis 'Dobrodošli!* (Os), *pog'īnila je st'ōl'nak* (Os), *'imaš p'l'uk za iz'arat?* (Sm), *d'aj si tl'āk izm'eri* (Sm), *sr'ušil s'am j'elvo i xr'āst* (Sm), *l'uk bom sad'tila* (Lu), *si pl'atil p'ōres?* (Lu), *st'ol smo prem'estili t'am fkr'aj* (Lu).

Vokativ jednine jednak je nominativu, osim u vrlo ograničenome broju imenica, u afektivnome govoru gdje ima nastavak *-e*: Vjd. *B'ože, 'Isuse, s'tne, k'ūme, č'oveče B'ožji, B'ože oslob'odi!* (Sm). Nastavak *-u* pojavljuje se iznimno, u slučajevima pogrđnoga obraćanja govorniku: *k'oņu, m'ajmunu*. Uporaba vokativnih nastavaka koji su razlikovni u odnosu na nominativ u osjećajno naglašenu govoru potvrđena je i u drugim kajkavskim govorima (usp. Maresić 1995: 235–238). Da se vokativ ipak ne bi smio izuzimati iz kajkavskih imeničkih paradigmi, pokazao je Joža Horvat²³⁴. Budući da je afektivni govor ravnopravna sastavnica svim ostalim tipovima verbalnoga diskurza ovdje se također ne izostavlja padež vokativa iz imeničke paradigme. Vokativni oblici *v'ujče* i *str'īče* 'stric' prešli su u Njd.

Instrumental jednine ima u mjesnome govoru Osojnika i Smišljaka nastavak *-u* koji dolazi neovisno o palatalnoj / nepalatalnoj osnovi: Ijd. *d'ečku, k'oņu, str'īcu, br'atu, p'asu, n'ārodu, kot'āču*. U drugim kajkavskim govorima²³⁵ u instrumentalu jednine većinom dolaze nastavci *-om/-em/-on/-an* pa se može pretpostaviti da je *-u* ovdje dobiveno zatvaranjem vokala *o* u *u* pred dočestim *-m*. Budući da su u ovima mjesnim govorima uz nazale potvrđeni primjeri nazalnoga izgovora vokala (usp. poglavlje 6.1.2 i 7.1.2), može se zaključiti da je i u ovome slučaju vokal *u* u nastavku *-um* realiziran kao nazalni alofon i da je potom finalni nazal otpao. Na taj je nastavak (*-u*) u Ijd. u mjesnome govoru susjednoga Severina na Kupi upozorio već Pavle Ivić: “Instr. jd. I dekl. ima *neočekivano* (M. M.) *-u* (z *bra'tu, pod o'knu*)...” (Ivić 1961: 197). Prema tome, porijeklo je ovoga gramatičkoga morfema u starome nastavku

²³³ “Kad je objekt imenica koja označuje pojam ili tvar a ne brojive predmete i kad se želi naglasiti da glagolskom radnjom nije zahvaćena ona cijela nego samo njezin dio, akuzativ izravnog objekta uz prelazne glagole obavezno se mijenja u genitiv. Takav se genitiv izravnog objekta u akuzativu zove dijelni genitiv ili genitiv partitivni” (Barić i dr. 2005: 435).

²³⁴ “Vokativni oblici izdvojeni su iz ostatka diskurza svojom intonacijom, a u pismu zarezom, čime se ističe njihova razlikovna uloga. Kao dokaz razlikovanja funkcije nominativa i vokativa možemo dati i primjere iste rečenice u kojoj su upotrijebljeni nominativ (*Došev je Jožek*) i vokativ (*Došev je, Jožek*). Prva rečenica može biti upućena svima osim Jožeku jer komentira njegov dolazak. Druga rečenica upućena je SAMO Jožeku, kojemu komentira dolazak bilo kojega drugog živog bića ili predmeta muškoga roda” (Horvat 2012: 258). Horvat, osim toga, ističe i red riječi kao bitan pokazatelj razlikovnosti vokativa, usp. njegov primjer *Bik jēden* i **Jēden bik!*.

²³⁵ Usp. u govoru Lukovdola Barac-Grum 1993: 174; osim toga: Lončarić 1977: 239; 1986: 173; 1996: 99; Maresić 2000: 54–55; Lisac 2006: 94–95.

instrumentala jednine, u tvrdoj inačici glavne promjene muškoga roda. Zanimljivo je da ni teritorijalno bliski čakavski ikavsko-ekavski govor Bosiljeva također ne pozna dvojstvo nastavāka *-om / -em* u Ijd. imenica *a*-vrste: *stōlūm, vūkum, sēlūm, kōlenum* (Krajač 1999: 97–99). U mjesnome govoru Lukovdola u ovome je padežu očuvana polazna distinkcija dviju promjena, tvrde i meke, odnosno iza palatala i suglasnika *c* dolazi nastavak *-em*, a u ostalim slučajevima *-om*: *d'ečkom, parad'ajzom, z'ōbom, or'exom, vl'ākom, N'evenkotom, krump'īrom, m'ōžem, p'ūžem, k'oncem, bličem, kr'īžem*. Alternacija *-o/-e* izostaje u jednosložnih imenica koje u osnovi sadrže vokal *-e*: *j'ēžom*. Osim toga, uz frekventniji nastavak *-em*, iza palatala te suglasnika *c* u ovome su govoru zabilježene i dublete: *k'ońom || k'ońem, p'āńom || p'āńem, str'īcom || str'īcem*.

U kosim padežima jednine muška osobna imena tipa *M'īle, J'ūre, M'āte, Fr'āne* dobivaju morfem *-et-*, poput imenica srednjega roda nejednakosložne promjene koje znače što mlado/milo. Ivšić ova osobna imenima također smatra hipokoristicima objašnjavajući na taj način morfem *-et-*: “To su imena od mila, a imena od mila dobivaju i inače sred. rod koji često znači malo, nježno; tako su i imena od mila na *-o*, kao, na primjer, *Pavo*, upravo imenice sred. roda” (1970: 208).

Jednosložne imenice muškoga roda ove sklonidbene vrste imaju u Nmn. nastavak *-i* (kao i višesložne) te neproširenu osnovu: *m'ōži, p'ōti, m'iši, l'ūdi, pravosl'āvci, G'orani, Sever'īnci, v'oli, pap'īri, sn'opi, z'ēci, s'īni, n'ōži, st'oli, sv'ati, vr'āgi, b'īki, l'īsti, k'ūmi*.

U Gmn. u govoru Os i Sm moguća su tri nastavka, a u govoru Lukovdola četiri. Nastavak *-ov* (Os) || *-of* (Sm, Lu), preuzet iz stare *u*-osnove (< *-ovъ), dolazi u najvećem broju imenica. U govorima Os i Sm ovaj je nastavak zabilježen također i u imenica s palatalnim i u imenica s nepalatalnim dočetkom osnove. Iz građe prikupljene u mjesnome govoru Os izdvojeni su sljedeći primjeri: *j'āńcov, parad'ajzov, m'edvedov, kolend'ārov, stud'entov, kap'ūtov, str'īcov, j'ēžov, kol'āčov, p'ūžov, n'osov, st'olov, obl'ākov, b'ubregov, b'īkov, b'īkov, c'ūckov, d'ōlarov, kor'ākov, tur'istov*. U mjesnome govoru Sm potvrđeni su genitivi množine: *tr'aktorof, or'ēhof, b'īkof, c'ūckof, br'atof, medv'edof, t'ičof, s'īnof, m'išof, j'ēžof, ruk'āvof, vol'ōf, k'l'ūčof, ocv'īrkof, lonc'ōf, žep'ōf, grob'ōf, zid'ārof, v'ūrokof, kol'āčof*. U mjesnome govoru Lukovdola u Gmn. potvrđena je distribucija nastavaka *-of / -ef*, ovisno o dočetku osnove (iza palatala i suglasnika *c* slijedi nastavak *-ef*), premda su i u ovome padežu (kao i u Ijd.) moguća odstupanja i dublete: *l'oncef, k'ūkcef, vr'āpcef, b'īkof, dečk'ōf, p'opof, str'īcof, z'īdof, j'āńcof, kr'ajef, tr'ūpcef, l'ēkof, ž'ūļef, rok'āvof, krump'īrof, sirom'ākof, j'ēžof, obl'ākof, gol'ūbof, m'išof, z'ājcef || z'ājcof, n'ōžef || n'ōžof, m'išef || m'išof*.

Nastavci *-i* (prema starim *i*-osnovama) i *-∅* potvrđeni su u manjem broju imenica: *p'ḡsti, z'ōbi, č'ḡvi, vag'ōni, v'ūki; n'imam n'ovac* (Os) || *nov'āc* (Sm, Lu), *k'uliko p'ōt* (Os) || *kul'iko p'ōt* (Sm, Lu), *pr'asac* (Os) || *pras'āc* (Sm, Lu). Kod potonje je imenice u mjesnome govoru Smišljaka potvrđen i oblik s nastavkom *-of*: *pr'ascof*. Nastavak *-i* uobičajen je kod imenica koje znače neku mjeru: *s'edam x'ektri* (Os, Sm), *p'ēt m'etri d'ḡf / d'ḡv, d'eset kub'tki, x'iladu d'ōlari, st'ō 'euri*.

U Dmn. imenice muškoga roda u govorima Os i Sm imaju najčešće nastavak *-um*: *d'ečkum, pr'ascum, l'ukum* (OS) || *l'ukum* (Sm) te, rjeđe, nastavak *-i* (vjerojatno prema lokativu i instrumentalu): *v'ōli, s'tni*. Imenice *v'ol* i *s'tn* potvrđene su u Dmn. i kao: *v'olum, s'tnum*. Treći je nastavak u Dmn. (*-em*) u građi iz mjesnih govora Os i Sm potvrđen također na vrlo malom broju primjera: *mlad'ēncem, p'opem, č'ḡvem, g'ostem*. Potonje su dvije imenice ishodišno bile dijelom muške *i*-promjene u kojoj je u Dmn., uz **-ьmъ*, alternativni gramatički morfem bio **-emъ*. Analogijom su i ostale navedene imenice u ovome padežu preuzele taj nastavak (usp. i Dmn. *l'ūdem*, vidi dolje). U govoru Lu i u ovome je padežu potvrđen prijelaz: *d'ečkom, v'olom, t'eličem, k'oñem, pr'ijateļem*.

U Amn. u svima se govorima izgubila opreka po palatalnosti: sve su imenice muškoga roda preuzele nastavak *-e*, prema nekadašnjoj mekoj promjeni: *p'āse, j'ēže, l'ūde, duč'āne, ter'ēne, v'ūke, komp'utere, 'oreje* (Os) || *or'exe* (Sm, Lu), *s'tne, m'ōže, fuz'ekļe* 'muške čarape', *ūroke* (Os) || *v'ūroke* (Sm, Lu), *m'edvede* (Os) || *medv'ede* (Sm, Lu), *mot'ōre, j'ūnce, tr'ence*.

Morfemi vokativa množine imenica muškoga roda jednaki su morfemima nominativa množine: *Vr'āgi j'eni, s'e ste mi požer'āli!* (Sm). *l'ūdi, 'ote s'im!* (Os) *'Ako si s'āmi ne pom'oremo, n'e bo n'išče...I z'āto im j'ā l'ēpo vel'tim: l'ukofci, z'emte stv'ār v sv'oje r'ōke!* (Lu)

U Lmn. u mjesnome govoru Osojnika dolazi uglavnom nastavak *-i*, a u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola uglavnom nastavak *-e*. Kako je već rečeno u poglavlju 5.3.3.4., teško je reći kontinuirala li nastavak *-i* jat iz staroga nastavka *-ēhъ*, pri čemu otpada dočetno *x*, ili kontinuirala stari nastavak **-ihъ*, također s otpadanjem dočetnoga *x*. Odraz *-e* u govoru Sm i Lu kontinuirala stari nastavak *-eh* (< **-ēhъ*). Primjeri su za Lmn. sljedeći: Os: *Gor'ēnci, Bl'āževci, tr'aktori, obl'āki, s'ajmi, j'eziki, n'ōvci*; Sm: *kolc'ē, grad'ē, mraz'ē, br'ēge, pod st'ole, na n'ōže, jez'ike, zob'ē, b'īke, c'ūcke, Štef'ānce*; Lu: *po pl'ace, o m'ōže, z'ōbe* || *zob'ē, n'ofte, z'īde, br'ēge, pot'oke*. Potvrđeni su, međutim, u mjesnim govorima Os i Sm i drugi sufiksi: Os – *po gr'āde, med p'ḡste* 'među prstima'; Sm – *na kot'āci, po duč'āni, na tañ'tri*.

U mjesnome govoru Osojnika dolazi do jednačenja lokativa i instrumentala množine u nastavku *-i*. Riječ je o starome nastavku u Imn. *o-* / *jo-* osnova (< *-y): Imn. *r'ōpci*, *l'onci*, *pur'āni*, *s d'ečki*, *s v'ōli*, *l'āsi*, *s'tni*, *vn'uki*, *n'ōkti*, *kup'ōni*, *parad'ajzi*, *Vl'axi*. U mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola u ovome su padežu zabilježena dva nastavka – nastavak *-i* te, rijetko, nastavak *-mi* iz *i*-promjene: *m'ōži*, *l'anci*, *z'ōbi*, *s'tni*, *k'ōhi*, *b'iki*, *v'ōli*, *vr'āgi*, *n'ōži*, *l'ēki*; *ɟudm'ī*, *zobm'ī*, *lasm'ī*.

Sinkretizam DLImn. u nastavku *-ima* u imenica muškoga roda nije potvrđen ni u jednome od analiziranih punktova (v. u nastavku rada DLImn. imenica srednjega roda u mjesnome govoru Lu).

Imenica *ɟ'ūdi* ishodišno je bila dijelom *i*-promjene muškoga roda (Hamm 1970: 120): *ɟudbje. Ostaci te promjene na sinkronijskoj su razini vidljivi u pojedinim gramatičkim morfemima: N *ɟ'ūdi*, G *ɟ'ūdi* (Os) || *ɟud'ī* (Sm, Lu), D *ɟ'ūdem* (Os) || *ɟud'ēm* (Sm) || *ɟ'ūdima* (Lu), A *ɟ'ūde*, V *ɟ'ūdi*, L *ɟ'ūdi* (Os) || *ɟud'ē* (Sm, Lu) || *ɟ'ūdima* (Lu), I *ɟ'ūdi* (Os) || *ɟudm'ī* (Sm, Lu) || *ɟ'ūdima* (Lu). Iz glavne su promjene preuzeti nastavci za akuzativ, (možda) lokativ²³⁶ te za instrumental u govoru Osojnika.

9.1.2.2. Imenice srednjega roda

Nastavci se za imenice srednjega roda *a*-vrste u govoru Osojnika i Smišljaka u većini padeža podudaraju, stoga se u sljedećem pregledu inventara nastavaka imenica srednjega roda nastavci u govorima Osojnik i Smišljak ispisuju zajedno, a nastavci u govoru Lukovdola zasebno.

Osojnik i Smišljak		Lukovdol	
jednina	množina	jednina	množina
N <i>-o / -e</i>	N <i>-a</i>	N <i>-o / -e</i>	N <i>-a</i>
G <i>-a</i>	G <i>-ø / -ov</i> (Os) <i>-of</i> (Sm)	G <i>-a</i>	G <i>-ø / -of</i>
D <i>-u</i>	D <i>-um / -i</i>	D <i>-u</i>	D <i>-om / -em / -ima</i>
A <i>-o / -e</i>	A <i>-a</i>	A <i>-o / -e</i>	A <i>-a</i>
V <i>-o / -e</i>	V <i>-a</i>	V <i>-o / -e</i>	V <i>-a</i>
L <i>-u</i>	L <i>-i / -e</i>	L <i>-u</i>	L <i>-e / -i / -ima</i>
I <i>-u</i>	I <i>-i</i>	I <i>-om / -em</i>	I <i>-i / -ima</i>

²³⁶ Kao što je prije naznačeno, teško je sa sigurnošću reći koji je nastavak ishodišni današnjem nastavku *-i* u Lmn.: *ɟ'ūdi* (Os).

NAVjd. imenica srednjega roda u svima je govorima izjednačen u nastavcima *-o / -e*. Nastavak *-o* imaju imenice kojima osnova završava na nepalatal: *s'elo, č'udo, m'ěso, v'ino, čer'ěvo, l'eto, d'jvo, kr'ilo, 'oko, s'ěno, pl'ātno, r'ebro, k'orito* (Os) || *kor'ito* (Sm, Lu), *v'ūxo, gn'ězdo, ml'ěko, sv'etlo*. Nastavak *-e* dobivaju imenice kojima osnova završava na palatal: *p'oļe, t'ine, pr'oleče* (Os) || *prol'eče* (Sm, Lu), *sm'eče* (Os) || *smeč'ě* (Lu, Sm), *p'išče, p'ovjče, b'abiņe, p'ašče, Br'ěže* top., zbirne imenice *l'išče, gr'āņe, gr'ōže, kam'āņe, k'ōļe* 'zb. od kolac', *kor'ěne, t'jšče* (Os) || *t'jče* (Lu, Sm)²³⁷, glagolske imenice *br'āņe, kl'āņe, of'traņe*, ali i neke imenice s nepalatalnim dočetkom osnove: *l'tce, v'ime, m'ōre, s'eme, s'jce, s'ūnce, j'ajce*. Ostali su nastavci u jednini podudarni nastavcima za imenice muškoga roda te su tako i njihovi povijesni izvodi jednaki: Gjd. *s'ela, v'ina, p'oļa, m'ōra, l'eta, k'orita* (Os) || *kor'ita* (Sm, Lu); DLjd. *s'elu, v'īnu, p'oļu, l'etu, m'estu, ml'ěku*; Ijd. u govorima Sm i Os, kao i u imenica muškoga roda, ima nastavak *-u*, neovisno o palatalnome ili nepalatalnome dočetku osnove: *ves'ěļu, v'īnu, 'uļu* (Os) || *v'uļu* (Sm), *cv'ěču, m'aslu* (Os)²³⁸, *dr'ūštvu, l'išču*. U govoru Lu u ovome je padežu zadržana alternacija *-o/-e*, ovisno o dočetku osnove: *kl'āņem, kam'āņem, s'jcem, l'tcem, č'elom, kr'īlom, det'etom, j'ajcetom*²³⁹, *ml'ěkom, kor'itom, r'ebrom, vr'emenom*.

Imenice nekadašnje konsonantske *s*-promjene u kosim padežima uglavnom nisu očuvale morfem *-es*²⁴⁰: Gjd. *č'uda, t'ěla, v'ūxa*, DLjd. *č'udu, t'ělu, v'ūxu*, Ijd. *č'udu, t'ělu, v'ūxu* (Os, Sm) || *č'udom, t'ělom, v'ūxom* (Lu), NAVmn. *č'uda, t'ěla, v'ūxa*, Gmn. *č'ūd* (Os) || *č'ūt* (Sm, Lu), *t'ěl, v'ūx*, Dmn. *č'udum, t'ělum, v'ūxum* (Os, Sm) || *č'udom, č'udima, t'ělom, t'ělima, v'ūxom, v'ūxima* (Lu), Lmn. *č'udi* || *č'ude, v'ūxi* || *v'ūxe, t'ěli* || *t'ěle* (Os, Sm, Lu) || *č'udima, v'ūxima, t'ělima* (Lu), Imn. *č'udi, v'ūxi, t'ěli* (Os, Sm, Lu) || *č'udima, v'ūxima, t'ělima* (Lu).

Oblici za NAVmn. imenica srednjega roda u svima su govorima međusobno jednaki, odnosno svojstven im je gramatički morfem *-a* (< *-a): *s'ěla, p'oļa, k'ola, v'imena* (Os) || *vim'ěna* (Lu), *j'ājca, r'ěbra, od'ěla, l'ěta, k'orita* (Os) || *kor'ita* (Sm, Lu). Gmn. najčešće ima stari *-ø* nastavak (< *-ə): *j'ājac* (Sm, OS) || *j'ājac* (Lu), *s'ěl, k'ōl, k'orit* (Os) || *kor'it* (Sm, Lu), *gn'ězd* (Os) || *gn'ěst* (Sm, Lu), *j'ezec* (Os) || *jez'ēr* (Sm, Lu), *k'olen* (Os) || *kol'ēn* (Sm, Lu),

²³⁷ Imenica *t'ršče* semantički, na sinkronijskoj razini, nema zbirno značenje: 'vinograd'. Međutim, raščlanimo li njene tvorbene sastavnice vidimo da je prvotno osnovna imenica *t'js* dobila zbirni sufix *-je*.

²³⁸ U fraz. *T'ō n'e bi ni p'as s m'aslu p'ojel* 'To je vrlo sumnjivo, nejasno, nepovezano'. *T'akve gl'ūposti m'eļe da t'ō ne bi p'as s m'aslu p'ojel* (Os).

²³⁹ Usp. sljedeće poglavlje.

²⁴⁰ Oblik *neb'esa* u građi je potvrđen u mjesnome govoru Os, u stilski obilježenome govoru, s prizvukom arhaičnosti: '*O, Kr'iste na neb'esi!*' U ovome kontekstu lokativni nastavak *-i* preuzet je vjerojatno iz Imn. *s*-promjene (< *-y). Premda u građi nisu pronađeni, za pretpostaviti je da su, zajedno s ovim, i drugi primjeri s nerelacijskim morfemom *-es-* u stilski obilježenome govoru sasvim vjerojatni i u preostalim dvama sustavima.

r'ēbar, l'ēt, d'īf, p'īsam, v'ūst, stab'āl (Lu). Manji je broj primjera u svima govorima potvrđen s nastavkom *-ov /-of*: *gñ'ēzdov* (Os) || *gñ'ēzdof* (Sm, Lu).

Imenica *d'ēte* u Nmn. zbirno glasi *d'eca* i, s obzirom na genitivni nastavak *-e* sklanja se kao imenica *e*-vrste u jednini stoga je njena sklonidba opisana u poglavlju 9.1.3.

Dmn. ima u govorima Os i Sm dvojne nastavke: *-um*, kao i imenice muškoga roda: *j'atum, st'adum, gñ'ēzdum, l'īcum, kr'īlum*; te *-i*: *v'ūxi, r'ēbri, s'ēli*. U govoru Lukovdola zabilježena su tri nastavka: *zv'onom, pišč'ētom* (Nmn. *pišč'ēta* 'pilići', usp. poglavlje 9.1.2.2.1), *s'elom, p'oļem, j'ajcem, gñ'ēzdima, s'elima*. U Lmn. u govorima Os i Sm prevladava nastavak *-i*: *k'ōli, gñ'ēzdi, j'ājci, prošč'ēni, vr'āti, j'ētri*. U ovim govorima rjeđe dolazi nastavak *-e* (po *m'ēste*), a nisu neuobičajene ni varijante: *s'ēli* || *s'ēle, r'ēbri* || *r'ēbre, d'īvi* || *d'īve*. U mjesnome govoru Lukovdola i u imenica srednjega roda (usp. prethodno poglavlje) nastavak *-e* kao odraz jata iz nekadašnjega nastavka **-ēh* mnogo je frekventniji: *v'ūxe, v'ūste, r'ēbre, od'ēle, p'ōļe, s'ēle*. Morfološke inačice ovdje su potvrđene mnogo rjeđe. U Imn. u svima je govorima potvrđen stari nastavak *-i*. U govoru je Lukovdola, osim toga, zabilježen i inovacijski morfem *-ima*, no rjeđe od morfema *-i* – Os: *v'ūxi, r'ēbri, j'ājci*; Sm: *k'ōli, s'ēli, od'ēli, p'ōļi*; Lu: *čer'ēvi, kr'īli, m'ēsti, gñ'ēzdi* || *gñ'ēzdima, r'ēbri* || *r'ēbrima*.

Uz brojeve 2, 3, 4 imenice *a*-vrste dolaze u obliku koji je na sinkronijskoj razini morfološki jednak genitivu jednine: *dv'ā k'oña, tr'ī st'ola, č'etri* (Os) || *čet'iri br'ata* (Sm, Lu); *dv'ā l'eta* (Os, Sm), *tr'ī s'ela, č'etri k'orita* (Os) || *čet'iri kor'ita* (Sm, Lu). Ishodišno su imenice muškoga roda glavne promjene, u objema varijantama u NAV dvojine imale gramatički morfem **-a*, a imenice srednjega roda gramatički morfem **-ē* u tvrdoj te **-i* u mekoj inačici sklonidbe. Sintagme poput *dv'ā k'oña* čuvaju stoga tragove nekadašnje dvojine, s time da su i imenice srednjega roda preuzele morfem muškoga roda. Imenica *l'eto* u govoru je Lukovdola zabilježena uz brojeve 2, 3, 4 u obliku koji je nesumnjivo relikat staroga oblika nominativa dvojine imenica srednjega roda: *dv'ē / tr'ī / čet'iri l'ete*.

Uz broj 5 i ostale veće brojeve dolaze u genitivu množine: *p'ēt l'ēt, p'ēt d'ečkov* (Os) || *p'ēt dečk'ōf* (Sm, Lu).

9.1.2.2.1. Imenice srednjega roda nejednakosložne promjene

U imenica koje znače što mlado (*d'ēte, j'ańe, p'išće, m'aće, k'uće*²⁴¹) u kosim je padežima jednine osnova proširena morfemom *-et-*, reliktom nekadašnje *t*-promjene: Gjd. *j'ańeta, p'iščeta, t'eleta, d'eteta* (Os) || *det'eta* (Sm, Lu); DLjd. *d'etetu* (Os) || *det'etu* (Sm, Lu), *j'ańetu, p'iščetu*; Ijd. *d'etetu* (Os) || *det'etu* (Sm) || *det'etom* (Lu). Osim toga, u skupinu imenica nejednakosložne promjene ulaze i neke imenice koje ne pripadaju semantičkome polju 'mlado biće': *pr'āse* (bilo koje prase), *kļ'ūse, živ'īńće*. Naime, naslijeđena psl. skupina **-ent* u opsl. je razvojnoj fazi zakonom otvorenih slogova prešla u **-e*²⁴²: psl. *telent* > opsl. **tele*. U ostatku paradigme očuvan je morfem *-et-* koji je u tih imenica opstao do danas u govorima hrvatskoga jezika i zbog kojeg je njihova promjena nejednakosložna. Isti je postupak proveden i u razvoju nekadašnjih *n*-imenica²⁴³, v. dolje.

Ove imenice u množini nemaju prave gramatičke množine već se izricanje više jedinki u svima govorima rabe tri mogućnosti. Prva je mogućnost tvorba množinskih oblika koji su uglavnom hipokoristični i sklanjaju se kao imenice muškoga roda: Nmn. *t'elići, k'ozlići*, Gmn. *t'eličov* (Os) || *t'eličov* (Sm, Lu). U drugome se tipu izricanje množine ona ne tvori direktno od imenica srednjega roda tipa *j'ańe* i *p'išće* već od njihovih izvedenica koje su muškoga roda: Nmn. *j'āńci, t'ēlci, p'iščāńci* (Sm, Os), Gmn. *j'āńcov* (Os) || *j'āńčov* (Sm, Lu), *t'ēlcov* (Os) || *t'ēlčov* (Sm, Lu), *p'iščāńcov* (Os) || *p'iščāńčov* (Sm) (< Njd. *j'āńac, t'ēlac, p'iščānac*). Naposljetku, značenje 'više jedinki mladunaca' može se izraziti tvorbom zbirnih imenica koje se sklanjaju kao imenice ženskoga roda *i*-vrste – Os: *t'elad, j'ańad*, Sm, Lu: *t'elat, j'ańat*.

Imenice nekadašnje *n*-promjene u kosim padežima čuvaju nerelacijski morfem *-en-*: NAVjd. *v'ime, 'ime, s'eme, vr'ēme*, Gjd. *v'imena, 'imena, s'emena, vr'emena*, DLjd. *v'imenu, 'imenu, s'emenu, vr'emenu*, Ijd. *v'imenu* (Os, Sm) || *v'imenom* (Lu). Imenica *r'ama* 'rame' sklanja se kao imenice *e*-vrste (v. u nastavku): NVjd. *r'ama*, Gjd. *r'ame*, DLjd. *r'ame*, AIjd. *r'amo*; NAVmn. *r'ame*, Gmn. *r'ām*, DIImn *r'amami*, Lmn. *na r'ama*.

Iz ovoga je pregleda imenica *a*-vrste vidljivo da je distribucija nastavaka s obzirom na palatalnu / nepalatalnu osnovu u govorima Osojnika i Smišljaka prisutna samo u NAVjd. imenica srednjega roda. Govor Lukovdola morfološki odstupa od ovih dvaju govora najvećma

²⁴¹ U fraz. *Ni m'aćeta ni k'ućeta*. 'Nema nigdje nikoga.'

²⁴² Usp. Mihaljević 2002: 141; Moguš 2010: 27; Lukežić 2012: 32.

²⁴³ Usp. npr. fonološki razvoj imenice *ime* u *Glosaru* Georga Holzera (2011: 108).

upravo prema distribuciji nastavaka imeničke promjene muškoga i srednjeg roda. Premda u nekim potvrdama nedosljedna, distribucija nastavaka prema palatalnoj i nepalatalnoj osnovi, kao ostatak nekadašnje tvrde i meke promjene, potvrđena je u Lu u sljedećim oblicima – imenice muškoga roda: Ijd. (-om/-em), Gmn. (-of/-ef), Dmn. (-om/-em); imenice srednjeg roda: NAVjd. (-o/-e), Ijd. (-om/-em), Dmn. (-om/-em). Dvojnost nastavaka u Lmn. u govorima Os i Sm (-e/-i) ne može se sa sigurnošću smatrati reliktom iz dviju starih deklinacija, budući da nastavak -e dolazi kako iza nepalatala (kao i u polaznome sustavu), tako sasvim uobičajeno i iza palatala (Sm: *Pl'ete mi se po zob'ē. D'anəs kat se iz'ājde iz c'ērkvē h'īta se r'īža, i t'ega 'ima po s'e x'aļina i s'e od'ēle. Os: H'odi po sak'ojake vr'āčē. N'a pašo se š'l'o po p'ōļe.*), a tako se vlada i nastavak -i (Sm: *Na tañ'tri n'iš ni ost'alo. Pr'ē se na prošč'ēni s'akaj m'oglo k'ūpit. Os: M'ōralo se st'āt pri k'ōñi. K'ako se pr'ē ž'īvelo u pl'emeni, t'ako bi 'oni n'ājr'ajše i d'anəs kad bi m'ogli.*). U Lmn. u ovim se dvama govorima može govoriti o slobodnoj zamjeni ovih dvaju nastavaka. U mjesnome govoru Lukovdola, konzekventnost ekavske zamjene jata, vidljive i u vrlo malome broju stalnih ikavizama (usp. poglavlje 5.3.3.2.), ogleda se i u dočetu imenica muškoga i srednjeg roda u lokativu množine gdje uglavnom dolazi nastavak -e, bez obzira na palatalni ili nepalatalni dočetak osnove. U imenica srednjega roda u DLImn. u govoru je Lukovdola zabilježen i inovacijski morfem -ima²⁴⁴ te se, čak i bez detaljne kvantitativne analize učestalosti, može okvirno procijeniti njegova uporaba u rangu učestalosti uporabe ostalih, konzervativnijih množinskih morfema, i to u govornika svih generacija: *s'ēlima, s'ļcīma, l'ēžīma*. Nastavak -ima “podrijetlom je nastavak za DI dvojine” (Matasović 2008: 187), odnosno, radi se o nastavku nastalome kontaminacijom staroga nastavka za Dmn. (*-omъ / *-emъ, i u -im podrijetlom je iz Imn.) te završnoga -a iz dativa dvojine (*-oma / *-ema) (Jurišić 1944 [1992]: 127).

9.1.3. e-vrsta

Po e-vrsti sklanjaju se sve imenice ženskoga roda koje u Njd. imaju nastavak -a: *kr'ava, b'aba, sl'oga, vļ'xīna, gl'āva, pal'ēnta, sl'ama, m'ļxa* 'stara, onemoćala životinja', itd. Također, tako se sklanjaju i imenice muškoga roda koje u Njd. ne završavaju na konsonant

²⁴⁴ Vida Barac-Grum u sklonidbi imenica srednjega roda taj morfem u DLImn. u istočnogoranskome sustavu navodi kao jedini (1993: 179). U morfološkom odjeljku svoje monografije ne precizira na koji se govor analizirane morfološke značajke odnose, no svi podaci (poput zabilježenih, također jedinih nastavaka -om/-em u Ijd. imenica m. i s. r., str. 174, 179) ukazuju na to da se termin *istočni kajkavski govori* u tome djelu odnosi na govor Lukovdola.

(*d'eda, t'ata, Švāba*), zbirne imenice tipa *br'ača, d'eca, st'oka, m'ārva* te singularia (*r'odbina* (Os) || *rodb'ina* (Sm, Lu) i pluralia tantum poput *x'l'ače* (Sm, Lu) || *l'ače* (Os), *oč'āle* 'naočale', *p'omije* 'napoj za svinje', *f'ērije* i dr. Uz brojne novije izvedenice (*ileg'āla, socij'āla* 'socijalna pomoć', *seļ'ačina*) i primljenice (*t'ōrta, šn'āla*), u *e*-vrstu ušle su, dakle, imenice nekadašnje glavne promjene imenica ženskoga roda (*a-/ja*-osnova), neke imenice koje su polazno bile dijelom *v*-promjene²⁴⁵ (*sv'ekŕva* (Os) || *svek'ŕva* (Sm, Lu), *c'ērkvā*, fitonimi tipa *b'ukva, m'ŕkva*) te imenica *m'ati* iz nekadašnje *r*-promjene.

Nastavci su za sklonidbu imenica *e*-vrste u svima trima govorima (Os, Sm, Lu) sljedeći:

jednina	množina
N - <i>a</i>	N - <i>e</i>
G - <i>e</i>	G - $\emptyset$
D - <i>e</i>	D - <i>am</i> / - <i>ami</i>
A - <i>o</i>	A - <i>e</i>
V - <i>a</i> / - <i>o</i> / - <i>e</i>	V - <i>e</i>
L - <i>e</i>	L - <i>am</i> / - <i>ami</i> / - <i>a</i>
I - <i>o</i>	I - <i>ami</i>

Genitiv jednine ima nastavak *-e* iz stare palatalne sklonidbe (< *-*e*): *m'ame, v'ode* (Os, Lu) || *vod'ē* (Sm), *sl'ame, tr'āve, r'ace, br'āne, fam'ēlije, d'ūše, s'ūše, iše* (Os) || *x'iše* (Sm, Lu), *J'āne, v'ājde*²⁴⁶. Dativ i lokativ jednine imaju nastavak *-e* kao odraz jata iz ishodišnoga morfema *-*ě* stare nepalatalne sklonidbe: Djd. *k m'aše, p'aprike* (Os) || *papr'ike* (Sm, Lu), *s'estre*; Ljd. *gl'āve, c'ērkvē, r'ōke, št'ērnie, sl'ive, z'emļe, v'ode, R'ēke, šk'ōle, po šp'āge, na z'ābave*. Vokativ je u najvećem broju imenica morfološki jednak nominativu, osim u situacijama obraćanja govorniku s dozom afektivnoga naboja: *d'ūšo, M'arice*. Fonološkom mijenom *q > *o* polazišni je morfem *-*q* u akuzativu jednine u svima govorima dao nastavak *-o*: *d'ūšo, štrig'āvko* (Os) || *štrig'āfko* (Sm, Lu), *ž'eno, k'ōžo, ot'āvo, kr'avo, tr'āvo, n'ogo, c'esto, m'āčko, b'ukvo, š'umo, Pleš'ivico* (Os) || *Pl'ešivico* (Sm). Imenice u Ijd. također imaju nastavak

²⁴⁵ Od ostalih imenica koje su polazno pripadale *v*-promjeni u građi su potvrđene sljedeće: imenice *l'ūbav* (Os) || *l'ūbaf* (Sm, Lu) i *k'ŕv* (Os) || *k'ŕf* (Sm, Lu) prešle su danas u *i*-vrstu, a imenica *pr'ēļub* (Os) || *pr'ēļup* (Sm, Lu) u *a*-vrstu. U značenju 'tikva, bundeva' (< *tyky) u mjesnim govorima Osojnika, Smišljaka i Lukovdola koristi se fitonim *b'uča* za sve vrste toga ploda.

²⁴⁶ U fraz. *N'ŕ v'ājde* u značenju 'Nema koristi'.

-o, prema starijem ϱ (< *o $\dot{i}\varrho$)²⁴⁷: *gl'āvo, m'uko, pj'esmo, kr'avo, j'agodo, bud'alo, r'ūško, c'epiko* (Os) || *cep'iko* (Sm, Lu).

NAV množine ujednačeni su i imaju nastavak -e prema mekim osnovama: *ž'ene, j'abuke, c'ure, d'aske, b'ale, b'abe, r'ōke, d'ūše, k'oze, spl'ačine, j'etjve* (Os) || *jet'jve* (Sm, Lu), *bes'ēde* (Lu), *'ovce* (Os) || *'ofce* (Sm, Lu), *m'atere*. U genitivu dolazi stari nulti nastavak (-Ø) *a-* i *ja-* osnova, dok drugi nastavci nisu potvrđeni: *ž'ēn* (< *žen̄), *d'ūš* (< *duš̄), *r'ōk, sl'tv* (Os) || *sl'tf* (Sm, Lu), *r'ūšək* (Os, Sm) || *r'ūšak* (Lu), *v'ūr, šk'ātul, n'tv* (Os) || *n'tf* (Sm, Lu), *c'ūr, b'anak, m'inut* (Os) || *min'ūt* (Sm, Lu), *kr'āv* (Os) || *kr'āf* (Sm, Lu), *zv'ēzd* (Os) || *zv'ēst* (Sm, Lu), *l'ōpt*.

U ishodišnome sustavu gramatički morfemi u DLImn. imenica *a-* i *ja-*osnova nisu bili ujednačeni – u objema deklinacijama dolazili su sljedeći nastavci: Dmn. *-am̄, Lmn. *-ah̄v, Imn. *-ami. Imenice ženskoga roda *e-*vrste u analiziranim su govorima u DLImn. dobrim dijelom naslijedile ishodišni inventar i distribuciju nastavaka. Dmn. u svima trima govorima najčešće ima stari nastavak -am koji rijetko alternira s -ami: *t'icam* (Os) || *tic'ami* (Sm, Lu), *m'āčkam, kr'avam, ž'enam, c'uram*. Lokativ množine preuzeo je uglavnom instrumentalni nastavak -ami, no u tome je padežu, osim toga, u nekih imenica zabilježen i stari nastavak -a (< *-ah̄v) te, rjeđe, dativni -am: Lmn. *o ž'enami* (Os) || *žen'ami* (Sm, Lu), *pri kr'avam* || *kr'avami, št'alami* || *št'ala, po z'ābava, po l'ivada, na gr'ēda, na vl'ačica* (Os) || *na vlač'ica* (Sm), *po r'oka*. Nastavak -a u Lmn. ne dolazi kada ispred imenice stoji atribut: *po v'rtne mi z'ābavami, po diš'ēčemi l'ivadami* (Os) || *liv'adami* (Sm, Lu). U slučaju instrumentala jednine, u odnosu na ishodišni sustav, nema značajnijih razlika – Imn: *ž'enami* (Os) || *žen'ami* (Sm, Lu), *r'okami* (Os) || *rok'ami* (Sm, Lu), *s j'abukami, kr'avami, gl'āvami, c'urami, b'abami*. Nastavak -ama iz nekadašnje dvojine glavne promjene imenica ženskoga roda u DLImn. u govoru Os i Sm nije potvrđen. Potvrđen je, međutim, vrlo rijetko u LImn. u govoru Lukovdola (u govornika mlađe životne dobi), no ni s približnom učestalošću poput nastavka -ima u DLImn. imenica srednjega roda, stoga nije ni upisan u tablicu nastavaka imenica *e-*vrste. Imenica ženskoga roda *s'āni* 'saonice', potvrđena u svima govorima, nesklonjiva je *pluralia tantum*.

Ovoj je sklonidbi pripojena i promjena imenice *d'eca*: NV *d'eca*, GDL *d'ece* (Os) || *dec'ē* (Sm, Lu), A *d'eco*, I *d'eco* (Os) || *dec'ō* (Sm, Lu).

Imenica *m'ati* sklanja se prema *e-*sklonidbi, osim u NAVjd. gdje dolazi nulti morfem. Nulti je morfem u NVjd. kontinuanta starijega stanja (< *-Ø), odnosno preslika ishodišne

²⁴⁷ Opreka između Ajd. i Ijd. u nekim se kajkavskim govorima izražava prozodijski – prema OKA, naime, u Ijd. u osnovi imenica ženskoga roda *e-*vrste stoji cirkumfleks: Ijd. *krāvo* – Ajd. *krāvo* (usp. Lončarić 1996: 102). U mjesnim je govorima Os, Sm i Lu ta opreka utrnuta.

distribucije nastavaka u *r*-promjeni, dok u Ajd. stoji na mjestu slaboga poluglasa, utrnuta koncem opsl. razdoblja²⁴⁸: *m'ater* < *materь. U ostatku paradigme ova je imenica poprimila nastavke imenica *e*-vrste: GDLjd. *m'atere*, Ijd. *m'ater(j)o*, NAVmn. *m'atere*, Gmn. *m'ater*, Dmn. *m'ateram*, LImn. *m'aterami*. U ovima je padežima jednine i množine zadržan nerelacijski morfem *-er-* kao reliktni nekadašnje konsonantske *r*-sklonidbe.

Uz brojeve 2, 3, 4 imenice dolaze u obliku koji je na sinkronijskoj razini morfološki jednak nominativu množine: *dv'ē c'ure*, *tr'ī 'iše* (Os), *č'etri* (Os) || *čet'iri* (Sm, Lu) *r'ūške*. Dubinski je zapravo riječ o reliktnu dvojine, odnosno o ekavskoj supstituenti ishodišnoga gramatičkoga morfema u NAV dvojine nepalatalne promjene (*-*ě*). Uz broj 5 i ostale veće brojeve imenice dolaze u Gmn. *p'ēt b'āb* (Os), *š'ēst ov'āc* (Sm), *s'edam kr'āf* (Lu).

Nekadašnje morfemske opozicije koje su upućivale na razliku između palatalne i nepalatalne osnove glavne promjene imenica ženskoga roda (npr. Gjd. *ženy : *duše) u analiziranim su mjesnim igk. govorima utrnute odabirom gramatičkih morfema tvrde, nepalatalne u DVLJjd. (DLjd. *-e* < *-*ě*, Vjd. *-o* < *-*o*, Ijd. *-o* < *-*ojə*) te gramatičkih morfema meke promjene u Gjd. i NAVmn. (*-e* < *-*ę*).

9.1.4. *i*-vrsta

U *i*-vrstu ulaze imenice ženskoga roda koje u Njd. završavaju na konsonant²⁴⁹: *sm'jt*, *k'okoš* (Os) || *kok'ōš* (Sm, Lu), *n'ōč*, *m'āst*, *k'ōst*, *p'amet*, *m'ilost*, *sl'abost*, *sv'etlost*, i dr. U tu su vrstu ušle imenice ženskoga roda nekadašnje *i*-promjene, imenice *k'ṽ* (Os) || *k'ṽf* (Sm, Lu), *l'ūbav* (Os) || *l'ūbaf* (Sm, Lu) koje su bile dijelom *v*-promjene te imenica *č'ṽ* iz polazne konsonantske *r*-promjene. Imenica *b'ṽl* u značenju duševne boli sklanja se također po ovoj paradigmi. Budući da su nastavci u sklonidbi imenica *i*-vrste u svima govorima uglavnom ujednačeni, njihov se pregled donosi zajedno i validan je za sve analizirane govore. Razlika je potvrđena u DLImn. u govoru Lukovdola gdje je zabilježen inovacijski morfem *-ima*. Nastavci su u imenica *i*-vrste u igk. govorima, stoga, sljedeći:

²⁴⁸ Usp. Lukežić 2012: 63.

²⁴⁹ Marković je 2007. napravio reviziju dotadašnjih poimanja brojnosti i frekventnosti hrvatskih imenica *i*-vrste. Nakon minuciozna pregleda hrvatskih gramatika, jezičnih priručnika, *Hrvatskoga čestotnoga rječnika* (1999.) i dostupnih mu korpusa Marković dolazi do okvirnoga broja imenica *i*-vrste: 5000-5500. U tome skupu imenice *i*-vrste prema tvorbenom se modelu dijele na tri skupine: 1. imenice tvorene sufiksom *-ost*, najčešće apstraktna značenja; 2. imenice tvorene sufiksom *-ad* koje se najčešće dodaju na osnovu sa semantikom 'mlado biće'; 3. neizvedene imenice kojih je najmanje, njih 250-ak, i čija je sklonidba 'nepredvidiva'. U zadnju skupinu ulaze imenice tipa *smrt*, *pamet*, dvorodne imenice tipa *bol*, ali i neke koje su ipak izvedene, prefigirane: *nemoć*, *ponoć*, ili složene: *bjelokost*, *visoravan*.

jednina	množina
N -∅	N -i
G -i	G -i / -∅
D -i	D -i / -ami / -am / -em / - ima (Lu) ²⁵⁰
A -∅	A -i
V -i / -∅	V -i
L -i	L -i / -ami / -am / -a / - ima (Lu)
I -i / -jo / -o	I -i / -ami / -am / -mi / - ima (Lu)

Nominativ i akuzativ jednine ovih imenica ženskoga roda završava nultim nastavkom koji u toj poziciji stoji na mjestu slaboga poluglasa, izgubljena koncem opsl. razdoblja²⁵¹: *k'okoš* (Os) || *kok'ōš* (Sm, Lu), *k'ōst*, *m'āst*, *m'ūdrost*, *č'ēr*²⁵², *v'ečer*, *t'elad* (Os) || *t'elat* (Sm, Lu), *r'āvan* (Os, Sm) || *r'āvan* (Lu)²⁵³, *p'amet*, *kl'ōp*²⁵⁴, *j'esen*, *p'ēč*, *r'ēč*, *stv'ār*, *b'ōl* 'duševna bol'. Ishodišno je u Vjd. imenica *i*-promjene (u obama rodovima) dolazio relacijski morfem *-i, no kako su u igk. govorima posebni gramatički morfemi za vokativ uglavnom izgubljeni te preuzeti morfemi nominativa jednine suvremeni morfem -∅ u ovih je imenica u Vjd. također preuzet od Njd. te, stoga, podrijetlom od poluglasa. Drugi morfem -i kontinuirano ishodišni morfem vokativa jednine: *č'ēri*, *k'okoši*.

Kosi su padeži genitiva, dativa i lokativa jednine također ujednačeni u nastavku -i, kontinuantom ishodišnoga nastavka u DLImn. *-i: Gjd. *p'ameti*, *s'oli*, *t'eladi*, *k'okoši*, *ž'učī*; Dj. *č'ēri*, *m'asti*, *p'eči*; Ljd. *ispovedi*, *s'āvesti*, *k'osti*, *kl'ōpi*, *na stv'āri*, *v j'eseni* (Os) || *v jes'eni* (Sm, Lu), *p'o noči* (Os) || *po n'ōči* (Lu) || *po noč'ī* (Sm); u Ijd. dolaze nastavci -i i -jo: *m'aščo* (Os) || *mašč'ō* (Sm, Lu), *č'erjo* (Os) || *čerj'ō* (Sm, Lu), *b'oleščo*, *p'ameti*, *p'amečo*, *s'āvesti*. Nastavak -jo podrijetlom je iz Ijd. stare *i*-sklonidbe imenica ženskoga roda, dok je nastavak -i, prema Ivšiću, noviji: "(...) oblik kao *kosti* za instr. sg. je generaliziran lik (uspor. indekl. *ljubi*, indekl. *nebi*, *na nebi*)" (1970: 196).

²⁵⁰ O učestalosti primjene ovoga nastavka te zabilježenim potvrdama više u nastavku teksta.

²⁵¹ Usp. Lukežić 2012: 63.

²⁵² Ova imenica u NAVjd. može glasiti i *č'ī*. U Vjd. u svima je igk. govorima potvrđen i oblik *č'erko*, no bez pretpostavljenoga oblika nominativa jednine *čerka koji bi kao takav pripadao *e*-vrsti kojoj je i svojstven nastavak -o u Vjd. Zbog toga se radi vjerojatno o preuzimanju toga vokativnoga oblika iz drugoga sustava te prilagođavanju fonološkim uzusima igk. govora (fonem *č*).

²⁵³ Poimeničeni pridjev u značenju 'okolica, široki prostor': *D'īšalo je po s'e r'avni* (Os).

²⁵⁴ Imenica u značenju 'klupa' može se sklanjati i kao imenica *e*-vrste: *kl'ūpa*, Gjd. *kl'ūpe*. Isto je i kod imenica *str'ān*, Gjd. *str'āni* – *str'āna*, Gjd. *str'āne*, *p'otkov* (Os) || *p'otkof* (Sm) – *p'otkova*, *p'osteļ* – *p'osteļa*.

NAVmn. kontinuiraju stare oblike s nastavkom *-i*: *k'osti*, *b'olesti*, *č'ēri*, *r'ēči*, *z'apovedi*. Genitiv množine većinom ima nastavak *-i*: *k'osti* (Os, Lu) || *kost'ī* (Sm), *č'ēri*, *b'olesti*. Imenica u značenju *kokoš* ima u Gmn. nulti nastavak: *k'okoš* (Os) || *kok'ōš* (Sm, Lu). Osim toga, u Lukovdolu je zabilježen i oblik *kok'ōši* Gmn. U DLI mn. potvrđeno je nekoliko nastavaka, pri čemu nije utvrđen kriterij njihove distribucije – Dmn. *č'eram*, *k'okošam*, *k'osti*, *p'eči*, *p'ečima* (Lu); Lmn. *k'osti*, *č'era* || *č'erami* (Os) || *čer'ami* (Sm, Lu); Imn. *k'osti* (Os) || *kostm'ī* (Sm) || *kost'ima* (Lu), *l'āži*, *č'erami* (Os) || *čer'ami* (Sm, Lu). Nastavak *-i* u ova je tri množinska padeža najčešći, a ostala dva nastavka preuzeta iz starih *a-* / *ja-* osnova (*-ami*, *-am*) često se pojavljuju dubletno (DLImn. *č'eram* / *č'erami* || *čer'ami*, *k'okošam* / *k'okošami* || *kokoš'ami*), no s tendencijom prevladavanja nastavka *-ami*. Nastavak *-a* (< *-ahъ) također je preuzet iz *a-* / *ja-* osnova, s ispadanjem dočetnoga *x*. Nastavak *-mi* u Imn. kontinuiraju stari gramatički morfem ishodišne *i*-promjene (*< -ьmi) u kojoj je u Imn. dolazio i u imenica ženskoga i u imenica muškoga roda. Sinkretizam DLImn. u nastavku *-ima* (izvorno dualni) potvrđen je, kako je razvidno iz prethodnih primjera, samo u govoru Lukovdola, no, iako u svih govornika, ipak s malim brojem potvrda. Nastavak *-em* u Dmn. potvrđen je u primjeru *l'ūdēm* (Os) || *lud'ēm* (Sm).

Imenica *'oči* u mjesnim se govorima Sm i Lu sklanja kao imenica ženskoga roda u množini koja je dijelom *i*-promjene. U mjesnome govoru Osojnika ova je imenica nedeklinabilna (NGDAVLImn. *'oči*). Obrazac je sklonidbe ove imenice u govorima Smišljaka i Lukovdola:

N *'oči*

G *'oči*

D *'oči* (Sm) || *oč'īma* (Lu)

A *'oči*

V *'oči*

L *'oči* (Sm) || *'oči* / *oč'ē* / *oč'īma* (Lu)

I *očm'ī*

Uz brojeve 2, 3, 4 imenice dolaze u obliku koji je na sinkronijskoj razini oblikom jednak nominativu množine: *dv'ē* - *tr'ī* *r'ēči*, *č'etri* (Os) || *čet'iri* (Sm, Lu) *č'ēri*. U ishodišnome je sustavu *i*-promjena obaju rodova u NAV dvojine imala nastavak *-i*, što će reći da su ovi oblici relikti nekadašnje distribucije nastavaka prema broju. Uz broj 5 i ostale veće brojeve imenice dolaze u Gmn.: *p'ēt k'okoš* (Os) || *kok'ōš* (Sm, Lu), *d'evet n'oči*.

9.1.5. Morfonološke alternacije u imenica

U ovome će se poglavlju opisati one fonološke alternacije koje se tradicionalno nazivlju glasovnim promjenama. Riječ je najvećma o glasovnim promjenama palatalizacije, sibilizacije i jotacije. Alternacije poput, primjerice, suglasničkih alternacija u dočetnome položaju (Sm, Lu: *vr'āk* Njd. prema Dj. *vr'āgu*) razlika između palatalnih i nepalatalnih nastavaka u mjesnome govoru Lukovdola, ili naglasne alternacije u svima analiziranim govorima (npr. *l'ēd*, Gjd. *l'eda*) obrađene su u prethodnim fonološkim poglavljima te u narednim poglavljima posvećenima naglasnim tipovima promjenjivih vrsta riječi.

Praslavensko je razdoblje obilježila prva palatalizacija velara koja je rezultirala palatalima *č, ž, š*, dok su u općeslavenskome razdoblju djelovale druga i progresivna treća.²⁵⁵ Rezultat su druge i treće palatalizacije današnji sibilanti *c, z, s*. Rezimirajući sudbinu i rezultate ovih triju glasovnih promjena Iva Lukežić opisuje njihove prežitke na sljedeći način:

“Dvije palatalizacije kakve su u 20. st. mogu se ovako opisati: palatalizacija je promjena pri kojoj suglasnici *k, g, h* poprimaju alofonske likove *č, ž, š* ispred nastavka *-e* u Vjd. m. r. i ispred prezentskih nastavaka koji počinju s *-e*; sibilizacija je promjena pri kojoj suglasnici *k, g, h* poprimaju alofonske likove *c, z, s* ispred nastavka *-i* u D L jd. ž. r., N mn. m. r. i 2. l. jd. imperativa, te ispred nastavaka koji počinju s *-i* u množinskim padežima 1. sklonidbene vrste, u 2. l. mn. imperativa, te u oblicima imperfekta” (Lukežić 2012: 191, bilj. 222).

Na sinkronijskoj razini palatalizacija je, prema tome, u mjesnim igk. govorima potvrđena u objema ovdje navedenim kategorijama (za provođenje palatalizacije u prezentu usp. poglavlje 9.6.2.): Vjd. *B'ože, č'oveče*. Za promjenu $x > š$ u Vjd. imenica muškoga roda u građi nisu pronađene potvrde. U imenicama *str'īčē* i *t'ēčē* provedena je promjena $c > č$.

U množini imenica muškoga roda sibilizacija se ne provodi: NVmn. *v'ūki, obl'āki, seļ'āki, Vl'axi, p'auki, m'ēxi, vojn'īki, br'ēgi, ocv'īrki, vrš'n'āki, poznan'īki, bed'āki, divļ'āki, b'ubregi, j'astuki, vr'āgi, ž'āki, p'uxi, or'exi* (Sm, Lu), *tež'āki, gr'ēxi*; Lmn. u govoru Os: *pri rož'āki, na j'eziki, n'āsļedniki*. Budući da u DLjd. imenica ženskoga roda *e*-vrste u svima govorima dolazi nastavak *-e*, izostali su uvjeti za provođenje sibilizacije.

---

²⁵⁵ Spoznaje o vremenu djelovanja, kronologiji te rezultatima ovih glasovnih promjena preuzete su iz Holzer 2011. te Lukežić 2012. S obzirom da Holzerov kronološki pregled glasovnih mijena od praslavenskoga do hrvatskoga kreće od početaka poslijepraslavenske epohe – prva je palatalizacija velara u tome pregledu izostala, budući da autor njeno djelovanje smješta prije 600. godine, odnosno u praslavensko doba.

Od triju dijakronijskih jotacija, u mjesnim igk. govorima izostaje treća²⁵⁶. Uz postojeće palatale *č, *š i *ž koji su prvom jotacijom dobili status fonema, ovom je glasovnom promjenom općeslavenski sustav obogaćen s pet novih fonema: *t *d, *r, *l i *n. Odrazi ovih jedinica u igk. govorima opisani u fonološkim opisima odabranih govora. U svima mjesnim govorima na temelju izlučenih primjera razvidni su odrazi i druge, starojezične jotacije, provedene nakon utrnuća poluglasa u slabom položaju (usp. Matasović 2008: 162, Holzer 2011: 85, Lukežić 2012: 196–199) – provedena je, dakle, druga jotacija dentala (*br'ača, l'šče, r'ožak* (Os) || *rož'āk* (Sm, Lu), *gr'ōže*), sonanata *l* i *n* (*z'ēle, ves'ēle, gr'āne, im'āne*) te labijala *p, b, m* i labiodentala *v* (*k'apla, sn'ōple, gr'ōbje, g'īmje, zdr'āvje*). Druga jotacija sibilanata nije potvrđena.

Dočetni konsonant osnove u dijelu imenica ženskoga roda *i*-vrste u Ijd. alternira s *j*: *m'aščo* (Os) || *mašč'ō* (Sm, Lu), *b'oleščo, k'oščo* (Os) || *košč'ō* (Sm, Lu), *p'amečo, s'oło*.

Dolazi do asimilacije po zvučnosti: *r'ōbəc* (Os, Sm) || *r'ōbac* (Lu) – *r'ōpci, vr'ābəc* (Os, Sm) || *vr'ābac* (Lu) – *vr'āpci*, a u kosim padežima jednine²⁵⁷, osim asimilacije i do ispadanja poluglasa, odnosno u govoru Lukovdola do ispadanja nepostojanog *a*: NAV *vr'ābəc* (Os, Sm) || *vr'ābac* (Lu), *vr'āpc-*; *x'ǫbət* (Os, Sm) || *x'ǫbat* (Lu), *h'ǫpt-*; *lažl'ivəc* (Sm, Os) || *lažl'ivac* (Lu), *lažl'ifc-* (Sm, Lu) || *lažl'ivc-* (Os); *m'ozək* (Os, Sm) || *m'ozak* (Lu), *m'ozg-*; *c'ukər* (Os, Sm) || *c'ukar* (Lu), *c'ukr-*; *k'otəc* (Os, Sm) || *k'otac* (Lu), *k'oc-*; *c'ūcək* (Os, Sm) || *c'ūcak* (Lu), *c'ūck-*; *k'oləc* (Os, Sm) || *k'olac* (Lu), *k'olc-*; *k'ebər* (Os, Sm) || *k'ebar* (Lu) 'hrušt', *k'eb-*; *'ogān* (Os, Sm) || *'ogañ* (Lu), *'ogñ-*; *p'ēsək* (Os, Sm) || *p'ēsak* (Lu), *p'ēs-*; *č'čək* (Os, Sm) || *č'čak* (Lu), *č'čck-*; *m'ūčək* (Os, Sm) || *m'ūčak* (Lu) 'mućak', *m'ūčck-*; *pond'ēlak* (Os, Sm) || *pond'ēlak* (Lu), *pond'ēlk-*. U kosim padežima u svima govorima ispada i vokal *e* u riječima stranoga porijekla poput *k'ufer*, Gjd. *k'ufra* (< njem. *Koffer*) te *e* podrijetlom od poluglasa u primjeru *b'ōgec, b'ōkc-*.

Asimilacija po mjestu tvorbe provodi se kada nakon prijedloga *s* dolazi palatal: *š č'eri* Imn., *š č'obanu* (Os, Sm) || *š č'obanom* (Lu).

²⁵⁶ Najnovije je jotovanje potvrđeno samo u imenici *č'edən* (Os, Sm) || *č'edan* (Lu) 'tjedan'.

²⁵⁷ I u Ajd. u imenica koje znače živo.

9.1.6. Naglasak imenica u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola²⁵⁸

9.1.6.1. Uvodne napomene

Kao što je razvidno iz prethodnih poglavlja, mjesni govori Smišljaka i Lukovdola te ostali govori druge i treće igk. skupine akcenatski se razlikuju od prve skupine govora čiji je reprezentant ovdje obrađeni govor Osojnika u kojem je opserviran i opisan visoki stupanj pomaka siline. Prema raščlambi Ive Lukežić u mjesnome govoru Osojnika pomak siline došao je do predzadnje razvojne faze (2012: 220), stoga su prema tome modelu u mjesnome govoru Osojnika potvrđeni sljedeći likovi koji odražavaju faze pomaka: a) *gl'āva* (< *glāvā*), *gl'āve* Gjd. (< *glāvē*) b) *n'oga* (< *nogā*), *n'oge* Gjd. (< *nogē*), c) *p'ētak* (< *pētāk*), d) *gosp'odar* (< *gospodār*), e) *n'āčelnik* (< *nāčēlnik*), f) *gov'ēdina*, *peč'ūrka*. Prema ovim primjerima, prema primjerima navedenima u poglavlju 5.3.1. te prema analizi provedenoj u fonološkome opisu govora Osojnika – naglasak je u ovome punktu (i ostalim govorima prve skupine) dosljedno pomaknut s ultime (otvorene i zatvorene) na prethodnu kračinu i dužinu. Kratki je naglasak pomaknut i s medijalnog sloga (*k'obila*, *n'edeļa*). Prema tome, u svima imenicama u mjesnome govoru Osojnika naglasak ima stalno mjesto na osnovi te je takva građa neprikladna za analizu naglasnih tipova. Prijenosom siline na prethodno kratki i dugi slog ne javljaju se nove akcenatske jedinice, odnosno uzlazni akcenti: *n'oga* [*nōga*], *gl'āva* [*glāvā*]. Takva naglasna evolutivnost (koju valja razlikovati od naglasne inovativnosti, a koja rezultira uvođenjem u sustav dvaju novih naglasaka uzlazne intonacije, usp. i bilj. 181) razlogom je izostavljanja akcenatske građe mjesnoga govora Osojnika iz daljnje analize naglasnih tipova imenica²⁵⁹.

Mjesnim govorima druge i treće igk. skupine takva akcenatska evolutivnost nije svojstvena već su, naprotiv, evidentirani neki vrlo arhaični fonološki likovi. Akcenatski opis unutar tradicionalne strukture fonološkoga opisa podrazumijeva, međutim, uglavnom vrstu i mjesto naglasaka s obzirom na slog pa se unutar opisa distribucije akcenti segmentiraju s obzirom na to dolaze li u inicijalnome, medijalnome ili finalnome slogu. Takvim opisom nisu obuhvaćene akcenatske mijene u svim padežima paradigama jednine i množine, odnosno time

²⁵⁸ Preliminarnim je istraživanjem potvrđen isti akcenatski sustav među svima govorima druge igk. skupine te među svima govorima treće skupine (usp. poglavlja 5.3.2. i 5.3.3.). Budući da je ispitivanje naglasnih paradigmi provedeno Upitnikom U2, odnosno u odabranim punktovima reprezentantima, ovdje analizirani naglasni tipovi imenica odnose se na mjesne govore Smišljaka i Lukovdola, premda je iz poglavlja 5.3.2. i 5.3.3. razvidno da je ovaj opis uglavnom mjerodavan i za ostale govore druge i treće igk. skupine.

²⁵⁹ Podsjetimo, takvi evolutivni naglasni procesi koji tendiraju inovacijama u odnosu na ishodišni sustav značajkom su i govora kontinentalnoga poddijalekta čakavskog ikavsko-ekavskog dijalekta (Lukežić 1990: 111).

se ne može dobiti uvid u akcenatski tip pojedine imenice. Prema određenju Sanje Zubčić, akcenatski tip “označava akcenatski model u koji ulaze različite riječi istih akcenatskih svojstava, pa tako riječ *brät* ulazi u prvi akcenatski tip zajedno s imenicama tipa *pùpak*, *medvìd / medvèd*, *krùh*, *gràh* i sl.” (Zubčić 2006: 46). Ako bi se kao kriterij akcenatske klasifikacije uzeo slog, tada imenice *pùpak* i *medvìd / medvèd* ne bi bile dijelom jedne skupine, budući da jedna ima naglasak na inicijalnome, a druga na finalnome slogu. Kako je već rečeno – analizom akcentuacije druge i treće igk. skupine uočeno je da neke imenice kroz sklonidbenu paradigmu mijenjaju vrstu i mjesto naglasaka, odnosno mjesto naglasaka alternira između osnove i nastavka dok neke, s druge strane, kroz cijelu paradigmu imaju isti naglasak na istome mjestu osnove ili na kojemu drugomu mjestu unutar osnove, premda i jedne i druge, primjerice u Njd. imaju kratak naglasak na istome vokalu osnove i sastoje se od istoga broja slogova: Njd. *br'at - v'ol*, Gmn. *br'atof - vol'ōf*. U naglasnoj tipologiji funkcionalnima su se stoga pokazali osnova i nastavak, dok je slog irelevantan.

U nastavku teksta dat će se prikaz naglasnih tipova imenica u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola. Kao polazište ove obradbe uzimaju se naglasni tipovi u praslavenskome i općeslavenskome jeziku, odnosno Stangova klasifikacija naglasnih tipova²⁶⁰ (1965.), prihvaćena i u brojnim drugim, recentnim akcentološkim radovima. Prema toj su se klasifikaciji imenice polazno dijelile u tri naglasne paradigme.

---

²⁶⁰ Uz tri postojeće, općeprihvaćene polazne naglasne paradigme, sljedbenici Moskovske akcentološke škole pretpostavljaju postojanje i 'miješane', naglasne paradigme *d* čije odraze u hrvatskome jeziku pronalaze u mjesnome govoru Suska, na temelju opisa objavljena u *Hrvatskome dijalektološke zborniku* 1, 1956. Naglasnu paradigmu *d*, prema tome učenju, karakterizira cirkumfleks u osnovi jednosložnih imenica muškoga roda te naglasak na nastavku u kosim padežima. U novijim je raspravama ta pretpostavka odbačena (Langston 2007, Vermeer 2001). Naime, Stangovi sljedbenici iznose nekoliko argumenta kojima opovrgavaju postojanje naglasne paradigme *d*: prije svega, u govoru Suska te govoru mjesta Sali na čijoj je građi također bilo isticano postojanje te paradigme ukinuta je opreka po intonaciji, odnosno akut u tim govorima nije više sastavnicom naglasnoga inventara, stoga je prema kritičarima moskovske škole u tim govorima teško utvrditi polazno stanje. Problematika postojanja sinkronijske naglasne paradigme *d* iznova je aktualizirana 2011. kada Shrager objavljuje opis naglasnih paradigmi jednosložnih imenica muškoga roda u govoru susačkih iseljenika u SAD-u. Shrager svoju tezu o postojanju sinkronijske paradigme *d* oprimjeruje na imenicama s istom vrstom i distribucijom naglasaka kakvu su Hamm-Hraste-Guberina zabilježili i 50-ak godina ranije. Nerijetko donosi iste primjere kao i Hamm i dr., no u odnosu na opis susačkoga govora iz 1956. donosi i nove primjere: *brîx*, *od briyà*. Međutim, prema građi donesenoj u tome članku, među petero ispitanika dolazilo je do razilaženja u potvrdama pa su tako potvrđeni primjeri poput Gjd. *vrâya* i *vrâya* < *vrâx* 'vrag' (2011: 215) i dr. Sama autorica na početku rada ističe da su ispitanici “prema prilikama stvarali 'mješavinu' standardnojezičnih i susačkih oblika pri deklinaciji imenica” (2011: 213–214, *prevela M.M.*). Zaključno – dosadašnja istraživanja np *d* provedena su u još uvijek malome broju punktova i istraživanje te akcenatske pojave zahtijeva daljnji rad u drugim punktovima, ne bi li se donijeli sigurniji zaključci. Sve navedeno razlogom je većinskoga odabira Stangove klasifikacije naglasnih paradigmi kao polazne pri obradbi suvremenih naglasnih tipova u govorima hrvatskoga jezika, pa tako i u mjesnim igk. govorima.

U naglasnu paradigmu *a* ulazile su imenice sa stalnim mjestom naglaska na vokalu osnove (**kórva*²⁶¹, *órkb 'rak', *koryto). Imenice ženskoga roda polazne *a*-vrste imale su kroz čitavu paradigmu akut na osnovi, osim u Gmn. gdje dolazi neocirkumfleks. Osim toga, u tu su paradigmu ulazile i one s dočetnim *-*ja* (tip *volja*) s neoakutom na vokalu osnove. Imenice muškoga i srednjega roda *o*-osnova također su imale akut u svim padežima paradigme, izuzev Gmn²⁶².

U imenica naglasne paradigme *b* naglasak je, kao rezultat Dyboova zakona²⁶³, stajao na prvome slogu nastavka ili u zadnjem slogu osnove: *ženä, **krövb*²⁶⁴, *krīdlö; *stolb* (> Ivšičevim zakonom *stòlb*), Gjd. *stolà*, *poltbnò (> metatezom likvida *plātnò*, usp. Mihaljević 2002: 183–184), Gjd. *plātnä*.

Naposljetku, u naglasnoj paradigmi *c* naglasak je alternirao između osnove i nastavka. Od posebnosti ovdje će se istaknuti imenice ženskoga roda *a*-osnova koje su u toj paradigmi imale naglašen vokal osnove u Ajd. i NAVmn. te imenice muškoga roda *o*-osnova kojima je bio naglašen vokal nastavka u Ljd.²⁶⁵ U oblicima sa silaznim naglaskom na prvome slogu taj je naglasak preskakao na proklitike. Određenje polaznih tipova preuzeto je iz Stang 1965, Derksen 2008. te iz recentnih akcentoloških rasprava Matē Kapovića (2010, 2011a, 2011b). O gubitku naglasne paradigme *b* u imenica *i*-vrste te uopće o sinkronijskim tipovima *i*-vrste u hrvatskome jeziku usp. i Kapović 2007.

U odnosu na prikazane ishodišne tipove, imenice se u govorima Smišljaka i Lukovdola s obzirom na mjesto naglaska dijele na tri skupine – imenice sa stalnim mjestom naglaska na osnovi, imenice sa stalnim mjestom naglaska na nastavku te imenice s alternirajućim mjestom naglaska između osnove i nastavka. Mjesto se naglaska u ovoj akcenatskoj tipologiji određuje morfološkim kategorijama osnove i nastavka, a slog je, kako

---

²⁶¹ Znakovlje za polazišne prozodeme preuzeto je iz Moguš 2010. te Lukežić 2012. Ako su polazni likovi, preuzeti iz drugih izvora, drugačijega znakovlja oni se u tome slučaju ujednačavaju prema ovdje prihvaćenome znakovlju. Najčešće je riječ o različitu bilježenju kratkoga naglaska nastaloga retrakcijom sa slaboga poluglasa tipa **bob̆* koji se u dijelu literature nazivlje kratkim neoakutom i bilježi kao *bòb̆*, a u dijelu kratkim naglaskom s bilježenjem *b̆b̆*. Osim toga, razlikuje se i bilježenje staroga akuta: *kórva u Moguš 2010. i Lukežić 2012. te **k̆rva* u Kapović 2008. Ovaj je princip primijenjen u cijelome radu.

²⁶² Polazna je definicija naglasne paradigme *a* postojanje akuta na korijenu u *svim* oblicima u praslavenskome (usp. Kapović 2010: 54). Neocirkumfleks u Gmn. rezultat je kasnijih procesa (otpadanje nenaglašenog slabog poluglasa te duljenje u slogu zatvorenom konsonantom) u razdoblju koje se naziva starohrvatskim (Lukežić 2012: 122–123).

²⁶³ Usp. Holzer 2011: 49, Matasović 2008: 211, Lukežić 2012: 21.

²⁶⁴ Naglasak je u Njd. na vokalu osnove, nakon pomaka s poluglasa. Pripadnost naglasnoj paradigmi *b* razvidna je iz akcenatskih likova ostalih padeža: *krovä*, *krovü*... (Stang 1965: 69–79).

²⁶⁵ Valja naglasiti da je u imenica muškoga roda *o*-osnova naglasak stajao na dočetku *-u*, preuzetome iz *u*-osnova, dok su oblici lokativa jednine s nastavcima *-*ě*/*i* imali naglašenu osnovu, usp. Kapović 2010: 89. Za detaljniju distribuciju naglasaka između osnove i nastavka u imenica koje su bile dijelom naglasne paradigme *c* usp. rekonstrukciju psl. paradigmi u Kapović 2010, 2011a i 2011b.

je već rečeno, irelevantan (usp. Zubčić 2006: 51). Skupina sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi te skupina s alternirajućim mjestom naglasaka između osnove i nastavka u govoru Smišljaka i Lukovdola dalje se dijele na hijerarhijski niže podtipove. Kao kriteriji daljnje podjele uzeta je vrsta, odnosno kvantiteta naglasaka pa se tako pojedini naglasni tipovi razlikuju prema tome imaju li, primjerice, u osnovi stalan kratki ili dugi naglasak. I u okvirima tih podtipova iskristalizirale su se grupacije u kojima, primjerice, kroz paradigmu naglasak mijenja kvantitetu, ali i mjesto unutar osnove (npr. tip *d'ēte – de'eta*).

Naglasni tip sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi odraz je psl. i opsl. naglasne paradigme *a*, no u nj su, zbog pomaka siline, ušle i imenice koje su polazno bile dijelom naglasnih paradigmi *b* i *c*. U naglasni tip sa stalnim mjestom naglasaka na nastavku u govoru Smišljaka ušla je samo zbirna imenica *smec'ē* kao odraz nekadašnjeg naglasaka na nastavku zbirnih imenica (usp. bilj. 139). Naglasni tip s alternirajućim mjestom naglasaka između osnove i nastavka odraz je naglasnih paradigmi *b* i *c* koje su se na sinkronijskoj razini u mjesnome govoru Smišljaka i Lukovdola ispreplele zbog retrakcijā naglasaka, ukidanja intonacije te težnje ka generalnome paradigmatškome ujednačavanju mjesta naglasaka. U nastavku prikazat će se sva tri naglasna tipa s pripadajućim im podtipovima na svim hijerarhijskim razinama, a akcenatske specifičnosti u sklonidbama imenica *l'ūdi*, *'oči* i sl. bit će zasebno analizirane.

9.1.6.2. Naglasni tip imenica sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi

Naglasni tip imenica sa stalnim mjestom naglasaka u osnovi u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola dijeli se na nekoliko podtipova. Primarna je podjela na podtipove prema kvantiteti naglasaka koji se u svim oblicima nalazi na osnovi, a sljedeća je dioba uzimala u obzir mijene kvantitete naglasaka unutar osnove koje su zahvatile samo neke padeže.

1. s istim naglaskom u svim oblicima na vokalu osnove

1.1. kratak naglasak na istom mjestu osnove u svim oblicima

a-vrsta, m.r.

	neživo		živo	
	jednina	množina	jednina	množina
N	<i>pr'ak</i>	<i>pr'agi</i>	<i>br'at</i>	<i>br'ati</i>

G	<i>pr'aga</i>	<i>pr'agof</i>	<i>br'ata</i>	<i>br'atof</i>
D	<i>pr'agu</i>	<i>pr'agem, pr'agum</i> (Sm) <i>pr'agom</i> (Lu)	<i>br'atu</i>	<i>br'atem, br'atum</i> (Sm) <i>br'atom</i> (Lu)
A	<i>pr'ak</i>	<i>pr'age</i>	<i>br'ata</i>	<i>br'ate</i>
V	<i>pr'ak</i>	<i>pr'agi</i>	<i>br'at</i>	<i>br'ati</i>
L	<i>pr'agu</i>	<i>pr'age</i>	<i>br'atu</i>	<i>br'ate</i>
I	<i>pr'agu</i> (Sm) <i>pr'agom</i> (Lu)	<i>pr'agi</i>	<i>br'atu</i> (Sm) <i>br'atom</i> (Lu)	<i>br'ati</i>

Osim u Gmn., izvorno se neocirkumfleks u kajkavštini javljao i u Ljd., te u LImn. (usp. Ivšić 1936 [2012]: 31). Analiziravši građu iz Bednje, Velike Rakovice i prigorskih govora (Rožićeva i Težakova građa), Kapović zaključuje da se, u slučaju Ljd. “u kajk. neocirkumfleks (odnosno analoška duljina nastavka *-*ū*) izvorno javljao samo kod imenica koje znače neživo” (2010: 59). Duljina lokativnoga nastavka *-u* u imenica np *a* preuzeta je iz np *c*. Ovdje analizirane imenice *br'at* i *pr'ak* ishodišno su bile dijelom naglasne paradigme *a*, no vidljivo je da akcenatska distinkcija živo : neživo u Ljd. u ovih imenica nije očuvana, odnosno da je neocirkumfleks u Ljd. i LImn. ili nestao analogijom prema ostalim padežima ili se u toj poziciji u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola nije ni razvio.

Istome akcenatskome tipu u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola pripadaju i sljedeće imenice: *b'at* 'bat', *br'atič*, *c'ukar* (Sm) || *c'ukar* (Lu), 'šečer', *č'esən* (Sm) || *č'esən* (Lu) 'češnjak', *č'lenək* (Sm) || *č'lenək* (Lu) 'gležanj', *d'ever* 'djever', *dr'ač*, *dr'ek*, *fačuk*, *f'iclek* 'komadić', *g'anək* (Sm) 'vanjski hodnik', *gr'op*, *g'uščer*, *x'rbat* (Sm) || *x'rbat* (Lu), *kl'ošč* 'krpelj', *kompl'et*, *kr'aj*, *kred'enc* 'kuhinjski ormar', *kr'of*, *l'uk*, *m'iš*, *p'as* 'pas', *parad'ajs*, *pl'ac*, *pl'uk* 'plug', *p'ux*, *r'ak*, *r'ešt* 'zatvor', *sp'olək* (Sm) || *sp'olək* (Lu) 'nasljedstvo', *š'ajar* 'sjenik', *š'ank*, *š'lifer* 'navlaka za pokrivač', *št'akor*, *t'epih*, *t'ič* 'jastreb', *tr'enci* 'sukana kaša, pl.t.', *tr'op* 'kom', *t'umplek* 'tupavko', *vn'uk*, *v'rt*, *z'et*.

Osim imenica koje su ishodišno pripadale np *a* (*brat*, *miš*, itd.), u ovaj su sinkronijski naglasni tip ušle i imenice koje su ishodišno bile dijelom naglasne paradigme *b* (poput *kr'of*) te naglasne paradigme *c* (*l'atak* 'lakat').

e-vrsta

	jednina	množina
N	<i>kr'unica</i>	<i>kr'unice</i>
G	<i>kr'unice</i>	<i>kr'unic</i>
D	<i>kr'unice</i>	<i>kr'unicam</i>
A	<i>kr'unico</i>	<i>kr'unice</i>
V	<i>kr'unica</i>	<i>kr'unice</i>
L	<i>kr'unice</i>	<i>kr'unicami</i> <i>kr'unica</i>
I	<i>kr'unico</i>	<i>kr'unicami</i>

Ovome akcenatskome tipu pripadaju i sljedeće imenice *e*-vrste: *k'elnerica*, *l'aloka* 'donja čeljust', *lop'atica*, *r'alica*, *š'ixta* 'smjena', *vj'everica*, *z'idańica* (Sm) || *z'idanica* (Lu) 'podrum', *ž'igarica* 'jetra'.

Imenice današnje *e*-vrste polazno su bile dijelom više sklonidaba, usp. poglavlje 9.1.1. S obzirom da je *a-/ja-* deklinacija ženskoga roda bila glavna, akcentološkom terminologijom u današnjim opisima naglasnih tipova govori se o naglasku *a*-osnova, iako toj skupini pripadaju imenice koje su izvorno pripadale drugim, tzv. sporednim deklinacijama (*svekrva* < *svekry, *bukva* < *buky itd., usp. Kapović 2011b: 151–152). U polaznu naglasnu paradigmu *a* ulazile su tako imenice ženskoga roda sa stalnim akutom u osnovi, osim u Gmn. gdje se javlja neocirkumfleks. U kajkavštini je u tih imenica neocirkumfleks razvijen i u Ijd. zbog dugoga nastavka (Ivšić 1936 [2012]: 31; Lončarić 1996: 23, 44; Kapović 2011b: 151). Kako je razvidno iz primjera sklonidbe imenice *kr'unica* – u ovome se sinkronijskome podtipu kratki naglasak javlja u svim oblicima jednine i množine, vjerojatno analogijom prema ostalim oblicima. Takvih je imenica malo, mnogo je više onih (usp. cjelinu 1b. ovoga poglavlja) koje su polazno bile dijelom np *a*, a koje na sinkronijskoj razini u mjesnim govorima Sm i Lu imaju neocirkumfleks u Gmn.

i-vrsta

Imenice *i*-vrste polazno su pripadale dvjema paradigmama: naglasnoj paradigmi *a* te naglasnoj paradigmi *c* (usp. Kapović 2007: 72, Matasović 2008: 212).

	jednina	množina
N	<i>ž'alost</i>	<i>ž'alosti</i>
G	<i>ž'alosti</i>	<i>ž'alosti</i>

D	<i>ž'alisti</i>	<i>ž'aloščam</i>
A	<i>ž'alist</i>	<i>ž'alisti</i>
V	<i>ž'alisti</i>	<i>ž'alisti</i>
L	<i>ž'alisti</i>	<i>ž'alisti</i>
I	<i>ž'aloščo</i>	<i>ž'aloščami</i>

Ovome akcenatskome tipu pripadaju i imenice: *d'ivlač'*, Gjd. *d'ivlač'i*, *kr'eļut* 'krilo ptice', *ml'adost*, *st'arost*, *sv'etlost*, *t'ekoti* pl. t. ž. 'nametnik na pticama', *t'elat*, Gjd. *t'eladi*.

1.2. dugi naglasak na istome mjestu osnove u svim oblicima

a-vrsta, m. r.

	jednina	množina
N	<i>cv'ēt</i>	<i>cv'ēti</i>
G	<i>cv'ēta</i>	<i>cv'ētof</i>
D	<i>cv'ētū</i>	<i>cv'ētum</i> (Sm) <i>cv'ētom</i> (Lu)
A	<i>cv'ēt</i>	<i>cv'ēte</i>
V	<i>cv'ēt</i>	<i>cv'ēti</i>
L	<i>cv'ētū</i>	<i>cv'ēte</i>
I	<i>cv'ētū</i> (Sm) <i>cv'ētom</i> (Lu)	<i>cv'ēti</i>

U ovaj su akcenatski tip ušle i imenice: *bed'āk*, *b'īk*, *c'ūcək* (Sm) || *c'ūcak* (Lu), *č'īf*, *d'ān*, *d'īm'nak*, *div'ān* 'pripovijedanje', *duč'ān*, *faž'ōn* 'grah', *f'ērtux* 'pregača', *frišk'al* 'mudrijaš', *gl'āt*, *gr'āt*, *gul'āš*, *hl'āt*, *j'āzbəc* (Sm) || *j'āzbac* (Lu) 'jazavac', *j'eš*, *Kl'ānəc* (Sm) || *Kl'ānac* (Lu), *kl'ūč*, *kl'ūn*, *kolend'ār*, *k'ōs*, *kot'āč*, *kr'āmar*, *kr'ēs* 'krijes', *kret'ēn*, *k'īt*, *k'ūk*, *kv'ās*, *l'ēk*, *lept'ir*, *l'ēšnik* 'lješnjak', *mex'ūr*, *m'ēžnar* 'zvonar u crkvi', *m'ōš*, *m'īlac* 'mrtvac', *ob'āt* 'obad', *pajd'āš*, *podmet'āš*, 'jelo od brašna i kupusa', *p'ōpək* (Sm) || *p'ōpak* (Lu) 'pupak', *p'ōt*, *p'ūš*, *reg'al* 'komad pokućstva sastavljen od više dijelova, ormara i polica', *r'ōbəc* (Sm) || *r'ōbac* (Lu) 'rubac', *rok'āf*, *Sever'īn*, *s'īn*, *sirom'āk*, *Smiš'jāk*, *sn'ēk* 'snijeg', *stolč'īčək* (Sm) || *stolč'īčak* (Lu), *šl'āf* 'crijevo za vodu', *š'ōs* 'suknja' *t'āst*, *v'īšak*, *v'ūjac*, *v'ūk*, *v'ūrok* 'urok', *z'ājəc* (Sm) || *z'ājac* (Lu), 'zec', *zel'ēnik* 'vrt, bašta', *z'īt*, *ž'ābər* (Sm)²⁶⁶, *žl'ēp*, *žut'n'āk*; pl. t. *kop'īci* 'vunene čarape'.

²⁶⁶ Zbog močvarnoga zemljišta i nekoliko bara koje se nalaze u okružju sela, stanovnici Smišljaka pogrdno su nazivani žabarima: *N'am vel'tjo da smo ž'ābari*.

U ovaj su podtip ušle imenice koje su ishodišno pripadale naglasnoj paradigmi *b* (*kľučb, *rǫkavb) te naglasnoj paradigmi *c* (*sŷnǫ, *mǫžb, *gǫrdǫ*).

a-vrsta, s. r.

	jednina	množina
N	<i>od'ĕlo</i>	<i>od'ĕla</i>
G	<i>od'ĕla</i>	<i>od'ĕl</i>
D	<i>od'ĕlu</i>	<i>od'ĕlum</i> (Sm) <i>od'ĕlom, od'ĕlima</i> (Lu)
A	<i>od'ĕlo</i>	<i>od'ĕla</i>
V	<i>od'ĕlo</i>	<i>od'ĕla</i>
L	<i>od'ĕlu</i>	<i>od'ĕle</i> (Sm, Lu) <i>od'ĕlima</i> (Lu)
I	<i>od'ĕlu</i> (Sm) <i>od'ĕlom</i> (Lu)	<i>od'ĕli</i> (Sm, Lu) <i>od'ĕlima</i> (Lu)

Kao *od'ĕlo* sklanjaju se i ove imenice: *bl'āgo* 'stoka', *cv'ĕĉe*, *ĉer'ĕvo*, *det'ĕce* 'umanj. od *d'ĕte*, *dr'ūštvo*, *gn'ĕzdo*, *gr'ǫže*, *kr'ilo*, *l'ĕglo*, *l'ice*, *l'išĉe*, *ml'ĕko*, *p'ismo*, *prošĉ'ĕne*, *sem'ĕne* 'zb. od *s'eme*', *s'ĕno*, *s'ūnce*, *t'ĕlo*, *t'ĕsto tr'ājbanje* 'bezbrizno lutanje, trošenje novaca', *ves'ĕle*, *v'ino*, *v'ūxo*, *zdr'āvle*, *zl'āto*, *z'ŷne* 'zb. od *z'ŷno*'; pluralia tantum: *j'ĕtra*, *kl'ĕšĉa*, *p'l'ūĉa*, *vr'āta*. U ovaj su podtip ušle imenice koje su ishodišno pripadale naglasnoj paradigmi *b* (*kridlǫ, *melkǫ) te paradigmi *c* (*sĕno, *zlāto).

e-vrsta

	jednina	množina
N	<i>r'ūška</i>	<i>r'ūške</i>
G	<i>r'ūške</i>	<i>r'ūšak</i>
D	<i>r'ūške</i>	<i>r'ūškam</i>
A	<i>r'ūško</i>	<i>r'ūške</i>
V	<i>r'ūška</i>	<i>r'ūške</i>
L	<i>r'ūške</i>	<i>r'ūškami</i>
I	<i>r'ūško</i>	<i>r'ūškami</i>

Prema ovom se obrascu sklanjaju sljedeće imenice: *ak'ācija* 'bagrem' *ambr'ēla*, *b'ājta* 'stračara', *bat'ūda* 'sitan kamen za posipanje cesta', *b'ērba*, *b'ērma* 'krizma', *bes'ēda* (Lu), *bl'ūza*, *br'āda*, *br'ājda* 'loza', *br'āzda*, *c'ērka*, *c'īgla*, *čer'ēšna*, *fālda* 'nabor na suknji', *fāna* 'visoki stup s barjakom, u SnK diže se povodom 1. maja', *fal'inga* 'mana', *f'učka* 'zviždaljka', *g'ērma* 'kvas', *gl'āva*, *gl'īsta* (Sm) || *gl'īsta* (Lu), *gm'ājna* 'državno zemljište', *gov'ēdina*, *gr'āna*, *j'ūxa*, *kāca*, *kap'ēlica*, *k'ōža*, *kr'āma* 'bezvrijedna roba', *k'ūma*, *k'ūna*, *l'ēskva* 'drvo lješnjaka', *maš'ina*, *m'ēļa*, *min'ūta*, *mot'ōrka* 'motorna pila', *ot'āva*, *peč'ēnka* 'pečeno meso, janjetina ili odojak', *petrol'ējka*, *pl'āfta* 'plahta', *r'ēka*, *r'ōža*, *sad'itva* 'sađenje', *s'ēka*, *str'ūja*, *s'ūša*, *sv'ēča*, *sv'ōra*, *škātula* 'kutija', *škr'ājica* 'milodar u crkvi', *št'ērna* 'bunar', *štrig'āfka* 'štriga', *t'āčka* 'ručna kolica', *testen'ina*, *tr'āva*, *tr'ēska*, *z'ima*, *zv'ēzda*, *ž'āga* 'pila', *ž'ēja*.

U ovu su paradigmu uglavnom ušle imenice koje su polazno bile dijelom naglasne paradigme *b*, odnosno naglašen im je bio vokal nastavka (*borzdā, *trāvā, *jūxā), te neke imenice ishodišne np *c* (*golvā, *zimā). Retrakcijom je u mjesnim govorima Sm i Lu naglasak u svim oblicima ovoga podtipa prešao na prednaglasnu duljinu. Osim toga, neke imenice polazno su imale naglašenu osnovu (*otāva, *svōra).

i-vrsta

	jednina	množina
N	<i>pr'īčest</i> ²⁶⁷ , <i>stv'ār</i>	<i>stv'āri</i>
G	<i>pr'īčesti</i> , <i>stv'āri</i>	<i>stv'āri</i>
D	<i>pr'īčesti</i> , <i>stv'āri</i>	<i>stv'ārim</i> (Sm) <i>stv'ārima</i> (Lu)
A	<i>pr'īčest</i> , <i>stv'ār</i>	<i>stv'āri</i>
V	<i>pr'īčesti</i> , <i>stv'āri</i>	<i>stv'āri</i>
L	<i>pr'īčesti</i> , <i>stv'āri</i>	<i>stv'āri</i> (Sm) <i>stv'ārima</i> (Lu)
I	<i>pr'īčesti</i> , <i>stv'āri</i>	<i>stv'āri</i> (Sm) <i>stv'ārima</i> (Lu)

Poput imenica *pr'īčest* i *stv'ār*, u mjesnim se govorima Smišljaka i Lukovdola sklanjaju i sljedeće imenice *i*-vrste: *l'ūbaf*, *n'āpast*, *n'āraf*, *str'ān* 'strana'.

2. s različitim naglascima na istome vokalu osnove

²⁶⁷ Mnoge imenice *i*-vrste, poput ovdje navedene imenice *pr'īčest*, vrlo rijetko dolaze u množini i mnoge se mogu pridružiti skupini *singularia tantum*. Ispitanici su, kada bi pokušali staviti te imenice u množinu, najčešće isticali da im takve konstrukcije zvuče neprirodno stoga su ovdje doneseni samo oni primjeri u množini koji su od strane ispitanika potvrđeni s velikom sigurnošću.

2.1. *nepromjenjiv kratak naglasak na osnovi, osim u Gmn. svih triju rodova, u Nmn. srednjega roda i LImn. m. i s. r. gdje se javlja dužina na mjestu metatonijskog cirkumfleksa te u Nmn. srednjega roda u imenica gdje se dužina javlja na mjestu metatonijskog akuta a-vrsta, m.r.*

	jednina	množina
N	<i>v'etər</i> (Sm) <i>v'etar</i> (Lu)	<i>v'etri</i>
G	<i>v'etra</i>	<i>v'ētrof</i>
D	<i>v'etru</i>	<i>v'etrum</i> (Sm) <i>v'etrom</i> (Lu)
A	<i>v'etər</i> (Sm) <i>v'etar</i> (Lu)	<i>v'etre</i>
V	<i>v'etər</i> (Sm) <i>v'etar</i> (Lu)	<i>v'etri</i>
L	<i>v'etru</i>	<i>v'ētre</i>
I	<i>v'etru</i> (Sm) <i>v'etrom</i> (Lu)	<i>v'ētri</i> ²⁶⁸

Ovome naglasnom tipu pripadaju i sljedeće imenice: *n'ofət* (Sm) || *n'ofat* (Lu), *p'ɨst*, *sv'edər* (Sm) || *sv'edar* (Lu) 'svrdlo', *v'epər* (Sm) || *v'epar* (Lu).

a-vrsta, s.r.

▪ dužina u NAVmn. na mjestu metatonijskog cirkumfleksa

	jednina	množina
N	<i>kol'eno</i>	<i>kol'ēna</i>
G	<i>kol'ena</i>	<i>kol'ēn</i>
D	<i>kol'enu</i>	<i>kol'enum</i> (Sm) <i>kol'enom</i> , <i>kol'ēnima</i> (Lu)
A	<i>kol'eno</i>	<i>kol'ēna</i>
V	<i>kol'eno</i>	<i>kol'ēna</i>
L	<i>kol'enu</i>	<i>kol'ēne</i> (Sm, Lu) <i>kol'ēnima</i> (Lu)
I	<i>kol'enu</i> (Sm) <i>kol'enom</i> (Lu)	<i>kol'ēni</i> (Sm, Lu) <i>kol'ēnima</i> (Lu)

Kao *kol'eno*, ovome akcenatskome tipu pripadaju i imenice: *dvor'iščē*, *kor'ito*, *l'eto*, *m'esto*, *v'ime*.

²⁶⁸ Dugi je naglasak osnove u Imn. muškoga roda *a*-vrste prisutan ispred nastavka *-i*.

- dužina u NAVmn. na mjestu metatonijskog akuta

	jednina	množina
N	<i>s'elo</i>	<i>s'ēla</i>
G	<i>s'ela</i>	<i>s'ēl</i>
D	<i>s'elu</i>	<i>s'elum</i> (Sm) <i>s'elom, s'elima</i> (Lu)
A	<i>s'elo</i>	<i>s'ēla</i>
V	<i>s'elo</i>	<i>s'ēla</i>
L	<i>s'elu</i>	<i>s'ēle</i> (Sm, Lu) <i>s'elima</i> (Lu)
I	<i>s'elu</i> (Sm) <i>s'elom</i> (Lu)	<i>s'ēli</i> (Sm, Lu) <i>s'elima</i> (Lu)

Kao *s'elo*, ovome akcenatskome tipu pripadaju i imenice: *j'ajce, k'olo, 'okno, r'ebro, reš'eto*.

e-vrsta

	jednina	množina	jednina	množina
N	<i>lop'ata</i>	<i>lop'ate</i>	<i>ž'aba</i>	<i>ž'abe</i>
G	<i>lop'ate</i>	<i>lop'āt</i>	<i>ž'abe</i>	<i>ž'āp</i>
D	<i>lop'ate</i>	<i>lop'atam</i> <i>lop'atami</i>	<i>ž'abe</i>	<i>ž'abam</i> <i>ž'abami</i>
A	<i>lop'ato</i>	<i>lop'ate</i>	<i>ž'abo</i>	<i>ž'abe</i>
V	<i>lop'ata</i>	<i>lop'ate</i>	<i>ž'aba</i>	<i>ž'abe</i>
L	<i>lop'ate</i>	<i>lop'atami</i>	<i>ž'abe</i>	<i>ž'abami</i>
I	<i>lop'ato</i>	<i>lop'atami</i>	<i>ž'abo</i>	<i>ž'abami</i>

U ovaj akcenatski tip ulaze sljedeće imenice ženskoga roda *e*-vrste: *b'aba, b'oca, bradov'ica* 'bradavica', *br'eskva, b'uča, c'apa, cel'ina* 'neobrađena zemlja', *cep'ika* 'cijepljena voćka', *c'esta, cimb'ura, č'ača* 'otac', *č'aša, d'eka* 'pokrivač', *d'ota* 'miraz', *f'ara, fdov'ica, figa, gl'iva, gñ'ida, x'iša, x'jga, 'igla, j'abuka, j'agoda, jet'jva, kliša, k'ita* 'pletunica', *kob'ila, kopr'iva, k'osa* 'kosa, alatka' *koš'ara, košč'ica, kr'asta, kr'ava, k'jpa, kv'aka, lis'ica, liv'ada, m'ačexa, m'aša, m'iza* 'stolna ladica', *mlad'ica* 'izbojak na drvu', *mr'eža, ned'eļa, nev'esta, nosn'ica, ob'jva, pr'eša, r'aca, r'iba, r'oča* 'ručka', *rodb'ina, r'upa, s'aja, sl'ama, sl'ika, sl'užba* 'državni

posao', *sn'axa*, *s'oba*, *s'ova*, *sr'aka*, *st'eļa* 'paprat', *svек'јva*, *š'aka*, *šk'uļa* 'rupa', *špr'aña* 'sitan komadić drva koji se zabode u kožu', *št'aka*, *št'ala*, *štr'aja* 'prostirka od sijena za blago', *š'uma*, *š'upa* 'spremište za alate', *t'oča*, *v'oda* (Lu), *vr'ana*, *vr'eča*, *v'oļa*²⁶⁹, *v'јba*, *v'ura*, *zm'ija*, *ž'ila*, *živ'ica*, *žl'ica* itd.; imenice pluralia tantum: *b'uce* 'gumene čizme', *g'aće*, *hl'aće*, *križ'ice* 'križa';

U ovaj su naglasni podtip uglavnom ušle imenice polazne np *a* koje su imale akut ili na prvome slogu osnove (*bába, *kórva), ili na drugome (*lopáta, *kobíla), te neke koje su ishodišno bile dijelom np *b* (*kosä, *sovä, *snъxä) i np *c* (*vodä), a naglasak im je regresivno pomaknut s nastavka na kratku osnovu (u imenica polazne np *b* u svim oblicima, a u imenica polazne np *c* u oblicima u kojima je nastavak bio naglašen, tj. u svim oblicima osim u Ajd. te NAVmn.).

2.2. dugi naglasak na vokalu osnove u NAVjd. te kratki naglasak u ostalim oblicima

Ovome akcenatskome podtipu pripadaju većinom imenice nekadašnje np *c* kojima je osnovni vokal kompenzacijski produljen: NAVjd. *l'ēt* 'led', *m'ēt* 'med' *n'ōs*, *pl'ōt*, Gjd. *l'eda*, *m'eda*, *n'osa*, *pl'ota*, DLjd. *l'edu*, *m'edu*, *n'osu*, *pl'otu* Ijd. *l'edu*, *m'edu*, *n'osu*, *pl'otu* (Sm) || *l'edom*, *m'edom*, *n'osom*, *pl'otom* (Lu), itd. Osim toga, u ovaj se podtip ubrajaju i imenice NAVjd. *pr'āse*, *vr'ēme*, Gjd. *pr'aseta*, *vr'emena*, Djd. *pr'asetu*, *vr'emenu*, itd.

2.3. kratki naglasak na vokalu osnove u NAVjd. te dugi naglasak u ostalim oblicima

Ovome su podtipu pripojene sljedeće imenice: NAVjd. *r'it*, *sm'јt*, GDLIjd *r'īti*, *sm'јti*.

3. alternacija mjesta naglaska na osnovi

Imenice *č'ovik* (Sm) || *č'ovek*, *č'ojek* (Lu)²⁷⁰, *j'elen*, *j'ezik*, *m'edvet*, *m'isec* 'mjesec' (Sm), *'orex*, *'otok*²⁷¹, *p'otok*, *sv'edok*, *ž'ivot* pripadaju podtipu unutar kojega na osnovi alternira mjesto kratkoga naglaska. U ovih je imenica u kosim padežima naglasak ostao na starome mjestu, dok je u NAjd. pomaknut na prvi slog osnove zbog distribucijskih pravila ovih govora prema kojima kratki naglasak (osim u posuđenicama) ne može stajati na ultimi. S obzirom da

²⁶⁹ Imenice sa sufiksom *-ja polazno su pripadale ili np *a* (**búr'ā*) ili np *c* (**d'ūsā*) stoga je polazna duljina toga sufiksa bila nerazjašnjena. Međutim, Kapović je ponudio rješenje prema kojem su imenice tipa **v'olja* i **s'uhja*, kao i sve druge s tim sufiksom, polazno dijelom np *b*: Dyboovim zakonom silina je prešla na vokal nastavka koji se produžio i potom Ivšičevim zakonom vratio na vokal osnove, dugi ili kratak, o čemu svjedoče današnji akcenti u hrvatskim govorima (Kapović 2007b: 102). Kajkavski neocirkumfleks u riječima *volja* i *koža* Kapović također tumači duljinom sufiksa *-ja (premda još uvijek ostaje nepoznanicom podrijetlo neocirkumfleksa u izdvojenim riječima tipa *svora*, *otava*, *oprava* koje, dakle, nisu imale taj sufiks).

²⁷⁰ Množinski oblik *l'ūdi* pripada drugome naglasnome tipu, o čemu će biti riječi u nastavku rada.

²⁷¹ Toponim na slovenskoj strani Kupe, preko puta Rima: *N'ēja m'ati je is Ot'oka* (Sm).

se radi također o istome, kratkome naglasku koji alternira između slogova unutar osnove u svim oblicima – ovdje ih nismo posebno razdvajali niti priključili trećemu tipu koji pretpostavlja alternaciju naglasnoga mjesta između osnove i nastavka. Sklonidba tih imenica pokazat će se na primjeru *j'ezik* (< *jeziḱ): NAjd. *j'ezik*, Gjd. *jez'ika*, DLjd. *jez'iku*, Ijd. *jez'iku* (Sm) || *jez'ikom* (Lu); Nmn. *jez'iki*, Gmn. *jez'ikof*, Dmn. *jez'ikum* (Sm) || *jez'ikom* (Lu), Amn. *jez'ike*, Lmn. *jez'ike*, Imn. *jez'iki*. Imenice ovoga podtipa ishodišno su većinom bile dijelom np *a*.

Od imenica *i*-vrste koje pripadaju ovome podtipu u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola potvrđen je primjer N *j'esen*, G *jes'eni*, imenice koja je polazno bila dijelom np *c*.

4. alternacija kvantitete i mjesta naglaska na osnovi

U ovaj je podtip ušla imenica *d'ēte* kod koje osim kvantitete alternira i mjesto naglaska unutar osnove: NAVjd. *d'ēte*²⁷²: Gjd. *de'teta*, DLjd. *de'tetu*, Ijd. *de'tetu* (Sm) || *de'tetom* (Lu).

9.1.6.3. Naglasni tip imenica sa stalnim mjestom naglaska na nastavku

U ovaj je naglasni tip u mjesnome govoru Sm ušla imenica *smeč'ē* kod koje je potvrđen dugi naglasak na nastavku u cijeloj paradigmi: NAVjd. *smeč'ē*, Gjd. *smeč'ā*, DLjd. *smeč'ū*. Množinski je oblik ove imenice potvrđen samo u prenesenom značenju pri afektivnome, pogrnome izricanju za osobe: *D'eli b'odo n'am j'oš j'edān p'ōres...smeč'ā!* Budući da u mjesnome govoru Lu ova imenica ima naglasak na nastavku samo u Njd., a u ostalim padežima na osnovi (Gjd. *sm'eč'a*, Ijd. *sm'eč'em*), ona u tome idiome pripada naglasnome tipu s alternirajućim mjestom naglaska između osnove i nastavka (v. dolje).

9.1.6.4. Naglasni tip imenica s alternirajućim mjestom naglaska između osnove i nastavka

U ovaj su naglasni tip na sinkronijskoj razini u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola ušle su neke imenice koje su polazno pripadale naglasnim paradigmama *b* i *c*.

---

²⁷² Množinski oblik *d'eca* ušao je u drugi akcenatski tip, o čemu više riječi u nastavku rada.

Interferencija tih dvaju paradigmi rezultirala je specifičnim tipom u kojem imenica na sinkronijskoj razini poprima obilježje obaju polaznih naglasnih tipova, premda ishodišno pripada samo jednome. Valja naglasiti da je ovaj tip (i njegovi podtipovi) u mjesnim govorima Sm i Lu rijedak. Znatno je rjeđe potvrđen u mjesnome govoru Lukovdola – kako je razvidno iz poglavlja 8.3.3. i 8.3.4., u brojnim je potvrdama izvršen pomak siline prema prethodnome slogu, ili su potvrđeni dvojni, stariji i noviji akcenatski likovi.

a-vrsta

1. *kratak naglasak na vokalu osnove u jednini, i u NDAVmn.; dugi naglasak na vokalu osnove u LImn. imenica m. r. na mjestu metatonijskog akuta; dugi nastavak na vokalu nastavka u Gmn.*

a-vrsta, m. r.

	jednina	množina
N	<i>v'ol</i>	<i>v'oli</i>
G	<i>v'ola</i>	<i>vol'ōf</i>
D	<i>v'olu</i>	<i>v'olum</i> (Sm) <i>v'olom</i> (Lu)
A	<i>v'ola</i>	<i>v'ole</i>
V	<i>v'ol</i> <i>v'olu</i>	<i>v'oli</i>
L	<i>v'olu</i>	<i>v'ōle</i>
I	<i>v'olu</i> (Sm) <i>v'olom</i> (Lu)	<i>v'ōli</i>

Ovome akcenatskome tipu pripadaju i imenice *d'ečko*, *st'ol*. Imenice *k'olac*, *l'onac*, *l'ovac*, *st'olac* u mjesnome govoru Sm imaju naglašen vokal nastavka i u Lmn.: *kolc'ē*, *lonc'ē*, *stolc'ē*.

2. *dugi naglasak na svim vokalima osnove, osim u Lmn. (u mjesnome govoru Sm):*

	jednina	množina
N	<i>gr'āt</i>	<i>gr'ādi</i>
G	<i>gr'āda</i>	<i>gr'ādof</i>
D	<i>gr'ādu</i>	<i>gr'ādum</i> (Sm) <i>gr'ādom</i> (Lu)
A	<i>gr'āt</i>	<i>gr'āde</i>
V	<i>gr'āt</i>	<i>gr'ādi</i>
L	<i>gr'ādu</i>	<i>grad'ē</i> (Sm) <i>gr'āde</i> (Lu)

I	<i>gr'ādu</i> (Sm) <i>gr'ādom</i> (Lu)	<i>gr'ādi</i>
----------	---	---------------

Kao *gr'āt* u mjesnome se govoru Sm sklanjaju imenice *st'ān*, *tr'āk* 'trag', *vr'āk*. U mjesnome govoru Lu i u Lmn. naglasak je pomaknut na dugu osnovu te time ove imenice u tome punktu pripadaju naglasnome tipu sa stalnim mjestom naglaska na vokalu osnove.

Kod imenica *z'ōp* i *l'ās* u obama govorima osim u Lmn., naglašen je i vokal nastavka u Imn: *zobm'ī*, *lasm'ī*. U svima ostalim oblicima (dugi) naglasak se nalazi na vokalu osnove.

Iz donesenih je primjera razvidno da dočetni naglasak u oblika s kratkom osnovom dolazi uglavnom u Gmn. (tip *v'ol*). Osim toga, dočetni je naglasak u mjesnome govoru Sm potvrđen i u Lmn. u imenica s dočetkom *-ac* (tip *k'olac*), odnosno u onih izvedenica čija osnovna riječ ishodišno pripada ili np *b* (Njd. **stòlb*, Gjd. *stolà*) ili np *c* (**lôvb*). Duljina u osnovi ovih imenica u Lmn. stoji na mjestu neoakuta (Ivšić 1936 [2012]: 32).

Imenice muškoga roda s dugom osnovom uglavnom su retrakcijom prešle u nepomični naglasni tip, uključujući i one koje su ishodišno pripadale np *b* (Gmn. *kr'ālof*, *p'ōtof*, *p'ūžof*, Lmn. *kr'āle*, *p'ōte*, *p'ūže*, Imn. *kr'āli*, *p'ōti*, *p'ūži*,) ili np *c* (Gmn. *l'īstof*, *p'ānof*, *s'īnof*, Lmn. *l'īste*, *p'āne*, *s'īne*, Imn. *l'īsti*, *p'āni*, *s'īni*,). Razlika između akcenatske paradigme u primjeru *gr'āt* te u primjeru *z'ōp* u mjesnome govoru Sm ogleda se u Imn.: obje su imenice polazno pripadale np *c*, međutim polazna naglašenost nastavka *-i*²⁷³ (odnosno u ovome slučaju sekundarnoga *-mi*) očuvana je kod primjera s kratkom osnovom (*zobm'ī*), dok je kod imenice *gr'āt* u Imn. duga osnova 'privukla' naglasak.

e-vrsta²⁷⁴

1. kratki naglasak na vokalu osnove u jednini te u NAVmn. (*i* u Dmn. ako dolazi nastavak *-am*); dugi naglasak na vokalu nastavka u Gmn.; kratki naglasak na vokalu nastavka u DLIImn.

	jednina	množina
N	<i>s'estra</i>	<i>s'estre</i>
G	<i>s'estre</i>	<i>sest'ār</i>
D	<i>s'estre</i>	<i>s'estram</i> <i>sestr'ami</i>

²⁷³ U rekonstrukciji np *c* imenica *o*-osnova muškoga roda Kapović za Imn. donosi akcenatske likove **bogŷ*, **gordŷ* (2010: 76), pri čemu je znak ¹ samo oznaka za mjesto naglaska.

²⁷⁴ Naglasni tip imenica *e*-vrste s alternirajućim mjestom naglaska između osnove i nastavka potvrđen je većinom u govoru Smišljaka. U mjesnome govoru Lukvdola potvrđen je kod prvoga podtipa (tip *s'estra*). Naglasak na vokalu nastavka u tom je idiomu potvrđen i u Gjd. imenice *d'eca*: *dec'ē*.

A	<i>s'estro</i>	<i>s'estre</i>
V	<i>s'estra</i> <i>s'estro</i>	<i>s'estre</i>
L	<i>s'estre</i>	<i>sestr'ami</i>
I	<i>s'estro</i>	<i>sestr'ami</i>

Ovome naglasnome podtipu pripadaju i sljedeće imenice: *br'eskva*, *b'ukva*, *'igla*, *j'elva* 'jela', *k'iklja* 'suknja', *Pon'ikve* top., *p'uška*. Valja istaknuti da su kod ovih imenica u Gmn. potvrđene dublete *br'esak* || *bres'āk*, *Pon'ikaf* || *Ponik'āf*, *s'estar* || *sest'ār* itd., znači i s naglašenim vokalom osnove i s naglašenim vokalom nastavka²⁷⁵.

2. kratki naglasak na vokalu osnove u NAVjd. i NAVmn. (ako Dmn. ima nastavak -am tada kratki naglasak na osnovi dolazi i u tome padežu); dugi naglasak na vokalu osnove u Gmn.; dugi naglasak na vokalu nastavka u GDLIjd.; kratki naglasak na vokalu nastavka u DLIImn.

	jednina	množina
N	<i>k'oza</i>	<i>k'oze</i>
G	<i>koz'ē</i>	<i>k'ōs</i>
D	<i>koz'ē</i>	<i>k'ozam</i> <i>koz'ami</i>
A	<i>k'ozo</i>	<i>k'oze</i>
V	<i>k'oza</i>	<i>k'oze</i>
L	<i>koz'ē</i>	<i>koz'ami</i>
I	<i>koz'ō</i>	<i>koz'ami</i>

Iz priložene je tablice razvidno da je nekadašnji zaosnovni naglasak naglasne paradigme *b* najbolje očuvan u imenice s kratkom osnovom, premda ni tu ne posve dosljedno (NAVjd. i mn. s naglaskom na osnovi). Ovaj je naglasni podtip potvrđen samo u mjesnome govoru Smišljaka. Ovoj skupini pripdaju i imenice *b'uxa*, *d'eca* 'ofca, *ž'ena*.

Imenice *n'oga* i *v'oda* (< np *c*) od obrasca *k'oza* razlikuju se u Ijd. gdje je zabilježen oblik *n'ogo*, *v'odo*.

²⁷⁵ Usmjerenim ispitivanjem prema U2 ispitanici su u obama punktovima izricali likove s naglaskom na nepostojanome *a* uz napomenu da su uobičajeni i likovi tipa *s'estar* dok je iz ogledā spontanoga govora utvrđena ipak veća frekvencija s pomaknutim mjestom naglaska.

3. dugi naglasak na vokalu osnove u jednini te u NGAVm.; kratki naglasak na vokalu osnove u DLmn. (ako Dmn. ima nastavak -am, a Lmn. nastavak -a); kratki naglasak na vokalu nastavka u DLmn.

	jednina	množina
N	<i>r'ōka</i>	<i>r'ōke</i>
G	<i>r'ōke</i>	<i>r'ōk</i>
D	<i>r'ōke</i>	<i>r'okam</i> <i>rok'ami</i>
A	<i>r'ōko</i>	<i>r'ōke</i>
V	<i>r'ōka</i> <i>r'ōko</i>	<i>r'ōke</i>
L	<i>r'ōke</i>	<i>r'oka</i> <i>rok'ami</i>
I	<i>r'ōko</i>	<i>rok'ami</i>

Kod imenica duge osnove nekadašnje np *b* u mjesnome govoru Sm izvršen je pomak na prednaglasnu duljinu u svima padežima (*j'ūxa*, DLmn. *j'ūxami*, *tr'āva*, DLmn. *tr'āvami*) stoga je kao primjer pomičnoga naglasaka u imenica duge osnove uzeta imenica *r'ōka* koja je ishodišno bila dijelom np *c*. Kod te je imenice naglasak svuda na vokalu osnove osim u DLmn. gdje je na prvome slogu nastavka. Prvi je slog nastavka u tim padežima ishodišno bio *r'ōka*. Prema obrascu *r'ōka* potvrđen su samo još primjeri *br'āda* i *p'ēta* (Gjd. *br'āde*, *p'ēte* AIjd. *br'ādo*, *p'ēto*, DLmn. *brad'ami*, *pet'ami*) – odnosno kod ostalih je imenica nekadašnje np *c* s dugom osnovom (kao i kod imenica np *b*) izvršen pomak siline²⁷⁶ stoga su imenice *r'ōka* i *br'āda*²⁷⁷ izdvojeni reliktni naglasne pomičnosti u procesu nestajanja.

Kao što je naznačeno u poglavlju 8.3.3., u mjesnome su govoru Lukovdola već i kod starijih ispitanika potvrđene dublete *rok'ami* || *r'okami*, *nog'ami* || *n'ogami*, *žen'ami* || *ženami*, stoga se prepostavlja da ovaj naglasni podtip u tome punktu u skoroj budućnosti neće više potvrđen.

i-vrsta

1. dugi naglasak na vokalu osnove u NAjd.; kratki naglasak na vokalu osnove u DVLjd. te u NDAVm.; dugi naglasak na vokalu nastavka u GIjd. i GLmn.

²⁷⁶ Usp. *d'ūša* - Gjd. *d'ūše*, AIjd. *d'ūšo*, DLmn. *d'ūšami*; *str'āna* - Gjd. *str'āne*, AIjd. *str'āno*, DLmn. *str'ānami*; *z'īma* - Gjd. *z'īme*, AIjd. *z'īmo*, DLmn. *z'īmami*; *sr'ēda* - Gjd. *sr'ēde*, AIjd. *sr'ēdo*, DLmn. *sr'ēdami*; *c'ēna* - Gjd. *c'ēne*, AIjd. *c'ēno*, DLmn. *c'ēnami*; *gr'ēda* - Gjd. *gr'ēde*, AIjd. *gr'ēdo*, DLmn. *gr'ēdami*, itd.

²⁷⁷ Iz priloženih je primjera razvidno čuvanje (makar i parcijalno) akcenatske arhaičnosti u somatskome semantičkome polju.

	jednina	množina
N	<i>k'ōst</i>	<i>k'osti</i>
G	<i>kost'ī</i>	<i>kost'ī</i>
D	<i>k'osti</i>	<i>k'osti</i> / <i>k'ošč'am</i> (Sm, Lu) <i>kost'ima</i> (Lu)
A	<i>k'ōst</i>	<i>k'osti</i>
V	<i>k'osti</i>	<i>k'osti</i>
L	<i>k'osti</i>	(pri) <i>kost'ī</i> (Sm, Lu) <i>kost'ima</i> (Lu)
I	<i>košč'ō</i>	<i>kostm'ī</i> (Sm, Lu) <i>kost'ima</i> (Lu)

Imenici *k'ōst* u ovome naglasnome podtipu pribrajaju se i imenice *k'īf* (singularia tantum), *m'āst*, *n'ōč'*. Potonja imenica i u Ljd. u govoru Smišljaka ima naglasak na nastavku: *po noč'ī*.

2. dugi naglasak na osnovi u NGDAVLjd. i NGAVmn.; kratki naglasak na osnovi u Dmn. (kod nastavka -am) i Lmn. (kod nastavka -a); kratki naglasak na vokalu nastavka u DLIImn.; dugi naglasak na vokalu nastavka u Ijd.

jednina	množina
<i>č'ēr</i>	<i>č'ēri</i>
<i>č'ēri</i>	<i>č'ēri</i>
<i>č'ēri</i>	<i>č'eram</i> / <i>č'er'ami</i>
<i>č'ēr</i>	<i>č'ēri</i>
<i>č'ēri</i>	<i>č'ēri</i>
<i>č'ēri</i>	<i>č'era</i> / <i>č'er'ami</i>
<i>č'erj'ō</i>	<i>č'er'ami</i>

Ovome podtipu pripada i imenica *str'ān* 'strana'.

Imenica u značenju 'kokoš' ima zaosnovni naglasak u NAVjd. te GDLImn: NAVjd. *kok'ōš*, GDLI jd. *k'okoši*, NAVmn. *k'okoši* (Sm) || *kok'ōši* (Lu), Gmn. *kok'ōš*, DLI *kokoš'ami*

Kod imenice *v'uš* dočetni je naglasak potvrđen samo u Gmn. – *vuš'ī*, a kod imenice 'oči u Imn: *očm'ī* u obama mjesnim govorima te u Lmn. u mjesnome govoru Lu: *v oč'ē*.

Kod imenice *ī'ūdi* naglasno mjesto također alternira između osnove i nastavka :

N *l'ūdi*

G *lud'ī*

D *lud'ēm* (Sm) || *l'ūdima* (Lu)

A *l'ūde*

V *l'ūdi*

L *lud'ē* (Sm, Lu) || *l'ūdima* (Lu)

I *ludm'ī* (Sm, Lu) || *l'ūdima* (Lu)

Nekadašnji naglašeni nastavci naglasne paradigme *b* te pomičnost polazne naglasne paradigme *c* u mjesnome govoru Smišljaka ogledaju se u vrlo malome broju primjera te su potvrđeni u govornika koji pripadaju starijoj i srednjoj životnoj dobi²⁷⁸. U mjesnome govoru Lukovdola u kontekstu imenica s takvim naglasnim tipom već se gotovo može govoriti kao o izuzecima.²⁷⁹ S velikom se vjerojatnošću može pretpostaviti da će neko buduće istraživanje pokazati naglašene vokale osnove, duge i kratke, u svim padežima paradigme te u velikoj većini ovdje donesenih primjera, i to u Lukovdolu vrlo skoro, a u Smišljaku i ostalim selima druge igk. skupine u doglednoj budućnosti.

9.2. Pridjevi

Pridjevima u igk. mjesnim govorima svojstvene su gramatičke kategorije roda (muški, ženski, srednji), broja (jednina / množina) i padeža²⁸⁰. Kao i u imenica muškoga roda *a*-vrste, akuzativ jednine pridjeva muškoga roda koji znače živo oblikom je jednak genitivu jednine:²⁸¹ Os – Ajd. *č'īn n'ōž*, *bl'atən p'od*, *t'opəl kr'uv*, *m'asən šp'ek*; *č'īnega c'ūcka*, *l'ēpega d'ečka*, *m'ājenega m'iša*, *b'ēlega j'ariča*; Sm – Ajd. *c'ēl d'ān*, *š'irok kr'of*, *sk'ūp benz'īn*, *b'ēl sn'ēk*; *gr'intavega k'oña*, *m'ajcenega v'ola*, *d'obrega m'ōža*; Lu – Ajd. *ž'ūt l'īst*, *star'īnski 'običaj*, *na vr'ōč' šp'oret*, *d'ebel xonor'ār*, *v'elik šp'ot*; *l'ēnega m'ōža*, *ben'āstega s'useda*.

²⁷⁸ O kriterijima odabira ispitanika za ovo istraživanje usp. poglavlje 5.1. Najmlađa ispitanica druge skupine igk. govora koja je rođena 1985. potvrdila je neke od ovdje navedenih akcenatskih likova, stoga se, unatoč malobrojnosti potvrda pomičnoga naglasnoga tipa imenica nabrojanih u ovome poglavlju, još uvijek može govoriti o sinkronijskoj razini u govoru Smišljaka, a ne o arhaičnome govoru.

²⁷⁹ Akcenatski likovi poput Ijd. *maš'č'ō*, *koš'č'ō*, Imn. *zobm'ī*, *ludm'ī* u govoru su Lukovdola potvrđeni samo u starijih ispitanika (rođeni oko 1930-e, v. popis ispitanika), nerijetko uz dublete *koš'č'ō* || *k'ošč'ō*. Kako je razvidno iz poglavlja 8.3.3. taj idiom u akcenatskome pogledu determinira postupan proces pomaka siline, izraženiji nego u govoru Smišljaka.

²⁸⁰ Osim u nedeklinabilnim pridjevima stranoga podrijetla tipa *š'īank*, *fr'aj*, i sl.

²⁸¹ I u ostalim riječima koje se sklanjaju prema pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji, usp. poglavlje 9.2.4.

9.2.1. Uporaba određenih i neodređenih pridjeva

Zbog većinskoga preuzimanja nastavaka određenoga lika kategorija je pridjevskoga lika u mjesnim igk. govorima u velikoj mjeri oslabljena, odnosno pridjevi muškoga i srednjeg roda u jednini i množini (osim pridjevi muškoga roda u N(A)²⁸²jd.), te pridjevi ženskoga roda u množini preuzeli su gotovo u cijelosti paradigmu određenih likova. Pridjevi ženskoga roda u jednini u svima su govorima u paradigmi poprimili nastavke neodređenoga lika.

Oba su lika u svima govorima potvrđena u N(A)jd. pridjeva muškoga roda te u Njd. pridjeva ženskoga roda. Kategorija određeno : neodređeno izražava se kod pridjeva muškoga roda nastavcima -*ø* / -*i* te promjenom duljine akcenta. Kod pridjeva ženskoga roda određenost : neodređenost u Njd. izražava se samo naglasnim opozicijama (*n'ov* || *n'of* – *n'ōvi*; *bl'atna* – *bl'ātna*). Kod pridjeva srednjega roda ovim istraživanjem nisu potvrđene naglasne opozicije koje bi ukazivale na dva pridjevskoga lika. U mjesnome govoru Lukovdola, primjerice, potvrđeni su određeni likovi pridjeva u dvjema vrlo frekventnim sintagmama u kojima je pridjev u inverziji: *m'ama st'āra*, *t'ata st'āri*, u značenju 'baka' i 'djed'. Neodređeni likovi ovoga pridjeva u ovome punktu glase: *st'ara*, *st'ar*, *st'aro*.

Uporaba određenoga ili neodređenoga lika pridjeva vezana je uglavnom za sintaktičku službu. Naime, u funkciji atributa pridjev dolazi u određenome obliku: *Ž'ūti m'āč'ak je v'ane*. *B'īl je s'ajav ko s'ajavi J'ōzo*. Osim toga, određen je oblik pridjeva potvrđen u nekim dvočlanim toponimima ili u sraslicama, također u funkciji atributa: *Gl'iboki j'ārak* (Os), *St'ymidol* (Os), *B'ēli v'ix* (Sm). Međutim, i neodređeni pridjev u svima govorima može doći kao atribut (*č'īn m'āč'ak*, *l'ēp č'ovek*), posebice uz pokaznu zamjenicu (Os: *'ōv l'ēp d'ečko*, Sm: *'ōf č'īn c'ūc'ak*, Lu: *'ōn zaj'eban polic'ājac*). Pridjevi u imeničkoj službi u funkciji subjekta javljaju se također u određenome liku: *K'ī je to d'ošal? A Deb'ēli* (Os). *Zloč'ēsta, s'i se sm'irila?* (Os) *Deb'ēla, k'ada p'ōjdeš dom'ō?* (Sm) *Bl'ātna, k'ada b'oš to poč'istila?* (Sm) *Žif'č'ēna, no se prib'eri. K'e će ti t'āj pij'āni?* (Lu)

Pridjeve u imeničkoj službi valja razlikovati od poimeničenih pridjeva: kod poimeničenih pridjeva, naime, dolazi do odmaka od osnovnoga pridjevskoga značenja i tim riječima leksikografski pripada zasebna natuknica. Pridjevi u imeničkoj službi još uvijek su usko vezanu uz imenicu na koju se odnose i morfološki pripadaju pridjevskoj vrsti riječi

---

²⁸² U akuzativu jednine u pridjeva koji se odnose na 'neživo'.

(Hudeček 1992). Poimeničeni se pridjevi u mjesnim igk. govorima akcentološki ne razlikuju od neodređenih likova – Sm: *Dob'ila je ml'ādo sn'axo. B'ila je b'aš l'ēpa ml'āda.* Os: *Nek'akov č'jmi c'ūcak se kl'āti po s'elu. K'ako ti se z'ove c'ūcak? C'jmi.* Lu: *Posad'ila bom 'ōn m'āli j'ūkčac. M'āli mu je problem'atičan.* Poimeničeni pridjevi muškoga roda u Njd. u funkciji subjekta također su određeni.

Kao dio imenskoga predikata pridjev je neodređen – Os: *M'āčak je ž'ūt. Gl'ūp je ko t'op. N'e more p'ojt kad je b'olesan. K'ī je snal'ažljiv taj si 'ūvek m'ore n'ājt c'uro.* Sm: *S'īn mu je b'istār. P'īše da je st'ol d'jven, al t'ō je s'āma 'iverica. J'e d'obār ž'āk? Je b'īl d'obār?* Lu: *L'ēn je i k'e mu m'oreš. L'ūt je ko r'is. Dok s'am j'ā ž'īf, pot m'ōj kr'of n'e bo z'ašla. T'ežak je k'o 'olovo.* Upotreba određenoga lika u službi imenskoga predikata na terenu nije potvrđena.

Pridjevi muškoga i srednjeg roda sklanjaju se prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi u jednini i množini, odnosno oni se uglavnom u igk. govorima pojavljuju u određenome liku (o pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi više u poglavlju 9.2.4.). Pridjevi, pridjevske zamjenice i redni brojevi ženskoga roda te broj *j'edna* u jednini se sklanjaju prema imeničkoj sklonidbi. U množini se i ove riječi sklanjaju prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi.

Nastavci su za jedninu pridjeva ženskoga roda u svima trima govorima sljedeći:

	jednina
N	-a
G	-e
D	-e
A	-o
V	-a
L	-e
I	-o

Iz tablice je razvidno da je u jednini deklinacija pridjeva ženskoga roda identična imeničkoj deklinaciji po kojoj se sklanjaju imenice *e*-vrste, a što oprimjeruju i sljedeći primjeri: Os: N *c'jvena k'usa, p'oštena ž'ena, z'elena sol'āta, drug'āčeva s'ōrta, j'ētikava sn'axa* 'razdražljiva', G *c'jvene k'use, p'oštene ž'ene, z'elene sol'āte, drug'āčeve s'ōrte*, D *c'jvene k'use, p'oštene ž'ene, z'elene sol'āte, drug'āčeve s'ōrte, j'ētikave sn'axe*, A *c'jveno k'uso, p'ošteno ž'eno, z'eleno sol'āto, drug'āčevo s'ōrto, j'ētikavo sn'axo*, V=N, L *c'jvene k'use, p'oštene ž'ene, z'elene sol'āte, drug'āčeve s'ōrte, j'ētikave sn'axe*, I *c'jveno k'uso, p'ošteno ž'eno, z'eleno sol'āto,*

drug'āčēvo s'ōrto, j'ētikavo sn'axo; Sm: N b'ēsne gl'iste²⁸³, ž'ūta r'ōža, t'opla j'ūxa, sp'erena k'uxiña 'prilagođena, adekvatna', mač'ūkana 'malena' m'āčkica, m'ajcena koš'ara, l'ūda b'aba
 GDL *ž'ūte r'ōže, t'ople j'ūxe, sp'erene k'uxiñe, mač'ūkane m'āčkice, m'ajcene koš'are, l'ūde b'abe*
 AI *ž'ūto r'ōžo, t'oplo j'ūxo, sp'ereno k'uxiño, mač'ūkano m'āčkico, m'ajceno koš'aro, l'ūdo b'abo;*
 Lu: N *pok'ōña m'ati, sl'atka k'āfa, deb'ela r'ūška, z'īdana x'iša, dr'ūga pr'īlika, m'aña gred'ica, š'āra bl'ūza;*
 GDL *pok'ōñe m'atere, sl'atke k'āfe, deb'ele r'uške, z'īdane x'iše, dr'ūge pril'īke, m'añe gred'ice, š'āre bl'ūze;*
 AI *pok'ōño m'atero, sl'atko k'āfo, deb'elo r'ūško, z'īdano x'išo, dr'ūgo pr'īliko, m'año gred'ico, š'āro bl'ūzo.*

9.2.2. Posvojni pridjevi

U *Hrvatskoj gramatici* autorā Barić i dr. pridjevi se prema značenju dijele na opisne, gradivne i posvojne (2005: 174). Posvojni pridjevi ishodišno su se sklanjali kao neodređeni (Matasović 2008: 225), no budući da je u korpusu igk. govora zamijećena uporaba nastavaka iz paradigme određenih likova, posvojni su pridjevi zasebno istraženi radi utvrđivanja zakonitosti njihove sklonidbe na sinkronijskoj razini koja će u konačnici doprinijeti boljem razumijevanju razvoja obaju pridjevskih likova.

Posvojni se pridjevi od imenica ženskoga roda u svima govorima najčešće tvore sufiksom *-in*:²⁸⁴ *N'ādin, s'estrin, b'abin*. Drugi je zabilježeni sufiks *-j*, a dodaje se na osnovu osobnih imena koje u kosim padežima osnovu proširuju nerelacijskim morfemom *-et-*: Njd. *'Āne*, GDjd. *'Ānete*, Ajd. *'Āneto*, itd. Navedeni sufiks jotira završni konsonant osnove te time nastaju posvojni pridjevi *'Āneč', 'Āneča, K'āteč, M'āreč, M'āreče*. U općeslavenskom je razdoblju ovaj sufiks (**-jb-*) također bio produktivan u tvorbi posvojnih pridjeva. U kasnijim fazama on je izgubio "individualno posvojno značenje ('pripadanje individui') i zadobio generičko posvojno značenje; usp. u hrv. *māčjī* 'koji se odnosi na mačke ili pripada mačkama kao vrsti' u opreci s *māčkīn* 'koji pripada pojedinačnoj mački'" (Matasović 2008: 224).

U posvojnih se pridjeva od imenica ženskoga roda kojima osnova završava na *-c* provodi palatalizacija: *M'aričin, Dr'agičin, n'āstavničin*.

Kod tvorbe posvojnih pridjeva od imenica muškoga roda najplodnija su dva sufiksa: *-ov* || *-of* i *-j*. Potonji je sufiks u svima mjesnim govorima potvrđen u imenica koje u Njd. imaju nastavak *-o* ili *-e*. Dodavanjem toga sufiksa na osnovu koja se u kosim padežima

²⁸³ U fraz. *izv'āžat b'ēsne gl'iste* 'izmišljati novotarije'.

²⁸⁴ Tim se sufiksom tvore i posvojni pridjevi od imenica muškoga roda koje pripadaju *e*-vrsti: *t'ata t'atin, d'eda d'edin, M'ika M'ikin*.

proširuje morfemima *-et-* i *-ot-* dolazi do jotacije: *Jur-et-j > J'ūreč̣*; Os: *Vl'ādoč̣, 'ūjoč̣, br'ācoč̣, d'ēdoč̣ čel'inak, 'Iveča št'ala, Br'ankoče im'āne, J'anžeča 'iša*; Sm: *Jurkoča d'eca, Fr'āneča ž'ena, Janž'eča x'iša, J'ulkoči s'tini, Kr'ēšoče, Cv'etkoča n'iva, d'ēdoč̣*; Lu: *J'ōsoče d'ēte, R'udoče x'īše* Gjd., *P'ēroča bert'ija, M'ēdoč̣, M'āteča, St'ankoča č'ṭ*.

Sufiksima *-ov [-of]* (Os) || *-of, -ova, -ovo* u mjesnim se govorim Os i Sm tvore posvojni pridjevi od imenica kojima osnova završava na konsonant – Os: *G'oranov, br'atov*, nadimci *B'ertovi, Kol'arovi*; Sm: *Dr'aženof, Tič'k'ovi* (nadimak), *J'ūrikova*. Iza palatala potvrđen je nastavak *-ev* || *-ef* u primjerima *m'ōževa, Mikul'āševa, T'ič'evi* (Os), *Jakov'ič'ef* (Sm), *Marš'āļef, Š'epčič'ef* (Lu) te u ustaljenim sintagmama tipa *j'ēževa k'učica, p'ūževa k'učica*. Međutim, značenje se posvojnih (pa i opisnih) pridjeva mnogo češće izražava sintagmom *od + imenica* u G: *s'estra od m'ōža, tr'āg od p'ūža, od 'oca, od 'učiteļa* (Os), *ž'ena od br'ata, od Kr'ēšota, j'ūxa od p'ovrč'a* (Sm), *vr'eča od m'ēļe, r'ōl od s'aje, od 'očeta, t'ēka od prijat'eļice* (Lu).

Razlika između posvojnih pridjeva određena i neodređena lika očuvana je u nominativu i akuzativu jednine pridjeva muškoga roda koji se odnosi na neživo: *T'ō je 'Āneč̣ xr'āst i t'ō se ne d'tira* (Os). *Sl'afko je M'āteč̣ z'et* (Sm). *Ste v'idli G'oranov spomen'ik?* (Lu) U ostalim su padežima jednine i množine prevladali nastavci sklonidbe određenoga lika pridjeva: Njd. *'ūjoč̣ tr'aktor, K'āteče im'āne* (Os), *br'atof st'ol, Kr'ēšoč̣ sv'āk* (Sm), *Marš'āļef p'ōt, 'Ivanovo reš'eto* (Lu); Gjd. *'ūjoč'ega tr'aktora, K'āteč'ega im'āna, br'atovega st'ola, Kr'ēšoč'ega sv'āka, Marš'āļevega p'ōta, 'Ivanovega reš'eta*; DLjd. *'ūjoč'em tr'aktoru, K'āteč'em im'ānu, br'atovem st'olu, Kr'ēšoč'em sv'āku, Marš'āļevem p'ōtu, 'Ivanovem reš'etu*; Ijd. *'ūjoč'em tr'aktoru, K'āteč'em im'ānu, br'atovem st'olu, Kr'ēšoč'em sv'āku, Marš'āļevem p'ōtem, 'Ivanovem reš'etom*; Ajd. *'ūjoč̣ tr'aktor, K'āteče im'āne, br'atof st'ol, Kr'ēšoč'ega sv'āka, Marš'āļef p'ōt, 'Ivanovo reš'eto*; Nmn. *'ūjoči tr'aktori, K'āteča im'āna, br'atovi st'oli, Kr'ēšoči sv'āki, Marš'āļevi p'ōti, 'Ivanova reš'eta*; Gmn. *'ūjoče tr'aktorov, K'āteče im'ān, br'atove stol'ōf, Kr'ēšoče sv'ākof, Marš'āļeve p'ōtof, 'Ivanove reš'ēt*; Dmn. *'ūjoč'em tr'aktorum, K'āteč'em im'ānum, br'atovem st'olum, Kr'ēšoč'em sv'ākum, Marš'āļevem p'ōtem, 'Ivanovem reš'etom*; Amn. *ūjoče tr'aktore, K'āteča im'āna, br'atove stole, Kr'ēšoče sv'āke, Marš'āļeve p'ōte, 'Ivanova reš'eta*; LImn. *'ūjoč'em tr'aktori, K'āteč'em im'āni, br'atovem st'oli, Kr'ēšoč'em sv'āki, Marš'āļevemi p'ōti, 'Ivanovemi reš'eti*.

Ostali su sufiksi manje plodni: *-ji, -a, -e* (*p'ājši, B'ožji, m'āčji, v'rb'ōški*), *-ski, -a, -e* (*'Iański, Dam'āļsko p'oļe, sever'inski dv'ōrac, 'Iukovski d'ivan* (Os) || *'Iukofski div'ān* (Sm, Lu), *str'ański, dol'ēnski*), *-čki, -a, -e* (*os'ōnčki, smiš'ļ'āčki, j'ed'čki* (Os) || *jed'čki* (Sm, Lu), *r'ēčki*), *-ki, -a, -e* (*ert'ičko*). Posvojni pridjevi tvoreni ovim sufiksima imaju samo određeni oblik.

9.2.3. Stupnjevanje pridjeva

U analiziranim se mjesnim govorima istočnoga Gorskoga kotara komparativ pridjeva najčešće tvori sintetički, dodavanjem sljedećih nastavaka:

-ēji: *bogat'ēji, star'ēji, zdrav'ēji, slab'ēji, macast'ēji, siromašn'ēji, vrel'ēji, svetl'ēja, modern'ēja, bistr'ēja, žalosn'ēja, pametn'ēja, topl'ēje, mžzl'ēje, glasn'ēje, prefrigan'ēja* 'mudrija'

-ji: *kr'aći, j'aći, t'ji, v'eći, t'ańi, d'ebli, g'ji, l'agli, n'iži, dr'aža, ml'aja, sl'aje, l'agle, gl'ibļe, bl'iže, d'uļe, ž'uće*

Tipičan²⁸⁵ kajkavski formant -š- u svima je govorima potvrđen samo u nekoliko komparativa: *l'epši, v'iši, m'ekši*. Postoje i supletivni oblici: *d'obər* (Sm, Os) || *d'obar* (Lu) – *b'oļi, l'oš - g'ori, m'āen* (Os) || *m'ajcen, m'ājen* (Sm) || *m'exen* (Lu) – *m'ańi, d'uگاčak – d'uļi*. Manje je frekventna perifrastička tvorba komparativa pomoću riječi *b'oļ* ili *v'iš*: *b'oļ d'ebel, b'oļ d'ebela* (Os) || *b'oļ deb'ela* (Sm, Lu), *v'iš s'ūv* (Os) || *v'iš s'ūx* (Sm, Lu).

Superlativ se tvori dodavanjem prefiksa *n'āj* na komparativ (*n'ājlepši, n'ājboļi, n'ājslaje*) ili, rjeđe, perifrastički, dodavanjem riječi *n'ājboļ / n'ājviš* na pridjev u pozitivu: *n'ājboļ l'ēp, n'ājviš p'ametan* (Os, Sm) || *p'ametan* (Lu). U novije vrijeme uočena je u svima govorima i uporaba apsolutnoga superlativa, odnosno takvoga superlativa koji “iskazuje najveći mogući stupanj iskazana značenja” (Marković 2012: 298), no bez komparacije naspram drugih, nižih stupnjeva izricanja svojstava. Takvi su oblici u igk. govorima tvoreni prefiksom *pre-*: *pred'obər* (Sm), *prej'āko* (Os), *pregl'ūp* (Lu).

9.2.3.1. Morfonološke alternacije u pridjeva

U oblicima koji tvore komparativ sufiksom *-ji/-ja/-jo* provodi se jotacija: *kr'aći, j'aći, n'iži, dr'aža, dr'aže, ž'uće, pr'āšći*. Morf *j* u komparativima tipa *ml'aji, sl'aje* u svima je govorima rezultat razvoja $*d > j$ (usp. i Lončarić 1996: 106). U dijelu je pridjeva između dočelnoga konsonanta osnove i sufiksa *-j-* umetnuto epentetsko *l*: *d'ubļe, gl'upļi, l'agle, gl'ibļe*.

Osnove nekih neodređenih pridjeva u Njd. muškoga roda (i u Ajd. za 'neživo') imaju u mjesnim govorima Os i Sm nepostojan *-ə-*, odnosno nepostojano *-a-* u mjesnom govoru Lu: *'oštər* (Os, Sm) || *'oštar* (Lu) – *'oštra – 'oštro, pr'āzən* (Os, Sm) || *pr'āzan* (Lu) – *pr'āzna –*

²⁸⁵ Usp. Jedvaj 1956: 306; Lončarić 1977: 252; 1986: 181; 1996: 105106; Jembrih – Lončarić 1982–1983: 41; Celinić 2000: 18; Maresić 2000: 120. Radi se, naime, o starome sufiksu $*(j)ḃš-$ koji je u kajkavskome “očuvan u pravilu kod svih pridjeva; usp. npr. kajk. *staręši* 'stariji'” (Matasović 2008: 223). Promjena pridjevskoga sufiksa $*-jḃš-$ > $*-jə-$ izvršila se u ZJsl. razdoblju u čakavskoj i štokavskoj protojedinici, dok kajkavsku, dakle, nije zahvatila (Lukežić 2012: 52).

pr'āzno, gl'ādān (Os, Sm) || *gl'ādan* (Lu) – *gl'ādna – gl'ādno, m'ǫzəl* (Os, Sm) || *m'ǫzal* (Lu) || – *m'ǫzla – m'ǫzlo, v'edār* (Os, Sm) || *v'edar* (Lu) – *v'edra – v'edro*.

U nekih pridjeva istovremeno dolazi i do jednačenja po zvučnosti te ispadanja nepostojanog *-ə-*, odnosno nepostojanog *-a-*: *t'ežək* (Os, Sm) || *t'ežak* (Lu) – *t'eška – t'eško, r'ēdək* (Os, Sm) || *r'ēdak* (Lu) – *r'ētkā – r'ētko, fr'ižək* (Os, Sm) || *fr'ižak* (Lu) – *fr'iška – fr'iško*.

9.2.4. Pridjevsko-zamjenička sklonidba

U polazišnome sustavu pridjevi su se klasificirali kao jednostavni te kao složeni. Jednostavni (neodređeni) mijenjali su se prema imeničkoj deklinaciji, a složeni (određeni) prema složenoj pridjevskoj. Naziv 'složeni' dolazi odatle što su ti oblici doista složeni od imeničkoga i zamjeničkoga dijela: “Određeni pridjevi imaju svoju posebnu deklinaciju, koja se zove složena deklinacija stoga, što su joj oblici sastavljeni od nominalne i pronominalne deklinacije. Određeni se oblik pridjeva pravi tako, da mu se kao postpozitivni član dodaje zamjenica **jb, *ja, *je...*” (Jurišić 1944 [1992]: 163). Zamjenica **jb* u staroslavenskim se tekstovima bilježi kao *i* (Damjanović 2005: 107). Poput imenica, *i* ova je zamjenica imala tvrdu i meku varijantu. U odnosu na današnja dva, u polazišnome morfološkom sustavu postojala su dakle tri tipa sklonidbe: imenička (prema kojoj su se sklanjale imenice te pridjevi neodređenog lika), zamjenička (prema kojoj su se sklanjale nelične zamjenice) te složena ili pridjevska (prema kojoj su se sklanjali pridjevi određenog lika). Imenička je deklinacija, uz promjene uvjetovane fonološkim (npr. u igk. govorima u Ajd. glavne promjene imenica ženskoga roda **-ǫ > -o*) i morfološkim mijenama (npr. gramatički morfem *-u* u Ljd. glavne promjene imenica muškoga i srednjeg roda, preuzet iz *u*-osnova), u govorima hrvatskoga jezika opstala do danas. Polazišna pridjevska (složena) i zamjenička, prema Iviću, stopile su se već prije 13. st. i u tom su procesu “najčešće pobjeđivali prvobitni zamjenički nastavci” (Brozović – Ivić 1988: 26). Na temelju analize Vramčeva jezika²⁸⁶, Junković zaključuje da se stapanje tih dviju deklinacija u kajkavskome narječju provelo prije 16. stoljeća:

“Unatoč velikoj raznolikosti u raspodjeli nastavaka, već se u 16. stoljeću nazire koje će promjene pobijediti. U jednini: pridjevsko-zamjenička za muški i srednji rod (u kosim padežima), a imenska za ženski rod. U množini: pridjevsko-zamjenička s jedinstvenim nastavcima za sva tri roda (u kosim padežima). (...) U kosim padežima m. i n. i u pl. vodi

²⁸⁶ Odnosno na temelju analize njegovih djela izdanih 1578. (*Kronika*) i 1586. (*Postila*), pisanih pod utjecajem zagrebačke i varaždinske koine, na podlozi govora samoga autora, prema Junkoviću – rođena Samoborčanina (1972: 13–17).

se zatim borba između pridjevskih i zamjениčkih nastavaka, te borba između nastavaka koji su nekad dolazili iza nepalatala i onih koji su dolazili iza palatala. U prvom slučaju vrši se izbor između *i*-nastavaka i *ę*-nastavaka: *velikim – velikem, velikih – velikeh, velikimi – velikemi*, a u drugom slučaju izbor između *o*-nastavaka i *ä*²⁸⁷-nastavaka: *velikoga – velikega, velikomu – velikemu* itd.” (1972: 123).

Prema ovome određenju u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji igk. mjesnih govora prevladali su pridjevski nastavci, dok je izbor nastavaka koji su nekoć dolazili iza nepalatala, odnosno nepalatala proveden na način da su u GDLjd. i NAmn. preuzeti nastavci meke promjene²⁸⁸, a u Ijd. te u GDLImn. nastavci ishodišne tvrde promjene. Distribucija je nastavaka pridjevsko-zamjениčke sklonidbe u analiziranim mjesnim govorima na sinkronijskoj uglavnom neovisna o palatalnome / nepalatalnome dočetu osnovne riječi koja se sklanja. Relikt ishodišne diferencijacije razvidan je u NAVjd. pridjeva srednjega roda: *pl'āvo m'ōre, d'aleko s'elo, t'eško d'elo, sl'atko v'īno, b'alavo d'ete, vr'ōče j'elo, tr'ęče j'utro, dom'āče m'ęso, kr'āvļe ml'ęko, ml'aje d'ęte*.

Po ovoj se sklonidbi, dakle, u svima govorima u jednini i množini sklanjaju pridjevi (u pozitivu, komparativu i superlativu), pridjevske zamjenice²⁸⁹ i redni brojevi muškoga i srednjega roda, zamjениčki pridjevi *s'ām* i *s'av* (Os) || *s'af* (Sm, Lu) te broj jedan *j'edān* (Os, Sm) || *j'edan* (Lu), *j'edno*. Pridjevi ženskoga roda, pridjevske zamjenice i redni brojevi ženskoga roda, zamjениčki pridjevi *s'āma* i *s'a 'sva'* te broj *j'edna* u jednini se, vidjeli smo, sklanjaju prema nastavcima imeničke *e*-sklonidbe. U množini se navedene vrste riječi ženskoga roda također sklanjaju prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi²⁹⁰. Prema

²⁸⁷ Ovim simbolom u Junkovićevom se djelu označava kratak vokal *e* koji je podrijetlom od etimološkoga *e* te prednjeg nazala te koji je artikulacijski otvoreniji od vokala *e* – supstituta jata (1972: 26).

²⁸⁸ “Pridjevi kojima osnova završava na meki suglasnik imali su u općeslavenskome različitu deklinaciju od pridjeva na tvrdi suglasnik. Ta je razlika u deklinaciji odgovarala opreci u imenica između tvrdih (*o*- i *ā*-osnova), s jedne strane, i mekih (*jo*- i *jā* osnova) s druge strane” (Matasović 2008: 219).

²⁸⁹ Prema Barić i dr. sve se zamjenice prema obliku dijele u četiri skupine: 1. lične zamjenice, 2. posvojne zamjenice u 3. l. jedn., 3. ostale zamjenice (osim pod brojem 2) i zamjениčki pridjevi *sām* i *sāv* te 4. ostali zamjениčki pridjevi (2005: 208). U toj su podjeli posvojne zamjenice u trećemu licu jednine zbog višestrukih oblika izlučene u zasebnu skupinu. Budući da je ovdje za obradu kao relevantan kriterij uzet tip sklonidbe, nadalje će se koristiti primjenjivija klasifikacija zamjenica prema funkciji na imeničke i pridjevske (Babić i dr. 1991: 646; Barić i dr. 2005: 203; Težak – Babić 2003: 125). Imeničke su zamjenice, prema tome, lične, povratna, upitno-odnosne *tko* i *što* i neodređene zamjenice načinjene od njih. Pridjevske su, dakle, sve ostale: posvojne, pokazne, povratno-posvojna, upitno-odnosne (osim *tko* i *što*) i sve ostale neodređene.

²⁹⁰ Razlika između sklonidbe pridjeva ženskoga roda u jednini te pridjeva muškoga i srednjega roda u jednini, odnosno dihotomija između sklonidbe pridjeva ženskoga roda prema imeničkoj promjeni te sklonidbe pridjeva muškoga i srednjega roda prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi zabilježena je i u susjednim sustavima: u mjesnome govoru Ozlja (Težak 1981: 267) te zapadnogorskokotarskim govorima Delnica i Gornjih Turni (Lisac 2006: 100). U mjesnome govoru Bosiljeva pridjevi se ženskoga roda i u jednini sklanjaju prema pridjevsko-

Markoviću (2012: 311–313), uz imeničku i pridjevsko-zamjениčku, pridjevi se u hrvatskome jeziku sklanjaju i po *ø*-vrsti kojoj pripadaju nepromjenjivi pridjevi stranoga podrijetla.

Nastavci su za jedninu pridjevsko-zamjениčke sklonidbe u svima igk. mjesnim govorima sljedeći:

jedinina		
	muški rod	srednji rod
N	- <i>ø</i> / - <i>i</i>	- <i>o</i> / - <i>e</i>
G	- <i>ega</i>	- <i>ega</i>
D	- <i>em</i> / - <i>emu</i>	- <i>em</i> / - <i>emu</i>
A	- <i>ø</i> / - <i>ega</i>	- <i>o</i> / - <i>e</i>
V	- <i>ø</i> / - <i>i</i>	- <i>o</i> / - <i>e</i>
L	- <i>em</i> / - <i>emu</i>	- <i>em</i> / - <i>emu</i>
I	- <i>em</i>	- <i>em</i>

Primjeri za sklonidbu pridjeva muškoga i srednjega roda u jednini su – **Os**: G *s'ūvega v'eša, fajtnega v'eša, r'ādnega st'ola, ml'ādega l'uka, t'oplega č'āja, d'obrega d'eteta, m'añega s'ela, d'aļega kr'aja*; DL *v'isokem č'oveku, st'aremu d'edu, v'elikemu s'elu, j'ākem t'ēlu, l'ēvem k'olenu, g'ōrnem K'ļšu, sv'ētemu P'etru, st'arem ml'ēku, gr'intavemu m'āčku, pl'āvem 'oku, m'ļzlem m'ōru*; I *n'īzem br'atu, vr'ōčem j'elu, star'ējem d'ečku, n'ovem 'autu*; **Sm**: G *st'arega d'eda, s'akega vr'āga, b'oļega p'osla, jedn'ega s'ela, fr'iškega kr'uxa, kup'ōvnega kr'uxa, tul'ikega 'izbora, tr'ēčega j'utra*; DL *gl'ādnemu č'ov'iku, jedn'ākemu v'ļtu, s'akemu l'oncu, čet'ļtemu kol'enu, na d'ēsнем 'oku, zr'elemu gr'ōžū, sās'itemu kap'ūtu, bl'atnemu p'odu, v'isokem br'ēgu*; I *v'elikem k'amānu, m'ojem bratu, n'ējem dop'ūštenju, tul'ikem n'ofcu, s'akem č'ov'iku, č'ļnem š'ālu*; **Lu**: G *dr'ūgega br'āka, sk'upļega kr'uxa, s'udñega d'āna, 'otrovnega cv'ēta, zakl'ētega komun'ista, d'ubokega ž'ūkna, r'odnega s'ela, vatrog'asnega d'ōma, vod'eneга ml'ēka*; DL *najl'epšem v'ļtu, m'ojem kr'ovu, dol'āñem K'ōtu, t'ūjemu gr'ādu, n'ovem z'ākonu, vr'ēdnem n'ārodu, d'ubokemu ž'ūknu, dr'ūgem s'elu, vod'enemu ml'ēku*; I *d'obrem m'ōžem, najob'ičnejem šarlat'ānom, s'ūxem šp'ekom, t'ļmastem s'īnom, š'ārem v'ešom, ves'elem det'etom, prod'ānem 'autom, vod'enem ml'ēkom*.

---

zamjениčkoj sklonidbi (DLjd. *mōkroj*, Krajač 1996: 112), a takva je situacija potvrđena i u nekim udaljenijim podravskim govorima (npr. DLjd. *st:ar'o:j*, Maresić 2000: 115)

Nastavci za GDLjd. (i Ajd. u pridjeva koji stoje uz imenicu koja označuje što živo) kontinuantne su ishodišnih nastavaka Gjđ. *jego²⁹¹, Djd. *jemu, Ljd. *jemь, a nastavak *-em* u Ijd. ekavski je odraz jata iz ishodišnoga nastavka **-ěmb*.

Iz izdvojenih su primjera razvidni dubletni oblici u DLjd. imenica muškoga i srednjega roda, no svi su ispitanici u istim jezičnim kontekstima kazivali istodobno i kraće nastavke i one s naveskom.

Nastavci su za množinu pridjevsko-zamjeničke sklonidbe u mjesnim govorima Os, Sm i Lu sljedeći:

množina			
	muški rod	srednji rod	ženski rod
N	<i>-i</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
G	<i>-e</i>	<i>-e</i>	<i>-e</i>
D	<i>-em / -emi</i>	<i>-em / -emi</i>	<i>-em / -emi</i>
A	<i>-e</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
V	<i>-i</i>	<i>-a</i>	<i>-e</i>
L	<i>-emi</i>	<i>-emi</i>	<i>-emi</i>
I	<i>-emi</i>	<i>-emi</i>	<i>-emi</i>

I u množini su nastavci za DLI sva tri roda izjednačeni. Međutim, uočena je stanovita pravilnost u distribuciji nastavaka u dativu imenica muškoga i srednjega roda: svi su ispitanici uz imenice s nastavkom *-um* redovito koristili pridjev s nastavkom *-em*, dok su pridjev s naveskom (nastavak *-emu*) koristili uz imenice s dočetakom *-i*: *v'elikem gñ'ēzdum, c'ēlem j'atum, v'elikemi s'ēli, d'obrem d'ečkum, d'obremi d'ečki, l'ēpemi j'ājci*. Pridjevi ženskoga roda u množini se također sklanjaju prema ovoj sklonidbi – Os: N *st'are 'oprave, b'ēle k'ikļe, sl'amnate 'iše, nas'ajene k'okoši*, G *st'are 'oprav, b'ēle k'ikaļ, sl'amnate 'iš, nas'ajene k'okoš*, DLI *st'aremi 'opravami, b'ēlemi k'ikļami, sl'amnatemi 'išami, nas'ajenemi k'okošami*; Sm: N *ļ'ūte s'estre, č'iste št'ēnge, t'eške kh'ige, k'osmate j'abuke*, G *ļ'ūte s'estar || sest'ār, c'ļvene r'ōš, n'āpasne t'īc, vr'ēdne šn'ajdaric, k'osmate j'ābuk*, DLI *l'ajavemi žen'ami, žuļav'ēmi rok'ami, v'ōskemi hl'ačami, v'ītnemi z'ābavami, sk'ūpemi 'opravami, d'obremi čer'ami*; Lu: N *r'udļave*

²⁹¹ Finalno je *-o* zamijenjeno u hrvatskome jeziku završetkom *-a*, “analogijom s imenicama m. roda (*vuk-a, čovjek-a*) (Matasović 2008: 219).

l'āsi, št'rkļave n'oge, pl'āve kuv'ērtē, k'ockaste r'obačē, š'arkaste r'ōžē, G r'udļave las't, št'rkļave n'ōk, pl'āve kuv'ērt, k'ockaste r'obač, š'arkaste r'ōš, DLI št'rkļavemi nog'ami, pl'āvemi kuv'ērtami, k'ockastemi r'obačami, š'arkastemi r'ōžami, DL r'udļavemi l'āsi / r'udļavemi lasm't.

Nastavci u GDLImn. pridjevsko-zamjeničke deklinacije svjedoče o ekavskome odrazu jata iz ishodišnih gramatičkih morfema tvrde inačice: *-ēhъ, *-ēmъ, *-ēhъ, *-ēmi. U GLmn. u igk. govorima ispaao je dočetni -x. NAVmn. ove deklinacije kontinuirala meku varijantu s ishodišnom distribucijom gramatičkih morfema: Nmn. *-i (m. r.), *-a (s. r.), *-e (ž. r.), Amn. *-e (m. i ž. r.), -a (s. r.), Vmn.=Nmn.

9.3. Zamjenice

9.3.1. Imeničke zamjenice

9.3.1.1. Osobne zamjenice

Osobne se zamjenice u svima igk. mjesnim govorima sklanjaju na sljedeći način:

N	<i>j'ā</i>	<i>t't</i>	<i>'ōn, 'ona, 'ono</i>	<i>m't</i>	<i>v't</i>	<i>'oni, 'one, 'ona</i>
G	<i>m'ene, me</i>	<i>t'ebe, te</i>	<i>n'ega, ga; n'ē</i>	<i>n'as</i>	<i>v'as</i>	<i>n'ix, ix</i>
D	<i>m'ene, mi</i>	<i>t'ebe, ti</i>	<i>n'emu, mu; n'ō, ju</i>	<i>n'am</i>	<i>v'am</i>	<i>n'im, im</i>
A	<i>m'ene, me</i>	<i>t'ebe, te</i>	<i>n'ega, ga; n'ō, jo</i>	<i>n'as</i>	<i>v'as</i>	<i>n'ix, ix</i>
V	-	<i>t't</i>	-	<i>m't</i>	<i>v't</i>	-
L	<i>m'ene</i>	<i>t'ebe</i>	<i>n'emu; n'ō</i>	<i>n'āmi, nas</i>	<i>v'āmi, vas</i>	<i>n'ih, ni</i>
I	<i>s m'ānom</i>	<i>s t'ōbom</i>	<i>š n'tm; š n'ō</i>	<i>s n'āmi</i>	<i>s v'āmi</i>	<i>š n'tmi</i>

Ishodišni je oblik osobne zamjenice za 1. l. jd. glasio – *azъ: “U hrvatskom jeziku odpaao je nesamo poluglas na kraju nego i z, pa imamo nom. sg. *ja* već od početka naše jezične predaje (Jurišić 1944 [1992]: 149)²⁹². Nastavak -e u dativu zamjenica *j'ā* i *t't* podrijetlom je od jata (< *mъnē, *tebē), a glas e u osnovi oblika DL *m'ene* nije odraz poluglasa, već analogija prema oblicima DL *t'ebe, s'ebe* (o povratnoj zamjenici *s'ebe, se* vidi sljedeće poglavlje).

²⁹² Postoji i mišljenje prema kojemu su ishodišna bile dvije inačice osobne zamjenice 1. l. jd.: “Hrv. *jā* predstavlja jednu od dviju varijanti prasl. zamjenice (prasl. *jā)” (Matasović 2008: 237). Prema tome, u zapadnim goranskim govorima potvrđene su kontinuantne prve inačice osobne zamjenice u 1. l. jd. – Josip Lisac u Delnicama je zabilježio dublete *ēst || ja* (2006: 102), a u Ravnoj Gori uz novije *jā* spominje i starije *jēst* (1999: 151).

Akuzativne klitičke oblike *me, te, se* nije potrebno posebno komentirati budući da se tu radi o jednostavnoj zamjeni prednjeg nazala vokalom *e* (< **mę, *tę, *sę*). Muđutim, valja istaknuti da su oni počeli bivati enklitičkima tek od 11. st. (Damjanović 2005: 96), što govori o tome da su ishodišno bili naglašeni: “Trag negdašnje neenklitičnosti oblika *me, te, se* ostao je u konstrukciji s priedlozima: *ná me, zá te, nàdā me...*” (Jurišić 1944 [1992]: 150). U svima igk. mjesnim govorima naglasak je na prijedlogu uz zamjenice *me, te* dug (primjere sa zamjenicom *se* vidi u narednom poglavlju): *z'ā me, p'ō te, v'ū te* (Sm), *n'ā me*.

Oblici u instrumentalu *m'ānom, t'ōbom* (i *s'ōbom*) kontinuanta su ishodišnih **mъnojъ, *tobojъ* (i *sobojъ). Zanimljivo je da je u ovih oblika pridodan finalni *-m* koji u deklinaciji imenica *e*-vrste u Ijd. u svima govorima redovito izostaje (usp. poglavlje 9.1.3.). Finalno je *-m* u Ijd. imeničke deklinacije *e*-vrste, prema Lončariću, moglo biti dobiveno na tri načina: “a) kasnijim ujednačavanjem fonološke strukture nastavka, tj. dodavanjem *m* na nastavak *-u/-o*; b) na isti način kao u štokavštini, zamjenom *v* u *-ov* (od *-oiъ*) sa *m*; c) prenošenjem 'gotovoga' nastavka iz I *a*-vrste” (1996: 102). Budući da u mjesnim govorima Os i Sm u Ijd. imenica *a*-vrste izostaje nastavak *-om/-em*, finalno *-m* u oblicima navedenih zamjenica nije preneseno iz *a*-vrste. U mjesnome govoru Lu gdje su zabilježeni instrumentali jednine muškoga i srednjeg roda na *-om/-em* ta bi pretpostavka mogla biti validna (premda ostaje otvorenim pitanje zbog čega i u tome idiomu izostaje *-m* u Ijd. imenica *e*-vrste: *ž'eno, sl'amo*). Stoga se ovdje iznosi mišljenje da je u mjesnim govorima Os i Sm finalno *-m* u Ijd. osobnih zamjenica *j'ā* i *t'ī* te povratne zamjenice *s'ebe* rezultat kasnijeg ujednačavanja fonološke strukture nastavka. Uz moguću analogiju prema *a*-vrsti, u mjesnome govoru Lu i taj razlog dolazi u obzir²⁹³.

Osobne zamjenice trećega lica jednine *'ōn* i *'ono* imaju nastavke pridjevsko-zamjениčke promjene. Osobna zamjenica *'ona* u jednini se sklanja prema imeničkoj deklinaciji. U ishodišnome sustavu za označavanje trećega lica rabile su se zamjenice *jb (> *i*), **ja, *je*²⁹⁴. U općeslavenskom periodu zamijenjuju se oblicima **онъ, *ona, *ono* (Matasović 2008: 238), odnosno “značenje im se u staroslavenskome jeziku [zamjenica **jb, *ja, *je* i **онъ, *ona, *ono, M.M.*] sve više približavalo, pa se nominativ svih brojeva i rodova zamjenice *i* prestaje upotrebljavati. Tako dolazi do sklonidbe *онъ, ego, emu*” (Damjanović 2005: 99). U kosim su padežima ove zamjenice glasile G **jego/jeje*, D **jemu/jeji*, I **jimъ/jejъ*, dakle, bez inicijalnoga *ń*. Početno je *ń*- u kosim padežima postalo

²⁹³ U zapadnim goranskim govorima, i u imenica ženskoga roda *e*-vrste i u zamjenica izostaje finalno *-m*: Ijd. *s māno* (Lisac 2006: 102). U ozaljskim je pak govorima situacija obrnuta, odnosno i u imenica i u zamjenica koje se sklanjaju prema imeničkoj sklonidbi dolazi finalno *-m*, odnosno *-um* (Težak 1981b: 275–276).

²⁹⁴ “S česticom *že*, međutim, ti su oblici obični u staroslavenskim tekstovima i označavaju odnosnu zamjenicu 'koi': *iže, ježe, jaže*” (Damjanović 2005: 98).

jotacijom od *n-* iz proklitičkih prijedloga *kъn, *vъn, odnosno poopćavanjem prema oblicima poput *kъn-jemu*, *vъn-jeje* (Matasović 2008: 238). Ti su se oblici implementirali u sustavu hrvatskoga jezika između 12. i 14. st. Nakon toga, u dijelu kajkavskih govora raznim su se glasovnim procesima ponovno ustalili oblici tipa *jemu*, *jega*, *jenga* ili *A jn'ęga* i sl. (Lončarić 1996: 106; Maresić 2000: 124). Prema gornjoj tablici, osobne zamjenice za 3. l. jednine i množine u mjesnim igk. govorima nastavcima kontinuiraju ishodišnu sklonidbu zamjenice **i(že)*, **ja(že)*, **je(že)*.²⁹⁵

9.3.1.2. Povratna zamjenica

Povratna zamjenica *s'ebe*, *se* sklanja se u analiziranim govorima na sljedeći način: G *s'ebe*, *se*, D *s'ebe*, *si*, A *s'ebe*, *se*, L *s'ebe*, I *s'ōbom*. Pregled povijesnoga razvoja njenih gramatičkih morfema zbog istovjetnosti dan je u prethodnom poglavlju, uz pregled povijesnoga razvitka osobnih zamjenica *j'ā* i *t'ī*. I u ove se zamjenice u svima trima govorima naglasak s enklitičkog oblika u akuzativu (nekoć naglašenoga) prenosi na prijedlog: *D'eni k'akovo x'aļo n'ā se* (Os). *K'aj si t'ō d'ēla n'ā se?* (Sm). *D'eni sp'užvo pod'ā se da se ne prexl'adiš* (Lu).

9.3.1.3. Upitno-odnosne zamjenice 'tko' i 'što'

Upitna zamjenica za 'živo' u mjesnim govorima Osojnika i Smišljaka glasi *k'ṭ* ('tko'), a za 'neživo' *k'aj* ('što'). U mjesnome govoru Lukovdola upitno-odnosna zamjenica za 'neživo' glasi *k'e* (usp. i poglavlje 5.3.3.3), a za 'živo' *k'ṭ* te *gd'o*. Pregled svih oblika upitno-odnosnih zamjenica za živo i neživo u svima analiziranim govorima dan je u sljedećoj tablici:

Osojnik i Smišljak			Lukovdol	
N	<i>k'ṭ</i>	<i>k'aj</i> (<i>k'e</i>)	<i>k'ṭ</i> , <i>gd'o</i>	<i>k'e</i>
G	<i>k'oga</i>	<i>č'ęga</i>	<i>k'oga</i>	<i>č'ęga</i>
D	<i>k'omu</i> / <i>k'emu</i>	<i>č'ęmu</i>	<i>k'omu</i> / <i>k'emu</i>	<i>č'ęmu</i>

²⁹⁵ Pregled paradigme ishodišne zamjenice **i(že)*, **ja(že)*, **je(že)* v. u Jurišić 1944 [1992]: 155–156.

A	<i>k'oga</i>	<i>k'aj</i>	<i>k'oga</i>	<i>k'aj</i>
L	<i>k'omu, k'om</i>	<i>č'emu, č'em</i>	<i>k'omu, k'om</i>	<i>č'emu, č'em</i>
I	<i>k'ōgom</i>	<i>č'īm</i>	<i>k'ōgom</i>	<i>č'īm</i>

Potonja tablica pokazuje da su upitno-odnosne zamjenice u značenju 'tko' i 'što' između mjesnih govora Osojnika i Smišljaka te mjesnoga govora Lukovdola divergentne samo u nominativu. Upitna zamjenica za 'neživo' ima u nominativu u obama govorima (Sm i Os) dubletni oblik *k'e* samo u upitnoj konstrukciji *k'e ne?* ('zar ne?', 'da li je tako?' i sl.). U ostalim se slučajevima u NA rabi oblik *k'aj* (< *ka-īb). U mjesnome govoru Lukovdola upitno-odnosna zamjenica za 'neživo' glasi *k'e* (usp. i poglavlje 5.3.3.3). Polazno su u G dolazili oblici *česo, *česogo. Oblik **č'esa* u igk. govorima nije potvrđen, već u genitivu dolazi *č'ega*, kao i u glavnini štokavskih govora, "analogijom prema pokaznim zamjenicama i prema upitnoj zamjenici *kuju (stsl. *kyi*), Gjd. *kajega (stsl. *koego*)" (Matasović 2008: 241). Iščežnuo je također i ishodišni oblik dativa *česomu. Lokativ i instrumental nasljeđuju ishodišne oblike *čemb i *čimb, a oblik *č'emu* u lokativ je unesen analogijom prema dativu.

Funkciju upitne zamjenice za 'živo' *k'ī* u svima je govorima preuzela upitno-odnosna zamjenica s kontrakcijom vokala (usp. poglavlje 9.3.2.3.). Utjecaj njene pridjevsko-zamjениčke sklonidbe vidljiv je u dativu u kojem je, uz osnovni oblik *k'omu*, zabilježen (doduše rijetko) i oblik *k'emu*. U GAL te u D u obliku *k'omu* dolaze, dakle, kontinuantе ishodišnih oblika upitne zamjenice za 'živo'. U instrumentalu ova je zamjenica ishodišno dolazila u obliku **čemb*²⁹⁶. Oblik *k'ōgom* u igk. govorima vjerojatno je postao analogijom prema zamjenicama *m'ānom*, *t'ōbom*, *s'ōbom*.²⁹⁷

U nominativu u Lukovdolu je potvrđena i zamjenica *gd'o* (< ZJsl. *kəto) koja u ostalim padežima ima oblike istovjetne sa zamjenicom *k'ī*.

U svima govorima izostaje uporaba zamjenice što za 'živo' (tip: Što je došiel? 'Tko je došao?'), tipična, primjerice, za podravske kajkavske govore (usp. Maresić 2000: 134).

U lokativu naglasak s enklitičkih oblika redovito prelazi na proklitiku: *'o kom*, *'o č'em*, *n'a č'em*, *p'o č'em*, ali: *o k'omu*, *o č'emu*, *na č'emu*, *po č'emu*.

²⁹⁶ Matasović navodi da je oblik I *kīm* analoški prema *čimb (2008: 241).

²⁹⁷ Morfološki isti oblik potvrđen je i u zapadnogorskokotarskim govorima Delnica i Gornjih Turni, s njima svojstvenom zamjenom finalnoga *-m > -n*: *s ko:gon* (Lisac 2006: 104).

9.3.2. Pridjevske zamjenice

Pridjevske se zamjenice (usp. bilj. 289) muškoga i srednjega roda u jednini i množini sklanjaju prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi. Pridjevske zamjenice ženskoga roda u jednini se sklanjaju kao imenice ženskoga roda *e*-vrste, a u množini također prema pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji.

9.3.2.1. Pokazne zamjenice

Primjer sklonidbe pokazne zamjenice *t'ā(j)*:

jdnina			
	muški rod	srednji rod	ženski rod
N	<i>t'ā(j)</i>	<i>t'ō</i>	<i>t'ā</i>
G	<i>t'ega</i>	<i>t'ega</i>	<i>t'ē</i>
D	<i>t'ēm / t'emu</i>	<i>t'ēm / t'emu</i>	<i>t'ē</i>
A	<i>t'ā(j) / t'ega</i>	<i>t'ō</i>	<i>t'ō</i>
L	<i>t'ēm</i>	<i>t'ēm</i>	<i>t'ē</i>
I	<i>t'ēm</i>	<i>t'ēm</i>	<i>t'ō</i>

množina			
	muški rod	srednji rod	ženski rod
N	<i>t'ī</i>	<i>t'ā</i>	<i>t'ē</i>
G	<i>t'ē</i>	<i>t'ē</i>	<i>t'ē</i>
D	<i>t'ēm / t'emi</i>	<i>t'ēm / t'emi</i>	<i>t'ēm</i>
A	<i>t'ē</i>	<i>t'ā</i>	<i>t'ē</i>
L	<i>t'ē / t'emi</i>	<i>t'ē / t'emi</i>	<i>t'ē / t'emi</i>
I	<i>t'emi</i>	<i>t'emi</i>	<i>t'emi</i>

Isti su nastavci za sklonidbu pokaznih zamjenica neproširene osnove – Os: *'ōv* (fonetski obično [*ōf*]), *'ova*, *'ovo* 'ovaj, -a, -o' i *'ōn*, *'ona*, *'ono* 'onaj, ona, ono': Gjd. *'ovega*, *'onega*, DLIjd. *'ovem*, *'onem*, Ajd. *'ōv/'ovega*, *'ōn/'onega*; Sm, Lu: *'ōf*, *'ova*, *'ovo*, *'ōn*, *'ona*, *'ono*, Gjd. *ov'ega*, *on'ega*, DLIjd. *ov'emu*, *on'emu*, Ajd. *'ōf/ov'ega*, *'ōn/on'ega*.

U Njd. pokazne zamjenice *t'ā(j)* potvrđene su u svima govorima dublete sa završnim *j* i bez njega. Govornici starije generacije skloniji su inačici bez *j*. Matasović oblik *ta*, potvrđen i u drugim govorima kajkavskoga i čakavskoga narječja, izvodi iz psl. **tu*, a lik *taj* iz formule *t_b + j_b* (2008: 228). S obzirom da preostale dvije pokazne zamjenice također čuvaju neproširene osnove, nameće se zaključak da u mjesnim igk. govorima dublete *t'ā* || *t'āj* nisu rezultat dvaju polazišnih likova (psl. **tu* i opsl. **t_b*), već da je lik *t'āj* ušao u sustav iz standardnoga jezika. U akuzativu jednine muškoga roda poopćeno je pravilo iz imenske deklinacije prema kojem za 'živo' vrijedi A=G (*Si v'idel 'onega č'oveka* (Os) || *on'ega č'ov'ika* (Sm) || *on'ega č'ov'eka, č'oj'eka* (Lu)?), a za 'neživo' A=N (*D'aj mi t'aj n'ōž* (Os) || *n'ōš* (Sm, Lu).

Na ishodišne oblike **t_b*, **to* pridodani su u jednini i množini nastavci pridjevsko-zamjeničke sklonidbe. Pokazna zamjenica ženskoga roda (< **ta*) u jednini se sklanja prema imeničkoj, a u množini također prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi.

U Ijd. između prijedloga i pokazne zamjenice *t'ā(j)* umetnut je vokal *o*²⁹⁸. Potom je naglasak prebačen na takvu novonastalu sraslicu: *z'o_{tem}* 's tim'. Relikt nekadašnje pokazne zamjenice *s_b* (m.r.), *si* (ž.r.), *se* (s.r.), kao i u brojnim drugim organskim idiomima²⁹⁹, očuvan je u vremenskim priložima *l'etos*, *z'imos*, *d'anās* (Sm, Os) || *d'anās* (Lu).

9.3.2.2 Posvojne zamjenice

Primjer sklonidbe pokazne zamjenice *m'ōj*, *m'oja*, *m'oje*:

jednina			
	muški rod	srednji rod	ženski rod
N	<i>m'ōj</i>	<i>m'oje</i>	<i>m'oja</i>
G	<i>m'ojega</i> (Os) <i>moj'ega</i> (Sm, Lu)	<i>m'ojega</i> (Os) <i>moj'ega</i> (Sm)	<i>m'oje</i>
D	<i>m'ojem / m'ojemu</i> (Os) <i>m'ojem / moj'emu</i> (Sm, Lu)	<i>m'ojem / m'ojemu</i> (Os) <i>m'ojem / moj'emu</i> (Sm, Lu)	<i>m'oje</i>
A	<i>m'ōj 'neživo'</i>	<i>m'oje</i>	<i>m'ojo</i>

²⁹⁸ Takvo *o* zabilježeno je i u podravskim kajkavskim govorima – Jela Maresić naziva ga 'blagoglasnim' (2000: 129).

²⁹⁹ Usp. Težak 1981b: 278; Jembrih – Lončarić 1982 – 1983: 42; Lisac 2006: 104;

	<i>m'ojega</i> (Os) <i>moj'ega</i> (Sm, Lu) 'živo'		
V	<i>m'ōj</i>	<i>m'oje</i>	<i>m'oja</i>
L	<i>m'ojem / m'ojemu</i> (Os) <i>m'ojem / moj'emu</i> (Sm, Lu)	<i>m'ojem / m'ojemu</i> (Os) <i>m'ojem /</i> <i>moj'emu</i> (Sm, Lu)	<i>m'oje</i>
I	<i>m'ojem</i>	<i>m'ojem</i>	<i>m'ojo</i>

množina			
	muški rod	srednji rod	ženski rod
N	<i>m'oji</i>	<i>m'oja</i>	<i>m'oje</i>
G	<i>m'oje</i>	<i>m'oje</i>	<i>m'oje</i>
D	<i>m'ojem / m'ojemi</i> (Os) <i>m'ojem / moj'emi</i> (Sm, Lu)	<i>m'ojem / m'ojemi</i> (Os) <i>m'ojem /</i> <i>moj'emi</i> (Sm, Lu)	<i>m'ojem / m'ojemi</i> (Os) <i>m'ojem / moj'emi</i> (Sm, Lu)
A	<i>m'oje</i>	<i>m'oja</i>	<i>m'oje</i>
V	<i>m'oji</i>	<i>m'oja</i>	<i>m'oje</i>
L	<i>m'oje / m'ojemi</i> (Os) <i>m'oje / moj'emi</i> (Sm, Lu)	<i>m'oje / m'ojemi</i> (Os) <i>m'oje /</i> <i>moj'emi</i> (Sm, Lu)	<i>m'oje</i>
I	<i>m'ojemi</i> (Os) <i>moj'emi</i> (Sm, Lu)	<i>m'ojemi</i> (Os) <i>moj'emi</i> (Sm, Lu)	<i>m'ojemi</i> (Os) <i>moj'emi</i> (Sm, Lu)

Na ovaj se način sklanjaju i ostale posvojne zamjenice te povratno-posvojna zamjenica *sv'ōj* (*sv'oja*, *sv'oje*): *tv'ōj* (*tv'oja*, *tv'oje*), *n'egov* (Os) || *n'egof* (Sm, Lu) (*n'egova*, *n'egovo*), *n'ēzin* (*n'ēja*, *n'ėje*), *n'aš* (*n'aša*, *n'aše*), *v'aš* (*v'aša*, *v'aše*), *n'iov* (Os) || *n'ixof* (Sm, Lu) (*n'iova* (Os) || *n'ixova* (Sm, Lu), *n'iovo* (Os) || *n'ixovo* (Sm, Lu)).

9.3.2.3. Upitno-odnosne pridjevske zamjenice

Upitno-odnosne zamjenice potvrđene u mjesnim igk. govorima su: *k'ɿ* 'koji' (*k'ā*, *k'ō*), *č'iji* (*č'ija*, *č'ije*), *k'akəv* (Os) || *k'akof* (Sm, Lu) (*k'akova* (Os) || *kak'ova* (Sm, Lu), *k'akovo* (Os) || *kak'ovo* (Sm, Lu)), *k'ulik* (*k'ulika* (Os) || *kul'ika* (Sm, Lu), *k'uliko* (Os) || *kul'iko* (Sm, Lu)) koje nisu složene pomoću 'tko' i 'što' (*n'iki* 'nitko', *n'iš* 'ništa', *n'ēki* 'netko', itd.). Zamjenica sa značenjem 'koji' vrlo se rijetko čuje u nekontrahiranome obliku *k'oji*, *k'oja*, *k'oje*. Kao što je već napomenuto, muški i srednji rod u jednini sklanja se prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi, a ženski prema imeničkoj. U množini se sva tri roda sklanjaju prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi.

Primjer sklonidbe upitno-odnosne zamjenice *k'ɿ*, *k'ā*, *k'ō*:

jednina			
	muški rod	srednji rod	ženski rod
N	<i>k'ɿ</i>	<i>k'ō</i>	<i>k'ā</i>
G	<i>k'ēga</i>	<i>k'ēga</i>	<i>k'ē</i>
D	<i>k'ēm / k'emu</i>	<i>k'ēm / k'emu</i>	<i>k'ē</i>
A	<i>k'ɿ / k'ēga</i>	<i>k'ō</i>	<i>k'ō</i>
V	<i>k'ɿ</i>	<i>k'ō</i>	<i>k'ā</i>
L	<i>k'ēm / k'emu</i>	<i>k'ēm / k'emu</i>	<i>k'ē</i>
I	<i>k'ēm</i>	<i>k'ēm</i>	<i>k'ō</i>

množina			
	muški rod	srednji rod	ženski rod
N	<i>k'ɿ</i>	<i>k'ā</i>	<i>k'ē</i>
G	<i>k'ē</i>	<i>k'ē</i>	<i>k'ē</i>
D	<i>k'emi</i>	<i>k'emi</i>	<i>k'emi</i>
A	<i>k'ē</i>	<i>k'ā</i>	<i>k'ē</i>
V	<i>k'ɿ</i>	<i>k'ā</i>	<i>k'ē</i>
L	<i>k'ē / k'emi</i>	<i>k'ē / k'emi</i>	<i>k'ē / k'emi</i>
I	<i>k'emi</i>	<i>k'emi</i>	<i>k'ē / k'emi</i>

9.3.3. Neodređene zamjenice

Iz korpusa prikupljenoga terenskim istraživanjem u mjesnim igk. govorima ekscerpirane su sljedeće neodređene zamjenice: *n'ēki* (Os, Sm, Lu) || *n'egdo* (Lu) 'netko', *sak'ojak* (Os) || *s'akojak* (Sm, Lu), *n'iki* (Os, Sm, Lu) || *n'iščē* (Sm, Lu) || *n'igdo* (Lu) 'nitko', *s'aki*, *s'akaj*, *nek'akov* (Os) || *n'ekakof* (Sm, Lu), *n'ekaj* (Sm, Os) || *n'eke* (Lu, rjeđe Os i Sm) 'nešto', *'iki* ('itko').

Neodređena zamjenica u značenju 'ništa' u nominativu i akuzativu glasi *n'iš*³⁰⁰, a u ostalim padežima preuzeti su oblici upitne zamjenice *k'aj*: G *n'ičēga*, D *n'ičēm*, L *n'ičēm*, I *n'ičīm*. Također, zamjenica u značenju 'nitko' u mjesnome govoru Os sklanja se kao upitno odnosno zamjenica za 'živo' *k'ī*: N *n'iki*, G *n'ikoga*, D *n'ikomu* / *n'ikemu* / *nik'ōmar*, A *n'ikoga* / *nik'ōgar*, L *n'ikomu*, I *n'ikim*. U Njd. u govoru Os potvrđen je i oblik *n'igdor* za neodređenu zamjenicu za značenje 'nitko'. Dj. te zamjenice glasi *nik'ōmar*, dok su oblici ostalih padeža isti kao i za zamjenicu *n'iki*. U mjesnim govorima Sm i Lu u Njd. zamjenica u značenju 'nitko' (uz *n'iki*) glasi *n'iščē*, dok je u ostalim padežima paradigma istovjetna onoj u mjesnome govoru Os: G *n'ikoga* (Sm, Lu) || *nik'oga* (Lu), D *n'ikomu*, itd.

Neodređene zamjenice koje su složene od prefiksa te upitno-odnosnih pridjevskih zamjenica sklanjaju se, očekivano, prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi – Os: Njd. *n'ēki č'ovek*, GAjd. *n'ēkega č'oveka*, Vjd. *n'ēki č'oveče*, DLjd. *n'ēkemu č'oveku*, Ijd. *n'ēkem č'oveku*, NVmn. *n'ēki l'ūdi*, Gmn. *n'ēke l'ūdi*, Amn. *n'ēke l'ūde*, Dmn. *n'ēkem l'ūdem*, Lmn. *n'ēke l'ūdi*, Imn. *n'ēkemi l'ūdi*; Sm: NAjd. *n'ēki duč'ān*, Gj. *n'ēkega duč'āna*, DLjd. *n'ēkemu duč'ānu*, Ijd. *n'ēkem duč'ānu*, Nmn. *n'ēki duč'āni*, Gmn. *n'ēke duč'ānof*, Dmn. *n'ēkem duč'ānum*, Amn. *n'ēke duč'āne*, LImn. *n'ēkemi duč'āni*; Lu: Njd. *nekak'ova m'āčka*, GDLjd. *nekak'ove m'āčke*, AIjd. *nekak'ovo m'āčko*, NAmn. *nekak'ove m'āčke*, Gmn. *nekak'ove m'āčak*, DLImn. *nekak'ovemi m'āčkami*.

Zaključno, stara se razlika između deklinacije zamjenica ženskoga roda u jednini te muškoga i srednjeg roda u jednini ogleda u današnjim sustavima na igk. terenu: ishodišno su se zamjenice ženskoga roda sklanjale po imenskoj sklonidbi, a ovdje analizirane zamjenice muškoga i srednjeg roda po zamjениčkoj deklinaciji. Na sinkronijskoj razini zamjenice ženskoga roda u jednini se u mjesnim igk. govorima i dalje sklanjaju kao imenice ženskoga roda *e*-vrste, dok zamjenice muškoga i srednjega roda idu prema sklonidbi nastaloj

³⁰⁰ Rjeđe je u starijih govornika u mjesnome govoru Lukovdola potvrđena i inačica *n'ičē*.

kontaminacijom nekadašnje pridjevske i zamjeničke, odnosno prema pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji koja u ovim govorima ima sljedeće nastavke: Gjd. *-ega*, DLjd. *-em/-emu*, Ajd. *-ega* (za 'živo'), Ijd. *-em*; Gmn. *-e*, Dmn. *-em/-emi*, Amn. *-e* (m. i ž.r.) / *-a* (s.r.), LImn. *-emi*. Ovi nastavci dolaze i na palatalne i na nepalatalne osnove.

9.4. Brojevi

Prema definiciji autorā *Hrvatske gramatike* (2005: 214) brojevi su riječi “koje kazuju: a. koliko jedinica ima onoga što znači riječ uz koju stoje, npr. tri ribe (...); to su glavni brojevi; b. koliko jedinica treba odbrojiti da se dođe do nekog predmeta, da se utvrdi koji je po redu u prostoru ili vremenu – mjesto u redosljedu (...); to su redni brojevi.” Uz glavne i redne, u spomenutoj su gramatici u poglavlju posvećenome brojevima obrađeni i zbirni brojevi (*dvoje, troje, oboje...*), brojni pridjevi (*dvoji, četveri...*) te brojne imenice (*obojica, dvojica...*). Budući da s jedne strane ovi primjeri pripadaju različitim vrstama riječi, a s druge su povezani tvorbeno, funkcionalno i semantički, Branka Tafra (2000: 261) koristi za sve njih zajednički naziv *brojevne riječi*³⁰¹. Dalje ih raščlanjuje na podskupine na isti način kao što je učinjeno i u spomenutoj *Gramatici*, predlažući međutim, njihovu obradbu u odgovarajućim poglavljima – odnosno brojevne pridjeve i imenice zbog njihovih morfoloških obilježja pridružuje pridjevima i imenicama kao vrstama riječi. Sličan model opisa slijedi i Marković (2012: 484). Ovdje su brojevni pridjevi i brojevne imenice upravo zbog njihove funkcionalne i semantičke povezanosti obrađeni zajedno s glavnim i rednim brojevima. Njihove morfološke osobine razvidne su iz donesenih primjera koji potvrđuju pripadnost pridjevsko-zamjeničkoj, odnosno imeničkoj sklonidbi.

Kao što je već prije spomenuto, broj *j'edən* (Os, Sm) || *j'edan* (Lu) / *j'edno* te svi redni brojevi muškoga i srednjeg roda sklanjaju se prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi. *J'edna* se sklanja prema imeničkoj *e*-sklonidbi kao imenica ženskoga roda, kao i redni brojevi ženskoga roda. Broj *j'edan* u sva tri roda potvrđen je i u funkciji neodređene zamjenice u značenju 'neki, -a, -o': *N'ekidan d'ošli so mi na vr'ata j'edni l'ūdi* (Os). *R'ekla mi j'edna ž'ēnska* (Sm). *M'ore ti se dog'odit da u j'ednem s'elu ne b'oš n'ašla n'ikoga, a u dr'ūgem b'odo ti s'i t'eli*

³⁰¹ U skupinu brojevnih riječi u zapadnim goranskim govorima ušle su također svi glavni i redni brojevi, dijelni brojevi (npr. *po dva*: u Turnima), priložni (npr. *dva:put* u Delnicama) te brojni pridjevi (Turni: *dvo:ja, tr:oja*, itd.), Lisac 2006: 106–107.

sudjel'ovat (Sm). Broj *j'edno* potvrđen je u funkciji priložne oznake, najčešće uz neku drugu riječ s količinskim značenjem: *F'ažon ti se k'lūva j'edno dv'ē-tr'ī v'ure* (Os). *M'ōraš č'ekat j'edno p'etnajst m'inut* (Os). *D'ōjt će za j'edno dv'ā-tr'ī d'āna* (Sm). *Posad'ila sam j'edno dv'ajset fl'āncof cv'etače* (Lu).

U nastavku slijedi paradigma sklonidbe glavnoga broja *dv'ā*, *dv'ē*. Sklonidbena paradigma rednih brojeva pokazana je na primjeru *tr'ēčī*, -a, -e:

	muški i srednji rod	ženski rod
N	<i>dv'ā</i>	<i>dv'ē</i>
G	<i>dv'ā</i>	<i>dv'ē</i>
D	<i>dv'em</i>	<i>dv'em</i>
A	<i>dv'ā</i>	<i>dv'ē</i>
L	<i>dv'em</i>	<i>dv'emi</i>
I	<i>dv'emi</i>	<i>dv'emi</i>

	muški i srednji rod		ženski rod	
	jd.	mn.	jd.	mn.
N	<i>tr'ēčī</i> , <i>tr'ēče</i>	<i>tr'ēči</i> , <i>tr'ēča</i>	<i>tr'ēča</i>	<i>tr'ēče</i>
G	<i>tr'ēčega</i>	<i>tr'ēčem</i>	<i>tr'ēče</i>	<i>tr'ēče</i>
D	<i>tr'ēčemu</i>	<i>tr'ēčem</i>	<i>tr'ēče</i>	<i>tr'ēčem</i>
A	<i>tr'ēčega</i> (m.r., 'živo') <i>tr'ēči</i> (m.r., 'neživo') <i>tr'ēče</i> (s.r.)	<i>tr'ēče</i> , <i>tr'ēča</i>	<i>tr'ēčo</i>	<i>tr'ēče</i>
V	<i>tr'ēči</i> , <i>tr'ēče</i>	<i>tr'ēči</i> , <i>tr'ēča</i>	<i>tr'ēča</i>	<i>tr'ēče</i>
L	<i>tr'ēčem(u)</i>	<i>tr'ēčemi</i>	<i>tr'ēče</i>	<i>tr'ēčemi</i>
I	<i>tr'ēčem</i>	<i>tr'ēčemi</i>	<i>tr'ēčo</i>	<i>tr'ēčemi</i>

Kao broj *dv'ā* / *dv'ē* sklanja se i *ob'odva* / *ob'odve* (Os) || *obadv'ā* / *obadv'ē* (Sm, Lu). Brojevi *tr'ī* i *č'etiri* (Os) || *četiri* (Sm, Lu) imaju iste oblike za sva tri roda: NGAV *tr'ī*, D *tr'em*, LI *tr'emi*; NGAV *č'etiri* (Os) || *četiri* (Sm, Lu), D *četirem* (Os) || *četirem* (Sm, Lu), LI

č'etiremi (Os) || č'et'iremi (Sm, Lu). Ostali se brojevi ne dekliniraju: p'ēt, š'ēst, s'edam (Os, Sm) || s'edam (Lu), 'osam (Sm, Os) || 'osam (Lu), d'evet, d'eset, dv'ajset, ped'ēset, st'ō, dv'esto...

U brojevima od 11 do 19 javlja se sufiks *-najst* (p'etnajst, os'amnajst). Od broja 2 brojevni pridjev glasi *dv'ōji* (*dv'ōja*, *dv'ōje*), a od broja 3 glasi *tr'ōji* (*tr'ōja*, *tr'ōje*). Brojevni pridjevi nastali od ostalih brojeva tvore se sufiksom *-er-*: p'etero l'ūdi, p'etere (x)l'ač'e, p'etera vr'āta, š'estero d'ece, s'edmero br'ač'e.

Primjer sklonidbe brojevnoga pridjeva:

	muški i srednji rod	ženski rod
N	<i>dv'ōji l'ēki, dv'ōja k'ola</i>	<i>dv'ōje r'ogļe 'vile, pl. t.'</i>
G	<i>dv'ōje l'ēkov (Os) l'ēkof (Sm, Lu), dv'ōje k'ōl</i>	<i>dv'ōje r'ogaļ</i>
D	<i>dv'ōjemi l'ēki, dv'ōjemi k'ōli</i>	<i>dv'ōjemi r'ogļami (OS) rogļ'ami (Sm, Lu)</i>
A	<i>dv'ōje l'ēke, dv'ōja k'ola</i>	<i>dv'ōje r'ogļe</i>
L	<i>dv'ōjemi l'ēki, dv'ōjemi k'ōli</i>	<i>dv'ōjemi r'ogļami (OS) rogļ'ami (Sm, Lu)</i>
I	<i>dv'ōjemi l'ēki, dv'ōjemi k'ōli</i>	<i>dv'ōjemi r'ogļami (OS) rogļ'ami (Sm, Lu)</i>

Brojevna imenica *milij'ōn* sklanja se prema imeničkoj *a*-sklonidbi kao imenica muškoga roda. U značenju '1000' koristi se brojevna imenica *x'iļada*. Sklanja se prema imeničkoj *e*-sklonidbi, a imenica uz nju stoji u Gmn.: *Pl'āč'a ju je dv'ē x'iļade k'ūn* (Os). *D'obil je na l'otu d'eset x'iļat k'ūn* (Sm). *Ž'īvela bo x'iļadu*³⁰² *l'ēt* (Sm). *Te vr'āgof se nak'otilo na x'iļade* (Lu). *N'e moreš to zar'ādit da ž'īviš x'iļadu l'ēt* (Lu). Imenica 'tisuća' potvrđena je u Gmn: *K'olko si d'āl? 'Ondaš'ne p'ēt t'isoč' m'arak* (Os).

Brojevne imenice tipa 'dvojica', 'trojica' i sl. u materijalu prikupljenu ovim istraživanjem u ovim govorima nisu potvrđene.

³⁰² U sintagmama tipa *x'iļadu l'ēt*, *x'iļadu 'euri* imenica u značenju 'tisuću' dolazi s vokalom *u* na mjestu stražnjega nazala u nastavku za ženski rod *e*-vrste u Ajd. Imenica 'tisuća' u ovome kontekstu dolazi u akuzativu u službi priložne oznake. U mjesnim igk. govorima akuzativni oblik potvrđen je i u nominativu, odnosno - kontekst s nastavkom *-a* u Njd. nije zabilježen: *Tr'eba mi x'iļadu i j'edna sitn'ica* (Os). U *Hrvatskoj gramatici* (2005: 218) taj se oblik naziva skamenjenim akuzativom mjere.

9.5. Napomene o naglasku pridjevsko-zamjeničke sklonidbe u mjesnim igk. govorima³⁰³

Kao što je prikazano u poglavlju 9.2.1., razlika između određenoga i neodređenoga lika pridjeva u svima je igk. govorima očuvana u N(A)jd.³⁰⁴ muškoga roda te u Njd. pridjeva ženskoga roda. Kod pridjeva ženskoga roda iskazuje se prozodijskim sredstvima, a kod pridjeva muškoga roda, uz to i nastavcima -*ø* : -*i*. Određeni se lik najčešće rabi u funkciji subjekta: *Vis'ōki je d'ošal* (Os). *Ž'ūti ž'utuje, c'v'ēni p'utuje* (Sm)³⁰⁵. *K'usasti mi je dv'ē r'ace z'aklal* (Lu). Neodređeni likovi u Njd. navedenih pridjeva u ovim mjesnim govorima glase: *v'isok, ž'ūt, c'ŕven, k'usast*.

Valja napomenuti da u analizi naglasnih tipova pridjevsko-zamjeničke sklonidbe nije izuzeta građa iz mjesnoga govora Osojnika: naime, premda je u tome govoru u neodređenoj liku pridjeva (i drugih riječi koje idu prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi) u Njd. potvrđeno dosljedno ujednačavanje mjesta naglaska pa se on tako u svima trima rodovima nalazi na istome vokalu osnove (*d'ebel – d'ebela – d'ebelo; gl'ibok – gl'iboka – gl'iboko; k'ulik – k'ulika – k'uliko; p'ečēn – p'ečēna – p'ečēno; 'iskal – 'iskala – 'iskalo*), registriranje metatonije u nekim određenim likovima pridjeva (*vis'ōki, st'āri, pij'āni*) bilo je razlogom uvrštavanja građe i ovoga govora u daljnju analizu.

U ovome poglavlju opisat će se naglasni tipovi onih vrsta riječi koje se sklanjaju prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi, a to su³⁰⁶:

- pridjevi (pozitivi i komparativi)
- svi redni brojevi, brojni pridjevi te broj *j'edān* (Os, Sm) || *j'edan* (Lu), -*a*, -*o*
- pridjevske zamjenice (pokazne, posvojne, povratno-posvojna zamjenica *svoj*, upitno-odnosne pridjevske zamjenice te neodređene zamjenice složene od prefiksa i upitno-odnosnih pridjevskih zamjenica, osobne zamjenice muškog i srednjeg roda u 3. l. jd.)
- zamjenički pridjevi *s'ām* i *s'av* (Os) || *s'af* (Sm, Lu)
- glagolski pridjev trpni
- glagolski pridjev radni³⁰⁷

³⁰³ Kao i kod imenica, i pri opisu naglasnih tipova pridjevsko-zamjeničke sklonidbe korištena je građa iz Upitnika U2, tj. ona dobivena u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola, premda je preliminarnim istraživanjem utvrđena ista distribucija akcenata u pridjeva i drugih vrsta riječi koje idu prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi i u ostalim, njima pripadajućim igk. govorima. Kako će se iščitati iz integralnoga dijela teksta – i građa iz mjesnoga govora Osojnika dobivena također ispitivanjem prema U2 ušla je u analizu.

³⁰⁴ U akuzativu jednine u pridjeva koji se odnose na 'neživo'.

³⁰⁵ Paremiološki izraz u značenju: 'Osoba s niskim tlakom dugo živi, a s visokim tlakom kratko.'

³⁰⁶ Kako je višekratno naznačeno u prethodnim poglavljima, sve navedene vrste riječi, osim glagolskoga pridjeva radnog (v. sljedeću bilješku), sklanjaju se prema pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi u muškome i srednjem rodu u jednini te u svima trima rodovima u množini.

Polazno su i pridjevi, poput imenica, pripadali trima akcenatskim paradigmama (Stang 1965: 100–104; Matasović 2008: 225–226; Kapović 2011e; Vranić 2011). U naglasnoj paradigmi *a* akut je stajao na istome slogu osnove kroz čitavu paradigmu, u np *b* osnova je bila neakutirana, a naglasak je stajao na nastavku u čitavoj paradigmi, dok naglasnu paradigmu *c* obilježava alternacija naglasnoga mjesta između (također neakutirane) osnove i nastavka. U odnosu na polazišne pridjevske naglasne paradigme, situacija je na sinkronijskoj razini u analiziranim govorima uvelike izmijenjena. Budući da se određeni i neodređeni likovi pridjeva u ovim govorima razlikuju jedino u N(A)jd. m. r. (te u Njd. pridjeva ženskoga roda) oni u ovome pregledu nisu izdvojeni u zasebne naglasne tipove. Utvrđeno je da se sve riječi pridjevsko-zamjeničke deklinacije u igk. govorima mogu uključiti u jedan naglasni tip: **tip sa stalnim mjestom naglaska na vokalu osnove**. Izuzetak je određeni pridjev *muškʷ* || *moškʷ* potvrđen u mjesnome govoru Lukovdola koji svjedoči o nekadašnjem naglašenom vokalu nastavka. Ovaj se akcenatski tip prema kriteriju vrste naglaska dalje dijeli na podtipove.

1. podtip s istim naglaskom u svim oblicima na vokalu osnove

1.1. kratki naglasak na istome mjestu osnove u svim oblicima

bl'esav (Os) || *bl'esaf* (Sm, Lu), -a, -o,³⁰⁸ *bl'esavi*; *b'os*, -a, -o, *b'osi*; *č'ist*, -a, -o, *č'isti*; *č'udən* (Os, Sm) || *č'udan* (Lu), -a, -o, *č'udni*; *gl'adək* (Sm, Os) || *gl'adak* (Lu), -a, -o, *gl'atki*; *g'ol*, -a, -o, *g'oli*; *l'oš*, -a, -e, *l'oši*; *m'acast*, -a, -o, *m'acasti*; *m'utav* (Os) || *m'utaf* (Sm, Lu), -a, -o, *m'utavi*; *osj'etļiv* (Os) || *osj'etļif* (Sm, Lu), -a, -o, *osj'etļivi*; *tr'ul*, -a, -o, *tr'uli*; *šk'ŕt*, -a, -o, *šk'ŕti*; *vr'el*, -a, -o, *vr'eli*; *zdr'av* (Os) || *zdr'af* (Sm, Lu), -a, -o, *zdr'avi*; *zr'el*, -a, -o, *zr'eli*; *žm'axən* (Os, Sm) || *žm'axan* (Lu), -a, -o, *žm'axni*;

komparativi: *b'oļi*, -a, -e; *d'ebļi*, -a, -e; *kr'ači*, -a, -e; *m'aņi*, -a, -e; *t'aņi*, -a, -e;

broj *j'edən* (Os, Sm) || *j'edan* (Lu), -a, -o

zamjenički pridjev: *s'av* (Os) || *s'af* (Sm, Lu), -a, -e;

zamjenice (u mjesnome govoru Os): *k'ulik*, -a, -o; *k'akof*, -a, -o; *t'akaf*, -a, -o; u svima govorima: *s'aki*, -a, -o; *n'iki*, -a, -o;

glagolski pridjev trpni: *d'imļen*, -a, -o, *d'imļeni*; *por'ušen*, -a, -o, *por'ušeni*; *spl'ašen*, -a, -o, *spl'ašeni*; *zm'ŕvļen*, -a, -o, *zm'ŕvļeni*;

³⁰⁷ Glagolski pridjevi radni dolaze samo u Njd., a uz to im je svojstvena i kategorija roda (m. / s. / ž.) i broja (jd. / mn.). Kod ove vrste riječi izostaje i kategorija određenosti i neodređenosti, odnosno oni se javljaju samo u neodređenome liku: *d'elal-ø*, *'igral-ø*, itd.

³⁰⁸ Iza Njd. m. r. slijedi oblik Njd. ž. r. te potom oblik Njd. s. r.

glagolski pridjev radni (u mjesnome govoru Os): *'iskal, -a, -o; k'opal, -a, -o; p'obral, -a, -o; s'adil, -a, -o*; u svima govorima: *d'elal, -a, -o; x'itil, -a, -o*;

U ovaj su sinkronijski podtip ušli pridjevi svih triju polaznih paradigmi (a: **čístь, *čísta, *čísto*, b: **gòль *golà *golò*, c: **bòсь, *bosà, *bòso*).

1.2. kratki naglasak na različiteme mjestu osnove u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola

d'ŕven, d'ŕvena, d'ŕveno, d'ŕveni; gl'ibok, glib'oka, glib'oko, gl'iboki; g'otof, got'ova, got'ovo, g'otovi; x'ŕjaf, xŕj'ava, xŕj'avo, xŕj'avi; v'esel, ves'ela, ves'elo, ves'eli;

zamjenice: *k'ulik, kul'ika, kul'iko; t'akof, tak'ova, tak'ovo; t'ulik, tul'ika, tul'iko*,

glagolski pridjev trpni: *ist'učēn, istuč'ena, ist'učeno, p'ečēn, peč'ena, peč'eno*

glagolski pridjev radni: *'imel, im'ela, im'elo*

1.3. dugi naglasak na istome mjestu osnove u svim oblicima u svima govorima

b'ēl, -a, -o, b'ēli; bl'āg (Os) || bl'āk (Sm, Lu), -a, -o, bl'āgi; č'ŕm, -a, -o, č'ŕni; gl'ādān (Os, Sm) || gl'ādān (Lu), -a, -o, gl'ādni; g'ŕil, -a, -o, g'ŕili; l'ēp, -a, -o, l'ēpi; m'ŕrān (Os, Sm) || m'ŕran (Lu), -a, -o, m'ŕrni; ml'āk, -a, -o, ml'āki; r'āxəl (Os, Sm) || r'āxal (Lu), -a, -o, r'āxli; s'ūv (Os) || s'ūx (Sm, Lu), -a, -o, s'ūvi (Os) || s'ūxi (Sm, Lu); t'ōp, -a, -o, t'ōpi; zl'ātān (Os, Sm) || zl'ātan (Lu), -a, -o, zl'ātni; ž'ūt, -a, -o, ž'ūti;

redni brojevi: *dr'ūgi, -a, -o; tr'ēči, -a, -e*; brojni pridjevi: *dv'ōji, -e, -a; tr'ōji, -e, -a*;

zamjenički pridjev *s'ām, -a, -o, s'āmi*;

glagolski pridjev trpni: *isp'āčēn, -a, -o, isp'āčēni 'razmažen, -a, o'; r'āsipān (Os, Sm) || r'āsipan (Lu), -a, -o, r'āsipni; zakop'ān, -a, -o, zakop'āni (Sm, Lu)*;

glagolski pridjev radni (Sm, Lu): *pobr'āl, pobr'āla, pobr'ālo*

2. podtip s različitim nastavcima na vokalu osnove

2.1. kratki naglasak na istome mjestu osnove neodređenog lika pridjeva, dugi naglasak na posljednjem vokalu osnove u određenom liku pridjeva

bl'atān (Os, Sm) || bl'atan (Lu), -a, -o, bl'ātni; c'ŕven, -a, -o, c'ŕv'ēni; d'ug, -a, -o, d'ūgi; p'ijan, -a, -o, pij'āni; pob'ožān (Os, Sm) || pob'ožan (Lu), -a, -o, pob'ōžni; sl'adāk (Os, Sm) || sl'adak (Lu), -a, -o, sl'ātki; st'ar, -a, -o, st'āri; zl'očēst, -a, -o, zloč'ēsti; ž'ifčēn, -a, -o, žifč'ēni;

Naglašeni zadnji vokal osnove u određenome liku pridjeva rezultat je pomaka dugoga naglasaka s ultime te duljenja pokraćenog vokala osnove pred dugim vokalom nastavka. Dugi naglasak na polazno kratkoj penultimi rezultat je tako metatonije³⁰⁹. U sjeverozapadnim čakavskim govorima u kojima nije utrnuta opreka po intonaciji u tome položaju stoji metatonijski cirkumfleks, a pojava je poznata pod imenom sjevernočakavska metatonija (usp. Zubčić 2006: 117–122).

2.2. *kratki naglasak na različiteme mjestu osnove neodređenog lika pridjeva, dugi naglasak na posljednjem vokalu osnove u određenom liku pridjeva u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola*

d'ebel, deb'ela, deb'elo, deb'ēli; 'oxol, ox'ola, ox'olo, ox'ōli; š'irok, šir'oka, šir'oko, šir'ōki; v'isok, vis'oka, vis'oko, vis'ōki;

U ovaj su podtip ušli s pridjevi kojima akcenatsko mjesto alternira unutar osnove, tip: *d'ebel–deb'ela–deb'elo*. Polazno je ovaj primjer pripadao np *b* (*debelb – *debelà – *debelò), no uslijed pomaka siline u mjesnim govorima Sm i Lu pridjevi nemaju naglašenu ultim. U ovom su podtipu ušli s pridjevi kojima akcenatsko mjesto alternira unutar osnove, tip: *d'ebel–deb'ela–deb'elo*. Polazno je ovaj primjer pripadao np *b* (*debelb – *debelà – *debelò), no uslijed pomaka siline u mjesnim govorima Sm i Lu pridjevi nemaju naglašenu ultim.

2.3. *kratki naglasak u osnovi m. i s. r. glagolskoga pridjeva radnog, dugi u osnovi ž.r. u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola*

b'ižal, biž'āla, biž'alo; x'odil, xod'īla, xod'ilo; k'osil, kos'īla, kos'ilo; s'adil, sad'īla, sad'ilo;

U mjesnome govoru Osojnika ove naglasne alternacije u glagolskome pridjevu radnom nisu potvrđene (usp. i poglavlje 9.6.2.4.1.)

U odnosu na polazne paradigme, u analiziranim mjesnim govorima (posebice u govoru Osojnika) razvidna je, dakle, znatna redukcija naglasnih tipova pridjeva, odnosno polazne su np *b* i *c* podvrgnute inovacijama i prešle su u tip koji na sinkronijskoj razini ima stalan naglasak na vokalu osnove.

9.6. Glagoli

Prema monografiji Mije Lončarića (1996: 107) kajkavski glagoli, u glavnini govora, poznaju sedam kategorija. To su: 1. aspekt (nesvršeni i svršeni vid); 2. vrijeme, s paradigmama: prezent, perfekt, pluskvamperfekt, futur; 3. način: indikativ, imperativ, kondicional I. i II, optativ; 4. stanje: aktiv i pasiv; 5. broj: jednina, množina; 6. lice: tri lica u

³⁰⁹ Riječ je o općoj starojezičnoj metatoniji koja je potvrđena u govorima svih triju hrvatskih narječja: “U Šp., Kp. i Čp. je zahvatila (*metatonija*, M.M.) pokraćene samoglasnike pred novim duljinama u dvjema kategorijama: u određenu liku pridjeva s jednomorfemskom osnovom i kratkim naglaskom akutskoga podrijetla: poput *stârī, prāvī* (< općesl. *stâr-*, *prāv-*; *-ī* nastao kontrakcijom od ZJsl. **-yi*), te u prezentu atematskih glagola (...)” (Lukežić 2012: 55).

jednini i množini; 7. infinitni oblici: a) infinitiv, supin, b) prilog (istovremeni), c) pridjeve radne i trpne te d) glagolska imenica³¹⁰. Prema tim će kategorijama, različitim redosljedom, glagoli biti obrađeni i u ovome radu.

9.6.1. Glagolski vid

Glagoli se prema kategoriji vida dijele na svršene i nesvršene. Nastajanje glagola svršenoga vida naziva se perfektivizacijom, a nesvršenoga imperfektivizacijom (usp. Babić i dr. 1991: 669; Barić i dr. 2005: 227). Perfektivizacijom se u mjesnim igk. govorima svršeni glagoli tvore dvojako – prefiksalsnom i sufiksalsnom tvorbom: *g'oret – 'izgoret* (Os) || *izg'oret* (Sm, Lu), *s'eč – p'oseč* (Os) || *pos'ēč* (Sm, Lu), *p'isat – nap'isat; č'ēpet – č'epnit, v'ikat – v'iknit*. Unutar dvočlanoga niza kojeg čini nesvršeni glagol i njegov svršeni parnjak u nekim primjerima dolazi supletivni alomorf: *kl'ēčat – kl'eknit*. Nesvršeni se glagoli također tvore sufiksacijom i unutarnjom tvorbom, uz pojavu supletivnih alomorfa u nekih glagola: *prep'isat – prepis'tivat* (Os) || *prepis'ēvat* (Sm, Lu), *p'omoč – pom'agat, pr'ekrit – prekr'tivat*. Unutarnjom tvorbom vidski se parnjaci obično tvore duljenjem samoglasnika ili promjenom akcenatskog mjesta ili objema promjenama zajedno: *st'at svr. – st'āt nesvr.*, *pr'emetat* (Os) || *prem'etat* (Sm, Lu) svr. – *prem'ētat* nesvr., *v'ečerat svr. – več'ērat* nesvr. Vidski se parnjaci tvore i prijevojnima alternacijama³¹¹: *n'osit – d'onest, m'icat – m'aknit, sk'ākat – sk'očit*. Određen je broj glagola dvovidan: *rezerv'irat, č'ut, park'irat, telefon'irat*.

9.6.2. Jednostavni glagolski oblici

9.6.2.1. Infinitiv i supin

U mjesnim igk. govorima utrnuta je morfološka i funkcionalna opreka između supina i infinitiva, tipična za mnoge kajkavske govore³¹²: *gr'ēm sp'at, n'e morem sp'at; d'eni p'eč, gr'ēm*

³¹⁰ U novije je vrijeme pojam glagolske imenice podložen redefiniranju – opisujući, naime, kategoriju roda i tvorbu riječi u hrvatskome jeziku Tatjana Pišković (2011: 97) prikazuje distribuciju sufikasa po rodovima koji sudjeluju u tvorbi imenica koje znače što neživo. Od ukupno 13 sufikasa za tvorbu, primjerice, imenica srednjeg roda izdvojeno je 4 sufiksa (*-nje, -enje, -jenje, -će*) za tvorbu upravo glagolskih imenica srednjega roda. Budući da je kategorija roda inherentna imenicama (usp. Marković 2012: 237), a uz to se definira kao slaganje fleksijskoga morfa pridjevske modifikatorske riječi koja s imenicom čini imeničku skupinu (usp. i poglavlje 9.1.1. ovoga rada), ovdje su glagolske imenice obrađene u poglavlju posvećenu imenicama.

³¹¹ “Samoglasničke alternacije u korijenu riječi poznate su pod nazivom prijevoj ili apofonija. Prijevaj ne mijenja temeljno značenje, nego uvodi riječi u nove tvorbene i morfološke kategorije” (Barić i dr. 2005: 611).

³¹² Usp. Lončarić 1996: 108. U većini se kajkavskih govora, osim u finalnome *-i*, opreka supin - infinitiv ogleda i akcenatski: *spāt* (OKA) - *spāti*. Usp. i Lončarić 1977: 255; 1986: 182; Jembrih-Lončarić 1982-1983: 44; Celinić

p'eč̌, n'e znam p'eč̌, 'odi tr'ěsak n'aseč̌ (Os) || *nas'ěč̌* (Sm, Lu). “Infinitiv je u općesl. završavao na *-ti, a služio je kao dopuna svim glagolima bez obzira na semantiku. Supin je završavao na *-t̃ (ZJsl. *-t̃), a služio je kao dopuna samo glagolima sa semantikom kretanja. U KAJK. je zadržano izvorno stanje kao u potvrdama *nemrem spatī: hodi spat.*” (Lukežić 2012: 201). Utrnućem opreke infinitiv je u svima igk. govorima okrnjena dočetka s nastavcima -t i -č̌: *d'elat, pof'urit* 'preliti vrućom vodom', *sp'at, j'ōkat, n'ap'avit* (Os) || *napr'avit* (Sm, Lu), *'iskopat* (Os) || *isk'opat* (Sm, Lu), *r'eč̌, v'ūč̌, t'eč̌, m'oč̌, p'eč̌*. U glagola II. vrste s morfolom -nu u infinitivnoj osnovi dolazi morf -ni: *d'ignit* 'dignuti', *kl'eknit* 'kleknuti', *dos'ěgnit* 'dosegnuti'.

9.6.2.2. Present

U Lončarić (1996: 109) te Barić i dr. (2005: 236) pri tvorbi prezenta razlikuju se tri sastavnice: prezentska osnova i nastavci. U nastavcima su objedinjene oznake za lice i broj te oznaka za prezent, odnosno tematski morf. Prema tome, oznake su za lice i broj u igk. govorima sljedeće:

jednina	množina
1. -m	1. -mo
2. -š	2. -te
3. -∅	3. -o, -jo, -do

Ovisno o glagolskoj vrsti, odnosno o tematskome morfu (*a, i, e*), u tvorbi prezenta u analiziranim su igk. govorima moguće tako četiri skupine prezentskih nastavaka:

1. -am, -aš, -a, -amo, -ate, -ajo / -ado / -jo
2. -im, -iš, -i, -imo, -ite, -ijo / -ido / -o
3. -em, -eš, -e, -emo, -ete, -edo / -o
4. -jem, -ješ, -je, -jemo, -jete, -jo

Formant -m u nastavku 1. jd. prezenta preuzet je iz paradigme nekadašnjih atematskih glagola (Lukežić 1999b: 197; Matasović 2008: 251). Polazno je u tematskim glagolima u prvome licu jednine stajao nastavak *-∅. Ostatak je toga nastavka u svim igk. mjesnim govorima zabilježen samo u primjeru *č'o* 'hoću'. Od glagola 'moći' 1. jd. prez. glasi *m'orem*, s

---

2000: 20. U nekim je kajkavskim govorima, primjerice u podravskim, supin očuvan samo kod nesvršenih i dvovidnih glagola, dok svršeni ne čuvaju razliku supin - infinitiv (Maresić 2000: 142). Opreka supin - infinitiv utrnutu je i u zapadnim goranskim govorima (Lisac 2006: 107).

provedenim rotacizmom. Početak uporabe prezentskoga nastavka *-m* umjesto nastavka koji je bio odraz stražnjeg nazala smješta se u polovicu 13. stoljeća (Matasović 2008: 304). U 1. jd. u svima analiziranim igk. govorima nije došlo do zamjene *-m > -n*, kao što je slučaj u zapadnogorskotarskim govorima (v. poglavlje 3.3.).

U 1. mn. izostaje nastavak *-mę* || *me*, tipičan za mnoge druge kajkavske govore³¹³. Nastavak je u 1. mn. u svima igk. govorima *-mo*. Budući da je polazno to glagolsko lice u prezentu imalo nastavak *-mъ*, uvođenje vokala na mjestu slaboga poluglasa tumači se sprečavanjem morfološke homonimije koju bi prouzrokovalo prethodno uvođenje obličnoga atematskoga morfema *-m* u 1. lice jednine (usp. Lukežić 1999b: 200).

U 3. mn. ispitanici su paralelno u sva tri sustava potvrđivali nastavke *-jo/-do*, nerijetko kao dublete: *zn'ājo* || *zn'ādo*, *m'olijo/mol'tjo* || *m'olido/mol'ido*. Nastavak *-do* prodro je u treće lice množine iz triju atematskih glagola (3. mn. **dadęъ*, **jadęъ*, **vedęъ*), a u primjerima *m'olijo* (Os) / *mol'tjo* (Sm, Lu) || *m'olido* (Os) / *mol'ido* (Sm, Lu), *n'osijo* (Os) / *nos'tjo* (Sm, Lu) || *n'osido* (Os) / *nos'ido* (Sm, Lu) i sl. tematski je vokal prodro iz ostalih lica (< **mol-ø-ęъ*, *nos-ø-ęъ*) (usp. Jurišić 1944 [1992]: 165–167).

9.6.2.2.1. Glagolske vrste

Glagolske su vrste inherentna glagolska kategorija (Marković 2012: 215). Počeci razvrstavanja slavenskih glagola prema infinitivnoj osnovi na sedam vrsta (sedmu čine nepravilni glagoli tipa *biti*, *htjeti*, *ići*, *spati*) sežu u 19. stoljeće kada je izdana staroslavenska gramatika Josefa Dobrovskoga (*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, Beč, 1822). Marković (2012: 216) u svome pogledu na hrvatske glagolske vrste ukratko rezimira povijest raščlambi glagolskih vrsta u Slavenā osvrnuvši se na načelno dvije tradicije razvrstavanja glagola: prema infinitivnoj i prema prezentskoj osnovi. U novije je vrijeme podjela glagola hrvatskoga jezika prema prezentskoj osnovi provedena u gramatici autorā Silić-Pranjkić (2005: 42–48). U svome narednome djelu, pri opisu morfonoloških alternacija u glagola, Marković (2013: 50) rabi ponešto doradenu podjelu glagolskih vrsta i razreda prema infinitivnoj osnovi, uvriježenu u većini gramatika. Upravo zbog njene uvriježenosti – i u ovome se radu prihvaća podjela glagolskih vrsta prema infinitivnim osnovama, slijedeći koncept iz Barić i dr. 2005. i Marković 2012; 2013. Stoga će se u nastavku dati pregled

---

³¹³ “To je vrlo stari dubletni nastavak u kajkavštini, potječe iz prasl. doba. Nije nastao od *-mo*, što dolazi u obzir samo kada bi glasilo *-mę*... To je stara veza sa slovačkim i češkim jezikom” (Lončarić 1996: 110).

prezentske konjugacije te njenih morfonoloških i akcenatskih alternacija upravo prema svima glagolskim vrstama potvrđenima u igk. govorima.

I. vrsta

1. razred

Glagoli 1. razreda prve vrste završavaju na -Vst³¹⁴, a infinitivna i prezentska osnova imaju dočetak na *t* ili *d*: *pl'est* (plet- $\emptyset$ -t $\emptyset$ ³¹⁵), *kr'ast* (krad- $\emptyset$ -t $\emptyset$). Present se tvori od prezentske osnove i prezentskih nastavaka s tematskim morfom *-e-*: *pl'est* – *pl'etem* (plet-e-m), *pl'eteš*, *pl'ete*, *pl'etemo*, *pl'etete*, *pl'eto*³¹⁶; *g'est* – *g'etem*, *g'eteš*, *g'ete*, *g'etemo*, *g'etete*, *g'eto*; *kr'ast* – *kr'adem* (krad-e-m), *kr'adeš*, *kr'ade*, *kr'ademo*, *kr'adete*, *kr'ado*. Glagol *j'est* (jed- $\emptyset$ -t $\emptyset$), uz *jed-e-m*, *jed-e-š*, itd. ima i kontrahirane prezentske oblike: *j'ēm*, *j'ēš*, *j'ē*, *j'ēmo*, *j'ēte*, *j'ēdo*.

2. razred

U 2. razredu infinitivna i prezentska osnova završavaju na *s* (tres- $\emptyset$ -t $\emptyset$) ili *z* (griz- $\emptyset$ -t $\emptyset$), u prezentu dolazi tematski morf *-e-*: *tr'ēst* – *tr'ēsem*, *tr'ēseš*, *tr'ēse*, *tr'ēsemo*, *tr'ēsete*, *tr'ēso*; *r'āst* – *r'āstem*, *r'āsteš*, *r'āste*, *r'āstemo*, *r'āstete*, *r'āstedo* / *r'āsto*; *gr'īst* – *gr'īzem*, *gr'īzeš*, *gr'īze*, *gr'īzemo*, *gr'īzete*, *gr'īzo*; *v'ēst* – *v'ēzem*, *v'ēzeš*, *v'ēze*, *v'ēzemo*, *v'ēzete*, *v'ēzede* / *v'ēzo*. Premda u igk. govorima nije potvrđen u infinitivnome obliku, u ovu skupinu ulazi i glagol *gresti (usp. Lukežić 1999b: 215) s prezentskom osnovom *gre-* te u značenju 'ići': *gr'ēm*, *gr'ēš*, *gr'ē*, *gr'ēmo*, *gr'ēte*, *gr'ēdo*.

3. razred

Glagoli 3. razreda završavaju na -Kst, infinitivna i prezentska osnova imaju dočetak na *b* ili *p*, a u prezentu dolazi tematski morf *-e-*: *gr'epst* – *gr'ebem*, *gr'ebeš*, *gr'ebe*, *gr'ebemo*, *gr'ebete*, *gr'ebo*; *z'ēpst* – *z'ēbem*, *z'ēbeš*, *z'ēbe*, *z'ēbemo*, *z'ēbete*, *z'ēbo*; *t'epst se* – *t'epem se*, *t'epeš se*, *t'epe se*, *t'epemo se*, *t'epete se*, *t'epo se*.

4. razred

Glagoli 4. razreda završavaju na -č $\emptyset$: *s'eč*, *'obleč* (Os) || *obl'ēč* (Sm, Lu), *r'eč*, *p'omoč*, *pr'esleč* (Os) || *presl'ēč* (Sm, Lu), *t'uč*. Infinitivna i prezentska osnova imaju dočetak na *k*, *g*³¹⁷

³¹⁴ U ovome kontekstu simbol V odnosi se na vokal, a K = konsonant.

³¹⁵ Ovdje je istaknut infinitivni nastavak *-t + $\emptyset$* kako bi se ukazalo na okrnjenost infinitivnih oblika, odnosno na izostanak dočetka *-i*.

³¹⁶ Marković (2013: 51) u 3. mn. ovih glagola pretpostavlja fleksijski nulti morf (plet-u- $\emptyset$), za razliku od opisa u Silić-Pranjaković (2007: 43) koji u 3. mn. pretpostavlja nulti morf kao tematski (plet- $\emptyset$ -u).

³¹⁷ U hrvatskome književnome jeziku i suglasnik *h* dolazi na dočetu osnovne ovih glagola koji potom alternira sa *š*: *vrći* - *vršem*. U korpusu prikupljenome u mjesnim igk. govorima nije pronađen nijedan glagol s takvim dočetkom osnovne. Glagol *vrći* u analiziranim je govorima potvrđen u refleksivnome obliku, u značenju

koji ispred tematskoga morfa *-e-* alterniraju s *č*, *ž*, (v. poglavlje 7.5.2.7.): *s'ēčcem, s'ēčeš, s'ēče, s'ēčemo, s'ēčete, s'ēko; p'ečcem, p'ečeš, p'eče, p'ečemo, p'ečete, p'eko; str'ížem, str'ížeš, str'íže, str'ížemo, str'ížete, str'ízo*³¹⁸. Nekim je glagolima prezentska osnova proširena suglasnikom *n*, odnosno sprežu se kao glagoli II. vrste: *l'eč – l'egnem, l'egneš, l'egne, l'egnemo, l'egnete, l'egno; st'ič – st'ignem, st'igneš*, itd. U prezentu glagola *m'oč* potvrđen je rotacizam. Nastavak *-u* u prvome licu jednine toga glagola nije potvrđen.

Glagoli *z'ājt, d'ōjt, n'ājt, p'ojt* ne pripadaju trećemu razredu zbog izostanka promjene *jt > č*. Zbog konsonanta *d* na dočetu infinitivne (*po-id-tø*) i prezentske (*poj-d-e-m*) osnove, ovi se glagoli u prezentu zapravo sprežu kao glagoli 1. razreda 1. vrste, no zbog supletivnih su osnova svrstani u sedmu vrstu, odnosno u skupinu nepravilnih glagola.

5. razred

Infinitivna osnova glagolā 5. razreda završava vokalom *e*, a prezentska konsonantima *n*, *ń* i *m*. Na prezentsku osnovu dolazi tematski morf *-e-*: *kl'ēt – k'ūnem, k'ūneš, k'ūne, k'ūnemo, k'ūnete, k'ūno; z'apet – z'apnem, z'apneš, z'apne, z'apnemo, z'apnete, z'apno; ž'et – ž'ańem, ž'ańeš, ž'ańe, ž'ańemo, ž'ańete, ž'ańo; p'očet – p'očmem (Os) || počm'ēm (Sm, Lu), p'očmeš (Os) || počm'ēš (Sm, Lu), p'očme, p'očmemo (Os) || počm'ēmo (Sm, Lu), p'očmete (Os) || počm'ēte (Sm, Lu), p'očmedo / p'očmo (Os) || počm'ēdo / p'očmo (Sm, Lu); z'ēt – z'emem, z'emeš, z'eme, z'ememo, z'emete, z'emo*.

6. razred

Glagoli šestoga razreda ispred dočetnoga infinitivnog *-etø* imaju glas *-r-*, a u prezentu dolazi tematski morf *-e-*: *mr'ēt 'umrijeti', vr'et 'vreti', tr'et 'trti', z'apret 'zatvoriti' (Os) || zapr'ēt (Sm, Lu), 'upret (Os) || upr'ēt (Sm, Lu) 'uprijeti'*. Prezentski su oblici: *mr'em, mr'ēš, mr'e, mr'ēmo, mr'ēte, mr'ēdo* (usp. nesvršeni oblik *m'erat – m'erjem*); *vr'ējem, vr'ēješ, vr'ēje, vr'ējemo, vr'ējete, vr'ējo; t'erem, t'erēš, t'ere, t'eremo, t'erete, t'ero; z'aprem (Os) || zapr'ēm (Sm, Lu), z'apreš (Os) || zapr'ēš (Sm, Lu), z'apre, z'apremo (Os) || zapr'ēmo (Sm, Lu), z'aprete (Os) || zapr'ēte (Sm, Lu), z'apredo / z'apro (Os) || zapr'ēdo / z'apro (Sm, Lu); 'uprem (Os) || upr'ēm (Sm, Lu), 'upreš (Os) || upr'ēš (Sm, Lu), 'upre, 'upremo (Os) || upr'ēmo (Sm, Lu), 'uprete (Os) || upr'ēte (Sm, Lu), 'upredo / 'upro (Os) || upr'ēdo / 'upro (Sm, Lu)*. Glagol *zreti* u značenju

---

'naslijediti čije osobine' te u prefigiranome obliku *p'ovŕč* 'staviti, zametnuti' koji se spreže kao glagoli 4. razreda s dočekom osnove na *g* i s umetnutim suglasnikom *n*: *pov'ŕgnem, pov'ŕgneš...* itd.

³¹⁸ Palatalizirana osnova u 3. mn. (u kontekstu *k, g + o*) u glagola 4. razreda 1. vrste značajka je i ostalih kajkavskih govora (Lončarić 1996: 110). Marković (2013: 105) ne navodi *o* kao vokal koji uvjetuje palatalizaciju u užem smislu riječi u hrv. književnom jeziku, nasuprot vokalā *a, e, i, u* – koji je uvjetuju.

'postajati zreo' u mjesnim igk. govorima glasi *z'orit* pa se spreže kao glagoli IV. vrste. U značenju 'gledati' nije potvrđen.

7. razred

Sedmome razredu pripadaju jednosložni glagoli (i glagoli prefigurirani od njih) kojima infinitivna osnova završava na *i*, *u*, *e* (osim onih koji ispred tih vokala imaju suglasnik *r*, v. 6. razred 1. vrste), a prezent ima tematski morf *-e-* ili *-je-*: *p'it* - *p'tjem*, *p'tješ*, *p'tje*, *p'tjemo*, *p'tjete*, *p'tjo*; *č'ut* - *č'ūjem*, *č'ūješ*, *č'ūje*, *č'ūjemo*, *č'ūjete*, *č'ūjo*; *'obut* - *ob'ūjem*, *ob'ūješ*, *ob'ūje*, *ob'ūjemo*, *ob'ūjete*, *ob'ūjo*; *sm'et* 'smjeti' - *sm'ēm*, *sm'ēš*, *sm'ē*, *sm'ēmo*, *sm'ēte*, *sm'ēdo*; *d'ospet* (Os) || *dosp'ēt* (Sm, Lu) 'dospjeti' - *d'ospem* (Os) || *dosp'ēm* (Sm, Lu), *d'ospes* (Os) || *dosp'ēš* (Sm, Lu), *d'ospē* (Os) || *dosp'ē* (Sm, Lu), *d'ospemo* (Os) || *dosp'ēmo* (Sm, Lu), *d'ospete* (Os) || *dosp'ēte* (Sm, Lu), *d'ospedo* (Os) || *dosp'ēdo* (Sm, Lu). Glagoli u značenju 'liti' i 'šiti' u mjesnim igk. govorima glase *l'ivati* i *š'ivati*, stoga se sprežu kao glagoli 1. razreda V. vrste (*l'ivam*, *l'ivaš...š'ivam*, *š'ivaš*). Prefigurirani oblik *pr'olit* sklanja se kao: *prol'tjem*, *prol'tješ...ali* i *pr'oliš* (Os) || *prol'tš* (Sm, Lu), *pr'olimo* (Os) || *prol'tmo* (Sm, Lu), *pr'olido* (Os) || *prol'tdo* (Sm, Lu).

II. vrsta

U drugu vrstu ulaze glagoli s morfom *-ni-* u infinitivnoj te *-n-* u prezentskoj osnovi. Riječ je o glagolima koji su općesl. razdoblju u infinitivnoj osnovi imali morf **-ny-*³¹⁹. U mjesnim igk. govorima potvrđeni su sljedeći infinitivi i prezentski oblici glagola II. vrste:

d'ignit - *d'ignem* (Os) || *d'ignem* (Sm, Lu), *d'igneš* (Os) || *d'ignes* (Sm, Lu), *d'igne* (Os) || *d'igne* (Sm, Lu), *d'ignemo* (Os) || *d'ignemo* (Sm, Lu), *d'ignete* (Os) || *d'ignete* (Sm, Lu), *d'ignedo* (Os) || *d'ignedo* (Sm, Lu) / *d'igno*; *okr'ēnit* – *okr'ēnem*, *okr'ēneš*, *okr'ēne*, *okr'ēnemo*, *okr'ēnete*, *okr'ēno*; *p'ūxnit* – *p'ūxnem*, *p'ūxneš*, *p'ūxne*, *p'ūxnemo*, *p'ūxnete*, *p'ūxno*; *v'īknit* – *v'īknem*, *v'īkneš*, *v'īkne*, *v'īknemo*, *v'īknete*, *v'īknido*; *v'enit* – *v'enem*, *v'eneš*, *v'ene*, *v'enemo*, *v'enete*, *v'eno*. Osim toga, iz korpusa igk. govora potvrđeni su i drugi glagoli s infinitivnim morfom *-ni-*: *p'oginit* (Os) || *pog'init* (Sm, Lu), *m'āknit*, *t'onit*, *izd'axnit*, *dos'ēgnit*, *t'āknit*, *pr'ignit se*, itd.

III. vrsta

1. razred

³¹⁹ Iva Lukežić (2012: 135) revidirala je dosadašnje spoznaje o refleksu stražnjega nazala unutar glagola II. vrste te je za te glagole pretpostavila supostojanje dvaju ishodišnih oblika: oblik sa opsl. likom **-ny-* i oblik sa likom **-nɔ-*.

Prvome razredu treće vrste pripadaju glagoli na *-etø* (*v'idet, v'olet, ž'ivet, c'üret, m'islet, l'etet, č'ēpet, s'edet, č'āmet, g'oret, žm'īret, nap'īdet, sm'īdet* itd.), a u prezentu dolazi tematski morf *-i-*: *m'islim* (Os) || *misl'īm* (Sm, Lu), *m'isliš* (Os) || *misl'īš* (Sm, Lu), *m'isli, m'islimo* (Os) || *misl'īmo* (Sm; Lu), *m'islite* (Os) || *misl'īte* (Sm, Lu), *m'islijo / m'islido* (Os) || *misl'ījo / misl'īdo* (Sm, Lu); *s'ēdim* (Os) || *sed'īm* (Sm, Lu), *s'ēdiš* (Os) || *sed'īš* (Sm, Lu), *s'ēdi* (Os) || *sed'ī* (Sm, Lu), *s'ēdimmo* (Os) || *sed'īmo* (Sm, Lu), *s'ēdite* (Os) || *sed'īte* (Sm, Lu), *s'ēdijo / s'ēdido* (Os) || *sed'ījo / sed'īdo* (Sm, Lu); *žm'īrim, žm'īriš, žm'īri, žm'īrimo, žm'īrite, žm'īrido / žm'īrijo*.

2. razred

Drugi razred treće vrste čine glagoli na *-atø* (*kl'ēčcat, b'ižat* (Os, Sm) || *b'ežat* (Lu), *d'īšat, l'ežat, d'īžat, p'ī'ūščcat, vr'īščcat*) kojima osnova završava na palatal ili skupom *šč* te s prezentskim tematskim morfom *-i-*: *kl'ēčcat – kl'ēčim* (Os) || *kleč'īm* (Sm, Lu), *kl'ēčiš* (Os) || *kleč'īš* (Sm, Lu), *kl'ēči* (Os) || *kleč'ī* (Sm, Lu), *kl'ēčimo* (Os) || *kleč'īmo* (Sm, Lu), *kl'ēčite* (Os) || *kleč'īte* (Sm, Lu), *kl'ēčido* (Os) || *kleč'īdo* (Sm, Lu); *b'ižat* || *b'ežat – b'ižim* (Os) || *biž'īm* (Sm) || *bež'īm* (Lu), *b'ižiš* (Os) || *biž'īš* (Sm) || *bež'īš* (Lu), *b'iži* (Os) || *biž'ī* (Sm) || *bež'ī* (Lu), *b'ižimo* (Os) || *biž'īmo* (Sm) || *bež'īmo* (Lu), *b'ižite* (Os) || *biž'īte* (Sm) || *bež'īte* (Lu), *b'ižijo / b'ižido* (Os) || *biž'ījo / biž'īdo* (Sm) || *bež'ījo / bež'īdo* (Lu); *p'ī'ūščim, p'ī'ūščiš, p'ī'ūščī, p'ī'ūščimo, p'ī'ūščite, p'ī'ūščido*.

IV. vrsta

Četvrtu vrstu čine glagoli kojima infinitiv završava na *-itø* (*v'adit, l'ūbit, l'ovit, n'osit, k'osit, v'ozit, d'obit, s'etit se, št'īčit se* 'napadno se pokazivati', *ml'ātit, poz'ābit* 'zaboraviti', *prisp'odobit* (Os) || *prispod'obit* (Sm, Lu) 'usporediti', *prisp'odobit se* (Os) || *prispod'obit se* (Sm, Lu) 'dovesti se u red' itd.), a prezent ima tematski morf *-i-*: *l'ūbim, l'ūbiš, l'ūbi, l'ūbimo, l'ūbite, l'ūbijo / l'ūbido; d'ojim* (Os) || *doj'īm* (Sm, Lu), *d'ojiš* (Os) || *doj'īš* (Sm, Lu), *d'oji* (Os) || *doj'ī* (Sm, Lu), *d'ojimo* (Os) || *doj'īmo* (Sm, Lu), *d'ojite* (Os) || *doj'īte* (Sm, Lu), *d'ojido* (Os) || *doj'īdo* (Sm, Lu); *nam'ēčit se* 'namjeriti se na što, jako željeti': *nam'ēčim se, nam'ēčiš se, nam'ēči se, nam'ēčimo se, nam'ēčite se, nam'ēčido se; n'osim* (Os) || *nos'īm* (Sm, Lu), *n'osiš* (Os) || *nos'īš* (Sm, Lu), *n'osi* (Os) || *nos'ī* (Sm, Lu), *n'osimo* (Os) || *nos'īmo* (Sm, Lu), *n'osite* (Os) || *nos'īte* (Sm, Lu), *n'osido* (Os) || *nos'īdo* (Sm, Lu); *l'ovim, l'oviš, l'ovi, l'ovimo, l'ovite, l'ovijo / l'ovido; d'elit* 'dijeliti': *d'elim* (Os) || *del'īm* (Sm, Lu), *d'eliš* (Os) || *del'īš* (Sm, Lu), *d'eli* (Os) || *del'ī* (Sm, Lu), *d'elimo* (Os) || *del'īmo* (Sm, Lu), *d'elite* (Os) || *del'īte* (Sm, Lu), *d'elijo / d'elido* (Os) || *del'ījo / del'īdo* (Sm, Lu); *k'osim* (Os) || *kos'īm* (Sm, Lu), *k'osiš* (Os) || *kos'īš* (Sm, Lu), *k'osi* (Os) || *kos'ī* (Sm, Lu), *k'osimo* (Os) || *kos'īmo* (Sm, Lu), *k'osite* (Os) || *kos'īte* (Sm, Lu), *k'osijo / k'osido* (Os) || *kos'ījo / kos'īdo* (Sm, Lu); *ml'ātim, ml'ātiš, ml'āti, ml'ātimo,*

ml'ātite, ml'ātijo / ml'ātido; poz'ābim, poz'ābiš, poz'ābi, poz'ābimo, poz'ābite, poz'ābijo / poz'ābido.

V. vrsta

Petu vrstu čine glagoli koji završavaju na *-atø* (*p'ītat, gl'edat, č'ītat, 'igrat, s'ejat, sm'ejat se, p'īsat, l'agat, d'ixat* 'disati', *c'ōltat* 'financirati koga', *d'erat se, 'orat, k'otlat se* 'gurati se (kada je mnogo ljudi u malome prostoru)', *m'erat* 'umirati', *pr'ipasat* (Os) || *prip'asat* (Sm, Lu), *ž'erat, j'axat, z'aklat, gl'odat, str'ūgat, r'ivat se, l'ūpat, v'ēzat, š'epat, nam'ētāt, k'ōpat se* 'kupati se', *d'āvat, š'alovat, šk'ōlat, sp'untat se* 'predomisлити se', *sc'imat, vd'āvat se* (Os) || *fd'āvat se* (Sm), *'iskat, l'ajat, 'izdurat* (Os) || *izd'urat* (Sm, Lu), itd.), osim onih koji imaju prezentski morf *-i-* (glagoli 2. razreda III. vrste). Prema tvorbi prezenta glagoli se ove vrste dijele u četiri razreda.

1. razred

Glagoli prvoga razreda pete vrste u prezentu imaju tematski morf *-a-*: *p'ītam, p'ītaš, p'īta, p'ītamo, p'ītate, p'ītajo / p'ītado; k'ōpam se, k'ōpaš se, k'ōpa se, k'ōpamo se, k'ōpate se, k'ōpajo se / k'ōpado se; 'igram, 'igraš, 'igra, 'igramo, 'igrate, 'igrajo / 'igrado; č'ūvam, č'ūvaš, č'ūva, č'ūvamo, č'ūvate, č'ūvado.* U 3. mn. ovih glagola u svima govorima najčešće dolaze dubletni nastavci: *čep'īkajo / čep'īkado, d'ēlajo / d'ēlado, šp'otajo / šp'otado, x'eklajo / x'eklado, p'ēglajo / p'ēglado, pop'āvlajo / pop'āvlado, m'ōrajo / m'ōrado, p'āmtijo / p'āmtido, sm'ētajo / sm'ētado.* Glagoli kojima je u prezentskoj osnovi sonant *j* imaju u 3. mn. uglavnom sufiks *-ado*: *'ājado* (izraz od milja za 'spavati'), *razb'ījado, dox'ājado, odb'ījado, nav'ījado, nap'ājado.*

2. razred

Glagoli drugoga razreda ove vrste u prezentu imaju tematski morf *-je-* te jotiranu prezentsku osnovu: *p'īšem, p'īšeš, p'īše, p'īšemo, p'īšete, p'īšo; l'ažem, l'ažeš, l'aže, l'ažemo, l'ažete, l'ažo; v'ēžem, v'ēžeš, v'ēže, v'ēžemo, v'ēžete, v'ēžo.* Ostali su primjeri jotirane osnove³²⁰: *dr'ēmat – dr'ēmļem, dr'ēmļo, z'obat – z'obļem, z'obļemo, z'emāt – z'emļem, z'emļemo, š'ētāt – š'ēč'em, š'ēč'ete, š'ōpat – š'ōpļo, m'etat – m'eč'em, m'eč'eš, m'ečo, m'azāt – m'až'em, m'ažeš, j'ōkat – j'ōč'em, j'ōč'ete, sk'ākat – sk'āč'em, sk'āč'e, sl'at – š'eļem, r'ivat se – r'ivļem se, r'ivļo se, pot'ēpat se – pot'ēpļem se, pot'ēpļe se, v'īkat – v'īč'em, j'axat – j'ašem, prit'īskāt – prit'īšč'em.*

³²⁰ U oblicima glagola *gl'odat* (Sm, Os, Lu: *gl'ojem, gl'oješ, gl'oje, gl'ojemo, gl'ojete, gl'ojo*) nije došlo do jotacije dentala *d*.

Većina glagola iz ovoga razreda ima dvostruki prezent, odnosno sprežu se kao glagoli prvoga razreda pete vrste (*š'ōpam, š'ētam*) te kao glagoli drugoga razreda iste vrste (*š'ōpļem, š'ēč'em*).

3. razred

Glagoli trećega razreda pete vrste u prezentu imaju morf *-e-*: *ž'erem, ž'ereš, ž'ere, ž'eremo, ž'erete, ž'ero*. Dijelu je glagola ovoga razreda u prezentskoj osnovi korijenski alomorf proširen samoglasnikom: *zv'at - z'ovem* (Os) || *zov'ēm* (Sm, Lu), *z'oveš* (Os) || *zov'ēš* (Sm, Lu), *z'ove* (Os) || *zov'ē* (Sm, Lu), *z'ovemo* (Os) || *zov'ēmo* (Sm, Lu), *z'ovete* (Os) || *zov'ēte* (Sm, Lu), *z'ovo*; *pr'at - p'erem, p'ere*; *br'at - b'erem, b'ere, b'ero*.

4. razred

Glagoli četvrtoga razreda imaju u infinitivu infiks *-j(a) - i -v(a)-*, a u prezentu tematski morf *-je-*: *br'ijat - br'ijem, br'iješ, br'ije, br'ijemo, br'ijete, br'ijo*; *s'ejat - s'ējem, s'ēješ, s'ēje, s'ējemo, s'ējete, s'ējo*; *l'ajat - l'ājem, l'āješ, l'āje, l'ājemo, l'ājete, l'ājo*; *gr'ejat - gr'ējem, gr'ēješ, gr'ēje, gr'ējemo, gr'ējete, gr'ējo*; *pl'uvat - pl'ūjem, pl'ūješ, pl'ūje, pl'ūjemo, pl'ūjete, pl'ūjo*; *d'āvat - d'ājem, d'āješ, d'āje, d'ājemo, d'ājete, d'āvajo / d'ājo*.

VI. vrsta

Šestu vrstu čine glagoli s infinitivnim morfima *-ova-*, *-eva-*, *-iva-*, a u prezentskoj osnovi imaju tematski morf *-u-*: *kup'ovat - kup'ūjem, kup'ūješ, kup'ūje, kup'ūjemo, kup'ūjete, kup'ūjo*; *put'ovat - put'ūjem, put'ūješ, put'ūje, put'ūjemo, put'ūjete, put'ūjo*; *kuš'evat - kuš'ūjem, kuš'ūješ, kuš'ūje, kuš'ūjemo, kuš'ūjete, kuš'ūjo*; *dar'tivat - dar'ūjem, dar'ūješ, dar'ūje, dar'ūjemo, dar'ūjete, dar'ūjo*; *krep'tivat - krep'ūjem, krep'ūješ, krep'ūje, krep'ūjemo, krep'ūjete, krep'ūjo*.

VII. vrsta

Sedmoj vrsti pripadaju tzv. nepravilni glagoli:

b'it 'biti': j'esam / s'am (Os, Sm) || *j'esam, s'am* (Lu), *j'esi / si, j'e / je, j'esmo / smo, j'este / ste, j'eso / so*; negacijski oblik: *n'īsam* (Os, Sm) || *n'īsam* (Lu), *n'īsi, n'ī, n'īsmo, n'īste, n'īso*; svršeni oblik: *b'om, b'oš, b'o, b'omo, b'ote, b'odo*.

t'et 'htjeti': č'lo, č'eš, č'e, č'emo, č'ete, č'edo; negacijski oblik: *n'eč'cu, n'eč'eš, n'eč'e, n'eč'emo, n'eč'ete, n'eč'edo*.

p'ojt 'ići': gr'ēm / p'ōjdem, gr'ēš / p'ōjdeš, gr'ē / p'ōjde, gr'ēmo / p'ōjdemo, gr'ēte / p'ōjdetete, gr'ējo / gr'ēdo / p'ōjdo; negacijski oblik – Os: *n'e grem, n'e greš, n'e gre, n'e gremo, n'e grete, n'e grejo / n'e gredo*; Sm, Lu: *ne gr'ēm, ne gr'ēš, ne gr'ē, ne gr'ēmo, ne gr'ēte, ne gr'ējo / gr'ēdo*; *sp'at: sp'īm, sp'īš, sp'ī, sp'īmo, sp'īte, sp'īdo*.

9.6.2.3. Imperativ

Imperativ se tvori od imperativne osnove te nastavaka za imperativ. Osnova može biti jednaka infinitivnoj (inf. *dela-tø*, 2. jd. imp. *dela-j*) ili prezentskoj (*piš-e-m* 1. jd. prez., *piš-i* 2. jd. imp.). Oznake su za lice i broj:

2. jd. -ø	1.mn. - <i>mo</i>
	2.mn. - <i>te</i>

Tri imperativna morfa -ø, *i*, *j* daju tako u igk. govorima tri skupine imperativnih nastavaka:

1. -ø, -*mo*, -*te*
2. -*i*, -*imo*, -(*i*)*te*
3. -*j*, -(*j*)*mo*, -*jte*

U ishodišnome, praslavenskome sustavu imperativ je nastao od praindoeuropskoga optativa, glagolskoga načina koji je “izražavao želju subjekta rečenice da radnja izražena glagolom bude izvršena” (Matasović 2008: 281). U staroslavenskome jeziku imperativ je imao sljedeće nastavke:

jd.	dv.	mn.
1. -	*- <i>ěvě</i>	*- <i>ěm</i>
2. *- <i>i</i>	*- <i>ěta</i>	*- <i>ěte</i>
3. *- <i>i</i>	-	-

Nastavak -*i* u 2. 1. jd. opstao je kao takav do današnjih dana. Ishodišno su i glagoli VI. vrste te neki glagoli V. vrste (usp. prethodno poglavlje) u 2. 1. jd. imali dočetak -*i*, no on od 13. stoljeća izostaje (Jurišić 1944 [1992]: 170) čime je dobiven današnji -*j*. Oblici za 3. 1. jd. s nastavkom -*i* nestaju tijekom 14. i 15. st., a zamjenjuje ih konstrukcija *neka* + 3. 1. jd. prezenta (Matasović 2008: 284). Jat je u nastavcima za prvo i drugo lice množine zamijenjen vokalom *i*, analogijom prema 2. 1. jd. (2008: 283). Za kajkavštinu je u cjelini, prema Lončariću (1996: 110–111), svojstven imperativni morf *ę* u drugome licu množine, odraz jata iz nekadašnjega nastavka za 2. mn. imp. glagola s tematskim morfom -*e*-. Taj se morf proširio i na množinu *i*-glagola *te*, u nekim zagorskim govorima, i *a*-glagola: 2. mn. imp. *pilęę* (< *piliti*), *kopęę* (< *kopati*). U mjesnim govorima Osojnika, Smišljaka i Lukovdola takvi oblici nisu potvrđeni: *m'islite* (Os) || *misl'ite* (Sm, Lu), *k'opajte*. Također nije potvrđena ni kajkavska uporaba imperativa u primjerima kao: *Kaj sęm ti ne reķęl da ne kriči f hiķę?* (Brozović 1988: 97).

Primjeri su za sve tri skupine nastavaka u analiziranim igk. govorima sljedeći:

1. *j'est: j'ē, j'ēmo, j'ēte; p'opit: p'opi, p'opimo* (Os) || *pop'īmo* (Sm, Lu), *p'opite* (Os) || *pop'īte* (Sm, Lu); *p'it: p'ī, p'īmo, p'īte; p'ogledat* (Os) || *pogl'edat* (Sm, Lu): *p'ogle* (Os) || *pogl'ē* (Sm, Lu), *pogl'ēte; pov'ēdat: p'oveč* (Os) || *pov'ēč* (Sm, Lu). Potonji je primjer reliktni nekadašnjih atematskih glagola čiji su imperativi u 2. l. jd. glasili *daždb, jaždb i vēždb* (Ivšić 1970: 268). U ostalim kajkavskim govorima zabilježeno je i više takvih potvrda (Lončarić 1996: 111; Maresić 2000: 187).

2. *p'eč: p'eci*³²¹, *p'ecte; p'ičit 'juriti': p'iči, p'ičte; n'azvat: n'azovi* (Os) || *naz'ovi* (Sm, Lu), *naz'ovimo, naz'ovite / n'azovte* (Os) || *naz'ofte* (Sm, Lu); *zap'ālit: zap'āli, zap'ālimo, zap'ālite / zap'ālte; z'ēt: z'emī, z'emte; d'īžat: d'īži, d'īšte; d'onest: d'onesi* (Os) || *don'esi* (Sm, Lu), *don'este; m'islet: m'isli, m'islīmo, m'islīte* (Os) || *misl'īte* (Sm, Lu); *sv'ēzat: sv'ēži, sv'ēžimo, sv'ēžite / sv'ēšte; s'est: s'edi, s'edimo, s'edite / s'ete; m'icat: m'iči, m'ičimo, m'ičite / m'ičte; 'izajt* (Os) || *iz'ājī* (Sm, Lu): *iz'ājdi, iz'ājite; m'učat: m'uči, m'učte; p'očinit* (Os) || *poč'ini* (Sm, Lu) 'odmoriti': *p'očini* (Os) || *poč'ini* (Sm, Lu), *p'očinte* (Os) || *poč'inte* (Sm, Lu); *v'idet: v'idi; z'apret* (Os) || *zapr'ēt* (Sm, Lu) 'zatvoriti': *z'apri, z'aprite; ž'et: ž'ańi* (Os, Sm) || *ž'eńi* (Lu), *ž'ań(i)te* (Os, Sm) || *ž'eńite* (Lu);

3. *d'elat: d'elaj, d'elajmo, d'elajte; pr'odat: pr'odaj, pr'odajte; d'āvāt: d'āvaj, d'āvajmo, d'āvajte; d'opełat* (Os) || *dop'ełat* (Sm, Lu) 'dovesti': *d'opełaj* (Os) || *dop'ełaj* (Sm, Lu), *dop'ełajmo, dop'ełajte; nas'apunat* (Os) || *nasap'unat* (Sm, Lu): *nas'apunaj* (Os) || *nasap'unaj* (Sm, Lu), *nasap'unajmo, nasap'unajte; š'tvat: š'tvaj, š'tva(j)mo, š'tvajte; kup'ovat: k'upuj* (Os) || *kup'ūj* (Sm, Lu), *kup'ūjte; p'ītat: p'ītaj, p'īta(j)mo, p'ītajte;*

Glagoli s dvojnim prezentom mogu imati i dvojni imperativ: *š'ōpaj / š'ōpļi, š'ētaj / š'ēči, dr'ēmaj / dr'ēmļi*. Ispred vokala *i* završni se velar osnove u glagola 4. razreda I. vrste sibilizira: *p'eci, r'eci, t'eci, t'ūci*. U podravskim kajkavskim govorima imperativna je osnova ovih glagola izjednačena s prezentskom: *r'ēči, p'ēči, vl'ē:či* (Maresić 2000: 188).

Zanimjani imperativ glagola **m'oč 'moći': n'emoj, n'emojmo* (Os) || *nem'ōjmo* (Sm, Lu), *n'emojte* (Os) || *nem'ōjte* (Sm, Lu). Taj oblik u kombinaciji s infinitivom sudjeluje u izricanju zabrane i savjeta: *N'emoj b'it t'akav!* (Os) *Nem'ōjte ix š'l'ušat!* (Sm) *Nem'ōjte im v'iše d'elat kat ne pl'āčajo* (Lu). U ostalim kajkavskim govorima u ovoj je funkciji najčešće u uporabi konstrukcija *naj / najte + infinitiv*: u podravskim govorima (*n'a:j p'iti, n'a:jte pripove:d'ati*) (Maresić 2000: 188). U istočnogoranskoj građi uporaba zanimjanog imperativa u konstrukcijama s česticama *naj / najte* nije potvrđena.

³²¹ Oblici za 1. mn. imp. nekih glagola, poput *peći*, nisu potvrđeni.

Konstrukcije za 3. l. jd. i mn. te 1. l. mn. u mjesnim igk. govorima nisu toliko frekventne. Za 3. lice jednine i množine upotrebljava se konstrukcija *n'ek* + prezent (*n'ek šl'uša*, *n'ek c'ēplo*, *n'ek napr'āvido*). U ostalim kajkavskim govorima za 3. l. jd. i mn. u uporabi je čestica *naj*: u ozaljskim (*nāj ĩde*, *nāj dopeljāju*, Težak 1981b: 281), gornjosutlanskim (Celinić 2000: 21), itd. Za tvorbu imperativa u 1. l. mn. u analiziranim igk. govorima najčešće se koriste konstrukcije *'ajmo* + infinitiv (*'ajmo sp'at*) te glagol kretanja + infinitiv (*gr'ēmo l'eč'*).

U igk. mjesnim govorima potvrđena je razmjerno česta uporaba imperativnih oblika za izricanje kontinuirane, prošle radnje³²²: *'Imej kr'ava t'ele i 'unda 'otpeļaj na pl'ac Bos'tļevo. K'opaj od v'īda do v'īda. K'opaj, d'elaj, m'uči se, s'aki za n'ečim č'ēžni* (Os). *Nap'ōti ga, naf'utraj s gl'ūposti i onda je š n'īm b'īlo l'axko manipul'irat* (Sm). *M'ati mi pov'ēdala da k'at so č'etniki dox'ājali f s'elo da so im r'ekli da se n'imajo č'ega b'ojat, ali k'at so v'idle k'e 'ovi d'lēlado, 'ona i m'ama st'āra b'eš f š'umo* (Lu).

9.6.2.4. Participi

Participi su “nelični (infinitni) glagolski oblici, koji se sintaktički ponašaju kao pridjevi”, a od ostalih se pridjeva participi “morfološki razlikuju time što nemaju komparaciju” (Matasović 2008: 291). U praslavenskome jeziku bilo ih je 5. Njihovi su odrazi u današnjim govorima hrvatskoga jezika dva glagolska pridjeva te dva glagolska priloga, odnosno “naš današnji *glagolski prilog sadašnji* produžetak je i nastavak *participa prezenta aktiva*, a *glagolski prilog prošli* kontinuirana *particip preterita aktivni I.*” (Gabrić-Bagarić 1995: 52-53). Pasivni particip prezenta nestao je vrlo rano, “tako da ga nema ni u najstarijim hrvatskim spomenicima” (Malić 2005: 633). U hrvatskome jeziku njegovi su relikti pridjevi *pitom*, *lakom* i *pobratim* (Matasović 2008: 296). U mjesnim igk. govorima zabilježeni su pridjevi *p'itom* i *l'axkom*.

9.6.2.4.1. Glagolski pridjev radni

Specifično svojstvo glagolskoga pridjeva radnog kao hibridnoga oblika koji objedinjuje morfološke kategorije pridjeva i glagola isticana je višekratno i u dosadašnjoj

---

³²² Takva je uporaba infinitiva potvrđena i u drugim, susjednim kajkavskim sustavima. Za mjesni govor Ozlja Težak (1981b: 320) za takav je imperativ primijetio da “dolazi samo u 2.l.sg. bez obzira na koje se lice odnosi. Njime se naglašava silina i brzina kojom je neka radnja izvršena, ali ta konstrukcija odražava i pojačanu emocionalnost pripovjedača”. Izražavanje prošlosti imperativom potvrđeno je i u zapadnogorskokotarskim govorima Delnica i Turni (Lisac 2006: 118).

dijalektološkoj literaturi³²³. Današnji glagolski pridjev radni ostatak je nekadašnjeg aktivnog participa preterita II. i služi za tvorbu analitičkoga perfekta. Tvori se dodavanjem sufiksa *-l* na infinitivnu osnovu te šest oznaka za rod i broj: u jednini *-ø* za m. r., *-a* za ž. r., *-o* za s. r. te u množini *-i* za m. r., *-e* za ž. r. i *-a* za s. r. Dobiveno je tako šest nastavaka za tvorbu glagolskoga pridjeva radnog: *-l*, *-la*, *-lo*, *-li*, *-le*, *-la*. Ovi se nastavci razlikuju od polaznih samo u jednini muškoga roda gdje je nekoć stajao nastavak **-l̥ > *-l̥*. Nakon ispadanja slaboga poluglasa, dočetni je *-l* u analiziranim mjesnim govorima ostao neizmijenjen.

Glagolski pridjev radni kao kontinuant drugog aktivnog participa preterita zadržao je osobine svoga ishodišnoga oblika: ovaj se particip, naime, rabio samo u predikatnoj službi, dok su ostali potvrđeni i u atributnoj – što je razvidno iz njihovih današnjih odraza (Hamm 1970: 146). Iz građe prikupljene na igk. terenu izdvojeni su sljedeći primjeri glagolskoga pridjeva radnog:

- **jd.** *r'eč̣: r'ekəl /r'ekal, r'ekla, r'eklo; p'it: p'īl, p'īla, p'īlo; p'ojt: š'al/š'al, š'l'a, š'l'o; zb'udit: zb'udil, zb'udila (Os) || zbud'ila (Sm, Lu), zb'udilo; sm'ejat se: sm'ejal, sm'ejala (Os) || smej'āla (Sm, Lu), sm'ejalo (Os) || smej'alo (Sm, Lu); p'oslat: p'oslal, p'oslala (Os) || posl'āla (Sm, Lu), p'oslalo (Os) || posl'alo (Sm, Lu); p'oginit (Os) || pog'init (Sm): p'oginil (Os) || pog'inil (Sm, Lu), pog'inila, pog'inilo; n'aprait (Os) || napr'avit (Sm, Lu): n'aprait (Os) || napr'avil (Sm, Lu), napr'avila, napr'avilo; k'opat: k'opal, k'opala, k'opalo; m'islet: m'islel, m'islela (Os) || misl'ēla (Sm, Lu), m'islelo; p'oseč̣ (Os) || pos'ēč̣ (Sm, Lu): pos'ēkəl, pos'ēkla, pos'ēklo; č'ekat: č'ekal, č'ekala, č'ekalo; k'osit: k'osil, k'osila (Os) || kos'ila (Sm, Lu), k'osilo; r'odil, r'odila (Os) || rod'ila (Sm, Lu), r'odilo; f'ārbal, f'ārbala, f'ārbalo; j'āvkat (Os) || j'āfkat (Sm, Lu) 'jaukati': j'āvkal (Os) || j'āfkal (Sm, Lu), j'āvkala || j'āfkala, j'āvkalo || j'āfkalo; v'ozit: v'ozil, v'ozila, v'ozilo; otp'eļat (Os) || otp'eļat (Sm, Lu) 'odvesti': otp'eļal (Os) || otp'eļal (Sm, Lu), otp'eļala (Os) || otp'eļāla (Sm, Lu), otp'eļalo;*

- **mn.** *r'ekli, r'ekle, r'ekla; nak'olili (Os) || nakol'ili (Sm, Lu) 'nakolčili', p'īli, p'īle, p'īla; š'l'i, š'l'e, š'l'a; pog'inili, pog'inile, pog'inila; napr'avili, napr'avile, napr'avila; pos'ējali (Os) || posej'ali (Sm, Lu); k'opali (Os) || kop'ali (Sm, Lu), k'opale (Os) || kop'ale (Sm, Lu), k'opala (Os) || kop'āla (Sm, Lu); m'isleli (Os) || misl'eli (Sm, Lu), m'islele (Os) || misl'ele (Sm, Lu), m'islela (Os) || misl'ēla (Sm, Lu); p'osekli (Os) || pos'ekli (Sm, Lu), p'osekle (Os) || pos'ekle*

³²³ “Glagolski pridjev radni specifičan je slavenski oblik, koji se mijenja, odnosno slaže sa subjektom u rodu i broju, i po tom je 'pridjev', ali se ne deklinira (...) U kajkavštini je za taj pridjev karakteristična prozodijska obilježnost, bogata i raznolika” (Lončarić 1996: 112). “Glagolski su pridjevi po svojoj strukturi hibridni: glagolski su jer imaju glagolsko značenje, tvore se od infinitivne osnove glagola i sudjeluju u tvorbi glagolskih oblika, a pridjevi su zato što imaju krnje gramatičke kategorije pridjeva, rod i broj, i jer se njima slažu sa subjektom i objektom u rečenici” (Zubčić 2003: 139).

(Sm, Lu), *p'osekla* (Os) || *pos'ekla* (Sm, Lu); *tr'ošili*, *tr'ošile*, *tr'ošila* (Os) || *troš'ila* (Sm, Lu); *č'ekali*, *č'ekale*, *č'ekala*; *r'odili* (Os) || *rod'ili* (Sm, Lu), *r'odile* (Os) || *rod'ile* (Sm, Lu), *r'odila* (Os) || *rod'ila* (Sm, Lu); *f'ārbali*, *f'ārbale*, *f'ārbala*; *j'āvkali* (Os) || *j'āfkali* (Sm, Lu), *j'āvkale* (Os) || *j'āfkale* (Sm, Lu), *j'āvkala* (Os) || *j'āfkala* (Sm, Lu); *v'ozili*, *v'ozile*, *v'ozila*; *otp'eļali* (Os) || *otpeļ'ali* (Sm, Lu), *otpeļ'ale* (Os) || *otpeļ'ale* (Sm, Lu), *otpeļ'ala* (Os) || *otpeļ'āla* (Sm, Lu); *pop'išale* (Os) || *popiš'ale* (Sm, Lu); *'ostali* (Os) || *ost'ali* (Sm, Lu), *'ostale* (Os) || *ost'ale* (Sm, Lu), *'ostala* (Os) || *ost'āla* (Sm, Lu).

Iz donesenih je primjera vidljivo da je glagolski pridjev radni u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola očuvao ishodišnu pomičnost u *l*-participima *i*-glagolā naglasne paradigme *c*, svojstvenu većini kajkavskih govora (usp. Junković 1972: 196; Kapović 2011d: 227). Kod *l*-participā u mjesnome govoru Osojnika to nije slučaj. Bogata i raznolika prozodijska obilježenost kajkavskoga glagolskoga pridjeva radnog (Lončarić 1996: 112) u mjesnim je govorima Smišljaka i Lukovdola evidentna.

U mjesnim idiomima Osojnika i Smišljaka u jedninskome obliku muškoga roda glagolskoga pridjeva radnog kod glagola čiji infinitivna osnova završava na suglasnik, alterniraju dva nastavka: *-əl* i *-al* (*tr'ēsəl* i *tr'ēsəl*), sukladno sudbini poluglasa u nenaglašenome slogu u tima dvama govorima (usp. poglavlja 6.1. i 7.1.).

9.6.2.4.2. Glagolski pridjev trpni

Glagolski pridjev trpni ostatak je nekadašnjeg pasivnog participa preterita. “Služi u tvorbi svih pasivnih glagolskih oblika, a nerijetko se upotrebljava i kao pravi pridjev, npr. *kuhana* voda (...) Služi za tvorbu glagolskih imenica, npr. *gledanje*, *govorenje*, (...)” (Malić 2005: 634). Polazišno se tvorio pomoću četiriju sufiksa: **-tᵇ*, **(e)nᵇ* i **- 'enᵇ*. Sufiks *-n-* (+ gramatički morfemi za rod: *-ᵇ*, *-a*, *-o*) dobivali su glagoli kojima je infinitivna osnova završavala na jat ili na vokal *a* (*vidě-n-ᵇ*, *zᵇva-n-ᵇ*). Sufiks *-en-ᵇ/-a/-o* dobivali su glagoli kojima je osnova završavala na suglasnik, *-y* ili na *-i*: *nes-en-ᵇ*, *umᵇv-en-ᵇ* (< *umyti*), *noš-en-ᵇ* (< *nositi*), a sufiks *-t-* oni glagoli kojima je infinitivna osnova završavala vokalima *-e*, *-u*, *-i* i *-ě*³²⁴: *klē-t-ᵇ*, *obu-t-ᵇ*, *bi-t-ᵇ*, *mrě-t-ᵇ* (Damjanović 2005: 143–144).

Glagolski se pridjev trpni danas tvori dodavanjem nastavaka na infinitivnu osnovu. Nastavci su kontinuantne ishodišnih nastavaka pasivnog participa preterita, a u mjesnim

³²⁴ Budući da su glagoli čija infinitivna osnova završava na *i* ili *ě* mogli tvoriti, dakle, participe pomoću dvaju sufiksa, Damjanović u nastavku objašnjava pravilnost u primjeni jednoga ili drugoga sufiksa (2005: 144–145).

govorima Os, Sm i Lu njihova je distribucija istovjetna onoj polazišnoj što potvrđuju sljedeći primjeri:

I. -n, -na, -no, -ni, -ne, -na:

jd. m.r. *izd'ēlan, izv'ōrdan* 'istrošen', 'opran (Os) || *opr'ān* (Sm, Lu), *poŋ'ārban, š'īvan, isk'opan* (Os), *p'obran* (Os) || *pobr'ān* (Sm, Lu), *zak'opan* (Os) || *zakop'ān* (Sm, Lu), *zam'otan* (Os) || *zamoŋ'ān* (Sm, Lu); **ž.r.** *izd'ēlana, izv'ōrdana, naš'īngana, 'oprana* (Os) || *opr'āna* (Sm, Lu), *x'eklana, zak'opana* (Os) || *zakop'āna* (Sm, Lu), *naš'īkana, p'obrana* (Os) || *pobr'āna* (Sm, Lu), *z'orana* (Os) || *zor'āna* (Sm, Lu) 'izorana', *str'ena, zakŋ'učana, naš'ōpana, nasm'ējana, sf'īkana*; **s.r.** *izd'ēlano, sk'ūvano* (Os) || *sk'ūxano* (Sm, Lu), *izv'ōrdano, sv'ēzano, p'obrano* (Os) || *pobr'āno* (Sm, Lu), *tk'āno, pr'odano* (Os) || *prod'āno* (Sm, Lu), 'oprano (Os) || *opr'āno* (Sm, Lu), *zak'opano* (Os) || *zakop'āno* (Sm, Lu), *zapak'ovano*;

mn. m.r. *izd'ēlani, izv'ōrdani, m'ēšani, prev'eslani, potp'īsani, p'obrani* (Os) || *pobr'āni* (Sm, Lu); **ž.r.** *izd'ēlane, iz'igrane, izv'ōrdane, p'obrane* (Os) || *pobr'āne* (Sm, Lu); **s.r.** *izd'ēlana, izv'ōrdana, sc'ēpana, zakŋ'učana, p'obrana* (Os) || *pobr'āna* (Sm, Lu);

II. -t, -ta, -to, -ti, -te, -ta:

jd. m.r. *pr'išit* (Os) || *priš'īt* (Sm, Lu) 'prišiven'; *s'ašit* (Os) || *səš'īt* (Sm) || *saš'īt* (Lu) 'sašiven'; *'obut* (Os) || *ob'ūt* (Sm, Lu) 'obuven', *p'okrit* (Os) || *pokr'īt* (Sm, Lu), *n'alit* (Os) || *nal'īt* (Sm, Lu), *n'apet* (Os) || *nap'ēt* (Sm, Lu), *pr'oklet* (Os) || *prokl'ēt* (Sm, Lu), *skr'īt*; **ž.r.** *pož'ēta, ob'ūta, pokr'īta, pr'okleta* (Os) || *prokl'ēta* (Sm, Lu), *skr'īta*; **s.r.** *ob'ūto, pokr'īto, sk'īto, priš'īto, p'oznato* (Os) || *pozn'āto* (Sm, Lu);

mn. m.r. *ob'ūti, pokr'īti, pr'okleti* (Os) || *prokl'ēti* (Sm, Lu); **ž.r.** *ob'ūte, pokr'īte, səš'īte* (Sm), *pr'oklete* (Os) || *prokl'ēte* (Sm, Lu); **s.r.** *ob'ūta, pokr'īta, priš'īta*;

III. -ən / -en, -ena, -eno, -eni, -ene, -ena:

jd. m.r. *n'aučən* (Os) || *nav'učēn* (Sm, Lu) 'naviknut', *pos'ečēn, raspl'eten, sl'ečēn, ist'učēn*; **ž.r.** *n'aučna* (Os) || *nav'učēna* (Sm, Lu), *raspl'etena* (Os) || *rasplet'ena* (Sm, Lu), *pos'ajena, obl'ečēna* (Os) || *obleč'ēna* (Sm, Lu), *ist'učēna* (Os) || *istuč'ēna* (Sm, Lu); **s.r.** *n'aučno* (Os) || *nav'učēno* (Sm, Lu), *raspl'eteno* (Os) || *rasplet'eno* (Sm, Lu), *skr'ojeno, p'ečēno* (Os) || *peč'eno* (Sm, Lu);

mn. m.r. *n'aučni* (Os) || *nav'učēni* (Sm, Lu), *raspl'eteni* (Os) || *rasplet'eni* (Sm, Lu); **ž.r.** *n'aučne, na'učēne* (Os) || *nav'učēne* (Sm, Lu), *raspl'etene* (Os) || *rasplet'ene* (Sm, Lu); **s.r.** *n'aučna, na'učēna* (Os) || *nav'učēna* (Sm, Lu), *raspl'etena* (Os) || *rasplet'ena* (Sm, Lu).

Pri tvorbi glagolskih pridjeva trpnih pomoću nastavaka iz treće skupine na granici osnove i nastavka, kada osnova završava velarima *k g x* provodi se palatalizacija: *p'ečēn*,

p'ečena (Os) || *peč'ena* (Sm, Lu), *r'ečeno* (Os) || *reč'eno* (Sm, Lu), *ostr'ižena* (< 'ostrič'), *v'ršeno ž'ito*.

IV. -jen, -jena, -jeno, -jeni, -jene, -jena:

jd. m.r. *n'ošen, k'ūpljen, v'īnen* 'vraćen', *g'ošen*; **ž.r.** *n'ošena, k'ūpljena, pr'ighena*; **s.r.**, *n'ošeno, k'ūpljeno, zdr'obljeno, sk'i'нено* 'skinuto';

mn. m.r. *n'ošeni, k'ūpljeni, otxr'āneni*; **ž.r.** *n'ošene, k'ūpljene*; **s.r.** *n'ošena, k'ūpljena*.

Pri tvorbi glagolskih pridjeva trpnih pomoću nastavaka iz četvrte vrste glagolska se osnova najčešće jotira: *n'apraavljen* (Os) || *napr'avljen* (Sm, Lu), *st'išnen, v'ožen, n'ošen*, ali: *ogr'ajen*. Rijetko su zabilježeni slučajevi perifrastične komparacije: *v'iš p'ečeno* (Os) || *peč'eno* (Sm, Lu), *b'ol obl'ečena* (Os) || *obleč'ena* (Sm, Lu). Na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa u kategoriji glagolskoga pridjeva trpnog u mjesnome govoru Os dolaze i dužine i kraćine: *d'ēlan, r'ēzan, br'ān, zv'ān*, ali i: *m'učen, v'ižen*. U mjesnome govoru Smišljaka metatonijski je cirkumfleks potvrđen u više primjera glagolskoga pridjeva trpnog: *r'ēzan, n'ūžen, p'ūnen, br'ān, zv'ān, m'ūčen, v'ižen, d'ēlan, prob'ušen, pot'īgan*. U odnosu na mjesni govor Smišljaka, u mjesnome govoru Lukovdola dužina je u glagolskim pridjevima trpnim muškoga roda na mjestu metatonijskog cirkumfleksa potvrđena u nešto manjem broju primjera, gotovo samo u Ivšićevim reprezentativnim: *d'ēlan, zv'ān, r'ēzan; d'īžan, p'uščen, ist'učen, don'esen, ost'avljen, v'enčan, napr'avljen, sl'omljen*.

9.6.2.4.3. Glagolski prilozi

Glagolski prilog sadašnji izriče radnju koja se odvija paralelno s nekom drugom, odnosno glagolskim se prilogom “izražava radnja kao pratnja radnje izražene predikatnim glagolom” (Silić – Pranjković 2007: 93). Glagolski prilog sadašnji koji je u praslavenskome imao kategoriju roda, broja i padeža te način tvorbe pomoću triju tipova nastavaka (Gabrić-Bagarić 1995: 53; Damjanović 2005: 138; Matasović 2008: 294) u današnjim je govorima hrvatskoga jezika izgubio deklinaciju. Ostatak sklonidbe čuvaju neki participi koji su se leksikalizirali kao pridjevi – u igk. mjesnim govorima zabilježeno je nekoliko takvih primjera: *vr'ōči, t'ekuča* (u sintagmi: *t'ekuča voda*), *n'oseča* 'trudna' || *nos'ēča* (Sm) || *nas'ēča* (Lu), *sram'ēča* 'sramežljiva'. Glagolski prilog sadašnji u mjesnim igk. govorima tvori se od osnove lika 3. mn. prezenta i dvama nastavcima: *-eč: j'ōčēč* (Os) || *joč'ēč* (Sm, Lu), *b'ižec* (Os) || *biž'ēč* (Sm) || *bež'ēč* (Lu), *l'eteč* (Os) || *let'ēč* (Sm, Lu), *l'ežeč* (Os) || *lež'ēč* (Sm, Lu), *f'āleč se; -oč: m'āšoč r'okami* || *rok'ami, b'eroč* (Os) || *ber'ōč* (Sm, Lu) *sl'ive, x'ītajoč, zn'ājoč* (Os) || *znaj'ōč*

(Sm, Lu). Iz ovih je primjera evidentna istovjetna distribucija nastavaka kojima je tvoren aktivni particip prezenta ženskoga roda, a koji je polazišni oblik za današnje glagolske priloge (Gabrić-Bagarić 1995: 53; Damjanović 2005: 138).

Za glagolski prilog prošli ovim istraživanjem nisu potvrđeni primjeri.

9.6.3. Složeni glagolski oblici

9.6.3.1. Perfekt i pluskvamperfekt

Prošlost se u mjesnim igk. govorima izriče perfektom te, vrlo rijetko – pluskvamperfektom. Imperfekt nije potvrđen. Aorist je očuvan samo u pomoćnome glagolu *biti* kojim se tvori kondicional i koji je isti u svim licima (v. u nastavku rada) te u okamenjenim likovima glagola *reći* i *otići*. Najčešće je riječ o uporabi tih dvaju oblika kada govornik teži ponešto stiliziranijem izričaju: *J'ā r'eko, ne p'oreko. 'Ode b'aba s kol'āči*. Potonji se oblik aorista koristi i kada se želi naglasiti iznenadnost neke radnje: *B'īl je t'u p'ōl d'āna i j'ēmpot... s'amo 'ode*.³²⁵

Perfekt se tvori od nenaglašenoga oblika prezenta glagola *biti* (*səm, si, je, smo, ste, so*) i glagolskoga pridjeva radnog – Os: *M'īla je j'oš pr'ošli m'isec. J'esi 'opral k'āco? V'idel ih je šč'ēra. Sās'īla mi je prekr'ātko k'iklo. Z'akaj si jo šč'īpala? Razit'ēvali ste se s n'ōfci, a s'ada je vr'āg š'ālo z'ēl. Št'imal se s n'ovem bic'iklu. L'ežali smo na t'īdem kr'evetu. L'āne ga je žlak'īralo i z'ēlo mu c'ēlo l'ēvo str'ān. Sm: B'īla mi je s'ērija pa je j'užina b'ome s'a izgor'ēla. Naop'āk je m'ajo obl'ēkal. N'ī d'obro st'īla krump'īr pa je s'af gr'udast. Si opr'āla čer'ēpe? Je ti se poš'timala da bo b'īla b'aba? Lu: Ste pobr'āli s'e v'ūgarke? Prid'elali smo za 'ovo z'imo i pr'eveč' d'īf. Naz'obala sam se gr'ōža f t'īču pa n'īsam s'ada gl'ādna. P'ēt p'ōt smo st'ali do K'ārlofca, z'ake ju je b'īlo sl'abo. Zn'ale smo m'ēsit r'ēzance od dom'āče j'ājac. Sed'ēla je na m'īzlem bet'ōnu i n'ormalno da jo s'ada d'ole s'e bol'ī.*

Pluskvamperfekt se tvori od perfekta glagola *biti* i glagolskoga pridjeva radnog: *L'āne sām b'īl s'adil kr'umpir, bome več' 'ovo l'eto n'e bom* (Os). *J'ā sām mu l'ēpo b'īla r'ekla, al' k'aj kat n'eče š'l'ušat* (Sm). *Fr'anka je j'edno vr'ēme b'īla v'odila zb'ōr, a k'ī je d'ošal p'osle n'ē b'ome n'e bi zn'āla* (Lu). Kajkavski je pluskvamperfekt slabo obrađen, u postojećoj dijalektološkoj bibliografiji posvećen mu je rad Franje Hrga te kratak pasus u monografiji Mije Lončarića. U analizi glagolskoga sustava svih triju narječja, Josip Lisac donosi čakavske i štokavske

³²⁵ Svi su primjeri okamenjenih likova aorista ekscerpirani iz građe mjesnoga govora Osojnika.

primjere pluskvamperfekta, dok potvrde iz kajkavskoga narječja izostaju (2012: 40–41). Pronašavši nekoliko primjera uporabe pluskvamperfekta u mjesnome govoru Ivanca, Hrg, svjesan njegove rijetke frekvencije, napominje da se taj glagolski oblik upotrebljava “samo onda kad se želi posebno istaknuti da se radi o gotovoj prošlosti” (2011: 90). Nadalje, zaključuje da se on pomoću određenih čestica može izreći i bez navođenja druge radnje kojoj pluskvamperfekt prethodi. Rijetka uporaba pluskvamperfekta potvrđena je i u podravskim kajkavskim govorima (Maresić 2000: 199).

9.6.3.2. Kondicional I. i II.

Praslavenski je jezik imao dva kondicionala – sadašnji i prošli (Lisac 2012: 42). Praslavenski se kondicional tvorio od optativa glagola biti (*bimь, bi, bi, bimь, bite, bi*) te *l*-participa. Danas je kondicional s *bim* || *bin, biš, bi, bimo, bite, bi* zadržan jedino u govorima čakavskoga narječja (Matasović 2008: 284–285; Lisac 2012: 42). U govorima kajkavskoga narječja uopćeno je *bi* u svima licima: “Oblik *bi* petrificirani je nenaglašeni lik aorista glagola biti za 2. i 3. l. jd., koji je jednak za sva lica, npr. *dělal (-a/i) bi*” (Lončarić 1996: 112). Kondicional I. u igk. govorima također se tvori od aorista pomoćnoga glagola *biti* koji je isti u svim licima jednine i množine (*bi*) i glagolskoga pridjeva radnog³²⁶: *D'ošal bi da 'imam š č'īm* (Os). *D'elali bi da 'imajo k'ade* (Sm). *Pr'išla bi al da ne m'ōra n'iš d'elat* (Lu). Kondicional II. koristi se rijetko. U korpusu je potvrđen u mjesnome govoru Os, uglavnom uz konstrukciju '*B'ogu r'ad(o)*' u značenju 'ja bih to htio / htjela... vrlo rado, al nisam u mogućnosti' – Os: *J'ā bi b'ila v j'utro B'ogu r'ado sp'āla, a m'ōrala sēm p'ojt. 'Ōn bi se b'īl B'ogu r'ad ž'enil, al' 'ona n'ī t'ēla*.

9.6.3.3. Futur

U mjesnim igk. govorima, kao u glavnini kajkavštine³²⁷ (Lončarić 1996: 109), buduće se vrijeme izriče samo jednim futurom. Tvorba tog oblika identična je tvorbi futura II: svršeni prezent glagola biti (*b'om, b'oš, b'o, b'omo, b'ote, b'odo*) + glagolski pridjev radni – Os: *B'om izd'rgnila s k'efo pa bo pr'ošlo. B'ote nam p'oslali r'āzgdlednico? B'odo se m'alo zam'islili kad*

³²⁶ Isti je način tvorbe kondicionala I. i II. potvrđen i u drugim kajkavskim govorima (usp. Maresić 2000: 200–201).

³²⁷ Usp. Jedvaj 1956: 311; Jembrih-Lončarić 1982–1983: 46; Lončarić 1977: 256; 1996: 109; Celinić 2000: 21; Maresić 2000: 200.

im d'ōjde r'ačun za str'ūjo. 'Ovo l'eto b'omo s'ejali s'amo k'ukuruz. P'osle b'omo se odm'ārali. B'ome bo se j'oš d'ugo 'o tem div'ānilo. Sm: X'odil bo d'elat ko fil'ēk s'aki d'ān, a n'iki mu n'e bo n'iš p'l'atil. S'a bo 'ōn to b'ŕzo poz'ābil. Im'eli b'odo f'ańsko f'ešto. J'utre b'omo nad'ēvali kob'asice. J'utre bom se ostr'ŕgla. K'ūpil s'əm te sakoj'ake drang'ulije pa b'odo se d'eca 'igrala. B'oš d'ošal j'utre na p'osal? Lu: M'ati bo sml'ēla or'exe, a j'ā bom 'onda kat st'ignem sp'ēkla pov'ālnico. Otpel'ali b'odo ix v r'ešt. Zasm'ŕdela boš c'ēlo s'obo s t'ēm parf'ēmom. Boš se l'ēpo zgub'ila v š'ume i k'e 'onda?

Buduća se radnja izriče i prezentom svršenih glagola – Os: *Gr'ēm j'utre^f K'ārlovac. U pond'ēlak pob'eremo još sli've pa smo fr'aj. J'utre ti isp'ečem. Sm: J'utre si z'emem mar'ēndo sa s'ōbom. Jedn'āko se pod'elimo i n'ebo 'imel k'ŕ k'āj prigov'ārat. Lu: Dr'ūgi č'edan izv'ūčeš tr'ūpce, pr'ē sn'ēga. Dop'eļam nabŕz'āka i pr'oč.* Vrlo su rijetki slučajevi tvorbe futura s pomoćnim glagolom *htjeti* (č'o, č'eš, č'e, č'emo, č'ete, č'edo), potvrđeni uglavnom u izricanjima htijenja: *S'amo j'ō p'itaj, s'e će ti izdiv'ānit* (Os). *S'e će ti izrefer'irat* (Lu). *S'a č'edo 'oni r'ado p'ojt, s'amo k'ŕ bi ŕx zv'āl* (Sm). Potonja rečenica ima kondicionalno, potencijalno značenje: *'Oni bi rado išli, kada bi ih tko zvao'.*

U ishodišnome sustavu buduće vrijeme izricalo se isprva samo prezentom svršenoga glagola. Nastanak futura tvorenog pomoću glagola *biti* i *l*-participa na zapadnojužnoslavenske prostoru smješta se nakon 900. godine (Matasović 2008: 304).

9.6.4. Naglasak glagola u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola³²⁸

Poput imenica i pridjeva, i glagoli su se polazno dijelili prema akcentu na tri akcenatske paradigme sa stalnim akcentom na osnovi (np *a*), stalnim akcentom na nastavku (np *b*) te s promjenjivim mjestom akcenta (np *c*)³²⁹. Opis polaznih tipova glagola Stang je razradio razdvojivši tematske *i*-glagole³³⁰, *e*-glagole te atematske glagole. Noviji radovi koji

³²⁸ Usp. bilješke 258 i 303 ovoga rada.

³²⁹ Usp. Matasović 2008: 288–289 te poglavlje 6.3.3.1. ovoga rada.

³³⁰ Klasifikacija glagola na navedene prezentske vrste, prihvaćena u novijim akcentološkim raspravama (usp. sljedeću bilješku), provedena je prema prezentskome tematskome morfu. Tako Mandić u oba dolje spomenuta rada *i*-glagolima nazivlje one koji i u infinitivnoj i u prezentskoj osnovi sadrže glas *i* (*nositi*, *nosim*). Takvo određenje nije validno i za igk. govore, budući da odraz jata u infinitivnoj osnovi nije vokal *i* (*videt*, *vidim*). Prema tome, *i*-glagolima u igk. govorima nazivaju se oni koji imaju tematski morf *-i-* samo u prezentu. Na temelju novih spoznaja moskovske akcentološke škole, u novije se vrijeme smatra da su polazno *i*-glagoli imali dva podtipa naglasne paradigme *b*: podtip *b*₁ kojemu pripadaju iterativi (**nositi*) te podtip *b*₂ s denominativima od imenica np *b* (**ženiti*) i kauzativima (**ložiti*), usp. Kapović 2011d: 112. Kauzativ bi “u najširem smislu

se bave akcenatskim tipovima glagola u govorima svih triju hrvatskih narječja također uglavnom tematiziraju kontinuantne polaznih paradigmi unutar jedne od navedenih glagolskih vrsta³³¹. Ovdje će se analizirati naglasak glagola u infinitivu, prezentu i imperativu. Ostali jednočlani glagolski oblici, poput aorista, imperfekta i glagolskoga priloga prošloga u mjesnim igk. govorima nisu potvrđeni, ili su zbog kategorija roda, broja i padeža priključeni naglasnome tipu onih riječi koje se sklanjaju prema pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi (glagolski pridjev trpni i radni, usp. poglavlje 9.5.). Naglasak glagolskoga priloga sadašnjega također ne ulazi u ovaj opis zbog njegove nepromjenjivosti (osim toga, njegova je uporaba u svim igk. govorima vrlo rijetka). Akcenat onih glagolskih priloga koji su popridjevljeni (*n'oseća* (Os) || *nos'ēća* (Sm) || *nas'ēća* (Lu) 'trudna') analizira se također u poglavlju 9.5.

Budući da je, kao i kod imenica, u mjesnome govoru Osojnika potvrđen stalan naglasak na osnovi u svim prikupljenim primjerima (tip: *l'etet: l'etim, l'eti, imp. l'eti; z'īdat: z'īdam, z'īda, imp. z'īdaj*), naglasak glagola toga mjesnoga govora neće se dalje analizirati. Zbog malobrojnosti potvrda prezentskih i imperativnih glagolskih oblika koji nemaju stalno naglasno mjesto na osnovi, ovdje se neće posebno specificirati naglasak glagola prema tematskome morfu, već prema tome da li je naglašena osnova, nastavak ili oboje. Kao i u slučaju imenica, naglasni se tip glagola u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola dijeli na dvije grupacije: naglasni tip sa stalnim mjestom naglaska na osnovi i naglasni tip s alternirajućim mjestom naglaska između osnove i nastavka. Premda je u mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola u prezentu i imperativu većinom naglašen prvi vokal osnove³³² potvrđeno je nekoliko primjera naglašenoga nastavka i u tim oblicima, stoga se pripadnost pojedinome tipu utvrđuje prema mjestu naglaska u infinitivnoj, prezentskoj i imperativnoj osnovi³³³. Dalje se prema vrsti naglaska ova dva tipa dijele na odgovarajuće podtipove.

9.6.4.1. Naglasni tip glagola sa stalnim mjestom naglaska na osnovi

1. isti naglasak na vokalu osnova

1.1. kratki naglasak na istome vokalu svih triju osnova

---

značio učinskost ili uzročnost, kakvu u hrvatskome imamo primjerice u glagola *crniti, ocrniti, pocrniti* (sve 'učiniti X crnim')..." (Marković 2012: 211).

³³¹ Usp. radove Davida Mandića: Naglasak glagola s *i*-prezentom u govoru Medulina. *Rasprave IHJJ* 38/2, 2012; Naglasak *i*-glagola u govoru Banjola. *Rasprave IHJJ* 39/1, 2013; Mate Kapović: O naglasku *e*-glagola u zapadnoj Posavini. *Croatica et slavica Iadertina* 5, 2009; Kapović 2011d, itd.

³³² U prefigiranih glagola drugi ili treći, ovisno o broju prefikāsa: *z'īdat, z'īdam, z'īdaj – doz'īdat, doz'īdaj – nadoz'īdat, nadoz'īdaj*.

³³³ O razlikovanju ovih triju glagolskih osnova usp. Silić 1998: 241–274.

x'itit: x'itiš, x'itimo, imp. x'iti, x'itite; istr'epat 'tresući očistiti tkaninu od prašine i mrvica' (Si istr'epala st'ōļhāk?): istr'epam, istr'epamo, istr'epajo/istr'epado, imp. istr'epaj; k'itit: k'itim, k'itimo, imp. k'iti; kl'eknit: kl'eknem, imp. kl'ekni; m'erat 'umirati': m'erjem, m'erje, m'erjo, imp. m'erji; pj'evat: pj'evam, imp. pj'evaj; posļ'uxnit 'poslušati': posļ'uxnem, posļ'uxnemo, imp. posļ'uxni; poškr'opit: poškr'opiš, imp. poškr'opi; pr'at: p'erem, p'eremo, imp. p'eri; s'ilit: s'ilim, s'iliš, imp. s'ili; šč'ucat 'štucati': šč'ucam, šč'ucamo, šč'ucajo, imp. šč'ucaj; šk'opit 'kastirati': šk'opim, šk'opiš, imp. šk'opi; špr'icat: špr'icam, špr'icajo, imp. špr'icaj; t'irat (u Lu i t'erat): t'iram (t'eram), t'iramo (t'eramo), imp. t'iraj (t'eraj); zak'asnit 'zakasniti': zak'asnim, zak'asnimo, imp. zak'asni; ž'et: ž'añem, ž'añete, imp. ž'añi (Sm) || ž'eñem, ž'eñemo, imp. ž'eñi (Lu).

1.2. dugi naglasak na istome vokalu svih triju osnova

dr'āgat: dr'āgam, imp. dr'āgaj; f'ārbat: f'ārbam, imp. f'ārbaj; xr'ānit: xr'ānim, xr'ānimo, imp. xr'āni; j'ōkat: j'ōč'em, imp. j'ōč'i; kl'ēt: k'ūnem, k'ūneš, k'ūno, imp. k'ūni; m'āret 'mariti': m'ārim, imp. m'āri; p'ītat: p'īta, imp. p'ītaj; p'ōxat: p'ōxam, imp. p'ōxaj; š'ōpat: š'ōpam / š'ōpļem, imp. š'ōpaj / š'ōpļi; z'ēpst: z'ēbem, imp. z'ēbi; žv'ākat: žv'āč'em, imp. žv'āč'i;

2. različit naglasak na vokalu osnova

2.1. kratki naglasak na vokalu osnove u infinitivu i imperativu; dugi naglasak na vokalu osnove u prezentu

b'avit se: b'āvim se, imp. b'avi se; bl'atit: bl'ātim, imp. bl'ati; č'ut: č'ūjem, imp. č'uj; d'at: d'ām, imp. d'aj; d'elat: d'ēlam, imp. d'elaj; k'idat: k'īdam, imp. k'idaj; p'okrit: pokr'ījem, imp. p'okri; pr'išit: priš'ījem, imp. pr'iši; r'azbit: razb'ījem, imp. r'azbi(j); r'ezat: r'ēžem, imp. r'eži; v'idet: v'īdim, imp. v'idi. Dugi je naglasak u prezentu u ovome podtipu uglavnom metatonijskoga postanja.

2.2. kratki naglasak na vokalu osnove u infinitivu; dugi naglasak na vokalu osnove u prezentu i imperativu

p'ast: p'ādem, p'ādeš, p'ādemo, imp. p'ādi; p'it: p'ījem, p'īješ, p'ījemo, imp. p'īj; pļ'uvat: pļ'ūjem, pļ'ūješ, pļ'ūjemo, imp. pļ'ūj; sm'ejat se: sm'ējem se, sm'ēje, sm'ējemo, imp. sm'ēj se;

9.6.4.2. Naglasni tip glagola s alternirajućim mjestom naglaska između osnove i nastavka

1. kratki naglasak na vokalu osnove infinitiva i imperativa; dugi naglasak na vokalu nastavka u prezentu

b'ižat (Sm): biž'ī, biž'īte, imp. b'iš, b'ište; b'ost: bod'ē, bod'ēmo, imp. b'odi, b'odite; dr'obit: drob'īm, drob'ī, drob'īmo, imp. dr'obi; k'opat: kop'ām, kop'ā, kop'āmo, kop'ājo, imp.

*k'opaj; b'olet: bol'ī, bol'ījo*³³⁴; *k'osit: kos'īm, kos'īš, kos'ī, kos'īmo*, imp. *k'osi*; *l'etet: let'īm, let'īš, let'ī, let'īmo, let'īdo*, imp. *l'eti*; *m'učit se: muč'īm se, muč'īmo se, muč'īdo se*, imp. *m'uči*; *n'est 'nesti, nositi jaja': nes'ō* 3. mn. prez., imp. *n'este*; *r'odit: rod'īš, rod'ī, imp. r'odi*; *s'edet 'sjediti, nesvr.': sed'īm, sed'ī, sed'īdo*, imp. *s'edi*³³⁵; *v'učit: vuč'īm, vuč'ī, vuč'īmo*, imp. *v'uči, v'uče*; *zg'ubit: zgub'īm, zgub'īmo, zgub'ījo*, imp. *zg'ubi*; *zv'at: zov'ēm, zov'ēmo*, imp. *z'ovi, z'ofte*.

2. dugi naglasak na vokalu osnove infinitiva i imperativa; dugi naglasak na vokalu nastavka u prezentu

b'ēčat 'derati se, vrištati': beč'īm, beč'ī, beč'īmo, imp. *b'ēči*; *s'ībet: srb'ī* 3. jd. prez;

3. kratki naglasak na vokalu osnove u imperativu; dugi naglasak na vokalu nastavka u prezentu i infinitivu

dosp'ēt: dosp'ēm, dosp'ē, dosp'ēmo, imp. *d'ospi*; *zapr'ēt: zapr'ēš, zapr'ēmo*, imp. *z'apri*;

Zbog naglasaka na nastavku ovoj su skupini pridodani prezentski oblici glagola u značenju 'reći' čiji infinitiv i imperativ nije potvrđen ni u jednome igk. govoru: *vel'īm, vel'ī, vel'īmo, vel'ījo* (< **vel'ēti*).

U ovaj su naglasni tip glagola uglavnom ušli oni glagoli koji se polazno bili dijelom np *c* poput *nesti (Derksen 2008: 350), *zъvati (Derksen 2008: 551), itd.

9.7. Nepromjenjive vrste riječi

Nepromjenjive su vrste riječi u dosadašnjim proučavanjima hrvatskih organskih idioma uglavnom imale marginalno mjesto. Tek pojedini monografski opisi kajkavskih idioma sadrže napomene o tome segmentu dijalektne morfologije. Ovdje će se prije obrade nepromjenjivih vrsta riječi u igk. govorima ukratko prikazati njihovo mjesto u dosadašnjim morfološkim opisima kajkavskih govora koji su ušli u korpus analize (to su djela, odnosno opisi govora navedeni u bilješci 113). U morfološkom dijelu analize bednjanskoga idioma pobrojani su najčešći prilozi, prijedlozi, veznici i uzvici (Jedvaj 1956: 319–320), a u opisu govora Gregurovca Veterničkoga prilozi i uzvici (Jembrih – Lončarić 1982–1983: 53–55). Nepromjenjivim je vrstama riječi veća pozornost pridana u opisu ozaljskoga idioma (Težak 1981b: 325–333), turopoljskih govora³³⁶ (Šojat 1982: 419–425) te kajkavskih podravskih

³³⁴ Za glagol *b'olet* nisu potvrđeni imperativni oblici.

³³⁵ Ovaj je imperativni oblik potvrđen i za svršeni glagol *s'est 'sjesti'*.

³³⁶ U opisu ozaljskoga idioma i turopoljskih govora donose se vrlo živopisne egzemplifikacije s primjerima uporabe prijedloga s određenim padežima te veznika, uzvika i partikula.

govora (Maresić 2000: 201–212). U sklopu sintaktičkoga opisa kajkavskih govora Vedešina i Fertohómoka Houtzagers (1999.) donosi popis prijedloga s padežima uz koje dolaze, te ispisuje najčešće veznike ekscerpirane iz priloženih oglada govora. Na kraju morfološkoga opisa govora Delnica i Gornjih Turni (Lisac 2006: 111–114) također se nabrajaju najčešći prilozi i ostale nepromjenjive riječi. Kratak pregled priloga i prijedloga donosi se i u opisu govora Gornje Plemenščine (Celinić 2000: 21). U ostalim ovdje analiziranim opisima govora nepromjenjive vrste riječi nisu obrađene.

Interes se za pojedine nepromjenjive vrste riječi u kajkavskim govorima povećao tek u novije vrijeme: Đuro Blažeka (2010) istražio je priloge u nekim kajkavskim govorima međimurskoga dijalekta, a Jela Maresić (2013a, 2013b) obradila je vremenske priloge s više aspekata u govorima kajkavskoga i čakavskoga narječja na temelju građe ekscerpirane iz relevantnih dijalektoloških rječnika te na temelju građe prikupljene vlastitim terenskim radom. Na čakavskome terenu trenutno su najbolje obrađeni prijedlozi u čakavskome ekavskome dijalektu, u disertaciji Irene Miloš³³⁷. U monografskome opisu čakavskoga govora Orbanića Janneke Kalsbeek (1998.) također spominje nepromjenjive vrste riječi unutar poglavlja o sintaksi, najvećma u kontekstu reda riječi. Dosadašnji istraživači istočnogoranske kajkavštine nisu se doticali problematike nepromjenjivih vrsta riječi.

Ni poredbene gramatike slavenskih jezika u prošlosti nisu obrađivale razvoj nepromjenjivih vrsta riječi³³⁸. Te su riječi uključene u povijesne gramatike hrvatskoga jezika također tek u novije vrijeme: opis staroslavenskoga jezika Stjepana Damjanovića (2005) nudi nam pregled priloga, prijedloga, veznika i čestica³³⁹, a u Matasovićevoj poredbenoj *Gramatici* (2008) prikazuje se također pregled razvoja prijedloga, priloga i veznika. Oblici u tima dvama izvorima bit će polazišni za obradbu nepromjenjivih vrsta riječi u ovome radu.

---

³³⁷ Irena Miloš: *Prijedlozi u ekavskome dijalektu čakavskoga narječja*. Doktorska disertacija, Zagreb 2009. Nepromjenjive su vrste riječi ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja, osim toga, obrađene u magistarskome radu Mihaele Matešić: *Nepromjenjive riječi u Kastavštini Ive Jardasa*. Rijeka 2002. Premda tekstovi u *Kastavštini* (izdano u: Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 39, 1957.) nisu klasični ogladi govora, pisani rukom izvornoga govornika, oni su ipak bili adekvatni za analizu nepromjenjivih vrsta riječi u kastavskome idiomu.

³³⁸ Nepromjenjive vrste riječi ne obrađuju se niti u Jurišićevu *Nacrtu hrvatske slovnice* (1944), niti u Ivšićevoj *Slavenskoj poredbenoj gramatici* (1970). Poglavlje *Povijesne jezične promjene u Hrvatskoj gramatici* (Barić et al 2005: 601–634; autorica povijesnoga dijela je Dragica Malić) sažeto obrađuje fonološki i morfološki razvoj hrvatskoga jezika od praslavenskoga doba, no u morfološkome dijelu također nema naznaka o nepromjenjivim vrstama riječi u polaznome sustavu.

³³⁹ Prilozima u hrvatskoglagoljskim liturgijskim i neliturgijskim tekstovima bavila se u svojoj doktorskoj disertaciji Tanja Kuštović: *Prilozi u hrvatskoglagoljskim tekstovima 14. i 15. stoljeća*, Zagreb 2005.

9.7.1. Prilozi

Prema Barić i dr. (2005: 273–274) prilozi su riječi koje se prilažu drugim, obično punoznačnim riječima da ih pobliže odrede. Odgovaraju na razna priložna pitanja i upravo je zbog njihove sposobnosti izricanja raznih okolnosti glagolske radnje nerijetko njihova funkcija vrlo razgranata³⁴⁰.

U ishodišnome sustavu prilozi su se izvodili od imenica, zamjenica, pridjeva (rjeđe glagola, npr. *dōsta* < 3. jd. aorista 'dostojati', Matasović 2008: 247–248) ili su već polazno bili neizvedeni s morfološkim obilježjem nepromjenjivosti: *jed̄va*, *paky*, *juže/uže* 'već, više', itd. (Damjanović 2005: 149). Imenski oblici (imenice, pridjevi) u nepromjenjivu su vrstu riječi prešli okamenjenjem u nekome od kosih padeža (*gōre* < Ljd. *gorē 'na gori', *nōću* < Ijd.) ili dodavanjem sufikāsā na pridjevsku osnovu (*prost-o*, *mōdr-ē*).

Prilozi kojima je u osnovi zamjenica nastali su također dodavanjem sufikāsā: *k̄-de*, *v̄s-ēmo*, itd. (usp. Damjanović 2005: 149–150).

Iz korpusa prikupljena u svim igk. govorima ekscerpirani su svi prilozi i razvrstani prema okolnostima vršenja glagolske radnje, stoga se mogu podijeliti na nekoliko skupina:

a) mjesni

Mjesni pridjevi odgovaraju na pitanja **gdje** (*k'ade*, Os, Li, VJ, MJ, Sm, Da, Mo, SnK, Kl, Pl, Ri, Lu, Go, Do, Rt, Pv, Vu, Nv): *d'ole* (Os, Pl), *d'oma* (SnK, Li, Os, Rt, Do, Lu), *n'ūtre* 'unutra', *ōvde* (Mo, Da, Os, VJ, Lu, Vu, Pv, DL) 'ovdje', *v'ane* (VJ, Os, Mo, Sm, Ri, Kl) || *v'une* (Lu, DL, Rt, Do), *p'olok* (VJ, Sm, Pl, Ri, Lu, Vu) 'pokraj'; **kamo** (*k'am(o)*, cilj): *d'ōmo* (Os, Li) || *dom'ō* (Lu, Go, Do, Rt, Sm, Mo, Da) 'kući', *n'ōt̄ar* / *n'ūt̄ar* 'unutra' (Os, Sm, Lu), *n'ikam* / *nik'ām̄ar* (Li, Os, MJ, Sm, Mo, Da, Kl) 'nikamo', *ok'ōlo* (Os, Li, Da, Sm, Go, Nv), *pos'ut* (Sm, Mo, Da) || *pos'em* / *pos'ut* (Lu, DL, Go) 'posvuda', *s'akam* (Os, Li, Mo, Da, Sm, Lu, DL), *v'ān* (Os, Li, Sm, SnK) || *v'un* (Lu, Go, Pv), *n'azad* (Os) || *naz'āt* (Sm, Mo, Da, Lu, DL, Rt); **kuda** (*k'ōd* || *k'ōt*, smjer): *p'opreko* (Os, Li) || *popr'ēk* (Sm, Lu) 'poprijeko', *ovod* (Os, Li, VJ, MJ) || *ov'ōt* (Mo, Sm, SnK, Da, Pl, Lu, DL, Vu, Pv, Nv, Go, Do, Rt), *s'im* 'ovamo', *t'am* 'onamo, tamo' (svuda); **otkuda** (*otkod* || *otk'ōt*): *ozdol* (Os, Li, VJ, MJ) || *odozd'ola* (Sm, Lu) 'odozdo', *ozgora* (VJ, Li, Os) || *ozg'ora* (Lu, Sm, Go, Vu, Da) 'odozgo';

³⁴⁰ Zbog toga su prilozi vrednovani i kao "(...) najraznorodnija vrsta riječi, i zbog toga što su mnogi od njih gramatikalizirane i /ili sinsematične naravi, i zbog toga što su izrazito polifunkcionalni (nerijetko su to i riječi koje promjenom funkcije mijenjaju i pripadnost vrsti riječi – prilozi naime na taj način često prelaze u kategoriju veznika, prijedloga ili partikula)" (Pranjković 1992: 244).

b) vremenski

Vremenski prilozi odgovaraju na pitanja **kada** (*k'ad / k'ada*): *d'anəs* 'danas' (Os, MJ, VJ, Li, Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri) || *d'anas* (Lu, DL, Do, Go, Rt, Vu, Nv, Pv), *j'utre* 'sutra' (svuda), *k'əsno*, *n'aco* 'večeras' (Os, VJ, Li, MJ) || *nac'ō* (Lu, DL, Sm, Mo), *n'ikada*, *p'otļe* || *p'osle* 'poslije', *pr'ē* 'prije', *prek'ojutre* (Os, VJ, MJ, Li) || *pr'ekjutre* (Sm, Mo, Lu, Rt, Vu), *pr'ekščera*, *r'ano*, *s'ad(a) / s'ada* (Os, VJ, Li, MJ) || *s'ada* (svi ostali), *sn'ōč* 'sinoć' (svuda), *šč'ēra* 'jučer' (svuda), *ūvek* (Os, VJ, MJ, Li) || *v'āvek* (Sm, SnK, Mo) || *vav'ēk* (Lu, Go, Rt), *km'ālu* 'uskoro' (svuda), *kl'etu* 'druge godine' (svuda), *v'aļe* 'odmah' (svuda), *pr'ē* 'prije' (svuda), *t'ōč* (Os, Li) 'malo prije', *k'omaj* (Os, Sm, Mo, Lu, DL) 'tek'; **otkada** (*'otkad / 'otkada* (Os, Li, MJ) || *otk'ada* (Lu, Sm, Mo)): *od'ūvek*, *v'ečito* 'neprekidno, stalno' (Sm, Os, Kl) *sm'ērom* 'stalno' (Mo, Da, Kl) || *sm'ērum* (VJ, MJ); **dokada** (*d'okad*): *do j'utre*, *do m'alo pr'ē* (svuda), *od v'ida do v'ida*³⁴¹ (Os).

Među zabilježenim primjerima dosta je onih čije je priložno značenje vremenskoga odsječka izraženo prijedložno-priložnim izrazima, svezom prijedloga i imenice, ili kojim drugim sintagmatskim tipom: *po z'ime*, *p'o noči* (Os, Li) || *po n'oči* (Do, Lu, Go) || *po noč't* (Sm, Mo, Da), *do j'utre*, *d'ān-d'anas*, *d'anəs-j'utre*, *l'ānsko l'eto*, *na sv'ēto nigd'ārjevo*, fraz. 'nikada'. Često takvi izrazi srastaju u jednu riječ, poput primjera *km'ālu*, *prek'ojutre* (Os, VJ, Li) || *pr'ekjutre* (Mo, Kl), *pr'edlane*, *od'ūvek*, *kl'etu* i sl.

c) uzročni

Zabilježena su dva uzročna priloga koji odgovaraju na pitanje **zašto**, odnosno *z'akaj* (Os, Li, VJ, MJ, Mo, Sm, SnJ, Da, Kl, Pl, Ri) || *z'ake* (Lu, DL, Go, Do, Vu, Nv, Pv, Rt): *z'āto* (svuda), *z'āto k'aj* (Sm, Os, Mo, VJ, Li) || *z'āto k'e* (Lu, DL, Go, Do, Vu, Nv, Pv, Rt) 'zato što'.

d) načinski

Svi načinski prilozi potvrđeni u igk. govorima odgovaraju na pitanje **kako** (*k'ako*, svuda): *f'ēst* 'jako, čvrsto', *g'īdo*, *k'omaj* (svuda), 'jedva', *l'axko* (svuda), *l'ēpo* (svuda), *r'ado*, *r'ad* (Os, VJ, Li) || *r'at* (Lu, Go, Pv, Nv), *na'ōpak* (MJ, VJ, Os, Li) || *naop'āk* (SnK, Sm, Mo, Da, Kl, Pl, Rim, Lu, Go), *dr'ugač* (Os, Li, VJ, MJ) || *drug'āč* (Sm, Mo, Lu, Go, Pv) 'drukčije', *'onako* (VJ, MJ, Li, Os) || *on'ako* (Da, Mo, Ri, Lu, Go), *'ovako* (Os, Li, VJ, MJ) || *ov'ako* (Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Lu, DL), *p'ešice* || *p'eški* (svuda), *s'egli* || *sej'eno* 'svejedno' (svuda), *m'altene* (Lu, Sm, Os), *n'ālič* 'namjerno, s točno određenim ciljem'³⁴² (VJ, Sm, Kl), *n'āmerno*

³⁴¹ Fraz. u značenju stalno, bez prestanka, od jutra do mraka: *K'opaj od v'ida do v'ida*.

³⁴² *Š'al ju je n'ālič Sev'erin s'amo po čokol'ādo*, VJ.

(svuda), *m'ukte* 'badava', *t'eško* (svuda), *fl'etno* (svuda), *g'f̄do*, *žm'treč̣* (Os, Li) || *žmir'eč̣* (Mo, Sm), *'opet* (Os, VJ, MJ, Li, Lu, DL, Do) || *sop'ēk* (Mo, Sm, SnK), *s'asma* 'sasvim', *k'opno* 'bez snijega i leda' (*N'e bom kup'oval g'ume dok got je k'opno*, Da), *sak'ojako* (Os, Li) || *sakoj'ako* (Mo, Lu, Sm, Da), *š'trom*, *gl'ix* (Lu, Os, Mo, Da) 'jedva, taman', *spr'ōti* (VJ, MJ, Li, Os, Mo, Da, Sm, Kl, DL, Lu) 'kontinuirano, postepeno'.³⁴³

Potvrđeno je nekoliko načinskih priloga koji su nastali popriloženjem sveza prijedloga i pridjeva, sveza prijedloga i nedeklinabilnih stranih riječi ili koje druge vrste riječi. Neki su u dvočlanim, prijedložno-priložnim svezama, dok su neki srasli u jednu riječ: *na n'āglo* (*D'eni šn'icle na n'āglo pa b'oš st'igla*. VJ), *na sl'abem* 'na samrti' (*K'ako mu je? Na sl'abem je*. Sm), *na r'ētko* (*Ako č'eš na r'ētko, n'emoj m'etat br'ašna*. DL), *st'ixa* 'polagano' (*To se st'ixa k'ūva j'edno p'ōl v'ure*. MJ), *na kn'ap* (*D'ošla s'am na kn'ap*. Mo), *na xor'uk* (*Ajmo sad na xor'uk!* Lu), *po č'etvere* (*T'ulko se n'alil da je po č'etvere x'odil*. Os), *na v'ero* 'na veresiju', *naj'ēmpot* 'odjedanput', *n'atašče* (Os, VJ, Li) || *nat'ašče* (Lu, Da, Sm, DL), *našr'ēk* 'nakoso, naopako'.

Prilozi se u mjesnim igk. govorima tvore dodavanjem sufiksa *-ke* ili *-ki* na glagolski prilog sadašnji. Odabir je ovih dvaju sufikāsā fakultativan i ne utječe na značenje: *sp'ečke* (Li), *sed'ečke / sed'ečki* (Sm), *na lež'ečke* (Lu), *po skriv'ečke* (Da). U primjerima bez sufikasa glagolski prilog sadašnji dolazi u funkciji priloga načina: *č'ūbeli smo č'ēpeč̣ da nas k'ī ne v'īdi* (VJ). *C'ēlo m'ašo je izdur'āla kleč'ēč̣* (Go).

Načinski prilozi koji su postali od pridjeva stupnjuju se prema istome modelu kao i ti pridjevi, odnosno pozitiv je načinskih priloga jednak NAjd. pridjeva srednjega roda, a distinkcija se (ne uvijek) vrši akcenatski: *m'ālo* (pridj.) - *m'alo* (pril.). Iz građe su izdvojeni sljedeći primjeri stupnjevanja načinskih priloga: *l'ēpo*, *l'epše*, *n'ājlepše* (Os); *m'alo*, *m'añe*, *n'ājmañe* (Os, Li, Sm); *sl'abo*, *slab'ēje / b'oļ sl'abo*, *d'ugo - d'uže* || *d'ugle* (Lu), *r'ado - r'ajše* (Os, Li, Sm, Kl) || *r'aj* (Lu, Rt) - *n'ājrajše* (Os, Li, Sm, Kl) || *n'ājraje* (Lu), *r'ētko - r'eže - n'ājreže*, *b'ŷzo - b'ŷže* (Os, Sm) || *bržl'ē* (Lu).

e) količinski

Iz korpusa su izdvojeni količinski prilozi koji odgovaraju na pitanje **koliko**, odnosno *k'uliko*, *k'ulko* (Os, MJ, VJ, Li) || *kul'iko* (Sm, Mo, SnK, Da, Kl, Pl, Ri, DL, Lu, Do, Pv, Rt, Go, Vu, Nv): *t'uliko*, *t'ulko* (Os, MJ, VJ, Li) || *tul'iko* (Sm, Mo, SnK, Da, Kl, Pl, Ri, DL, Lu, Do, Pv, Rt, Go, Vu, Nv), *d'ost*, *f'añ*, *p'uno*, *m'alo*, *pr'eveč̣*, *z'ero* 'malo' (svuda). Potonji prilog

³⁴³ *K'aj ni spr'ōti, t'ō je s n'ōfti* (Os). Fraz. u značenju: 'Što ne napraviš odmah, kasnije je teže'. Potvrde: *Spr'ōti s'am pr'āla pa n'ī t'ega pr'eveč̣, al k'aj bi da n'īsam?* (MJ). *Spr'ōti vuč'ī pa mu n'ī t'eško* (DL).

potvrđen je u svim govorima i kao imenica *e*-vrste, često kao umanjena *z'ERICA*. Njena se deklinabilnost potvrđuje u sljedećim kontekstima: *D'aj mi z'ERICO s'OLI* (MJ). *N'imamo d'OMA ni z'ERE kr'UXA* (Da). *Kul'iko čEŠ c'UKRA? Z'ERO*. (Lu) Prilog *z'ERO* nastao je, stoga, konverzijom, kao okamenjeni akuzativ turske (usp. Skok, III, 651) imenice *zERA*.

f) modalni

Zebilježeno je i nekoliko modalnih priloga:

b'o(g)ME, m'ORA 'možda' (Lu, Go, Os, Li, MJ, Mo, Sm, Ri), *m'AKAR, t'obož* (Os, Li) || *tob'ože* (Ri, Da, Sm, Kl) || *tob'ōš* (Lu, DL, Go, Sm, Mo), *pot'EKAR* (Os, VJ) || *potek'ār* (Lu, Go, Sm, Kl) 'pogotovo', *v'aĀA* 'valjda' (Sm, Lu, Li, Os), *sk'ORO, t'akoreči*.

9.7.2. Prijedlozi

Prijedlozi su riječi koje označuju međusobne odnose. Prema postanku dijele se na prvotne, naslijeđene iz praslavenskoga (*bez, vb, za, itd.*) te drugotne, mlađe, nastale od priložnih izraza (npr. *blizu*) i imenica (npr. *među*) (usp. Damjanović 2005: 152; Matasović 2008: 246). U mjesnim igk. govorima potvrđeni su prijedlozi obje provenijencije uz sve padeže, osim uz nominativ i vokativ³⁴⁴:

s genitivom: *blizu, do, iz* || *is, ispod* || *ispot, iznad* || *iznat, m'esto* 'umjesto', *mimo, n'asred* || *n'asret, oko, od* || *ot, p'olok* 'pokraj', *pred* || *pret, bez* || *bes, za, op* 'oko' (Sm, Lu)

s dativom: *k, prema*

s akuzativom: *kroz* || *kros, na, u, za, uz* || *vus*

s lokativom: *na, o, po, u, pri*

s instrumentalom: *med* || *met* 'među', *pred* || *pret, s*.

Prijedlozi su najčešće potvrđeni uz lokativ, genitiv i instrumental, rjeđe uz dativ. Prijedlog *s* u svim analiziranim govorima ispred palatala dolazi u morfonološkoj inačici *š*: *š n'o, š n'tmi* (svuda). Potvrđena je njegova uporaba i uz instrumental koji označava sredstvo: *Gr'ēmo s vl'āku* (Mo). *S fr'ēzo bo t'ō za č'as* (Os). Kada prijedlozi stoje uz imenice koje su ishodišno bile dijelom naglasne paradigme *c*, u mjesnim govorima Os, VJ, MJ i Li naglasak

³⁴⁴ Tzv. pravi i nepravi, odnosno izvedeni i složeni prijedlozi (Barić i dr. 2005: 278) na sinkronijskoj razini ovdje nisu posebno razvrstavani. Prijedlozi koji imaju zvučni dočetak potvrđeni su u mjesnim govorima Os, Li, VJ, MJ, a prijedlozi u kojima je završni zvučni konsonant zamijenjen bezvučnime potvrđeni su u mjesnim govorima Lu, Go, Do, Rt, DL, Pv, Nv, Vu, Sm, Mo, SnK, Da, Kl, Pl, Ri.

preskače na njih: *p'o noči, n'a vodo, z'aglavo* (usp. poglavlje 6.3.3.1.). U istim mjesnim govorima naglasak se pomiče na prijedlog i sa zamjenice uz koju stoji: *pr'i mene, z'a nega*.

Zabilježeni su primjeri elipse: *Gr'ēm j'utre K'ārlovac* (Mo). *K'okoši so se r'ano pr'oleće nas'ājale* (Os). *Gr'ēmo Katar'īne. Z'emi t'ō s'ōbom* (Lu).

9.7.3. Veznici, čestice, uskllici

Veznici su nepromjenjive vrste riječi koje povezuju rečenice i rečenične dijelove (Barić i dr. 2005: 281). Najčešći su veznici zabilježeni u igk. govorima: *a, ako, ali* || *al, da, dok, i, ili* || *il, k'odi / ko* (Os, Li, VJ, MJ, Sm, SnK, MO, Da, Pl, Kl, Ri) || *k'udi / ko* (Lu, Go, Do, Vu, Pv, Nv, Vu, Rt, DL) '*kao, nego, pa, z'ake* (Lu, Go, Do, Vu, Pv, Nv, Rt, DL) || *z'akaj, z'āto k'aj* (svi ostali) '*zato što*' te veznici koji su konverzijom postali od upitno-odnosnih zamjenica: *K'ako d'ošlo t'ako pr'ošlo*, fraz. (Sm). *Pripov'ēdala mi je sv'ekjva k'ako je b'ilo* (Os). *D'obro si i pr'ošla, k'ulko si 'učila* (Li). *Bl'āga je b'ilo tul'iko kul'iko got je b'ilo m'esta pot kr'ovom* (Go). *Š'li smo na t'anac 'onda k'at se održ'āval d'ole v dvor'ane* (DL).

Uzročni veznik *jer* nije potvrđen - umjesto njega koristi se upitna zamjenica *z'akaj* (Os, Sm) || *z'ake* (Lu): *S'əm m'ōrala d'obro zal'tvat z'akaj bi se vogl'ēne up'ālilo* (Os). *A gr'ēm s'ada k'idat z'ake bo ga j'utre do kol'ena* (Lu). Kao i u slučaju sveza nekih prijedloga i imenica, u mjesnim govorima Os, VJ, MJ, Li zabilježeno je pomicanje naglasaka na veznike kao proklitike, s imenica koje su polazišno bile dijelom naglasne paradigme *c: 'ivragu 'puno'*.

Čestice (riječce, partikule)³⁴⁵ riječi su koje iskazuju stav govornika prema onome o čemu govori, s obzirom na njegovo znanje, želje i osjećanja (Barić i dr. 2005: 282). U mjesnim igk. govorima potvrđene su sljedeće čestice, zasebno i u sraslicama s drugim riječima: *li, pak, da, ne, baš, god, ma, eto; dab'ome, kajg'od, m'ora 'možda', sa* i dr. U značenju '*izvoli*' razmjerno često se koristi čestica *nă*. Potvrđena je i u neodređenome značenju prilikom izricanja ljutnje i revolta: *N'īsi ga n'ikako odg'ājal i 'eto ti ga n'a!* Čestica

³⁴⁵ Na početku rada *Vremenski prilozi za označivanje sadašnjosti, bliske budućnosti i bliske prošlosti u kajkavskome narječju* Jela Maresić upućuje na dosadašnju praksu imenovanja ove vrste riječi različitim nazivima (2013b: 55–56). Osim ovdje spomenutih, hrvatski su jezikoslovci često koristili i termine *deikse* ili *deiktične čestice*, pa čak i termin *navezak*. U skladu s današnjim gramatičkim uzusima Maresić naglašava potrebu razlikovanja tih dvaju termina i u svome radu pod naveskom podrazumijeva fakultativni vokal koji se pojavljuje na dočetu nekih riječi, ne utječući pritom na njihovo značenje (tip *sad–sada*), a termin čestica koristi za one riječi koje dodavanjem na osnovnu riječ bar malo modificiraju ili pojačavaju njeno denotativno značenje (tip *danas–danaska*). I u ovome radu prihvaćeno je takvo određenje.

nð služi za izricanje poticaja, naredbe (*N'o se g'əni*. 'Pokreni se' (Os, Mo); *N'o j'ē!* 'Jedi!' (MJ); *N'o, češ kr'ēnit?* Lu). Razmjerno često koristi se čestica *sa* u službi pojačavanja značenja i izricanja obrazloženja³⁴⁶ – Os: *Sa ti n'ēbo m'ēd iz r'iti isc'ūrel* (fraz. u značenju 'Neće ti ništa biti'). *S'a t'ō pl'āčō l'axko potr'ošim*. Sm: *S'a p'ōjdeš j'utre na Vrb'ōske pa b'oš k'ūpila. K'ūpi si kl'imo pa ti n'e bo vr'ōčē*. – *S'a j'esəm*. Lu: *D'obro se 'ōn i d'ž'ī za sv'oje l'ēte*. – *S'a se n'ī izd'elal. K'e se sek'traš, s'a bo t'o 'ōn r'ēšil*. U standardnome jeziku ekvivalent joj je čestica *tà*.

U mjesnome govoru Lukovdola potvrđena je čestica *le* koja se dodaje prilogu i služi također za pojačavanje značenja³⁴⁷: *t'akole, ov'akole*.

Budući da modificira značenje osnovne riječi dodatak *-c* koji se pridaje se prilozima i koji utječe na pomalo stiliziran izraz ovdje se smatra česticom, a ne naveskom: *m'ālkoc, t'ākoc*. U primjerima *n'igdar* (Os, Li, VJ, MJ) || *nigd'ār* (svi ostali), *nik'ōmər* 'nikome' (Os, Lu, Go, Sm, Mo) čestica *-r* relik je nekadašnje čestice *že* (usp. bilj. 146).

Česticama se zbog svoje nepromjenjivosti pridružuju i riječi koje su u rečeničnome kontekstu potvrđene samo u jednome, okamenjenome obliku i čija je etimologija nerijetko nejasna: *n'ī mi po č'efu* 'nije mi po volji', *pot* || *pod m'us* 'obavezno', *š'l'us!* 'gotovo!', *kv'it smo!* *Da si k'uš!* (Lu, Sm) 'Šuti!'

U građi prikupljenoj u igk. mjesnim govorima zabilježeni su sljedeći usklici, od kojih su mnogi onomatopejski: *eh, f'uj, j'ō, uh, au, mic-mic* (dozivanje mačaka), *šic* (tjeranje mačaka), *pi-pi-pi-pi* (dozivanje kokoši), *na-na-na* (dozivanje psa), *m'arš, ej, e-hà* (uzvik konju), *p'uf, tr'ēs, fl'īs*.

9.8. Zaključak o morfologiji istočnogoranskih kajkavskih govora

Nakon opširnoga pregleda značajki morfološkoga sustava igk. govora, ovdje će se iznesti osnovna obilježja morfologije opisivanih govora koja će potom biti temeljem za donošenje zaključaka i usporedbu s drugim sustavima.

Analiza morfologije ovdje odabranih istočnogoranskih govora pokazala je da su im svojstvene sljedeće značajke:

³⁴⁶ Ova je čestica potvrđena i u drugim kajkavskim sustavima – u govoru Ozlja potvrđena je u obliku *se* (Težak napominje da taj izraz odgovara slovenskome *saj*, 1981b: 332), a u govorima Delnica i Turni glasi *saj* (Lisac 2006: 118).

³⁴⁷ Čestica *le* potvrđena je i u ozaljskim govorima, no u tim govorima uvijek dolazi na početku rečenice u značenju 'naravno', 'dabome', i sl. (Težak 1981b: 332).

- nepoznavanje dvojine (najočitiji relikv dvojnje zabilježen je u mjesnome govoru Lukovdola u primjeru *dv'ē l'ete*)
- polazišno razlikovanje tvrde i meke deklinacije uglavnom se izgubilo u mjesnim govorima Osojnika i Smišljaka (ostatak je distinkcija u NAVjd. imenica srednjeg roda: *s'elo – p'oje*); u mjesnome govoru Lukovdola različiti nastavci tvrde i meke sklonidbe očuvani su u imenica *a*-vrste u sljedećim padežima: Ijd. (*-om/-em*), Gmn. (*-of/-ef*), Dmn. (*-om/-em*); mjesni govori Os i Sm u tim padežima imaju sljedeće nastavke: Ijd. *-u*, Gmn. *-ov* (Os), *-of* (Sm), *-ø*, te rjeđe *-i*, Dmn. *-um*, (rijetko *-em* i *-i*), usporedi poglavlje 9.1.2.
- inovativni nastavak *-ima* u DLI mn. imenica srednjeg roda te imenica ženskog roda *i*-vrste u govoru Lukovdola
- izostanak opreke živo : neživo u GAjd. imenica muškoga roda *a*-vrste – Os: *J'utre v'ozimo gn'ōj. Z'emi si č'ekič i d'elaj. Sm: Nabr'ūsi mi n'ōš za kol'tne. Prem'esti t'āj reg'āl s'im. Lu: N'e morem telev'izor up'ālit, izgl'ēda da je kap'ut. Ni pl'āčal kred't pa so mu s'eli na pl'āčo.*
- gubljenje (uglavnom) morfološke posebnosti vokativa jednine
- očuvanje kategorije neodređenosti i određenosti u Njd. pridjeva muškoga i ženskog roda (te u Ajd. pridjeva muškoga roda koji znače 'neživo')
- zamjenica *k'aj* (Os, Sm) || *k'e* (Lu) i njeni kompoziti
- izostanak supina; infinitiv s nastavcima *-tø, -čø* (*n'e moremo sp'at* (Sm, Lu) || *ne m'oremo sp'at* (Os) : *'odi sp'at* (Os, Sm, Lu)
- izražavanje buduće radnje dvama načinima – prezentom svršenih glagola: *J'utre ti t'ō napr'āvim* (Os). *P'ōjdeš š'lumo k'ī d'ān?* (Sm) *J'utre to ob'āvim* (Lu); složenim oblikom futura II. – *Dox'ājali b'odo ti s'aki d'ān dok se d'obro ne isk'ēsiš* (Os). *Gr'ēm f p'odrum, b'oš prom'ēšala k'ašo?* (Sm) *X'itil bo me m'ōš na p'osal* (Lu).
- gubitak aorista i imperfekta
- kondicional s pomoćnim glagolom *bi* u svima licima jednine i množine

U dosadašnjim istraživanjima morfologije govora kajkavskoga narječja nerijetko su se isticala neka obilježja koja su tretirana kao isključivo kajkavska. Neka od tih su, npr.: nastavak *-me* u 1. mn. prez., komparativ s elementom *-š-* u tvorbenome morfemu, uporaba određenoga pridjeva u imenskome predikatu, i sl. U istočnogoranskim govorima ta obilježja uglavnom izostaju³⁴⁸: *mi gl'ēdamo, pokr'tjemo, pozv'onimo* (Os), *sad'timo, prec'edimo, r'inemo*

³⁴⁸ U popis kajkavskih osobina Antun Šojat, primjerice, između ostalog uvrštava i neka, prema tadašnjim spoznajama tipična kajkavska morfološka obilježja poput infiksa *-no-* u glagola druge vrste, kontinuante staroga dvojniskog oblika u NAjd. imenica srednjega roda uz brojeve 2-4 (*dve lete*), morf *e* u paradigmatskim morfemima DLjd. imenica *e*-vrste (*dobre žene*), Lmn. (*stoleh*), GDLI mn. pridjevske promjene (*tem, teh*),

(Sm), *pop'ēvamo*, *zgub'tmo*, *d'uramo* (Lu); *v'eći*, *sl'aji*, *zdrav'ēji* (Os), *m'añi*, *t'añi*, *slab'ēji* (Sm), *g'gji*, *ml'aji*, *m'šav'ēji* (Lu), *uz l'epši*, *m'ekši v'iši* (Os, Sm, Lu); *D'ečko je l'ēp* (Os). *S'tn mu je b'istar* (Sm). *Ľ'ūt je ko r'is* (Lu).

Ove su osobine, dakle, zajedničke svima istočnogoranskima govorima i prema njima se ovi govori diferenciraju od ostalih kajkavskih koji sadrže bar neke od ovdje istaknutih elemenata. Neke od ovih osobina izostaju i u zapadnim goranskim govorima³⁴⁹ stoga se može zaključiti da su svi goranski kajkavski govori na morfološkoj razini uglavnom ujednačeni i da se može govoriti o jedinstvenome goranskome morfološkom sustavu.

Osim pregleda promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi, analiza morfologije u ovome je radu uključila i prikaz morfonoloških alternacija u pojedinim oblicima te prikaz naglasnih tipova imenica, glagola i pridjeva u mjesnim govorima Sm i Lu. Nakon sveobuhvatne analize, na razini poddijalekta (istočnoga) uočene su ipak neke međusobne diferencijacije na planu morfologije koje bi mogle poslužiti kao pomoćni instrument eventualnih daljnjih klasifikacija. Potvrđena je tako polazna pretpostavka o ponešto različitoj imeničkoj sklonidbi u govoru Lukovdola, u odnosu na govor Osojnika i Smišljaka. U govoru Lukovdola u velikoj je mjeri očuvana nekadašnja podjela glavnih deklinacija na meku i tvrdu, odnosno, uz neka je odstupanja u mjesnome govoru Lukovdola u određenim padežima razvidna distribucija nastavaka u imenica *a*-vrste prema palatalnome i nepalatalnome dočetu osnove. Takova je distribucija potvrđena u Ijd. (*-om/-em*), Gmn. (*-of/-ef*), Dmn. (*-om/-em*). Osim toga, u ovih je imenica zabilježen i inovacijski morfem *-ima* koji u istočnijim govorima ovim istraživanjem nije potvrđen. Objašnjenje ovoga morfema u sustavu valja tražiti u dvama čimbenicima, jezičnim i izvanjezičnim. Naime, zbog geografske blizine, stanovništvo je Lukovdola orijentirano na Vrbovsko, punkt koji je u dijalektološkoj literaturi pripojen čakavskome, ikavsko-ekavskome dijalektu, odnosno njegovom kopnenom poddijalektu (Lukežić 1990), no

---

gubitak aorista, imperfekta i participa perfekta i dr. (1981: 158–160). Budući da su neke od navednih osobina prisutne i u drugim nekajkavskim govorima (usp. npr. *-e* u DLjd. ž.r. i *-eh* u Lmn. m. /s.r. u čakavskim ekavskim govorima, Vranić 1999a, 1999c) – one ovdje nisu tretirane kao isključivo obilježje kajkavštine. Tridesetak godina nakon Šojatovih istraživanja spoznaje o značajkama hrvatskih organskih govora znatno su se proširile, stoga je danas popis tipičnih kajkavskih morfoloških obilježja ponešto drugačiji, premda ni on, zbog brojnih neistraženih govora još nije konačan. Ovdje se prvenstveno misli na tipične kajkavske morfološke osobine apostrofirane u monografijama Lončarić 1996. i Lukežić 2012: 251–254. Međutim, upravo su ova Šojatova poimanja tipičnih kajkavskih morfoloških osobina koje, danas se zna, nisu svojstvene samo kajkavskome narječju pokazatelj da treba pričekati još neko vrijeme, odnosno rezultate istraživanja drugih punktova svih triju narječja kako bi se s nešto većom sigurnošću moglo govoriti koje se morfološke osobine javljaju zapravo u svima trima narječjima, koje su osobine lokalnoga karaktera (poput zamjenica *što* sa značenjem 'živo') i postoje li uopće morfološke (i fonološke) osobine svojstvene samo jednomu narječju.

³⁴⁹ Zasada su detaljno obrađeni samo morfološki sustavi punktova Delnica i Gornjih Turni (Lisac 2006), a u opisima ostalih punktova uz osnovne morfološke podatke dominira fonološka razina (Lisac 1999, 2000). Čabarski su govori zasada obrađeni samo na razini fonologije (Malnar 2012).

u koji je u novije vrijeme zbog drvne industrije i trgovine drvom useljeno i dosta nečakavskih, prvenstveno štokavskih govornika. Osim toga, u samome mjestu Lukovdol prije ekonomske krize poslovala je pilana te je, prema mišljenju starosjedioca, i višedesetljetno trgovanje drvom ostavilo traga na njihovome govoru. Ove razloge ipak valja shvatiti kao pretpostavke. Druga je pretpostavka da su inovacijski morfemi u ovome organskome idiomu jednostavno rezultat prirodnoga razvoja koji (još uvijek) nije zahvatio ostale govore igk. poddijalekta.

U Lmn. imenica *a*-vrste dolazi u mjesnome govoru Lukovdola te (uglavnom) u mjesnome govoru Smišljaka nastavak *-e* prema jatu iz staroga nastavka **-ěhъ*. U mjesnome govoru Osojnika u tome padežu pretežit je u imenica *a*-vrste nastavak *-i*, no u ovom slučaju ne može se pouzdano utvrditi radi li se o ikavskome odrazu jata (**-ěhъ*) ili o kontinuantu vokala *i* (**-ihъ*). Pridjevsko-zamjenička deklinacija pokazala je ujednačenost u svima trima govorima, kao i glagolski sustav te fond nepromjenjivih vrsta riječi. Razlike između govora Lukovdola i Smišljaka koje su evidentne iz prikaza naglasnih tipova fonološkoga su, odnosno akcentuacijskoga karaktera i ne predstavljaju razlikovanje na morfološkoj razini.

Premda malobrojne, navedene će neujednačenosti u nastavku rada biti jednim od kriterija daljnje klasifikacije istočnogoranskih kajkavskih govora.

10. Fonologija istočnogoranskih kajkavskih govora – sinteza

10.1. Vokalizam istočnogoranskih kajkavskih govora – sinteza

Vokalizam je istočnogoranskih govora monofonški. Diftonzi su potvrđeni na fonetskoj razini u mjesnim govorima Osojnika i Smišljaka, na mjestu dugih zatvorenih vokala $\bar{e}$ i $\bar{o}$. Vokalski su inventari mjesnih govora Osojnika i Smišljaka u svojim sastavnicama podudarni, kako dugi, tako i kratki, naglašeni i nenaglašeni. Njima je podudaran i dugi i kratki naglašeni vokalski inventar mjesnoga govora Lukovdola, dok je u nenaglašenoj poziciji suvremeni lukovdolski vokalski inventar bez sastavnice *a*. Odrazi su polaznih jedinica u svima analiziranim govorima ujednačeni. Svima je govorima svojstven izostanak jednačenja odraza jata i poluglasa te stražnjeg nazala i samoglasnog *l*. Na mjestu polaznoga jata u svima je govorima u dugome slogu vokal $\bar{e}$, a u kratkome slogu, naglašenome i nenaglašenome vokal *e* srednje artikulacije. Ti su odrazi izjednačeni s odrazima etimološkoga **e* te prednjeg nazala. Prednji je nazal u svima analiziranim idiomima ispred sonanta *j* tek u nekoliko

primjera doživio promjenu $\epsilon > a$ (primjeri: *j'adrka*, *j'ačmen*, *jačm'ēnac* (Os, Sm) || *jačm'ēnac* (Lu)).

Poluglas je prema dosadašnjim istraživanjima u istočnogoranskim govorima imao sljedeći razvoj: $*\bar{\epsilon} > a$, $*\bar{\epsilon} > \bar{\epsilon}/a$. Naime, prema monografiji Barac-Grum, u kratkome slogu “naizmjenično se pojavljuju *a* i *\bar{\epsilon}* ostvaraji” (1993: 111). U fonološkome opisu govora Močila (OLA 26), razvoj $*\bar{\epsilon} > a$ smatran je fakultativnim, odnosno “pod utjecajem književnog jezika” (FO, 1981: 299). Kako je kroz dosadašnje istraživanje uočen uistinu dvojaki odraz poluglasa u naglašenomu slogu, bilo je potrebno utvrditi daljnji smjer razvoja te promjene, odnosno na temelju što više primjera zaključiti koji odraz na suvremenoj, sinkronijskoj razini ima kvantitativnu prednost. Iz tablica podrijetla vokala u prethodnim fonološkim opisima teško se razabire omjer različitih odraza pojedine polazne jedinice, a osim toga, na taj je način teško usporediti odraze među analiziranim punktovima. Stoga su u sljedećoj tablici shematski prikazani odrazi polazne jedinice $*\bar{\epsilon}$ u svima trima govorima:

Tablica 3: Odrazi ZJsl. $*\bar{\epsilon}$ ($< *b$, $*v$) u mjesnim igk. govorima u kratkome naglašenome slogu³⁵⁰

	<i>Osojnik</i>	<i>Smišljak</i>	<i>Lukovdol</i>
<i>*b̄bt̄b̄</i> ³⁵¹ bat	<i>\bar{\epsilon}</i>	<i>\bar{\epsilon}</i>	<i>\bar{\epsilon}</i>
<i>*b̄bz̄b̄</i> bazga	<i>\bar{\epsilon}</i>	<i>\bar{\epsilon}</i>	<i>\bar{\epsilon}</i>
<i>*č̄bb̄br̄b̄</i> čabar	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*d̄bn̄b̄sb̄</i> danas	<i>\bar{\epsilon}</i>	<i>\bar{\epsilon}</i>	<i>\bar{\epsilon}</i>
<i>*d̄b̄ska</i> daska	<i>\bar{\epsilon}</i>	<i>a</i>	<i>\bar{\epsilon}</i>
<i>*k̄bd̄ě</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>

³⁵⁰ Ovo je ilustrativan popis leksema koji su u ishodišnome sustavu u korijenskom morfemu imali poluglas. Popis je sastavljen prema potvrdama iz građe.

³⁵¹ Podrijetlo je ovoga poluglasa u korijenu nejasno: “Pitanje je samo u tome da li hrv.-srp. *a* u *bat* nastade iz poluglasa *b̄bt̄b̄* ili iz slav. *bat̄b̄*” (Skok, I, 120–121).

gdje			
<i>*kъsъnъ</i> kasno	<i>ə</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>
<i>*lъgati</i> lagati	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*lъgъkъ</i> lako	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*mъgla</i> magla	<i>a</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>
<i>*mъxъ</i> mahovina	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*mъlinъ</i> malin	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*mъša</i> misa	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*nъktjъ</i> načve	<i>ə</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>
<i>*pъkъlъ</i> pakao	<i>ə</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>
<i>*pъsъ</i> pas	<i>ə</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>
<i>*sъda</i> sada	<i>ə</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>
<i>*sъjъmъ</i> sajam	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*sъnъ</i> san	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*snъxa</i> snaha	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ə/a</i>
<i>*stъklo</i> staklo	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>*šъpъtъ</i> šapnuti	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>

*šbvb šav	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
*tbnkčb tanak	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
*tbščb natašte ³⁵²	<i>ə</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>
*vbsb sav	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
*zby zaova	<i>ə</i>	<i>ə</i>	<i>ə</i>

U priloženoj je tablici ponuđeno 28 ilustrativnih primjera s poluglasom u korijenskom morfemu, rezultati su sljedeći: u mjesnome govoru Osojnika u 11 potvrda dolazi poluglas, a u 17 vokal *a*. U mjesnome govoru Smišljaka s *ə*-odrazom potvrđeno je također 11 primjera, te 17 s vokalom *a*. U mjesnome govoru Lukovdola potvrđeno je 12 primjera s odrazom *ə*, te 16 s odrazom *a*. Zbog ograničenoga uzorka ovi su podaci u širem kontekstu aproksimativni, no svakako su za daljnje zaključke značajni. Osim toga, u ovoj su tablici ispisivane potvrde iz triju mjesnih govora koji su bili predmetom glavne analize, no premda je za očekivati da neki primjeri u drugim igk. govorima imaju poneki drugačiji odraz, to ne narušava bitno generalnu situaciju s odrazom poluglasa u kratkom naglašenom slogu u svima igk. govorima. Ako se uzme u obzir da su za potrebe ovoga rada sudjelovali ispitanici uglavnom starije životne dobi, za pretpostaviti je da će neko sljedeće istraživanje potvrditi još veći broj primjera s odrazom *a*. Stoga bi se moglo zaključiti da u suvremenim igk. govorima u kratkome naglašenome slogu ZJsl. *ə ima dva odraza: manjinski *ə* i većinski odraz *a*.

U nenaglašenome slogu situacija je ponešto drugačija: u mjesnome govoru Lukovdola u toj je poziciji na suvremenoj sinkronijskoj razini ZJsl. *ə u potpunosti prešao u *a*, dok u mjesnim govorima Osojnika i Smišljaka odraz *ə* alternira s vokalom *a*, no u ovim je govorima još uvijek sastavnicom nenaglašenog vokalskog inventara.

U prvome odlomku apostrofirano je da u istočnogoranskim analiziranim govorima izostaje i jednačenje stražnjeg nazala i samoglasnog *l*, no ovo je istraživanje u konačnici pokazalo da se ta postavka odnosi samo na dio primjera. Naime, tijekom analize također je

³⁵² U mjesnome govoru Os u ovom je primjeru poluglas nenaglašen: *n'atəšće*.

uočen izvjestan broj primjera iz sviju punktova u kojim je provedena promjena $*\varrho > u$, u dugim, te kratkim, naglašenim i nenaglašenim slogovima. Da bi se utvrdila frekvencija te pojave popisani su primjeri potvrđeni na terenu igk. govora, odnosno potvrde korijenskih morfema s vokalom $*\varrho$ u sastavu te riječi izvedene iz njih. Budući da je u svima govorima u dočetnoj poziciji AIjd. riječi ženskoga roda koje se sklanjaju prema imeničkoj deklinaciji te u gramatičkome morfemu 3. mn. prez. potvrđen odraz *-o*, ti primjeri nisu ušli u daljnju komparaciju. Također, budući da je nerelacijski morfem *-ni-* u glagola II. vrste podrijetlom od $*-ny-$ (usp. bilj. 319), ni kategorija infinitivnih osnova nije relevantna za donošenje zaključaka o odrazu stražnjeg nazala. Kao i u slučaju poluglasa, iz tablica fonoloških opisa triju govora teško je razabrati koji odraz u pojedinome govoru dominira te usporediti odraze među trima govorima. Stoga su u sljedećoj tablici popisane riječi s vokalom ϱ u korijenu te shematski prikazani njihovi odrazi u trima govorima. Neki primjeri nisu potvrđeni u svima punktovima, poput nekih mikrotoponima, a njihov je izostanak označen kao /:

Tablica 4: *Odrzi stražnjeg nazala u mjesnim igk. govorima*³⁵³

	<i>Osojnik</i>	<i>Smišljak</i>	<i>Lukovdol</i>
<i>*bϑbъnъ</i> bubanj	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
bubnjati	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*bϑm</i> 1. jd. svr. prez. od 'biti'	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*dϑbъ</i> Dubrava, <i>top.</i>	/	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*gϑba</i> goba, gljiva	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
gubav	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*golϑbъ</i> golub	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*gϑsb</i> guska	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

³⁵³ Kao i u prethodnoj tablici, i u ovu je tablicu ušao ilustrativan broj leksem sa stražnjim nazalom u korijenskome morfemu. Potvrde su ekscerpirane iz građe.

<i>*gʷsēnica</i> gusjenica	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*gʷstʰ</i> gust,-a,-e	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*klʷbʰ</i> klupko	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*klʷpʰ</i> klupa <i>i</i> -vrsta	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*kʷda</i> kuda	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*kʷpati</i> kupati se	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*kʷtʰ</i> kut	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*krʷgʷ</i> krug	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
okrugao,-a,-o	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*lʷčiti</i> lučiti	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*lʷgʷ</i> lug	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*lʷka</i> luka	/	/	<i>o</i>
<i>*mʷdrʰ</i> mudar,-a,-o	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*mʷka</i> muka	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*mʷtiti</i> mutiti	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*mʷžʰ</i> muž	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
muški	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o/u</i>
<i>*obrʷčʰ</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>o</i>

obruč			
* <i>oġlb</i> ugljen	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>ovoda</i> ovuda	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>poġnotti</i> puknuti	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>o</i>
* <i>popb</i> pup	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
pupak	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>putb</i> put	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
naputiti <i>koga</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>prutb</i> prut	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
pruće	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>o</i>
* <i>pružiti</i> pružiti	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>rubb</i> rubača	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
rubac	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>ruk</i> ruka	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>skupb</i> skup,-a,-o	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
* <i>subota</i> subota	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
* <i>sudb</i> sud	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
sudac	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
posuditi	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
* <i>sudbje</i> suđe	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>

<i>*sqsēd</i> susjed	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
susjeda	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*sqt</i> 3. mn. prez. od 'biti'	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*stopiti</i> stupiti	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*tqča</i> tuča	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*toga</i> tuga	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*tqrb</i> tup, -a, -o	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*trqt</i> trut	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*qzъkb</i> uzak, -a, -o	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*vъn qtrb</i> unutra, smjer	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>
unutra, mjesto	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>*vrqt'b</i> vruć, -a, -o	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*zqbъ</i> zub	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>
<i>*želqđъcb</i> želudac	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>o</i>

U tablici 4 analizirana je frekvencija odraza $o < *q$ te odraza $u < *q$ na temelju 59 primjera sa stražnjim nazalom u sastavu. Time se, naravno, ne iscrpljuju svi primjeri s tim ishodišnim vokalom, no doneseni uzorak pokazat će okvirno omjer o - i u -odraza. Dosadašnjim su istraživanjem uočeni različiti odrazi između nekih imenica i njihovih izvedenica (tip $p'q̄t - p'utič'$), no kako su izvedenice vjerojatno mlađega postanja one nisu ušle

u korpus poredbe. U analizu nisu ušli primjeri AIjd. ž. r. imeničke sklonidbe te glagoli u 3. l. mn. koji su u početku pokazali jednoznačan *o*-odraz. Analiza je pokazala sljedeće: u mjesnome govoru Osojnika u 33 primjera potvrđen je odraz *o*, u 24 odraz *u*, a dva primjera u tome punktu nisu potvrđena. U mjesnome govoru Smišljaka situacija je vrlo slična: 33 primjera s vokalom *o*, 25 s vokalom *u* te jedan nepotvrđen. U konačnici, u mjesnome govoru Lukovdola potvrđeno je nešto više primjera s odrazom *o* – njih 35, zatim 23 s odrazom *u* te jedan primjer koji su ispitanici dosljedno izgovarali čas s jednim, čas s drugim vokalom (pridjev 'muški'). I ovi su rezultati aproksimativni, budući da je analiza vršena u trima govorima reprezentantima, na ograničenom broju primjera te s ispitanicima starije životne dobi. Unatoč pojedinim odstupanjima koja se od punkta do punkta ogledaju najčešće kroz razliku u jednome ili dvama primjerima (npr. potvrda *ruk'āf* u punktu Pv, *m'ūtiš* u punktu DL, itd.), i za ostale igk. govore može se pretpostaviti isti rezultat.

Na temelju predočenih primjera iz potonje je tablice vidljivo da u istočnogoranskim govorima, suprotno očekivanjima i dosadašnjim određenjima, refleks **ǫ* nije jednoznačan, barem ne u korijenskim morfemima. Kako je refleks samoglasnoga *l* u svima govorima dosljedno *u*³⁵⁴, preciznije je i mjerodavnije reći da se u svima istočnogoranskim govorima djelomično provodi jednačenje odraza stražnjeg nazala i samoglasnog *l* – u vokalu *u*. Neke buduće istraživanje s novim naraštajima i ovdje će vjerojatno pokazati prevlast potvrda s promjenom *u* < **ǫ*. Međutim, kako je u dočetu AIjd. riječi ženskoga roda koje se sklanjaju prema imeničkoj i pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi te u 3. mn. prez. dosljedno potvrđen odraz *o* (tip AIjd. *ž'eno*, *p'itajo* / *p'itado*), zasada se još uvijek generalno može govoriti o prevlasti promjene *o* < **ǫ* u svima igk. govorima.

10.2. Konsonantizam istočnogoranskih kajkavskih govora – sinteza

Na konsonantskoj razini među analiziranim govorima istočnogoranskoga kajkavskoga poddijalekta također nema značajnijih razlika. U kontekstu ovog fonološkog podsustava ovi se govori uvjetno mogu grupirati u dvije cjeline. U prvoj je govor Osojnika (s pripadajućim govorima prve skupine) koji je obilježen nestabilnim statusom fonema *x* te izostankom potpune zamjene zvučnih konsonanata bezvučnima u finalnoj poziciji. Potonjemu obilježju pribraja se i izostanak promjene *-v* > *-f*. Na fonetskoj razini u dočetnoj se poziciji čuje obezvučen izgovor konsonanata *b*, *d*, *g*, *z*, *ž*.

---

³⁵⁴ O razvoju samoglasnog *l* u mjesnome govoru Lukovdola, odnosno o dosadašnjim potvrdama usp. bilj. 211.

U svjetlu konsonantizma drugoj cjelini pripadaju ovdje analizirani govori Smišljaka i Lukovdola, odnosno svi govori druge i treće igk. skupine. U njima je fonem *x* stabilnom jedinicom konsonantskoga inventara, a finalni su zvučni opstruenti zamijenjeni bezvučnima. Ipak, ove su crte na višim hijerarhijskim razinama od manjeg značaja – budući da svi govori imaju isti konsonantski inventar, kao i iste odraze polaznih jedinica, te budući da se razlike među pojedinim govorima većinom odnose na distribuciju konsonantskih jedinica, nameće se zaključak da kod istočnogoranskoga kajkavskoga poddijalekta možemo govoriti o jednome konsonantskome sustavu.

Ostale značajke toga konsonantskoga sustava među svima se govorima uglavnom podudaraju. Obilježava ga jedan par afrikata $\check{c}$ - $\check{ž}$, odnosno izostanak afrikate $\mathcal{Z}$ kao česte sastavnice kajkavskih konsonantskih inventara (usp. Lončarić 1996: 91). Na mjestu polaznih opsl. $*t$ i $*d$ nalaze se fonemi $\check{c}$ i j : *sv'ěča*, *pl'ūča* (Os) || *pl'ūča* (Sm, Lu), *č'o* 1. jd. prez., *n'ōč*, *vr'ěča*; *m'ēja*, *s'aja* 'čađa'. Svi su govori ščakavski ($\check{s}\check{c}$ < opsl. $*st$ < psl. $*stj = *skj$): *dv'orišće* (Os) || *dvor'išće* (Sm, Lu), *šč'āp*, *prošč'ēne*. Sekundarni $*tāj$ dao je također $\check{c}$: *pr'oleče* (Os) || *prol'eče* (Sm, Lu), *sm'eče* (Os) || *smeč'ē* (Sm, Lu), a sekundarni $*daj > \check{ž}$: *pos'ōžē*. Suglasnička skupina $\check{s}\check{c}$ u svima je govorima nastala i stapanjem suglasnika u sekundarnome skupu *stj* (< $*staj$): Ijd. *k'oščo* (Os) || *košč'ō* (Sm, Lu), *m'aščo* (Os) || *mašč'ō* (Sm, Lu). Za refleks skupa $*zd$ (< $*zđj = *zgj$) u svima je govorima potvrđen primjer *zv'īždat* (novije, starije *i češće* je *f'ūčkat*). Umjesto očekivanoga *dažda*, u mjesnim igk. govorima potvrđen je leksem *k'iša* (< $*kyša$) uz stariji *g'odina*. U značenju 'mozak, moždani' svuda je potvrđen leksem *m'ozak* (Os, Sm) || *m'ozak* (Lu). Sekundarni skup $*zđj$ ($* < zđaj$) dao je $\check{ž}$ u primjeru *gr'ōžē*. Polazna palatalna jedinica $*r$ u intervokalnoj poziciji, razvila se u fonem *r* u primjerima poput *m'ōre*, *z'ora*, *več'ēra* i dr. Slijed *r+j* u svima je govorima potvrđen uglavnom u prezentskim i oblicima nekih glagola: *'orjem*, *preb'irje*, *zap'erje*, *m'erje* itd.

U finalnome položaju fonem *l* je neizmijenjen, odnosno na fonološkoj razini nije prisutna promjena $-l > -u$ (Os, Sm, Lu: *b'īl* pr. r. m. jd., *d'elal*, *t'ekal* (Os, Sm) || *t'ekal* (Lu), *p'osal* (Os, Sm) || *p'osal* (Lu), itd.). Također, u finalnoj poziciji nije provedena ni zamjena $-m > -n$. Objе potonje promjene osobinom su zapadnih goranskih kajkavskih govora (usp. poglavlje 3.3. ovoga rada). Potvrđena je *v*-proteza, u govoru Sm i Lu u više primjera nego u Os, dok prejotacija izostaje. Zamjena $l > l$ ispred naglašene (i vrlo rijetko nenaglašene) kontinuantе polaznoga *u* najdosljednije je provedena u mjesnome govoru Lukovdola, iako su potvrde te promjene zabilježene i u punktu Smišljak, a najrjeđe u punktu Osojnik. Fonem *l* se ne depalatalizira. Skupovi *čr* i *žr* uglavnom su neizmijenjeni. U svima je govorima u

konsonantske skupove *pj, bj, mj vj* umetnuto epentetsko *l* (*sn'ōpļe, gr'ōbļe, g'ļmļe, zdr'āvļe*). Ne čuvaju se rezultati sibilizacije: *divl'āki, vr'āgi, d'uxi*.

Istočnogoranski konsonantizam obilježavaju i brojne zamjene i ispadanja konsonanata unutar suglasničkih skupova. Ovdje će se navesti samo neki primjeri koji su potvrđeni u svima govorima: *pt > t t'ica, tvr > tr t'īdo, svr > sr sr'aka, svl- > sl- sl'ēkla* pr. r. ž. jd., -tl- > -kl-: *n'ākle* (Os) || *nakl'ē* (Sm, Lu), *pš > š š'enica* (Os) || *šen'ica* (Sm, Lu), *vl- > l- l'āsi*, itd.

Među osnovnim kriterijima dijalektološke klasifikacije nalazi se i jedan suglasnički odraz polaznoga **st'/sk'* (usp. bilj. 77 ovoga rada). Prema tome parametru svi su ovdje analizirani istočnogoranski govori ujednačeni stoga se na konsonantskoj razini samo uvjetno, na temelju pomoćnih kriterija nižega ranga (fonem *x*, status finalnih zvučnih opstruenata, promjena *l > l̥*³⁵⁵) može govoriti o dvjema grupama govora: prvoj s mjesnim govorima Os, Li, VJ, MJ te drugoj s mjesnim govorima Sm, SnK, Mo, Da, Kl, Pl, Ri, Lu, DL, Do, Go, Rt, Vu, Nv, Pv.

10.3. Akcentuacija istočnogoranskih kajkavskih govora – sinteza

Akcentuacija svih istočnogoranskih kajkavskih govora podudara se u inventaru prozodema koji čine dugi i kratki naglasak te nenaglašena kračina. Nenaglašenih dužina na ovome teritoriju nema³⁵⁶. Analiza građe pokazala je da ovo područje dijeli akcenatska izoglosa koja razdvaja govore Osojnika, Liplja, Velikog Jadrča i Malog Jadrča od ostalih mjesnih govora. Akcentuacija ovih četiriju govora detaljnije je prikazana kroz fonološki opis punkta Osojnik te u poglavlju 6.4. U tima govorima naglasak se pomiče i s duge ultime (*f'ažon, d'ivan, m'exur*), dok u svima ostalima govorima dugi naglasak dolazi na posljednjem slogu (*tañ'tir, kot'āč, sed'tim* 1. jd. prez., *let'ī* 3. jd. prez). Osim toga, u tima govorima kratki se naglasak pomiče i s medijalnog sloga (*k'opriva, n'evesta, j'etjva*). Pomiče se i kratki naglasak koji stoji na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa, budući da u dijelu primjera na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa stoji dužina, a u dijelu primjera metatonija nije provedena. Stoga su primjeri poput *p'otoku* Ljd., *l'opato* Ijd., *r'odila* odraz prethodećih likova **pot'oku, *lop'ato, *rod'ila*. Budući da boja vokala ne odaje nekadašnju duljinu, na mjestu metatonijskoga

³⁵⁵ Premda ova promjena nije ispitivana preliminarnim istraživanjem, iz materijala prikupljena kroz spontane razgovore s ispitanicima vidljiv je intenzitet njene provedbe i u igk. govorima koji nisu ušli u glavnu analizu.

³⁵⁶ “Bez nenaglasnih dužina ostali su svi kajkavski govori na cjelokupnom gorskokotarskom području – od najistočnijih do najzapadnijih (...) Nenaglasne dužine izgubile su se i u kajkavskim govorima istočno od gorskokotarskih” (Barac-Grum 1993: 132)

cirkumfleksa u medijalnim slogovima najvjerojatnije se razvio kratki naglasak koji je potom regresivno pomaknut na prvi slog³⁵⁷. Kada na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa stoji duljina, tada ne dolazi do regresivnoga pomaka: *gov'ēdina, ot'āva, kup'ūjem, pond'ēlka* Gjd.³⁵⁸

U govorima druge i treće skupine ultima može biti naglašena i progresivnim pomakom starih silaznih akcenata. Pomak kratkoga naglaska s ultime, odnosno izostanak oksitoneze značajkom je pak svih analiziranih govora. U svima je govorima rezultat pomaka kratkoga akcenta s ultime (otvorene i zatvorene) isti: pomakom na prednaglasnu kračinu nastaje kratki akcent (tip *ž'ena*), a pomakom na dužinu nastaje dugi akcent (tip *d'ēte*). Pojave naknadnoga duženja sekundarno naglašenoga ishodišno kratkoga sloga potvrđene su samo u imenicama sa sufiksom *-ina*, a izvan te kategorije vrlo rijetko. Pomicanje metatonijskoga naglaska na prethodni dugi slog (Ivšićeva retrakcija) potvrđeno je u svima igk. govorima. Metatonijski cirkumfleks u svima je govorima dakle u dijelu primjera dao dugi naglasak, dok se u dijelu primjera on nije razvio, odnosno na njegovu mjestu je zabilježen kratki naglasak. U pojedinačnim primjerima koji su tipični za šire kajkavsko područje poput *mēla, ot'āva, k'ōža*³⁵⁹ dugi naglasak na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa dolazi uglavnom redovito. U imenskim i glagolskim oblicima javlja se neujednačeno. Najveća je njegova zastupljenost u govoru Smišljaka, a najmanja, očekivano, u govoru Osojnika.

Polazni je sustav pri obradi igk. prozodije bio akcenatski sustav D iz FO (1981.), baziran na Ivšićevoj osnovnoj kajkavskoj akcentuaciji. Međutim, kako je već Ivšić u svome fundamentalnome radu otkrio brojne govore u kojima metatonija izostaje – izostanak duljina na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa u pojedinim kategorijama u igk. govorima, pa onda niti u svima govorima potvrđeni likovi s dugim i kratkim naglaskom unutar iste kategorije poput *v'išna* i *r'ūška* – ne mogu se smatrati isključivo nekajkavskim elementima.

---

³⁵⁷ Pomicanje metatonijskoga cirkumfleksa na prethodni slog (dugi i kratki) značajkom je Ivšićeve treće, revolucionarne turopoljsko-posavske skupine s naglasnim tipom *pōsekel – posēkli* (1936 [2012]: 81). Međutim, ne mogu se povući paralele govora Osojnika s tim govorima, budući da sve tipove tih govora determinira naglašena duga ultima (*letī*, u tipu III₁ prisutna je i oksitoneza) te izostaje pomak medijalnoga kratkoga naglaska ispred kojeg stoji kračina: *kobīla, korīto, kolēno*, usp. Šojat 1982.

³⁵⁸ Junković je u nekim turopoljskim govorima, paradigmatiskima u Ivšićevoj trećoj skupini, uočio da u nekim primjerima izostaje regresivni pomak metatonijskoga akcenta, odnosno u više je punktova zabilježio primjere poput: *s trgovīnom* (Remetinec), *šenični* (Lučko), *križâjne* (Demerje), itd. (1982: 207). Turopoljsko-posavsku metataksu Junković stoga ne drži fonološkom, već morfološkom preoblikom, vezanom za pojedine morfološke kategorije. U mjesnome govoru Osojnika metataksa metatonijskog akcenta sa središnjeg sloga na prethodni kratki slog fonološka je preoblika: nakon što se metatonija nije provela kratki je naglasak regresivno pomaknut prema obrascu Ijd. **lopátojq > lop'ato > l'opato*. Kada na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa stoji duljina – ona se ne pomiče.

³⁵⁹ Takvi primjeri u donjosutlanskim su govorima tretirani kao posuđeni kajkavizmi koji su kao takvi iz okolnih kajkavskih govora zajedno s naglaskom naknadno ušli u sustav s prvotnom čakavskom osnovom (Kapović 2009: 202).

Kako je već rečeno, mjesni govori Smišljaka i Lukovdola pripali bi u Lončarićevoj klasifikaciji skupini B s fonološkom funkcijom mjesta naglasaka i kvantitete, odnosno njezinome prvome tipu u kojem može biti naglašena duga ultima, bez opreke po kvantiteti u prednaglasnim slogovima. Kada bi se ovi govori uvrstili u Ivšičev 'koordinatni sustav'³⁶⁰ oni bi pripali njenoj starijoj kajkavskoj grupi s naglasnim tipom *posêkel – posêkli*, dijelu govora bez oksitoneze, tipu I₇: *žèna, lîpa, letî, sùša, vîno*. Govori prigorskoga kajkavskoga dijalekta u toj su klasifikaciji također pripali Ivšičevoj prvoj, konzervativnoj skupini³⁶¹. Navodi iz dosadašnje literature koji severinsko-lukovdolsku akcentuaciju povezuju s akcentuacijom tzv. centralnih kajkavskih govora ovom su analizom stoga potvrđeni. Odnosno, akcentuacijom kao kriterijem najvišega ranga ovi se govori unatoč nekim vokalskim osobinama koje dosada nisu smatrane tipičnim kajkavskim osobinama (poput izostanka jednačenja odraza jata i poluglasa te stražnjeg nazala i samoglasnog *l*) opravdano nazivlju kajkavskima.

U akcenatskome pogledu mjesni govor Osojnika ne uklapa se ni u jednu od dosada predloženih akcenatskih shema. U mjesnome govoru Osojnika ultima ne može biti naglašena ni kratkim ni dugim naglaskom, dok se kratki naglasak pomiče i s medijalnog sloga. Stoga se u svjetlu specifične akcentuacije nameće pitanje jezičnoga identiteta ovih četiriju govora (Os, Li, VJ, MJ). Usporedbom karte 2. i karte 4. vidljivo je da je mjesto Osojnik (kao i njemu susjedni govori VJ, MJ, Li) u predmigracijsko doba ležalo upravo na dodiru kajkavskoga i čakavskoga narječja. Iz prethodnih je poglavlja razvidan pak izostanak brojnih fonoloških i morfoloških obilježja koja se pojavljuju u glavnini kajkavštine. Ključan je pokazatelj akcentuacija koja je slična akcentuaciji Osojniku teritorijalno bliskoga čakavskoga govora Boslijeva³⁶², te južnijih čakavskih govora ogulinske okolice – Tounja³⁶³, Generalskoga

---

³⁶⁰ Termin Pavla Ivića (1982). Fenomeni koje Ivić u tome radu tematizira su naknadno duljenje sekundarno naglašenoga, ishodišno kratkoga sloga (tzv. kanovačko duljenje), prisutno u brojnim kajkavskim govorima te ukidanje kvantitete u naglašenim slogovima, prisutno na zapadu i sjeveru kajkavskoga kompleksa.

³⁶¹ Na Ivšičevoj *Karti hrvatskih kajkavskih akcenatskih tipova* cijelo područje oko Ozlja označeno je kao teritorij prve skupine s podtipovima I₅ (Krašić i Domagović: *žèna, letî, sùša*), I₆ (Draganić: *žèna, letî, sùša, vîno*).

³⁶² Premda ne opisuje precizno distribuciju naglasaka, na temelju građe u radu Josipa Krajača dadu se naslutiti osnovne akcenatske crte ovoga dvonaglasnoga čakavskoga sustava (usp. bilj 163).

³⁶³ Osobine akcentuacije mjesnoga govora Osojnika prikazane su u poglavlju 6.3. Radi usporedbe, ovdje će se sažeto primjerima iz literature pokazati osnovne akcenatske crte nabrojanih čakavskih punktova. Podatke o mjesnome govoru Tounja crpila sam iz triju radova – iz rada Pavle Ivića (1959), Stjepana Pavešića i Božidara Finke (1963) te diplomskoga rada Marije Trdić (2009). Ivić je o akcentuaciji mjesnoga govora Tounja zaključio sljedeće: “U ogulinskom kraju (govor Tounja) likvidirana je intonacija, a takođe i zatečene posletonične dužine, dok je ultima redovno dezakcentuirana: *sèstra, glâva, jünāk*. Kratki akcenat u višesložnim rečima prenesen je na antepenultimu: *zèleno, lîsica*, upor. *kùkuruz, kukùruza*. To znači da u ovom govoru mesto akcenta nije slobodno: ako u reči postoji dug slog, akcenat je na njemu (*upîtate, domâci*), sem ako je dužina na ultimi, u kojem je slučaju akcenat na penultimi (*gospòdār*), a ako u reči nema dugog sloga, važi zapadnomakedonski zakon trećeg sloga od kraja” (1959: 397). Pavešić i Finka (1963) u mjesnome su govoru Tounja opservirali regresivnu

Stola³⁶⁴ i Oštarija³⁶⁵. Na temelju dostupnih nam podataka o akcentuaciji navedenih govora razvidno je da se naglasni sustav mjesnoga govora Osojnika uvelike podudara sa naglasnim sustavima spomenutih govora, kako naglasnim inventarom, tako i distribucijom prozodema³⁶⁶.

Na temelju svega rečenoga može se zaključiti da je mjesni govor Osojnika (i VJ, MJ, Li) govor u kojem se paralelno pronalaze i osobine koje su tipične za kajkavske govore, i osobine koje dosada nisu potvrđene u drugim kajkavskim govorima, no jesu u čakavskima. Zahvaljujući novim istraživanjima i otkrivanjem osobina većeg broja govora svih triju hrvatskih narječja, danas se zna da su neke osobine koje su tradicionalno poimane kao 'tipično' kajkavske ili 'tipično' čakavske sasvim uobičajene u onim govorima gdje ih se ne očekuje. Budući da zbog toga ni nakon sveobuhvatne analize ne možemo jednoznačno odrediti dominiraju li u mjesnome govoru Osojnika kajkavske ili čakavske osobine, kojem hijerarhijski višem sustavu ga priključiti te koje su osobine zapravo kajkavske ili čakavske, ovdje se iznosi stav da je mjesni govor Osojnika prema akcentuaciji miješani govor u onome smislu u kojem su to, primjerice, donjosutlanski kajkavski ikavski govori – kajkavizirani čakavski govori³⁶⁷. U konačnici, teškoća jednoznačnoga određenja pripadanosti ovoga punkta hijerarhijski višemu sustavu uzrokovana postojanjem značajki koje su svojstvene brojnim i kajkavskim i čakavskim govorima ukazuje na to da se upravo neke značajke koje su tradicionalno pripajane samo jednome narječju mogu smatrati osobinom ipak dvaju (možda i triju) narječja te da će se otkrićem novih govora u dogledno vrijeme neke tradicionalne dijalektološke podjele polako revidirati.

---

metataksu kratkoga akcenta, bez donošenja primjera, a Trdić je, 50-ak godina nakon prethodnika, u akcenatski inventar mjesnoga govora Tounja uvrstila i dva novoštokavska akcenta.

³⁶⁴ Generalski je Stol istraživao Pavle Ivić (1961), a za potrebe ovoga rada ustupljen mi je i Upitnik za HJA koji je u tome punktu ispunio Božida Finka. Finkina građa donosi mnogo dubleta: *dōnesal/doněsal*, *izrenemo/izrěněmo*, *kolēn/kōlēn/kōlen*. Dugi akcent u ovome govoru također uglavnom ne stoji na posljednjemu slogu.

³⁶⁵ Govor je Oštarija istražio Rudolf Strohal koji je još početkom prošloga stoljeća uočio pravilnosti slične onima u mjesnome govoru Tounja i Generalskoga Stola.

³⁶⁶ Da bi se preciznije govorilo o stupnju akcenatske sličnosti među tim govorima, ili možda čak o istosti, potrebne su opsežnije spoznaje o akcenatskim sustavima spomenutih čakavskih govora, te daljnja istraživanja ostalih govora na potezu Oštarije–Generalski Stol–Bosiljevo.

³⁶⁷ Prema povijesnim svjedočanstvima (Lopašić 1894, 1895; Strohal 1993; Salopek 2007), na opustošeni teritorij današnjega punkta Osojnik (vjerojatno i punktova Li, VJ, MJ) nakon osmanskih prodiranja posredstvom Frankopanā naseljeno je stanovništvo upravo s čakavskoga modruškoga područja. Takvi 'miješani' kajkavsko-čakavski govori prostiru se na geografski priličnome teritoriju, usp. Brabec 1966, 1971; Težak 1957, 1974, 1981a, 1981b; Šojat 1981; Finka 1982, Finka-Šojat 1973; Kapović 2009.

Pri narednim klasifikacijama hrvatskih govora u kontekstu prostiranja goranske kajkavštine podatake o fonološkim sustavima govora Osojnika, Velikog Jadrča, Malog Jadrča i Liplja valjalo bi uzeti u obzir. Odnosno, u kontekstu istočnogoranskoga *kajkavskoga* poddijalekta tome hijerarhijskome sustavu sa sigurnošću možemo pridružiti govore druge i treće igk. skupine, dok su govori prve skupine prema akcentuaciji miješani govori nastali kontaminacijom starosjedilačkih kajkavskih goranskih govora s govorima doseljenih čakavaca iz ogulinske okolice.

Tablica 5: Naglasna obilježja Osojnika, Smišljaka i Lukovdola

<i>Naglasne osobine</i>	<i>Osojnik</i>	<i>Smišljak</i>	<i>Lukovdol</i>
regresivni pomak kratkoga naglaska s otvorene i zatvorene ultime na prethodnu kračinu	<i>s'estra, j'ezik</i>		
regresivni pomak kratkoga naglaska s otvorene i zatvorene ultime na prethodnu duljinu	<i>gl'āva, p'īsmo</i>		
dugi naglasak na finalnom zatvorenom slogu	<i>k'olač, m'exur</i>	<i>kol'āč, mex'ūr</i>	
dugi naglasak na finalnom otvorenom slogu	<i>d'ece</i> Gjd., <i>l'eti</i> 3. jd. prez.	<i>dec'ē, let'ī,</i> <i>kolc'ē</i> Lmn.	<i>dec'ē, let'ī</i>
kratki naglasak na medijalnom slogu	<i>k'orito, k'obila</i>	<i>kor'ito, kob'ila</i>	
regresivni pomak kratkoga akcenta koji stoji na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa	<i>p'otoku</i> Ljd., <i>k'obilo</i> Ijd.	<i>pot'oku</i> Ljd., <i>kob'ilo</i> Ijd.	
progresivni pomak primarnog cirkumfleksa	<i>k'okoš, k'okot,</i> <i>'oblak, p'epel</i> (progresivni pomak izostaje)	<i>kok'ōš, kok'ōt</i>	<i>kok'ōš, kok'ōt,</i> <i>obl'āk, pep'ēl</i>

10.4. Klasifikacija istočnogoranskih kajkavskih govora

Nakon fonoloških i morfoloških opisa odabranih istočnogoranskih govora valja povući paralele s dosadašnjim spoznajama o igk. govorima te donijeti nove zaključke. Većina dosadašnjih istraživača goranskoga kajkavskoga dijalekta (Ivić 1961, Barac-Grum 1965, Lisac (1986) 2006, Finka 1974, Barac-Grum – Finka 1963, 1965, 1981, Barac-Grum 1993) složila se oko statusa njegova istočnoga dijela, odnosno istočni je dio goranskoga kajkavskoga dijalekta u radovima ovih autora doživljavan kao monolitna cjelina, bliska istočnijim kajkavskim prigorskim govorima, a njihov teritorijalni kontinuitet prekinut je osmanskim osvajanjima (Lončarić 1990: 142). Uspoređujući inventar vokala s onim u ozaljskim govorima, Barac-Grum zaključuje da su “mjesni idiomi Lukovdola, Severina na Kupi, Močila, Smišljaka, Jadrča, Osojnika i Nadvučnika određeni direktan nastavak istočnijih kajkavskih govora (govora Rima i daljih ozaljskih govora)” (1993: 38).

Međutim, dosadašnja istraživanja zaobilazila su akcenatske sustave mjesnih govora Osojnika, Liplja, Velikog i Malog Jadrča, a upravo je analiza akcenatskoga sustava mjesnoga govora Osojnika provedena u ovome radu pokazala da se oni svojim prozodijskim osobinama izdvajaju iz cjeline istočnogoranskoga kompleksa. Stoga je dioba istočnogoranskih govora na dvije grupe govora opravdana i potrebna, odnosno – ako se kao kriterij podjele uzima samo **akcenatski kriterij** tada se istočnogoranski poddijalekt dijeli na sljedeće dvije grupe govora:

- a) prva s govorima Osojnika, Liplja, Velikog Jadrča i Malog Jadrča te
- b) druga s govorima Smišljaka, Močila, Severina na Kupi, Damlja, Klanca, Plešivice, Rima, Lukovdola, Drage Lukovdolske, Dolenaca, Gorenaca, Rtića, Vučnika, Podvučnika i Nadvučnika.

Govori prve grupe, kako je razvidno iz prethodnih dijelova rada (poglavlje 5.3.1.) ujednačeni su i fonološki i morfološki stoga njihova daljnja podjela nije potrebna. Govori druge grupe na fonološkome se planu međusobno razlikuju u sljedećim osobinama:

- govori kojima je reprezentant mjesni govor Smišljaka imaju u vokalskome inventaru 6 nenaglašenih jedinica (*a, e, i, o, u, ə*); odraz jata je uglavnom ekavski – pojavljuje se nekoliko stalnih ikavizama (v. Tablicu 6); zamjenica *k'aj*

- govori kojima je reprezentant mjesni govor Lukovdola imaju u vokalskome inventaru 5 nenaglašenih jedinica (*a, e, i, o, u*); odraz jata je konzekventno ekavski (zabilježena su 3 ikavizma, v. Tablicu 6); zamjenica *k'e*³⁶⁸

Prva se grupa govora (Os, VJ, MJ, Li) prije svega akcentuacijom izdvojila od ostatka igk. kompleksa. Vokalski inventar njenih govora istovjetan je vokalskome inventaru govora okupljenih oko govora Smišljaka, a svojstvena im je i zamjenica *k'aj*. U konsonantizmu razlikuje ih status finalnih zvučnih opstruenata. Istovjetne su uglavnom i na morfološkom planu.

Osim u navedenim vokalskim razlikama, lukovdolski se govori razlikuju od govora čiji su reprezentanti Smišljak i Osojnik u nekoliko morfoloških segmenata.

Ova mreža vokalskih, konsonantskih i morfoloških izoglosa shematski će se prikazati u sljedećoj tablici. Akcenatske izoglose objašnjene su u prethodnom poglavlju i shematski prikazane u Tablici 5.

Tablica 6: Vokalske, konsonantske i morfološke različitosti između govora Osojnika, Lukovdola i Smišljaka

<i>Osojnik</i>	<i>Smišljak</i>	<i>Lukovdol</i>
- <i>k'aj</i>	- <i>k'aj</i>	- <i>k'e</i>
- nenaglašeni vokalski inventar: <i>a, e, i, o, u, ə</i>	- nenaglašeni vokalski inventar: <i>a, e, i, o, u, ə</i>	- nenaglašeni vokalski inventar: <i>a, e, i, o, u</i>
- ekavska zamjena jata - ikavizmi: <i>t'irat, m'isec, b'ižat, bl'iskat, s'ikera</i> - Lmn. im. m. r. -i/-e: <i>br'ēgi, kot'āčī, gr'āde</i> s. r. <i>k'ōli, g'n'ēzdi</i>	- ekavska zamjena jata - ikavizmi: <i>t'irat, m'isec, b'ižat, bl'iskat, s'im, sik'era, č'ovik</i> - Lmn. im. m. r. -e/-i: <i>br'ēge, kot'āčī</i> s. r. -i: <i>k'ōli, p'ōli</i>	- konzekventna ekavska zamjena jata - ikavizmi: <i>s'im, t'irat t'erat, sik'era</i> - Lmn. im. m. r. -e: <i>pl'ace, m'ōže, z'īde</i> s. r. -e: <i>v'ūxe, p'ōle</i>
- <i>g'rob, gr'ād, vr'āg, 'obraz, n'ōž, k'ļv</i>	- <i>gr'op, gr'āt, vr'āk, 'obras, n'ōš, k'ļf</i>	- <i>gr'op, gr'āt, vr'āk, 'obras, n'ōš, k'ļf</i>
- izostanak alternacije -o/-e, osim u NAVjd. (<i>s'elo, p'oļe</i>):	- izostanak alternacije -o/-e, osim u NAVjd. (<i>s'elo, p'oļe</i>):	- alternacija -o/-e: NAVjd. s. r. <i>s'elo, p'oļe</i>

³⁶⁸ Razlika između ovih dviju zamjenica (*k'aj* i *k'e*) rezultat je fonološkoga razvoja (Lončarić 1996: 106).

Ijd. m. i s. r.: z'ōbu, b'iču, d'etetu, l'īcu Gmn. m. r.: z'īdov, tr'ūpcov Dmn. m. i s. r.: d'ečkum, k'ońum, s'elum, p'oļum	Ijd. m. i s. r.: z'ōbu, b'iču, det'etu, l'īcu Gmn. m. r.: z'īdof, tr'ūpcof Dmn. m. i s. r.: d'ečkum, k'ońum, s'elum, p'oļum	Ijd. m. i s. r.: z'ōbom, b'ičem, det'etom, l'īcem Gmn. m. r.: z'īdof, tr'ūpcef Dmn. m. i s. r.: d'ečkom, k'ońem, s'elom, p'oļem
/	/	- gramatički morfem <i>-ima</i> u DLImn. im. s. r. i imenica <i>i</i> - vrste

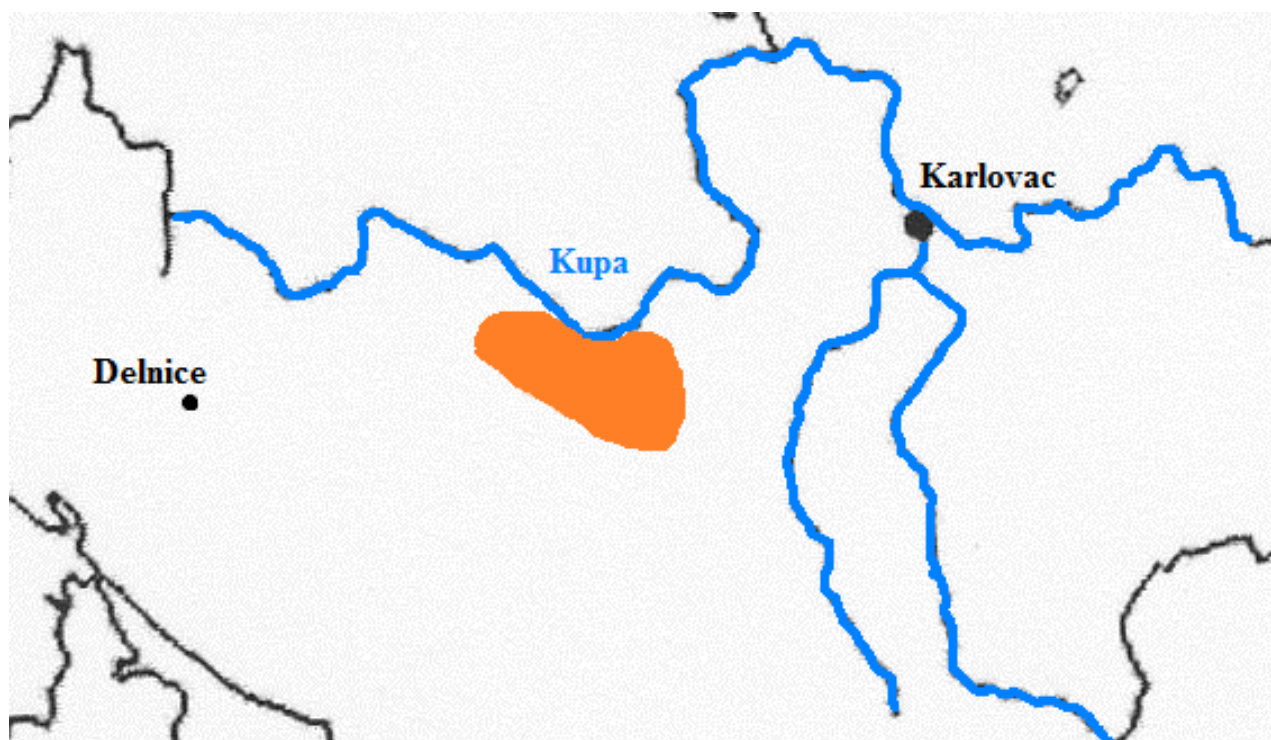
Nakon izložene usporedbe otvara se potreba za daljnjom diobom druge grupe. Uz navedene fonološke razlike, dodatni je impuls za podjelu zadržavanje gramatičkih morfema obiju polaznih glavnih deklinacija, tvrde i meke, u mjesnome govoru Lukovdola. Osim toga, u tome je sustavu potvrđen i inovacijski morfem *-ima*. Premda nijedna morfološka činjenica primarno nije smatrana temeljnim kriterijem dijalektološke klasifikacije (Brozović 1960), uz temeljne fonološke kriterije neke se morfološke osobine u novije doba ipak koriste pri klasifikacijama na nižim razinama apstrakcije, kao vrsta sekundarnih kriterija.³⁶⁹ Stoga je, uz ostale fonološke, i morfološki kriterij zadržavanja gramatičkih morfema obiju polaznih glavnih deklinacija primijenjen pri klasifikaciji ovdje analiziranih govora istočnogoranskoga poddijalekta. Tako se došlo do trodiobe ovoga poddijalekta na tri skupine govora, imenovane prema geografskome prostiranju (usp. kartu 2):

³⁶⁹ Ovdje će se navesti neki primjeri uporabe morfoloških osobina pri recentnim dijalektološkim klasifikacijama: Silvana Vranić vrši podjelu čakavskoga ekavskoga dijalekta na 4 pripadajuća mu poddijalekta prema temeljnim fonološkim kriterijima (refleks jata i akcentuacija) te prema dvama morfološkim kriterijima: zadržavanje nekadašnjeg nepalatalnog alomorfa u Gjd. i NAVmn. imenica ž. r. te gramatički morfem u Gmn. imenica m. i s. r. “Prve se dvije analizirane jezične značajke: odraz jata i akcentuacija u hrvatskoj dijalektologiji drže presudnima za klasifikaciju, a i prevaga određena tipa deklinacija relativno je česta na popisima bitnih klasifikacijskih kriterija” (Vranić 1999a: 380).

Đuro Blažeka (2008: 13–14) tri poddijalekta međimurskoga kajkavskoga dijalekta dijeli na odgovarajuće skupine govora prema fonološkim i morfološkim kriterijima (od morfoloških navodi, primjerice, alternaciju *o* || *e* u Ijd. imenica srednjega roda, morfem *-yx* u Gmn. svih imenica, itd.).

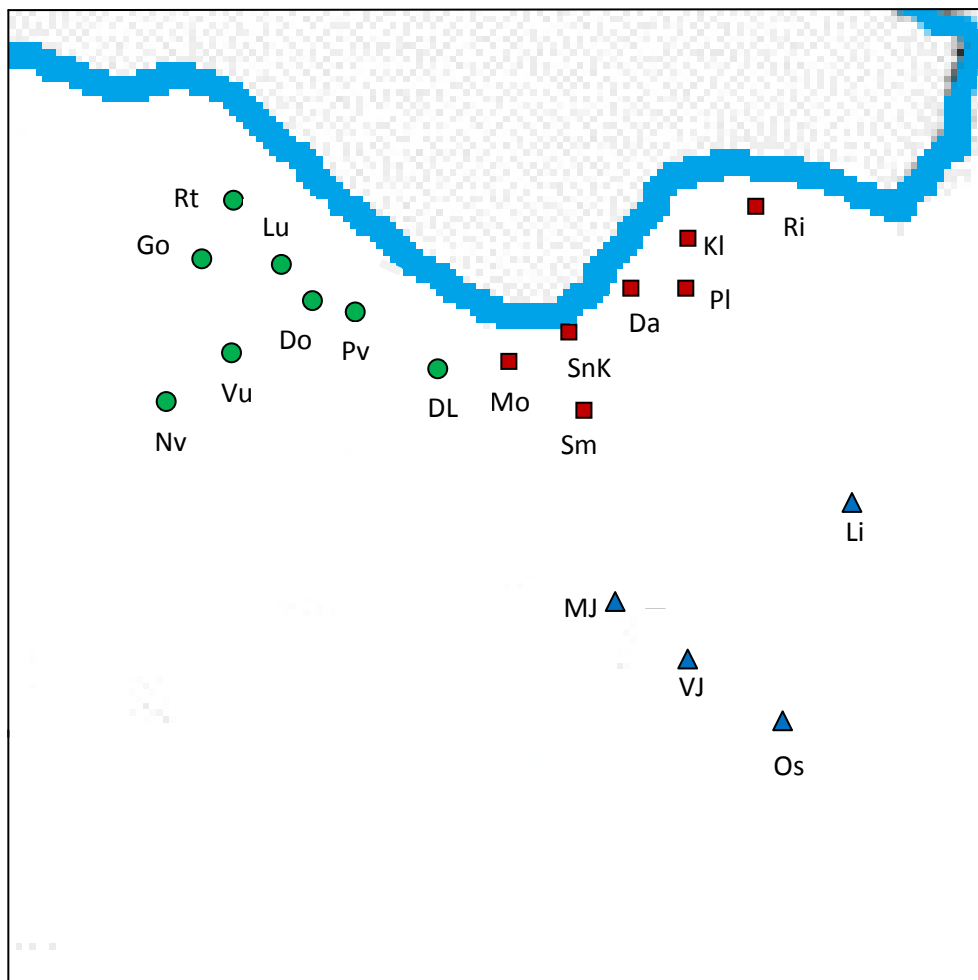
Među kriterije razdiobe labinske skupine govora na tri podskupine, uz fonološke (primarno akcentuacijske), ušla su i dva morfološka – gramatički morfem u Ijd. imeničkih riječi ženskoga roda te alomorfi u 3. mn. prez. (Ivana Nežić (2013): *Fonologija i morfologija čakavskih ekavskih govora Labinštine*, doktorska disertacija, str. 377).

1. *jugoistočna skupina govora* s govovima Liplje, Mali Jadruč, Osojnik, Veliki Jadruč.
2. *središnja*³⁷⁰ *skupina govora* s govovima Damalj, Klanac, Močile, Plešivica, Rim, Severin na Kupi, Smišljak
3. *sjeverozapadna skupina govora* s govovima Dolenci, Draga Lukovdolska, Gorenci, Lukovdol, Nadvučnik, Podvučnik, Rtić, Vučnik.

Karta 6: Teritorijalno prostiranje igk. govora

³⁷⁰ Valja istaknuti da je nazivlje ovdje doneseno strogo prema geografskome kriteriju, stoga termin 'središnja' *ne pretpostavlja* oponirajući odnos središnja (glavna) skupina govora – nesredišnje (rubne) skupine govora.

- ▲ jugoistočna skupina igk. govora
- središnja skupina igk. govora
- sjeverozapadna skupina igk. govora

Karta 7: Tri skupine govora istočnogoranskoga kajkavskoga poddijalekta

11. Zaključak

U doktorskom radu *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora* na temelju vlastitih terenskih istraživanja analizirane su fonološke i morfološke značajke govora koji su u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi svrstani u istočni poddijalekt kajkavskoga goranskoga dijalekta. Istraženo je 19 punktova. Neki su od njih dosada bili predmetom dijalektoloških istraživanja, neki su istraženi parcijalno, a neki su bili gotovo neistraženi. Nakon preliminarnoga ispitivanja prema utvrđenim su kriterijima ovi govori podijeljeni u tri skupine. Nakon prikaza njihovih osnovnih obilježja, uslijedila je detaljna fonološka i morfološka analiza triju punktova-reprezentanata.

Rezultati istraživanja potvrdili su opravdanost diobe kajkavskoga goranskoga dijalekta na dvije jedinice – zapadnu i istočnu. Unatoč geografskome smještaju uz slovensku granicu, u ovim govorima uglavnom nije pronađen veći broj elemenata koji su svojstveni drugim govorima također pozicioniranim na sjeverozapadnome luku Hrvatske, od najzapadnijih bužetskih čakavskih govora do najsjevernih zapadnomeđimurskih, a koje uglavnom karakterizira bogatiji vokalski inventar, gubitak kvantitete u naglašenim slogovima i, povezano s tim, prefonologizacije kvantitete u kvalitetu vokala, duženje odraza akuta van ultime, promjena $-l > -u$, te brojne druge. Navedene su osobine svojstvene i zapadnome poddijalektu goranskoga dijalekta. Potvrđen je, međutim, progresivan pomak primarnih cirkumfleksa na zatvorenu ultim, premda na malom broju primjera. Ako se fonološke značajke igk. govora (posebice govora druge i treće skupine) usporede sa značajkama govora Bele krajine koji su uglavnom bivali karakterizirani kao *miješani* (usp. poglavlje 3.2.) jasno je da je i na ovome prostoru riječ o prirodnome jezičnome kontinuitetu, odnosno da se značajke govora s obje strane Kupe umnogome podudaraju.

Primjerima ekscerpiranim iz građe i njihovom interpretacijom potvrđeni su dosadašnji navodi koji su ovaj poddijalekt na temelju akcentuacije uspoređivali s istočnijim, tzv. centralnim kajkavskim govorima. Međutim, kako ovaj poddijalekt presijeca važna akcenatska izoglosa (usp. poglavlje 10.3.), u kontekstu često isticane sličnosti igk. akcentuacije s akcentuacijom centralne kajkavštine bitno je istaknuti da se ta paralela odnosi prvenstveno na akcenatske sustave onih govora koji su u ovome radu preliminarno ušli u drugu i treću skupinu, čiji se akcenatski sustavi uklapaju u shemu Ivšičeve konzervativne skupine kajkavskih govora. Prva skupina igk. govora., unatoč znatnome akcenatskome odstupanju od preostale dvije, prema ostalim se fonološkim i morfološkim osobinama ovdje ubraja u

istočnogoranske govore, no uvijek valja imati na umu njen miješani identitet uzrokovan povijesnim migracijama stanovništva iz južnih krajeva.

Prema utvrđenim fonološkim i morfološkim kriterijima potvrđena je opravdanost klasifikacije ovoga poddijalekta u tri skupine govora, imenovane prema njihovome geografskome položaju. To su jugoistočna, središnja i sjeverozapadna skupina govora.

Fonološkom i morfološkom analizom ovih govora ispunjeni su ciljevi ovoga istraživanja apostrofirani u poglavlju 4. Za cjelovitu dijalektološku sliku istočnogoranskoga teritorija nedostaju daljnja istraživanja na tvorbenoj i sintaktičkoj razini. Osim toga, prilikom terenskoga istraživanja prikupljen je pozamašan leksički fond. Neke su riječi zasigurno već dijelom pasivnoga leksika, no sjećanje izvornih govornika još uvijek ih čini živima. Da bi ostale posvjedočene, nužna je i leksikografska obrada građe prikupljene u ovim govorima³⁷¹. Zadatkom je to budućih dijalektoloških istraživanja.

---

³⁷¹ Nesrazmjer dosadašnjeg poznavanja zapadnih i istočnih goranskih govora ogleda se i u leksikografiji: nekoliko je zapadnih goranskih kajkavskih govora bilo predmetom leksikografske obrade. O dosadašnjim leksikografskim ostvarajima na zapadnogoranskome području pisao je Josip Lisac, uz napomenu: "...potrebni su i novi rječnici, osobito iz istočnoga poddijalekta, iz Lukovdola ili iz okolice" (2008: 210). Osim aneksnih popisa riječi lukovdolskoga idioma u Goranovoj zbirci *Ognji i rože* te magistarskome radu Vide Barac-Grum (1965.), dosada nije objavljen nijedan rječnik kojega istočnogoranskoga punkta.

12. Ogledi govora³⁷²

12.1. Ogledi govora Osojnika³⁷³

Starija kazivačica (Alojzija Domitrović, 1944. – 2009.)

A: *Sè tí sjěčaš tēga? Kēga si tí lēta ròžena?*

Alojzija: *A nē, četrđest četřte, četrđest drūge je gōrelo. Pripovēdala mi je svēkrva kàko je bìlo. I ùnda je, ònda je... jōš nīso pogōreli, ùnda so dōšli òtud tàm iz Ponīkav, tō so vāļa bìli domāči, Ponīkvārci, so ĩskali pīt, a òna se je prestrāšila, òna im dāla pīt i o' strāxa je ftēkla. Dāvati so im, ùnda so nõfce na pūško dēli, na òno kōpļo, òna nī tēla zēt, òna je rēkla dā če ix čāstit, ùnda so rēkli: 'Drugārice, ùzmi, ùzmi, mī znāmo dā si tí sirōtiņa. Nū je mōš mřl, òstal^a je sa četvero dēce, sa četvero dēce i kād je sē pogōrelo, kāj mīšliš.*

A: *Kī, Frānca?*

Alojzija: *Dā, òvde so spāli pod òvo jābuko, od dvadēset i četřtega kōlovoza je gōrelo, do Mārtiņa òvde pod jābuko so spāli pod vēdrem nēbu.*

A: *Kī?*

Alojzija: *Bāba i dēda i Slāva je bìla i ùnda vēc na Mārtiņe so prōšli na Kōlarovo štālo, Kōlarova štāla nī izgōrela, òna je òstala. Ùnda so...tū je počēla kīša pādāt, ùnda so prōšli u Křš, Křš nī gōrel, nēkako je bìlo v krāju, Křš je òstal. Ònda so dōle sī skūpa spāli, na pōsteļe po pōpreko. I dā, dōle je bāba žīvela, tō sō se tū vřmili nāzađ, tū je sē pogōrelo. Blāgo je vēzala tū po sūd, i jāko je bìlo tēško, spāli so dūgo òvde vāne, rēkla da je pādalo, ònda da nī imēla š čīm dēce pōkrit, na jē^anega je vūkla nēkakovo tēpixico, na drūge je pādalo. Ùnda jūt^oro kād je... bìlo je vēc ...dōšli so tū u prōleče, ùnda kād je sūnce sīnilo ùnda je ix dēla òvde tàm pred vrāta, ùnda so dēca se sēgre^ala pa so zaspāla kàko so zēbli...dēdo tvōj, i Kāte...*

A: *Dāna iz Austrālije?*

Alojzija: *Dā, i Kāte, i Dāna i Slāvo.*

A: *Sī se svāžala sa svēkrvo pūno?*

Alojzija: *A nīšam, jā šam nājviše tēla mūcat, mūcala šam, prōšla šam, prōšla šam vān, nīšam. A nīsmo se ni svāžale bāš vēli^oko, òna je bìla nõtre, jā i Slāva smo šlē po nīva, kōpaj od vīda do vīda, i tākō...*

---

³⁷² U ogledima govora gdje sugovornik (najčešće autorica rada; sugovornici su označeni slovima A, B...itd.) aktivno sudjeluje u razgovoru transkribirani su i njegovi pasusi, premda oni u načelu ne zrcale govor punkta koji se predstavlja. U onim ogledima gdje sugovornik ne sudjeluje aktivno već se ubacuje potpitanjima radi usmjeravanja razgovora – tu njegovi dijelovi nisu dijalektološki transkribirani, odnosno akcentuirani zbog sadržajne irelevantnosti za tekst te fonološko-morfološke irelevantnosti za snimani govor.

³⁷³ Usp. i Celinić – Menac-Mihalić 2012: 140–143.

A: *Sì šlà nà pašo?*

Alojzija: *A səm, Slàva je šlà viš, i nà pašo səm šlà i gònila səm kràve, imèli smo dvâ vòli i trí kràve i tèladi je bìlo i tò se prodàvalo... gònilo se je... ìmej kràva tèle i ùnda òtpeļaj na plàc Bosìļevo i tàko...ò^d teya se žìvelo, tèško se je žìvelo.*

A: *A š čìm ste òrali?*

Alojzija: *Sa vòli, vòli so òrali. Sěno vòzili i dĵva i sè kàj je gòd trèbalo na vòli.*

A: *A kī je šàl v šùmo?*

Alojzija: *Dèda Ívan, Ívica. Òn je tò...*

A: *Jèste čëxale pěrje?*

Alojzija: *Pěrje smo čëxale, dà. Pùno se je čëxalo pěrje, sàko nõč pri jèdne, gòre smo pri Iščèkove čëxale pùno, ùnda je, ùnda se bò Jàdranka udàvala...ùnda se je stàri Drāyo se nàpil pa je nàs ràstiral se dòm^v i Rùda je bìl tú, i òn je..òn je šàl u màčkare tù, vèč^ler u jedènajst vùr, sàmo u pižàme, i ùnda ga je dèdo dòpeļal nàzađ i sàd tú sèdi i mu je røkàl tást: 'Žàbar sīsàčki, kàj se nīsi jòš nàžeral? I ùnda nam je zèl pa nam je pěrje xìtil..*

A: *A kàm je xìtil pěrje?*

Alojzija: *Nàkla. Ùnda smo bràle iz pòda....I tàko...*

A: *A kàda je tò bìlo?*

Alojzija: *A prèt... dvàjset lèt, pr^{et} dvàjset lèt, dà... pred dvàjset lèt je tò bìlo... Vòzili smo se i ùnda smo tèle dòjt òzgora na vlàčica, iz Osònika pa tù u Dràžice.*

A: *Kàj so vlàčice?*

Alojzija: *Tò so sàni, kòdi sàni se zòvo. Nà to se je prè po zìme vòzila dĵva, i ùnda jèdan je sèdel na... màle sàni, i dĵzal je za rùdo, a mì drūgi smo òzađ sèdèli, znàš... nà te vlàčica, bìlo je i pàdali po snègu i...*

A: *A kàj je tò rùda?*

Alojzija: *Tò kàj je... tò vlàčice, znàš... si vīdla kàda vlàčice? Tàko dĵvo vèliko, dĵvo je tò vèliko i ùnda tàko smo se vòzili nà tem dĵvu, nà te vlàčica i prevĵnili i ùnda vrìskaj po snègu, òvi drūgi òpet zamèči òzgora jòš bòļ u snèg i tàko je... Bìle so i gùzice cĵvene i nõge i sè. Nèka nī imèla ni gáč...sèga je bìlo...*

A: *Kàj nī bìlo zìma?*

Alojzija: *Bòme je, nī. Kàd se je vòzilo nī bìlo zìma.*

A: *A si šlà po vòdo gòre?*

Alojzija: *Səm. Nòsila səm vòdo i pràt səm šlà. Kàđ se je tvòja màti ròdila zèmi làvor na glàvo i pĵne i màlo dòma pròmàni na riļ, narìļaj i nasàpunaj i ùnda òdi gòre na pèčino pràt. I gòre je... gòre nī bìla tàko po zìme tòpla vòda, da znàš òno pèčino?*

A: Ne, kàde je tò?

Alojzija: Gòre iza... iza Mikulášof nùtre...i ù te pèčine, tò je pèčina i ùnda òvako so glàtki kàmàni i nà tem kàmànu je stòpalo. Tú so rèkli da je Májka Bòžja stàla. Tò je stòpalo ùvek. Lèpa žènska nòga. Nìsi tò vídla? Sì vídla kàda?

A: Nìsəm, nìsəm nìkàda bìla.

Alojzija: Tò da je Májka Bòžja stàla i tò da je tàko òstalo. Škàlba dõhá i gõrúna i nõtər je vòda tèkla i tú smo pràle. Kà p̃va dõšla, zàkaj nì bìlo vòde. Po zìme i ùvek se je...

A: A nì se tò po zìme sm̃zlo?

Alojzija: Ne, nì, nì... nì se sm̃zlo, òpče nì...i tàko...čò jòš kàj?

Mlada kazivačica (Marina Vuk, 1963.)

E òvako. V Osõniku ti je Vùzam vèliki svètak. Ónda dèlado se pisànice. Ùnda dèlamo domàče x̃ge. X̃ge se dèlajo dãn pr̃e, r̃eže se krùv, jājca se méčo nùtar stèpena, sklõmfana ustvãri, sklõmfana jājca i dène se domàče slànine, prep̃ži se na màsti i ònda se dène u krùv, jājca znàči tã i ònda se...pr̃e se šũnka dène kùvat u vòdo. Ùnda kàđ se napravì tã smèsa za x̃ge, ònda se dèlajo òvako x̃ge, okrõgle kò lõpte i ònda se kùvajo na òne mäsne vòde na kè se šũnka kúxala pr̃e...kúvala. Ónda dèlamo za dèco pisànice, dèlamo od lùka domàčega, od òvega smèžega òbičnega kàj ima smèže lišče ili p̃rje, mì znãmo r̃eč da p̃rje ìma lùk, i od c̃venega lùka. Ùnda se dèno jājca kùxat...kùvat u c̃veni lùk, pa u drũgo zdèlico ili lõnčić se dène òvaj žũti, žũto p̃rje, i ònda se tãko pofãrbajo, e ònda je blãgoslov pri svètenu Pètru, ònda bàbe nòsijo svòje kòšare pokrìte sa svòjemi štìkanemi ònemi salvèticiami i ònda je màša pri svètenu Pètru, ònda to pòp blagoslòvi, dà nam grànčice i ònda gr̃emo dõma. Tò ti je za Vùzam.

A: A za Božič?

A za Bòžič ti na Bãdnak kàđ se smrãči donèsemo jèlvico f'ìšo, ònda jo kùtimo, ùnda gr̃emo na pòlnočke, ùnda òbavezno kad dõjdemo is pòlnočk, zàkaj smo jãko glãdni pa gr̃emo kobàsice kùvat fr̃ške kàj smo dèlali kàđ smo ìmeli...kàđ smo pràsce klàli. Ùnda lèpo iz đìma gr̃emo iz...snèt kobàsic, ùnda dènemo kùvat kobãse, ùnda lèpo domàčega rèna si iskòpamo pa narìbamo pa ònda lèpo s kobàsiciami. Pa si i domàčega dirèktora popìjemo, č̃mega, od bučèvine, i kàj ònda, ùnda gr̃emo spàt.

12.2. Ogled govora Smišljaka

Draga Klobučarić (1927.)

Draga: Imèli smo i òfce jèdno dòbo. Jo, kàj sàm doživèla, Bòže. Zàto jà òfce uòpće ne vòlim. Jà sàm šlà š nùmi na pàšò, tòđ dòle, znàš, po pòtu... Tù so počèle òfce pàst. Kàj sam jà...bìla sàm ko dète, kàj sàm jà ònda zàšla mè' tē òfce, a bìl je òvàn jèdàn, vèlike ròge zamotàne, znàš, òn je sàmò najedànput telèbil vù me i srùšil me. Mòji so bìli bàš na tē nùve dòle, znàš, òn je mène, jà sam zapomagànila, i dīgla sàm se da čò bìžat a òn jòš za mánom pa òpet tàko, òpet me srùšiy. Òni vīčo odònut iz nùve: 'Nèmoj se dīzat! Nèmoj se dīzat kàt te srùši dòle! Mòraš lèžat.' Tàko da je òn mène trī pòt...kàko velijo...prexìtil i lùpil me je dòle, dòk gòt nīso dòšli, pritèkli iz nùve i obrànili me. Sà sàm bìla čīna kàko sàm bìla istučèna.

A: Dobro da vas ni ubil.

Draga: Kàj mīsliš...

A: Pa bi lahko.

Draga: Bòme. Nè znam kàj bi mòglo bìt do... jà bi mòra se tàko dīzala i bìžàla, òn bi jòš bòļ šàl za mánom, zàto i ne vòlim uòpće òfce.

***

Draga: I tèpihe smo tkàle, i plàtno smo tkàli.

A: A kako gre to, kako se to dela?

Draga: Pùno je s tēm dèla, dòk se pripràvi. Trèba nàjpre konòpļo... konòpļe posèjat, da naràste velìko, i ònda kat vīdiš da so òne zrèle... òni vīški, tò je gòsto mòralo bìt, znàš òno, tò smo popūkale, popūkalo se, nī se žèlo do... nègo popūkalo se je. I tò se mòralo ònda, tàko se naprāvilo kòdi nèki snòpi ovàko vèliki, i ònda tò se je nòsilo nèkam kàde je pùno ròse, nèkam f trāvo, znàš, kàde je pùno ròse i tò se je razgīnalo, tàkorèkoč òno konòpļa do konòpļe. Tàko je mòralo bìt. I ònda tò je stàlo do.. jè^dno dvâ čèdna, skòro je mòralo tàko stāt, i ònda - sàt bi trèba pòjt konòpļo okrēnit...tàko da je^dnàko se òno lākno spustī. I ònda kàt vīdiš da je dòbro, da se konòpļa òna kòdi gūļi, znàš òno, konòpļa je mòrala bìt tàŋka, jàko tàŋka, ne jàko debèla zàkaj ùnda... nī vāļalo. I ònda tò se pobère iz ròse, i ònda kàt se dospē, ^v jesèni, v jesèni ònda to trèba pòjt tūč, tē konòpļe. Ste vī tò tūkli?

B: Ja nisam, ali moje so. Tega... to ja ne znam. Nisam ja to nikàda ni vidla ni delala.

Draga: Jà sàm se natūkla tèga. I ònda òvaj, tò je bìla tàkova tukàča, naprāvna, tàko dugulàsta, ònda òvo dòle je mòralo ìmet zòbi, i ovàko dūgačko, a òvde vòsko, tàko da so mògle dvē nòge, jèdna òvde, jèdna òvde (kazivačica pokazuje rukama prilikom opisivanja,

M.M.), i ùnda to mōraš, ovàko je bìlo, kòdi, dvê ostjve so se zapikale, ònda jèdno kòdi žft, znâš òno, da si ìmel kàde stât, za tò dŕžat i ònda jòš je jèdna stâla uzâ me, ìsto tâko je mògla nõge dŕžat nâ tem i ùnda tò smo mògli dŕžat, a drŕga, trêça je mògla to konòpŕo dŕžat, vâje ot krâja... stŕçe da ostâne òna prêja. I tâko se pomŕče skròs do krâja. Ali lèpo je bìlo tò dèlat, kŕ je tò znâl. Sâmo nŕ bìlo bãš lãxko.

***

Draga: Kàda so počèli kràve prodãvat, znâš ôno, Moçtŕle – çŕjem nêki je kràvo prodâl, vèli – vèç ne bo drŕge kupòval. Nãda je prodâla kràvo, da nè bo drŕge kŕpila vèç. Pa sâm si sâma vu sèbe mislèla: 'Pa kâj je tèm lŕdem?' I jòš veljjo da nè bodo drŕge kupòvali! Mène tò bìlo bèdasto. Bòme za pâr lèt mòrali smo i mŕ pròdat. Nŕsam vŕše mògla jâ tò vardŕrit i gòtovo.

A: A kaj se çudite, ima mlaje pa... velim.

B: A trinajst godin, kolko got je Damir v Zagrebu.

Draga: Dã, dùgo smò i imèli, ôvaj, tò kràvo. Jòš sam se jâ mŕçila pùno, zàkèje rãbela. Tèško sâm jò dojŕla, a i polãgala, zàkaj so dèlali, i pokòni je xòdil na pòsâl, i ôn je xòdil na pòsâl (pokazuje na sina), i sâma sâm tò kràvo xrãnila i napãjala i tŕ odòvot iz kŕxinice nõsila vòdo f štãlo. A jèdan pòt po zŕme, tâko so bìli krãtki dãni kò sãda, tò je bìlo tâko pret Bòžič nèkako, pa snèk počèl pãdat, ô trŕ vŕre vèç je bìl mrãk, a snèk je počèl pãdat i fŕflat, a nŕs jòš kràve napojŕla nit naxrãnila, a mòram tãm xòdit. Al' tuŕiko je snèk pãdal, da kãt sãm pròšla tãm, da vŕše nŕsam mògla nazãt. I kŕlko jâ vŕš kŕdam, vŕš me zamèçe. A jòš nêma nŕx, àvtobusa jòš nŕ bìlo iz Vŕbòsk, zàkaj je...

A: Kãsnil je..

Draga: Kãsno bìlo. Ôni so dòšli vãla ô sèdam, òsãm vŕr kòmaj domò. Jã s' mislèla da bom ostãla tŕ f snègu. Al' jòš pòtje nèkako sãm raskŕdala i nŕ ix bìlo i jòš sãm šlã nazãt podòjit kràvo. I ũvek sãm sè napravila dòk so òni dòšli dõma, i napojŕla i podojŕla, i dŕf nanòsila, i skŕxala im jèst, nŕkãda, èvo tŕ je Vòjmir, nèka rèçe da je kãda dòšal da nŕsam jã nèkaj skŕxala. Tãko i dãnãs jòš òno... nèkat i nèkat mi tâko dõjde, nêmam prãve ravnotèže, znâš òno, pa se bojŕm kãda grêm preko štènk tŕ dõle, da ne pãdem kãde, dã se ne vubijem...ali òpet jã grêm. Jã nè znam da l' bi drŕga kã tèla tâko pòjt.

A: Ne bi.

Draga: Nè, nè bi tèla pòjt. Sãt, jel je bòl da se krèçem il da se nè.

A: Bolj je da se kreçete, bolj.

Draga: Dã, vŕdim sãma da mi je bòl – v jŕtro rãno kãda se dŕgnem - ònda sãm gòrja nègo kãda grêm lèžat. Ali pòtje kãda se mãlo òno, sŕm-tãm, sŕm-tãm, ònda se mãlo...

A: Kad se razgibate.

Draga: Razgîbļem se i mǎlo kòda se bòļ ožîvim. Da, tǎko se mŭč^{ǎm}. Stò pòt velîm: pa nè znam – pa kǎj me dĵĵi tǎko dŭgo?

Močile – Nada Hasan (1956.)

Mi ne sêjemo šeniće, prê smo jo sejǎli. Krŭx iz bĕle šenićne mĕļe ni za težǎka, kî tĕško dĕla: òrje i kosî. Mi se xrǎnimo, kǎko smo se xrǎnili: s palĕnto, zĕļu, s rĕpo; mĕsa mǎlo jĕmo.

12.3. Ogled govora Lukovdola

Nada Ribić (1929.), Josip Žagar (1933.) i Vlasta Žagar (1940.)

A: Jeste kaj sadili kad ste bili mlađi?

Nada: Jo, svĕ. I šenićo, i kukurÿzo, i zòp, i jǎčmen, i xǎjda, i žĭto, i konòpļe smo imĕli, konòpļe tŭkli i prĕli, i òfce imĕli, i vŭno... strĭgli òfce i plĕle...sòkne. I pŭno blǎga, i pŭno ovǎc... tŭ je trĕbalo pŭno kòsit i košenice sò se kosile i svĕ. Sǎt je to svĕ zarǎšćeno.

A: A kaj je to xajda?

Nada: Xĕļda. Xajdeniće, tò fĭno kǎt se ispĕće.

Vlasta: Tĕga sĕda ni.

Nada: ònda smò orĕxof pŭno imĕle dòma, prĕ nišo bili bòlesni niš orĕxi, zdrǎvi, ònda smo jĕdan slòj dĕle tĕ xajdeniće, tĕsta dòle, tò je kò pĭta bila. A ni bilo ni šĕcera, ni niš. Zǎkaj se prĕ šlò na fĵtaļ, šķŋiñcl bil, na fĵtaļ kĭle, šķŋiñcl, ũnda dĕci ũļa se šlò kŭpit, dvǎ cigarĕta muškĕmu, zǎkaj ni bilo đĭnara.

A: A ni se kupovala kutija, nego po dva?

Nada: Po dvǎ, po trĭ, kî je ìmal novǎc...

Vlasta: Prĕ so onǎko zamotǎli f papĭr...

Nada: Zamotǎli dvǎ-trĭ cigarĕte, kulĭko je f papĭr, tǎkole

Vlasta: Pa so tǎko kupovǎli, ni bilo kot sĕda, sĕda prĕviš, sĕda sǎko dĕte...

A: Sad je još malo pa doba kolinja, kakvi su to običaji oko kolinja?

Vlasta: Niš, zǎkaj ni prasǎc v sĕlu...

Nada: Nišće nŭma, sǎmo Lõvrići ...

Josip: Prĕ je bilo pŭno sĕlo prasǎc...

Vlasta: ...i blága

A: Znači u Lukovdolu više ni nijedne krave?

Vlasta i Josip: Niti jèdne.

A: A ovce?

Josip: Ovác ima, Zđenko Mèdvet ìma.

Vlasta: A òn ìma òno zagrajèno òno na strũjo, pa ne trèba pàzit niti niš, cèlo nõč^č je vane, kè lůdi nĩve ne dèlado pa sò mu dáli da je zagràdil i za sèbe, vèliko, ònda òn tò dȳžĩ, tò sàda dȳžido sàmo da tò prodājo tù dõle za pečèŋke.

A: Dok je prasac bilo f selu, kako so se onda klali?

Nada: Dòk se jã sèčam dòk sàm bĩla dòma, dòk je bĩla tâ mèltruga kàj smo rèkli, ùnda se je dòma zàklal pràsac, ùnda sò se dèle ove cèpanice òve dùge od mètra, tãko so se poslãgale tù i tù se je dèl pràsac na nõge, tãko se je dèl i tù se je mètla òna slàma, i tò se zapãlilo, i òn se je okrètal tù dòk je òna dlàka zgorèla, tãko se je i ùnda se je dèlo na lõjtre, ùnda se...mĩ ga nĩsmo imèli kãde... nĩt kũxiĩne, na tẽ mèltruge... ga dèlo i ùnda ga je razrèzalo ovãko, nãjprẽ...

Josip: Oprãlo ga je vane...

Nada: Oprãlo ga je, dà. I ùnda se je dèlo po lèžĩma, gòre kãde je, kàj so kremenãdli, tù se je razrèzalo ovãko i ònda se je na polovĩco dèl, ònda so se crèva iznèla vãn, ònda smo tâ crèva, òvaj...

Josip: Tò je po starĩnski dèlano...

Nada: Po starĩnski, ònda gũlit, òno sàlo mĩslim kè je bĩlo màsno, ònda kãđ so crèva bĩla vèč raskòpana svà, i ùnda smo išle dõle na Lòko tu kãko velĩmo, ònda smo to prãle, tãko v dužĩne se odrèzalo i ùnda se to išlo prãt. I tù smo nadèvale nõtre tò smèso za kȳvãvice.

Vlasta: A nĩ se obèsil pràsac ko sãđ...

Nada: Sãt obèšado gòre.

13. Popis manje poznatih riječi

U ovome se poglavlju donose riječi značenje kojih uglavnom nije navedeno u integralnome dijelu rada. Premda se nastojalo uz svaki primjer koji ne pripada fondu standardnoga jezika navesti i njegovo značenje, ponekad to nije bilo praktično, ponajviše u rečeničnim opimjerenjima unutar kojih su inkorporirani određeni nepoznati leksemi ili u nabranju opimjerenja u fleksiji (npr. Ljd. *š'ajaru* < *š'ajar* 'sjenik'). Osim toga, ekscerpirane su i manje poznate riječi iz ogleda govora. Značenje riječi moglo se u takvim slučajevima dodati u bilješci ispod teksta, no kako bi se rasteretio glavni tekst, odabran je ipak naknadno dodan popis nepoznatih ili manje poznatih riječi. Značenje nekih riječi koje se od standardnojezičnih inačica razlikuju na fonološkoj razini nije navođeno, posebice kod primjera čija je semantika, unatoč različitim odrazima polaznih jedinica, prepoznatljiva npr. *cv'ēt* – *cvijet*. Također nije navođeno značenje onih riječi koje su, prema procjeni autorice ovoga rada, poznate većini govornika svih triju narječja hrvatskoga jezika (npr. *roža* – *cvijet*).

Iako ovaj popis ni približno ne tendira doći suvremene leksikografske standarde, preuzeta su ipak temeljna, elementarna leksikografska načela: riječi su poredane abecednim redom i donesene u kanonskome obliku. Kanonski je oblik za imenice nominativ jednine, a za pridjeve, broj jedan te sve redne brojeve i zamjenice nominativ jednine muškoga roda. Za glagole kanonski je oblik infinitiv. Iza leksema u kanonskome obliku slijedi kratica koja upućuje na vrstu riječi (usp. poglavlje 5.5.), kod glagola dodatno na glagolski vid te standardnojezična definicija. Navedena su samo ona značenja potvrđena u korpusu, no to, naravno nisu sva značenja (konotativna i denotativna) pojedine natuknice.

Kao i u prethodnim poglavljima, ponajviše morfološkim, riječi koje u svima punktovima imaju potvrđen isti fonološki lik i morfološki oblik donesene su bez geografske kratice. Geografske su kratice³⁷⁴ donesene u onim primjerima koji se bilo fonološki bilo morfološki razlikuju od punkta do punkta ili koji su potvrđeni samo u tome dotičnome punktu.

b'aba im. – 1. baba, stara žena; 2. baka

beļ'ač'a im. (Lu) – vapno

b'očina im. – velika strmina

---

³⁷⁴ Ovdje su donesene samo kratice punktova reprezentanata, budući se radi o fondu riječi zajedničkome svima govornima pojedine skupine, odnosno svima igk. govornima.

buč'ēvina im. – sorta grožđa
č'ēxat gl. nesvr. – obrađivati perje za jastuk
č'erep (Os) || *č'er'ēp* (Sm, Lu) im. – 1. crijep; 2. *pren.* suđe
č'ūbet gl. nesvr. – čamiti
d'eklica im. (Lu) – djevojka
dir'ektor im. – vrsta vina
d'ota im. – miraz
drug'āčev (Os) || *drug'āčef* (Sm, Lu), *-a, -o* pr. neod. – drukčiji, *-a, -o*
f'iflat gl. nesvr. – padati (snijeg)
fil'ēk im. (Sm) – bedak
fl'ānec (Os, Sm) || *fl'ānac* (Lu) im. – mladica povrća za presađivanje
g'odina im. – kiša
x'ajda (Lu) im. – heljda
xajden'ica (Lu) im. – pita od heljde
x'itit gl. svr. – 1. baciti; 2. *pren.* prevesti *koga* kamo
x'jga im. – 1. kvrga; 2. tradicionalno jelo od kruha, jaja i slanine koje se priprema za Uskrs
iz'ārat gl. nesvr. – izoravati, orući izvaditi iz zemlje
izd'jgnit gl. svr. – snažno i temeljito očistiti, izribati jakim sredstvom
izj'amičat (Os) || *izjam'ičat* (Sm) gl. svr. – napraviti jamice u zemlji za sadenje
jañ'ica (Sm, Lu) im. – dviska
k'efa im. – četka
kir'ijaš (Os) || *kirij'āš* (Sm, Lu) im. – čovjek koji izvlači drva iz šume
k'ockast, -a, -o pr. neod. (*k'ockasti, -a, -o* pr. odr.) – uzorak na kvadratiće
košen'ica im. (Lu) – livada, sjenokoša
k'otac (Sm, Os) || *k'otac* (Lu) im. – nastamba za perad
k'usast, -a, -o pr. neod. (*k'usasti, -a, -o* pr. odr.) – ofucan, *-a, -o*
lončar'ica im. (Lu) – krpa za pranje suđa
m'ānit gl. nesvr. – trljati
m'acast, -a, -o pr. neod. (*m'acasti, -a, -o* pr. odr.) – pijan, *-a, -o*
m'ama st'āra im. (Lu) – baka
maš'inat gl. nesvr. – 1. vršiti žito; 2. *pren.* biti nemiran
m'ēltruğa im. (Lu) – radni stol u kuhinji
n'āčka im. – izdubljena drvena posuda

nagr'ňnat gl. nesvr. – nagrtati krumpir
n'akolit (Os) || *nak'olit* (Sm, Lu) gl. svr. – postaviti kolce uz lozu ili stabljike određenoga povrća (graha, rajčice, itd.)
nap'ājat gl. nesvr. – 1. davati vodu stoki; 2. *pren.* davati *komu* alkohol
n'apeļat (Os) || *nap'eļat* (Sm, Lu) gl. svr. – 1. navesti; 2. *pren.* navesti *koga* na što
nap'ļidet gl. svr. – *pren.* navršiti, napuniti puno godina
n'ōžļe im. – donji dio kreveta
'oča im. (Lu) – otac
'ostrič (Os) || *ostr'ič* (Sm, Lu) gl. svr. – ošišati
p'ēk im. – pekar
p'estovat gl. nesvr. – njegovati *koga*
pog'ļmit gl. svr. – prekriti što tkaninom (*pog'ļmit st'ōļņak*, *pog'ļmit d'eko*)
popļd'ēvat se gl. nesvr. – rugati se
por'ōka im. (Lu) – vjenčanje
p'ōtit gl. nesvr. – naputiti *koga* na što
pov'ālnica im. – kvasna savijača
poz'ābit gl. svr. – zaboraviti
prošt'iman, *prošt'imano*, *prošt'imana* (Os) || *proštim'ān*, *proštim'āna*, *proštim'āno* (Sm, Lu) pr. neodr. – navikan, cijenjen, -a, -o
p'ļtina (Os) || *pļt'ina* (Sm, Lu) im. – staza kroz snijeg
p'ļtit gl. nesvr. – ići kroz neočišćeni snijeg, raditi stazu
p'ļtit se gl. nesvr. – penjati se
p'urlat gl. nesvr. – ćurlikati (glasanje pure)
razg'ļnit gl. svr. – raširiti što, najčešće tkaninu (Os, Sm: *D'eni v'eš razg'ļnit.* 'Stavi veš na sušilo.')
razit'ēvat se gl. nesvr. – razbacivati se (novcima)
r'ešt im. – zatvor
r'ifļ im. – rifljača
r'init gl. svr. – gurnuti
r'ōštāt gl. nesvr. – raditi što na bučan način
sm'āgat gl. nesvr. – izdržavati, trpjeti *koga*
š'ajar im. – sjenik
š'ekret (Os) || *šekr'ēt* (Sm, Lu) im. – *pogr.* wc

šk'alba (Os, Sm) im. – 1. lokva; 2. udubljenje u kamenu s vodom
š'ōpat gl. nesvr. – 1. hraniti guske; 2. *pren.* hraniti koga (najčešće dijete) na silu
št'ēr'na im. – bunar
št'ikan, -a, -o pr. neodr. (Os) – ukrašen vezom, izvezen, -a, -o
št'imat se gl. nesvr. – hvaliti se
štrapuc'irat gl. nesvr. – prigovarati, negodovati *komu*
t'anir (Os) || *tan'ir* (Sm) im. – tanjur
t'ata st'āri im. (Lu) – djed
t'ymast, -a, -o pr. neodr. – bezosjećajan, emotivno hladan i hladnokrvan, -a, -o
t'ukača (Os) || *tuk'ača* (Sm, Lu) im. – naprava za drobljenje stabljike konoplje
t'ēka im. – bilježnica
tel'ebit (Sm) gl. svr. – lupiti koga
t'epixica (Os) im. – 1. malen tepih; 2. tanak pokrivač
tr'ūcat gl. nesvr. – predbacivati *komu* što
vard'irit gl. nesvr. – snabdijevati *koga*, dvoriti
vl'ačice (Os) || *vlač'ice* (Sm) im. pl. t. – zaprežne saonice koje su vukli konji ili volovi
pol'āgat gl. nesvr. – stavljati sijeno u jasje
z'aperat (Os) || *zap'erat* (Sm, Lu) gl. nesvr. – zatvarati
zapomag'ānit gl. nesvr. – zapomagati
žlak'irat (*koga*) gl. svr. – dobiti moždani udar
žl'emat gl. nesvr. – čistiti crijeva za kobasice
ž'it im. – stup za učvršćivanje sijena na kolima (postavlja se horizontalno preko sijena)

14. Literatura

*** Upitnik za HJA, Lukovdol, istražila Vida Barac-Grum.

*** Upitnik za HJA, Generalski Stol, istražio Božidar Finka

1984. *Općina Vrbovsko: njena prošlost, njena sadašnjost*. Vrbovsko: Skupština općine; Zagreb: Školska knjiga.

Babić, Stjepan – Dalibor Brozović – Ivo Škarić – Stjepko Težak 2007. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU.

Barac, Vida 1965. *Karakteristične osobine lukovdolskoga govora* (magistarski rad u rukopisu). Zagreb: Filozofski fakultet, 1–67.

Barac, Vida 1969. Prinos lukovdolskoj toponomastici. *Onomastica jugoslavica* 1, 114–117.

Barac-Grum, Vida 1981. Močila. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom* [ur. Pavle Ivić, Nedim Filipović i dr.]. Sarajevo: ANUBiH, 297–300.

Barac-Grum, Vida 1987. Pogled na gorskokotarsku antroponimiju. *Rasprave Zavoda za jezik* 13, 5–8.

Barac-Grum, Vida 1991. Dijalektna lukovdolska riječ. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 17, 1–19.

Barac-Grum, Vida 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Barac, Vida – Božidar Finka 1963. Izvještaj o istraživanju govora Lukovdola u Gorskom kotaru. *Ljetopis JAZU* 69, 346–348.

Barac, Vida – Božidar Finka 1965. Ispitivanje govora u Gorskom kotaru. *Ljetopis JAZU* 70, 385–389.

Barac, Vida – Božidar Finka 1966. O prikupskim govorima oko Vukove Gorice. *Ljetopis JAZU* 71, 315–323.

Barac-Grum, Vida – Božidar Finka 1981. Govori i nazivlje. *Gorski kotar* [ur. Josip Šafar]. Delnice: Fond knjige "Gorski kotar", 418–431.

Barić, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika 2005. *Hrvatska gramatika* (4. izdanje). Zagreb: Školska knjiga.

Bašić, Martina 2008. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u imenskih riječi u mjesnome govoru Crikvenice. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34, 1–14.

Belić, Aleksandar 1929. Kajkavski dijalekt. *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, II. knjiga [ur. Stanoje Stanojević]. Zagreb: Bibliografski zavod d.d., 222–228.

- Bezljaj, France** 1976–2005. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik.
- Blažeka, Đuro** 2008. *Međimurski dijalekt*. Čakovec: Matica hrvatska.
- Blažeka, Đuro** 2010. O prilozima kao vrsti riječi u preloškoj skupini međimurskog dijalekta. *Studia Slavica Savariensia* 19, 1–2, 67–88.
- Bogović, Mile** 1996. Crkveno ustrojstvo današnjeg područja riječko-senjske nadbiskupije u srednjem vijeku. *Riječki teološki časopis* 2, 291–328.
- Bogović, Mile** 2001. Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske, II Novi vijek. *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 7, 33–112.
- Brabec, Ivan** 1966. Sjeveroistočni akavci. *Ljetopis JAZU* 71, 325334.
- Brabec, Ivan** 1971. Izvještaj o istraživanju govora u Pokuplju. *Ljetopis JAZU* 65, 321331.
- Brozović, Dalibor** 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 3, 68–88.
- Brozović, Dalibor** 1963. O fonetskoj transkripciji u srpskohrvatskom dijalektološkom atlasu. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 6, 93–116.
- Brozović, Dalibor** 1970a. Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog područja. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 8, 5–32.
- Brozović, Dalibor** 1970b. *Standardni jezik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor** 2004. O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini. *Suvremena lingvistika* 57–58, 1–12.
- Brozović, Dalibor i Pavle Ivić** 1981. Ishodišni srpskohrvatski / hrvatskosrpski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i m,-ih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom* [ur. Pavle Ivić, Nedim Filipović i dr.]. Sarajevo: ANUBiH, 221–226.
- Brozović, Dalibor i Pavle Ivić** 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod 'Miroslav Krleža'.
- Burić, Antun** 1979. *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj. Goranska prezimena kroz povijest*. Rijeka: Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog kotara.
- Buturac, Josip** 1984. Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. *Starine* 59, 43–108.
- Celinić, Anita** 2000. O morfologiji govora Gornje Plemenščine. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26, 13–23.

- Celinić, Anita** 2005: *Fonologija gornjosutlanskoga dijalekta* (doktorski rad). Zagreb: FF.
- Celinić, Anita** 2010. Vokalizam gornjosutlanskih govora. *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji* [ur. Mijo Lončarić]. Split– Zagreb: Književni krug Split – IHJJ, 9–76.
- Celinić, Anita** 2011. Gornjosutlanski dijalekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17, 19–60.
- Damjanović, Stjepan** 2005. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Derksen, Rick** 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden– Boston: Brill.
- Dybo, Vladimir A.** 2000. *Morfonologizovannye paradigmatičeskie akcentnye sistemy: Tipologija i genезis. Tom I*. Moskva: Jazyki ruskoj kul'tury.
- Erceg, Ivan** 1960. *Severinska županija*. Doktorski rad u rukopisu.
- Finka, Božidar** 1974. Gorskokotarska kajkavština u našem dijalekatskom mozaiku. *Kajkavski zbornik* [ur. Joža Skok, Miroslav Šicel i Antun Šojat]. Zlatar: Narodno sveučilište "Ivan Goran Kovačić", 29–43.
- Finka, Božidar** 1977a. Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-1, 145–172.
- Finka, Božidar** 1977b. Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-2, 167–197.
- Finka, Božidar** 1982. Akcenatski odnosi na 'kajkavsko-čakavskom' području istočno od Karlovca. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 161–167.
- Finka, Božidar - Slavko Pavešić** 1963. Izvještaj o dijalektološkom istraživanju u predjelu od Modruša do Tounja u Lici. *Ljetopis JAZU* 68, 308–309.
- Finka, Božidar - Antun Šojat** 1973. Karlovački govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3, 77–151.
- Flaker, Aleksandar** 1969. Povijesni zbijeg. *Dometi* 8–9, 10–14.
- Gabrić-Bagarić, Darija** 1995. O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga. *Rasprave Zavoda za jezik* 21, 51–65.
- Gavazzi, Milovan** 1978. *Vrela i sudbine narodnih tradicija*. Zagreb: Liber.
- Gostenčnik, Januška** 2013a. Fonološki opis grada Gerovo (prema zapisu Božidara Finke). *Slavia centralis* VI/1, 38–58.
- Gostenčnik, Januška** 2013b. *Izoglose na stiku slovenskega kostelskega narečja in kajkavskega goranskega narečja*. Doktorska disertacija u rukopisu, 1–276.

- Grčević, Mario** 2006. Instrumental jednine imenica *i*-sklonidbe u hrvatskome književnom jeziku od 16. do 19. stoljeća. *Jezik* vol. 53, 5, 169–177.
- Greenberg, Marc L.** 2002. *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Aristej.
- Hamm, Josip** 1952. Sekundarno *ije* na zapadnom hrvatskom području. *Jezik* 2, 39–45.
- Hamm, Josip** 1970. *Staroslavenska gramatika* (3. izd.). Zagreb: Školska knjiga.
- Hendelja, Andrej** 2011. *Tromi naglasak u kajkavskom govoru Dijankovca*. Diplomski rad.
- Holzer, Georg** 2011. *Glasovni razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: IHJJ.
- Horvat, Joža** 2012. Iz morfologije govora Svetoga Đurđa: imenice *a*-sklonidbe. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38/2, 251–294.
- Horvat, Sonja** 1994. Nekaj naglasnih in fonoloških značilnosti slovenskega kostelskega govora. *Slavistična revija* 42, 2-3, 305–312.
- Hraste, Mate** 1948. *Kajkavsko narječje i sintaksa rečenice* (skripta). Zagreb.
- Hraste, Mate** 1956. Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 387–479.
- Hraste, Mate** 1958. Opći pogled na kajkavski dijalekt. *Antologija novije kajkavske lirike* [ur. Nikola Pavić]. Zagreb: Lykos, 123–132.
- Hraste, Mate** 1959.–1960. Metodologija ispitivanja naših dijalekata. *Jezik* 8, 71–81.
- Hrg, Franjo** 2011. Kajkavski pluskvamperfekt. *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju* [ur. Alojz Jembrih]. Zabok: Hrvatska udruga *Muži zagorskoga srca*, 89–90.
- Hrženjak, Juraj** 1993. *Lokalna samouprava i uprava u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Informator.
- Hrženjak, Juraj** 2004. *Lokalna i regionalna samouprava u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Informator.
- Houtzagers, Peter** 1999. *The Kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- Hudeček, Lana** 1992. Poimeničeni pridjevi i pridjevi u imeničkoj službi u Hrvojevu misalu. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18, 57–66.
- Ivić, Pavle** 1959. Izveštaj o ispitivanju govora u Hrvatskom Primorju septembra 1959. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 4, 395–397.
- Ivić, Pavle** 1960./61. Osnovni aspekti strukture dijalekatske diferencijacije. *Makedonski jezik* 1–2, 81–103.

- Ivić, Pavle** 1961. Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 6, 191–211.
- Ivić, Pavle** 1963. O klasifikaciji srpskohrvatskih dijalekata. *Književnost i jezik* 1, 25–37.
- Ivić, Pavle** 1965. Glavne linije razvoja prozodijskog sistema u srpskohrvatskom jeziku. *Studia z filologii polskiej i słowianskiej*, 129–144.
- Ivić, Pavle** 1968. Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XI, 57–69.
- Ivić, Pavle** 1974. O uslovima za čuvanje i ispadanje poluglasa u srpskohrvatskom. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* XVII/2, 37–47.
- Ivić, Pavle** 1982. O nekim fenomenima akcenatske varijacije koji nisu uvršteni u Ivšićev koordinatni sistem. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 181–188.
- Ivić, Pavle** 1986. Funkcionalna nosivost prozodijskih sistema u kajkavskim govorima. *Filologija* 14, 129–144.
- Ivšić, Stjepan** 1911. Prilog za slavenski akcenat. *Rad JAZU* 147, 133–208.
- Ivšić, Stjepan** 1914. *Nacrt za istraživanje hrvatskih i srpskih narječja*. Zagreb: JAZU.
- Ivšić, Stjepan** 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ivšić, Stjepan** 1971. *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Ivšić, Stjepan** 2012. Jezik Hrvata kajkavaca. *Pretisak iz Ljetopisa JAZU, sv. 48 za godinu 1934./35*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Jedvaj, Josip** 1956. *Bednjanski govor*. Hrvatski dijalektološki zbornik 1, 279–330.
- Jelaska, Zrinka** 2004. *Fonološki opisi hrvatskoga jezika. Glasovi, slogovi, naglasci*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jembrih, Alojz - Mijo Lončarić** 1982–1983. Govor Gregurovca Veterničkoga. *Rasprave Zavoda za jezik* 8–9, 5–62.
- Junković, Zvonimir** 1972. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. *Rad JAZU* 363, 1–229.
- Junković, Zvonimir** 1982. Dioba kajkavskih govora: porodice, tipovi i savezi. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 191–215.
- Jurišić, Blaž** 1944: *Nacrt hrvatske slovnice I*. Pretisak s predgovorom i komentarima D. Brozovića 1992. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kačić, Miro** 1994. Hrvatski glagolski sustav. *Suvremena lingvistika* 37, 59–74.

- Kalinski, Ivan** 1987. Imenički morfemni sustavi u govoru Črečana. *Rasprave Zavoda za jezik* 13, 45–49.
- Kalinski, Ivan - Mijo Lončarić** 1994. Vrbovečki kajkavski govor. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 20, 105–113.
- Kapović, Mate** 2005. The Development of Proto-Slavic Quantity. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51, 73–111.
- Kapović, Mate** 2007a. Naglasne paradigme imeničnih *i*-osnova u hrvatskom. *Croatia et Slavica Iadertina* 3, 71–79.
- Kapović, Mate** 2007b. The *vòľā-Type Accent in Slavic. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology* [ur. Mate Kapović i Ranko Matasović]. Zagreb: IHJJ, 89–104.
- Kapović, Mate** 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija* 51, 1–39.
- Kapović, Mate** 2009. Čakavsko i kajkavsko u donjosutlanskoj akcentuaciji (na primjeru govora Drinja). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 15, 195–209.
- Kapović, Mate** 2010. Naglasak *o*-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Filologija* 54, 51–109.
- Kapović, Mate** 2011a. Naglasak imenica srednjeg roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17, 109–146.
- Kapović, Mate** 2011b. Naglasak *ā*-osnova u hrvatskom – povijesni razvoj. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17, 147–172.
- Kapović, Mate** 2011c. Shortening of the Slavic long circumflex – one mora law in Croatian. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 57, 123–130.
- Kapović, Mate** 2011d. Accentuation of *i*-Verbs in Croatian Dialects. *Accent Matters: Papers on Baltic and Slavic Accentology* [ur. Tijmen Pronk i Rick Derksen]. Amsterdam – New York: Rodopi, 109–233.
- Kapović, Mate** 2011e. Historical Development of Adjective Accentuation in Croatian (suffixless, *-ьнъ and *-ькъ adjectives). *Baltistica VII Priedas*, 103-128; 339-448.
- Katičić, Radoslav** 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: JAZU.
- Kortlandt, Frederik** 2012. Ponovno o slavenskom neocirkumfleksu. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 38, 117–122.
- Kovačić, Ivan Goran** 1945. *Ognji i rože*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske Zagreb.
- Krajač, Josip** 1999. Bosiljevski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 11, 77–164.

- Kruhek, Milan** 1984. Prošlost područja općine Vrbovsko do godine 1918. *Općina Vrbovsko: njena prošlost, njena sadašnjost*. Vrbovsko: Skupština općine; Zagreb: Školska knjiga.
- Kuzmić, Martina** 2008. *Fonološki sustav južnomoslavačkih kajkavskih govora*. Doktorski rad u rukopisu.
- Langston, Keith** 2005. Common Slavic accentual paradigm (d): A reevaluation of evidence from Čakavian. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology* [ur. Mate Kapović i Ranko Matasović]. Zagreb: IHJJ, 121–150.
- Langston, Keith** 2006. *Čakavian Prosody*. Slavica Publishers: Bloomington.
- Langston, Keith** 2007. The neocircumflex in Western South Slavic. *Slovenski jezik. Slovene Linguistic Studies* 6. Ljubljana: lawrence, 77–95.
- Lenček, Rado Ludovik** 1982. *The structure and history of the Slovene language*. Slavica Publishers: Columbus, Ohio.
- Lenček, Rado Ludovik** 1989. Notes on the evolution patterns of the Common Slavic *g > γ and -g > -x in Slovene dialects. *Slavistična revija* 37, 1–3, 219–231.
- Lisac, Josip** 1982. Gorski kotar u svjetlu najnovijih istraživanja (Uz tri nove monografije). *Dometi*, 15/8–9, 126–134.
- Lisac, Josip** 1991. Goransko predmigracijsko dijalektno stanje i podrijetlo suvremenih organskih idioma u Gorskom kotaru. *Dometi* 6–7, god. XXIV, 381–386.
- Lisac, Josip** 1995. Strohalovi ogledi o genezi kajkavštine s osobitim obzirom na područje Gorskoga kotara. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 9, 45–52.
- Lisac, Josip** 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip** 1997. Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadašnjosti. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 10, 155–161.
- Lisac, Josip** 1999. *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip** 2000. Osnovne značajke brodske govora. *Kaj* 33/5, 25–36.
- Lisac, Josip** 2001. Fonološke značajke buzetskoga dijalekta. *Čakavska rič* 2, 29, 13–22.
- Lisac, Josip** 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip** 2006. *Tragom zavičaja*. Književni krug Split: Zagreb.
- Lisac, Josip** 2008. Koji bi nam dijalekatni rječnici bili najpotrebniji? *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14, 207–217.
- Lisac, Josip** 2009. Hrvatska narječja u srednjem vijeku. *Povijest hrvatskoga jezika 1. Srednji vijek* [ur. Josip Bratulić]. Zagreb: Croatica, 261–281.

- Lisac, Josip** 2012. Čakavski, kajkavski i štokavski glagolski sustav. *Dvije strane medalje: dijalektološki i jezičnopovijesni spisi o hrvatskom jeziku* [ur. Ivan Mimica]. Split: Književni krug, 38–44.
- Logar, Tine** 1993. *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Logar, Tine** 1996. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Znanstvenoraziskovalni center SAZU: Ljubljana.
- Lončarić, Mijo** 1977. Jagnjedovački govor (S osvrtom na pitanje kajkavskoga podravskog dijalekta). *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4, 179–262.
- Lončarić, Mijo** 1986. Bilogorski kajkavski govori. *Rasprave Zavoda za jezik* 12, 1–224.
- Lončarić, Mijo** 1990. Jezični odnosi u karlovačkom Pokuplju i Beloj krajini. *Kaj jučer i danas* [ur. Ljiljana Križan]. Čakovec: Zrinski, 131–147.
- Lončarić, Mijo** 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lončarić, Mijo** 1997a. Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektoloških gledišta. *Hrvati u Sloveniji: zbornik radova* [ur. Mirjana Domini]. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 347–357.
- Lončarić, Mijo** 1997b. Goranski govor u Moslavini (Gornja Jelenska, Moslavačka Slatina). *Suvremena lingvistika* 43–44, 131–139.
- Lončarić, Mijo** 2005. *Kajkaviana & alia*. Zrinski: Čakovec.
- Lopašić, Radoslav** 1894. *Hrvatski urbari*. Zagreb: JAZU.
- Lopašić, Radoslav** 1895. *Oko Kupe i Korane*. Naklada Matice hrvatske: Zagreb
- Lukežić, Iva** 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lukežić, Iva** 1998. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
- Lukežić, Iva** 1999a. Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima. *Fluminensia*, god. 11, br. 1–2, 101–142.
- Lukežić, Iva** 1999b. Razvoj prezenta i imperativa u čakavskome narječju. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25, 195–222.
- Lukežić, Iva** 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci. Čavle: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Majnarić, Nikola** 1938–1939. Jedno rovtarsko narječje u Gorskom kotaru. *Južnoslovenski filolog* 17, 135–149.
- Malić, Dragica** 1995. Povijesne jezične promjene. *Hrvatska gramatika* [ur. Dinka Juričić]. Zagreb: Školska knjiga, 601–635.

- Malnar, Marija** 2012: Fonološki opis čabarskih govora na frazeološkom korpusu. Doktorska disertacija u rukopisu.
- March, J. William** 1981. Kajkavian inflectional morphophonemic: an analysis of the morphology of dialects of Velika Rakovica, Virje and Bednja. *Rad JAZU* 388, 237–312.
- Maresić, Jela** 1992. Fonološki i morfološki opis govora Podravske Sesvete. *Rad HAZU* 446, 71–92.
- Maresić, Jela** 1995: O ostacima kajkavskoga vokativa. *Filologija* 24–25, 235–238.
- Maresić, Jela** 2000: *Morfologija podravskih govora*. Doktorska disertacija u rukopisu.
- Maresić, Jela** 2013a. Vremenski prilozi u čakavskom i kajkavskom narječju. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18, 203–217.
- Maresić, Jela** 2013b. Vremenski prilozi za označivanje sadašnjosti, bliske budućnosti i bliske prošlosti u kajkavskome narječju. *Filologija* 60, 55–73.
- Marković, Ivan** 2007. Do kosti: Imenice hrvatske i sklonidbe. *Lahor* 3, 14–36.
- Marković, Ivan** 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan** 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan** 2013. *Hrvatska morfonologija*. Zagreb: Disput.
- Marković, Mirko** 2003. *Gorski kotar: stanovništvo i naselja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Matasović, Ranko** 2005. Collectives in *-bje* in Slavic, *Suvremena lingvistika* 59–60, 35–38.
- Matasović, Ranko** 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matešić, Mihaela** 2006. Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga. *Fluminensia* 2, 37–81.
- Menac-Mihalić, Mira i Anita Celinić** 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- Mihaljević, Milan** 2002. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mitrinović, Vera** 1986: Kontinuitet praslavenskih prefiksa **per-* i **pro-* u kajkavskom dijalektu. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXIX/2, 131–137.
- Moguš, Milan** 1977. *Čakavsko narječje*. Fonologija. Zagreb: Školska knjiga.
- Moguš, Milan** 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Naylor, K. E.** 1972. On Some Developments of the Dual in Slavic. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 15, 1–8.
- Novak, Katarina** 2013. Klasifikacija i akcentuacija govora istočne ludbreške Podravine. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/1, 83–104.

- Oraić Rabušić, Ivana** 2009. Fonološki opis govora Šemnice Gornje. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35, 257–279.
- Pavić, Radovan** 2012. *Geografija gorske Hrvatske*. Vrata: Zdenko Mance.
- Pranjковиć, Ivo** 1992. Prilozi kao 'riječi svijju vrsta'. *Suvremena lingvistika* 34, 243–249.
- Pešikan, Mitar** 1958. Neke napomene o fonetskom razvoju glasovnih grupa *stj*, *zdi*, *ski*, *zgi* u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog* XXIII, 247–253.
- Pišковиć, Tatjana** 2011. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput.
- Pronk, Tijmen** 2007. The retraction of the neocircumflex in the Carinthian dialects of Slovene (on Ivšić's retraction). *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology* [ur. Mate Kapović i Ranko Matasović]. Zagreb: IHJJ, 171–183.
- Pronk, Tijmen** 2010. *Rani razvoj goranskih govora*. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 36/1, 97–133.
- Ramovš, Fran** 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika, VII. Dialekti*. Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede.
- Ramovš, Fran** 1997a. Relativna kronologija slovenskih akcenatskih pojavov. *Zbrano delo, 2. knjiga* [ur. Jože Toporišič]. Ljubljana: SAZU, 509–516.
- Ramovš, Fran** 1997b. O praslovanski metatoniji. *Zbrano delo, 2. knjiga* [ur. Jože Toporišič]. Ljubljana: SAZU, 730–734.
- Rešetar, Milan** 1921. Sekundarni poluglas u srpskohrvatskom književnom jeziku. *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor* 1, 238–251.
- Rigler, Jakob** 2001a. O slovensko-kajkavskih jezikovnih razmerjih. *Zbrani spisi* 1 [ur. Vera Smole]. Ljubljana: Založba ZRC, 413–422.
- Rigler, Jakob** 2001b. Tendence pri razvoju *l*-a. *Zbrani spisi* 1 [ur. Vera Smole]. Ljubljana: Založba ZRC, 159–168.
- Rožić, Vatroslav** 1893. –1894. Kajkavački dijalekt u Prigorju. *Rad JAZU* 115, 68–136; 116, 113–174; 118, 55–115.
- Salopek, Hrvoje** 2007. *Ogulinsko-modruški rodovi*. Ogulin: Matica hrvatska; Zagreb: Hrvatska matica iseljenika i Hrvatsko rodoslovno društvo 'Pavao Ritter Vitezović'.
- Silić, Josip** 1998. Morfonologija hrvatskoga glagola: tipovi osnova. *Riječki filološki dani* 2 [ur. Marija Turk]. Rijeka: Filozofski fakultet, 241–274.
- Silić, Josip - Ivo Pranjković** 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, 2. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

- Skok, Petar** 1956. Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 215–278.
- Skok, Petar** 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV, Zagreb: JAZU.
- Snoj, Marko** 2003. *Slovenski etimološki slovar*, 2. izd. Ljubljana: Modrijan.
- Stang, Christian** 1965. *Slavonic accentuation* (2. izd.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Strohal, Rudolf** 1903. Neke dijalektičke osobine iz trgovišta Vrbovskoga. *Nastavni vjesnik* 11, 548–563.
- Strohal, Rudolf** 1905. Narječja u današnjoj modruško-riječkoj županiji. *Nastavni vjesnik* 13, 265–269.
- Strohal, Rudolf** 1910. Današnje oštarijsko narječje. *RAD JAZU* 180, 1–57.
- Strohal, Rudolf** 1993 (pretisak). *Uz Lujzinsku cestu*. Rijeka: Tiskara Rijeka.
- Strohal, Rudolf** 2005. (pretisak): *Grad i selo Severin u Gorskom kotaru na Kupi*. Delnice: Spectrum.
- Šekli, Matej** 2013. Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik - Slovene Linguistic Studies* 9, 3–53.
- Šimunović, Petar** 1970. Dijalekatske značajke buzetske regije. *Istarski mozaik* 8, br. 5, 35–49.
- Šojat, Antun** 1981. Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 151–167.
- Šojat, Antun** 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 317–493.
- Tafra, Branka** 1981. Vrste imeničke sklonidbe (s posebnim osvrtom na starije hrvatske gramatike). *Jezik* 2, 44–47.
- Tafra, Branka** 1988. Razgraničavanje opisnih i odnosnih pridjeva (leksikološki i leksikografski problem). *Rasprave Zavoda za jezik* 14, 185–197.
- Tafra, Branka** 1989. Što su brojevi? (gramatički i leksikografski problem). *Rasprave Zavoda za jezik* 15, 219–237.
- Tafra, Branka** 2000. Morfološka obilježja brojevnih riječi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26, 261–275.
- Tafra, Branka** 2007. Broj i rod ispočetka. *Filologija* 49, 211–233.
- Težak, Stjepko** 1957. O rezultatu dijalektoloških istraživanja u okolini Karlovca. *Ljetopis JAZU* 62, 418–423.

- Težak, Stjepko** 1974. Kajkavsko-čakavsko razmeđe. *Kajkavski zbornik* [ur. Joža Skok, Miroslav Šicel i Antun Šojat]. Zlatar: Narodno sveučilište "Ivan Goran Kovačić", 44–47.
- Težak, Stjepko** 1979. Sjeverni govori čakavsko-kajkavskog međunarječja u karlovačkom četveroriječju. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 16, 37–53.
- Težak, Stjepko** 1981a. Dokle je *kaj* prodro na čakavsko područje? *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 169–200.
- Težak, Stjepko** 1981b. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 203–428.
- Težak, Stjepko** 1982a. Vokativ jednine imenica *e* vrste. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 17, 31–42.
- Težak, Stjepko** 1982b. Akcenatski odnosi u luku rijeke Kupe i u podžumberačkom kraju. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 293–302.
- Težak, Stjepko – Stjepan Babić** 2003. *Gramatika hrvatskoga jezika*, 13. izd. Zagreb: Školska knjiga.
- Trask, Robert Lawrence** 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Trdić, Marija** 2009. *Iz fonologije govora Tounja*. Diplomski rad u rukopisu. Filozofski fakultet u Rijeci.
- Turk, Marija** 1992. *Fonologija hrvatskoga jezika (raspodjela fonema)*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Urbar modruški od god. 1486.* prir. Radoslav Lopašić, pretisak: Ogulin: Ogranak Matice hrvatske Ogulin, 1997.
- Valenčić, Marina** 2011. O morfologiji govora Osojnika. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17, 173–190.
- Valenčić, Marina** 2013. Opisi istočnih kajkavskih govora Gorskoga kotara nekad i danas. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18, 101–110.
- Vermeer, Willem** 1979. Proto-Slavonic *u in kajkavian. *Zbornik za filologiju i lingvistiku* XXII-1, 171–177.
- Vermeer, Willem** 1982. The Rise and Fall of the Kajkavian Vowel System. *Studies in Slavic and General Linguistics* 3, 439–477.
- Vermeer, Willem** 2001. Appendix: Critical observations on the *modus operandi* of the Moscow Accentological School. *Einführung in die morphologische Konzeption der slavischen Akzentologie*. München : Werner Lehfeldt, 131–161.

- Vranić, Silvana** 1997. Realizacija finalnoga slogovnoga /l/ u govorima čakavskoga narječja. *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika*. Pečuh: Hrvatski znanstveni zavod, 275–291.
- Vranić, Silvana** 1999a. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Doktorska disertacija.
- Vranić, Silvana** 1999b. Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadno-čakavskih rubnih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 11, 49–61.
- Vranić, Silvana** 1999c. O lokativu i instrumentalu jednine m. i s.r. zamjeničke deklinacije u čakavskim ekavskim govorima. *Riječ* 5, 80–90.
- Vranić, Silvana** 2006. O mjesnome govoru Staroda. *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah* [ur. Mihaela Koletnik i Vera Smole]. Maribor: Slavistično društvo, 124–130.
- Vranić, Silvana** 2011. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu, 2. Morfologija*. Rijeka: Filozofski fakultet; Novalja: Matica hrvatska.
- Vranić, Silvana** 2013. Pripadnost govora Račica čakavskomu ikavsko-ekavskomu dijalektu. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 18, 301–318.
- Vranić, Silvana i Irena Drpić** 2004. O kontaktu hrvatskih čakavskih i slovenskih južnonotranjskih idioma u graničnom području. *Zbornik radova* 5 RFD [ur. Irvin Lukežić]. Rijeka: Filozofski fakultet, 567–577.
- Vulić, Sanja** 2007. Govor Hrvata u Mađarskoj koji su podrijetlom sa širega ogulinskoga područja. *Modruški zbornik* 1. Josipdol: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 13–51.
- Vulić, Sanja** 2008. O govoru Turković Sela. *Modruški zbornik* 2 [ur. Boris Olujić]. Josipdol: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 3–29.
- Vulić, Sanja** 2009. Oštarski govor u Strohalovo doba i danas. *Rudolf Strohal i njegovo djelo zbornik radova sa Znanstvenoga skupa povodom 150. obljetnice rođenja Rudolfa Strohala, Karlovac 20. listopada 2006* [ur. Alojz Jembrih]. Zagreb: Družba 'Braća Hrvatskoga Zmaja', 189–201.
- Wilfan, Hinko** 1969. Nekaj zanimivih besed in pomenov iz Bele krajine. *Jezik in slovstvo*, 14, 4, 127–128.
- Zajceva, Svetlana** 1967. Specifična slovenska leksika u savremenim čakavskim govorima. *Prilozi proučavanju jezika* 3, 69–110.
- Zečević, Vesna** 1992. Iz kajkavske morfologije (o DLsg. im. ž. roda). *Rasprave* 18, 259–266.
- Zečević, Vesna** 1993. *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskog filološkog društva.

Zečević, Vesna 1999. Neke hrvatsko-slovenske sličnosti i razlike u vokalizmu. *Logarjev zbornik* [ur. Zinka Zorko i Mihaela Koletnik]. Maribor: Slavistično društvo, 269–276.

Zečević, Vesna 2000. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb: IHJJ.

Zubčić, Sanja 2003. Akcent glagolskoga pridjeva radnoga u sjeverozapadnim čakavskim govorima. *Čakavska rič* 1–2, 139–163.

Zubčić, Sanja 2006. *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)*. Doktorska disertacija u rukopisu.

Zubčić, Sanja 2009. Akcentatski sustav mjesnoga govora Obrova. *Obdobja* 26, 119–133

15. Sažetak

Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora

U dosadašnjim se dijalektološkim radovima goranski dijalekt kajkavskoga narječja dijelio na dva dijela poddijalekta – zapadni i istočni. Istočni se poddijalekt vokalizmom i akcentuacijom dalje najčešće uspoređivao s govorima ozaljskoga tipa koji su dijelom prigorskoga dijalekta kajkavskoga narječja.

Za potrebe rada *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora* istraženi su svi punktovi koji su u prijašnjim istraživanjima determinirani pripadnošću istočnogoranskome poddijalektu. To su punktovi: Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močile, Klanac, Damalj, Plešivica, Rim, Liplje, Mali Jadrč, Veliki Jadrč, Osojnik i Smišljak. Nakon preliminarnoga istraživanja osnovnih fonoloških i morfoloških osobina utvrđeno je da se svi nabrojani govori mogu podijeliti u tri skupine, a kao njihovi reprezentanti odabrani su govori Osojnika, Smišljaka i Lukovdola. Fonološki opisi ovih triju govora pokazali su da se akcentuacijom najviše izdvaja govor Osojnika u kojem je opserviran visok stupanj pomaka siline: na ultimi ne može stajati ni dugi ni kratki naglasak, a kratki se naglasak pomiče i s medijalnoga sloga. U preostalim dvama govorima ultima može biti naglašena dugim naglaskom, a kratki se naglasak s medijalnoga sloga uglavnom ne pomiče. U svima govorima utrnuta je opreka po intonaciji, a u nenaglašenim slogovima i kvantitativna opreka. Metatonijski je cirkumfleks u svima govorima u dijelu primjera dao dugi naglasak, a u dijelu primjera nije se ni razvio. Kratki naglasak koji stoji na mjestu metatonijskoga cirkumfleksa u medijalnom slogu u mjesnom se govoru Osojnika također pomiče na prethodni slog. U mjesnim govorima Smišljaka i Lukovdola potvrđeno je i progresivno pomicanje primarnih cirkumfleksa na zatvorenu ultim.

U vokalskome pogledu prva su dva govora ujednačena, dok se treći (Lukovdol) razlikuje inventarom nenaglašenih vokala. Osim toga, u mjesnim govorima Osojnika i Smišljaka koristi se upitno-odnosna zamjenica *k'aj*, a u mjesnome govoru Lukovdola zamjenica *k'e*.

Na morfološkoj su razini mjesni govori Osojnika i Smišljaka također ujednačeni, dok se mjesni govor Lukovdola razlikuje očuvanjem opreke po palatalnosti u gramatičkim morfemima u Ijd., Gmn. i Dmn. imenica *a*-vrste. U tom je idiomu potvrđen i inovativni morfem *-ima*.

Fonološka i morfološka analiza ovih govora pokazala je u konačnici da je istočnogoranski prostor ispresijecan s nekoliko izoglosa i da se time dijeli u tri skupine govora: jugoistočnu (govori oko Osojnika), središnju (govori oko Smišljaka) i sjeverozapadnu (govori oko Lukovdola). Osim toga, osviještena je potreba za revidiranjem uobičajenih poimanja nekih osobina koje su pripajane isključivo jednome narječju, budući da su u svima analiziranim istočnogoranskim govorima, a ponajviše u govoru Osojnika, potvrđene brojne značajke koje se danas pronalaze u govorima svih triju narječja.

Ključne riječi: kajkavsko narječje, goranski dijalekt, istočni goranski poddijalekt, skupina govora, fonologija, morfologija

15.1. Summary

Phonology and morphology of the Kajkavian Speeches of Eastern Gorski kotar

In previous dialectological articles Kajkavian dialect which is spoken in Gorski kotar has been divided into two parts: western and eastern. In most cases the eastern subdialect has been compared with the speeches in Ozalj area, especially in context of accentuation and vocalism.

In doctoral thesis *Phonology and morphology of the Kajkavian Speeches of Eastern Gorski kotar* it has been researched 19 local speeches which in previous dialectological articles have been specified like parts of eastern subdialect of goranski dialect: Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močile, Klanac, Damalj, Plešivica, Rim, Liplje, Mali Jadrč, Veliki Jadrč, Osojnik i Smišljak. Preliminary research of the most important phonological and morphological characteristics showed that all these local speeches can be divided into three groups. Local speeches of Osojnik, Smišljak and Lukovdol have been then choosed like representative. Phonological descriptions of these three vernaculars showed that local speech of Osojnik in accentuation shows the biggest difference from the remaining analyzed speeches. In this speech are deduced many accent retractions: at the last syllable there isn't any accent, neither short neither long. Short accent also usually can't stay at medial syllable. In local speeches of Smišljak and Lukovdol long accent can stay at the last syllable, also the short accent at medial syllable. The accent inventory of prosodems is the same in all the vernaculars – relevant is the position of the stress and its quantity. The unstressed lengthenings in the entire subdialect have disappeared. Metatonic circumflex in all speeches in some examples reflected like long accent, and in some examples metathony didn't conducted. The short reflex of metatonic circumflex in local speech of Osojnik also shift at first syllable. In local speeches of Smišljak and Lukovdol there are some examples of progresive shift of primary circumflex. In vocalism local speeches of Osojnik and Smišljak are the same. Local speech of Lukovdol from them is different in unstressed vocalism. Also, in this speech there is in use pronoun *k'e*, and in other two speeches there is in use pronoun *k'aj*.

In morphology local speeches of Smišljak and Osojnik are also very similar (almost the same). Local speech of Lukovdol is different in several segments: there is saved origin

distinction between two old main declensions, palatal and non-palatal. Also, in inventory of grammatical morphemes in this speech there is registered new morpheme *-ima*.

Phonological and morphological analysis of these speeches showed that area of the east Gorski kotar in dialectological sense is intertwined by many isoglosses. Result of this is area partition at three groups of speeches: southeastern (speeches around Osojnik), central (speeches around Smišljak) and northwestern (speeches around Lukovdol).

Besides, in this thesis there is noticed that there is need for revision of some traditional comprehensions about some characteristics which usually were joined only to one group of dialect, because in all analyzed local speeches of the eastern Gorski kotar (especially in local speech of Osojnik) were confirmed many characteristics which today exist in local speeches of all three groups of dialects.

Key words: Kajkavian group of dialects, Kajkavian dialect of Gorski kotar, Eastern subdialect, group of idioms, phonology, morphology, dialectological analysis

16. DODACI

16.1. Popis ispitanika

Damalj – Ivanka Slivac (1931.), Zvonko Slivac (1955.)

Dolenci – Zvonko Martinac (1946.), Božidar Žuteg (1964.)

Draga Lukovdolska – Amalija Žagar (1935.)

Gorenci – Tonica Medved (1930.)

Klanac – Josip Antolić (1953.)

Liplje – Zvonko Tkalčević (1942.), Dragica Tkalčević (1950.)

Lukovdol – Nada Ribić (1929.), Franka Krizmanić (1932.), Kristina Krizmanić (1932.),

Josip Žagar (1933.), Vlasta Žagar (1940.), Damir Beljan (1962.)

Mali Jadruč – Štefanija Vučić (1928.)

Močile – Nada Fabac (1931.), Nada Hasan (1956.)

Nadvučnik – Mira Gerić (1933.)

Osojnik – Katica Krajačić (1931.), Alojzija Domitrović (1944. – 2009.), Božica Valenčić (1964.), Marina Vuk (1963.), Zdravko Domitrović (1967.), Martina Vuk (1987.)

Plešivica – Marija Poto (1949.)

Podvučnik – Hrvoje Krizmanić (1983.)

Rim – Renata Mikić (1966.)

Rtić – Njegica Krizmanić (1933.)

Severin na Kupu – Teofil Časni (1942.), Manuela Valenčić (1985.)

Smišljak – Draga Klobučarić (1927.), Željko Valenčić (1949.)

Veliki Jadruč – Antonija Žalac (1932.), Franko Žalac (1960.)

Vučnik – Darinka Švraka (1937.)

16.2. Terenski upitnik za preliminarno ispitivanje istočnogoranskih kajkavskih govora

(U1)

FONOLOGIJA

Akcentuacija

a) primarni akut

baka (baba), blato, breza, dlaka, jabuka, koljeno, krava, lipa, ljeto, mati, nedjelja, pamet, repa, riba, šiba, šljiva

---

---

b) progresivni pomak primarnog cirkumfleksa

deset, golub, kokoš, korijen, meso, oblak, oko, pepeo, pijetao (kokot), pomoć, sijeno, tijelo, uho, veseo, zlato

---

---

c) metatonijski cirkumfleks

bakin (babin), brašno (melja), cestar, gavran, govedina, koža, kruška, mlinar, oprava, otava, pauk, pšenično, sloga, svora, svadba, višnja:

Ijd. od: *jagoda, krava, lopata, slama, žaba:* _____

Ijd. od zamjenica *ja, ti sebe:* _____

Ljd. od: *dim, korito, orah, potok:* _____

Nmn. od: *koljeno, korito, ljeto, mjesto:* _____

Gmn. od: *jagoda, šibica; Imn. od: žena:* _____

drugi, dugi, neki, prvi, siti,: _____

1. jd. prez od: *čistiti, čuti, ginuti, lajati, kupovati, misliti, vidjeti:* _____

---

pr. r. (m. i ž. r.): *čistiti, gorjeti, grabiti, gristi, napraviti, posjeći, tražiti, voziti:* _____

---

pr. trp. (m. i ž. r.) od: *mučiti, obraditi, pokriti, posijati, vidjeti:* _____

---

d) metatonijski akut

groblje, konjski, osmi, pakleni, sedmi, stolnjak, treći, zelje, ženski: _____

_____

Gmn. od: *konac, lonac, selo, žena:* _____

Nmn. od: *jaje (jajca), prozor (okna), rebro, rešeto, selo:* _____

_____

LImn. od: *kola, konj, lonac, vol:* _____

e) pomicanje siline s otvorene i zatvorene ultime

ea) pomak na prednaglasnu kračinu

čovjek, djeca, jezik, kotač, krumpir, mjehur, noga, potok, problem, rebro, sestra, širok, voda, žena

_____

_____

eb) pomak na prednaglasnu duljinu

brada, glava, greda, krilo, lice, mlijeko, petak, ruka, strijela, svijeća, trava, vino, vrijeme

_____

_____

_____

f) pomak kratkoga naglaska s medijalnoga sloga

cimbura, debela, duboka (gliboka), dvorište, jetrva, kobilica, koljeno, konoplja, kopriva, lisica, lopata, nedjelja, nevjesta, ovako, paprika, proljeće, pšenica, sjekira, subota, svekrva, široka

_____

_____

_____

GDLIjd. od: *dijete, jedan, medvjed:* _____

g) pomicanje naglaska na prednaglasnicu

bez nje, bez njega, na pašu, na polje, na ruku, na sebe, na sud, na vodu, ne mogu, ne možemo, ne pitam, ne vidim, po noći, pred mene, u tebe, za njega, za vraga

---

Refleks jata

bijela, bježati, blijed, bljeskati, bogatija, breme, cesta, cijeli, cijepat (inf.), cjedilo, cijeniti (inf.), cvijet, čovjek, dijete, djeca, djelo, dvije, dvjesto, gdje, grijeh, grmjati (inf.), jesti (inf.), kipjeti (inf.), kliješta, korijen, korijenje, krijes, lijep, lijevo, ljepota, ljeto, mijesiti (inf. i pr. r.), mjehur, mjera, mjesec, mjesto, mlijeko, nedjelja, nevjesta, oduvijek, orah, pješice, popijevka, posjeći (inf.), razumjeti (inf.), Rijeka, rijetko, sjediti (inf.), sjekira, sjesti (inf.), slabija, slijepo, sljepić, smijati se (inf.), smijeh, snijeg, srijeda, stijena, strijela, svijeća, svijet, svjedok, tijelo, tijesto, tjeme, tjerati (inf.), umrijeti (inf.), vjetar, vrijeme, zdjela, zvijezda, žlijeb:

Lmn. od *brijeg, drvo, gnijezdo, kola, mjesto, nož, plac, polje, potok, selo, sin, stol, zid:* _____

DLjd. od *duša, kuća, snaha, štala, zabava, žena:* _____

Ijd. (m./s.r.) i GDLmn. pridjeva m., s. i ž. r. *crno, duboko, lijep, visok, vruć, žuto:*

Refleks poluglasa

čabar, češalj, dan, danas, daska, došao, gdje, kasno, laž, misa, mlin, osam, pakao, panj, pas, pasji, posjekao, sada, sa mnom, sedam, snaha, staza, tast, težak, žalac, žedan

---

Refleks stražnjeg nazala i samoglasnoga *l*

a) samoglasno *l* u dugom i kratkom slogu

buha, čamac (čun), dužan, jabuka, kuk, pun, puž, stup, sunce, suza, vuk, vuna, žuč, žut

---

---

b) stražnji nazal u dugom i kratkom slogu

ba) *golub, gusto, klupa, kudjelja, kupati se, lug, mudar, muka, muž, pružiti, put, ruka, rukav, sud, susjed, tuča (grad), tuga, tup, unutra (mjesto), unutra (smjer), vruće, zub, želudac*

---

bb) svršeni prezent glagola *biti*

---

bc) Ajd. ž. r. imeničke i pridjevsko-zamjeničke deklinacije

baba, jedna, glava, kuća, lijepa, moja, onakva, Rijeka, škola, voda, žena;

---

bd) 3. l. mn. prez. glagola

čuti, gurati se, imati, mljeti, mučiti se, piti, pitati, plakati, plesati, raditi, zatvarati, zidati

---

Promjena *e > a* iza *j, č, ž, š*

ječam, ječmenac, jetra, jezgra, jezik, početi, žeđ, žeti, žetva

---

Razvoj polaznih **t* i **d* te starih konsonantskih skupina

braća, pluća, noć, svijeća, vreća; čađa, međa, mlada, mozak (moždani), ograditi pr. trp., slađe, tuđe, pištiti (inf. i prez.), posuđe, rođak, dvorište, grožđe, gušter, kliješta, kršten, lišće, pustiti (inf. i pr. trp.), smeće, štap, štipati, tražiti (prez.), vrištati (inf. i oblici u prezentu); Ijd. od: kost, mast

---

Status fonema x

buha (i Gmn.), disati (inf.), gluh, hodati (inf. i pr. r.), hranimo, hrast, hrđa, hren, hrge, Hrvatska, htjeti (inf. i pr. r.) kuća (xiša || iša), kuhala, kruh, mahune, malena, muha (i Gmn.), odmah, orah, orasi, pahulja, snaha, streha, suho, tiho, trbuh

---

Zvučni konsonanti u finalnome položaju; sonant v u finalnome položaju te ispred bezvučnih konsonanata

bez, Blaževci, brijeg, brod, bubreg, crv, ćelav, Fratrovci, gad, golub, grab, grad, grob, jež, knez, kukuruz, ljubav, masnica (črnjavka), medvjed, muž, narod, nikad, nož, obraz, olovka, ovaj, ovca, ovčji, puž, rog, rub, siv, slinav, snijeg, sud, uz, vrag, Zagreb, zdrav, zub, žilav, živ, živci, živčana, žniranac (ulavka)

Gmn. od: *drvo, krava, noga, Ponikve, red, tvor*

MORFOLOGIJA

IMENICE

Nastavci imeničke a-vrste, m.r.

bik, brat, brijeg, bubreg, cvijet, čovjek, dečko, dolar, dućan, gnoj, golub, gušter, janjac, jež, ključ, kolac, konj, krumpir, lonac, lovac, metar, miš, muž, nos, noć, oblak, orah, ovan, pas, pekmez, poklon, potok, prišt, prst, puž, red, sin, siromah, stol, stolnjak, svećenik, tanjur, vijak (šaraf), vjetar, vol, vuk, zid, zmijak, zub, želudac

a) jednina	b) množina
N	N
G	G
D	D
A	A
V	V
L	L
I	I

Nastavci imeničke *a*-vrste, s.r.

brdo, cjedilo (sice), čelo, dijete, drvo, gnijezdo, jaje, janje, jato, jelo, koljeno, korito, krilo, ljeto, lice, mjesto, mlijeko, odijelo, pile, pismo, polje, proštenje, rebro, salo, selo, srce, stablo, stado, sunce, vrata, uho, zvono

a) jednina	b) množina
N	N
G	G
D	D
A	A
V	V
L	L
I	I

Nastavci imeničke *e*-vrste

baka, besjeda, boba, breskva, bukva, cimbura, crkva, cura, čizma, djeca, djetelina, dlaka, dota, duša, familija, glavica, glista, govedina, gredica, gromača, guska, igla, kuća (xiša/iša), jabuka, jetrva, kava, kobila, konoplja, koprija, kora, košara, koštica, koza, krava, kuna, kvočka, lisica, lopata, mačka, mama, maramica, međa, metla, misa, mladenka, motika, mreža, nevjesta, osa, ovca, paprika, parma, paša, prasica, pšenica, repa, ruka, ruža, sjekira,

situacija, slama, služba, subota, svraka, srna, staja, stazica, stelja, stijena, svekrva, šibica, šuma, torba, trijeska, voda, usnica, zabava, zdjela, zipka, zvijezda, žaba, želja, žena, ženidba, žuna

a) jednina	b) množina
N	N
G	G
D	D
A	A
V	V
L	L
I	I

Nastavci imeničke i-vrste

bol, bolest, ispovijed, jesen, kći, klupa, kost, kokoš, kost, krv, laž, ljubav, mast, mladost, noć, pamet, peć, pomoć, postelja, pričest, ral, riječ, samrt, sol, stvar, telad, vlast, žalost

a) jednina	b) množina
N	N
G	G
D	D
A	A
V	V
L	L
I	I

ZAMJENICE

Zamjenica kaj i njezini kompoziti

nešto, ništa, pošto, što, zašto, zato što

PRIDJEVI

Tvorba komparativa

bogata, dobar, jak, lijep, mekan, mlada, pametno, tvrd, visok, zdrav, zgodna

---

GLAGOLI

Tvorba futura

čekati, čistiti, hodati, ići, napisati, otvoriti, padati, sijati, vidjeti, uzeti

a) jednina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

b) množina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

Supin – infinitiv

Idem spavati. – Ne mogu spavati. _____

_____

Idemo kopati. – Nije htjela kopati. _____

_____

Ajmo jesti. – Neće ništa jesti. _____

_____

Idemo šetati? – Ne mogu šetati. _____

Nastavci u prezentu

a) *čitati, kopati, prigovarati, raditi (delat), slušati*

jednina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

množina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

b) *mlatiti, trčati (letet), učiti, vrištati*

jednina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

množina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

c) *dospjeti (dospet), sijeći (seč), tresti, vući*

jednina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

množina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

d) *mljeti (mlet), piti, ostajati, stavljati (metat)*

jednina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

množina

1. lice _____

2. lice _____

3. lice _____

16.3. Upitnik za ispitivanje fonologije i morfologije istočnogoranskih kajkavskih govora (U2)

FONOLOGIJA

Prozodija:

inventar i distribucija:

oko

srce

grob

nevjesta

paprika

dim

kopriva

sjekira

bedro

ložiti

brat

G jd. od *brat*

sir

miš

noga

žena

otac

voda

čovjek

snaha

daska

selo

sestra

trava

oganj

potok

brazda
zima
zvijezda
cucak
žutanjak
naredba
priroda
zakletva, prisega
lipa
krava
baba
šiba
livada
motika
kobila
subota
koza
meso
sijeno
tijesto
zvijer
zlato
uho
kokoš
kokot
pepeo
pet
šest
zub
suša
mjehur
kotač
divan
lice

ruka
glava
usta
stijena
strijela
mlijeko
svetac
daljina
debljina
osmina
bjesnoća
lakoća
sljepoća
dobrota
grjehota
pitati
mlatiti
kupiti
nahraniti

3. jd. prez od:

svrbjeti
letjeti
sjediti
boljeti

proklize:

na pašu
na polje
na kraj
na vodu
na/pri tebi
o čemu
po mene

u grad
na sud
na vrt
iz kuće
za me
u te
na se
za se
u se
u tebi
u tome
bez njega
bez nje
pred nama
ne budem
ne čuje
ne vidi
ne može
ne idem
ne smijem
ne znam
ne valja

metatonijski akut i metatonijski cirkumfleks:

zelje
groblje
stolnjak
N mn. od:. *selo*
rešeto
okno
rebro
jaje
ime

G mn. od: žena

glava

selo

lonac

konac

zvonce

konj

noga

LI mn. od: konj

vol

lonac

kola

određeni pridjevi: novi

dobri

široki

zeleni

bijela

bosi

pridjevi na -ji: Božji

kozji

redni brojevi:

treći

sedmi

osmi

pridjevi na -ski: ženski

konjski

lišće

putnik

zaručnik

redni broj: *peti*

straža

suša

žeđ

kralj

ključ

prezent i-osnova: *mlatiš*

želiš

letiš

prezent a-osnova: *pitaš*

atematski prezent: *dam*

znam

pridjev radni m. od: *tresti*

hraniti

braniti

pridjev radni ž. od: *brati*

orati

loviti

gavran

jastreb

pauk

mlinar

cestar

ribnjak

ribič

govedina

otava

oprava

kruška

višnja

trešnja

lisičji

pšenični

svadba

koža

svora

sloga

melja

posv. pridjev od: *baba*

N mn. od: *zec*

palac

trgovac

želudac

ujutro

u kući

gornji

srednji

melja

I jd. ž. od: *krava*

lopata

jagoda

prasica

ja

ti

NA mn. od: *ljet*

mjesto

korito

koljeno

vime

G mn. od: *jagoda*

šibica

jabuka

lipa

krava

LI mn. m./s od:. *orah*

potok

brat

korito

drvo

Imn. od:. *žena*

sjena

oni

određeni pridjev: siti

bogati

veliki

debeli

lažljivi

komparativ pridjeva:

veći

noviji

bogatiji

redni brojevi: prvi, drugi

Ljd. m. od:

orah

potok

brat

prag

Ljd. ž. i-osnova od: rit

peć

nit

kost

prezent, 1. jd. od: ginuti

vidjeti

kupovati

piti

čekati

čuti

rezati

slušati

sakriti

pitati

mlatiti

misliti

gl. pridjev trpni m.r. od:

rezati

brat

dati

raditi (delati)

odrezati

ponuditi

gl. pridjev radni m. r.od:

gristi

dignuti

posjeći

dati

zvati

pobjeći

gl. pridjev radni ž. r. od:

krasti

gorjeti

vidjeti

smijati se

dobiti

pobjeći

A mn. *i*-osnova: *oko*

A jd. ž.r. od: *zemlja*

voda

žena

supin: *brat*

spat

pit

sjći

infinitiv: *sjesti*

krasti

zb. imenice: *smeće*

mladje

sadje

Vokalizam:

jat

tijesto

lijepo

mlijeko

bijesan

sjesti

uvijek

blijed

vrijeme

mjesec

bijelo

mjesto

cvijeće

dijete, djeca

iza palatala:

bježati

kričati

ležati

vrištati

a) jat u korijenskim morfemima

bjelanjak, bijeliti

bježi 3. jd. prez. /2. jd. imp.

cijediti, cjedilo

cijepati

dijeliti

drijemati

grijati se

njedra

gnjezdo

pjesma, pjeva 3. jd. prez.

lijek

lijen
ljepota
miješati
ljeto
promijeniti
riječ
sjeme
sijeno
slijep, sljepilo
snijeg, sniježni
srijeda
sretan
strijela
svijet/svjetski
svjetlo, svijetliti
tjeme
dodirnuti (potipati)
potreba
trijeska
triježan
vječno
svjedočiti, svjedok
vjenčati se
vjera
vrijeme
zreo
leksički ikavizmi:
ovdje (simo)
tjerati, otjerati, potjerati
bježati
sjekira

b) jat u tvorbenim morfemima

nedjelja

korijenje

boljeti

kipjeti

misliti

3. mn. prez. od: *ostarjeti*

umjeti

oboljeti

oslabjeti

živjeti

dvije

obje

dvjesto

gore

gdje (kade)

ondje

ovdje

vani

poslije

c) jat u oblikotvornim morfemima

DLjd. od:

strana

žena

voda

djevojka

briga

maša

zemlja

duša

plaća

meni

tebi

sebi

Lmn. od:

bog

pas

grad

starac

dečko

polje

selo

Ijd. od:

bos

nos

njegov

zadnji

GDLImn. od (sva tri roda):

dobri

kakvi

naši

tvoji

zlatni

komp. od:

nov

star

vesel

šva

tast

van

mlin

misa/maša

sad

lan

I jd. od *ja, ti: sa mnom, tobom*

danas, dan

daska

janjac

vrabac
lakat
naćve
uvijek (vavek)
odmah (valje)
magla
otac
pakao
pas
panj
posao
petak
sudac
telac
utorak
kotac
vosak
staza
išao
kasno, kasnije
bijesan
gorak
stolac
jesam
tesarski kut (vinkal)
češnjak (česan)
natašte
hrbat
mozak
papar
stablo
vjetar
dobar
osam, sedam, jedan

jesam

1 jd. prez. od:

slati

sanjati

žeti

G pl. od:

svekrva

sestra

guska

pismo

rebro

pjesma

kruška

prednji nazal

ječmenac, ječam

jetra

jezik

žeđ, žedan

žetva

deset

greda

ime

pamet

peta

tele

klečala

rep

prelo

tresti, tresao, tresla

svetak

jetrva

jastreb

vezati

pedanj

jelen

kamen

plamen

remen

janje

jare

tele

G jd./ A mn. od:

duša

žena

šuma

zmija

etimološko *e:

čelo

sedlo

metla

medvjed

veseo

zelje

žena

čekati

nebo

perje

lice

pleća

veselje

stražnji nazal

klupko

klupa

ruka

tužan, tuga

pupak

muž

mudar

put

ugalj

kupati

porubiti

stupati

kleknuti

maknuti

puhnut

ginuti

nagnuti se

A jd. od: *noga*

ruka

naša

zelena

jedna

3. mn. prez. od: *čuti*

misliti

raditi

biti

paradigma svršenog prezenta glagola *biti*

slogotvorno l:

stup

vuk

žuč

žuna

žut, žutica

puno

kleti, on kune

duga - pridjev

gucnuti

puzati

suza

sunce

mučati

pro > pre:

infinitiv, 3.jd./mn. prez. i gl. pr. radni m.r. od:

precijediti

proći

promisliti si

probrati

probuditi

probijati

prokleti, proklinjati

proganjati

prolijetati

slogotvorno r:

srce

brzo

prvi

kritica

krmača

zijek:

pauk

Austrija

auto

jauče, jaukala

jedanaest

trinaesti

akanje

ponedjeljak

večeras (naco)

moja

trudna (noseća) klobuk

motika

Konsonantizam:

realizacija pojedinih fonema:

banka

Anka

tanka

bitanga

falinga

španga

otac ga

zec ga

brat se

djed se

podšivati

pred žabami

poluvokalno j [j]:

mačji

kozji

pasji

skupovi čr-, črě- i žr-:

crv

crijep

crijevo

crn

crven
trešnja
žderati
ždrijebe

slijed rj:

more
škare
bura
večera
zora
prigovarati
komp. od *široko*
1./ 2 .jd. prez. od: *orati*
G jd. od: *doktor*
dinar
gospodar

rotacizam:

oblici glagola *moći/pomoći*
možda
vre

finalni zvučni konsonanti:

grob
grad
glad
knez
križ
cijev
puž
mraz
plug
bubreg

G mn. *noga*

laž

zub

puž

nož

krv

od mene

bez tebe

s nogama

s brkovima

skupovi *tj (*tǫj) i *dj (*dǫj):

1. jd. prez. *htjeti*

četiri

svijeća

smeće

vinograd (tršće)

proljeće

braća

pruće

međa

ograđen

3. jd. prez. od dolaziti/polaziti (do-/pohajati)

žeđ

čađa

bređa

rođak

đak

Mađar

džep

džezva

radije

slade

pogledati (2. jd. imp.)

jesti (2. mn. imp.)

skupovi *stj (*staj) i *skj

dvorište

kršten

pile

gušter

kliješta

lišće

I jd. *mast/kost*

nitko (*nihče/nišće*)

natašte

pušten

blještati

3. mn. prez. od *iskati*

hrušt

štupati, štipaš

vrištati, vrišti

prišt

zb. od trijeska

skupovi *zdj (*zdaj) i *zgj (*zgaj)

moždani

kiša (*dažd*)

grožde

Gjd. *mozak*

bazga

zviždati

sonant v:

a) zvučni parnjak bezvučnoga *f*:

olovka

nov

sav

zdrav

G mn. od:

krava

stolac

N pl. od:

trgovac

novac

b) proteza:

učitelj, učiti, naučiti

usta

ulica

udariti, udario

uho

ujak

ura

krastavac (ugarak)

ugao

uzak, usko

uzeti, uzela, uzmeš

nadati se (ufati se), nadanje

čvor (vuzal/vuzal)

ugljen, ugljevlje

c) ispadanje:

vlasí

utorak

svrab

svraka

tvrd (pozitiv i komparativ)

četvrti, svući pr. r. m. jd.

četvrtak

svrbjeti 3. jd prez.

dignuti

čvrst

d) prefiks/prijedlog *və(-) i *u(-):

u grad

u crkvu

u selu

u čarapama

u šikaru

u Hrvatskoj

u očima

u nama

u domu

u šumi

u polju

vući

umrijeti inf., umirati 3.mn. prez.

udati se

udariti

udovac

utorak

svaki

sve

uš

Uskrs

jučer

prefiks/prijedlog *sə(-) *iza(-):

s djetetom

s brkovima

s patkom

s njom s njima

s ocem

sa svima

s čavlima

sakriti

sakupiti pr. r. m. mn.

satrti inf./3.jd. prez., *sići* pr. r. m. jd.

izuti

splašiti

sačuvati

izabrati

sašiti, inf./2.jd. imp.

sasvim

iz grada

iz polja

iz Rijeke

iz aviona

iz jaja

sonant j:

a) protetsko *j* (staro i novo):

ručak (*užina*)

janje

opet

vapno

otac

oko

igla

igrati se

imati

ambrela

Ana

očistiti

oprati

b) ispadanje i premetanje:

Božji

čovječji

kozji
kokošji
pasji
vražji
ovčji

skupovi jt i jd:

infinitivni i prezentski oblici od:

doći
naći
ići

sonant ņ:

konj
kuhinja
stranjski
lanjski
gornji
svinjski
gnjezdo
sanjkati se
kopanje
kolinje
granje

sonanti l i l̥:

a) dočetno -l:

anđeo
bijel
debeo
posao

pr. r. m. jd. od: biti

peći
moći

držati

posjeći

vidjeti

ukrasti

piti

umrijeti

Gjd., Nmn. od:

kolac

stolac

palac

b) zamjena *l > ĺ*:

luk

gluh

plug

Lukovdol

služiti

slušati

služba

pluća

bluza

glista

koliko

lipa

lisica

vilica

c) epentetsko *l*:

šiblje

divlji

groblje

grmlje

gurati se (rivat se) 3. jd. prez.

zdravlje

snoplje

komp. od: *debela*

duboka (gliboka)

duga

mekana

d) sekundarni skup:

zelje

veselje

izgubljen

kolac zbirna imenica (*kolje*)

e) depalatalizacija /:

prijatelj

šljiva

Stvoritelj

dopeljati

ljudi

kašlje

kašalj

kapati, 3. jd. prez.

spirant x:

harmonika

hranili

hlače

htjeti pr. r. m. jd.

kuća (hiša)

hlad

disati

uho

buha

sova

Gjd. *od krov*

pazuho

snaha

duhan

mjehur

kruh

orah

grijeh

smijeh

trbuh

G mn. *uho/buha*

Lmn. od:

ruka

glava

kuća

slama

vrata

krava

Lmn. *muž/stol*

odmah

raž

rđa

rđav

rzati

lagan, lako

mekan

malen

hvala

frikativ f:

nadati se (ufati se)

nokti

posuđenice: *familija*

fant

film

onomatopeje: *frfljat*

MORFOLOGIJA

Imenice

1.1. **a-vrsta** → imenice muškoga roda koje završavaju na konsonant, neke imenice muškoga roda koje završavaju na *-o/-e* (*d'ečko*, *r'ādijo*, imena na *-e*) te imenice srednjega roda sklonidba sljedećih imenica (s naglascima kroz cijelu paradigmu) i oblici uz brojeve 2, 3, 4, 5:

kolac

brat

prag

kotao

konj

grad

pop

kotač

rebro

plijevlje

dečko

drob

dan

cvijet

nos

radio

selo

polje

odijelo

smeće

koljeno

Ante

sin

bik

tele

dijete
čovjek
jelen
jezik

1.2. *e*-vrsta → imenice ženskoga roda, imenice muškoga roda koje u Njd. ne završavaju na konsonant (*d'eda*) te zbirne imenice tipa *br'ača*

sklonidba sljedećih imenica (s naglascima kroz cijelu paradigmu) i oblici uz brojeve 2, 3, 4, 5:

žena
duša
nevjesta
sluga
braća
krunica
koza
klupa
voda
glava
ruka
brada
lopata
kruška
jagoda
sestra

1.3. *i*-vrsta → imenice ženskoga roda koje u Njd. završavaju na konsonant

sklonidba sljedećih imenica (s naglascima kroz cijelu paradigmu) i oblici uz brojeve 2, 3, 4, 5:

mast
telad
pamet
klop 'klupa'
kćer
kost
noć

kokoš

žalost

ljudi

- sklonidba imenice *mati*

Pridjevi

1.) određeni i nedređeni pridjevi:

a) _____ mačak je vani. (žut/zločest/lijen)

b) Mačak je _____. (žut/zločest/lijen)

c) Ovaj _____ dečko je iz grada. (lijep, crn)

d) Onaj dečko je _____. (lijep, crn)

sklonidba sljedećih sintagmi:

žuti mačak

lijen mačak

crni dečko

lijep dečko

treći razred

niži brat

veliko selo

debelo prase

peto koljeno

njena sestra

crvena suknja

vruća juha

2.) stupnjevanje pridjeva:

tvorba komparativa (sva tri roda) i superlativa od sljedećih pridjeva:

bogat

star

zdrav

slab

siromašan

kratak

jak

tvrd

mlak

velik

tanak

debeo

lagan

dobar

loš

malen

dugačak

lijep

visok

rijedak

Zamjeničke riječi

- osobne (sklonidba zamjenica *ja, ti, on, ona, ono, mi, vi, oni*)

- povratna (sklonidba zamjenice *sebe, se*)

- posvojne (sklonidba: *moja, njegov, njihovo*)

- pokazne (sklonidba: *taj, toliko, takvo*)

- upitne (sklonidba: *kaj, koji, kakov, koliko*)

- neodređene (*nitko, svaki, ništa, nikakav, ničiji, svačija, netko*)

Brojevi

1-20 (ž./s. r. za 1, 2)

prvi-dvadeseti

trojica

dvojica

dvoja

troja

petera

šestera

Glagoli

supin i infinitiv:

idem spavati

idem jesti

ne mogu spavati

ne mogu jesti

inf. nastavci:

uzeti, trčati, dignuti

reći, peći, sjeći

saditi, gedati

pz. (jd. i mn.), perfekt, futur (I. i II.), pluskvamperfekt, kond. I. i II. od:

biti

htjeti

nesti

ići

poslušati

otvarati

gledati

sanjati

pjevati

vidjeti

živjeti

zoriti

misliti

plesti

rasti

jesti

glodati

sipati

čuti

imperativ 2. jd./mn. od:

delati

čekati

čuti

obuti

peći

zazaliti

porinuti

jesti

gledati

maknuti

dovesti, dopeljati

šivati

pitati

sjesti

baciti

micati

pridjev trpni, m./ž./s. rod od:

ostaviti

napraviti

stisnuti

ograditi

dati

brati

obuti

naučiti

nositi

rasplesti

gl. prilog sadašnji od:

trčati

skrivati

spavati

plakati

čući (čepet)

ležati
stajati

prilog prošli od:

sjediti
ležati
žmiriti

Prilozi:

gdje
tu
ovdje
onda
tada
kuda
unutra
kući
kod kuće
kada
brzo
jedva (komaj)
ubrzo (kmalu)
u podne
u ponoć
pješice
jako (fest)
koliko
toliko
dosta
malo
previše
zašto
možda